- Hazrat Sheikh Akmal-ud-Din Mirza Mohammed Kamil Beg Khan Badakhshi Al Alvi.

- Bahrul Irfan vol. I بحرالعرفان
- Brucai's Press Srinagar
- 1381 H
- 374 Pages

۷۸۶

هو

شکر لله چه خوش است دولت مادرزادم — تا درین منزل ویرانه چنین آبادم

هر که دادے طلبد از من و دادش بدهم — یا شوم غوث تو هرگه که کنی فریادم

الحمد لله والمنة که درین زمان سعادت افزان

مثنوی ثانی

المسمی به

بحر العرفان

دفتر اول

من تصنیف

شیخ الاسلام والمسلمین غیاث الحق والشرع والدین جناب حضرت شیخ اکمل الدین

میرزا محمد کامل بیگ خان بدخشی العلوی قدس الله سره

به اهتمام

میر حبیب الله کاملی متولی و سجاده نشین بقاع علیه عالیه اکملیه

بتاریخ

۲۱ ماه شوال المکرم سنه ۱۳۸۱ھ

در مطبع بروکاڈ پریس طبع شد

شیخ اکمل الدین میرزا محمد کامل بدخشی

صبیہ عزت النساء بیگم

منکوحہ خواجہ عزیز اللہ بیگ
(میرزا صاحب کے امر زاد تھے)

صبیہ کی لڑکی شہر بانو خانم

منکوحہ خواجہ قاسم الدین اکمل الدین [illegible]
یک خلیفہ میرزا کامل صاحب [illegible]

فرزند خواجہ عزیز الدین [illegible]

{ جو حضرت میر محی الدین فہمی کی
خلافت تھی }

۷۸۶

مُقدّمہ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

خطۂ کشمیر جہاں اپنے حسین مناظر اور روح افزا آب وہوا کی وجہ سے روی زمین پر بہشت کا رُتبہ رکھتا ہے۔ وہاں اس مُلک کا ثقافتی، ادبی اور روحانی ماضی بھی دوسرے ممالک کے مقابلے میں ایک امتیازی حیثیت حاصل کر چکا ہے۔ ہمارے ورثے میں ایسے ادبی اور روحانی بے بہا دفینے آئے ہیں جن پر ہم بجا طور ناز اور فخر کر سکتے ہیں۔ تصوّف، ادب، فقہ، تاریخ اور شعر وشاعری وغیرہ غرض کوئی ایسا شعبہ نہیں جس میں اس سرزمین کے مایۂ ناز فرزندوں نے اپنے ہم عصروں سے اگر سبقت حاصل نہ کی ہو ان سے کسی بھی لحاظ سے پیچھے رہے ہوں۔ صرفیؔ۔ حبّیؔ۔ طیبؔ۔ غنیؔ اور فانیؔ رحمہم اللہ علیہم کے اسمائے گرامی سے کون واقف نہیں ان کے مصنفات، ارشادات اور کلام ہمارے دعویٰ کی تائید میں ایک بیّن دلیل ہیں۔

تصوّف اور علوم معنوی اور ادب کے آسمان پر گذشتہ سات سو سال ہیں جب سے خطۂ کشمیر اسلام کے آغوش میں آچکا ہے جو درخشاں ستارے وقتاً فوقتاً نمایاں ہوتے رہے اُن میں شیخ الاسلام والمسلمین شیخ اکمل الدین میرزا محمد کامل بدخشی قدس اللہ سرہٗ کا درجہ نہایت ممتاز اور الگ ہے۔ مثنوی بحر العرفان پر جو اُن کی تراوش فکر کے نتایج میں سے ہے۔ تبصرہ کرنا مجھ جیسے بے بضاعت سے سرانجام دینا کار زنجار بدست زنگار کے مترادف ہے۔ حق تو یہ ہے کہ اگر یہ تنقید ارباب صفا میں سے کسی بزرگ ہستی کے ہاتھ سے قلمبند کیا جاتا۔ تو پھر بھی ایک مبسوط کتاب بن جاتی۔ تصوّف اور رموز معنوی اور اسرار وجود کے لآلی اور دُرر جو اس بحر بیکراں میں تاباں ہیں اُن پر ان چند سطور میں تنقید کرنا ایک بے پایاں سمندر پر تسخیر کرنا ہے۔ حقیقت یہ ہے کہ یہ کتاب ہماری میراث میں ایک انمول اور پایندہ گوہر کے برابر ہے۔ روشن ضمیر مصنف نے اس کتاب کا نام "بحر العرفان" تجویز فرما کر دُنیای اسلام کو روحانی اسرار ورموز کی جو رہنمائی فرمائی ہے اس کی نظیر ڈھونڈھے سے نہیں ملتی۔

کتاب اور صاحب کتاب کے تعارف سے پہلے قارئین کرام کی توجہ ایک اور بات کی طرف مبذول کرنا ضروری سمجھتا ہوں۔ جناب حضرت میرزا اور اُن کے اکثر پیش رو جہاں روحانیات کے امام اور

عرفانِ الٰہی کے پیامبر ثابت ہوئے ہیں وہاں وہ علم و ادب کے آسمان پر بھی مہرِ رخشاں کے مانند تابندہ رہے ہیں۔ ان مقدس ہستیوں نے اگر تصنیف و تالیف پر اپنا قیمتی وقت صرف کیا۔ اُس کا مقصد سوائے اس کے کہ گمراہوں کو صراطِ مستقیم کی رہبری کی جائے اور اُن کو ضلالت کی تاریکیوں سے کھینچ کر انوارِ قدسیہ کی روشنی سے مستنیر کیا جائے اور کچھ نہ تھا۔ خود نمائی اور خود بینی اُن سے کوسوں دور رہی اور اُنہوں نے اپنی ذات کو نورِ الٰہی میں گم کر کے جو نغمہ الاپا وہ ہر طالبِ مولیٰ اور ہر سالک کے لئے ایک مشعلِ راہ ہے۔

موجودہ دور میں عام طور پر ہر چیز کی قیمت مادی پیمانوں سے ناپی جاتی ہے۔ کچھ نقادوں کی رائے ہے کہ ادب برائے ادب ہونا چاہیئے مگر اکثر لوگوں کا خیال ہے کہ ادب برائے ادب ایک دماغی عیاشی کے علاوہ کچھ نہیں اُن کا مقولہ ہے کہ ادب زندگی کا ترجمان ہونا چاہیئے۔ ہمیں اُن سے اس حد تک اختلاف ہے کہ انسانی زندگی کا مقصد صرف اطمینان سے کھانا پینا سونا جاگنا اور پہننے تک ہی محدود نہیں۔ کیونکہ ایسی صورت میں انسان اشرف المخلوقات کہلایا جانے کا مستحق نہیں ہو سکتا۔ خواجہ عطار قدس سرہٗ نے فرمایا ہے۔ کہ ع:۔ خواب و خور جز پیشۂ انعام نیست۔

اسی طرح مولوی معنوی فرماتے ہیں:۔ ع کم خور و کم خواب و کم گفتار زی۔

جناب حضرتِ امیرِ کبیر میر سید علی ہمدانی رضی اللہ عنہ نے یں یوں رقمطراز ہیں:۔

تا بہ کے ہمچوں زناں ایں راہ و رسم و رنگ و بوئے

راہ مرداں گیر و با صاحبدلاں دمساز شو

مثنوی بحر العرفان انہی پاکیزہ خیالات اور زریں نکات کا مجموعہ ہے اور اس میں روحانی تعلیم کے ساتھ ساتھ دنیائے زندگی کے بہترین اصولوں پر گامزن ہونے کی رہبری جس خوش اسلوبی کے ساتھ کی گئی ہے اُس سے ہر ذی شعور کے دل پر ایک گہرا اثر پڑتا ہے۔ آپ کی زبانِ الہام بیان نے وجدانِ روحانی کے وارداتِ قلبی کو فصیح اور سلیس انداز میں اس طرح پیش کیا ہے کہ سننے والے کے مُنہ سے بے ساختہ سبحان اللہ سبحان اللہ کا نعرہ نکلتا ہے۔

حضرت میرزا قدس اللہ سرہٗ کا شجرۂ نسب سلطان المشایخ حضرت سلطان خواجہ احمد یسوی علوی تک پہنچتا ہے۔ جیسا کہ آپ بحر العرفان میں خود رقمطراز ہیں۔

بود جدِّ جدم ز ترکستان خواجہ احمد جدِ جدِ من داں

آپ کے اسلاف کا وطنِ مألوف تاشقند میں تھا۔ آپ کے جدِ اعلیٰ ملک محمد خان تاشقند سے ہجرت کر کے بدخشان میں کچھ عرصہ کے لئے مقیم رہے۔ اس اعتبار سے آپ کے اسمِ گرامی کے ساتھ لفظ بدخشی چسپاں ہو گیا۔ ملک محمد خان شہنشاہ ہند اکبر جلال الدین کے عہد میں ہندوستان تشریف لائے۔ شہنشاہ نے اُن کی علمی اور فوجی قابلیت کا جائزہ لیکر اُنہیں محمد قلی خان کا نائب صوبہ کشمیر کا دیوان مقرر کیا۔ ملک محمد خان نے اس خطۂ دلپذیر

کو اپنے مستقل سکونت کے لئے منتخب کیا۔ اور یہاں کے ہی خاک میں آسودہ رہے۔ چنانچہ اُن کا روضہ نالہ زاہد پورہ بیرون قلعہ شاہی واقع ہے۔ یہ مقبرہ نہایت خوبصورت تراشیدہ پتھروں کا بنا ہوا ہے۔ اور ملک صاحب کے سرہانے پر ایک سنگین لوح نصب کیا گیا ہے۔ جس پر ذیل کے ابیات کندہ کیے گئے ہیں۔ نظم

لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ

چوں خان والا سوی رضوان زود | بگذشت بہ آہ از دل مرد ال دُود
گردوں بہ وفات او کہ تاریخ بگفت | بیرون بگماں ملک محمد خان بود ۱۰۲۷ھ

ملک محمد خان کے فرزند اور حضرت میرزا کے والد بزرگوار کا اسم گرامی میرزا عادل بیگ خان تھا۔ جیسا کہ آپنے اپنے مرشد بزرگوار سے پہلی ملاقات کے سلسلہ میں ارقام فرمایا ہے۔

نام پرسید گفتمش کامل | وز پدر گفت گفتمش عادل

میرزا عادل بیگ شاہجہاں کے مصاحبان خاص میں سے تھے۔ اور بادشاہ نے اُنکو امیر الامرا کا رتبہ عطا کیا تھا اسی وجہ سے وہ محلات شاہی میں ہی قیام کرتے تھے۔ حضرت میرزا کی مبارک ولادت سے قلیل عرصہ قبل آپکے جد مادری کامل خان اس جہان فانی سے انتقال کر گئے تھے۔ اور اس وفات ناگہانی سے جو صدمہ آپکی والدہ محترمہ پر گذرا تھا اُس کی تلافی کے لئے شہنشاہ شاہ جہاں نے آپ کو کامل کے نام نامی سے موسوم کیا۔ جس کی طرف آپنے قصیدہ مخزن الاسرار میں اشارہ فرمایا ہے۔

کاملم شاہ جہاں نام نہادست آں روز | کاندریں دار فنا کرد خدا مبدادم

حق تو یہ ہے کہ آپ صرف کامل ہی نہیں بلکہ اکمل الدین ثابت ہوئے۔ اور یہ لقب آپکو اپنے مرشد بزرگوار زبدۃ الابرار مطلع الانوار حضرت خواجہ حبیب اللہ عطار قدس اللہ سرہُ العزیز سے عطا ہوا۔ آپ فرماتے ہیں:۔

اکمل الدین لقبم کرد ز احسان مرشد | چونکہ بسیار بخاکِ در او افتادم

آپ کی ولادت باسعادت پر بادشاہ نے آپکے نام علاقہ لالہ زار جس کی آمدنی دس ہزار سالانہ تھی بطور جاگیر عطا کیا چنانچہ فرماتے ہیں

داد جاگیر دہ ہزار مرا | کرد تفویض لالہ زار مرا

حضرت میرزا کی تعلیم و تربیت شہزادہ گان ہند دارا شکوہ اور اورنگ زیب وغیرہ کے ساتھ ہوئی اور بارہ سال کی عمر میں ہی تمام علوم ظاہری میں ید طولیٰ حاصل کیا۔ آپ کی معاشرتی زندگی کی ایک امتیازی خصوصیت یہ تھی کہ آپ قدم قدم پر سنت نبوی کی متابعت کرنے میں کوشاں رہے۔ اس متابعت پر ہر پہلو سے قائم رہنے کے لئے آپ کو الطاف یزدانی شامل حال رہے۔ چنانچہ آپ کی اولاد صرف ایک صبیہ الموسوم عزت النساء بیگم تھیں جنکا نکاح آپکے چچیرے بھائی میرزا عزیز اللہ بیگ سے ہوا۔

اگرچہ آپ تیرہ سال کی عمر میں اپنے مرشد بزرگوار کی خدمت میں حاضر ہو کر سلوک کی کٹھن اور مشکل راہگذر پر گامزن ہوئے۔ لیکن ابھی آپ کا سن آٹھ سال سے زیادہ نہیں تھا جب آپ کا رضاعی باپ جو زبدۃ الابرار حضرت خواجہ حبیب اللہ عطار کے جھولی اور ارادتمندوں میں سے تھا آپ کو اپنے کندھے پر لیکر ادھر سے گذر رہا تھا۔

جب حضرت خواجہ اچانک کہیں سے آنکلے اور اس معصوم طفل کے نام اور نسب کے حالات دریافت کیئے۔ حضرتِ خواجہ نے فرمایا کہ میرزا کامل ہمارا معنوی بیٹا ہے۔ اور یہی ہمارے نام کو روشن کرے گا۔ اور انشاءاللہ اُس کا نام اُس کے صفات کے مطابق اسم بامسمّٰی ثابت ہوگا۔

جب حضرت میرزا نے عمر کے تیرھویں سال میں قدم رکھا تو ایک رات اُن پر ایک ایسی کیفیت طاری ہوئی کہ دل کی بھٹی سے شعلے نکل نکل کر آسمان سے باتیں کرنے لگے عشق و محبت کا ایک سمندر اس طرح متلاطم ہوا کہ آپ کے دن بیقراری میں اور راتیں آہ و زاری میں بسر ہونے لگیں۔ صبر و قرار اور آرام و سکون رخصت ہوئے اور کھانا پینا چھوٹ گیا۔ آپ کی یہ کیفیت دیکھکر آپ کے متعلقین اور پڑوس کے لوگ ششدر رہ جاتے۔ اور آپ سے جب اس کیفیت کے بارے میں پوچھا جاتا تو آپ جواب میں فرماتے :- ؎

کہ گنج مقصدم بس ناپدیداست وزاں گنجینہ ناپیدا کلید است

آخر آپ کے رضاعی باپ نے یہ ماجرا حضرتِ خواجہ کی خدمت میں گذارا۔ اُنہوں نے فرمایا کہ میرزا کامل کو حاضر کرو۔ جونہی آپ اُن کی خدمت میں پہنچے۔ آپ کا سکون رفتہ واپس آیا۔ اور آپ کو اُسی وقت سے دل مبارک طمانیت کی دولت سے مالامال ہوا۔ اس کے بعد آپ حضرتِ خواجہ کی خدمت و ملازمت میں تیرہ سال اور نو مہینے یعنے تقریباً چھبیس سال کی عمر تک رہے۔ اس اثنا میں حضرتِ خواجہ سے ایک مرتبہ آپ کو ہندوستان تشریف لے جانے کا ارشاد ملا۔ چنانچہ آپ نے پورے تین سال کا عرصہ مرشد بزرگوار کی ہدایت کے مطابق ہندوستان میں بسر کیا حضرت خواجہ کا ارشاد ملنے پر آپ واپس تشریف لائے اور ان کی حیات ظاہری تک اُن کے ہمرکاب رہے۔ آخر حضرت خواجہ نے آپ کو اپنا خلیفۂ اعظم بنا کر مسند ارشاد پر متمکن فرمایا چنانچہ آپنے فرمایا ہے۔ ؎

شیخ من مرشد دیں شیخ حبیب اللہ ہست گفت او خرقۂ دیں حضرتِ قاسم دادم

دوم ماہ رجب بود ہزار و ہشتاد او دبیعت زجہاں کرد و خلافت دادم

جناب حضرت میرزا کے صوفیانہ مشرب کی ایک ایسی امتیازی حیثیت ہے جس کی نظیر اُن کے پیش رو اور اُن کے مابعد کے متصوفین میں بہت کم ملتی ہے۔ مجھے یاد پڑتا ہے کہ ایک مرتبہ میرے اُستاد اور محترم دوست خواجہ غلام احمد عشائی نے کتابِ فتحات کبرویہ جس میں منجملہ دیگر بزرگوں کے حضرت میرزا کے حالات کسی قدر تفصیل کے ساتھ درج کیئے گئے ہیں، مجھ سے عاریتی طور مطالعہ کے لیئے حاصل کی۔ چند روز بعد اُنہوں نے کتاب کو واپس کرتے ہوئے کہا کہ اُنہوں نے باوصف اس بات کے کہ اُنہوں نے تاریخ اسلام اور مشایخ و صلحا کے حالات کے متعلق کثیر التعداد کتابوں کا مطالعہ کیا ہے مگر اُن کی نظر سے حضرت میرزا قدس سرہٗ کے رُتبہ کا متصوّف بلحاظ اسکے کہ اُنہوں نے حقیقت و مجاز کو ایک ہی رشتہ میں منسلک کر کے علم تصوف میں ایک نئی روح پھونک دی ہو نہیں گذرا۔ حقیقت یہ ہے کہ حضرت میرزا نے مجاز و حقیقت کے درمیان ایک ایسا توازن قایم فرمایا جو طالبانِ راہ ہدایت کے لیئے مشعلِ راہ ہے۔ صاحب فتحاتِ کبرویہ نے حضرت میرزا کی عشق مجازی کے چند ایک واقعات کا تذکرہ کیا ہے۔ جن سے بادی النظر میں معلوم ہوتا ہے کہ وہ کتنے بلند پایہ کے صاحبِ دل گذرے ہیں۔ ایک مرتبہ

آپ، کاگذر قلعہ شاہی کے باہر سنگین دروازہ سے ہوا جہاں ایک دوکان پر ایک میوہ فروش عورت جو بیکر حسن وجمال اور غارت گر ہوش وحواس تھی، بیٹھی ہوئی تھی۔ اُس کے حُسن دلکش کو دیکھکر آپ پر ایک گہرا اثر ہوا۔ دریافت کرنے پر معلوم ہوا کہ اُس کا نام جمّی ہے۔ اس کے بعد جب بھی اس دوکان سے آپ کا عبور ہوتا تو آپ وہاں پر تھوڑی دیر کے لئے کھڑے رہتے۔ اسی کیفیت میں آپ نے ایک مرتبہ یہ رباعی ارشاد فرمائی:-

انجاکہ جمال دوست لامع گردد | عاشق از عشق خویش طامع گردد
زاعجاز جمال یار بتوان دانست | دوکان جمّی مسجد جامع گردد

تھوڑے عرصہ کے بعد ہی اس مقام پر ایک نئی مسجد کی تعمیر شروع ہوئی۔ جس میں جمّی کی دوکان کو بھی منہدم کر کے شامل کیا گیا۔ جمّی کو اللہ تعالےٰ نے آپ کی بدولت حسن ظاہری کے ساتھ ساتھ صفای باطن سے بھی مالامال کیا اور اُس نے کشمیری زبان میں شعر وشاعری کو اپنا مشغلہ بنایا۔ اور حضرت میرزا کے وصال کے بعد فراقیہ غزلیں گا گا کر اپنے دل کی آگ ٹھنڈی کرتی رہی۔ اُس کے کلام کا بہت سا حصہ موسیقی کے مقامات "نورد صبا" اور "عراق" میں منضبط کر دیا گیا ہے

باوصف اس کے کہ آپ عشق حقیقی سے اس قدر سرشار تھے۔ آپنے امر معروف پر عامل ہونے اور نہی منکر سے اجتناب کرنے کے لئے نہ صرف اپنے ارادتمندوں اور دوسرے لوگوں کو بہت تاکید کی بلکہ آپ خود بذات بھی احکام شرعی پر سختی سے پابند رہے ___ ایسے لوگوں کو جنھیں صرف اپنے نسب پر ناز ہو یا جو صرف طریقت کے کسی سلسلہ میں متمسک ہونے پر ہی مکتفی ہوں، آپنے متنبہ فرمایا ہے کہ نسب اور سلسلہ ہی نجات کے ضامن نہیں ہو سکتے۔ آپ فرماتے ہیں نظم

سلسلہ بگسل دخدا میجو | تانمایند راہت از ہر سو
سلسلہ تا نکرد نہ برداری | پای رفتار از کجا آری
گرنہ اعمال صالح است بمرد | ناز بر حسن غیر نتوان کرد
قادری قادری شود انگاہ | خود شود لاو ماند الا اللہ
کبروی بودنت ندارد سود | تانہ گردد خدا ز تو خشنود
بے زنی لاف سہروردی تو | آنچہ کردند چون نہ کردی تو
نقش حق تا بدل نہ بستی تو | نقشبندی چگونہ ہستی تو
برآب وجد نشاندہ ایں راہ | درعمل کوش تا شوی آگاہ
آں عزیزاں کہ حق پرستا رند | ہیچ بہ غیر از ایں نہ پندارند
دمبدم در فنای خود کوشند | جام عرفان حق ہمے نوشند

قصیدہ در مخبر الاسرار میں فرماتے ہیں:-

کردن افضل اذکار بذکر اِی ذاکرہ ـــ مے نماید بہ تو چیزے کہ نشانت دادم

طریقت کے متعلق جلد اوّل کے آخری صفحوں میں آپ نے فرمایا ہے:- ؎

نیست بے ذکر و بے نماز این راہ ـــ ہم رہ اندر نماز ایشاں خواہ

آنچہ از ذکر بودہ است رو داد ـــ اندریں نُحبہ کردہ ام ایراد

ہست شرح نماز شاں در پیش ـــ آں بود مرشدی بہر درویش

آں چہ شد از زبان شاں مذکور ـــ ہست در جلد دوم آں مسطور

روز و شب در نماز مے بودند ـــ از ریاضت دمے نیاسودند

بہر ترغیب در نماز است آں ـــ حق بخواہی نماز را میخواں

مرشد بزرگوار کی ہدایت کے مطابق جو ریاضاتِ شاقہ آپ کرتے رہے اُن کے متعلق فرماتے ہیں۔

کرد تلقینم وا اذکار و نوافل فرمود ـــ کرد بر شغل وظائف زکرم ارشادم

صوم داؤدی و بیداریِ شبہای دراز ـــ تا بحدیکہ ز دوسواس جگر یادادم

مرگ مے جستم ازاں حالت و از جاں شدہ سیر ـــ تا دو سہ سال چنیں بود کہ ہست آں یادم

تمام مؤرخین و محققین متفق ہیں کہ حضرت میرزا کشمیر کے اولیای کبار میں سے تھے۔ آپ کے خوارق عادات اور کرامات کی تفصیل اس قدر طویل ہے کہ اُن کو معرضِ تحریر میں لانے کے لئے ایک الگ کتاب کی ضرورت ہوگی۔ بہر حال دو ایک دو واقعات جن کا تعلق مثنوی بحرالعرفان کی تصنیف سے ہے قلمبند کرتا ہوں۔

آپکے مریدانِ باصفا میں سے ایک صاحب کا بیان ہے کہ میں نے ایک رات خواب میں دیکھا گویا میں خانقاہ معلیٰ میں ہوں۔ اور میرے بغل میں کتاب بحرالعرفان کی ایک جلد ہے۔ اسی حالت میں حضرت شیخ فریدالدین عطار اور مولانا جلال الدین رومی قدس سرہما مجھ پر جلوہ گر ہوئے اور دونوں بزرگوں نے مجھ سے اس کتاب کے متعلق دریافت کیا۔ میں نے عرض کی کہ یہ میرے پیر کی کتاب بحرالعرفان ہے۔ اُنہوں نے فرمایا، کہ یہ تو ہمنے ہی حضرت میرزا کو عطا کی ہے۔

صاحب فتحات کبرویہ سے منقول ہے کہ ایک روز آپکے مرشد بزرگوار حضرت خواجہ عطار نے آپ کو ارشاد فرمایا کہ آپ دوسرے دن قلم دوات اور کاغذ لیکر حاضر ہوں۔ اور کہا کہ جو کچھ شیخ فریدالدین عطار اور مولانا رومی کو عطا فرمایا گیا مجھے بھی حاصل ہوا اور میں وہ آپ کو عنایت کرتا ہوں۔ اس ارشاد کے مطابق آپ دوسرے دن قلم اور کاغذ لیکر حاضر ہوئے۔ حضرت خواجہ اُس وقت مراقبہ میں تھے۔ بعد میں جب اُنہوں نے سر مبارک اُٹھایا تو حضرت میرزا کی طرف مخاطب ہو کر کہا کہ یہ کام کافی محنت طلب اور صبر آزما ہے۔ انشاء اللہ تھوڑے عرصہ کے بعد اس کا ظہور ہوگا۔ چنانچہ حضرت خواجہ کے وصال کے بعد ایک مرتبہ آپ کسی گاؤں میں معتکف تھے۔ اور اُسی اثنا میں ایک بار حضرت خواجہ جلوہ گر ہوئے اُن کے ہاتھ میں ایک کتاب تھی حضرت میرزا نے کتاب کا نام پوچھا۔ اُنہوں نے فرمایا کہ یہ آپ کی کتاب بحرالعرفان ہے اور حضرت خواجہ نے اسکو کھول کر یہ پانچ مصرعے پڑھے:- ؎

حمد للہ حامد و محمود — قوت و فعل خویش را معبود
از جمال و جلال خود مشحون — کرد چوں را پدید خود بے چوں
جلوہ گر ذاتش از صفات آمد

جب آپ پھر ہوش میں آئے تو آپ کے دل عرفان منزل میں چھٹا مصرعہ القا ہوا تھا۔ وہ مصرعہ یہ ہے:۔

ایں صفت ہا دلیل ذات آمد

بحر العرفان کے پہلی جلد کی ابتدا انہی اشعار سے ہوئی ہے۔ اس کے بعد فیضان الہی کا لامتناہی سلسلہ شروع ہوا اور قریب اسی ہزار اشعار کی یہ نایاب اور بیش بہا کتاب چار جلدوں میں سنہ گیارہ سو دس ہجری کے قریب تصنیف ہوئی۔

آپ نے فرمایا ہے کہ جب آپ مثنوی بحر العرفان میں مصروف تھے اور یہ اشعار املا فرما رہے تھے کہ

با ہزاراں ہزار دستانم — محفل آرائے دو ستدارانم
ہر صوفی است ایں ہمہ سازم — صوفئے کو کہ خوب بنوازم

اسی اثنا میں دو نورانی صورت بزرگ آپ کے سامنے جلوہ گر ہوئے ان میں سے ایک کا قدم آگے تھا اس نے فرمایا کہ میں فرید الدین عطار ہوں اور یہ میرے برادر معنوی مولانا جلال الدین رومی ہیں۔ جس قدر نغمے تم بجانا چاہتے ہو ہم دونوں انہیں سننے کے لئے موجود ہیں۔ اس واقعہ سے آپ پر ایک عجیب رقت اور کیفیت طاری ہوئی جس کے بعد یہ شعر املا فرمایا:۔

از مریدان شیخ عطارم — استعانت ز مولوی دارم

بہرحال اس مقدس مثنوی کی تنقید اس سے بہتر نہیں ہو سکتی جو آپ کے خلفائے کرام خصوصاً فخر الدین جناب حضرت شیخ عبد الوہاب نوری نے ذیل کے اشعار میں بیان کیا ہے۔ کہ:۔

مرشدے من کہ یافت فصل خطاب — کرد تصنیف چار جلد کتاب
بحر العرفان نہاد آں را نام — فیض بخش ہمہ چہ خاص و چہ عام
عاملاں را از دست عیش و طرب — بذل تعلیم و اکتساب ادب
طالباں را از دست علم و ادب — ہاذلاں را از دست قہر و غضب
زاہداں را دہد بعون خدا — نفرتے از جہان و ما فیہا
عاشقاں را از و فنای وجود — عارفاں را حضور بزم شہود

اس امر سے انکار نہیں ہو سکتا کہ مثنوی مولانا رومی قدس سرہ کے بعد اس نوعیت کی پہلی کتاب بحر العرفان ہی ہے۔ اور یہ ہر پہلو سے مرشد رومی کی مثنوی کی ہم پلہ ہے۔ ظاہر ہے کہ دونوں دریا ایک ہی سرچشمہ سے نکلے ہیں اور ان کا آب زلال تمام تشنگان عشق و محبت کے لئے آب حیات کا کام دیتا ہے کون نہیں جانتا کہ فردوسی طوسی نے ساٹھ ہزار اشعار کا شاہنامہ لکھ کر ایران کی شاعری میں

امامت بلکہ پیغمبری کا درجہ حاصل کیا۔ حالانکہ اس کتاب میں افسانہ نویسی اور تاریخی واقعات کی تفصیل کے علاوہ کوئی سبق آموز باتیں نہیں حضرت میرزا نے نہ صرف اسی ۸۰ ہزار اشعار پر مشتمل ایک بسیط کتاب تصنیف فرماکر بنی نوع انسان پر ایک احسانِ عظیم فرمایا۔ بلکہ اس کے علاوہ آپ نے کئی اور تصنیفات بالخصوص قصیدۂ "بحر الاسرار"۔ غزلیات۔ رباعیات وغیرہ بھی تحریر فرمائے۔ قصیدۂ بحر الاسرار دو سو اناسی ۲۷۹ اشعار پر شامل ہے۔ اور اس پر ایک منظوم شرح قصیدہ کی صورت میں جناب میر سید محمد لاہوری نقشبندی جو شاہباز لامکانی میر سید محمد ہمدانی کی اولاد میں سے تھے، ببیست ہزار اشعار میں قلمبند فرمایا ہے۔ فارسی کے علاوہ آپ نے کشمیری زبان میں بھی کئی دلآویز غزلیں تصنیف فرمائی ہیں جن کو ایسی مقبولیت حاصل ہوئی کہ آج کے دن تک وہ ہر خاص و عام کی زبانوں پر جاری ہیں۔ نمونہ کے طور پر ایک غزل پیش کی جاتی ہے وہ یہ ہے:۔

ہیرہ وَزِھایہ یِمہ اَزِھ رِزِھایہ　　سون وزِھایہ گِندانے
آسمانچے پرسئے وزِھایہ　　آب زمزم چھاوانے
تن نادِرت ییہ تور گھرِ ایہ　　سون وزھایہ گِندانے
اوش دِرامِ مہرہ وزِھایہ　　نام وار یوزِ نادس آم
چھمنہ خبر نمہ آسہ کرِ ایہ　　سون وزِھایہ گندانے
سوپور رہ چِھ وانِہ کھرِایہ　　زینہ کدل وُچھانے
مَینہ دُبگرہ لاگِت وزِھایہ　　سون وزھایہ گندانے
ولرہ چھے گاڈہ گھرِ ایہ　　سندہ نہ لاہ چھاوانے

ترِیشہ ہرِی ییہ تور وزِھایہ
سون وزِھایہ گِندانے

حضرت میرزا اپنے کئی پیشرو اولیائے کبار مثلاً جامع الکمالات حضرت عالیشان شیخ یعقوب صرفی اور عارف باللہ حضرت خواجہ حبیب اللہ نوشہری کی طرح صوفیانہ سماع کے دلدادہ تھے۔ آپ کی قیام گاہ پہ اکثر سوز و گداز کی مجلسیں منعقد ہوا کرتی تھیں۔ اور تمام سامعین پر رقت کی ایسی حالت طاری ہوتی تھی کہ ان میں سے اکثر وجد و حال میں مستغرق رہتے تھے۔ مگر حضرت میرزا سماع کے دوران میں سر بہ مراقبہ رہتے اور آپ کے بدن مبارک میں مطلق حرکت ظاہر نہیں ہوتی تھی۔ جیسا کہ میں اوپر عرض کر چکا ہوں۔ آپ کی بہت سی فارسی اور کشمیری غزلیں آج کے دن تک مطرب اور قوال سماع کی مجلسوں میں ترنم کے ساتھ گاتے ہیں۔

یوں تو حضرت میرزا سلسلۂ کبرویہ کے مشایخ عظام میں ایک ممتاز رتبہ رکھتے ہیں۔ لیکن آپ دوسرے تیرہ سلاسل یعنی قادریہ، نقشبندیہ، سہروردیہ، چشتیہ وغیرہ میں بھی مجاز اور صاحب ارشاد تھے جیسا کہ آپ نے قصیدۂ بحر الاسرار میں فرمایا ہے۔ کہ:۔

جانشین کرد بسجادہ مرا پیر مرشد　　ہست ازین رابطہ در کبرویہ بنیادم

خرقہ بخشیدم احضرت ایشاں ز کرم   بہ ارشاد بہر سلسلہ رخصت دادم

سلسلہ قادریہ میں آپ کو اپنے مرشد بزرگوار کی وساطت سے حضرت میاں میر لاہوری قدس سرہٗ سے نسبت ہے۔ اسی طرح سلسلہ سہروردیہ میں آپ نے حضرت خواجہ مسعود پانپوری سے جو سلطان العارفین جناب حضرت مخدوم شیخ حمزہ کشمیری قدس سرہٗ کے خلفاء میں سے تھے، اکتسابِ فیض کیا ہے۔ یہی وجہ ہے۔ کہ آپ جامع السلاسل کے نام نامی سے معروف ہیں۔ اور ہر سلسلہ کے پیرو اور معتقدین آپ کی درگاہ فیض پناہ سے ارادت رکھتے ہیں۔ چنانچہ آپ کے عرس مبارک پر تمام اہل ذوق و شوق بلا امتیاز سلسلہ ختم خوانی، اذکار اور مولود خوانی میں شمولیت کر کے مستفیض ہوتے ہیں۔

حضرت میرزا کی ولادت باسعادت ایک ہزار چھپن (۱۰۵۶) ہجری میں ہوئی۔ اور ستتر (۷۷) سال کی عمر پا کر انتیس (۲۹) ذی الحجہ ۱۱۳۱ھ کو اتوار کے روز اس جہان فانی سے رخصت ہوئے۔ اور اپنے قیام گاہ کے نزدیک محلہ گلنا تھ پورہ (حول) میں آسودہ ہوئے۔ آپ کی انتقال پر ملال کے سلسلہ میں بڑے بڑے مشایخ اور اولیاء نے مرثیے اور تاریخیں لکھیں۔ آپ کی تربت مبارک پر ذیل کا شعر کندہ ہے۔ ؎

ای کامل اکمل مقدس   تاریخ تو خاتم کمل بس   ۱۱۳۱ھ

حضرت خواجہ اعظم صاحب دیدہ مری (جو آپ کے خلفاء میں سے تھے) نے آپ کی تاریخ وصال کے متعلق لکھا ہے۔ ؎

دریغا پیر کامل بحر عرفان   طراوت بخش بزم اہل ایقان

بسوی گلشن جنت رواں شد   ز ہجرش چشم جاں گوہر فشاں شد

گذشت از ماہ حج چوں بست و نہ روز   بہ یک شنبہ شد او فردوس افروز

گرفتاران خورشید جمالش   چو ذرہ محو نور لایزالش

ہمہ از جان و خان و مان بیکسو   ہمہ از سوز دل وا مرشدا گو

من از حرمان خود بس دلفگارم   بجز مدحت گری کارے ندارم

بہ مژگاں گوہر تاریخ سفتم
ز عالم پیر کامل رفت گفتم
۱۱۳۱ھ

اسی طرح ملا عبد الرسول بیبنو نے یہ مرثیہ لکھا ہے

ای دریغ از رفتن پیر طریقت ای دریغ   آں کہ اندر فقر عالی قدر بود و بے مثال

با جواناں چوں جواں در خلق با پیراں چو پیر   با خلائق صاف مشرب بود چوں آب زلال

کامل اندر راہ شریع و اکمل اندر راہ دین   صورتش لعل بدخشاں سیرتش چوں بلال

شب ہمہ از شوق ہمچوں شمع در سوز و گداز   روز با انوار وصفا چوں آفتاب بے زوال

مدعائے مخلصاں می یافت از کشف ضمیر   بلکہ مے گفتے جواب جملہ را پیش از سوال

آں معارف یاد دستگاہ وآں حقائق را پناہ | مرشدِ مخلص نواز و شاہ بے مال و منال
پیشِ ہر روشن عقیدہ پیش ہر صاحبدلے | ہست پیدا من چہ گویم وصف آں نیکو خصال
روز یک شنبہ دو ساعت رفتہ و کردہ سفر | آخرِ ذی حجہ بود و یافت او نورِ وصال

بہر تاریخ وصالش بے الف گفت خرد
پیرِ کامل بحرِ عرفاں اکمل اہل کمال
و ۱۱۳۱ھ

آپ کے خلفاء کی تعداد اس قدر کثیر ہے کہ اُن کے اسماءِ گرامی کی تفصیل اور حالات کو معرضِ تحریر میں لانے کے لئے اِس مختصر مقدمہ میں گنجائش نہیں۔ بہرحال اُن میں سے چند ایک بزرگ ایسے بھی تھے جن کو آپ نے اپنے عنایات کے لیے بالخصوص منتخب کیا تھا۔ اُن میں سے قابلِ ذکر حضرات یہ ہیں :-

(۱) غیاث الدین اکمل حقائق و معارف آگاہ ابوالوقت مخدومی حضرت شیخ نعمت اللہ کلو۔ آپ کا رُتبہ حضرت میرزا کے خلفاء میں سب سے پہلا ہے۔ آپ نے پندرہ سال کی عمر میں حضرت میرزا سے بیعت کی اور حضرت میرزا کے وصال کے بعد آپ نے غار پانزن میں چہل چلہ اعتکاف میں گذارا۔ آپ ۲۱ ذی قعدہ ۱۱۴۹ھ کو راہی عالمِ آخرت ہوئے۔

(۲) سیاح بحر و بر جلال الدین ابوالمعانی حضرت حاجی عبدالسلام قلندر۔ آپ مرشد ابرار حضرت خواجہ یعقوب دار ولی کے احفاد میں سے تھے اور بہت اعلےٰ پیمانے پر اپنی برادری کی شمولیت میں اکبر آباد میں تجارت کرتے تھے۔ ایک مرتبہ آپ دوکان پر اکبر آباد میں تشریف رکھتے تھے کہ ایک بزرگ نے شمال کی طرف سے آکر او آپ کی دوکان کے سامنے کھڑے ہو کر آپ سے خطاب کیا کہ آپ کیا کام کرتے ہیں۔ آپ نے فرمایا سوداگری۔ وہ بزرگ بولا اِس سودا میں کیا سود ہے۔ اگر سودای سرمدی کرتے، دولتِ بقا حاصل کرتے۔ یہ سنتے ہی آپ نے دوکان کو مقفل کر کے چابیاں دریا میں پھینکیں اور قلندری کا لباس پہنکر عازم حرمین شریفین ہوئے۔ وہاں سے واپسی کے بعد آپ ایک طویل عرصہ تک طلب پیر میں سیاحت کرتے رہے۔ اور آخر حضرت میرزا آپ پر جلوہ گر ہوئے۔ اور آپ اُن کی خدمت میں کشمیر تشریف لائے۔ آپ کے وارد ہونے سے پہلے ہی حضرت میرزا نے حاضرین مجلس سے خطاب کرتے ہوئے فرمایا۔ "سیاح بحر و بر حاجی عبدالسلام قلندر براہ سورت بندر تشریف لا رہے ہیں"۔ اس کے بعد آپ نے حضرت میرزا سے بیعت کی اور آپ کو اُنہوں نے خلافت سے نوازا۔

حضرت حاجی صاحب کشمیر کے بہت بڑے مشایخ میں سے گذرے ہیں۔ آپ کے خلفاء کی تعداد تقریباً تین سو تھی۔ مگر اُن میں سے بالخصوص حضرت شاہ فرح الدین المعروف شاہ فاروق قلندر جنکے خوارقِ عادات تمام کتبِ تواریخ میں تفصیل سے درج ہیں، قابلِ ذکر ہیں۔ کہتے ہیں کہ اُن کو بہ لحاظ اس بات کے کہ جس کسی پر اُن کی نظرِ مبارک پڑتی وہ اُسی وقت درجۂ ولایت کو پہنچتا، قطب الاقطاب ابوالجناب حضرت شیخ نجم الدین احمد الکُبری کا رُتبہ حاصل ہوا تھا۔ یہ بھی کتابوں میں مسطور ہے۔ کہ ایسے لوگوں کی تعداد جو حضرت شاہ فرح الدین سے ارادت رکھکر درجۂ کمال کو پہنچے ایک لاکھ سے زیادہ تھی۔

صوفیِ آزاد حضرتِ میرزا فرہاد بیگ صاحب - از روی نسب ظاہری آپ جناب حضرت میرزا کے بنی اعمام میں سے ہیں۔ اور آپ نے بچپن میں ہی حضرت میرزا سے بیعت کی اور اُن کی تعلیم و تلقین پر اسقدر سختی سے عمل کیا کہ تھوڑے ہی عرصہ میں ولایت کا رتبہ حاصل ہوا۔ کتب تواریخ میں مذکور ہے کہ آپ ایک دن زیارت موی مقدس سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم کرنے کے لئے آثار شریف المعروف حضرت بل تشریف لائے۔ لوگوں کی اس قدر کثرت تھی کہ آپ کو موی مقدس کے نزدیک آکر زیارت کرنے کا موقعہ نہ ملا۔ آپ کی آنکھوں سے آنسو جاری ہوئے۔ اور بے اختیار ہو کر نالہ و زاری کرنے لگے۔ اسی حالت میں حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جلوہ گر ہوئے۔ اور فرمایا "مردماں موی ما دیدند تو روی ما ببیں۔" یعنی ای فرہاد بیگ لوگوں نے ہمارے موی مبارک کی زیارت کی اور آپ کو ہم اپنے روی مبارک کے دیدار سے سرافراز کرتے ہیں۔ جب آپ ہوش میں آئے تو آپ نے فی البدیہہ یہ رباعی پڑھی۔

دیدنِ روی محمدؐ ہر کراست — کی قناعت او بہ موئے می کند
ہر کہ در دریای وحدت غرق شد — کی سرِ خود خم بجوئے می کند

حضرت میرزا فرہاد بیگ کا وصال شوال ۱۱۵۶ھ میں ہوا۔ اور آپ قلعہ شاہی کے اندر پاچھ برن کے نزدیک کوہ ماران کے دامن کے پاس آسودہ ہوئے۔ اس جگہ پر آپ کی بنائی ہوئی ایک خانقاہ بھی تھی جو اب مفقود ہو چکی ہے۔

سیادت وولایت پناہ حضرت خواجہ محمدؐ اعظم صاحب دیدہ مری۔ آپ کے والد بزرگوار خواجہ خیر الزمان کشمیر کے نجبا میں سے تھے۔ آپ نے علوم عقلیہ و نقلیہ میں تکمیل کر کے پہلے جناب حضرت شیخ محمدؐ مراد ٹینگ نقشبندی سے بیعت کر کے رُتبہ ارشاد حاصل کیا۔ اور اُن کے وصال کے بعد حضرت خواجہ جناب حضرت میرزا کی خدمت میں حاضر ہو کر سلسلہ کبرویہ میں منسلک ہوئے۔

خواجہ موصوف کشمیر کے شعرا اور تاریخ نویسوں میں ایک ممتاز درجہ رکھتے ہیں۔ تاریخ اعظمی۔ اشجار الخلد۔ ثمرۃ الاشجار اور شرح کبریت احمر وغیرہ آپ کے مشہور تصانیف ہیں۔ آپ کا وصال محرم الحرام کی دسویں تاریخ ۱۱۷۹ھ کو ضعف گردہ کی علالت سے واقع ہوا۔ کہتے ہیں کہ آپ کی نزع کے وقت کسی شخص نے حکیم سے پوچھا کہ حضرت خواجہ کو کیا تکلیف ہے۔ حکیم بولا "ضعف گردہ"۔ حضرت خواجہ نے فرمایا کہ یہی میرا تاریخ وفات ہے۔

مخزن اسرار یزدانی معدن انوار رحمانی فخر الدین ابو الفضل شیخ عبد الوہاب نوری۔ آپ کی ولادت باسعادت ۹۵۰ھ میں ہوئی۔ مصنف تاریخ شایق نے جناب حضرت میرزا کے خلفاء کے حالات کا تذکرہ کرتے ہوئے آپ کے متعلق لکھا ہے کہ آپ جامع الکمالات صوری و معنوی حضرت ایشان شیخ یعقوب صرفی عاصمی کے احفاد میں سے ہیں جیسا کہ ابیات ذیل سے ظاہر ہے۔

دیگر از وی مریدِ اہلِ شہود — شیخ عبد الوہاب نوری بود
او ز احفادِ حضرت صرفی است — بادہ عشق را دلش ظرفی است

کردید رود عالم فانی　　روز تعزیبس شاہ جیلانی

آپ نے علوم ظاہری کے حصول سے فارغ ہو کر جناب حضرت میرزا سے بیعت کی اور تھوڑے ہی عرصہ میں آپ نے ریاضات شاقہ کر کے ارشاد کا رُتبہ حاصل کیا اور آپ حضرت میرزا کے خلفای کبار کی صف میں کھڑے ہو گئے۔ آپ کے خلفاء کی تعداد تین سو چالیس سے زیادہ تھی۔ شعر و شاعری میں بھی آپ کا درجہ آپ کے ہمعصروں سے کسی طرح بھی کم نہ تھا۔ حضرت بانی مسلمانی الملقب بہ علی ثانی یعنی جناب امیر کبیر میر سید علی ابن شہاب ابن محمدؒ الہمدانی قدس اللہ سرہم کی مدح میں جو منقبت شریف آپ نے تصنیف فرمائی ہے وہ اس قدر مقبول عام ہوئی ہے۔ کہ آج کے دن تک تمام لوگوں کی زبان پر جاری ہے۔ آپ کے تصانیف میں فتحات کبرویہ بالخصوص قابل ذکر ہے۔ اس کے علاوہ آپ نے اپنے پیر کامل کی متابعت میں ایک منظوم مثنوی الموسوم بہ عین العرفان تصنیف کی۔ آپ نے ۹۱ سال کی عمر پا کر گیارہ ۱۱ ربیع الثانی ۹۸۶ھ کو داعی اجل کو لبیک کہا۔ اور آپ اپنے قیام گاہ کے جوار سید بدرالدین صاحب کے مقبرہ میں آسودہ ہوئے۔ آپ کا سال وصال آپ کے سب سے بڑے خلیفہ قدوۃ الواصلین میر محی الدین صاحب مہدی نے یوں لکھا ہے۔

ہست تاریخ سال اور سنین　　شیخ عبدالوہاب اکمل دین

جناب حضرت میرزا کے دیگر خلفاء میں معارف دستگاہ شیخ نعمت اللہ ترنبو۔ مولانا نورالدین نوشہری مولانا عبدالعزیز وغیرہ بھی بہت مشہور ہیں۔ اُن میں خاتم الاولیا حضرت خواجہ قایم الدین اکمل الدین کے حالات سب سے زیادہ قابل ذکر ہیں۔ آپ نہ صرف حضرت میرزا کے کبار خلفاء میں سے تھے۔ بلکہ آپ کو انکی صبیہ کی لڑکی الموسومہ شہزادہ خانمہ سے عقد نکاح ہونے کا فخر بھی حاصل تھا۔ حضرت خواجہ قایم الدین ابتدا میں تجارت کا پیشہ کرتے تھے۔ اور اسی دوران میں آپ نے جناب حضرت میرزا کی بیعت حاصل کی اور کچھ عرصہ کے بعد آپ کو خرقہ خلافت عطا ہوا۔ جناب حضرت میرزا کے ارشاد کے مطابق آپ نے اپنی انگوٹھی پر قایم الدین اکمل الدین منقوش کرایا۔ حضرت میرزا وصال کے بعد ایک مرتبہ عارف باللہ شیخ نعمت اللہ کلو پر جلوہ گر ہوئے۔ اور ارشاد فرمایا کہ محمدؐ قایم اب کے بعد تجارت کے سلسلہ میں سفر نہ کریں۔ کیونکہ مجھے اُن کے ساتھ بہت سے کام ہیں۔ تھوڑے عرصہ کے بعد حضرت خواجہ کا نکاح عصمت مآب شہزادہ خانمہ سے عمل میں آیا۔ اس کے بعد آپ نے روضہ مبارک حضرتِ میرزا کی تولیت و مجاورت اور انتظام اپنے مبارک ہاتھوں سے سنبھالا۔ آپ نے تیرہ ۱۳ ماہ صیام ۱۰۰۲ھ کو ندای ارجعی سُن کر عالم فانی کو خیرباد کہا۔ اور جناب حضرتِ میرزا کے روضہ میں آسودہ ہوئے۔

جناب حضرت خواجہ قایم الدین نے بہت سے خلفاء بہم کئے جن قدوۃ الواصلین حضرت میر محی الدین صاحب مہدی کا رُتبہ سب سے اوّل تھا۔ حضرت مہدی کے پہلے حضرت فخرالدین شیخ عبدالوہاب نوری کی خلافت حاصل کی

اور اُن کے وصال کے بعد حضرت خواجہ قایم الدین اکمل الدین سے مزید استفادہ کیا۔ حضرت خواجہ اُن کی ریاضات و مجاہدات سے اس قدر متاثر ہوئے کہ انہوں نے اپنے اکلوتے فرزند حضرت خواجہ عزیز الدین بیتلو کو حضرت مہدی سے بیعت دلائی۔ آپ نے یہ بھی فرمایا کہ جناب حضرت میرزا نے آپ پر جلوہ گر ہو کر بشارت دی کہ حضرت میر مہدی روضہ جناب حضرت میرزا کی چراغ افروزی کرنے کی اہلیت رکھتے ہیں۔ اور حضرت مہدی کے احفاد زیارت موصوف کی خدمات ہزاروں سال تک انصرام دینگے۔ اور یہ پیشین گوئی حرف بہ حرف درست ثابت ہوئی اور اگرچہ جناب حضرت میرزا کی وصال کو ڈھائی سو سال کا عرصہ گذرا زیارت موصوف کی سجادہ نشینی و تولیت اباً عن جد حضرت مہدی کا خاندان ہی انجام دیتا رہا۔ راقم الحروف کو حضرت مہدی کے احفاد میں سے ہونے کا فخر حاصل ہے۔

حضرت میرزا کا عرس مبارک جیسا کہ اوپر بیان کیا گیا ہے ہر سال ماہ ذی الحجہ کی اُنتیس ۲۹ اور تیسویں تاریخ کو منعقد ہوتا ہے۔ پہلے روز قرآن۔ کلمات اور ختمات پڑھے جاتے ہیں۔ دوسرے دن نماز فجر سے پہلے اذکار و اوراد سے بقعہ موصوف گونج اُٹھتا ہے۔ اور ازاں بعد اذکار اور مولودخوانی دن کے دو بجے تک جاری رہتے ہیں۔ اس تقریب پر زائرین کا اتنا جم غفیر موجود ہوتا ہے کہ قدم رکھنے کی گنجائش نہیں ہوتی۔ ایک خصوصی بات یہ ہے کہ اس محفل میں شمولیت کرنے والے لوگ صرف صلحا، متصوفین، شائقین اور سوز و گداز رکھنے والے ہی ہوتے ہیں۔ اس دوران میں استغفار گریہ و زاری اور وجد و رقت کا ایسا منظر قایم رہتا ہے جو اپنی مثال آپ ہے۔ مولودخوانی کے فرائض کشمیر کے واحد مولودخوان جناب احمد اللہ صاحب جن کے اسلاف یہ خدمت صدیوں سے انجام دیتے رہے ہیں ادا کرتے ہیں۔ واضح رہے کہ مولودخوانی کا فن اس قدر دشوار اور مشکل ہے کہ اُس کے ماہرین موجودہ مولودخوان کے خاندان کے بغیر نہ پہلے موجود تھے اور نہ موجودہ زمانے میں کوئی فرد اس کی اہلیت رکھتا ہے۔

اذکار اور مولودخوانی کے علاوہ تیس ذی الحجہ کے دن نماز عصر کے بعد جناب میر واعظ ہمدانی مولانا مولوی محمد یٰسین صاحب بقعہ موصوف میں وعظ خوانی فرماتے ہیں۔ اور اس مجلس میں بھی ہزاروں کی تعداد میں سامعین حاضر ہوتے ہیں۔ میر واعظ صاحب موصوف نے سال گذشتہ کی مجلس وعظ میں مثنوی بحر العرفان کی طباعت کے متعلق میری خواہش کا اعلان کیا تھا۔ اللہ تعالیٰ کا شکر ہے کہ میری تمنا اور ان کا اعلان پایہ تکمیل کو پہنچ گئے۔

بقعہ متعالیہ المعلیہ کی تعمیر اگرچہ ابتدا میں میرے جد بزرگوار قدوۃ الواصلین حضرت میر محی الدین صاحب مہدی نے انجام دی تھی۔ لیکن زمانہ کے گذرنے کے ساتھ ساتھ زیارت موصوف کی حالت دن بدن مرمت طلب ہوتی جاتی تھی۔ اس سلسلہ میں راقم نے کچھ سال قبل سعی و تلاش کر کے زیارت کے اکثر حصہ کو نہ صرف از سر نو تعمیر کیا۔ بلکہ اُس کے رقبہ میں بھی کافی وسعت دی۔ حالانکہ اس توسیع کے باوجود بھی حاضرین کے اجتماع میں اس قدر روز افزوں اضافہ ہوتا جا رہا ہے کہ زائرین کی بھاری تعداد صحن زیارت میں ہی گھنٹوں تک کھڑے کھڑے

دہ کر شمولیت کرتے ہیں۔

تعمیر کو وسعت دینے کے علاوہ راقم نے زیارت موصوف کے قرب و جوار میں کئی ایک مکانات خرید کر کے ان کے زمین تحتی کو بھی شامل صحن کر دیا۔ زیارت کا قدیم غسل خانہ جو بالکل منہدم ہوا تھا ازسر نو تعمیر کیا گیا۔

ایک اور ضروری اقدام جو اس سلسلہ میں کیا گیا یہ ہے کہ فرقہ اُناس کے لئے زیارت کے جنوبی جانب سے ایک برآمدہ تعمیر کیا گیا تاکہ مردوں اور عورتوں کے بیٹھنے کے لئے علیحدہ علیحدہ نشست گاہیں ہوں۔

اس وقت بھی ایک بڑی عمارت خاص اس رقبہ پر جہاں حضرت میرزا قیام فرماتے تھے زیر تعمیر ہے تاکہ اُس کی تکمیل کے بعد اس کی آمدنی اخراجات بقعہ کے لئے صرف کی جائے۔

مثنوی بحر العرفان کی طباعت کے سلسلہ میں مجھے جن مشکلات کا سامنا کرنا پڑا ہیں اُن کا اعادہ کرنا مناسب نہیں سمجھتا ہوں۔ البتہ محترمی جناب میر شمس الدین صاحب حیرت کاملی کا مشکور ہوں۔ کہ اُنھوں نے اپنا قیمتی وقت صرف کر کے کتابت کی دُرستی فرمائی۔ اس سلسلہ میں میں نورالدین صاحب کاملی کا بھی شکریہ ادا کرتا ہوں کہ اُنھوں نے کافی محنت اور دلچسپی سے کتابت کا کام انجام دیا۔ اگرچہ اُن کو معاوضہ ادا کیا گیا تاہم اُنھوں نے کتابت کے دوران جس خلوص اور عقیدت سے اس کام کو نبھایا وہ قابل تحسین ہے۔

اس جلد کی طباعت پر تقریباً ساڑھے تین ہزار روپیہ کی لاگت آئی۔ لیکن بارگاہ اکملیہ کے معتقدوں اور محبوں نے جو چندہ اس سلسلہ میں ادا کیا ہے وہ مقابلتاً بہت قلیل ہے۔ بہر حال میں اُن کا مرہون احسان ہوں اور اللہ تعالیٰ سے دُعا کرتا ہوں کہ اُنہیں خیر دارین عطا کرے۔ آمین

۲۱ شوال المکرم سنہ ۱۳۸۱ھ

خاکسار

میر حبیب اللہ کاملی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

نور محمد رسول اللہ گوید صلی اللہ علیہ وسلم وہمہ وجمیع اشیا از نور وجود یافت وذات بیچون وچگونہ حضرت احدیت در جمال باکمال او ظاہر ومشہود شد واشیا بعون نور نور خود بہ گفتن حمد وثنای آفریندہ خویش مسرور گشتند وکون ومکان صورت بست۔

نظم

ہست ازیں نور جملہ انوار	لیک طاری بصد ہزار اطوار
کثرت وحدت است ازاں واحد	کرد ازانساں شہود آں شاہد
نور بے نور نور کے دارد	جز خدا شئی ظہور کے دارد
ہر چہ دارد شہود ہست آں ذات	وحدت اندر شہود شد اثبات
چشم توحید بیں ز ہر اطوار	دید در جلوہ رویت دیدار
زبدۂ نور نور محمود است	از جمالش خدای مشہود است
نور در نور خود تماشا داشت	خلعت نور مصطفیٰ را داشت
نور چوں کرد نور خود موجود	شد وجود محمدی مشہود
گشت ازیں نور ور تجلی ذات	زاں تجلی بدید موجودات
ہر کہ دیدار مصطفیٰ را دید	او در آں جلوہ خدا را دید

من رانی فقد رای الحق نور نور گوید وما ینطق عن الھوی ان ھو الا وحی یوحی۔ قول نور ذاتی در تصدیق نور نازل شد

بیت

شد یقین ہر چہ مصطفیٰ گوید	از زبانش ہما خدا گوید
ہر کہ را حدت بصر شد بیش	بیند انوار بیش اندر خویش
شد تفاوت بہ خاص وعام اینجا	شرح این حالتست تمام اینجا

حرفِ حق از زبان حق باشد گر نویسند در ورق باشد

این رتبہ بود کہ انبیای سلف علیہم السلام نور محمدی را بے استار و پردۂ نور نور دید و خود را بہ توسط این نور موجود در یافتند و از حق سبحانہ تعالی درخواستند اللہم اجعلنا من امت محمد۔ و گروہے پے بہ اسرار من یطع الرسول فقد اطاع اللہ بردند و فضیلت ان الذین یبایعونک۔ انما یبایعون اللہ دیدند از دل و جان در مناجات آمدند و گفتند اللہم ارزقنا شفاعت محمد۔ اللہم لا تحرمنا من محبت محمد۔ و ہر کہ نور محمدی بیش تافت۔ قرب و منزلت عند اللہ بیش یافت۔ تلک الرسل فضلنا بعضہم علی بعض۔ دال برانیست و از نور این آئینۂ الہی آئینہ ہای دیگر کسب نور کردند و خود را ہم رنگ در نور گردانیدند بہر طرف کہ نور ایشان ضو انداخت آں طرف را منور ساخت و ہر قدر کہ آئینہ صاف تر، در ترو ذات جمال عزیز ترو قریب تر۔ ان اللہ جمیل یحب الجمال حدیث از نور است چنانچہ ہیچ وجود بے واجب الوجود امکان وجود ندارد ہمچناں واجب الوجود بے موجودات نور مصطفوی شہود ندارد۔ ہو الاول والاخر والظاہر والباطن صفت ذات است۔ کہ مشہود است و بیش از وجود شہودی نور محمدی را وجودے بود باعتبار آں نیز وصف شہود محمد اول و عاقبت محمود است۔ ظہورش رحمۃ للعلمین نورش قرۃ العیون عارفین و مشتاقین وصفت وجود مبارکش و کتابش قد جاءکم من اللہ نور و کتاب مبین۔

لمؤلفہ

نور در نور پردہ در پردہ ازجمال محمدی کردہ
ہر کہ در نور پردہ بیند نور نور در پردہ کے از و مستور

کتابش ام الکتاب است۔ اولش فاتحہ است کہ طالبان لقاء اللہ را فراقش مفتاح جمیع ابواب است۔ واتبعوا النور الذی انزل معہ برای متابعت سنت و قرائتش و عمل بر احکام آن تکمیل ایمانست حدیث العلماء من امتی کانبیای بنی اسرائیل راست گفتاری و نیک کرداری اولیای امتش را دلیل کہ از نفس و ہوا نہ گویند و از وحی قلبی و ملہم غیبی و ہاتف لاریبی گویند ہر چہ از انبیا علیہم السلام سرزد اعجاز بود۔ و ہر چہ از اولیای امت این افضل الامم بظہور آید کرامت و خوارق عادت نامیدند منشاء این ہر دو اطوار از یک پردہ اسرار است۔ تابعان محمد و کتابش را ذات پاک درود و از عشق وود و ایجاد کردہ است کہ زاہد و عباد شدند۔ رب العباد این طائفۂ علیہ را برای شیوہ برگزیدہ و در قلب و قالب ایشان طلب و شوق لقای خود تخمیر کرد۔ طالب و عاشق شدند۔ و طلب عشق ظلمت بشریت از وجود ایشان محو گردانید۔ و بہ رتبہ مطلوبی رسانید الا طال شوق الابرار الی لقائی وانی الی لقائہم اشد شوقا۔ مقام محمدی و محبوبی و ہر کہ متابعت سنت و شریعت او دارد گویا او را دیدہ و اخلاق حمیدہ آں برگزیدہ پروردگار را برخود گزیدہ باشد و از ین سلوک مراتب اولیای امتش مطلوبی کہ حق سبحانہ ناظر قلب خاشع القلب است۔ و در شان این طائفۂ علیہ عالیہ افمن شرح اللہ صدرہ للاسلام فہو علی نور من ربہ۔ معرفت ذات بحت و سافرج بے حقیقت محمدی حاصل نمی شود۔ و خشوع قلب بی تکبیر و ذکر لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بہ ہیچ طریقے دیگر دست نمی دہد ہمچناں معرفت اللہ بے معرفت حقیقت مرشد کامل صورت نمی بندد و بہ حقیقت محمدی بے متابعت احکام و تبعیت سنت او دست نہ۔ و ادای آداب شریعتش کہ بے ہدایت محمدیت و توفیق نامتناہی الہی روے نمی تواں آورد۔ اللہ نور السموات والارض مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجۃ الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا ولو لم تمسسہ

نارٌ نورٌ یهدی الله لنوره من یشآء و یضرب الامثال للناس والله بکل شیءٍ علیم۔ مؤلف

گر نہ از خویش پردہ بردارد ... رہ بر آن نور کس کجا دارد
ہر کہ را خواست رہ بخود بنمود ... احسن الوجہ شد ازاں مشہود

محمدیت محمود است ازاں آدم صفی را خلیفۂ خود خواند و قالب پاکش را خمرت طینت آدم بیدی بود۔ و بہ مسبحان ملکوت سجود او فرمود۔ و نورش از عزازیل پوشیدند تا نور را نار دید و او را طین یافت و ملعون ابد گشت و سر از سجدہ بر تافت۔ و نور محمدیت محمدی و حقیقت المحبوب ازلی و ابدی از ابوجہل و ابولہب و امثال آن نابینایاں ایجاد نہفت۔ مشرک و کافر مردند و ہمچناں چشم از دیدن و گوش از شنیدن و دل از محبت ورزیدن مرشداں کہ مظہر حقیقت محمدیت ہستند۔ کمراں بستند و راہ بدین نبردند۔ و ہر چند اعلام محمدیت بر ایشان شد سر پیچیدند ختم الله علیٰ قلوبهم وعلیٰ سمعهم وعلیٰ ابصارهم غشاوة۔ من مثنوی

غورۂ کاں سنگ بست و خام ماند ... در ازل حق کافر اصلیش خواند

از راہ باز ماندند و متابعت نکردند و فرماں نبردند۔ از لقای رحمت الٰہی محروم ابد گشتند و لذت شربت توحید ازایں طائفہ باز داشتند نابینا مردند و نابینا محشور گردند۔ یضل به من یشآء ویهدی به من یشآء ومن کان فی هٰذه اعمیٰ و اضل سبیلاً ایں خلعت برای ترجیح بینایاں و ترویج بہ راہ یافتگان جلوہ گر شد۔ ای طالب استغفار بحق و پناہ بہ جناب مستطاب حضرت رسالت پناہ مے آر و استعانت از خواندن درود اللّٰهم صل علیٰ محمدٍ وعلیٰ آل محمدٍ واصحابه اجمعین مے خواہ و بہ نیت ہدایت یافتن ذکر لا اله الا الله محمد رسول الله با درود مذکور بسیار بسیار مے خواں و بہ معنی ایاک نعبد و ایاک نستعین اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین کہ مخبر محمدیت است بمعنی رسیدہ ورد خود کن و دست دعا بہ درگاہ مجیب الدعوات المضطرین بدار و ہدایت درخواہ بہ خدمت مرشدے کامل ارادت کن و بہ فرمودہ او مداومت در ذکر لا اله الا الله مے ورز وجود مسلمانی و مسلمانی نفس و عالم مثال خود از وی مے طلب الله تعالیٰ در شناختن حقیقت مرشداں، طالباں را ہدایت کرامت کند تا بہ معرفت او عارف حقیقت الله شوند۔ از انست کہ اول ارکان مسلمانی کہ اساس چہار ارکان دیگر است۔ ذکر کردن ایں کلمۂ پاک است۔ و ایں ذکر مرکب است بر نفی اثبات یعنی نفی الوہیت از غیر۔ و اثبات الوہیت مر حضرت ربوبیت را جل جلالہ۔ و بعضی ارباب تحقیق حکمت ایں گفتہ اند کہ بندہ را در مقام بندگی دو حالت است، نفی معاصی لاتخونوا الله والرسول و اثبات طاعت و احسان از فرمان اطیعوا الله واطیعوا الرسول۔ و نفی وجود خود بر خود و اثبات ذات موجودات در خود و ہم بیروں از خود ایں کلمہ را کلمة التقویٰ و کانوا احق بها واهلها خواندن ایں بر ذاکرے کہ ظاہر اخواندن ظاہرش را از آفات مالی و جانی حافظ باشد۔ چنانچہ کافرے ایں کلمہ را از زبان بر خواند و از دل ہمچناں کافر باشد از محاربہ اسلام نجات یابد و مال و اسباب او بر او مسلم ماند و تکلیف جزیہ از و برخیزد۔ و مسلمانے کہ ظاہر و باطن یکے دارد بہ زبان و دل مے خواند الایمان اقرارٌ باللسان وتصدیقٌ بالقلب حاصل وقت او گردد و دل او را نور ایں نام منور گرداند و بینای الله نور السمٰوات والارض شود از وسواس شیطانی و شرور حواجت نفس حیوانی در حفظ و حمایت نور ربانی باشد و بر ذکر کردن ایں کلمہ طالبان لقاء الله حق انداز یاد کردن ایں نام لذت ذوالجلال والاکرام بکام ایشاں باشد۔ مولوی جامی رہ

چہ شیرینی است عیشش تلخ کامی | کہ مے داند زیار خویشتن نامی
ز دوری گرچہ باشد تلخ کامش | کند بارے دہن شیریں بہ نامش
بندہ را یارب ز اہل دیں بکن | کام من از نام خود شیریں بکن

ہر کہ را این شربت بکام شد کارش تمام شد و بدرجۂ اہل التقوٰی و اہل المغفرۃ رسید و ہم خاصیت این ذکر اینچنیں باشد کہ ذاکراں را بہ نورِ خود محو و فانی گردانند تا خود را نہ بینند و ہم چناں غیر را نہ بینند از حقیقت خود بہ حقیقتِ مرشد عارف گردد من عرف نفسہٗ فقد عرف ربہٗ منزلت او شود ما نظرت شیئاً الّا و رأیت اللّٰہ فیہ در خود و غیر بیند و حقیقت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم برو جلوہ گر گردد تا مرید مرشد را چنانچہ ہست نہ بیند و نہ شناسد مؤمن نیست و ہر کہ خود را در خدمت و محبت بگداخت او را بشناخت چشم مرید چشم مرشد شد و مرید از بی یبصر - سنریہم آیاتنا فی الآفاق و فی انفسہم حتّٰی یتبیّن انّہ الحق بہ بیند کہ چیست و آنگاہ ہر چہ از مرشد بشنود بی یسمع است و ہر چہ در مرشد بیند دریابد کہ کیست و آنچہ از و بشنید کہ گفت و آنچہ بر سوی من ناظر است و آنچہ از من بر این ناظر منظور شدہ است در حقیقت کیست و معنی خواندن کلمۂ لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ برو خود را نماید و از وی زنگِ ہستی بزداید در اسلام از خواندن این نام بے خواندن نام محمد رسول اللہ مسلمانی تمام نیست و ایمان بخدای درست نہ باشد - و مرید این قدم را ہر چہ مرشد گوید جلوۂ بی ینطق از کلام او مشاہدہ کند و در خود یابد و ناطقۂ خود را و سامعۂ خود را ہمچناں داند رویت از روی مرشد مشہود وقت او شود و بیشتر لذت ازیں ذکر دریابد و خواندن قرآن را فرض خود داند و عمل بر احکام آن پیش نہاد خود سازد - تبعیت او در سنت نبوی بہ کمال رسد محمدیت جان و جسم او باشد و خلعت اہل القرآن اہل اللہ خاصہ در پوشد و ایمانش بہ ارسل رسولہ بالہدیٰ و دین الحق درست گردد از تابعان و تبعیت کنندگان باشد و عمرے دریں شیوہ بسر بردہ تا علمش بہ یقین و یقینش بہ نور یقین برسد از ظلمت جسمانی و نفسانی خلاص یابد و در نور رحمانی شنود و استار و پردہ ہا از راہ او برگیرند وجودک ذنب لا یقاس علیہ ذنب را دریابد کہ وجود من بر چہ عصیان بودہ است تا این ذنب را از خود بر ندارد و راہ بہ معرفت اللہ نہ خواہد برد و بہا داکبر با خود در پیش گیرد از سیف این ذنب از خود بر دارد و السیف محی الذنوب این سیف است - چوں ذنب خود از خود بر دارد عین الیقین جلوہ جمال خود نقد حال این مجاہد گرداند - حق الیقین کہ مراتب الانبیاست با ولیای این امت مرحومہ تجلی کند و امثال این ابیات کہ ازین فقیر الحقیر است در نغمہ با چنگ و چغانہ بر خواند از خوشی حالتے کہ خود را بہ بیند کہ تا دیدن خود مورث دیدن حقتعالیٰ است و اثبات فنای خود در خود دیدن اصل ذات است -

لمؤلفہ

نشستہ بودم روزے درونِ انجمنے | ز کاملانِ طریقت شنیدہ شد سخنے
کسے کہ طالب وصل خداست بر مطلوب | نہ بردہ راہ بغیر از فنا بہ ہیچ فنے
کسے کہ مرد نہ خود تا ابد سلامت ماند | نہ یافت راہ در و ہیچ راہ راہزنے
برآ ز غرقۂ ہستی ز خود کہ تا بینی | وجود خویش بذاتِ خدا چو پیرہنے
بہای وصل حقیقی دو عالم و جان است | بحر حیاتِ ابد را بہ کمترین ثمنے
ہر آنچہ خواست ز تو از کجا تو آوردی | بدہ باو نہ دہی مے ستاند اہرمنے

بتیغ لا چو شود کس شہید دار و عار　　　که باشد از دو جهانش تعلق کفنی
تو ذکر طاعت حق را غذای خود میکن　　　طلب ز پیر مغان زین شراب یکدونی
برو برون زمکان و زمان ترا این جام　　　بغیر محفل جاناں نباشدت وطنی
برون ز هر دو جهانست عالم توحید　　　نبی و ملک بود انجا نه کس نه ما و منی
چو خواستم که کنم فاش راز آن عالم　　　به بوسه بست دهان من او سخن دهنی
کمال عارف اکمل فناست در این راه　　　بقا بحق ابد اوراست غیر جان و تنی

ای جوینده اسرار گوش و هوش با من دار و هو معکم اینما کنتم نور گوید و لنور نور در طلب دیدن این راز مناجات بدرگاه حق تعالے میدارد۔ اللّٰهمّ ارنا الاشیاء کما هی۔　لمؤلفہ

اصل هر چیز اے خدا بنمای　　　باب این معرفت بما بکشای
در ره رهروان تو همراهی　　　تا نه گردیم گم ره و لاهی
گفتهٔ خود تو هر کرا خواهم　　　ره برد تا بیابد از راهم
راه بنمای تا روم در راه　　　دست گیر و میفگنم در چاه
قاید کو ز غیر فضلت کیست　　　چیستم من وجود من از چیست

بشنو اے طالب درین لجه لجۂ فضیمک افضل الاذکار مرقوم است و ترغیب ذکر کردن این کلمه مر طالبان حق و حق سبحانهٗ دوست داشت شناختن خود را آفرینش و عالم و عالمیان برای اراده رو داد۔ کنت کنزاً مخفیاً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق شناختن او بے گداختن از ما صورت نه بندد و موتوا قبل ان تموتوا که مصالح وقت معشوقست خواندن کلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مرشد این طریق میداں۔ اوّل خود را لاکنی الا الله را اثبات بکنی حقیقت محمدی نقاب از جمال خود بردارد تا کمال حقیقت مرشد خود را چنانچه هست به بینی۔　لمؤلفہ

پرده و پرده گی بذات خود است　　　جلوه گر خود بهر صفات خود است
خود چو از خویش پرده بردارد　　　هیچ کس را وجود نگذارد
از کسانے که پرده را برداشت　　　ظلمت شاں به نور فانی داشت
در خود و کس که پرده بگذارند　　　شپره ساں به ظلمتش دارند
ضد بضد آشکار خود کرد است　　　جلوهٔ خود ز نیک و بد کرد است

ترجیح هدایت یافتگاں از گمراهی مضلاں خود داد است۔ بودن این طائفه معارج الطائفه است مقبول مردود آب و صاف و دُرد است و نزد موحدے که پے باب یعنی توحید صاف بر داشت چوں هر دو طائفه تیغ لا بر وجود هستی خود رانند۔ دُرد ها صاف شوند و لا و الا جلوه گر گردد و نه مقبول ماند و نه مردود۔　نظم

لیس فی الدار غیره موجود　　　خود بخود عابد است و خود معبود
این همه رنگ های رنگا رنگ　　　خم وحدت کند همه یک رنگ

ای طالب در بند رد و قبول مباش در نفی خود به هر دو حالت مے کوش شرابا طهورا که عبارت از ذکر خداوند

اوز طال اللسان بگفتار است   گفتنش امر محفل یار است

بآن فانی نور سبحانی بالهام ربانی حکم صحیفه شد۔ کتاب ها ترتیب کرد و رسالها برآراست۔ چنانچه جهان پر رشد و جهانیان فایده ها بردا شتند
و در گفتن سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم و آله واصحابه اجمعین بجا آورند که ذات مقدسش را برای تربیت امتیان چندان احادیث
گفت که صحف پر شد۔ حاضران عامل بودند۔ و غایبان محفل و مهد را هر حرفے عروة الوثقیٰ و حبل المتین و صراط المستقیم تا ابد ماند۔ و متابعت الله
نیز حاصل شد۔ که ذات حق سبحانه و تعالی کتابها بر انبیا فرستاد و تا آن رهنمایان براهروان خوانند۔ مسلمانان و مومنان شنیدند و عامل شدند
و اسلام و ایمان بر آن قول داشتند و دولت ابدی حاصل کردند و همچنان مشایخ که داعی خلق الله اند براه خیر و صواب برایں شغل
مشغول گشتند۔ من مثنوی

گر نبودے ناله نے را ثمر   نے جهان را پر نه کردے از شکر
خاک انداز نیشکر شیرین از وست   انگبین قی کرده زنبوراں از وست
نائی ایں نے در نوا آورده است   نی شکر را از خدا آورده است
من بهر جمعیتے نالاں شدم   جفت بدحالان و خوشحالان شدم
هر کسے از ظن خود شد یار من   واز درون من نه جست اسرار من

خوشحالان مستفید گشتند و وقت شان خوش شد و از کلام اهل الله خبر از تحصیل مقام و حال خود دریافتند از دم و قدم خود واقف
شدند و در ترقی حالات و مقامات اقدام نمودند هدیهٔ فاتحه بروح پر فتوح ارشاد پناهان بردند و بدحالان چوں بغول غفلت گرفتار
بودند هیچ پے بر اصطلاحات غلبه نبردند و صحت ذائقه از مرض قلبیه نه داشتند و لذت شرابا طهورا در نیافتند به تنعمات دنیای فانی
که اقبال غافلان و ادبار صاحبدلانست آن را تحصیل نقد شمردند و دراں بیشی از خدا تعالی درخواستند و بر فقرای الهی خطاب
بے خردی کردند و خبث و مذمت بزبان آوردند و از تحسر یکه محروم لقاء الله شده بودند حسد بردند هر چند عیب جوئی و بدگوئی کردند
خوشحالان از کلمة الخیر زبان نبستند و گفتنی گفتند۔ من مثنوی

آں عزیزانے که ره طے کرده اند   گوش بر بانگ سگاں کی کرده اند

همچنان ایں کهتر مریداں آں برگزیدگان حق ورقے چند از واردات حال بقال آورده جمع کرد و چهار لجه ساخت مدد و
معاونت از جناب مستطاب صوفیه انتساب هدایت مآب عالی جناب مفتح الابواب مسلک صدق و صواب غوث المستغیثین
و قطب الاقطاب حقائق و معارف پناه عارف ذات الله ناظر صفات الله برگزیدهٔ درگاه محمد رسول الله زبدهٔ اولیای عهد و
آوان امی و منبع کتاب بحر العرفان مدارک معارج آیات شعشعهٔ نور پاک ذات واقف اسرار خلاصة الابرار و الاخیار
حضرت شیخ حبیب الدین عطار قدس الله سره یافت   مولفه

پرتوے از وارد آتش در دل و جانم فتاد   بحر العرفان از وجود پیر من ایں جلوه داد
بود امی آں بزرگ دیں ولے از یک نظر   راه از علم لدنی خادماں را برکشاد
پنج مصرع گفت خود در واقعه هم خود بخواند   بحر العرفان نام ایں تصنیف را هم خود نهاد
بحر العرفانست تاریخش چو کردم ابتدا   می ندانم جذر ایں مد تا کجا خواهد کشاد
من نگندم چاه تا آبے از آں آرم بروں   از سحاب فیض حق باران رحمت ها کشاد
کشت ها آباد گشت و بوستاں ها سبز گرد   در زمین شوره هر چند اوفتاد آں بر نداد

گشت از نورِ محمد روشن این افقِ سما　　بوالحکم بوجهل شد چون بوده است ظلمت نهاد
در صدفها قطره ها گشتند دُرِّ آبدار　　بر سرِ تاجِ شهنشاهانِ خدا اندر نهاد
هر که برخواند با خلاص این صحف را عاقبت　　واصلِ حق مے شود راسخ درین کن اعتقاد
منبع این هست از جائیکه انجا کس نیافت　　ابتدا و انتہایش غیرِ حیرت رونداد
اکمل الدین قطره سا بود از رشحهٔ الطافِ حق　　مرشد از فیضِ نظر زان قطره دریا ها کشاد

آں رہنمای راہ تحقیق و آں عقدہ کشای صاحب توفیق این جاروب کش آستانه خود را تربیت می کرد و به نظر لطف میدید- و به واردانِ محفل خود اکثر مے گفتند که این غریب فانی ماست از سماع این خطاب مفتح الابواب مے نالیدم ودر خود وارداتِ های عجب میدیدم و از شوق و ذوق این خبر بر قاعدهٔ صوفیه مے رقصیدم و هیچکس متعرض حالِ من نمیتوانست شد هر که دراں حالی دست در من میزد و همدران ساعت بے خود مے شد. و همچو مرغ بسمل مے طپید- روزے حضرت ایشان را بیماری روداد- زبان مبارک از ضعف لکنت بهم رسانید- چوں سالِ عمرِ مسعود ایشاں از نود گذشته بود- بنا بر ترس مفارقت صوری طاقتِ صبوری در من نماند- التماس کردم که اگر سفرِ آخرین در پیش است- این خادم را با خود رفیق دارید- که تاب و توان جدائی ایشاں در من نیست- از همیں گفتن من واردانِ مجلس را رقتے روداد- که هر همه اضطراب و بے طاقتی کردند- و عمامه ها بر زمیں زدند- و چاک گریباں ها تا داماں رسانیدند و فقیر را نیز ازیں حالت غالب آمد- و حضرت ارشاد پناه دراین وقت سر در مُراقبه داشتند- ناگاه سر برداشتند از زبان مبارک بر آمد که تو چرا اضطراب میکنی و چوں صوفیانِ دیگر مے رقصی- ازیں گفتنِ حضرت ایشاں آں حال از سرِ من رفت- و اطمیناں بقلب من حاصل شد- این سخن گفته و تشویش باطن مرا برده باز سر بزانو گذاشتند- و در آنے باز سر برداشتند- و فرمودند که خاطر جمع دار- از ما جدا نخواهی بود- تا ترا با خود نے بریم- یا خود را بتو مے گذاریم- دانستم که سر بمراقبه داشتن برائے جوابِ سوالِ من بود- و این عنایت ایشاں در حقِ من از جائے است- روز دیگر صحت یافتند- و هفت سال دیگر خلعتِ حیاتِ صوری در بر ایشاں بود- و من شب و روز خادم ایشاں و خادم خدمهٔ ایشاں بودم- و حضور تمام داشتم- دیگر مرا اضطراب رو نمیداد- روزے وقت یافتم و عرض کردم که حضرت از انروز منع تواجد باین کمترین خادمان شد- دیگر رقت رو نمیدهد و تا رقص نمے کشد- هر چند قوالاں قول صاحبدلاں مے خوانند در نهاد بسیار مؤثر است و معنی های غریب و عجیب از استماع آں در مے یابم- اما اضطراب رو نمیدهد- فرمودند که خوب شد من میکنم که تو مے کنی- خود قوال شو و سامعانِ حقائق را به رقص بپار- ازیں سخن حالے روداد و عالمے مشاهدهٔ من شد که وقتم بجد و نهایت خوش بود- صد چنداں بیش از انکه در پیش داشتم و بے اختیار مے خواستم که اضطراب بکنم- تجلّے مراد دریافت بودے بے نهایت در ضمیرم تافت- شکر این مقام میکردم و در اهتزاز مے آمدم- خوش حالتے بمن رو میداد- به شکرانهٔ آں یله لی و ولنک که شیوهٔ ترکان ماست- که در سور و شادی مترنم مے شوند- گفتم از انست که درین کتاب قصه هائے که آخر از ان طالب به مطلوب مے رسد حصولِ مراتب و مقاصد سالک مے شود- یله لی و ولنگ، مے گوید-

لمؤلّفه

مریدے کو به شیخ خویش فانی است　　کلامش از مقامِ بے زبانی است
نه از نفس و هوا آمد بگفتار　　مبر این ظن بکن زین یافت زنهار
نه امر و نهی قلبی در کلام است　　از ان عالم بار شادش پیام است

منقبت شریف حضرت شیخ الاسلام والمسلمین غیاث الحق والشرع والملة والدین جناب حضرت شیخ اکمل الدین میرزا محمد کامل قدس سرهٗ
از تصنیف عارف باللہ حقائق و معارف آگاه غیاث الدین اکمل حضرت شیخ نعمت اللہ کلو رحمۃ اللہ علیہ
خلیفۂ اوّل جناب حضرت میرزا رحمۃ اللہ علیہ

درد من و دوائے من   پیر من و خدائے من
شربت باشفائے من   پیر من و خدائے من
بود من و نبود من   غیب من و شهود من
ورد من و درود من   پیر من و خدائے من
سود من و زیان من   جان من و جهان من
سرّ من و عیان من   پیر من و خدائے من
ای مه دل ربائے من   مرأت حق نمائے من
کامل باصفائے من   پیر من و خدائے من
سرور اولیا توئی   مفخر اتقیا توئی
کامل حق نما توئی   پیر من و خدائے من
واصل حق بحق توئی   واقف ما سبق توئی
بل حق حق بحق توئی   پیر من و خدائے من
مقصد انس و جاں توئی   مظهر کن فکاں توئی
کامل حق رساں توئی   پیر من و خدائے من
چشم دلم کشودهٔ   راه حقم نمودهٔ
عین حقم تو بودهٔ   پیر من و خدائے من
گر گذری به راه من   محو شود گناه من
اکمل دیں پناه من   پیر من و خدائے من
پیر من و مراد من   درد من و دوائے من
فاش بگویم ایں سخن   پیر من و خدائے من
کعبهٔ من کنشت من   دوزخ من بهشت من
مونس روزگار من   پیر من و خدائے من
حاتم طے اگر بود   بوسه زند رکاب تو
دست نما نوازشے   پیر من و خدائے من
از تو بحق رسیده ام   ای حق حق گذار من
مه رخ گلعذار من   پیر من و خدائے من

فقط

بحر العرفان

جلد اوّل

رب یسر ولا تعسر وسهل وتمم بالخیر

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد لله حامد و محمود / قوت و فعل خویش را معبود
جلوه گر ذاتش از صفات آمد / این صفتها دلیل ذات آمد
چون جمالش به جلوه نور افراشت / خلقت زبدهٔ رسل انباشت
نور آن زبده پرتوی انداخت / زان وجود تمام عالم ساخت
آفرینش تمام شد زان نور / آفریننده را همه مجبور
هم ملک هم فلک از و پیدا / از دل و جان بعشق او شیدا
در طبائع هر آنچه در خور بود / از جمال و جلال خود بنمود
کرد خلقی ز نار و نور ایجاد / تا ز دیو و پری تجلّی داد
این نه کثرت کمال توحید است / پیش عارف که او خدا دید است
در صفت جلوهٔ جمال او را است / همچو ذاتِ خدا کمال او را است
قاب و قوسین ز حالت این راز / کرد از عرش تا زمین آواز
خلعتِ او ز رحمتِ حق شد / زان سبب این رسول بر حق شد
کرد با نام خود قسم این نام / لوح و کرسی محفظ این از فام
آفریدا ز کرم جمالش را / داد چون ذات خود کمالش را

از جمال و جلال خود مشحون / کرد چون نهاپدید خود بیچون
جلوه هایش ز صنع یک دیگر / گشته بر ذات جلوه گر یکسر
منبع هر چه هست نورش شد / ذات حق ظاهر از ظهورش شد
جود حق چون وجودها بگرفت / همه گر این وجودها بشگفت
هر شیئ را بخلعت دیگر / ساخت بخشید زینت و زیور
چون طبائع ز نور او برخاست / شد پدید آنچه علم حق میخواست
هر شئی از نار و نور خود گرد است / در هر اشیا ظهور خود کرد است
رجعتی ناریان بوند در نار / نوریان را به نوریان است کار
اصل نوری که نور ما میدیم / منبعی هر ظهور ما میدیم
هست نورش تعینِ اوّل / یک دو بیند کسی که هست احول
تا بجدی حدِ کمالش هست / خود خدا عاشق جمالش هست
بود با لا اله الا الله / که محمد بود رسول الله
هر چه هست از ظهورِ او برپاست / مظهر حق جز او نیامد راست
آفریننده آفرین گویان / آفرینش ظهور او جویان

از ازل شد بلند این آواز　　هست ابد گرچه آخر آید از

از حبیب خداست از ایجاد　　عالم و آدم است زان بنیاد

تا به مشهود کرد حق آن نور　　نور بود است در عدم مستور

نور اعظم که هست در خواست　　جان از جسم حضرتش پیراست

شخص پیدا و سایه ناپیدا　　شد از آن سایه اینچنان پیدا

نور بر سایه نور می باشد　　ظلمت از سایه دور می باشد

با خدا همقرانست در پایه　　هست این کائنات از آن سایه

چون سبب بعثت وجودش بود　　شد تن آدمی از آن مشهود

وحدتش را سر ظهور افتاد　　رو به ایجاد خود ز آدم داد

از پی خویش طینت او کرد　　زانچه خود خواست صورت او کرد

هیچکس از مقربان این کار　　نیست واقف که چیست این اسرار

نور خود را به او ودیعت کرد　　پردهٔ نور را طبیعت کرد

چون قدم در حدث جهوا آلود　　زان حدوث قدیم آدم بود

هر صفاتی که ذات اقدس داشت　　از کرم در خمیر او انباشت

در چهل صبح خلقتش کردند　　از نظرهای لطف پروردند

جسم چون شد ز آب و گل معمور　　حجرهٔ بود و در اندرو آن نور

نور چون خانه را مصفا کرد　　قدرتش دل درو هویدا کرد

از همه جسم او غرض این بود　　اندرو نور خویش را آمود

سر خود را درون دل جا کرد　　وانکه راخواست ره بر او وا کرد

چون در آن خانه ساخت خود محفل　　شمع آن محفل است دل کامل

آن یکی با یکی چه پیوندد　　صورت اسرار اندرو بندد

صورت عرش داد و دل نامید　　اندرو هر خویش منزل دید

سر او اندر آن نشیمن ساخت　　دار و دیوار جسم روشن ساخت

شد حواس عشر از او پیدا　　کرد آن حجره را از آن در وا

هست از نور دل مدد بروی　　خود در امداد شد خدا در وی

زان عشر شد یکی به نه دلال　　تا که از هم شوند واقف حال

لیک دل راست و صاحب دل　　کو بود ذات پاک را منزل

هر که را دل ز زنگ بزدایند　　هر چه هست بی حجاب بنمایند

نور چشمی که نور دل دارد　　او نظر گر به آب و گل دارد

ناظر ذات از صفات است او　　فانی از خویش و محو ذات است او

عارفی که دل شد آئینه　　بیند او کاینات ز آئینه

جمله مخفی ها بفرمانش　　همچو عرش خدا بود شانش

حق تجلی به لوح او بخشید　　جزوی از کل بصفحه اش نکشید

از صفات ثبوتی است آدم　　حق پرستنده اندرین عالم

این صفت ها ودیعت این شد　　هر کاین دید عارف دین شد

این صفت ها که در وجود آمد　　بهر بیننده حق شهود آمد

بی جهت عالمی خوش آینده　　نو به نو از واردات زاینده

گشته از ذکر سینه اش سینا　　بیند از گردش از دل دانا

صورت گل بخیر او داند　　آنچه در گل بجز و بنهادند

صورت مجملش مفصل زاد　　اول و آخر اندرین بنیاد

لوح محفوظ پیش دانا دل　　هست فرمانروای اعضا دل

شد ز نور خدا چنان معمور　　کسب از او آفتاب دارد نور

در دو وانگشت خود مکانش داد　　غیر ازین جان ز خویش جانش داد

ای بسا جسم و جان دل مرده　　گر همی فی درو دو افسرده

وانکه را حق بخویش ره بگشاد　　زنده دل مرد و حق و جانش داد

هست بی جسم اساس و بنیادش　　هر زمان از خدای ارشادش

منقلب میشود بهر حالی　سرزده زان بقلب افغانی
مرشد او خداست در هر کار　آنچه شد حال آن دل بیدار
بعد از آن امر گشت یار او را　در تحرک بها نسبت بار او را

کرد چون امر حق بجانش جا　شد معلم به علم الاسما
چون دم حق درون آن جسم است　در بنی آدمش از آن اسم است
چون نفس در دمید آن نقاش　فرض دان داشتن بذکرش پاس
هر کجا کرد جای جا جاندار　شد از انجای این عجب اسرار
باهم اعضاش را چو پیوستند　همه گر عهد عاشقی بستند
شد وجودش در احسن التقویم　از همه خواست بهر او تعظیم
نفس باید که تا کند طاعت　سوی خلاق خود بهر ساعت

گرچه این نفس پیش از و بوده است　لیک بی این ظهور ننموده است
بود از بهر نفس انسانی　عشق و شوری در علم ربانی
کس نبرده است پی که او چون است　سالکان را ازین جگر خون است
آنکه پیدایش کرده او داند　تشخص خود عکس خود نموده اند
ذات وحدت که خود دوئی در خواست　بر قد نفس جامه آمده است
در دوئی چون وجود ما را کرد　وحدت خویش آشکارا کرد
در ظهور در عمل تفاوتهاست　این تفاوت ظهور وحدت خواست
از الست و بلی نوا کردند　محفل بنده و خدا کردند
شد یکی آمر و دگر مأمور　آمد از نفس این دوئی در نور
قوت و فعل خویش را معبود　گفته ام اول آخرش این بود
نفس را نفس ذات حضرت اوست　از ظهورش ظهور وحدت اوست
کس نگوید که اینچه حکمت بود　این مکن آن بکن بر او فرمود
اختیاری بفضل خود دادش　بهر دینی نموده ارشادش

حضرتش خود بلطف گرداند　سوی فعلی که حکمتش داند
این همه بود و بی تحرک بود　نی بکس عابد و نه کس معبود
شد نهان امر در زمان روشن　گشت اسمای ذات مفتوحش

امر بر بنده طاعت رحمان　کردن طاعت است در ما جان
از دم او ز ادیم آدم شد　زان نفس که خدای عالم شد
آن بود همچو نفخ در اعضا　هست هر جا و جای ناپیدا
جسم و اعضا چو از کرم آراست　بهر خود بندگی از و در خواست
چون دو دو از دو ادعا بد خواست　فرض ازین طاعتش ز جان بر ماست
ساعت نیک کار او کردند　طاعت خود قرار او کردند
هرچه در حضرتش ارادت خواست　کرد دوری نفس او بنیاد راست

نفس در اول ارادت خواست　کرد دیگر وجود ما را راست
قوتی بود در ارادت او　می نماید کنون در آدم رو
قادر از قدرتی که در خود داشت　هستی نفس از شئی افراشت
فاعل از فعل خویش آگاه است　فعل خود را خود است که همراه است
ذات وحدت که خود دوئی خویش کرد　نفس را رام کرد و سرکش کرد
داد وحدت بهانه اشیا　نیست یکسان یکی بکس از ما
نفس از آن در میان کار آمد　بر سر نفس گیر و دار آمد
کرد ذات مقدس امر او را　از خطا در صواب کن دور را
کرد امرش ز بیخودی بیدار　شاه جادوئی ز امر حق جاندار
شد از آن مظهر جدائی او　داد در جسم که خدائی او
خواجه و بنده امتیاز از نفس　تا از خواجه و نیاز از نفس
از کجا اختیار آورد او　تا از آن رو بکار آورد او
بی خبر هم ز سرنوشت است او　از غم و رنج سرنوشت است او

گرد پہلوی چپ جوارش دل — حضرت حق برای او منزل
وہو معکم بصحبتش شاہد — صورت و معنیش ہو الواحد
شد درین نشا عابد و معبود — لذتے ہم بساجد و مسجود
تا ضد از ضد ظہور نماید — زنگ و ظلمت ز نور بنماید
انتقال و زوال در اشیا — کرد بر وحدت خدا در وا
او غنی از ہمہ ہمہ محتاج — پیش او جملہ بر عمان امواج
با چنین حال ہستی خود بیش — کردہ است نفس و نیست خیر اندیش
خود خدا ہستے عطا کردش — بر غم و رنج مبتلا کردش
چوں ازاں ذات نفس و قوت عاریت — بر سرش ہر چہ بار شد برداشت
شد ظلوم و جہول ازاں نامش — ہست این خلعتے ز انعامش
ہر کہ بر داشت بار یا بد بار — از خداوند واحد القہار
بر نگیرد نیابد از وی حال — این بانسانست دولت و اقبال
بہر اثبات وحدت این ضد دان — ورنہ حق را تو بے ضد و ند دان
ہست این نفس نفس حیوانی — نفس انسانست ذات ربانی
با تو ہست این خدا بہیچونی — در بدن ہر زرہ ہر زرہ بو خونی
خانہ ہر کسے از و روشن — شد ازاں گل ہمہ جہاں گلشن
شد درین جنگ خود تماشا گیر — خود کند جنگ انچنین تدبیر
صلح کل کرد و جزو او گل شد — بلبل ہنجار عشق گل گل شد
از ازل داشت ذات این سودا — کرد در خویش عاشقان شیدا
تا بسینش ز مرحمت دیدند — گوہر عقل نام بخشیدند
آنچہ ازان ز غیب شد مشہود — ہست نور محمدی محمود
چونکہ بنیاد ہر شئی است آن نور — تا ابد عالم ہمہ شود معمور
نور آن نور عقل را فرزند — نور ہم نور شد ازاں [illegible]

گرچہ او در حقیقت از خاکست — لیکن از صحبت خدا پاکست
با معیت اگر نشیند راست — نور شد خاکیت از و بر خاست
از برائے شہود خود شاہد — نفس را ساخت بہر خود خود ضد
گرچہ او را نہ ضد و نی ند است — بہر وحدت دوئی شدہ ضد است
بود ہست و ہمیشہ خواہد بود — بر ہمہ آفرینش است معبود
مرگ و بیماری و مصیبت ہا — ہست و نبود علاج آن زیبا
نیستی را اگر گذارد سر — مے نیفتد برنج و غم دیگر
آنچہ در خویش داشت بروی داد — راہ دعوی خود و او بکشاد
ہستئ خویش در شمار آورد — گردن خود بزیر بار آورد
بہر آن بار آفریدندش — بہر دیدار برگزیدندش
بود پوشیدہ گنج پوشیدہ — کس نہ او دیدہ و نہ آن دیدہ
گر نشد ضد ضدی اعیات — ذات وحدت نمی شدے اثبات
چوں بقدرت درین چہ حکمت یافت — بہر ایجاد کردنش بشتافت
شد مرتب ز ذات این ترکیب — نحن اقرب بگفت ازین تقریب
نی ز تو خارج است و نی داخل — بر تو تکلیف حل این مشکل
ہست بے رنگ و رنگہا دارد — رنگ با رنگ جنگہا دارد
ہر کہ این رنگ دید ازان بیرنگ — او بکس نے ضد است و نے در جنگ
مشت خاک از کرم قبول افتاد — کرد با او ز عاشقی بنیاد
عشق این عاشقان بمعشوقیست — عشق ازین حال گشتہ مسبوقیست
ہست این گوہر اول ایجاد — کان ز ذات خدا ظہور افتاد
شد ازان نور ہر چہ دیگر ہست — معنی و لفظ جملہ صورت بست
لیکن آن حکم بہر بینا ہست — زانکہ چشمش بنور بینا ہست
گشت پیدا از نور نور این نور — حق درین نورہای خود مستور

بر سرِ جسم چوں نشیمن ساخت
نور در بندہ گی چو پیدا شد
فرض دانست بندہ گی کردن
عشق را ایں راسپرد بر معشوق
عقل ہمراہ تا بآں در بود
حق بر اسباب ہا مسبب شد
عقل جزوی و عقل کل شد عقل
نفس و عقل و حواس یک ذاتست
لذت حق تمام از نفس است
گشت افضل ز جملہ مخلوقات
نفس چوں با ملک نہ شد ہمراہ
پس بحکم خدا نمازش کرد
نفس عین است غیر لے باذات
امر را نفس اگر شود مامور
نفس چوں مہبط خطاب آمد
بر ملک فضل آدمی از نفس
نفس با آدمی کہ ہمدم شد
ہر ہر کار خادمش ہستند
نفس بشناس و حق بکن اثبات
تلخی انتقال بر نفس است
نفس مے یابد از خدا بیدار
شد فرشتہ ز دید حق محروم
اجر طاعت بہ نفس شد بنیاد

بہر امداد ساکناں پرداخت
آفرینندہ را شناسا شد
در ارادت فگندہ گی کردن
گشت فانی تمام در معشوق
بر سر در بہ بندگی سر سود
تا از آن آدمی ملیب شد
نفس از خویش کرد در وی نقل
از ہمیں وجہ ذات اثباتست
در طلب وصل و کام از نفس است
ہست یک پردہ نفس را باذات
نیست از ذات و از صفات آگاہ
سجدہ بر سوی نفس و زارش کرد
عارف نفس کرد ایں اثبات
نام نفسانیت از و شد دور
امرش اندر رہِ صواب آمد
بر خدا یافت محرمی از نفس
باز مخلوق جملہ آدم شد
بر حق از ایں سبب بہ پیوستند
زاں بری از صفات پئے ذات
از مصیبت بکال بر نفس است
ہر کہ بے نفس حق نہ بخشد بار
چونکہ بے نفس آں نشد معلوم
رحمت حق ز نفس صورت داد

نور ایں عقل چوں در وافروخت
نور دل را چو نور عقل افزود
بندہ گیہا قبول آں در شد
ایں رسائی ز جذب معشوقست
عشق در اندرون خلوت شد
عقل از مبداء و معاد ارشاد
عقل کل پیر عقل جزوی ہست
بر ملک فضل آدمی از نفس
نفس با آدمی کہ ہمدم شد
نفس نفس حقیقت بشناس
بر ملک نفس نیست از ایجاد
نفس با ذات عین ذات آمد
نفس اگر در رضا و تسلیم است
ہر قدر باشد از ملک موجود
نفس و عقل و حواس یک ذاتست
لذت حق تمام از نفس است
گشت افضل از جملہ مخلوقات
ہر کہ بشناخت نفس انسانست
ورنہ نشناس ہست بنیادت
ہر چیز بکہ نفس بخبر اشد
گر دہد بار ہم ندارد سود
ذات حق مشتبہا نزہا نفس است
ہست بے نفس مہمل ایں عالم

از معاش و معاد علم آموخت
گشت شاکر بہ نعمت معبود
نور طاعت بعشق رہبر شد
عشق و معشوق ہر دو مسبوقست
آں دوئیہاش محو وحدت شد
گرد بر ہر کہ ہست آدم زاد
دامن پیر را مدہ از دست
بر خدا یافت محرمی از نفس
باز مخدوم جملہ آدم شد
گر شناسا شوی تو باشی ناس
پیش با نفس سر فرو بنہاد
گرچہ در پردۂ صفات آمد
کارش از جملہ کار تقدیم است
بہ ز آدم کسے نہ خواہد بود
از ہمیں وجہ ذات اثبات است
در طلب وصل و کام از نفس است
ہست یک پردہ نفس را باذات
عارف و مؤمن و مسلمانست
مے کنم بر خدای ارشادت
اجر آں منت نفس را باشد
نشاء بے نفس را نہ خواہد بود
ایں ہمہ سوز و ساز با نفس است
نے بہشت و نہ دوزخ و آدم

هست بے نفس امر حق معدوم
نفس کرد است امر را معلوم

خوش بود نفس نیستی آگاه
در تجلی از و جمال الله

هستی خویش را ورق چیده
هر چه در خویش آن ز حق دیده

بوده و گشته در خدا فانی
شد خدا ذاتش از خدا دانی

دل درست است دل بحق بست است
بهر هر پا فتاده او دست است

مطمینه ست نفس او با او
ای خدا جو خدا از وے جو

آنچه گفتیم هر که عارف شد
او بارکان خویش واقف شد

از نیستان جدا شد است این نے
نیست پیوستنش دگر با وے

اکثر اوصاف حق ازو پیدا
گشته در علمش عالمے شیدا

عالمان پیش علم او محتاج
داده از دخل خویش او را باج

او غنی از علوم در عالم
سید و مفخر بنی آدم

بند و پیوند خویش ببرید این
گشت فانی ز خود خدا دید این

خالی از خویش و بالب ماهی
بسته لب کرده محفل آرائی

زان ابد در میان دوئی افتاد
دارد ش او بناله و فریاد

چون بریده شد از نیستان نے
آن دمنده دمیده در دم در وے

از برائے نواختن این کرد
نے دران مهر بود یا کین سر کرد

گرچه ببرید ابد وجودش داد
همچو خود مظهر شهودش داد

نے چو دریافت از نیستانم
زین قدر علم عارفش دانم

دید در من نوا ز نائی هست
شد فنا خویش را به او وابست

تا نه بردار دش نه برخیزد
آبروے بسبب نمی ریزد

نایش نه بد بدنش بکشود
پرده اش پرده دوئی بنمود

دم در خود که این نوا دارم
چون نیم نغمه از کجا دارم

گشت بینا چو بر نوا زنده
طوعا است بر نواش سازنده

نے اگر نیک یا که بد باشد
حق ابد هست وا و ابد باشد

معرفت نشاء برانش بخشید
هستی خویش از نیستان دید

گوید او هیچم از نیستانست
این نواهای فیضم از آنست

از وجوب آمده در امکانم
کرد امکان ز خود برافشانم

نیست جز واجب این وجودم هیچ
در حقیقت برو برا این کم پیچ

هست تحقیق کز نیستانم
غیر ازین خویش را نمیدانم

نے در اینجاست نفس انسانی
نفس ربانیست و روحانی

با نونی را نی قلم بشمار
نیست بے ید کاتب اندر کار

هر طرف کاتبش همے راند
زان قلم هم کتاب مے خواند

محرم است آنچه مے کند تحریر
کاتب از ذات صحف خود تفسیر

اندرین حال وجود کاتب هست
نیست از خود بخود قلم را دست

چون بود مطمینه با امر این
جلوه نور حق در روے بین

مطمینه شد از ریاضت ها
عقبه راه وصل گشتنش وا

عارفے را که وصل مے بخشند
راه بر فکر اصل مے بخشند

فکر بر اصل چون رساند کس
هیچ در خویش مے نماند کس

لذت وصل ز اصل مے باید
گشت واصل چو وصل می باید

هستیش جمله گے فنا باشد
هر چه هست او همه خدا باشد

هر که از چار میخ صورت رست
سر هاهوت دادش آزاد رست

نیست در آن مقام جز معبود
تا بود در وجود خود محدود

بود وجود آنقدر که شد آگاه
آگهی راست بر فنا فی الله

بعد ازان این ابد بقا باشد
نے من و تو همه خدا باشد

اینچه خاکست و اینچه احسانست
بر سر او چه امر فرمانست

تا کجا منت خاک جا دارد
آنطرف ره ملک کجا دارد

خاک اسفل که شد چنین اعلی
حق بایجادش از همه مسبوق
عاشق است بر جمال خود آن ذات
رو تو اندر محمدیت کوش
گرچه اینجا که هم از آن نور است
بر احد چون بنای اعداد است
خواندنش از زبان وحدت هست
نغمهٔ در نی چو این نوا بنواخت
گشت از نور او مظاهر او
گشت از این وحدت وجود اثبات
هر صفت چون وجود دید از ذات
چون صفت ذات خویش دید از ذات
گشت آن نور ظاهر از رویش
مصدر کاینات بود آن نور
از وجودش بدان خود شگفت
شد مصور بصورتش الله
هم حیات و ارادت از او بود
کرد تکریم هم کلام او را
تا تجسم است این صفت همراه
همه گر اعتبار از این دایم
در ثنا از کلام حق بشنود
آن همه سر بسجده اش سودند
دست و پا را چو با انامل کرد

هم ز اعلی ست رتبه اش بالا
پس خدا عاشق است او این معشوق
شد ز نور محمدی اثبات
کن شراب محبت حق نوش
لیک در خاک نور مستور است
در همه اعداد جلوه او داد است
اسم واحد بخوان در هر آن در است
از نوای سخودش لبالب ساخت
خویش را نیز ساخت باهر او
لیک کثرت صفات بر یک ذات
کرد خود را بذات خود اثبات
کرد هر هست خود فنا اثبات

از برای چه آفریدندش
حسن خود را خدا در این دیده است
خواند او را حبیب خود الله
هست نوری بخاک او پنهان
هرچه اعداد از احد پیدا است
هیچکس بر کسی نمی ماند
چون مکمل شد و وجود فراخت
چون عدد وصل ذات واحد دید
کرد از این ره بقای خود اثبات
نیست بی ذات یک صفت موجود
هم بقا هم قیاس شد ثابت
همچنان شد چو طینت آدم

حقیقت خلقت الآدم بصورته

مظهر هر صفات بود آن نور
امر هان اسجدوا لآدم گفت
گشت صورت بمعنی حق راه
مظهر این صفت در این بنمود
شد صفت جلوه گر نیام او را
حق بحق دید و حق ز حق آگاه
هرچه کار است کار از این دایم
پس بلی کو زمانه خود خود بود
چون مخمر بنور او بودند
جلوهٔ نام خویش شامل کرد

از کرم خلعت خلافت داد
صورت معنیش تجلی ذات
قدرت و علم و ذاتی آن ذات
جز و سمع و بصر ز کل در این
این صفت ها ز ذات زد دانست
این صفتها چو میر و وزرا
دعوی ما و من همین دارد
صورتش جلوه های معنی داد
چون مصور ز نام خود تصویر
شد از آن دست صنعت لبیک

چیست در وی که برگزیدندش
تا بمعشوقیش پسندید است
از خدا بو محبت او خواه
پیش از این کرده ام بیان از آن
آن ز فیض احد عدد را پاست
خویشتن را احد همی خواهد
شد بلی گوی با خدا در ساخت
از خود اعداد خویش را پیچید
آن بقا بر صفات نی بر ذات
ذات بر خویش هست و واحد بود
زین ریاضت جدا اش شد ثابت
روشن است از ظهور او عالم
شاغل حسن دلجویش
تاج تکریم بر سرش بنهاد
کرد مسجودش از همه آیات
موهبت شد ز آدم از آیات
داد و مشهور شد همه بر این
آدمی زاد و آدم از ذات است
[illegible] نماند وجود ما بر ما
نی ملک را بعرصه آرد
هرکه دریافت زد و سر بنهاد
کرد در صفحهٔ صور تحریر
هم از ابنای هر طرف رفت [illegible]

قبض و بسط جهان ازان دست است
خالقیت ز خلق کرد اظهار
صورت اینجا بمعنی پیداست
احسن الصورتست ازان آدم
صورت و نفس را بنا شد جان
بر جمیل است چون نقاب انسان
یار با آن کسی که سر دارد
هر که را ره نمود و شد مشهود
وانکه سر این ندید سر برتافت
زشت زشتی خود در آدم دید
چون سرشتش ز لعنت حق بود
جلوه های مضل ازو پیدا
گشت نیز بهر حق ازین اثبات
این مضل نیز وصف آن ذاتست
از یکی ذات جلوه اضداد
این صفت ها صفات یک ذاتست
اینکه مسجود نیز ساجد شد
اسم هادی ظهور کرد انعام
هر چه افتاد کار دافع شد
چار زانو چو مرد بنشیند
وانکه سر تافت سر مضلانست
کفر و اسلام نام بنهادند
واندگر رفت در ره شیطان

هم ازان پا براه پیوستست
بار بست او به بندگان در بار
پیش بیننده اسم ذات آراست
عاشق همدگر بصورت هم
جانست مختص بصورت انسان
از بنی جان شد اندرین پنهان
برقعه را از جمال بردارد
آدم آدم شناس خواهد بود
اجر طاعات خویش لعنت یافت
تا سر خود ز سجده اش دزدید
رحمت آمد و جود او بنمود
عالمی زین سبب شده شیدا
که مبرّا است از خلل آن ذات
در جهان از برای آفاتست
بهر تکمیل ذات خود خود داد
بر خداوندیش در اثباتست
لذت سجده یافت واجد شد
در نماز از قیام شد این نام
وصف نافع بخلق نافع شد
عارف اسم محمدی بیند
سوی خذلان بخلق ره پیراست
هر کسی زو رهی در افتادند
شد جهنم مکان او از آن

شد مصور صور نماینده
جان که او را نه صورت و جسم
نزد چشم کسی که آگاه است
بر دل هم اثر ازین صورت
شان انسان ز جان انسانست
پیش آنکس که پرده را بگشاد
پیش او زان نقاب بگشایند
حسن اگر دید حسن خود را دید
آن یکی سر بسرکشی افراخت
اصل او نار بود و ناری گشت
زانکه بی ضد ز ضد وجودی نیست
ضد و ضد هر دو آمد از واحد
وصف ضارش مقر کارش شد
ضد هادی و ضد نافع بود
گشت رجحان آدمی از وی
آدمی مجمع صفت ها شد
هر که آن سجده را آشنا کرد
نور هادی شد اندرین پیدا
این صفتهای آدمی زاد است
بهر اهل هداست او هادی
زان یکی نار گشت و دیگر نور
آن یکی را ره محمد داد
کرده است سر محمدیت را

همدگر عشق ازان فزاینده
هست گنج و صور طلسم از اسم
روی انسان چو لفظ الله است
ای تو صورت مبین درین صورت
جان انسان ز جان جانانست
او باخلاص سجده خواهد داد
تا دلش را به خویش بر باید
گر قبیح است ز قبح کس رنجید
گرچه بود او فرشته دیوش ساخت
نور چون رو نمود ناری گشت
هیچ ضد را به ضد سجودی نیست
تا به توجب او بود شاهد
بر ضلالت ابد قرارش شد
آمد از نور ظلمتش موجود
ورنه سرتافتن ز حکمش کی
گشت مسجود یک صفت لابد
مظهر وجد و شوق پیدا کرد
در هدایت بخلق زین ره وا
از صفت جلوه حق درین واداست
خلق را زو نجات و آزادی
ضد نور است و نار شد مذکور
کرد جنت برای او بنیاد
دیت است حق وجوه نیت را

نار را زلف و خال نامیدند
نور ها را جمال نامیدند
گشت هنگامه ساز معشوقی
اوست عاشق ز روی مسوقی
اینهمه حادث و قدیم است او
بر خود از حسن خود ندیم است او
از وجودش همه شده موجود
وانچه موجود شد همه او بود
یافت پروانه این وجود از نور
بود بی نور را عدم مستور
شمع چون در ظهور نور آمد
خواندن او را به خود ضرور آمد
هم از آن شمع دود سر برزد
ظلمت و نور اندران سر زد
بر سما گشت خود جمال آرا
کرد از آن نور ذره ها پیدا
در طریق طلب در افتاده
خویشتن را بباد بر داده
نور رش از آسمان طناب انداخت
ذره را منجذب سوی خود ساخت
چون سر رشته شد بر او پیدا
اوست بر نور واله و شیدا
گر رسد ور شود فنا در راه
وصل خورشید اجره عندالله
نیز خفاش شد ز خور پیدا
او ز ظلمت ز نور خورشیدا
تیرگی بهر چشم او نور است
زین سبب ز آفتاب او دور است
جانب نور او نیارد دید
خویشتن را به تیرگی در دید
همدگر را ز هم طلب دارند
جنس همدیگرند بهم یارند
پرتو نور هست او را جان
با چنان چشم میکند جولان
چون که خورشید میشود پنهان
ظلمت و تیرگیست او را جان
لیکن از نور ظلمتش پیداست
بهر اضداد نور خور در خواست
تیرگی بهر چشم او نور است
زین سبب ز آفتاب او دور است
هستی این همه ز نور او کرد
زین همه مظهر و ظهور او کرد
هم خور و آسمان از آن ذات است
بر خدائی دلیل و اثبات است
جهد هم بر سعید بخشیدند
قدرت و حکمت اندران دیدند

هر کرا خوبی و جمالی هست
خط و خالش در آن کمالی هست
صوفیی ما که غرق توحید است
او از اینها همه یکی دیده است
محسنان آئینه بآن رو بیند
محسنان حق ز محسنان جویند
شمع چون کرد از خود اظهار
گشت پروانه از عدم بیدار
در عدم بوده است آن معدوم
کرد نور این وجود را معلوم
همه کز بهر هم همی سوزند
تا چنین محفلی برافروزند
نیست ذات خدا جز این مظهر
گر تو عارف شوی ز حق بگذر
ذره اندر هوای او رقاص
نور جویان شده بصد اخلاص
آن بکوشش کشش شمارم من
بر همین اعتقاد دارم من
هر کرا هدیت بصر باشد
رشته جذبه در نظر باشد
گرچه در عشق بادپیمایند
سوی خورشید راه بنمایند
گرچه در ره درین طلب مردند
لذت وصل ابد بخود بردند
ظلمت از بهر چشم او شد نور
می نیارد شدن ز ظلمت دور
از ازل شد عطا چو استعداد
ذره را نور همچو همت داد
ظلمت او را کشید در ظلمت
بود خود ظلمت عاشق ظلمت
گرچه خفاش جسم و جان دارد
لیکن از نور جان نهان دارد
ذره از نور جسم پیدا کرد
بس حقیر است لیک پروا کرد
در دل ذره جای خود وا کرد
از خود او را خیال پیدا آورد
همدران ظلمت است او را نور
می نیارد شدن ز ظلمت دور
ذره ها را وجود از نور است
ذره بی نور همچو مستتر است
ذره و نور و ظلمت و خفاش
هست یک ذات پیش عارف فاش
این سعید این شقی ز فطرت بود
اندرین سعی و جهد نکند سود
هر که اینجا رسید واصل شد
آنچه مقصود داشت حاصل شد

وانکه مرد او بهره در وی رسید / بهتر از واصلان عنایت دید

در طلب مرده است این مطلوب / اول گام هست بحق منصوب

شد چو او رضای حق حاصل / بیشمارند واصلان واصل

تا نمیرد کسی ز خود فی الله / نیست در بزم وصل او را راه

اندرین راه مرده نیست افضل / از همه کاملانست او اکمل

اندرین راه گر طلب داری / طالبت اوست تو طرب داری

جمله زانسوست هیچ نی از ما / اوست خود راه اوست پیما

هر چه پیداست جمله محفل اوست / از تو چیزی بکه خواست حاصل اوست

یافتی سر سجدهٔ ابلیس / شد بتعلیم آدم این تدلیس

حق ز اول نهاد این بازار / شد نماز و بنا ز ان اظهار

تا بره و سجده را بیاموزند / در دلش نور سجده افزودند

زان شود اول قدم دانا / چیست عسرت بساجدان از ما

هر که بر حق نماز می آرد / سر بسجده بحکم حق دارد

حق سرش از همه برافرازد / تا که بسجود بر ملک سازد

وانکه گردن بسجده نگذارد / بهره زان لعنت ابد دارد

از حق آمد بحق نه پیوندد / صورت او ابد چنین بندد

باشد از قرب حق ابد مطرود / وصل حق بهر او نخواهد بود

گر چنین است آن نه انسان است / آدمی صورت و بمعنی جان است

دین و دنیای او بخذلانست / او و اتباع او چو شیطانست

طینت آدمی که بسرشتند / حکم بر بنده گیش پیوستند

آدمی آدم از نماز آمد / از همه بر خدای باز آمد

گر ندارد نماز آدم نیست / او به بزم خدای محرم نیست

نیست خاکی و نیست نوری او / قانع است از خدا بدوری او

سجده چه بود بخاک سر ماندن / گرد هستی ز خاک افشاندن

آندم از جسم خود فنا بودن / محو در وحدت خدا بودن

خاک بر خاک چون گذارد سر / هر چه بیرون از انست شد مظهر

از همه سوی چشم بربستن / سوی بی سوی خود نظر بستن

تا که واسجدوا واقترب خواندیم / سر بطاعت بسجده بنهادیم

لذت قرب حق در آن دیدیم / جبهه ز اخلاص بر زمین سودیم

ذات پاک مقدس متعال / بر همه او قریب در هر حال

در بیان آیه کریمه انا عرضنا الامانة علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه کان ظلوما جهولا

بود نوری که نام امانت داشت / خواست حمال بهر آن برداشت

عرض کردند تا که بردارد / یار ما را ز عشق سر دارد

آسمان و زمین بعجز افتاد / کوه بود و ملک بسر بنهاد

هر که بود دست تافت سر ز آن / بس گرانست تحملش نتوان

نفس انسان که زبده بود آنست / هر اظهار عشق مقصود است

آنچه حق خواست در خمیرش کرد / برگزید از همه که بیرش کرد

لذت حمل بار بر جانش / داد محمولیت شد آسایش

از فراست که باطن او داشت / از سر عشق بار را برداشت

رحمت حق از و چنین میخواست / آمد این جامه بر قد او راست

بر همه عرض شد تحمل آن / لیک شد فرض حضرت انسان

بر همه یافت این عمل ترجیح / بر ملک گشت فضل او تصحیح

از سر شوق سر در آن بنهاد / بار از آن سره بگردنش افتاد

پرده ظلم و جهل ما او بود / حق در آن پرده گنج را آزود

پس بدو گفت در ریاضت باش / تا به بینی تو نور ما را فاش

زین خبر جان و دل شد آشفته | بر الستش همه بلی گفته
وعدهٔ خویش را وفا دارند | روز و شب سجده بر خدا دارند
لذت وصل باز دریابند | بیخود از اصل خود خبر یابند
چون امانت بخواجه بسپارند | لذت وصل اندران دارند
نفی بر ظلم و جهل باید کرد | هست امکان وجوب را چون کرد
چونکه بگداخت در طلب خود را | گشت ظالم ازین سبب خود را
بی نیاز است و نیست انبازش | تا که واقف شود براین رازش
عدل ابلیس سر ز آدم یافت | لعنت از حق نتیجهٔ این یافت
این ندید او که در صفت ذات است | منکر از این شدن بس آفات است
از ادب بست جرم را بر خویش | بر ادب عزت حقش شد بیش
سبز از آن دانه گشت آدم شد | از نبی و ولی به عالم شد
کشت خود را از اشک خود داد آب | یافت این بر ز قدرت وهاب
جهل آنست کان ندانسته | لعل جویاست نا توانسته
همچنین جهل به ز هر علمست | بنده بند حجاب در علمست
از همه علمها شود بیرون | چون ولی محو عالم بیچون
حکمت آمد قادر از ایجاد | تا در و ظلم و جهل را بنیاد
ظلم نبود که جز خدا جوئی | کرده است شیوهٔ عابد جوئی
او از آن جرعه هم بیار آمد | خواهد از جهل بحر آشامد
ظلم و جهلش نهفته است این راز | او خود از ظلم و جهل آرد باز
گنج در رنج او نهان کرده است | رنج کش جان این از آن کرده است
کندن کان ریاضتی دارد | تا که لعل را برون آرد
از خود او را جدا که می جوید | در بدر هرزه هرزه می پوید
هست جویا در انفس و آفاق | تا بهیچ را سر نه بست آن مشتاق

چون ز طاعت بخود نویدش داد | هم در آن نیت رشیدش داد
تا نه خود ظلم و جهل بزدایند | زان امانت نقاب بگشایند
خویش را ظلم و جهل پندارند | آن بطاعت ز خویش بردارند
آن صفتها که حق به انسان داد | بهر این کار عزت و شان داد
گشت از زیر گرد عیبان واجب | بود در گرد او نهان واجب
ظلمش از عدل رفت بالاتر | همت حق بکار او یاور
علم ابلیس را بجهل انداخت | جهل انسان بنور علم افروخت
داشت آدم بسی صفت از ذات | آن نه ابلیس دید و شد شهات
آدمی آن قضا شمرد عصیان | گشت تایب ز معصیت در آن
کرد بر نفس خویش ظلم آدم | دانه خورد و رست از آن عالم
آنهمه طالب خدا گشتند | نه آرزوهای خود جدا گشتند
آخر محمد مصطفی مظهر | شد از آن گشت شان او بنگر
از همین جهل ره بحق برده است | تا امانت بخواجه بسپرده است
علم را ظلم و جهل پندارد | ای خوشا دم کزین برون راند
مختص اینحال آدمی زاد است | ظلم و جهل از خدااش روداد است
سالها کرده است حیرانش | این چه گوی و قضاست چوگانش
زانچه میخواهد آنست همراهش | تا ز خود سازد عارف اللهش
او ازین ظلم و جهل حیرانست | وانچه جویای آنست در آنست
زانچه در اوست پرده بگشاید | نور خود را بنور بنماید
هستی خویش دید و چون کان | یافت لعل است اندرین پنهان
انبوه روزه و نماز از ما | هر زمان زین طلب نیاز از ما
از سر ظلم و جهل دارد رنج | هست پنهان درون خویشش گنج
ظلم و جهلش طلسم آن گنج است | در شکست طلسمش این رنجست

علم حق مصلحت درین دیدست
تا درو ظلم و جهل بخشیده است

زین دو وصف از ازل خمیرش کرد
برزخ عالم کبیرش کرد

آفرینش نه بی تماشا راست
هم خود از ظلم و جهل بزم آراست

تا ببیند درو تماشا را
عاشق عاشقان شیدا را

هر چه در آدم است مالک کیست
باقیش چیست و آنچه هالک کیست

از کجا ظلم و جهل این برخاست
هست از آنجا که خلقتش آراست

جاهلست اصل خود نمیداند
زان بیراهه راه میراند

وانکسانیکه در ره دینند
همچو آئینه صاف آئینند

ظلم و جهل از وجود خود رفتند
وحده لا شریک له گفتند

اندرین رتبه آن نه انسانند
دست از ظلم و جهل افشانند

تا بانجاست این صفت همراه
رفت اینها از و چو شد آگاه

هر که بیرون ازین رسا باشد
ظالم و جاهل ابد باشد

بار حق را ز خویش بنهاد او
کرد بر خود ز جهل بیداد او

زیر بار است و نیست آزاد
اینت خر در خلابه افتاده

نفس بار است بر سر دوشش
مرگ از آنره شده فراموشش

همچو حیوان معاش دارد او
هیچ ره نیست از معادش او

عیست در نزد ما ز انسان او
گاو خر ثبت شد بقرآن او

آنکه انسانست وصف او کردیم
از همه بر خداش ره کردیم

بار هستی ز خویش بنهاده
حق دران حال بار او داده

بهر این برگزیده است او را
از سر لطف دیده است او را

هست بار امانتش بر دوش
میکند جرعه های رحمت نوش

از همه بارها سبکبار است
در رضای خدای در کار است

باطنش را ره بخود بگشاد
ظاهرش را صلاحی طاعت داد

مونسش هست نور طاعتها
فارغ از ماه و سال و ساعتها

هست عشق و محبت انبارش
تا شد اقبال هر چه ادبارش

گشت ادبار آدم آن اقبال
گر فتد دور از ایزد متعال

باشد اقبال آنچنان ادبار
حاصل هر دو عالم آرد بار

چون ز خود راندش و قبولش کرد
داخل عالم وصولش کرد

آنچه میخواست حق چو اندیشش
زان ظلوم و جهول نامیدش

هر چه بود است بار او انداخت
خویش را حامل عنایت ساخت

هر قدر راند آن گرفت او را
رحمت و فضل در شگفت او را

آن چو طفلان بسوی مادر رو
کرد و خوشنود مادر است از رو

مدح او را بصورت ذم کرد
نور او از همه مقدم کرد

همچنان راند و سوی حق ره داشت
هم نظر حق ز لطف بر او داشت

شد فرشته بسجده اش مامور
زانکه در این ظلوم بود آن نور

اندرین راز طرفه باریکیست
آب حیوان درون تاریکیست

آب حیوان بجو تو از ظلمات
در ظلوم جهول هست آن ذات

در تنزل ترقیء حالش
گندم و نگر دیو شد دالش

نفس او را چو نهی از آن فرمود
هم در آنسوی حرص او افزود

باطنش اختیار آن کم داد
ظاهرش کن مکن بر او بنهاد

آنچه شد نهی پیش ره دلیش داشت
رغبت آنسوی موبه مویش داد

کندن از الست کندن جانش
اجر کندن وصال رفقانش

از برون راند و ز درون خواندش
باب توبه براه وا ماندش

هر که از منهیات دل برکند
دارد آسایش ابد پیوند

کندنش راست از ازل توفیق
بر محقق شد اینچنین تحقیق

وانکه کندن ز نهی نتوانست
هم محقق در آن قضا دانست

کرد عمی البصر قضا بر برد | بعد ازاں مر و فعل منہی کرد
اندریں نکتہ الیست بس موہوم | غیر عارف بہ کس نشد معلوم
لطف حق باب توبہ را واکرد | توبہ کردن ازو تقاضا کرد
تائبانرا ز فضل دارد دوست | توبہ کردن ہم از ارادت اوست
آدمی زاد نیست بے عصیان | توبہ آندر ورا بود درمان
توبہ میراث ماست از آدم | گر توہم آدمی بکن ہر دم
نام تقدیر خود برو نامید | باز چون و چرا ازو پرسید
یکطرف راند و یکقدم خواندش | ہم گرفتش بخویش و ہم ماندش
خوانده و رانده در رضا مانده | عاجز از سطوة قضا مانده
یکطرف خواہشے در وافزود | یکطرف کرد راه ازاں مسدود
بعد ازاں ہر طرف کہ خواہش بود | حکمتش راه شخص را بکشود
از برائے معاش سرگرداں | ہم ز ترس معادِ لیش حیراں
از عدم در وجودش آوردن | از وجودش سوئے عدم بردن
از عدم باز گشتنش موجود | بہر پاداش جملہ کارش بود
ہیچ رہ چاره زیں بریدن نے | نامہ را قدرت دیدن نے
خود ملقن براین عمل بودش | رفتن از راه توبہ بنمودش
از کرم لذت نیازش داد | ہرچہ بگرفتہ بود بازش داد
بیش در پیش کرد کارش بیش | تا نشد از فرط جود ہا بیخویش
گر بہ و توبہ اش ز رحمت خواست | کرد و یرانیش ز رحمت راست
چوں چنیں دید عزت و اجلال | گشت تائب ز کار در ہرحال
ہرچہ بکند بما سزاواریم | زانکہ بس عاصی و گنہگاریم
او خدا ہست و ما ہمہ بنده | ہرچہ بکند بماست زیبنده
گر ببخشد بما خدا بست او | اوست غفار و چشم ما آنسو
گر بگیرد بمعصیت داریم | ہیچ عذرے دراں نے آریم
سبقت رحمت از غضب او راست | توبہ کردن زما بفضل او خواست
توبہ اش بر فنای خود شاہد | کرد اثبات وحدت واحد
توبہ از ہستی است واز عصیان | نیست و ہست گشتہ است حیران
زاں فنا دیدنش بقا آمد | تا ابد واصل خدا آمد
متہم داشت نفس خود در کار | کرد رو سوی رحمت غفار
ہر دو چشمش ز اشک شد چوں جوی | کہ ازیں آب معصیت مے شوی
اینچنیں بارہا بگردن داشت | حق معین بہر بار بردن داشت
گشت خود سبز کرد ازیں آب | موہبت داشت اشک ازیں باب
آفرید او ارادتے در وی | خود شده تابع ارادت وی
حیلہ و مکر در ضمیر ایں را | حق بایں کارہا مشیر او را
دیو و دد چوں چنیں دریں دیدند | از چنیں مکر او بترسیدند
نور رونا راست در خمیر ایں را | علم حق الست در خمیر ایں را
گشت جن و پری ازیں پنہاں | پر شد از آدمی جہاں دراں
شد ملک خادمش بہر کارے | زانکہ در جسم اوست اسرارے
شد نود و نہ صفت بریں ہمراه | بر ہزار و یک آمد ایں آگاه
حق معلم درون جان ایں را | کرده در کار ہر زماں ایں را
جسم او گرچہ از طبائع زاد | جلوه ہائے ظہور واحد داد
بر طبائع طبیعت از ذات است | بر سر ذات جملہ آیات است
ایں طبائع بجز طبائع نیست | ہیچ از وجہ ذات ضائع نیست
ہرچہ آمد ز ذات او آمد | جلوه گرد صفات او آمد
باز گشت ہمہ بود بر ذات | منبع جملہ اوست شد اثبات
ہرچہ از اوست سوی او گردد | گر ملک ہست یا بشر یا دد

بود در کار تا بکار آمد
اصل پرکار را مدار آمد

این طبائع بطبع این جازم
همدگر اصل خویش را لازم

کرد از اسباب عالم اسباب
بر سبب جان مسبب الاسباب

جان بجائیکه نیست اینجا نیست
غیر ازو هیچ جای پیدا نیست

صوفئی مامدار را ره برد
صاف او دیده است و هر کس درد

چون ز قوت بفعل آوردند
امر را بندگی بسر بردند

هر که از حکم او بود زنده
هست در حکم مرگ هم بنده

آفریدند از پی رازی
هست هم در فنای او سازی

تا از آن کشت و کار خود بیند
عاقبت اعتبار خود بیند

هم طبائع ز نور آن نور است
کان درین خطبه شا مذکور است

نور آن نور نور ذات آمد
مبدع و مرجع صفات آمد

تا بچندین شیون آن یک ذات
جلوه گر در تنوع آیات

شکر لله که ما از آن نوریم
عاقبت بین شدیم و مسروریم

هر چه از نور او بود پیدا
باشد آخر عزیز در هر جا

هر که انسان بسوی انسان دید
جسم یکسوی ماند و بر جان دید

وانکه را پیش ازین نظر وا شد
جلوهٔ جان جانش پیدا شد

از ازل داشت چشم بینا او
جانب راه دید در ره او

او بمادر بچشم بینا زاد
نیست جز نور خاطر او شاد

عشق نور است چشم بینا را
جذب او هست خوب و زیبا را

خوب چون خویش را بیاراید
چشم بینا بروی او باید

عاشق لذت اند همدیگر
همدگر سوی خویشتن [illegible]

نور در چشم کور مادرزاد
نیست او روشنی ندارد یاد

نور را هیچگه ندیده است او
لذت از حسن کی چشیده است او

گرچه شب هر دو را بود یکسان
عاشق او ز چشم روشن دان

نا امید است او ز بینائی
او ندارد ز نور دانائی

عشق نور اندرون جانش هست
کور را بنده است از آنش هست

لذت نور را چه میداند
کور را هست تا عصا راند

وانکه لذات نور را دیده است

اندران عالمند همه یکرنگ
غیر ازین هر کجاست جایش تنگ

هست اضداد و جنگ و کین در پیش
هر کسی را جداست با خود کیش

کفر و اسلام در شمار آمد
همدگر جنگ و گیر و دار آمد

سالکی کو براه شد فانی
گشته است غرق بحر حیرانی

جان جانان شد آشکارا از آن
دیده است او بجان جان از جان

زین نظر فارغ است و آزاد است
زینچنین دولتش خدا داد است

نیست شب هیچگه برو روز است
حسن از بهر او دل افروز است

از شب و روز و سال و مه کامل
رست ازین ره که نور دارد دل

لیک نفسی گفته شد زین پیش

در بیان حقیقت انسانی که مطیهٔ عشق ربانیست از مدد فیض روحانی که راغب بطاعت الهی که عامل بودن بامر معروف و از نهی منکر

گشت بینا چو بر حقیقت خویش

گوهری را که حق بدو بخشید
نور او شد معین خود را دید

کز کجا قدرت و حیاتم هست
اندرین چشم چه شبانم هست

نطق و علمی که هست در من چیست
من کدامم درین تن و تن کیست

در چنین تیره جا چه نور است این
از برای چه این ظهور است این

در حواس عشر ز نورش نور
گشته هر ده بامر او مامور

آنچه ظاهر ازو جمال آراست
وانچه باطن کمال ازو پیراست

از بصر دید و از سمع بشنید
شامه بوئید و ذائقه بچشید

لا دیگر در چون بخود احساس — شد به لیست و بلند خود پاداس
حافظ هست چار سال از حس — در خود از خود بگو بنال از حس
نام این حس شد و ظهورش نے — هیچ وجودے بجز شهودش نے
این حواسے که با وجودم هست — از کجا داده است بر من دست
غیر ازین نیز کارها دارند — هر چه بر دو او گشت در کارند
نفس چون نفس خویش را شناخت — سرکشی ماند و با عبادت ساخت
شد حواسش ز نور آن معزول — دید آئینه عجب مصقول
دید در خود چو خود هزار انزا — زان بوحدت شد اعتبار انزا
آنچه از من ز فکر مے روید — او همے گوید او همے پوید
این همه زیر حکم حضرت او — کرده است کاینات در تگ و پو
پوست نے هست برزخ جامع — اندرو آفتاب حق لامع
نفس ازین حواس هاد ره راه — یافت در خود که شد ز خویش آگاه
دید بیخویشی عجب در خویش — ماند در بنده گی سر اندر پیش
از هش چون غبار را رفتند — بر دلش راز گفتنی گفتند
نور طاعت بخود نمودش راه — بر دزان طاعت او دل آگاه
در خود از فضل خود حمایت دید — خویش را مهبط عنایت دید
هم خدا آنچه عهد با او داشت — کرد او از کرم که آن خود داشت
که خدائی در وجود انسان شد — مالک عقل و مالک جان شد
هر زمان ارجعی بگویندش — جانب خویشتن بجویندش
گشت مرتاض از عنایت او — ره بحق برد از هدایت او
بر صوی حق چو یافت در خود راه — بر دل خویش گفت بیت الله
بود آئینهٔ خدا پیدا — چون صفا شد نمود رو در ما
پرتوش چون بملک تن هم داد — در میان گفتگوی دین افتاد

و آنچه باطن شدش از آن مشهود — فکر و وهم و خیال خواهد بود
پنجمش حس مشترک گویند — همه گر را از و خبر جویند
طرفه رانے ز فکر پیچاپیچ — دیده من بے خدای هیچم هیچ
این ارادت بکار و کار از کیست — کار را اجرا اعتبار از کیست
نیز این پنج را بسے کار است — آدمی زاد بحر الاسرار است
در ریاضت ز حس برون افتاد — عالمے غیر ازان زجانش زاد
اندران آئینه جمالے دید — غیر حس بصر بجا سے دید
گفت من نیستم همه هست او — هستی من بلطف خود بست او
هست فکر و خیال او زانسو — آنکه این آفرید او را جو
آنکسانیکه کودک و خامند — پوست را جسم و نفس مے نامند
گر بود نفس هم چه عیب ازین — تو هم او را شهود وحدت بین
الله کے برد پے به مقصد او — کرد از دل درین طریقت رو
بنده شد بر خدا عبادت کرد — زان عبادت فشاند از خود گرد
نفس [illegible] — [illegible]
هر چه در ذات بود و در خود داشت — شد قوی حال و بار را برداشت
گفته بود او بلی نخست از شوق — چون بر آمد بعهد شد پر ذوق
بار بر داشت از حلیمی او — مزد این داد از کریمی او
گرچه جان مالک است در اعضا — لیک فرمانرواست نفس انجا
دیو هم زاد او مسلمان شد — ظاهر و باطنش هم ایمان شد
چون ز طاعت کدورتش بگداخت — پرتو نور عین نورش ساخت
این صفت ها که نفس را هست — رفت در وحدت و از آنها رست
وصف آن نور چون کمالش داد — شد بخود جمالش داد
گشت در تابان دینها ذاتش — هر کس آورد حجت آیاتش

ششش شد اوصاف نفس و شش نفس است
هر شش اندر یکی قفس حبس است

میکنم شرح بر تو تا دانی
از علامات نفس انسانی

نفس لوامه است و دارد یار
مکر و عجب و غرور ازان هشدار

هم درو مهر و هم ریا باشد
هم هوس هست و شش بلا باشد

نفس اماره است ای دانا
بخل و حرص است و جهل اژدرها

هست کبر و حسد غضب با او
از خدا زین بلا امان می‌جو

نکته نفس سوم است بشنو
وصف او را بخوان و آگه شو

هم تماشای و هم هم علم است
هم تواضع درو و هم علم است

هم بصبر و تحمل است خویش
زین صفت ملهمه همه گویش

مطمئنه چو نفس بر مرد است
در توکل بحق عمل کرد است

دارد اعمال صالحه در پیش
هم بشکر و رضاست آن درویش

اوست جواد و عابد اندر راه
راه رفتن بحق از وی خواه

پنجمش نفس راضیه گویند
زهد و اخلاص و ورع ازو بینند

باشد او را کرامت بسیار
توبه کرد است تا رهد از نار

در دعا از خدا خدا خواهد
با خدا عهد را وفا خواهد

پس ششم نفس مرضیه گویند
واصلان حق اندرین گویند

علم را هم بعین رسانیدند
نور عین الیقین درو دیدند

محو اندر تلطف الله
هم ز قرب و کرامتند آگاه

هر کسی را خدا رهی بنمود
او همان ره بجان و دل بشنود

وانگهی هم براه خود در ساخت
راه خود را بوصفها بنواخت

زانهمه راهها بد و راه است
هر کس از هر رهش هوا خواه است

جمله حمد و ثنای حق گفتند
گفتنی‌ها برای حق گفتند

در میان شور و فتنه پیدا شد
راه بر گفتگو ازین وا شد

حضرت مولوی ازین احوال
گشت در مثنوی بحق دلال

گفت در چار کس درم یک بود
مشترک زان درم بهر کس سود

خواست هر کس ازان درم انگور
تا خرند و کنند دل مسرور

بود انگور خواهش هر چار
ز اصطلاحات خویش در گفتار

همه گر حرف هم ندانستند
بحث کردند تا توانستند

در میان شان منازعت افتاد
پیر نے تا کند بحق ارشاد

عارفی کاملی رسید از راه
گشت از گفتگوشان آگاه

آشنا بی همه زبان او بود
که دهد چار را ز هم خشنود

ز آفرینش خدا را این خواست است
جود و الطاف موهبت ما راست

از زمین و سما بساط انداخت
همچو شطرنج باز بازی ساخت

خود پی برد و مات دارد دست
جمله را کرد مات و آخر بست

مهره دان بساط در فرمان
هر طرف همچو گوی در چوگان

هر چه در عجز و هر چه استکبار
کرده در بندگی حق اقرار

آفریننده را همه جویان
در پی اصل خود شده پویان

تا ظهور محمدی محمود
بهر او قصد آفرینش بود

نخل عشق این ثمر ببار آورد
شد نهایت جهان بهار آورد

رحمت عالم از ظهورش شد
ظلمت و کفر محو نورش شد

دین این ناسخ همه دینهاست
مصلح و هر عداوت و کین‌هاست

شرع او از ازل ابد پیوند
شد ز شرعش دل جهان خورسند

هر کجا فتنه و فسادی دید
تیغ شرعش سر همه ببرید

از همه راهها قریب این راه
هست از بهر طالب الله

در صف صحف او که لاریب است
هر چه جز حکم آن همه عیب است

اندر و آنچه ثبت آن راسخ
بر کتب‌های دیگران ناسخ

گرچه بود این کتاب سابق تر   آخر عهد از همه بهتر
قشرها اوست و آخر مغز   مغز از قشر نزد هر کس نغز
قشرها هر مغز بشگافند   قشرها دُرد مغزها صافند
شد نزولش شفای بیماران   زان خلاصیست بر گرفتاران
نور چون سوی نور شد نازل   نور علی نور شد از آن حاصل
هر که آن نور خواند گردد نور   نور با نور ره ندارد دور
نور را نور جاذب ذات است   آنچه نور است برون ز آفات است
شکر لله عالم آنم   قرأت اوست فرحت جانم
از ذلم من بحب کم او مؤمن   جلوه ها دیده ام شدم موقن
بشنو اکنون ز قاری قرآن   تا کجا با خداست او را شان
نور را چونکه نور در خود خواست   محفلی نوریان ز نور آراست

در صفت معراج حضرت سید کائنات و مفخر موجودات صلی الله علیه وسلم برای اثبات رویت و رد اعتقاد منکران رویت الله

یک شبی بهتر از همه ایام   قادر ذو الجلال والاکرام
بندهٔ خاص را بخود در خواست   آسمانها برای او آراست
جبرئیل امین براق آورد   تا ازین خاکدان برونش برد
شد بمرکب سوار و آن طناز   گشت از عشق راکبش رهوار
گشت راکب ز فضل خود اعجاز   دادش از پویه سرعت پرواز
سوی حق زین سرای فانی شد   در مکان زاد و لامکانی شد
منجذب شد به جذبهٔ الله   گشت کوتاه یکدم آنسان راه
قدرت دوست راه را طی کرد   تا که این رهگذار ره طی کرد
بود از انسوی چون کشش در کار   کوششش این طرف فزون صد بار
عشق چون مرغ با هزاران پر   کرد از راه عاشقی ره سر
گشت پرواز قاصر از پرواز   برد سرعت ز تیر تیر انداز
هم از انسو کشنده اش بودند   تا ازین خاکدانش بر بودند
جاذب نور نور شد از نور   رفتن نور نی به ره دستور
ضو چو از خود نقاب بکشاید   در زمان صد جهان بپیماید
شد فلک گرد مرکب طیار   تا نظر کام چون نظر رهوار
می پرید است مرکب پردار   رفت بیرون ز گنبد دوار
اینهمه در چهار ساعت بود   ساعت و راه در اطاعت بود
آنطرف هم نماز را قامت کرد   بر همه انبیا امامت کرد
پیشوا گشت پیشوایان را   رهنما گشت رهنمایان را
عزت و شان نماز را افزود   راه بر رهروان ازین بنمود
خلعت خاص خاصگان این است   پوشد این جامه هر که را دین است
خلعتی از نماز بهتر نیست   نعمتی جز نیاز خوشتر نیست
در نماز و نیاز اگر هستی   محرم بزم دادگر هستی
نور ارض و سما نماز است هست   میر و در دین مدد نماز از دست
سالکا این مقام محمود است   از نمازی خدای خشنود است
از برای نماز لیست معراج   بر سر از سجدهٔ خدا نه تاج
هست معراج مؤمنان طاعت   بر خدا هر زمان و هر ساعت
چون خدا را به بندگان جود است   جود بر ما نماز فرمود است
خوانده را السجده قرب این است   وصل حق این بصاحب دین است
هست بر بی نماز ره تیره   دیو گردد از آن بر او چیره
انبیا در نماز جد کردند   زان رهی ما براه آوردند
هست معراج عارفان این کار   بنده گی کن نماز را بگذار

مصطفی چون نماز انجا کرد   بسته گی های راه ما وا کرد
او چو بر حق نماز را سر کرد   عرش با عرشیان منور کرد

هر چه بود از ملک و سیاره   سر فدا مانده بهر نظاره
حکم را بنده ثابت و سیار   فرش نعلین او همه دوار

عزت بنده و نماز اینست   ز آفرینش غرض همین دین است
اینجهان بهر کسب و کارت هست   آن جهان اجر و اعتبارت هست

ورنه بینی که سر نهی برخاک   هم تو پاکی و آن زمین شد پاک
عرشیان ز آسمان فرود آیند   بر همان سجده گاه سر سایند

عزت ساجدان ببین چند است   زاین عمل از تو دوست خورسند است
چند گویم که از حد است افزون   عزت و شان بندهٔ ممنون

هر که در راهِ مصطفی اره کرد   مرد این راه نیز هست آن مرد
به نوابت محمدیت هست   آنچه او کرده است مده از دست

چون محمد رسید بر معراج   بر سرش از محمدیت تاج
مرکب و راهبر چو در ماندند   پیش پایش ز عجز سر ماندند

تا حد خویش راهبر بردند   گه همی پویه پیش افسردند
بعد از آن ره سپار رفرف شد   بر شرف ها از آن مشرف شد

عرش و کرسی بپایش افتادند   تا به نعلین بوسه میدادند
شد مقرب درون خلوت خاص   بود از آنسوی عشق از این اخلاص

بهر این بود عشقِ حق با خاک   زین خبر میدهد بما لولاک
جمله افلاکیان شده حیران   خاک را از چه راه داد این شان

بر سما خاک فضل کرد اثبات   گفت آئینه گشته ام بر ذات
مصطفی را مکان و مأوایم   خاکم و عرش و فرش بر پایم

مصطفی آمد در قیام از عجز التحیات   ذات پاک خدا سلامش داد
چون در آن پرده پیش خود بنشاند   خود درود و سلام بهر خواند

ما همه آن سلام میخوانیم   از زبانِ خدا همی دانیم
خوب رو چون جمال خود را دید   اندر آئینه قرب بخشید

خوش شد از حسن خویش آن خوش رو   کرد بر خود سلام رو برو
ذات باری که هیچ بارش داد   خوان الطعام پیش او بنهاد

تا طعام و شراب انجا خورد   حصه بر امتانِ خود آورد
ضیف خود را ضیافت دیدار   کرد از فضل خویشتن دادار

طاقت دید بر بصر او را   دیدنی دید چشم سر او را
قاب قوسین قرب جایش بود   گشت خود نور و نور شد مشهود

بلکه زاینهم قریب تر منزل   کرد هم از چشم دید و هم از دل
نی مکان نی جهت در آنجالش   نی دلیلی براه دلالش

چشم او چونکه دید وجه الله   دید حق را ز روی او آگاه
من رانی فقد رای الحق گفت   عاشقانرا بحس خود آشفت

محرم بارگاهِ اقدس شد   رفت خود پیش و عنصرش شد
غیر عنصر وجود دیگر داشت   نور با نور صحبت از سر داشت

آن وجودیکه داشت او موجود   دید در خود که نور وحدت بود
گفت الله رحمت اللّهش   داد تا روبروی خود راهش

چون ملک شانِ مصطفی احمد دیدند   بر خود از رای خویش پیچیدند
سجدهٔ ما بآدم از این بود   زین سبب ذات خاکرا بستود

هر که منکر ز حق پدیدار است   او از این حال و شان در انکار است
ختم الله بر بصر او راست   آنچه او را است گفته است او راست

اندرین باب بحث دارد جد   دوزخی گشته است آن ملحد
منکر رویت از خدا مردود   گشت رویت بر او نخواهد بود

فاسد است اعتقادش از انکار	منکر حق ز حق نیابد بار
آنکه انکار رؤیتش دارد	نور چشمش بنور نگذارد
او ز دیدار حق بود محروم	مذهب او اعتقاد او معلوم
گر نه رؤیت برای خدا بنمود	بردن آنطرف چه حاصل بود
دید از چشم ظاهر او دیدار	هم نه در خواب بوده است بیدار
وصف روز ار بگویدش بینا	نیست گوش دلش بعونش وا
گر سوال و جواب خواهش بود	جبرئیل و کتاب ره بنمود
گشت در چشم مصطفیٰ ظاهر	هر که شک آورد شود کافر
از علو مراتب است این حال	هم فزودش ز انبیا اجلال
داد بر عرش مصطفیٰ[19] را بار	هست تفصیل این برو بسیار
فاسد است اعتقاد آن ملعون	مذهبش نزد اهل دین مطعون
رؤیت حق برای انسان است	خود چه خواهد آسان است
خویش[1] را هم ز خویش پوشیده است	هست[3] عالم پدید از نورش
هر که بی پرده است دیدش او را	چون که خود او بخود کشید او را
مصطفیٰ[5] را خدای خود بنمود	پرده را از پیش او بگشود
قاب و قوسین قرب دیدن او	گشت بی پرده پیش او مشهود
هرچه عصیان ما تقدم بود	باتاخر که شبه کس بنمود
رحمت عالمین شد از آغاز	ره بدیدار حق از و شد باز
هر که در راه او [illegible] پوید	رؤیت حق ز راه او جوید
ره دهد لطف حق برو دیدار	اندرین اعتقاد راسخ دار
نور حق اوست ما ازین نوریم	گرچه امروز دور و مهجوریم
هر که را جست وصل را دریافت	وانکه نار است او ز حق بر تافت
هادی راه مستقیمش کرد	بود امّی ز خود علیمش کرد

چشم او همچو چشم خفاش است	ورنه خورشید و نور او فاش است
در دو عالم سیاه رویش باد	کو براه ملحد غلط افتاد
کس نپرسد از و که شب دواج	مصطفیٰ چونکه رفت بر معراج
منکر شان مصطفیٰ[7] شد او	مخبر ار کافرش ازین ره کو
گو منکر ز روشنائی هست	هرگز آن جلوه اش ندادست
کور بینی خویش میکند اثبات	گو بدا او نیست وعدی الذات
پس یقین شد که بهر رؤیت بود	خواند بر عرش و رؤیتش بنمود
قاب و قوسین گفت او ادنیٰ	چیست حایل در آن دگر بنما
روی یونس بقعر دریا دید	چشم او نور پاک پیدا دید
آنکه گوید خدا نشاید دید	حرف او مرد دین کجا بشنید
بشنو اعتقاد راسخ وار	دید از چشم مصطفیٰ دیدار
نیست قادر بدیدنش درویش	قدرت او راست در نمودن خویش
گرچه[4] در نور نور مستورش	بلکه[2] از خویش خویش را دید است
مصطفیٰ[3] خود نرفت او خواندش	رو برو پیش خویش بنشاندش
دادش از لطف نعمت دیدار	ساختش پر ز بادهٔ اسرار
خواند یا نام خویش خود نامش	داد از وصل خویش هم کامش
حضرتش از سر عنایت دید	آنهمه پرده خود او بخشید
هم بامت ز وعده بر دیدار	مخبر است او و اعتقاد این دار
استقامت بشرع او دارد	در ره او دوام رو دارد
مصطفیٰ اوست ما پی او ایم	هر چه او جست دریافت جوئیم
هر که دارد ز نور او بنیاد	در ره اصل خویش رو بنهاد
بود این نور نور حق ز ایجاد	یافت از نور نورش استعداد
اوست در علم ابلغ البلغا	اوست در حرف افصح الفصحا

هست مازاغ وصف آن عینش | که بنا بود عین بر شینش
وقت رفتن بهر طرف کم دید | جز خدا هرچه چشم از آن پوشید
عهد او حد اعتدال آراست | دین از و صورت کمال آراست
چون خدا را مثال پیدا نیست | زان بما حرف مصطفیؐ را نیست
کرد صادق ز صدق آن تصدیق | کرد انکار کافر و زندیق
گشت منکر خدا از منکر | حشر او روسیاه در محشر
او رسول پیغمبر و منم امت | دارم از روح پاک او همت
هرچه ناگفتنی است وجه این است | پیش نادیده شرح نادانی است
در خور خواهشش عطا دارند | از کرم ناامید نگذارند
طالبان راست ره در آن محفل | شد دل شان برای حق منزل
منکر قدرت خدا شد او | منکر شان مصطفیؐ شد او
او هم از انبیاست فاضلتر | هر که انکار کرد شد کافر
خورد بوبکرؓ از آن نعمت | گشت مشحون عمرؓ از آن رحمت
آن همه مسلم انبیا دارند | هر زمان رویت خدا دارند
مصطفیؐ گفت جمله بر انجم | روشن از نور شان ره مردم
حافظ گفته است خود الله | شد زبان معاندان کوتاه
در ازل یار مصطفیؐ بودند | پیش رو در ره خدا بودند
هم بصحف محمدی اظهار | ثانی اثنین اذ هما فی الغار
بر ایمه رسید از آن نعمت | باد بر روح هر یکی رحمت
انبیا را خدای معجزه داد | تا از آن عقبه های ره بگشاد
منکر معجزه ابوجهل است | کافر و روسیاه و نااهل است
هرچه اعجاز دید سحرش خواند | تا ابد در میان دوزخ ماند
شد نبوت تمام در عالم | بر محمدؐ ز دودهٔ آدم

راه هر گونه جلوه ها میداد | لیکن او چشم جز بحق نگشاد
ساعتی رفت و ساعتی آمد | بهر عالم چه رحمت آمد
وقت رخصت همه تماشا کرد | آنچه دید آن بخلق پیدا کرد
بردن حق بسوی خود شب بار | کرد در انجمن همه اظهار
آنکه تصدیق کرد او حق دید | وانکه منکر حق از حسد پوشید
شکر لله که من در اقرارم | صدق رویت ز جان و دل دارم
از خدا هست امید دیدارم | منتظر چشم بر کرم دارم
هر کرا عشق و شوق دیدار است | حق از آن سوی او طلبکار است
بر گدایان دهند شاهی بار | از سر خود از آن مکن انکار
آنکه منکر برویت الله است | ملحد و کافر است و گمراه است
امتش از همه امم افضل | کرد آخر ظهور و بود اول
نعمت حق تمام در خوانش | طالبان خدای مهمانش
هم بعثمانؓ و هم علیؓ را داد | آنچه حق در درون او بنهاد
رضی الله عنهم اند ایشان | رحمت حق بر آن وفا کیشان
وصل شان در کتابهای قدیم | کرده پیش از ورود وحی علیم
هرچه گویند از حسد باشد | حافظ از فضل دوست رد باشد
هم بتوریت ثبت و هم انجیل | آنچه حق گفت آن نشد تبدیل
گر کسی را شک است ازین تحریر | گو بخوان زود مصحف و تفسیر
آن مشایخ که بود یا هستند | جمله از خوان نعمتش مستند
گردن منکران شکست از و | فتنهٔ فاسدان نشست از و
رفت ازین عالم و نبرد ایمان | در دو عالم نصیب او حرمان
بر وجود محمدؐ محمود | ختم در رتبهٔ نبوت بود
روح او دید از عالم ایجاد | تا قیامت کرا بود ارشاد

تا زمین هست و آسمان باشد ‌ ‌ آدمی زاد در جهان باشد ‌ ‌ از برائے نظام این عالم ‌ ‌ اولیا خواست از بنی آدم
آنچنانکه بر نبی اعجاز ‌ ‌ بر ولی شد در کرامت باز ‌ ‌ مصطفیٰ نام شان چو بر لب راند ‌ ‌ وارث علم انبیا شان خواند
تا قیامت ولایتش باقی ‌ ‌ زین ثمر الست فضل حق ساقی ‌ ‌ هر که در راه مصطفیٰ پوید ‌ ‌ از دل و جان خدا را جوید
عالم از امت محمد اوست ‌ ‌ زین عمل دوستدار او دوست ‌ ‌ مصطفیٰ چون بروح ایشان دید ‌ ‌ زان وراثت بعالمان بخشید
وارث علم انبیا هستند ‌ ‌ در کرامات اولیا هستند ‌ ‌ هر که بر عالمان کند طاعت ‌ ‌ خادم شان بود بهر ساعت
او وراثت ز اولیا گردد ‌ ‌ وارث علم انبیا گردد ‌ ‌ گر نه از وی کرامتے ز دسر ‌ ‌ استقامت در آن از آن بهتر
خواندن علم و کردن طاعت ‌ ‌ از کرامت هست هر ساعت ‌ ‌ مصطفیٰ هادی خدائش هست ‌ ‌ در طلب بود نفس ولائش هست
افضل الحاذقست اینجالش ‌ ‌ حق ترقی دهد در اجلالش ‌ ‌ مرشد او از و چو شد خشنود ‌ ‌ حاصل او شود همه مقصود
شد ولی ولایتش دادند ‌ ‌ بهر طالب هدایتش دادند ‌ ‌ در ره دین باستقامت شد ‌ ‌ حاذق و عادتش کرامت شد
عادت نفس آدم است عصیان ‌ ‌ محترز هر که می شود از آن ‌ ‌ بس کرامت از و شود پیدا ‌ ‌ منکران کرامتش رسوا
رفتن راه را کرامت دان ‌ ‌ گفتن حرف حق کرامت خوان ‌ ‌ گر چنین کس بخواب در باشد ‌ ‌ تا خدا بر تو راهبر باشد
معتقد باش در همه حالش ‌ ‌ تا ببینی که چیست اقبالش ‌ ‌ در کتب ها بسے ازان مسطور ‌ ‌ نزد هر خاص و عام هم مشهور
ورع و تقوای کرامت مرد است ‌ ‌ شد ولی هر که این عمل کرد است ‌ ‌ کردن این عمل کرامت بود ‌ ‌ استقامت حقش عطا فرمود
حالے راست این هوا در سر ‌ ‌ تا که افضل حق شود یاور ‌ ‌ ما بسے زان بچشم خود دیدیم ‌ ‌ زان شجر این ثمر بسے چیدیم
بلکه بسیار سر زد است از من ‌ ‌ خود خدا بست شاهد این فن ‌ ‌ از کرامت بپاست این عالم ‌ ‌ هم کرامت شمار این قسالم
یک دو بیتے چنین بکن موزون ‌ ‌ تا درو راز حق بود مضمون ‌ ‌ گر نه آنرا ز دیده باشی تو ‌ ‌ گفتنی از ناشنیده باشی تو
گفته یک دو حرف خواهی گفت ‌ ‌ بحر العرفان بکف نیاید مفت ‌ ‌ بوی تقلید چون محقق یافت ‌ ‌ پس ازان گفته تو رو برتافت
کرد بوی و فکندش از خود دور ‌ ‌ شمس تصویر را نباشد نور ‌ ‌ اهل دل را که بر قص آرد ‌ ‌ شررگ از سینه ها بپردازد
آنچه گفتیم مشترک ایجاد ‌ ‌ هم نگردد ز گفتن ما شاد ‌ ‌ عیب جوئی شعار خود سازد ‌ ‌ تیره زان روزگار خود سازد
رفت هم جان از و هم ایمان ‌ ‌ قهر حق را کجا بود دربان ‌ ‌ وانکه از خویش دارد این احوال ‌ ‌ گردد از خواندنش مفرح حال
او ز احوال خود نیابد ری ‌ ‌ در حق من بحق نیارد روی ‌ ‌ فاتحه خواند و دعا گوید ‌ ‌ بر من آمرزش از خدا جوید
هم من و هم خدا از و خشنود ‌ ‌ نیک ظن بر دنیکے ادابد ‌ ‌ عقده از مدعی نه کره ددا ‌ ‌ چون ابوجهل مے بزد سودا
خواند و داندش از اسعد باج ‌ ‌ دین و ایمان او ازان تاراج ‌ ‌ چشم حقاش نور خور کے دید ‌ ‌ ز ظلمت برائے او گردید

هر کرا ضعف در بصر باشد
او ز خورشید با حذر باشد

زشت و مطرود و کور و نا اهلست
ملت و مذهبش ابوجهلست

او و اتباع او همه مطرود
گشته از لطف حق ابد مردود

منکر حالِ اولیا هستند
طاغئ قول انبیا هستند

هر که با دوستان حق شد دوست
مذهب و دینِ شان عداوت اوست

نحش گفتن صواب می دانند
نام نیکان به بد همی خوانند

ختم الله بر دل سنگش
هست با ناصحان درین جنگش

از کتاب خدا نمی خواند
راه در رسم بد اسے داند

دشمن اهل علم دین هستند
گر بیابند ره بکین هستند

مذهب خویش را نهان کردند
کفرها در میان جان کردند

آن امانت که از ازل حق داشت
بهر برداشت آدمی را داشت

خوانده ام از خلیفهٔ چارم
مقدم اوست برتر از طارم

ساعتی قد نه کرد هرگز راست
مخلصی کرد از وی این درخواست

گفت بار امانت از احسان
کرده است حق بگردنِ انسان

تا بتن جانست هست این بارم
پشت ازین بار خم چنین دارم

شاهِ دین دید مجمعی را شاد
خرم و خوشدل و ز غم آزاد

کر شما بنده ابد یا آزاد
تا بلب خنده اید و از دل شاد

شاه گفت که مرده لست در پیش
هیچ تحقیق کرده اید از خویش

خیر و شر ذره ذره بشمارند
این همه پیش عاملان آرند

وزن اگر شد خفیف در میزان
رستن از نار حامیه نتوان

غافلانید و در عمل آفل
بسته اند در جهانِ آفل دل

آدمی زاد راست بر سر بار
زیر بار است سخت و محنت بار

هر کرا بار بیشتر بردنه
بیشتر مرده زیر آن مردند

او جهان را چو خویش داند کور
زانکه ما نارست او ز دیدن عور

در جهان زشت و روسیه شد او
او بآئینه زشت دارد خو

یک ولی سر نزد ازین مذهب
کس بحق ره نبردِ ازین مشرب

سگ ولی گشته است انسان نی
انفعالی ازین در ایشان نی

بر کسانیکه مدح گفت رسول
قدح گویند گروه جهول

از کرامت شده همه محروم
تافته سر ز نور همچون بوم

قسوهٔ حق سیاه کردش دل
بهرهٔ نیستش ز وی حاصل

گر بخوانند لیک در تأویل
معنی کج کنند از آن تبدیل

خونِ ناحق صواب می دانند
طاعتِ حق عذاب میدانند

معتقد نیستند بر اخبار
معتمد نیستند بر آثار

آن بانسان الست در صحف مرقوم
لازمش بار د آدمی ملزوم

شاه مردان علی چو رفتی راه
پشت خم داشت در گه و بیگاه

پشت خم کرده چه داری بار
قد برافراز و سر ازین بردار

باشد آن بار بر سرِ دوشم
نیست کم هر قدر که می کوشم

چون رود جان ز تن شوم آزاد
قد برافرازم و نشینم شاد

چون دران جمع هیچ حالت دید
مرحمت کرد و حال شان پرسید

جمله گفتند حُر و آزادیم
هیچ در بند کس نیفتادیم

هست عمل را حساب در میزان
چون شود روز حشر در تن جان

خیر اگر شد ثقیل ترازوِ شر
بر بهشت از کرم کشاید در

هر که آنروز یافت آزادی
باشد آزاد و او کند شادی

هر که در خوف و در رجا باشد
خنده و شادیش کجا باشد

این امانت امل شود بسیار
مزدِ بارت دهند آن دم بار

هست با او ز حضرت جبار
بهر این بار وعدهٔ دیدار

آنکه انداخت بار هستی خویش	بار یابد بحق پرستی خویش
در همین زندگی ز خود رسته	با خدا خویش را بدل بسته
هست جائے مقام و منزل او	تا چنین دولتیست حاصل او
مرگ با مرگ آفرین چه کند	او که با حق بود قر[illegible]
از ظهورش جهان نظام گرفت	امتش بار آن تم[illegible]
دوستدارند دوستدارانرا	مدح گویند رسول و یارانرا
هر که از صدق حامل بار است	مزد آن حمل بار دیدار است
گرنه معبود خویش بیند کس	شیوه چون بندگی گزیند کس
گر بکس شد یقین خدائیست	خواهدش سر دید نیز دیدن دست
اوّل و آخر است یقین را علم	داد تزئین و نور دین را علم
باشد عین الیقین یقین را بار	تا یقین بر یقین رساند کار
بندهٔ بار او بجان بردار	آنچه گفتم اعتقاد آن دار
انبیا جمله حامل بارند	روز و شب بهر مزد در کارند
آن عزیزان که حق پرستانند	هیچ به غیر او نمیدانند
دادن داد بندگی او راست	نیک خوئی جمال نیکو راست
هر که هر چیز خواست از الله	میدهد خواستگار آن شاه
بهرشان از سما کتب نازل	آنچه احکام آن همه حامل
وحی قلبی چو گشت نازل شان	برزده بس کتاب از دل شان
یکقدم بے خدا نمے پویند	تا نه الهام شد نمے گویند
اهل دل را که با خدا کار است	حکم حق است آنچه گفتار است
چون دل او چو خود جلی کردند	چون خودش کامل و ولی کردند
ذکر الله ذکر ذات آمد	ذات منبع بهر صفات آمد
هر دلے را که عشق حق آراست	صد کرامت ز حق در و پیداست

هر که او باریافت سرکش نیست	هیچ راهے خزان سرکش نیست
ز آفات در امان باشد	اینجهان آن جهان جوان باشد
هر که از خویشتن جدا باشد	او بهر لحظه با خدا باشد
چیست آن بار هر چه کرد نبی	جهدها در رهِ خدا طلبی
سنت مصطفےٰ بپا دارند	فرض دانسته آن بجا آرند
معتقد بر صحابه و اولاد	کیں همه مرشدند در ارشاد
هر که بر داشت بار یابد بار	مدعی گو بمیر در انکار
کس چرا طاعت و نماز آرد	کیست معبود تا نیاز آرد
پرده از روی کار بکشاید	بر تو دیدار خویش بنماید
اوّلت علم الیقین بار است	بر یقینت تجلئی بار است
هست حق الیقین تجلی را	چشم و دل را از آن تسلی ها
این سخن ها ز نور ایقانست	جلوهٔ این ز عالم جانست
مزد طاعات اهل حق بار است	بار اینجا مراد دیدار است
نیت بندگی چو باشد صاف	خواجه را هست اندر آن انصاف
باشد آنکس که طالب دیدار	نیست بے دیدنش دگر بازار
وعدهٔ خویش را وفا دارند	از ازل عاشقان دیدارند
انبیا آن باولیا دادند	اولیا سر به پیش بنهادند
آن نه اشعار و هزل و تقلید است	این شجر این ثمر ز توحید است
بحر العرفان ما هم از آنجاست	گرچه بر نام من دکان آراست
از خدا بر ولی چو ساری شد	از ولی بر مرید جاری شد
نور هادی چو بر زد از ایشان	پس کرامت که سر زد از ایشان
گر ز حق یافت کس بحق توفیق	شد کرامت بنزد ما تحقیق
خانهٔ دولتیست آدم زاد	صاحب خانه جلوه خواهد داد

عشق حق افضل الکرامات است ‌‌ کس بجز حق دراں ندارد دست
گر بود موهبت بدست آمد ‌‌ ورنه از جهد و سعی نکشاید
گر ازانسو ست جذبه بطالب ‌‌ جهد را بنده میشود طالب
در ازل حق که طینتش بسرشت ‌‌ عشق خود باسرشت او بسرشت
کرد آں عشق ساز تے اعضا ‌‌ جسم ما چشم ما نماند ازما
آنکسانیکه عشق ورزیدند ‌‌ نور حق را بنور حق دیدند
نور گردد ز نور طاعت هرد ‌‌ بعد ازاں رو بنور خواهد کرد
گر درین اعتقاد بگزینی ‌‌ هم درآندم بچشم خود بینی
خویش را کن ز نور نورانی ‌‌ کو چو یاران سبحانی
شد درین صفحه این سخن مذکور ‌‌ از سر بے خودی و من معذور
در سخن گفتن اختیارم نیست ‌‌ باکسے هیچگونه کارم نیست
خود ز احسان کلام من درخواست ‌‌ خطبه اش را بنام خود آراست
در کتاب من آں کرامت هست ‌‌ قاریا بزداید کرامت دست
دلبر و عشوه ساز در فنها ست ‌‌ گر نه از او ست از کجا برخاست
گر کسے این کتاب میخواند ‌‌ خواندن این صواب میداند
هر کرا عقده بره افتاد ‌‌ این کتاب منش گره بکشاد
مصطفیٰ مے شود ترا پیدا ‌‌ او براه حقت کند ره وا
از من امتی درود و سلام ‌‌ از مریدان من و جمله انام
این سلام و درود و هر از کار ‌‌ از همه امتش بصد تکرار
هدیه روح بر فتوحش باد ‌‌ کو بما کرد بر خدا ارشاد
هم بر اولاد و بر همه اصحاب ‌‌ هم برآنها کسے که هست احباب
یا محمدﷺ از امتان هستم ‌‌ در ره شرع خود بده دستم
از همه شور و شر نگاهم دار ‌‌ نور خود را چراغ راهم دار

قابلیت بهر که حق دیداست ‌‌ بردلش عشق خویش بخشیداست
گر نه توفیق حق بکس شد یار ‌‌ جهد این ره نیایدش درکار
میکند آں طلب درو تاثیر ‌‌ مے نماید درو بخود تدبیر
کے کند جهد کس بجز توفیق ‌‌ اینست تحقیق صاحب تحقیق
حکم بے بصر است برایں شاهد ‌‌ هم ز بے نطق است از واحد
نور را نور مے تواند دید ‌‌ ظلمت از نور خود ورق پیچید
گر درانحال استقامت شد ‌‌ حاذق عادت و کرامت شد
گر ازاں نور گشته همچون ‌‌ نیست چشم تو چشم تو اکنون
نور در راه نور گر کوشد ‌‌ نور از نور رو نمے پوشد
چونکه انسان این کشودم من ‌‌ اندراں وقت خود نبودم من
حامل بار هست هر مویم ‌‌ هر چه میگوید او همے گویم
استقامت ز مصطفیٰ دارم ‌‌ تا شب و روز بار بردارم
هم درین هست همچناں اعجاز ‌‌ گر ترا ابراه آرد باز
ذکر حق و درود پیغمبر ‌‌ هست درین کتاب من مظهر
حامدم ذاکرم ثنا گویم ‌‌ زین عمل از خدا رضا جویم
روز و شب گر درود میخوانید ‌‌ یاز قدر کتاب من دانند
شکر لله که امتِ اویم ‌‌ هرچه گویم ز حکم او گویم
هم سلام از همه اهم او راست ‌‌ رحمت حق ز حق تمام او راست
آنچه خواندی خود از نوافل تو ‌‌ خواندن آں بده بریں دل تو
حامیٔ ما شفیع ما هست او ‌‌ داده از جود خود مراد است او
من درود و سلام میگویم ‌‌ از بلاز اں نجات مے جویم
استقامت بسنت خویشم ‌‌ کن کرامت که هر در درویشم
از درودت مرا بتن جانست ‌‌ از درودت بجانم الفانست

تجلی کردن حضرت ارشاد پناهی قدس سرهٗ در یقظ با بین عشا باین کمترین مریدانِ خود و موزون خواندن پنج مصرعه که ابتدای این کتاب است و مفتوح شدن ابواب نظم بحر العرفان و ظهور کرامات ایشان که قبل ازین وقت سی سال حکم نوشتن وارداتِ خود کرده بودند و نام نهادن این منظومه "بحر العرفان" و جاری شدن این بحر الحیوان منبع دل و جان که مهبط انوار اللهیست ....

یک شبے چشم من نے خوابید
بود بیدار و خواب ها میدید

تا بحدے فزود حیرانی
زان شدم از وجود خود فانی

زاول روز داشتم سودا
مے شدم خوش بحالتے پیدا

گاه بودم فتاده گاہے هست
قبض و بسطے گشاده در من دست

هستی و نیستی چو یکجا شد
محشرے پر ز شور و غوغا شد

گم شدم در سماع حالت وجد
خود بخود داشتم دلالت وجد

همچو فواره فکرها میرُست
نور آن فکر مهبط مے جُست

بود بے حرف در کلام آنحال
آن کلامم بحرف شد زلال

زان کلامے که بوده است بحرف
ریخت آب حیات ازین طرف

بے زبان گفت در زبان آورد
بحر العرفان درفشان آورد

شد سحاب بے ز فیض در جانم
ریخت در کشت عمر بارانم

دیدم اندر ضمیر دریائے
نے مر اورا سرے و نے پائے

نے ز عمقش کسے خبر میداد
نے ز پهنش بخاطر کس یاد

نے کسے بر کنارِ این پے برد
تا نوا از خبر برون آورد

وانکه شد غرق او بماهی شد
زنده و بے زبان چو ماهی شد

اندران بحر کرد بودن ساز
او ابد زان برون نیامد باز

بے زبان هر که همچو او باشد
با ویش حرف گفتگو باشد

واقف از اصطلاح هم هستند
روز و شب در صلاح هم هستند

گفتم ای جان کدام بحرست این
لطف حقست نار قهرست این

گفت این بحر بحر العرفانست
موج این نور جان جانانست

سر زند بر هر که در ستنا دارد
رخنہ اخویش را فنا دارد

بیخودان بے خطر درین آیند
زانکه مست شراب وہابند

بر سر بستان نباشد قهر
قهر بر دهر نیست او در دهر

او ز قهر و نه لطف بے خویش است
بر چنین کس کرم ز حق بیش است

او ز هستیِ خود فنا دارد
خواهش دوست را رضا دارد

هرچه خواهد خدای خواهد آن
هر که شد نیست همچو دارد آن

هر که با خویش هست در بیم است
وانکه بیخود در رهِ تسلیم است

بارها کرد امتحانش دوست
دیدمش از خود جدا همه با اوست

فکر من هستئے مرا بربود
من درآمدم فنا و حق موجود

بحر العرفان بموج بے حد بود
جوش او هستیم چو خس بربود

من چو ماهی به سیرش افتادم
خویشتن را بموج او دادم

هر طرف موج او مرا بربُود
از حضیض اوج اوج را بربود

تا بکے بگو خواست آن دریا
کرد در خود به سیر من ره وا

لذتے زان فنا چشیدم من
بار هستی ز خود کشیدم من

هرقدر بیخودی مرا دریافت
هستیم سر ز هستیِ خود یافت

عزت و شان بیخودان دیدم
بیخود از عشق و شوق [illegible]

نیستی خود فراستے دارد
مرد باید ز دست نگذارد

نیست نامرد را در آن کو راه
زانکه شیر دلست و شد [illegible]

بحر از فضل خود مرا بنواخت
در مقامے که خواست محرم ساخت

هرچه از لعل و دُر لطیف بُود
هم مراد او و هم مرا بنمود

ارمغانے لب لباب دارم | ماهیم جذب ماهیان دارم
هر که او هر قدر که استسقاست | آب حیوان درون این دریاست

هر زمان حالتم دگر باشد | کام من همه بے نظر باشد
هر چه در عمر نفی میکردم | گشت اثبات و حیرت آوردم

فرض شد نفی کردن از تفهیم | وانی آمد ثبات را و فهیم
آنچه را فرع مے شمردم من | اصل بود است پے چو بردم من

هیچ چیزے فنا نمیدیدم | شد بهر شی خدا بنو جیدم
سرّ حق را دران دل دانا | گشت در خود کتاب را خوانا

شد بهر خط سواد او روشن | گشت تصنیف گوی در هر فن
منقلب حال گشتم از حالت | حالتے یافتم که لا از الت

آنچه بشنیدم آنچه من دیدم | گفتن آن راز را پسندیدم
وانچه ناگفتنی و دیدن داشت | باطن من نهفته اش نگذاشت

با منش این کلام بے حرفست | معنی است آن و صورتش ظرفست
هر که این کتاب بر باید | آن نهفته نهفته بنماید

هر که از بیخودی شود آگاه | بیخودی خود باو نماید راه
نسبت در آن خبر زبان را راه | بے زبان سوز هاے آن درخواه

هست روح القدس لب دانش | گر ترا گفت تو نهان مانش
گر نمائی نهفته تو آن حال | سازد از شرح آن زبان را لال

این همه بود در دلم تحریر | شد زبانم بشرح در تقریر
در دلم نسخهٔ قدیم است این | جلوهٔ رحمت کریم است این

مانده است آن کلام در گوشم | آمد و حرف کرد از هوشم
داد الهام مرا زبان دانی | میکنم من از آن ثنا خوانی

بود وقتے مشاهده ایجال | آنچه بود از مجاهده سی سال
بود این از سلوک تحصیلم | پیشم آمد چو گشت تبدیلم

سالها بود جذر و این مد کرد | مد از آن جلوه بحر بیجد کرد
بے من از من مرا خبر میگفت | تا بگفتار طبع من آشفت

گفتنی آنچه بود گفتستم | وانچه پوشیده نی نهفتستم
وانچه بنهفته ام نباشد حرف | آن شرابست جسم و جانم ظرف

گر از آن کس ز من خبر جوید | جان بجان زین خبر خبر گوید
چشم و گوش و دهان نیارد گفت | کانکه گوهر انبار در رُفت

آن نهانست و از نهان ناجوی | هم نهانی با آن نهان ناگوی
آنچه شد آشکار زان اینست | قرآنش کن گرت سر دینست

چون بری پے با آشکارا تو | زان شناسی وجود ما را تو
هر چه پنهانست خود ز تو روید | خود بخود زان نشان ترا گوید

زین خبر بیشتر چه مے گویم | غرق حیرت بموی من مویم
کاتب صفحهٔ دلم از کلک | لعل و در میکشد کنون در سلک

اندرین حیرتے که مے گویم | وحده گوی بود هر مویم
نے شب انجا نمود نے روزم | اضطراب و قلق بد و سوزم

من چو سیماب مضطرب گشتم | هیچو افلاک منقلب گشتم
گاه در گریه گاه در خنده | گاه رقصان و گه سر افگنده

گاه بر آسمان و گه بر ارض | بستدم شد درود خواندن فرض
سبحه در کف درود میخواندم | هر زمان سر بسجده مے ماندم

بردم آندم پناه پیغمبر | کو مرا هست هادیے و رهبر
نور شمعست و نور در راهم | حافظ از رفتن گو و چه ساهم

اندکے این دلم شکیبا شد | تیره گی رفت و نور پیدا شد
ترس و وهم از درون من شد دور | تافت نورے کز آن شدم مسرور

زان شمیم همچو روز روشن شد — کلبه همرنگ باغ و گلشن شد
کلبه نی شد وسیع صحرائی — طرفه هنگامه و تماشائی

سقف و دیوار و فرش عطرآلود — گشت آندم که نور رو بنمود
باطن آنجا لئے که گفتم پیش — ظاهر او دیدم اینچنین در خویش

این وجودم چو ذرهٔ پیدا — ذرهٔ آفتاب را ا وا
نی چراغ و نه شمع نی خورشید — بود نوری که این بود جاوید

آسمان و زمین منوّر بود — نور ماه و ستاره و خور بود
همچو جام جهان نما این دل — ناظرش را ازان حل مشکل

شد درین حال مرشدم پیدا — من بآن نور واله و شیدا
گشته او از جمال حق مظهر — می نمود او بشر جدا از بشر

او دران حالتم که ملحق شد — من رآنی فقد رای الحق شد
آنهمه نور بود از رویش — حجره خوشبوی نیز از بویش

سایهٔ حق خلیفهٔ برحق — بود در فطرت او ولی مطلق
از ازل نام او حبیب الله — از همه نیک و بد دلش آگاه

مصطفیٰ دست خود بدستش داد — که قبولت قبول من افتاد
هر کرا تو قبول خواهی کرد — هست در پیش من قبول آن مرد

هر کرا تو خلیفه خواهی خواند — حق بر او سرّ نهان نخواهد ماند
هادیم تا خدا براهش من — در همه کارها پناهش من

من چه گویم ز عزت و شانش — هست ذات خدا ثنا خوانش
بنده گر صدق بندگی بنمود — رحمت آن بنده را بسی بستود

چون بدیدم بپایش افتادم — بوسه بر خاکپای او دادم
رفته بود از وفات او سی سال — گشت در واقعه مرا این حال

گفتم ای هادئے همه غیبان — بهر ارشاد در وحدت جان
این زمان حیرت است همه آنچه بینم — خویشتن را به خود نمی بینم

اینچه شور است در دلم امروز — حالتی هست حاصلم امروز
گوش من پر شد است از آواز — رقصم دست میدهد این ساز

بی زبان بی سخن کلامی هست — کز سماعش روان من شد مست
می سراید کسی بجانم راز — بیجهت میرسد مرا آواز

گشته زان نغمه حال تبدیلم — آن نوا گشته است جبریلم
بی غم و شادیست این حالم — می ندانم که کیست قوالم

نی نوائی که می نوازد کیست — دولتی هست و می ندانم چیست
از سر لطف می نوازندم — ساز دارم بهر چه سازندم

قطرهٔ منبع بدریائی — گشته مصنوع صنعت آرائی
چون توی مرشد و بحق عارف — من مریدم مرا بکن واقف

گفت این شور بحر العرفانست — هر که دراین فتاد حیرانست
موج آن حیرتست و حیرانی — نیست کس را درین زباندانی

هر چه گویند گفتنت می گوی — در ره سالکان درین می پوی
تو نئی لیک منشاء هستی — شکرت راست نشاء مستی

نی کنار و نه عمق این بحر است — مرد سیاح واله و شیداست
این ره سالکان مجذوب است — آنچه او داد شد ترا خوب است

این ظرف من کشاده ام را هست — داده ام ره بمحفل شاهست
تو نئی اوست نی نوازنده — هر چه بنوازدت باش سازنده

هر چه پیش تو خواند موسیقار — از زبان کن بسامعان اخبار
هر چه مضراب ساز در طنبور — کم نه پیش تو سر آن کن مذکور

شاه چنگی نواخته است این چنگ — هم تو میخوان نوا بران آهنگ
فیض شاه است جسم و هر رگ تار — راست کن نغمه از ره گفتار

چون ربابی رباب بنوازد ‏ فتح باب از کلام تو سازد
وانکه قانون در این طرف بنواخت ‏ رگ رگت را بنغمه گویا ساخت

چون زند دف بنالهٔ عشاق ‏ شو براه حجاز ای مشتاق
می شناسی مقام و مطرب باش ‏ او بابیات گفت میگو فاش

تا دل اهل دل برقص آید ‏ هم ترا وجد و حال بگشاید
نام این سازها که بردم من ‏ بر وجودت همه سپردم من

این لسان حرام شرعی هست ‏ هست اسرار و بر نوداد آن بست
بی نوائیت را نوا دادیم ‏ ره ترا در ره خدا دادیم

طالب نزانمای آنسو راه ‏ خیرشان در دعای حق میخواه
آلت ساز نی و لی آواز ‏ هست در جان تو بخود بنواز

محتسب را دران نباشد راه ‏ گر برو راه بخت شد کوتاه
میکند احتساب از آن بر خویش ‏ صحبت و ساز را شود درپیش

در خود در لکن ز سمعش صاف ‏ مستی و حال را دهد انصاف
هیچو تو خود بخود نواخواند ‏ بعد از آن قدر حال تو داند

از چو تو نی نوا نخواهد بود ‏ روز و شب نغمه ساز خواهد بود
مدعی راست گوش سازت کر ‏ نغمه و ساز راچه داند خر

او بصوت که بهر خود نازد ‏ هیچ گوشه باد نی سازد
زاغ کو و آن هزار دستان کو ‏ زهد کو های و های مستان کو

وحی کرد است حق چو بر زنبور ‏ بی نوا رنجانه در طنبور
صوت و الحان اوست نفسانی ‏ سامعش راست شیوه سلطانی

میکند زان تو اعسل پیدا ‏ آن نخواهد شد از جعل پیدا
وحی حق است که ساز بنوازد ‏ بهر هرخادمی عسل سازد

وانکه رنجاند و کند ریشش ‏ نی عسل بهر او بود نیشش
نوش او نیشش خدای بخشیدست ‏ قابلیت در و چنین دیدست

با تو چیزی که داده ام امروز ‏ در تو ان مطرب است در بزم افروز
از اساطیر اولین است این ‏ مقتدی سوی گنج دین است این

پیش ازین من نگفتمت سی سال ‏ که مرا آنچه حاصلست احوال
عمر را صرف راه حق کردم ‏ غم و اندوه ره بسی خوردم

دیده شد بس مقام و بس منزل ‏ شد بسی وارداتها حاصل
گشت از احسان حضرت غفار ‏ کشف اوقات را بسی اسرار

علم ها آمد از بطون بظهور ‏ هیچ چیزی نماند از ان مستور
آنچه آمد بنیت شد دیده ‏ بود دیگر ندیده و پسندیده

بهلی و لیک شان از چیست ‏ از چه دارند در جهان خوش زیست
نقد چیز یکه دیده اند آن بود ‏ گشت مشهود شان مرا مشهود

اهل حق آن پسند میدانند ‏ واردات بلند میدانند
امّی ام نیست قدرت تحریر ‏ کز زبان قلم کنم تصویر

تاکتابی شود از ان مرقوم ‏ طالبان را ز حق کنند معلوم
طالبان را طلب شود غالب ‏ بی طلب را کند بحق طالب

گمرها نرا شود بره هادی ‏ بهر محبوس نفس آزادی
اندرین نیت داروئی بیمار ‏ خوانندش صحبت آورد دربار

هم شود نفرت دل از دنیا ‏ از همه سو رجوع بر عقبا
تا شود سرد دهر این از دل ‏ چیست دنیا و چیست زان حاصل

چیست انجام عارف واصل ‏ اهل حق را ز حق چه شد حاصل
صدق و نیت چه شان حق دارد ‏ این کتاب از همه ورق دارد

هر تادیب بی ادب هزلست ‏ نصح زان هزل بهر او بدلست
گاه باشد که پند از آن گیرد ‏ زانچه منهی است زان کران گیرد

هم بود آنچه دیده ام تمثیل   سالکان دل نهند بر تحصیل
چون ز طاعات خویشتن برپا بند   شاهد حال خویش را دریابند

شکر احسان حق بجا آرند   از همه روی در خدا آرند
هر چه رود داد از سلوکم هست   آنچه داد از بلا ز صبر برست

در مریدان خط و سوادت نیست   بهر تحریر آن برون کن دست
خود تو گفتی که بنده فرمانیم   هر چه حکم تو آن بسر مانیم

من شدم در زمان از آن خاموش   زد دل من ز موج وحدت جوش
تو دوات و قلم گرفتی پیش   من نهادم فرود سر در خویش

من شدم بهر مشورت در حق   تا بپرسم که چیست ره بر حق
تو شدی منتظر بفرمانم   چشم بسته بلطف و احسانم

گفتمت باش تا که وقت آید   پیش تو خود جمال بنماید
آنچه گفتند بر تو گفتم من   در تو اسرارها نهفتم من

غیر از آنی که من کنم تقریر   خود ز احوال خود کنی تقریر
هر چه اینجاست از تو آن روید   وحی قلبی ترا خبر گوید

چون پسر بر پدر بود تشبیه   خوانده هم الولد سر ابیه
چون ثمر از شجر شود پیدا   آن شجر شد هم از ثمر پیدا

مرغ هرگاه بیضه بنهاد   هم از آن بیضه مرغ خواهد زاد
آنچه در باطن منست از نور   می نماند به پیش تو مستور

هر چه اندر ضمیر دارم من   بر ضمیر تو می سپارم من
این همه نور اسم الله است   از دلم تا دلت بر آن راه است

اول آن الف بود پیدا   در میان لام و از الف برپا
ها ضمیر الف که اول هست   آخر و اول اوست صورت بست

هست در لام و هم الف در جان   دو الف هم بحضرت انسان
چون به الا و لا دم بشتافت   عاقبت یک الف در اینها یافت

اینهمه جلوه های توحید است   هر که باشد موحد او دیدست
غیر بین را چنین نظر نبود   با خبر را از این خبر نبود

بیخبر هر که گشت از دنیا   میشود آن گره بر ویش وا
هستی ما طلسم این گنجست   در شکست طلسم بس رنجست

هر که هستی ز خویشتن بگذاشت   هر قدر خواست گنج را برداشت
واحد است و بصد هزار اطوار   وحدتش ثابت از همه آثار

هر چه در جوی هست از دریاست   جذب آن آب کوزه ما خواست
رجعت جوی جانب نهر است   فیض از بحر برده در شهر است

جوی را بحر می کشد بر خویش   جوی تا بحر کرده ره در پیش
تا نه با بحر کارش انجامد   او ز کوشش دمی نیارامد

جوی را بحر خود جدا انداخت   مبتلا زان بهجر خویشتنش ساخت
تا بهر تشنه لب رساند آب   زانکه دریاست در صفت وهاب

هر کجا گشت و باغ و بستانست   جوی آن بحر بهر شان جانست
اینهمه کرده طالب دریاست   در طلب مایه از سر آراست

میرود در راه و میزند فریاد   چون که از اصل خویش دور افتاد
از وجوب آنچه شد جدا امکان   شد بامکان وجوب باشد آن

یعنی شود صرف راه امکانش   گشت پیدا وجوب در آنش
چون بدریا رسید و شد خاموش   غرق در هوش گشت و شد مدهوش

از پی کوشش او نکند ش دور   در خود از جذبه ساختش مسرور
اینهمه رنگها ز یکرنگ است   مرحله گفت گو درین تنگ است

آنچه دیده هم راه گفتن نیست   زانکه گوش هم پی شنفتن نیست
بحر معنی بلفظ در نیاید   دیدن است آن ولی بصر باید

چوں ربابے رباب بنوازد / فتح باب از کلام تو سازد
چوں زند دف بنالۂ عشاق / شو براہ حجاز ای مشتاق
تا دلِ اہل دل برقص آید / ہم ترا وجد و حال بکشاید
ایں لسانِ حرام شرعی ہست / ہست اسرار و بر تو داد آنکہ بست
طالب از انمای آنسو راہ / خیر شاں در دعای حق میخواہ
محتسب را دراں نباشد راہ / گر برد راہ بخت شد کوتاہ
در خود در الکند ز سمعش صاف / مستی و حال را دہد انصاف
از چو تو نے نوا نخواہد بود / روز و شب نغمہ ساز خواہد بود
از بصوتِ کہ یہر خود نازد / ہیچ گوشے با دمے سازد
وحی کرد است حق چو بر زنبور / بے نوار نجانہ در طنبور
میکند زاں نوا عسل پیدا / آں نخواہد شد از جعل پیدا
وانکہ رنجاند و کند ریشش / نے عسل بہر او بود نیشش
با تو چیزے کہ دادہ ام امروز / در تو اں مطرب است و بزم افروز
پیش ازیں من نگفتمت سی سال / کہ مرا آنچہ حاصلست احوال
دیدہ لشد بس مقام و بس منزل / لشد لبے واردا تہا حاصل
علم ہا آمد از بطون بظہور / ہیچ چیزے نماند ازاں مستور
بدلے ولیک شاں از چیست / ازچہ دارند در جہاں خوش زیست
اہل حق آں پسند میدانند / واردات بلند مے دانند
تا کتابے شود ازاں مرقوم / طالباں را ز حق کنند معلوم
گمرہاں را شود بره ہادی / بہر محبوس نفس آزادی
ہم شود نفرتِ دل از دُنیا / از ہمہ سو رجوع بر عُقبیٰ
چیست انجام عارف واصل / اہل حق را ز حق چہ شد حاصل
بہر تادیب بے ادب ہزل است / نصح زاں ہزل بہر او بذل است

وانکہ قانون در ابنطرف بنواخت / رگ رگت را بنغمہ گویا ساخت
مے شناسی مقام و مطرب باش / او بایمات گفت میگو فاش
نام ایں سازہا کہ بردم من / بر وجودت ہمہ سپردم من
بے نوائیت را نوا دادیم / رہ ترا در رہِ خدا دادیم
آلت سازنے و لے آواز / ہست در جان تو بخود بنواز
میکند احتساب ازاں بر خویش / صحبت و ساز را شود در پیش
ہمچو تو خود بخود نوا خواند / بعد ازاں قدر حال تو داند
مدعی راست گوش سازت کر / نغمہ و ساز را چہ داند خر
زاغ کو و آں ہزار دستاں کو / زہد کو ہای و ہای مستاں کو
صوت و الحان اوست نغمانی / سامعش راست شیوہ سلطانی
وحی حق است کہ ساز بنوازد / بہر ہر خادمے عسل سازد
نوش او نیشش خدای بخشیدہ است / قابلیت ذرہ چنیں دیدہ است
از اساطیر اولین است ایں / مقتدی سوی گنج دین است
عمر را صرف راہ حق کردم / غم و اندوه رہ بسے خوردم
گشت از احسانِ حضرتِ غفار / کشف اوقات ہا بسے اسرار
آنچہ آمد بدید نیست شد دیدہ / بود بگزیدہ و پسندیدہ
نقد چیز یکہ دیدہ اند آں بود / گشت مشہود شان مرا مشہود
اُمّی ام نیست قدرت تحریر / کز زبانِ قلم کنم تصویر
طالباں را طلب شود غالب / بے طلب را کند بحق طالب
اندریں نسبت داروئی بیمار / خواندنش صحبت آورد در بار
تا شود سر دہی ایں از دل / چیست دُنیا و چیست زاں حاصل
صدق و نیت چہ شان حق دارد / ایں کتاب از ہمہ ورق دارد
آگاہ باشد کہ پند ازاں گیرد / زانچہ منہی است زاں کراں گیرد

هم بود آنچه دیده ام تمثیل — سالکان دل نهند بر تحصیل
شکر احسان حق بجا آرند — از همه روی در خدا آرند
در مریدان خط و سوادت هست — هر چه بر آن برون کن از دست
من شدم در زمان از آن خاموش — زد دل من ز موج وحدت جوش
من شدم بهر مشورت در حق — تا بپرسم که چیست ره بر حق
گفتمت باش تا که وقت آید — پیش تو خود جمال بنماید
غیر از آنے که من کنم تقریر — در ز احوال خود کنی تقریر
چون پسر بر پدر بود تشبیه — خوانده هم الولد سر ابیه
مرغ هر گاه بیضه بنهاد — هم از آن بیضه مرغ خواهد زاد
هر چه اندر ضمیر دارم من — بر ضمیر تو مے سپارم من
اول آن الف بود پیدا — در میان لام و از الف بر پا
هست در لام و هم الف در جان — دو الف هم بحضرت انسان
اینهمه جلوه های توحید است — هر که باشد موحد او دیداست
هیچ هر که گشت از دنیا — بشود آن گره بر ویش وا
هر که هستی ز خویشتن بگذاشت — هر قدر خواست گنج را برداشت
هر چه در جوی هست از دریاست — جذب آن آب گو ز ما خواست
جوی را بحر مے کشد بر خویش — جوی تا بحر کرده ره در پیش
جوی را بحر خود جدا انداخت — مبتلا زان بهجر خویشش ساخت
هر کجا کشت و باغ و بستانست — جوی آن بحر بهر شان جانست
میرود راه و میزند فریاد — چون که از اصل خویش دور افتاد
یعنی شود صرف راه امکانش — گشت پیدا د جوب در آتش
از یکے جوشش او فکندش دور — در خود از جذبه کششش مسرور
آنچه دیده هم راه گفتن نیست — زانکه گوشے پی شنفتن نیست

چون ز طاعات خویشتن بر یابند — شاهد حال خویش را در یابند
هر چه رو داد از سلوکم هست — آنچه داد از بلا ز صبرم هست
خود تو گفتی که بند فرمانیم — هر چه حکم تو آن بسر مانیم
تو دوات و قلم گرفتی پیش — من نهادم فرود سر در خویش
تو شدی منتظر بفرمانم — چشم بسته بلطف و احسانم
آنچه گفتند بر تو گفتم من — در تو اسرار ها نهفتم من
هر چه اینجاست از تو آن روید — وحی قلبی ترا خبر گوید
چون ثمر از شجر شود پیدا — آن شجر شد هم از ثمر پیدا
آنچه در باطن منست از نور — مے نماند به پیش تو مستور
این همه نور اسم الله است — از قلم تا دلت بر آن راه است
ها ضمیر الف که اول هست — آخر و اول اوست صورت بست
چون به الا و لام بشتافت — عاقبت یک الف در اینها یافت
غیر بین را چنین نظر نه بود — باخبر را ازین خبر نه بود
هستیء ما طلسم این گنجست — در شکست طلسم بس رنجست
واحد است و بصد هزار اطوار — وحدتش ثابت از همه آثار
رجعت جوی جانب نهر است — فیض از بحر بر ده و شهر است
تا نه با بحر کارش انجامد — او ز کوشش دمے نیارامد
تا بهر تشنه لب رساند آب — زانکه دریاست در صفت وهاب
اینهمه کرد و طالب دریاست — در طلب مایه از سر آراست
از وجوب آنچه شد جدا امکان — شد با مکان وجوب باشد بان
چون بدریا رسید و شد خاموش — غرق در هوش گشت و شد مدهوش
اینهمه رنگها ز یکرنگ است — مرحله گفتگو درین تنگ است
بحر معنی بلفظ در نیاید — دیدن الست آن ولے بصر باید

آنچه هست آن شکار تابع اوست / امر او فتح باب ما چون پوست
شرع ما را بخویش بسپارد / خویش بودن طریق بگذارد

خالق خیر و شر بذاتست او / جلوه گر خود بهر صفاتست او
زین سخن وهم من قوی تر شد / حضرت تو براه رهبر شد

اوست طالب درین میانه من / خواست او خلقت مرا نه من
هر چه در علم او نصیبم بود / علم آن ز ابروی من بکشود

پیش از و بیش از و ندانم من / تا جز آن حرفکی نه خوانم من
گشته تسخیر او و تقدیرم / نی بخود زنده نی بخود میرم

آنچه بر قوتم بقسر ماید / از وجودم بفعل آن آید
او بلفظ بجمله کارم هست / در سر انجام کار و بارم هست

ریخت در کوزه آنچه می گنجید / کوزه آن آب را ز دریا دید
جمله را محیی و ممیت است او / از هوا و کلال وهم او جو

در درست و شکستم او فاعل / بنده مفعول او و او جاعل
شد دلم سخره در دو انگشتش / نیز اعضا تمام در مشتش

هستیم فعل و فعل شد حادث / هست آن فعل مظهر محدث
وانچه را جانست علم از و دانم / خویشتن را وجود چون خوانم

اول او عشق فعل پیدا کرد / باز بر کسب او هویدا کرد
منکرم تا بخود وجود آرم / خویش را نام ذات و بدارم

هستی را بخود نگذارم من / جسم خود را شئ شمارم من
بر وجودم یقین که بود است او / عشق را واجب الوجود است او

هر زمان زین اعوذ می خوانم / اینچنین وهم کفر میدانم
دمبدم نفی این خیالم هست / از دل اثبات ذو الجلالم هست

نور این وهم می کند زایل / تا نماند منی مرا حایل
نفی و اثبات بهر این خوانند / تا همه هست و بود از و دانند

قول با فعل گر ندارد یک / پس گرفتار مانده ام در شک
گر نباشد قدم بدم باور / کس دم ما نمی کند باور

وحده لا شریک له دم راست / بایدم هم قدم براین آراست
قایل این سخن مسلمان است / وانکه جز این اسیر خدا نیست

منکر است آنکه او نمیخواند / او خدا را یکی نمیداند
او خدا را ثلاثه بشمارد / مرتد است اعتقاد آن دارد

حق در آنکار راه او انداخت / چاره نی خود خدائش کافر ساخت
گمرهی راه خویش میداند / وحده حق یقین نمی خواند

ورنه آنکس که قایل این است / گر بود عامل الحمل الدین است
چون در اینجا رسید بحث انجام / کرد این هر دو را فنا اتمام

تیغ لا از نیام شد بیرون / غیر الا نماند کس اکنون
پیش از الا بحکم استقلال / گر کسی دیده باشد آن شد حال

نور هر جا که پای خود افراشت / هستی سایه را ز جا برداشت
نیست باقی بغیر الا الله / هست فانی کنون خدا آگاه

حسن او عشق اوست عاشق او / این صفتها ز ذات او میجو
چون رسید علمها بنور اینجا / کرد حق الیقین ظهور اینجا

جسم ها را برای بازی کرد / آنچه خود خواست کارسازی کرد
هر چه تحقیق من نشد است آن نیست / این مرا مذهب است و این دین است

این نه از من نزست این در من / لیکن این علم را یقین بر من
آنچه میجست شیخ صاحب حال / از مریدش خبر که چون شد قال

علم خود را از و پدید آورد / آنهمه راز را پدید آورد
وهو معکم جمال خود بنمود / انما کنتم اندر و این بود

دعوئی سایل اعتباری شد
تار عارق خیال ہستی سوخت
شد درایں دم فنا مرید از پیر
نے ز آتش بجو و نے از آب
بحر توحید چوں بجوش آمد
چوں دو یک شد تلذذی وارد
ہمچناں راز خویش ایں استاد
آنچه در بنده و خدا باشد
ہرچه ہستی تست عریاں شو
ایں ز ذکر و درود مے یابی
مے نماند ز ذکر حق مستور
از دہد پنج جام پی در پی
گر نوافل بران بیفزائی
بر رقه کن درود پیغمبر
بعد ازاں حرف ما کنی باور
با خود از غیر را یکے دیدی
گفتگو ہا ز تیره و صافست
زانچه از وصف او ہمیخوانی
بر قدم نیست حادثا نز راه
آں صفت سوی ذات بر گردد
شرط ناسیست بر خدا طاعت
فکر در ذات راه الحاد است
می نیاید کسے بدآں سنبراد

شیخ اقرار کرد آن لابد
بحر عارق ره فنا آموخت
تو بخواں ایں ورق ره نشاں گیر
کس چه یابد خبر ازیں غرقاب
ہستی ہر دو در خروش آمد
صوفی اکنوں بشرح مے آرد
از وجود مرید ہا سر داد
بر مریداں و مقتدا با شد
غرق در موج بحر العرفاں شو
تو بکن دوست راست وہابی
آنچه را نام کرده سالک نور
زاں شود ہستیت فنا دم مے
شش جہت راه سیر بکشائی
آں براہست رفیق و ہم رہبر
نور دریافتہ شود باور
شاد مے زی که اہل توحیدی
ہمچو زر دو ز بوریا بافست
ہست ازاں ہم فزوں نمیدانی
فکر آں ره بود فنا فی اللہ
بحث ما و تو مختصر گردد
از سر عاشقی ہر ساعت
کفر ہا و فساد ازاں زاد است
رہروش ہمچو کور شد در چاه

نور ایں فکر تار عارق شد
موج عرفاں رسید بر معراج
قطره در بحر رفت و شد فانی
ایں ہمه علم شد یقیں اینجا
وحدت حق چو یک دگر دیدند
حق چو اسرار آشکارا کرد
دید خود را فنا و حق باقی
وحدت حق کنوں تماشای کن
گر خود و غیر را تو لا کردی
رقت و درد ذکر بار آرد
ہرچه گفتم بگوش جاں بشنو
پنج وقت از نماز بگذاری
بجہت عالمے ببینی تو
گر کنی ذکر حق شوی زاں نور
بعد ازاں صد ہزار یک باشد
ہر کجا ہیکش دگر اعداد
نیست در ذات مر عدد را راه
بر صفات خدا نہایت نیست
چوں یقیں نور را برافروزد
اصل خود را ز نور بشناسی
ہستی خویش را فنا دیدن
خواہر و مادر و زن آنسو نیست
نے کسے گفت و نے کسے گوید

موج بر خاست بحر عارق شد
ہستی ہر دو رفت بر تاراج
حال او را بگو چساں دانی
یافت تکمیل وجود دیں اینجا
ہر دو پیر و مرید رقصیدند
ترجماں آں وجود ما را کرد
شد ازیں می مرید را ساقی
دیدن غیر و غیر را لا کن
شد دوئی یک دوئی فنا کردی
راز پنہاں بروے کار آرد
پیش ساقی برو ہمی بگرو
ره برآں پنج جام ازاں داری
گر نه ما پند بر گزینی تو
نور را ہیچ ره نباشی دور
آں یقیں مر ترا محک باشد
از احد راه بروں نخواہد داد
در تعدد بود صفات اللہ
کس برد عارف بدایت نیست
ظلمت و کثرت ازمیاں سوزد
تا نسبت واحد نشناسی
ذات حق را ابد بقا دیدن
کردن فکر را ره ورعیست
کس چنیں راه را چساں پوید

لذتی نیست اندران ذات است
سالکان را که آمد آن ره پیش
آن صفت را گزید ذات از تو
قرب و اجر است بنده گیها را
ما همه حادث و قدیم او است
طاعت عارفان حق اینست
بنده هرگز خدا نه خواهد شد
رتبه ما ابد بجا باشد
هست مختص ازل بذات او را
اولش نشاء سکر و سجود
فانی عالم چو خود فنا داند
گشت وحدت بجان او اثبات
پیش اهل فناست نور آن مرد
مست مستانه حرف خواهد گفت
مصلحت را دروغ هم گوید
گو از آن حرف سر رود برباد
مستیش مکر و حیله را نگذاشت
قول و فعلش تمام گردد نور
بایزید از جهان که شد فانی
بر خود از قول خویشتن آشفت
همچنان از انا الحق منصور
دیگری را که عشق حق آشفت
پادشاهی ز خیل دور افتاد

بنده گی کن خداست همراهت
ساعتی بود و رفت اندر پیش
کرد پیدا همه صفات از تو
دستگیر است فکنده گیها را
زمین اندر قدم نباید راست
هر که عارف بود بدین دین است
از خدا هم جدا نه خواهد شد
هم ابد رتبه خدا باشد
ما همه حادث و ثبات او را
بعد از آنش فنا و محو بود
در خدا را ابد بقا داند
هست اشیا بچشم او یک ذات
نور گوبان ظهور خواهد کرد
نیست باخود چو باده اش آشفت
زان ره برخلاص خود جوید
مست را پا و سر نباشد باد
پرده از راستی خود برداشت
نیست قادر که داردش مستور
عشق زد نعره انا سبحانی
عبده و رسوله میگفت
بود منصور عشق را مجبور

منع پیغمبر است ازین حالت
سی نماند و لی نمی پاید
باش امیدوار الطافش
ذات بین فانی صفاتش شد
دیدن ذات در صفت بودن
برز طاعت شراب وجدانست
هست با ما ابد عبودیت
همچنین رتبه را مده از دست
حال ما انتقال ها دارد
برفتن گر نه عشق انجامد
عارفی کز بقای حق در یافت
بهر معشوق آنکه جان در باخت
پرده از راز خویشتن بگشاید
تا بخود بود دانست خود داری
چون نه خود باده اش عنان بربود
راست گو نیست در است میگوید
ذاکر لا اله الا الله
عشق چون عقل و هوش عاشق خورد
وقت مردن ز قول خود برگشت
توبه میکرد از چنان گفتار
غیرت شرع از آن بدارش کرد

در بیان آنکه بیخود و بیشعور دروغ گفتن ندارد و از روی بیخودی افشای راز خود میکند و از حقیقت خود خبر میدهد

کس دران راه نیست دلالت
بنده گی کردنت ابد باید
تا بری دخل ها ز اوصافش
کس نه عارف بجز صفاتش شد
جبهه در سجده هر زمان سودن
هر که خورد آن شراب مردانست
همچنان بر خدا ربوبیت
باش در بنده گی ابد پیوست
غیرت آنرا الجمال نگذارد
عاشق از سوختن بیار آمد
آفتاب بقا بجانش تافت
نور معشوق بار و جانش ساخت
وحده گوی در نوا آید
از شعور و خرد بر آن یاری
هرچه گوید ز باده خواهد بود
نسبتش تا کجاست میگوید
چون کند کسب نور از الله
اندرو عشق ماند و عاشق مرد
عاجزی آن زمانش ره برگشت
گفت اکنون بریده ام زنار
کس نه زان قول اعتبارش کرد
لیس فی جبتی سوی الله گفت
رفتن خانه ره نماندش یاد

پس فرس را جهاند در صحرا
خسروی بر شکار رده سر کرد
داد عنان اسپ را بدنبالش
تشنه و گرسنه دران وادی
مرکب خویش را بدانسوی راند
آفتابی به ذره پنهان
او چو گنجی درون ویرانه
چون دلش بوی عشق و حیرت برد
گشته تنها ز خلق فارغ بال
شد ز تفریح وقت آن درویش
گفتگه شاه هم بدولت و اقبال
هم پلاو طعام ها خوردن
زندگانی بغم بسر بردم
کرد ازوی سوال کای درویش
گر نه مجنون شدی ز دیوانه
گفت میخواره و سیه مستم
لذتی یافتم من از باده
باشد عشق مجاز را این حال
دیدم از ساکنان آبادی
کس از آنها ندیدم از دادی
زین عمارات عاقبت ویران
کازه ی قبر خویش انگارم
گفت و گوی مذاهب و ملت

هر چند که افشای آن فنا بیت دارد و بیم مهلکه است

بود در موکبش هزاران مرد
آن نه آهو که بود اقبالش
بود در دشت و جوی آبادی
شد پیاده ز جام گرد افشاند
اوست آن نور ذره دنیادان
شسته آتشی خود ز پیمانه
بود اندر سواد بودش درد
محو در نشاه خود شد دل و خوشحال
باخود اندر خیال دور اندیش
هیچ حاصل نشد مرا اینجا
هم بمعشوقه ها بسر بردن
اندران عمر آخر آوردم
اندکی دانم اسرار خویش
چون بسر می بری به ویرانه
باشد البسته انس پیوستم
کرده ام ترک زهد و سجاده
هست سوی حقیقت این دلال
مرد را سیر آید اندرین وادی
باز آید بسوی آبادی
میشود غم شد است از آن
باشد اسباب الفت اندرین عالم
بود بر حال وقت من خوشند

گشت پیدا ز دور آهوئی
کرد شه را جدا چو از لشکر
ناگهان دید کازه از دور
اندران کازه بود درویشی
پس نظام جهان ز درویشی است
کنده الفت ز کثرت در داو
زین سبب او بگوشه در ساخت
شاه از آن وقت او عجب در ماند
گفت خشت است مرد را بالین
بسترم مخمل است و بالین پر
هر چه میخواهم آن مهیا هست
اندرین کازه اینچنین خوش زیست
اندرین کازه نشست انیس کیست
نی رفیقی که خوش بر آن باشی
هست عمری که من قدح نوشم
در ره می کشی همی کوشم
مرد را در ریاضت این دارد
هست ویرانها از آن آباد
نام ویرانه خوانده آباد
عاقبت کارها به تنهائیست
پیش ازین بوده ام بآبادی
روز صرف بدان و چشم بود

تا شود راست نزد پیدا
دلفریبی به چشم جادوئی
شد ز شه غایب آن پری پیکر
اندکی شد ز دیدنش مسرور
مست و میخواره و قدح کیشی
خوش کسی را که اندرین کیشی است
باده صاف را همی خورد او
انس حق را بخویش یار ساخت
از تواضع به پای او سر ماند
بسترش خاک و نقش بدین آئین
پایه های سریر من از زر
عمر را وقت خوش نداده دست
هست این بینوا رفیقش کیست
بود مست فرد در جهان از چیست
با کی در کنج تنهائی باشی
از خود و خلق شد فراموشم
روز و شب این شراب مینوشم
یک دمش بی تلاش نگذارد
از فنای جهان پس آن ارشاد
چشم بر اصل حق مرا بگشاد
میکنم خواز آن به تنهائیست
هیچ روزی ندیده ام شادی
وقت و جانم در آن پسی فرسود

درگریبان شب کشیدم سر
شد ز ناموس خود مرا چه بسر

داد از فضل خود دران توفیق
راه بردم بعالم تحقیق

سگ بالوق گدای شد درجنگ
بودیم از شهرت رجا تنگ

چونکه از شهر ده بریدم من
قبض بر بسط خود ندیدم من

هیچو من هرکه ترک دنیا کرد
فرحت حال و وقت پیدا کرد

زین شراب از خودم کند بیخویش
زین سبب با غم نیامدم درپیش

من خورم باده میشوم مسرور
از جهان جهانیانم دور

من شدم از قبای این مجریان
نشادم اکنون شراب ده من جان

سالکی کو براه حق بشتافت
معنی از باده طاعت حق یافت

او بجنس ساز داد که حق با او
طالب حق شود حق از او جو

شاه از استماع این احوال
کرد بر کیش مرد استقبال

از زبر سو که پرتو اندازد
گر بود سنگ لعل میسازد

گفتش اینجانه شنیدست ز جام
از شراب است بر زبانت نام

آنچه از روی تو همی بارد
شد یقینم که نشاء دارد

گفتم ای کردگار بی همتا
راه بر خویش بنده را بنما

پیره مردی پدید شد پیشم
پرتوش گشت مرهم ریشم

نی قدح داشت است نی ساغر
از دستش کرد در دل من سر

خوردن باده که او فرمود
نی ز انگور نی ز ماکس بود

بر مسلمان حرام آن جام است
در دهن بوی و تلخی کام است

از شرابی که او مرا داد است
رخصت خوردنش خدا داد است

از ره گوشش کرد در جانم
مست گشتم از ان در بستانم

نیست لب محرم چنین جامم
لذت از ذائقه است در کامم

می شود گوشه گیر چون خلق
راه بر رش بعرض کرد دوا

ترک از آباد هم هلاکت کرد
خوردن باده ام عنایت کرد

در بر خویش دلق پوشیدم
فانه به ز جام ها دیدم

خویش را از سگان نهان کردم
بودن شهر ترک از ان کردم

نی من از کس نه کس ز من فهمید
ترک کردن ز بحث دل به دید

پیش من اینجهان غم آباد است
نوش کی کو ز بند غم آزاد است

گرچه لذت شد مرا شیرین
هیچ آئین ندیده ام به زین

هرکرا عقل و هوش این دنیاست
غم قبا نیست بر قد او راست

لیکن اینحال بی قدح خوردن
نیست ممکن ابد بسر بردن

ذکر حق باز خلوت خود کرد
ترک صحبت ز نیک و از بد کرد

هرکه لذت ز میکشی دریافت
آرزوی همه جهان برتافت

درد قی میخواره چوان از کردش
درد اهل عشق شراب سرگردش

رفتن خود ز رفتنش از یاد
رفت و لب بر سوالهای بگشاد

بر شراب تو رنگ و بو چون است
دربرم دل ز شوق آن خون است

گفت او نیز بر راه بودم من
عاجزی بر خدا نمودم من

از سر درد زار نالیدم
هم در آندم اجابتش دیدم

او مرا داده است این باده
بود او مستقیم سجاده

بر سر جانماز و در مسجد
• داشت در این شراب خوردن جد

زانکه آن باده درد سر دارد
خوردنش شرع هیچ نگذارد

بول شیطان است نام آن باده
خود خدا از ان خبر داده

هرچه او گفت من گرفتم یاد
رفت هستی من از ان برباد

از دلم بر زبان همی جوشد
وز زبان دل مدام می نوشد

من بگوشش که خواهم آنرا خواند
دست خواهد چو من ز خود افشاند

آنقدر نشاء داد بر من دست
هرکه با من نشست گردد مست

مجتنب از شراب انگورم — آن حرام است و من از آن دورم
گشت از من بادهٔ پاکم — آن وجودی که هست چون ملکم

نی بگنجد بهیچ ظرف انحرف — شد دل عاشق حق این را ظرف
در خور آن نه کوزه است نه خم — معنی اش را بگو بیا گشت گم

معنی لفظ گر نسازد روی — شش جهت بی جهت شود یکسوی
عرش و کرسی بوسعتش تنگ است — با همه لون و رنگ بیرنگست

آن شراب است حلال از ایجاد — هست ایجاد را همین بنیاد
شاه چون وصف باده اش بشنید — جان خود بستهٔ از سماعش دید

گفت یک جرعهٔ بمن بخشای — ده باحوال خود مرا بنمای
این زمن هم خلیفه ام ای مرد — بر تو الطاف وجود خواهم کرد

چون روانم زمی برافروزی — از کفم سیم و زر براندوزی
من ترا بر خلیفه بنوازم — در جهانت به زر غنی سازم

این زمان من زنخیل او دورم — از دو جامی بده که مخمورم
بینوا چو نوا اندرین دشتم — هست بر سوی خانه وا گشتم

چون رسم من بخانه از مستی — پس بجود و کرم گشایم دست
مخزن لعل و دُر کنم ایثار — زان شوم بر تو ابر گوهربار

زآنکه در هر چه نکه ترسید او — نام خود را ز مرد رند دید او
بود با خویش و کرد خودداری — عقل را هست اینچنین یاری

مصلحت در دروغ گفتن دید — برقع کذب را بخود پوشید
عقل و نفس تو با تو تا باشد — راست گفتن ترا کجا باشد

هر چه گوئی دروغ خواهی گفت — راست گفتن بکس نباشد مفت
راستان راستگو کی باشند — هر چه در دل برون نمی پاشند

تا بود نفس و هستیت بر جای — نیست بر راستیت هرگز رای
مرد بر عقل و نفس شد مجبور — ماند از راستی این ره دور

نفس و عقلت شود زمی معزول — نی دلیلی تو و تونی مدلول
مرد درویش زان بدرد آمد — بیخود اندر جواب مرد آمد

زین سخن چون روان او آشفت — حرف مستانه در جوابش گفت
هست تلخی باده در کامم — بس گوارا و خوش بآرامم

بیخودم من مرا که هستی نیست — مرگ در یا و من ز مستی نیست
مستم اینجا خلیفه را مفروش — از برای خدا قدح می نوش

نیست اینجا خلیفه را بازار — نام او را ببزم ما مشمار
نی حسب نی نسب خریدارم — هست مجز دنیا از در کارم

بر خلیفه کسی خریدار است — که دلش بند عشق دینار است
عاشق جاه و احتشام است او — بیخبر از شراب و جام است او

مال و زر را به زر پرستان ده — ساغر می بدست مستان ده
خواهش مال و خواهش باده — ضد همدیگرند در جاده

من درین انزوا که بنشستم — از جهان و جهانیان رستم
هر دو خویش و غیر می بینم — از جهان زان بریده بنشینم

هر که دلخوش کند ازین دنیا — می پزد بهر خود عبث سودا
چونکه می آید آخر عزرائیل — از برای چه زر کنم تحصیل

گر بود ظالم و ستمگاره — نیست مظلوم را جز این چاره
گو بنالد بحضرت جبار — کای خدا ظلم این ز ما بردار

بر خلیفه ز جان دعا گویم — زانکه اندر قلمرو اویم
گرچه بر نام من قلم زد خط — من جهان را قلم زدم فقط

خلق از عدل او که باشد شاد — زان کنم بر دعای خیرش یاد
او غم خلق می خورد زین راه — خواهم عمر درازش از الله

غیر ازین من باد ندارم در دل
می بنوش از جهانیان بگسل

روح شاد از بقای الله است
پیش او جز خدا کجا شاه است

مست می را خلیفه نبود یاد
باشد از حال مستی خود شاد

من هم این می بجان خریدستم
سودها در شرابش دیدستم

دولت آنراست آنکه نادیده
دادن جان بمی پسندیده

چون ز جامی در اهتزاز آمد
باز بر جرعه اش نیاز آمد

نیست ماهی از آب هرگز سیر
گر ببالاست ور بود در زیر

نام این را شراب ازین گفتند
بیش خوردند و بیش آشفتند

همچو ماهی بآب خو دارند
در حبابه جان که هست از و دارند

نسبت از حال حال گردش مست
اندکی داد قرب منزل دست

جرعه دیگرم کرم فرمای
چون چشم از جام عقده ام بگشای

نسبت از پیش تشنه تر هستم
طاقت و صبر رفت از دستم

ساقی از حرف او تبسم کرد
دید او را که خویشش را گم کرد

مست شد راز خویش افشا کرد
جوهر خود ز باده پیدا کرد

گفت درویش را که خود شاهم
این طرف افتاده است راهم

گفت چیزی که اصل او بوداست
نی از آن کرد کم نه افزوداست

جام دیگر بده که سرشارم
مستم و نیز بجا نمی دارم

چون بدین کازه رهگذارم شد
همچو تو ساقیی دوچارم شد

محرمت کرده ام کنون از حال
پس بده جام دیگرم فی الحال

زانچه دشمن مرا جهانی بود
برد این می ز من دلم آسود

تا کجا وسعت است در ایجادت
تا کجا کرده است می ارشادت

نیست از نصحت ز مرشد مستان
می بدستت دهم بدین دستان

اول ابن امم خلیفه بدی
ز ابن عم عم شدی خلیفه شدی

شاه از بهر اهل دنیا هست
نیست بر قبر مرده او زادست

پادشاهی که عالم فانی
هست بر ابلهان ز نادانی

گوهر جان بهای جامم هست
دست از آن دار و باده کن در دست

لیک همت در اول حالست
چون شدی مست کی ترا دال است

این سخن گفت و جام می دادش
عقده های ضمیر بگشادش

آنکه خود را بجام می داد است
نام می را مدام بنهاد است

زان مدام است مسکنش در آب
نام می را مدام ازین دریاب

می کشان را ز می قناعت نیست
طاقت و صبر نیم ساعت نیست

چون زیک جام رفتش اندک هوش
شد دلش چون خم می اندر جوش

گفت محرم خلیفه همدم
کام شیرین بکن ازین شهدم

سخت مستسقیست ابرهمن
پای تا سر غریق آبم من

العطش العطش بحالم هست
انچه این حال داد بر من دست

جام دیگر بدست او بنهاد
شاه را پاس وقت رفت از یاد

عقل را می ز جای خود بر داشت
نشاه را کرد از آنچه در سر داشت

از کف راستان چو می خورد او
راستی را شعار خود کرد او

زاهتزاز او هزار دستان شد
راز گوینده همچو مستان شد

جام دیگر بده که شادم من
راز خود پیش تو گشادم من

زین دو جرعه که خوردم از دستت
هستم اکنون چو ماهی شستت

رفته است ترس جان و سر از من
رفته است عشق مال و زر از من

گفت درویش ظرف تو دیدم
زین دو جامی که بر تو بخشیدم

در ترقی رتبه افزودی
بر خلیفه تو ابن عمم بودی

از دو ساغر که نوش کردستی
بیخود از خود خروش کردستی

گر دهم جام سومت ای مرد
گرم تر وجد و حال خواهی کرد

میکنی دعوی نبوت زود زود / مست را حفظ نبی خواهد بود
از حد خود برون نهی پا را / در جهان افگنی تو غوغا را
جام دیگر بدستت ار آید / جوهرت پر و بال بگشاید
جانب لامکان کنی پرواز / کس نه بتواند که داردت باز
پس بگوئی که من خدا هستم / از تغیر و فنا جدا هستم
هر که انشاء دو بالا شد / از دوئی ها گذشت و یکتا شد
میکشانرا دگر مکن بدنام / عیب هستیست از آن ناکام
ناصح ار گویدت مگو زینسان / تو بگوئی که من نیم زانسان
خورده ام باده و از آن مستم / رفته است پاس حال از دستم
هر چه گفتم شراب میگوید / راست است و صواب میگوید
خود شما داده اید می بر من / می تراود کنون ز من در من
گفت پیغمبر خدا بر زید / چیست حالت مرا بگو بے شید
آنچه احوال بود باوے گفت / زان رسول خدا برآشفت
گفت لب بند کن ازین گفتار / پاس احوال خویشتن هشدار
گفت کو زید یا رسول الله / تا کند نصح ها بجانش راه
زید اکنون نمانده است در خویش / بیخود دیراست عاقبت اندیش
او نباشد بخویش تا بر جاے / کس چه گوید برو که لب بکشای
نیست چون اختیار او با او / پاس احوال را از و کم جو
نیست جز وصف او دگر ذکرش / غرق در ذات نشاء است فکرش
هر قدر میشود ازین می مست / می فشاند ز هر دو دنیا دست
قدرت حفظ حال خویشش نیست / شرم ازین قیل و قال خویشش نیست
نشاهر اگر نه اختیار استی / نشاهیش جمله ننگ و عار استی
قدرت از دستش ار برون باشد / او در عالم خلیفه چون باشد
هر که از حال خویش افشا کرد / عیب خود خود بخلق پیدا کرد
کرد از هر چه وعده و پیدا / اوست بیعقل و ابله و شیدا
گر نه حفظ مراتبت باشد / پیش هر کس معاتبت باشد
آنچه شد کشف راز از مستی / پیش مستانست آنهم از هستی
از سر هر که آب بگذشتست / از سوال و جواب بگذشتست
سالها شد که می پرستم من / آنچه بودم هنوز هستم من
محرم ار شد که میخورم باده / پا نه لغزید هیچم از جاده
مستم و هوشیار درین راه / رفتن این طریق از من خواه
میخور و باش در طریقت مست / در شریعت مده تو هوش از دست
خوردن باده را ز من آموز / دعوی خود ز نخیش بےسوز
نیستی پیشه کن چو گشتی مست / تا دهد نیستی بخودت دست
پادشاهی شود فراموشت / میکشد تنگ تر در آغوشت
بنده گی کن ز شوق و مستی تو / همچو من ده بباده هستی تو
باده خوردن خوشی ببار آرد / عاقبت آن خوشی خمار آرد
گر خوشی از شراب میخواهی / درد سر میکشی و جانکاهی
تلخئ می ز درد ها داروست / هر که داری برای دارو دوست
گر خوری از برای مستی تو / با خود و هوشیار هستی تو
من ز می بیخود و فنا دارم / هر چه دارم همه خدا دارم
کرده ام نفی حالت هستی / از سرم زان پریده است مستی
بنده ام پیشه بندگی دارم / پیش ساغر فگنده گی دارم
باده ها داد کرده مرا مستی / دیدم آن هوش هست از مستی
مستیش هم ز مستی افزودم / ناز دعوی و لاف آسودم
هم نسب هم حسب نشاه ازادم / کرد مستی ز مستی آزادم

آنچه دیدی تو نیز دیدم من
انزوا برگزیدم از عالم
در عبودیتش قدم راسخ
خویش را هر قدر عدم دانم
در من و ذات من تبدّل نیست
هیچ از می نرفته ام از جا
من ز می بیخودم مرا خشنود
هر همه چو نتو باده خوار هستند
گر کنی جام دیگر از می نوش
پیش از اینت عروج الحاد است
وانکه هرگز نه خورده باشد می
آنقدر کسب کن تو در مستی
من گرفتم که صاحب تاجی
گر شود از خودی فراموشت
تا که جاه و حشم ترا باشد
چون بجاه و حشم به پیوندی
ورع و تقوی و طاعت جاه است
ادعائی تو مستجاب استی
حاکم انس و جان بود رابت
جن و انس و ملک برد فرمان
هست سه جام پیش من دیگر
چون کنی آن ادا تو با اخلاص
بود در پیش من که گردم پیش

لذت و نشأه اش چشیدم من
تا بجز می برون نیادم دم
در وجود و عدم عدم راسخ
در طریقت بحق قدم دارم
چون تو ام در نسب تسلسل نیست
تا کنم خویش و خلق را رسوا
کردم از می منی خود بدرود
ره باسرار کار برده ستند
در سر تو از آن نماند هوش
تا همین جاست راه و ارشاد است
قول تو راست است او شمارد کی
تا زبانت نماند از هستی
پیشتم اینک بجرعه محتاجی
بعد از آن هست جرعه ها نوشت
نام تو در جهان کجا باشد
پس خلیفه تو ئی بخود رسندی
هر کرا هست در جهان شاه است
دعوئی تو دگر صواب استی
برتر از عرش و کرسیت جایت
خود بطبعت شوند همه از جان
بر سه حالت تو آن ز من میخور
بر سه جام دگر تو باشی خاص
هست سه جام دیگرت با خویش

لیک افشا نکرده ام این راز
مست آنست که بیخبر باشد
کاسه کاسه بنوشد از انجام
کشتی می که موج ها دارد
نی ببالا و نی به پستم من
ای بسا راز من ز می دیدم
دعوئیت در خلافت ای نادان
آنچه دانسته تو سپیدانند
مرترا نیست ره از این بالا
مست می از شراب میگوید
وانکه خورد است باده او مست نیست
من گرفتم خلیفه هستی تو
خورده می و لیک نه گشتی مست
گر دمت با قدم برابر نیست
دعوئیت کس نمی کند باور
بر کسان خود از خلافت لاف
از جهان ترک و در قناعت پای
چون رود حکم تو در عالم بیش
چون تو فرمان حق بجا آری
لاف اوصاف شد مبارک باد
روزه هست و زکوة دیگر حج
زیبند و جامیکه با تو دادستم
آن یکی ذکر حق دوام بود

بر نیاید ز بیخودان آواز
زانچه مستی تو مست تر باشد
هوش اول بماندش انجام
بهر بیخویش او چها دارد
از نشیب و فراز مستم من
از خود و خلق باز پوشیدم
نی ز تو هست نشأ می دان
لیک در پیش کس نمی خوانند
اینقدر بس ترا مرو از جا
نی خطائی صواب میگوید
گوش از سمع آن سخن بسته است
لیک نی این زمان که مستی تو
زانکه از حال خویش یادت هست
همچنین لاف از تو درخور نیست
بر حشم چون رسی برآور سر
گر زنی دعوئی تو باشد صاف
همچو من از خودت باشد جای
کس نگوید ترا دگر درویش
حکم و فرمان دگر روا داری
ورنه دعوئیت می شمارم باد
بر تو فرض خدا درین منهج
در نهادت روان نهادستم
نشأ می از آن بجام بود

بود قرب نماز ام اندر جهان　　که ترا اگر وه ام بر آن جهان
هم تو دایم نمانه بگذاری　　بر خدا تا که جهان بتن داری
ست و بیخویش رو بکن آنسوی　　مستی بیش پیش از آن میجو
تشنه لب آمدی چو در پیشم　　بهر حق آب دادنست کیشم
حق ترا پیش من رسانیده است　　تا ز من نشاءت دهانیده است
آن نصیب ازل ترا بوده است　　با تو الفت ازین مرا بوده است
گر تو باشی گدا و یا خود شاه　　بنده گی بر خدا ز جان میخواه
مبکن از حق طلب ره توفیق　　در عبادت که حق کنی بتحقیق
تا به بینی بچشم خود معبود　　از عبادت نبایدت آسود
بنده گی در لباس شاهی به　　غیر ازین رتبه نه خواهی به
نعمت است این و شکر نعمت کن　　بر فزونیش هست طاعت بن
دولت نشاء بر تو بخشیدم　　چون ترا مستحق این دیدم
در سخن بود شاه با درویش　　از دو جام شراب او بیخویش
ناگهان شد حشم ز ره پیدا　　شاه را جسته واله و شیدا
خادمانه بشاه ایستادند　　بوسه بر دست و پاش میدادند
باده کش جاه و احتشامش دید　　آن سه جام دگر بر او بخشید
نور طاعت حشم بود بر مرد　　باشد آنرا که ذکر و طاعت کرد
گفت هر دعوئی که خواهی کرد　　هست با این حشم ترا در خورد
ظاهر و باطنت چو گردد یک　　در خلافت ترا نباشد شک
چون ز می خوردنت فزاید هوش　　هر قدر دست میدهد می نوش
چون بمستیش پای داری تو　　سر بدعوی نمی براری تو
آنچه گفتی تو من یقین دارم　　لیک بر راز خویش ستارم
پنج باشد تعین از ایجاد　　ره با آنها به پنج جامش داد
گفت دیدی تو چون گدا ایم من　　در گدا این مقام و جایم من
کنده ام دل ز مسکن و ماوا　　که ده ام در خرابه جا تنها
حق انیس و جلیس با من هست　　غیر ازین از همه فشاندم دست
میرود حکم من بهر جا پیش　　باطنم پادشاه و من درویش
حکم من حکم اوست من فانی　　حکم ما هست حکم ربانی
با چنین رتبه منزوی هستم　　مستیم را عنانست در دستم
کس نباشد به نشاء ام واقف　　من بمستی بهر همه عارف
خود نیم مست و مست بیسازم　　هر که جوینده است بر رازم
خود نیم گرم و میدهم گرمی　　طینتی را که بهر گرم نرمی
بنده گی بر خدای دارم من　　سر بطاعت همی گذارم من
دعویم را چه حاجت اثبات　　بنده ام بر خدای خود بالذات
او بهر رتبه که خواهد خواست　　بنده را آن به بنده آید راست
وصف خود کرد ذکر و تعلیمش　　ساخت مرد رضا و تسلیمش
پس ز جامیکه آخرین دادش　　سوی آغاز کرد ارشادش
شاه ازین باده کامل و اکمل　　رفت سوی تعین اول
آن تعین محمدیت بود　　هر که باشد در آن بود محمود
بود تا بود باده در دستش　　خواند پیر مغان سیه مستش
چون به نور سیاه ره برد او　　خویشتن را بباده بسپرد او
غالب است او همه بر و مغلوب　　شد از و هستی همه مغلوب
در جهان او چو مردم دیده　　از سمک تا سما همه دیده
پنج باشد مقام بر سالک　　شد ازین پنج جام او مالک
برد نور سیاه کارش پیش　　ساختش منخوانی ز جان درویش
گشت از حال و وقت او ناسوت　　برد او را بعالم لاهوت

چون ز لاهوت رفته در هاهوت   دید خود را در عالم ناسوت
لیک لاهوت دید و خود را دید   هم ز خود راه و رسم خود پرسید
بود ناسوتی اول این سالک   لیک ناسوت آفت و هالک
آفت و هالکی ز ملکوتش   رفت از راه و بر و جبروتش
دید لاهوت او و از هاهوت   باز برگشت جانب ناسوت
هست ناسوتش از همه بالا   غیر صوفی بکس نه انجا جا
پنج ارکان دین بجا آورد   پنج جام او ز دست مرشد خورد
هر که امر خدا بجا آرد   این عطاها ز مصطفیؐ دارد
پنج وقت از نماز بگذارند   سنت مصطفیؐ بپا دارند
تا بجائیکه راه او را بود   امتی را بها نشود مشهود
پیشوا او و پیروان ماییم   در ره او چو راه پیماییم
هر کجا پای او سر ما هست   هر که سر ماند در رهش وارست
کردن ذکر حق شرابت هست   هر قدر میخوری صوابت هست
شاد هیز لیست از غم آن زاد   خوردن می بر او مبارک باد
کرد صرف شراب چون هستی   بود رقاص از سر مستی
ذکر حق هر که کرد از اخلاص   میشود شاد و میشود رقاص
گر بنام خدا دلت شد خوش   رقص از آن باده میکنی سرخوش
ای خوشا دل که شاد از انجا لست   گر کند رقص عز و اقبالست
ساقی ما که بحر العرفانست   جام او پر ز آب حیوانست
نیست در خورد هر کس این باده   خضر را خوش بدست افتاده
خورده بر حرف مستان نیست   واردات است و تکیه و دستان نیست
رقص ایشان بقول قوالست   قول ایشان ز مستی و حالست
بر سر هر که سایه اندازد   برتر از عرش پایه اش سازد
هر که بر دست شان سپارد دست   تا ابد زین شراب باشد مست
نزد رندیکه زین می آگاه است   دست مستان حق بدالله است
عاشقانه بذکر الله اند   عشق بخشنده بر هوا خواهند
این نوائیکه نایی از نی کرد   رقص شد فرض هر که دارد درد
ای مغنی سرود باید گفت   مصطفیؐ را درود باید گفت
هر که را این سرود رقت داد   رقص کردن بر او مبارک باد
رقص بهر خدای باید کرد   جام ذکر خدای باید خورد
چون تغنی حق کند قوال   میکند اهتزاز صاحب حال
از دل خوش جهان کند خوشدل   خوشدلی کن ز خوشدلان حاصل
شرح این رقص لازم است کردن   مدعی را بجالت آوردن
رقص پیر و مرید شد زین پیش   بشنو اکنون برقص ای درویش
چون ز باطن مرید دید آن حال   گفت بر پیر و پیر شد قوال
زین همه چون باصل باز آمد   جان از آن ره در اهتزاز آمد
بر دل نرم زود اثر دارد   جسم را دل برقص بر دارد
ذکر حق هر که کند دل نرم   قول قوال ساز داده اکرم
مصطفیؐ آنکه بحر تمکین است   دین او افضل از همه دینست
از وفا ربکه ذات پاکش راست   رقت از جان پاک او برخاست

شرح حال و وجد صوفیه که در طریق این طائفه غلبه امریست بزرگ و حالتیست بیرنگ چون غلیان شوق و ذوق در باطن تلذذ میکند آن حالت روی میدهد

شد اثر از سماع جانش را   بشنو اکنون ز من بیانش را
در زمان محمدؐ محمود   کعب ابن زهیر مردی بود
او بنعت نبی زبان بگشاد   کرد بانت سعاد را ایراد

چون شدش این قصیده حفظ از بر
از لب استاده بر پا ماند
رقت از آن سماع و دستش داد
کرده از آن معاویه درخواست
کعب جراو ردا انسید ادی
از پسرا شد ردا باو حاصل
هم خبر کرد فاضلے طاهر
پس ز بیتے که مصطفیٰ خوش شد
یک خبر دیگر از عوارف هست
خواند اعرابی به پیشش شعر
مصطفیٰ آن ز لحن خوش شنید
او فتادش از آن ردا از دوش
هر که امروز امت او هست
گر کسے را بهچو حالت برد
هر که ذکر حبیب خود بشنود
همچنان خواندم از خلیل الله
رقتش دست داد و شد بیخویش
ذاکران زان سرود لب بستند
گفت بر ذاکران که بر خوانید
گر روان مرا بجوشش آورد
لذتے یافتم کز آن مستم
گفت نغمے ز حال استانید
هر که زو سے شنید میشد مست

کرد بر سوی مصطفیٰ آن شعر
نعت پیغمبر خدا میخواند
تا ز دوشش ردا فرود افتاد
خواهش او ز کعب نامدر است
هیچ در بند زینت ادے
داشت از ردا اول آن در دل
در صحیح بخاریست آخر
کردم آنرا رقم درین لابد

چون پی پای بوس او بشتافت
کعب چون خواند و مصطفیٰ بشنید
رقت از قول او چو در خود دید
از زر و جان عزیز تر دانست
کعب چون مرد و ماند با اولاد
این خبر از کتاب شد مشهود
گر حدیث دوم بود موضوع
هست بالا الخط شنجرف آن

در عوارف شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سرہٗ
آورده است که خواندن اعرابی این شعر در جناب مقدس نبوی

لقد لسعت حیّة الهوی کبدی	فلا طبیبٌ لها و لا راق
الّا الحبیب الّذی قد شغفت به	فعنده رقیتی و تریاق

و شادان شدن و اهتزاز کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم
و اعتراض کردن کسے و گفتن بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم
که انت یا رسول الله حضرت در جواب فرمودند مه مه و لم یهتز
عند ذکر الحبیب فلیس منی و ملا علی قاری در شرح بیتے که در قصیده
بانت سعاد است. انبئت ان رسول الله اوعدنی۔
والعفو عند رسول الله مامول و هتز شدن پیغمبر صلی الله علیه
وسلم و در گذشتن از تقصیر او

گر نه خوانید باز خواهم مرد
رقتے داده است خوش دستم
پیش من باز نغمه بر خوانید
می فشاندند جهان و پالش دست

ثلث عالم فدای این آواز
اندکے باز پیش او خواندند
مست تر شد ز خانمان برخاست
از سما بوده اند قوالان

حضرتش را درون مسجد یافت
همچو شاخ درخت مے جنبید
مصطفیٰ آن ردا برا و بخشید
دست از و باز داشت نتوانست
آن ردا را معاویه زر داد
شرح ملا علی قاری بود
آن صحیح است و آن دگر مرفوع
چون کنی قرأت اول آنرا خوال
داد از آن مطالعه این دست
بود از استاد یا ز خویشش شعر
همچو دریا ز موج خود جنبید
بود از شوق بر سماعش گوش
میدهد گاه گاه آنش دست
سنت مصطفیٰ بجا آورد
یار از آن استماع رقت بود
دید قومے بذکر یا الله
کرد در دل سماع شان در پیش
یک زمانے خموش بنشستند
باز م این نغمه هدیه بستانید
کز شنیدن رهم بحق شد باز
باز خاموش همچنان ماندند
ذکر حق را ز ذاکران درخواست
آمده زامتحان بجوش حالان

آنهمه ذاکران ملک بودند
بر خلیل خدا محک بودند

یافتند از خدا است جانش پر
زانچنان د عرض ردانش حر

هست حق بوده خوش بجانش بود
زان فراغت از انجهانش بود

بر دلی کز غرض بود خالی
بود بهر همچو حالت حالی

خوش بذکر خدا دل آنکس
هست کو آمد الست از عالم بس

هر که هست عاشق اندرین جاده
او دو عالم براه حق داده

صوفی و سالک ره بگرد جست
بی نواب وجد مفتون است

آن غریبی که از وطن دور است
از نگار عزیز مهجور است

چون رسد مژده وصال او را
خوش شود زان سماع حال او را

آن خبر شد ز گوش در جانش
گشت برزخم و درد درمانش

جان که مشتاق این خبر بوده است
چونکه بشنید شوقش افزوده است

از سر عشق آن پر از اخلاص
گشت از استماع آن رقاص

صوت خوش قوت روح مستان است
صوفی حق هزار دستان است

هست الحانش صور اسرافیل
زاستماعش بمرده جان تحویل

جسم چون نی نوا چو جان باشد
آن نوا از خدا در آن باشد

نیست بی روح جسم را جانی
چون جمادی فتاده یک آنی

بعد آن نی جماد هم فانی
زنده نادان و مرده نادانی

گر ازین ذکر اهتزاز نیست
راه در بزم اهل راز نیست

گر ز نام خدا نه خوشدل
جسم و بهائم تو هست خر در گل

آدمی نیستی جمادی تو
در جهان هم خود افتادی تو

هستی تو چو صورت دیوار
خنده و گریه ات ندارد بار

مهر و رقت که وصف انسان است
هر که از آن جماد و حیوان است

آدمی زاد را شرف عشق است
نیک بنگر که هر طرف عشق است

عشق را بیخودی بود بازار
بیخودی را است وجد و حالت یار

بیخود از این خبر نبود
گر بگوئی در او اثر نبود

وانکه شد غرق عشق از خود مست
دوست را ز التفات آن باد است

هست قهر خدای نادانی
آدمی را در آن گران جانی

چون از آن سو رسد خبر او را
گردد از شوق پای سر او را

جمله آداب را بجا آرد
از همه روی بر خدا دارد

از صدای رباب فتح الباب
شد بسوی بهشتش از هر باب

چونکه رضوان کشید در او را
زان صدا وجد کرد اثر او را

میکند اضطراب از آن احوال
تا شود در دخولش استقبال

در وطن چون رسد ز غربت مرد
بشود شاد و وجد خواهد کرد

وانکه افتد ز قرب رحمت دور
او نه از عمر خود بود مسرور

وانکه در روی او شود در بند
کی دلش زان صدا بود خورسند

مالک دوزخش نماید روی
اوست در رنج و درد از هر موی

کس که در باز کرد یا در بست
یک صدا هر دو وقت بر در هست

این سخن قول عارف روم است
در صحائف ز نقل مرقوم است

از در جنت آنکه را راندند
مقبلان دیو رانده اش خواندند

دوزخی بیخبر ز غفلت نیست
هیچ شوقش بما ز غفلت نیست

گوش او هم صدای در بشنید
او نشد خوش که بستن در دید

سور او سوگ شد از آن احوال
نیست خوش از ترنم قوال

وانکه خوش شد حسد بحالش برد
طعن عیبی بر آن کمالش برد

دیو را دشمنی است با انسان
خوانده باشی ز آدم و شیطان

خویش را نار خواند و او را طین
کور در طین ندید نور از دین

دیو از آن از بهشت شد مردود
زانکه در اصل ذات ناری بود

نار خود به ز نور میدانست
سوگ خود به ز سور میدانست

مالک دوزخش نماید روی
اوست دار رنج و درد از هر سوی

بود ناری بنار دادندش
راه دوزخ از آن کشادندش

همچنان غافلان باهل الله
طاعن و عیب جوی در این راه

عجیب بر اهل وجد میگیرند
حاسد انند بغصه می میرند

پیشه و کار خویش آن گمراه
کرد بدگوئی ولی الله

در ازل شاخش این ثمر دارد
زین سبب در سقر مقر دارد

اینچنان باغ دآدمی اشجار
مذهب و فعل او بود اثمار

هر شجر را بود ثمر نه دگر
مذهب و فعل را چنین بشمر

آن یکے میوه در غور شاهان
هست آن مذهب دل آگاهان

آن عزیزان از اهل توحیدند
وحدت حق بچشم دل بودند

سنت مصطفی بجا آرند
عشق حق را بجان وفادارند

هم خدا پرده از میان بکشاد
محسنانرا بحسن رویت داد

آن بزرگان ز انبیا هستند
هادی خلق بر خدا هستند

هر که در راه شان قدم بنهاد
حق تعالی براو ولایت داد

در ره دین حق ولی گشتند
در جهان روشن و جلی گشتند

نور ایمان او هویدا شد
عیب بدگوی نیز پیدا شد

هست این میوه خواهش آنشاه
ای خوش است این ثمر دل آگاه

غیر یاد خدا هشتنی نیست
جز خدا دوست خوش سرشتنی نیست

دوستدارند دوستدارانرا
بجهم دانند جمله یاران را

هر چه جز این بود تباهش دان
دور از خوان بزل شاهش دان

هم ز   است تلخ و هم بد بوی
هیچ ره نه گشتنی ندارد روی

دوزخست آنکه چنین اثمار
سوی حق هر زمان کن استغفار

بر بزرگان دین تبع میباش
زنگ شرک از درون خود بتراش

در ره سالکان سلوک کن
تا شود این درخت پاک از بن

میوه اش سنت نبی باشد
دور از و وهم هر غبی باشد

چون بپاکان دین بپیوندند
پاک و شیرین از آن ثمر بندد

یا الهی مرا از ایشان کن
معتقد بر سلوک کیشان کن

آنچه علم من است عمل گردان
هم بری از همه خلل گردان

بخش از فضل خویش توفیقی
تا رسم من بکیش تحقیقی

تا بجائیکه شد نظر بازم
در قدم هم بکن سر افرازم

ذکر خود جاری از زبانم کن
لذت آن عطا بجانم کن

یا کسے کرده گوش من بشنید
بخش بر چشم من عطا ز آن دید

تا من از عشق بال بکشایم
رسته از قید راه پیمایم

از همه بند رسم و اسم آزاد
داد وجد و سماع خواهم داد

باز در شرح وجد و حال اهم
هست در رقص لاابالی اسم

ذکر معشوق در میان آمد
روح را زه بجان جان آمد

میرسد در مشام او بوئے
میکشد بو نشن بر آن سوئی

باز در شرح وجد و حال موجدان که موجد انند در منع مخالف که آن عمل را ممنوع میدارد

پرده بردارد از میان اسرار
دیدن سر بعاشق است دیدار

لذت وصل چون دهد آن راز
روح از شوق میکند پرواز

میکنم امتیاز وجدانیست
خواه تمکین و خواه تلوینیست

باد این راز جای بیدارد
نے برد تا کجا که سر دارد

این مدد را ز مصطفیٰ دارم
تا بحق خویش را فنا دارم

آنچه او کرد من تبع هستم
داده الست وجد و شوق اندم

نور حق طور را جز بگداخت　　با دل جاهلان نخواهد ساخت
جان موسی که قابل آن بود　　گشت بیخود چو جلوه شد مشهود
شد چو جانش ز جلوهٔ خود شاد　　شادیش از شکر دو مست افتاد
خر موسی تو از نبی مے خوان　　تا شود روشنت حقیقت آن
صوفی آن حال چون از دل بشنید　　وجد خود را بران مشابه دید
انبیا را طبع شد ازیں حال　　گشت از قبهٔ خویش فارغ بال
وارث وجد و علم ایشانند　　در پی انبیا ہمیں رانند
جان موسی بطور نوری یافت　　زان تجلی دلش سروری یافت
بیخود از خویشتن دراں افتاد　　نی ز خودی ز نور ماندش یاد
ہمچناں صوفیان ایں امت　　کرده اندر وصول دین ہمت
وارث انبیا ہمیں بر خواند　　عالمے را که بر خدا سر ماند
روز و شب طاعت خدا دارند　　زنگ ہستی ز خویش بردارند
زاں دل شاں چو موم باشد نرم　　میشود زود آب از اندک گرم
اندراں آب مینماید روی　　پرتو نور روی ایں خوشروی
آب صاف ہمچو آئینه ببیند　　عکس در روی ہر آئینه ببینند
بیخودی بار میدہد زیں حال　　در تغنی چو مے شود قوال
معنئے قول او چو حقانیست　　حق طلب از سماع آن فانیست
موم دلہا ز شعلهٔ آواز　　کرده اندر گداختن ہمساز
در دل شاں تجلئے زاں نور　　میشوند می طپند ازاں دستور
ہر چه قوال میسراید راز　　معنئے جلوه مے کند آواز
در دل شاں چو کرد اثر معنے　　یافت سامع ازاں خبر معنے
میشود از تلذذش بے ہوش　　گر تو خواہی براه معنی کوش
آں نه از روی اختیارت ہست　　نیز نی جبر و اضطرارت ہست
حالتے طرفه باشد ایں احوال　　ہر که دریافت اوست صاحب حال
برد برا ہمس فکر صوفی راه　　بر در راہش بوحدت الله
خویشتن را ندید چوں در خویش　　گشت رقاص وقت خود بیخویش
دید خود را که نیست موجود　　حضرت ذات ازیں تعینش مشہود
داد بر خویش زاں فنا دیدن　　مرد را روبیت خدا دیدن
از ہمیں دیدن او خدا را دید　　شکر انجال کرد چوں رقصید
جمع شد اختیار و مجبوری　　بر موحد از آنست معذوری
جبر ایں را باختیار آورد　　بیخودی زاں بروی کار آورد
چوں دو ضد جمع شد ندانم چیست　　وانکه او جمع کرده الست آں کیست
یک سخن خنده ناک گر کس کرد　　زاں سمع خنده بر ہزاراں مرد
ضبط آں خنده نیست ممکن شان　　می نیاید بہم دہن از آں
بیخودند آں جماعه در خنده　　نیست شاں احتساب زیبنده
محتسب نیز خنده خواہد کرد　　گه بگوشش سخن بمعنے خورد
لیک در کار ہای دیگر شاں　　ہست ہوش و حواس پا در شاں
در دہن خنده ہست و کار از دست　　ہیچ رفت است اختیار از دست
در زناں حرف خنده ناک از مرد　　ہر که در مجلس است خنداں کرد
ہیچ ہوش و حواس ره نگرفت　　خنده را نیست حال نی نشگفت
نی جنوں و نه بیخودی باشد　　آں نه نیکی و نی بدی باشد
چوں ترا نیست علم ایں احوال　　غیبت کس مکن زباں کن لال
کیمیای سعادت از بر کن　　اندریں بحث حرف را سر کن
شد در احیا علوم ازیں مرقوم　　چوں بخوانی شود ترا معلوم
مجتہداں که جہد دیں کردند　　شرح وجد و سماع ایں کردند
شرح تارغ ازاں از ایں ہست　　گه دہد ذوق نفس و شہوت دست

گر بود وارد ات رحمانی
وجد او را در نعت موسی کرد
مجتهد است و کامل دین او
آنکه بشنید خنده خواهد کرد
وانکه نشنید خنده نی در وی
وانکه او را مصیبت آید پیش
مرد کان دل مصیبت کم نیست
اندرو حرف حق اثر نکند
بود وجد از سماع آن آهش
ورنه در نعره های بیهوده
از شنیدن اصم ز دیدن کور
لیکن آنکس که خنده خواهد کرد
آن یکی را بهشت و رضوان داد
روز بی زنده دل بحق ذکر است
فنوه از دل ز ذکر حق بزدود
هم بدل شد بشادیش در دم
فسخ شد روز بی یکی دیگر
هست هر کس براه خود در راه
هر کسی را مقام و منزل هست
غافل از خویش و خبر شد غافل
زشت او را کمال زشتی هست
آن یکی را ز خنده شد مشهود
هر دو در انجام حال خود دیدند

گوئی از وجد آن سبحانی
گفت انا الله شجر از آن ابنمرد
کرد تعلیم ما در آئین او
نیست مجنون بهوش هست آن مرد
هم ز ما اعتراض نه بر وی
گریه ها مرده را کند در خویش
گر دلست زنده ار بهاش هم نیست
ز قلبش نیست گریه سر بکند
میگشادی بسوی حق راهش
جان و ایمان خویش فرسوده
جلف و نافهم از معانی عور
گو بکن عیب گریه بر آن مرد
خوان نعمت و حور و غلمان داد
بهر عقبی خویش در فکر است
زان بیاد حقش دل خوش بود
خنده و رقص او ز بین نافهم
بی بهره در نحو شعر او سر
راه بین نه ره او بیخواه
هر چه او گفته است وصل هست
دین و دنیای او بود آمل

وجد چون بایزید را آشفت
چون غزالی رسید بر اسرار
جان او لذت سخن دریافت
خنده او دلیل هشیاریست
تا بر آن بزم بود اصم بود او
گر بگوید کسی که مرد او را
چون دل کافر آهن و سنگست
گر شدی او ز عیب خود آگاه
گر شنید او که مرده شد زنده
هر چه گوید بشاد جانها کو
آیدش بد ز خنده خندان
هر دو در حال خویشتن سالک
داند گر اینکه جهنم شد
انس باذکر و با نمازش هست
ذکر حق شکر حق همی خواند
بله لی هی ولنگ گویانست
لذت او برای او زهر است
هست هر راه عاقبت نادرست
سنگ حال گذشته عارف
نیک و بد پیش عارفان یکسانست

بیخود از خویشتن چنین میگفت
کرد اندر کت بیخود اظهار
نور معنی بروح او دریافت
خوش شدن حالش از خبردار است
با بشادی و خود بغم بود او
بد دلش مرده او فسرد او را
وسعت دین درون او تنگست
از ندامت همی کشیدی آه
گریه او شود کنون خنده
زانکه اعمی است از حقیقت او
آنکه جانش شد است از غم سندان
هست بر حال هر دو حق مالک
از ازل روزیش همین غم شد
غیر از این جان بی نیازش هست
جاهلش ساز و نغمه میداند
از زبان نیست از دل و جان است
رحمت او برای او قهر است
رهبر و راه و راهرو خود اوست
اوست بر اصل بخبر داد واقف
او شمار ذکر این همه از اوست
خواست او آنکه را بهشتی هست
داند گر را بگریه زه نمود
شد به رو فکر در روان غالب

صوفی گوید که رفتن عیسی علیه السلام بر آسمان و زنده کردن مردک از خاک ساخته و بر آب بدن آن را بر آسمان و بیداد افتادن موسی علیه السلام

حرف ... راهم نه هم تنبیه کند

لیک اینم ز رقص آن طالب

طالب خویش او خدا را دید دیدهٔ خود ز پیر خود پرسید
پیر حبیبی که در مریدش بود پیش از آن بود شاهد و مشهود

نیز حق بجان شان دریافت هر دو را یک وجود شد دریافت
از خود احوال عالمی دیدند عارف حق شدند و قصیدند

آن دو در رقص و من از آن احوال گشته‌ام در جهان کنون قوال
رفت بر آسمان مسیح از وجد گشته است زندگی جمیع از وجد

خاک جسم مرید را هر پیر از نظر میکند چنین اکسیر
مرغ گل در هوا ز وجد بود بال و پر سوی آسمان بگشود

مرده را زنده کرد از وجد او دل خوشی ها ز دل خوشان میجو
روشن از وجد چشم یعقوب است این اثرها ز بوی محبوب است

بیخود و با خود است در آن او حاکم جسم اوست چون جان بو
در طلب نور چشم خود در باخت تا ز بوی دو چشم روشن ساخت

باختن خویش شرط این راه است خویش را باخت هر که آگاه است
داد جان آگهی جانان یافت چون نشد آگاه باز پس جان یافت

نور چشمش کنون همان بوست ناظر مقصد او ز هر مو بست
رفت از وجد صوفی بسما از همین آمت رسول خدا

تا کنون کس نبرد از وی بوی تا کجا رفت و چه نمودش روی
از کجا بر چنین بر آورد او جسم خود بر سما از آن برد او

خوانده‌ام این خبر ز نفحات تا شود پیش مدعی اثبات
من سخن ها ز نقشه میگویم در ره وجد حق همی پویم

هر چه سر میزند ز اهل الله عارف الله شناخت فعل الله
هست این ذور افضل الاذکار ذاکران را چو کرد دل بیدار

شد دل و روح او یکی ز اینحال روح را ره با یزد متعال
مرغ چون زور و قوت از وی یافت با قفس تا بعرشش بشتافت

گر تو خواهی خبر ازین بازار ذکر حق کن با افضل الاذکار
آن ترا رنگ نور خود بخشد ره خدا بر ظهور خود بخشد

هر که شد ظاهر او رهائی یافت راه در محفل خدائی یافت
بند هستی خویش را ببرید او بمقراض لا و ره را دید

تا بجائیکه بود رفتن تاخت شد موجد و وجد با وی ساخت
قصد هر کس بقدر همت بود می ترا و هر آنچه شد مشهود

یا ره میکن درود را با ذکر تا با صلت رساند ازین فکر
بعد از آن هر چه باده خواهد داد راه تا قرب یار خواهد داد

هر که در قبح شان سخن گوید راه دوزخ بخویش میپوید
منکر رحمت خدا هست او کفر تهمت با ولیا بست او

چون ز ذکر و درود شد پیدا کفر گفتن بترس ای رسوا
او که لا گفت و هستیش لا شد بعد لا هر چه بد هویدا شد

از ریاضات شاقه داد این دست نام این کفر و لعب نتوان بست
گر چه این بحث اهل حق گفتند راست گفتند حق نه بنهفتند

من بزیر لنگ از ره پستر کرده‌ام همچو راه رفتن سر
از همان پیشه پرورش دارم وز همان نسترن خورش دارم

هست همان ساقی و همان باده نشارهای درون برون داده
هر چه رو داد جمله بار الست بنده را نیز ننگ بار الست

هر که عالم بعلم توحید است آنچه من دیدم او همان دیده است
آنچه او دید نیز من دیدم متحد هم باو ز توحیدم

هست دریا بجوشش از هر سوی آب جاری از دست در هر جوی
آنچه در دفتر من دیار الست از همان ابر و از همه بار الست

آب هر جوی و کوزه از دریاست	از همان آب کوزهٔ ماراست	از یکی جوی آب شد بسته	تا لب تشنه ماند آن خسته
آن یکی آب چاه بس شیرین	آب چاه دگر نمک آگین	قدرت حق درون یک پرده	اینچنین بازئی بپا کرده
آن یکی مرده واندگر زنده	هر دو بر حضرت خدا بنده	زنده جوئیست آب او جاری	جوی مرده ز آب شد عاری
مرده همسایه زنده همسایه	بود از بس نور هر دو را پایه	زان یکی باز داشت بحران آب	بهر آب آن طرف دگر بشتاب
هست دریا بذات خود قایم	بود فضلش بهر طرف دایم	در کمالش زوال کی کس دید	هست در ذات خویش بر توحید
وصف او لاشریک بی انباز	مونس نیک و بد بود دمساز	از کریمی مرید هر کس او	رو برو کن که بر تو دارد رو
شو مریدش که خیر در این است	خواستنش خواه سیر در این است	از غنا بر مراد تو یار است	بر مرادش بگو که انکار است
هر چه داری مراد آن فانی است	از قضاییش ترا پشیمانی است	لا مراد آنکه در رهش بشتافت	او دو عالم بکام خود دریافت
عاقبت کار خویش آر به پیش	بگذر از کار خویش ای درویش	علم در نیک و بد نداری تو	خواهش خود بر و چه آری تو
عافیت در رضا و تسلیم است	در رهت بی امید و نی بیم است	هر چه زاینسوست عیب و عصیانست	هر چه زانسوست عفو و احسانست
زانکه بگرفت حاسد او نسبت	قابلیت دگر دران خونیست	آب از و نیست دهر او را شست	تا که صافی ز تیرگی ها رست
بعد از آن آب تا ابد جاریست	بر همه جوبها چنین ساریست	بر مراد تو خود مرید است او	انتقامت از آن کشید است او
آن مراد تو چون رود از دست	نیک بنگر که چه حسرت هست	چون نشوی بر مراد او سالک	بر خدائی او توئی مالک
عارف اینجا رسید و شد شاکر	هست هر دم بشکر او ذاکر	ذاکر است ذکر از احسان	این خبر را بخوان تو از قرآن
عاشق است این هر آنچه خواهد دوست	بهتر آن هر چه علم او با اوست	نیست در ذات پاک بخل و حسد	تا کند بندگان خود را بد
بر بدان نیک از کرم شد پیش	نیک را نیکی خود است از خویش	بر همه بندگان کریم است او	از عنایات خود رحیم است او
هر که باشد رسیده بر این حال	نیست او باره باشدش اقبال	این رسیدن نبود از این سو پیش	جذبه ها در رسید از آن کو پیش
از کریمی خویشتن وهاب	کرد بر روی او گشاد این باب	بود از ایجاد قابل این مجذوب	شد بانجام آنطرف منسوب
آفتاب کرم چو هر سو تافت	هر کسی نور او بخود دریافت	تربیت کرد قدر استعداد	در معادن هر آنچه بود آن زاد
حکمت او مشیت او بود	عاقبت اصل خویش را بنمود	بهر کاری بکار آن اشیا	بود تا شد مشیتش پیدا
لاشریک است او چه گوید کس	این چرا آن چرا ازین کن بس	گشت ابری بیکطرف حایل	گشت زان سمت نور نور زایل
بر نباشد نشیب و نه فراز	لیک نور از نشیب دارد باز	نور بر ابر ماند و خالی ارض	قدرت حق درو پدید الغرض
حکمت حق چو سهو خطا نکند	هر چه بکند بجز عطا نکند	دلبر ما ببین چه طراز است	با همه کس بصد سر و کار است

آنهمه کرده است عاشق خویش	از همان عشق پرده اش در پیش	عشق او را بعاشقی در کار	او حکیم است اندرین اسرار
می ندانم که من چه می گویم	هیچ من چیست از چه میرویم	باغبانی که تخم در من کاشت	چونکه وقت حاصل آن برداشت
معنی آنچه خوانده است قوال	تا چه پی برده ام که شد اینحال	واله و مست و بیخود و شیدا	میکنم رقص و عاشقی پیدا
همچنان حال صوفیه میدان	هیچکس را مگو که بد کرد آن	وانکه کرد است زشت کم گویش	زشتی او مبار در رویش
تو مکن زشت گر ترا دست است	زشت کردن کسی برو بست است	داند انجام کار او دادار	او در انداخت در سرش انگار
مرد را بهر جماع دل دلال	شد پدید از قضیب اثر و حال	گرچه مقصود او در اینجا نیست	لیک آن عضو او شکیبا نیست
سخت و ایستاده منتظر در کار	شوق راهست اینقدر آثار	مرده بود و زنده گردش شوق	آنطرف دل کشنده گردش شوق
نیست نامرد را اثر پیدا	کی شود آن قضیب او برپا	نیست این شوق در دل و دربر	زان قضیبش نمی شود باور
پی نبرد است او از آن لذت	تا بود عشق او در آن لذت	از ازل قابلش در آن دیدند	زان رگ اهتزاز ببریدند
رفت بر سوی پس اثر در پیش	گر در آن پس روی عمل بر خویش	نیست لذات پیش در سودا	بهر لذات پس بود رسوا
روزنی لذتش ز پس کردند	غیر از پیشش نه دست رس کردند	شوق او زین سبب بود از پس	گر تو خواهی دلیل اینست بس
نیز اگر احتلام خواهد شد	کارش از پس تمام خواهد شد	آنچه او بهر پیش در عهد است	همچنین سوی پس برای عهد است
او کند عیش پیش و این از پس	فهم این راز کن بمعنی رس	گر به خوابست خیز و گو بیدار	خیز خیز است داد اینسان کار
لذت از پیش حاصل مرد است	از ازل حق نصیبش این کرد است	گر شود محتلم هم از پیش است	خواب و بیداریش برای کیش است
مرد زاینده بود از مادر	کرد مردانه عاقبت ره سر	هر دو در قول همدگر جاهل	لذتش راز همدگر زاهل
همت هر کسی ز هر سوئیست	رفتن هر کسی بهر کوئیست	هر دو از کار خویشتن راضی	خود بمقصود خویش خود قاضی
کی نصیحت بهمدگر دارند	تا بیک راه هر دو رو آرند	آن یکی عار کار او دارد	وین یکی نیز عار او دارد
کرد حق همچنین تسلی شان	داد زاینگونه فعل را رجحان	مرد و نامرد را چو پیدا کرد	دایه هر دو شخص دنیا کرد
وانکه مرد است کرده ره در پیش	زاد عقبی نمود مکسب خویش	کرد مردی ببرید از دایه	یافت از عیش اخروی مایه
در خود از فقر یا فنا را دید	شکر کرد آن بخود غنا را دید	روح او بهتر است از این احوال	زانکه فقر است دولت و اقبال
مصطفی نیز فقر را درخواست	فقر را فخر گفته عز پیر است	هر قدر فقر و فاقه خواهد دید	خواهد از وی جدا آن بخود بالید
نفرت دل چو دید از دنیا	فرحتی شد بجان او پیدا	روز دنیا بسر بطاعت برد	چون ز دنیا گذشت با خود برد
ترک لذات دنیوی کرد او	زان بوجد و سماع ره برد او	در سماعش تغیر روحانی	وجد از آنش ظهور نورانی

بی زبان همچو نی صدا در وی	لب بریده ز بندها چون نی	هر چه دنیا بدست او افتاد	بهر حق از برای عقبی داد
دید در پیش راه عقبا او	کرد در پیش روی در ره او	لذت از پیش یافت چون مردان	بهر او پس نگشت سرگردان
پیش روز جزاست آن هشیار	گشت در کسب نیز آن در کار	گر دو سه گام راه سختی دید	عاقبت روز نیک بختی دید
ترک دنیا و ترک عقبی کرد	عاشقانه طلب خدا را کرد	واندگر حب ز بود و پس خو کرد	ماند عقبی و این طرف رو کرد
هر چه دریافت کرد پس انداز	داشت لذات پس نه پیشش باز	چون زنان از لباس خویش خوش شد	بست بر بسترش چو زن لابد
آنچه کس یافت شد در آن محکم	این بود حال مذهب و عالم	هر چه از نام و باب خود بشنید	بهر خود آن طریق را بگزید
باب و ام مراد ایجاد است	تا چه آدم برو سبق داد است	بود در عین ثابت این حالش	چونکه مظهر شد آن شد اقبالش
خوی بد در طبیعت که سرشت	از زمین بود و تخم در وی کشت	آن زمین را تخم لائق دید	هر قدر خواست اندرو پاشید
پس درو آنچه کشت میروید	شکر حق خویش از آن همیگوید	خود بخود عاشق مکان خویش شد	بر متاع خود و دکان خویش شد
هر کسی را متاع دیگر بود	شد به بازار و کرد بر خود سود	هرگز از خوی نشود تبدیل	بی بدل هست قال حق بی قیل
هر که بدخو چو خوی خود بد دید	از سر درد سوی حق نالید	اندرو خوی نیک بود است آن	تا نمودش خدای ره در آن
قادر است حق که آن بدل سازد	سوی نیکیش سر برافرازد	عصمت اولست عطا از حق	بنده در عمر اندران مطلق
تا بود توبه آخر این کار	این عطا از حقست حق غفار	دید بد خوی خوی بد را خوب	او نه بر فضل حق شود منسوب
اندر آن خوی خویش خواهد مرد	تا بعقبی رفیق خواهد کرد	واندگر خوی خویش بهشتی دان	میرود باز خویش سوی دکان
گر کند شکر نعمت آن خوشخوی	زان خوشی بیشتر نماید روی	گر در آنحال خویش شود مغرور	غیرت حق براندش زان دور
تا توانی بعجز و زاری باش	عاجز از راست یاری او فاش	چشم هر کس بگونه ترکیب	این بود آن بر این نشد نصیب
زشتی خویش زشت خوش شمرد	تا در آن عمر خود بآخر برد	گر خدا را شریک می بودی	زشتی خویش باز بنمودی
هست هفتاد و دو گروه در راه	یک از این ها بره همه گمراه	آنکه در چاه او فتاد اند چاه	چاه را ره شمارد آن گمراه
او به تکمیل زشتی خویش است	بر چنان حال طالب بیش است	وانکه ره یافت راه سنت بود	عامل است آنچه مصطفی فرمود
کرد چیزی بکه کرد پیغمبر	روح پیغمبر است بر وی یاور	هر قدر مال و زر بدست آرد	بیشتر بیش حرص آن دارد
نیز اعمال زشت دارد پیش	زشت را خوب شمرد بر خویش	نفس از خویش که مال و زر دارم	می بر آید ز زر همه کارم

این بز رهست شاد او از حال
نیک بین کیست صاحب اقبال

مال این ماند چونکه آمد مرگ
حال بر اهل حال آن سو برگ

قاضی الحاجت منست این زر
پس ز هر کار جمع زر بهتر

هم لذیذ است فعل زشت او را
نیک میداند او چنین خود را

ذات حق هادی نبی مضل و ما
مار مه او شبان بود بر ما

برکسانیکه عشق خود را داد
داد بر دست مصطفی ارشاد

بهر تکریم شان که تا دانند
هر زمان در سجود سر مانند

سجدهٔ شکر سجده بگذارند
شکر بر شکر نیز میدارند

قرب در قرب هست این اعمال
واسجد واقترب بود اینحال

کانچنان او بجمع زر کوشید
این ز ذکر خدای می نوشید

کرد قومی بضد آن پیدا
دیو را داد آنطرف سودا

قهر چون کار شان بد بود انداخت
دیو آن قوم را ز دوزخ ساخت

حیرت و معجزه اندرین احوال
هست حاصل بوقت صاحب حال

بندگی و خدا ابست این راز
کس ازین پرده بشنوی آواز

گر از اینها کسی با اهل الحسد
متفق شد خدا نمودش راه

توبه آخرین نصیبش بود
گشت انجام کارش آن مشهود

هم ز جهل و هم از ضلالت رست
عاقبت او بدین حق پیوست

گشت لطف خدا برا و شامل
شد به آثار مصطفی عامل

روی خود سوی راشدین آورد
خویشتن را ز چاه بیرون برد

یوسفی او فتاده بد در چاه
زان بر آمد بعالمی شد شاه

معترف شد بمذهب توحید
در مذاهب مشیت حق دید

وجه حق باقی و همه فانی
ناظر آنست مرد ربانی

هست مستغرق او بسر الله
او ندیداست هیچ غیر الله

یا یکی از میان ز حق برگشت
دیو در راه یار و یاور گشت

همچو کنعان نشاد در طوفان
او نیاورد بر پدر ایمان

او نه فرزند نوح بود ابد
در ازل خواستش خدا این کرد

آنچه از وی شد عاقبت پیدا
از خدا بشنو آن تو نی از ما

هست امید و بیم با ما یار
تا چه تقدیر کرد آن جبار

راه امید ماند بر ما باز
گر نه وه توبه راه کن به نیاز

ز آنچه کردی بدی از آن باز آی
توبه کن ره بمغفرت بکشای

سنت آدم است با آدم زاد
گر زه توبه ره بحق بنهاد

حضرت ما بخلق غفار است
لیک در باز آمدن کار است

هر که باز آمد ار بود کافر
حضرت ما براو نه بندد در

آفریداست مذهب و دین ها
خود معلم بکیش و آیین ها

کرد منظوم شیخ دین عطار
حال شمعون در رحمت غفار

سوی او راه ها ز هر باب است
راه نزدیک و خوب کم یاب است

زین همه راه سنت قربان است
هر که بگزید او خوش آیین است

تائبان را اجر بر میدارند
ز آنطرف معجزه را خریدارند

توبه معجزه هر که پیش آورد
کار خود پیش در طریقت برد

جلوهٔ حق بوجه احسن دید
حسن از حسن همدگر بالید

حق جمیلست جمالی دارد دوست
ای جمال تو طاعت نیکوست

بنده را حسن کردن طاعت
از ره دل به خواجه پرداخت

واندگر راه کج و دور است ‎ ظلمت است آن نه مطلع نور است
حق برو جلوه کرد بی با حسن ‎ زانکه آن جلوه هست پیدا حسن
نیست گمراه هم ز حق بیرون ‎ لیک او ز البست و این شد دون
گفته ام نور و نار در مطلع ‎ اندرین گفتگوی شد مقطع
مظهر اوست نور و این شد نار ‎ استعاذت ز نار بر او دار
کس بنور خدا اندر راه ‎ راه او را از و بجان میخواه
کس نه چون و چرا تو اند گفت ‎ تا که خواست نا گرا آشفت
وحده لاشریک له میگوی ‎ اشک میریز و راه از و میجوی
گر تو هستی و با تو هست انکار ‎ ورنه فانی شو این دو را بگذار
ذکر کن لا اله الا الله ‎ این کشاید سوی نهایت راه
نی درو نار و نی درو نور است ‎ آشکار است لیک مستور است
کرده مظهر ز نور و از نار است ‎ شک نیاری که کار بسیار است
لم فانی کسے نه خواهد دید ‎ هم تجرد در اوست هم تفرید
هر کرا سوی او ارادت خواست ‎ گرد در راه عزم رفتن راست
گشت مصروف در خدادانی ‎ خویشتن را بدید از آن فانی
مصدر نور و نار شد آمرد ‎ جلوه ها گونه گونه خواهد کرد
نور او گشته نار را در خویش ‎ در فنا باقی حق است درویش
کو بفرزند و کو بزن باشد ‎ خلوت او در انجمن باشد
او بهر مذهبے گذر دارد ‎ بر فنائے همه نظر دارد
شد مذاهب به پیش او فانی ‎ مذهب و دین اوست ربانی
دمبدم با خدا سخن دارد ‎ بر حقیقت او نه ما و من دارد
او چو خود جمله را فنا بیند ‎ در همه وحدت خدا بیند
او امام است بهر آزادان ‎ حق از و شاد و او ز حق شادان
او شرابی ز خم وحدة خورد ‎ پیش او اینهمه مذاهب خرد
هیچو در یتیم کم یاب است ‎ اندرو نفع ها ز هر باب است
سایه اوست کیمیا تأثیر ‎ مس هر کس ز چشم او اکسیر
او از اهل هدایت یافت ‎ بعد از آن رتبه ولایت یافت
وصف او هست در کتب تحریر ‎ چیست حاجت مرا به تقریر

وجد کردن صوفی در کلام آوردن حال خود را در وجد در پرده شکر و حمد گفتن پروردگار را بر حال خود

او ز دیدار حق ز خود بیخویش ‎ کرده است شادی و طرب در پیش
هی ولنگ این زمان چه واستم ‎ خویشتن را باد و لب بستم
هی ولنگ این زمان که جلوه یار ‎ شد تجلی ز هر در و دیوار
هی ولنگ آنکه خانه در برپا ‎ شد چو آئینه خانه دنیا
هی ولنگ آنکه در پس در پیش ‎ جز خدا کس نه بیند این درویش
هی ولنگ آنکه در ته و بالا ‎ نیست جز بانئ بنا پیدا
هی ولنگ آنکه از چپ از راست ‎ آفرینندهٔ جهت پیداست
هی ولنگ آنکه بیجهت دیدم ‎ خویش را شد چنین هوا دیدم
هی ولنگ آنکه دیو با آدم ‎ اندرین بزم گشته است همدم
هی ولنگ آدم عاقبت محمود ‎ عاقبت دیو مے شود مردود
بهر اظهار ضد چنین شد ‎ مظهر ضد به ضد بود لا بد
یله لی وقت خوش که لحن آرم ‎ از قبولان حق سخن دارم

یله لی روح شان زمن شاد است — این کتابم ز باطن ارشاد است
یله لی من چه سخت بی باکم — سیر باز است تا با فلاکم

یله لی من منفرسب یارم — زین سبب شد ملک پرستارم
یله لی حق و راست میگویم — رتبه ام تا کجاست میگویم

حق جدام بر خلافت خود خواست — بهر او پیش از و بهشت آراست
کرد ذات و صفات خود تخمیر — زان پدید آمدست این تصویر

دیو از شان او حسد برده — بزم او کرم و دیو افسرده
ضد هم گشته اند درین راه — هر دو حیران و واله الله

آن فضول از حسد که برپا کرد — زان بدار بن خدا انش رسوا کرد
طاعت و علم و فضل خود دیده — سر ز حکم خدای دزدیده او

سجدهٔ مانکرده دست مردود — سود آن علم و فضل او این بود
سوی ما از ره حقارت دید — دید دو دنیا بخود خسارت دید

همچنان هر که سوی درویشان — از حقارت بدید در ایشان
او چو دیو لعین بود مردود — گشت پیدا ازین که خود بین بود

به اگر خویش را نمیدید او — سوی ایشان بسجده گردی رو
زین ادب دولت ابدی یافت — بی ادب سر چو دیو از آدم تافت

لعنت حق شدش ازان حاصل — ماند ملعون ابد خر اندر گل
ما حقیران بعشق مینازیم — بابت خویش عشق میبازیم

اندکی نور وصل اگر یابیم — مضطر و بیقرار و بیتابیم
هست وجد و سماع ما ز حال — وصل یار است یا وازین فعال

دیو در بند ننگ و ناموس است — از چنین حال ما در افسوس است
هر دو پیر و مرید نه فاصند — محرم راز محفل خاصند

دولت بی زوال می بینند — در خود آن وجد و حال می بینند
داد ازان شوق رقتشان دست — هوشیار اند و از تجلی مست

یله لی بی ریا فقیرم من — خاک روب سرای پیرم من
یله لی پیر من مرا بنواخت — بر کرم ها و جانشینم ساخت

یله لی بر قبول حق مقبول — گشته ام مدعی ز حق معزول
حال نیکان زگفته اینمرد — رتبهٔ خویش کم نخواهد کرد

میدهم من جواب غیبت گو — پیش او از زبان من بیگو
زین سخن ها که می شنود گفته — خاطر مدعی شد آشفته

زان بغیبت زبان ز خود بگشاد — این ندانست خود بعیب افتاد
خوانده ام در کتب که غیبت گو — روز محشر بود تسود رو

گفت این رقص از جنون کردند — گر خرد بود رقص چون کردند
این قدر گفته ها نفهمید او — جانب حال خویشتن دید او

حالش این بود و گفت حالت خویش — کرد اظهار خود جهالت خویش
میدهی خود ز جهل خود اخبار — همچنان هرزه گوی شد نهار

چیزی از کون خبر نداری تو — عیب مردان چه می شماری تو
این مثل شاهد است بر حالت — میکند بر تو شرح احوالت

بود چیزی که کون همیداری — پیش مردان برو در افتادی

حکایت چیزی مثل آورده در تادیب غافلان که متعرض صوفیه در وجد و حال اند

بهر تسکین حکهٔ این حال — بدل کردی بهر غذب او حال
از هر آنکس که بهتری خشنود — بر در او در ملین او می بود

طعنه بر مرد میزد آن جاهل — که ز لذت چرا شدی غافل
آنچه من میکنم کمالست این — بلکه تفصیل کشف و حالست این

برده ام ره بلب لذت من — بهتر از مرد هست پیشم زن
کاش فضل خدا ز من میکرد — از بلیس و پیش می رفتم بر مرد

لذت و شہوتم ز کیسو بیست
زین سبب بر تا سقم زو بیست

د علم از راہ پس ز مرداں بود
گر نہ بیشم شدے فزوں بد سود

لذتِ خوردن از خورانیدن
بیشتر ہست و باید آن دیدن

حیف مردے کہ شہوتِ خود راند
باز ن وہم دران قناعت ماند

شکر کیس ... نِ زن ندارد حرج
بہر عقبی ہمی گذارد خرج

شرم می بایدش ز کون دادن
اشتہا دست در فزون دادن

غرقِ غفلت چو آنچنانش یافت
بہر تحصیلِ کارِ خود بشتافت

حالتش خوش شود دہد مزدم
او نہ خواہد گرفت چون مزدم

بود از اینحال حکہ اش در جوش
ہمزی خود بکونِ خود پاپوش

من بپیچِ کام او چو رانم کام
خواہدم کرد مزدِ آن انعام

تا کہ فارغ شد از عذب از کار
او ازان خواب خود نشد بیدار

بود انگشتری در انگشتش
بر دو بر خواست از سر بیتش

گر در این وقت میشد این بیدار
مزد دادی بلذت این کار

چون کہ او رفت رفت از ین ہم خواب
دید مقعد کہ بود پر از آب

کرد بر کونِ خود ز خشم عتاب
عیش کرد تو و من اندر خواب

زین سپس با تو دشمنی دارم
چون نکردی بوقت بیدارم

بعد ازان چشم سوی دست افتاد
خاتم آنجا ندید و زد فریاد

بہ ... او را چہ اعطا کردی
این صوابیست گر خطا کردی

نیز دستار و جبہ ایشارش
کردمی بہر مزد این کارش

رفت از مزد کار ناخشنود
بر امنش آ ... ن نہ خواہد بود

تا قیامت مرا ہزاران حیف
گشت حرمان نصیب من ز ان حیف

نا بدانید غفلتِ غافل
غافلان را چنان کنند آفل

مست لذات بس ز نامردی
با بزرگانِ دین بدم سردی

گر ہم از پیش روز ہم بودے
تا روانم چو زن بیاسودے

میشدم فربہ و قوی زان حال
میشود مرد لاغر از انزال

می خورد خیر و میخوارند مرد
او تلذذ چو من نخواہد کرد

مایہ را کرد خرج آن ماداں
کاش می بود خلش از مرداں

ہمچنان بود حالِ آن بدبخت
کردہ در فعل زشت خود درو سخت

ناگہاں نصف روز خوابش برد
لوطئ در لواطہ روے آورد

گفت با خویش کہ شود بیدار
چون بہ بیند مرا چنین در کار

گفت کہ گہ تو خوردی از آب
العطش در من و تو تی سیر آب

حرف ہمزد بکونِ خود بیتاب
عیش کردی تو و من اندر خواب

او با وضاع خیر دانا بود
زان دلیری بکار بد بنمود

حکہ چون یافت زان سبب تسکین
شد ازان حال خواب او سنگین

گفت این مزد کار خود دارم
ہمچو تا بوز دست نگذارم

ماند از خواب غفلتش بگفت
بعد ازان راہ خویش را بگرفت

گفت با خویش احتلامم شد
لذتے بے خبر بکامم شد

شربتی کردہ بجز من نوش
ماند این بار من ترا بر دوش

گر خبردار میشدم زاینحال
کردمی بزل دیو بس از مال

گفت با دوست کای جفا پیشہ
ہستم از کار تو در اندیشہ

چون من از خواب گشتمے بیدار
بذل میکردمش ازین بسیار

تا دمانش شدے ازان شیرین
بار بیشم شدے بدین آئین

او ملذذ ز من من از وی نے
بخت بد را علاج و دارو نے

ہست احوالِ عاقلان زاینسان
دادہ ام اہل ہوش را رجحان

نقدِ ایمان ز دستِ شان رفتہ
دیو بالا و جملہ تہ خفتہ

حالتِ خویش بہ زشان دیدہ
دین و دنیا ازان زبان دیدہ

هر که او هست کور مادرزاد / نام بینا چو خویشتن بنهاد

جمله را او بکیش خود داند / سوی مطلوب خویش خر راند

کس چه داند که وجد و حالت چیست / مدعی را بگو جهالت چیست

چو نبود در وجد خویش مجبوری / هست او را بحال معذوری

صوفیٔ ما شمرد مجبورش / داشت در کار خویش معذورش

ما شمردیم که خدا آراست / هر که او کج فتاده است یا راست

ابتلای خداست این احوال / مبتلا را بگو بحق منال

جبر بر حق نسبت و شرعست / اصل اینست و ما بقی فرعست

هر چه بیرون راست است اسمار / دمبدم بر خدا کن استغفار

واند گر شد بباطلی از راه / لاشریکست مشیت الله

این نفهمید کان دو اهل الله / چون شدند از وصول هم آگاه

تا چه میشد ببزم شان مذکور / تا بران رقص گشته اند مجبور

از چه حرفست در دل شان جوش / پی نبردی تو باش از آن خاموش

صد هزاران خرابم از خود دید / چونکه از خویش بود آن پوشید

خوب را از زشت زشت میداند / چون سرشتش سرشت میداند

گفت بر اهل هوش دیوانه / زین سبب شد بدیو همخانه

از چه آن اهتزاز پیش آمد / گر جنون بود چون بخویش آمد

از مشایخ همه درین حال اند / از همه عار فارغ البال اند

نام این رقص گر جنون کردی / گر نه دیوانهٔ تو چون کردی

آن کرامات خارق عادت / هیچ بر حق نکرد ارشادت

او ز حرف تو کم نخواهد شد / تو شدی مشرک اندرین لابد

از ره افتاده تو ز کم بختی / گشته بیهوده گو ز درو سختی

همچنانت رگ ابو جهلی است / قیل و قالت ز روی نااهلی است

کرد بر سحر معجزه منسوب / او بداین از این سبب مسکوب

او چه داند که چیست بینائی / هست او را نبود دانائی

علم در نزد جاهلان جهلست / چونکه فهمش ز فهم نااهلست

نیست در راه صوفیان راهست / تا کند وجد و حال آگاهست

هر کسے راه خویش داند راه / بیهوشی خود برو بمن کوتاه

او بحالش گذاشته از لطف / او قدح کردی صوفیان از عنف

آفرینش تمام مجبوریست / گفتن این سخن نه دستوریست

ای خوشا آنکه شد بحق مجبور / او فتادست او از آن در دور

آنچه بیرون بود ازین دیواست / زد ترا راه در پی دیواست

او براهیکه خواست دین است / دین طلب کن که غیر حق این است

گر نه زشت است خوب نبود خوب / زشت از بهر خوب شد مطلوب

در دو آئینه یک خدا دیدند / خوش شدند و ز شوق رقصیدند

حق چو شد در روان شان مشهود / رقص از آن حال شکر نعمت بود

مدعی را خدا دهد انصاف / تا نه بیند بدرد از نیسان صاف

جرم ها کرد و آن صواب انگاشت / نام این فعل ننگ عصیان داشت

هست این هم غلبط عصیانش / دوزخی کرده است شیطانش

این نفهمید جاهلے نافهم / او فتاد از سبب دلی در وهم

بوسعید بزرگ و نجم الدین / داشتند اتصال این آئین

شد ز اهل سلف چنین بسیار / آن همه اولیای بزرگوار

شرم از روح شان نیاوردی / طعنه در کار اهل حق بردی

چون شقی تو ز بطن ام زادی / تا بلعن ولی در افتادی

در همه کار او وکیلست حق / هر طرف میرود دلیلست حق

کرد این حرف از خدا محروم / تا نه شد سر حق ترا معلوم

آن شقی صد هزار معجزه دید / گفت سحر است سرزده ز دید

همچنان وجد را جنون خواندی / همچه بوجهل ابد نگون ماندی

عزت وجدشان شنو اکنون — تا شوی معتقد تو ای مفتون
خوش جنونی که اندران احوال — بر سعیدان شده حل اشکال

اندران وقت هر که او دیدند — علم و فضل و کمال بخشیدند
سگ که منظور شد ولایت یافت — در ره دین حق هدایت یافت

آن بهیمه زره چو آگه شد — بر سگان پیشوای این ره شد
روزه میداشت سجده میکرد او — چون شدی شام خیره میخورد او

او بصورت سگ و ز خود آدم — مانده رو بر زمین بحق هردم
بود در وجد شیخ نجم الدین — کز نگه داد بر سگ این آئین

تو بصورت چو آدمی زادی — حیف در ره ز سگ پس افتادی
آدمی را چو تُبه افزایند — گر بسویش نگاه بگشایند

از کرم صعوه را نظر کردند — روزش از بار منتشر کردند
باز از صعوه پادشان بگرفت — هر که بشنید ماند ازان بشگفت

در دل هر که نکته پنهان بود — پیش آن اهل وجد شد مشهود
از سر لطف آن نه نهفتند — در زمان روبروی شان گفتند

با همه هوش و با خرد بودند — واعیِ خیر نیک و بد بودند
مصطفیٰ از فراست مؤمن — گفت پرهیز کن تو ای موقن

در بیان آنکه صوفی برحق در وجد و سماع با هوش و شعور میباشد و در وجد که واردات الهی است

زانکه بینا بنور الله است — ز اندلش رهبر دلی راه است

خوانده ام من که شیخ نجم الدین — اوست در کیش اولیا بزبین

بوده است ابتدای حال او را — در همه علمها کمال او را

تا بچنان خورد سال بالغ بود — باطنش آفتاب بازغ بود

فقه را نیست کس چو او استاد — داد آداب شرع را او داد

غالب از بحث بود در هر علم — چون علی اوست باب اندر علم

علم خود برد پیش و بزم آراست — او ملقب ازین سبب کبراست

بود وجد و سماع را مانع — همچو زاهد زهد را قانع
گشت اندر مسافرت بیمار — خواست از اهل حق دران تیمار

گفت باشد کسیکه بهر خدا — تا شود او کفیل من به دوا
چند روزی ز رنج آسیم — بعد ازان راه خویش بنمایم

جمله گفتند شیخ اسماعیل — داد این خوی را ز حق تکمیل
منعم ظاهرست و باطن او — اندر او دوای خود مسیحو

گرد ران خانقاه ره یابی — از همه رنج ها فره یابی
چون خدا را بر او عنایت بود — رنج دیدایش هدایت بود

تا بران شیخ دین پناه آورد — شیخ او را بحق براه آورد
چون ز هر سوی این خبر بشنید — صحت خود بدیدن او دید

بوی درمان شنید از جانش — رفتن آنجای بود در دانش
لنگ لوگان بخانقه بشتافت — صحبت آن بزرگ دین دریافت

دید شیخ و صحابه را در حال — مستمع بر نغمی قوال
هاى و هوئی چو محفل مستان — طرفه قومی ز خود تهیدستان

آن یکی همچو بسمل اندر خاک — وانگر کرده پیرهن را چاک
رفتی دست داده براحباب — چشم هر کس ز گریه پر از آب

آں یکے ہمچو بسمل اندر خاک ‏ ‏ واندگر کردہ پیرہن را چاک
رقتی دست دادہ بر احباب ‏ ‏ چشم ہر کس ز گریہ پر از آب

واندگر سر برہنہ ورقاص ‏ ‏ ہمچو سیماب مضطرب اشخاص
دل چو مرغی قفس طپندہ زار ‏ ‏ کردہ در بر صدا چو موسیقار

چوں جرس نالہ می شنیدی گوش ‏ ‏ ہر کہ بودے بزم صاحب ہوش
ہر کسے نغمۂ جدا کردہ ‏ ‏ اندراں ذکر با خدا کردہ

گفتہ ہر کس بلند اللہ ہو ‏ ‏ سر زدہ ایں نوا من اللہ ہو
بلبلی و کلنگ سر کردہ ‏ ‏ ایں نوا از فلک گذر کردہ

شیخ بیمار را ازیں احوال ‏ ‏ میرسیدے ملال از قوال
گفت با خویش گر شفا یابم ‏ ‏ از چنیں بزم روے برتابم

نیست مشروع آنچہ می بینیم ‏ ‏ بہ کہ زاینجا فرار بگزینیم
شیخ آں خانقاہ شد آگاہ ‏ ‏ زانکہ دارد ز دل بہ دلہا راہ

از فراست نہ جہۂ ہر مرد ‏ ‏ نور حق رازش آشکارا کرد
فکر چیزے کہ در رواں خواند ‏ ‏ از خدا آں نہفتہ کے ماند

لیک بر روی کس نمی آرد ‏ ‏ چوں خدا سر راز میدارد
ساعتے زیں گذشت و شد رقاص ‏ ‏ ہم مریداں دراں بصد اخلاص

اندراں رقص عارف اسرار ‏ ‏ آمد ایستاد بر سر بیمار
گفت دستت بدست من بازدہ ‏ ‏ زاں کنیم ہر دو تا خدا پرواز

او ہم از صدق دست بروی داد ‏ ‏ سر تسلیم پیش او بنہاد
چونکہ بگذشت دست بر دستش ‏ ‏ کرد آں لحظہ تا ابد مستش

چوں ز خود رستہ بر سر بستہ ‏ ‏ سایہ افگند کردہ وارستہ
گفت بیمار را کہ شو رقاص ‏ ‏ تا بیابی شفا ازیں اخلاص

آنچہ فرمود مرشد کامل ‏ ‏ شیخ بیمار شد دراں عامل
آں طبیب خدا دوائش ایں دید ‏ ‏ بر مریضاں چنیں شفا بخشید

در دو سہ رقص صحتش بخشید ‏ ‏ تا کہ بود او مرض نہ در خود دید
ہر کہ بیمار پیش ایں میشد ‏ ‏ در زماں صحتش قرین میشد

پیش او ہر کہ بار صحت یافت ‏ ‏ شد خلاص از بلا و صحت یافت
بر گروہی ز خود شفا داد او ‏ ‏ کرد بسیار بستہ آزاد او

دید بے اختیار ہی دنبالش ‏ ‏ کرد بے اختیار بودن پیش
ہر کہ خود را ز خود جدا بیند ‏ ‏ ہر چہ بیند دگر خدا بیند

بود تا بود ہمچناں رقاص ‏ ‏ نیز رقاص مجلس اخلاص
تا کنوں ہر کہ از مریدانست ‏ ‏ مست و رقاص محو وجدانست

گر دراں حال سوی کس میدید ‏ ‏ زاں ولایت بر وہمی بخشید
بود شیخ ولی نژادش آں مرد ‏ ‏ از نظر مرد را ولی میکرد

بر ہوجد از وجد باشد ہوش ‏ ‏ از رہ ہوش اندراں رہ گوش
ہوش در وجد را دلیلست او ‏ ‏ از بزرگان دیں جلیلست او

اندراں وجد حرف میکردند ‏ ‏ بادۂ حق بظرف میکردند
ہر کہ با خویش باشد و بیخویش ‏ ‏ ہست اندر سلوک او درویش

بود در عین رقص و مستش داشت ‏ ‏ عقدۂ خاطرش ازاں بکشاد
کرد ازاں افضل الزماں او را ‏ ‏ شہرہ شد فضل در جہاں او را

رشتۂ ذکرہاش از عقدہ مفتوح ‏ ‏ گشت بہتر ز وجد ایں دا روح
گر بگوئی کہ اندریں ایام ‏ ‏ نیست آں حال ای تو بد انجام

سنگر رحمت خدا گشتی ‏ ‏ در رہ جہل مبتلا گشتی
رحمت حق ہمیشہ افزونست ‏ ‏ حق ہمانست کی دگرگونست

تا جہاں از وجودشاں بر پاست ‏ ‏ بلکہ از پیش بیشتر حالاست
باز دنبال صحوۃ افتاد ‏ ‏ تا کند بہر طعمہ اش بیداد

صعوه فریاد داشت زین دو حال
زان نظر صعوه یافت آن نیرو
پس بچنگال باز را بگرفت
از سر وجد هر کرا دیدند
ناتوان زان نظر توانا شد
یادم از پیر و از مرید آمد
بیخودم نیز من درین احوال
رقص ایشان ز وحدت حق بود
گفت جودِ منست کز ایجاد
من شدم طالب شما زین راه
بیخود از خود برقص بر جستید
در همه کار آن نظر شد وا
این دو طالب درین طلب بودند
چونکه شد یافت آنچه میجستند
گشت آن یافت ساری اعضا
زین خبر در نواست اعضایم
او بیخود نیست هست لذت شد
بیخودئی خودی روا باشد
نفس خود را بسوی حق رو کرد
گر ز خود از خودی بیاید بوی
زانکه در بیخودیست آسایش
ممکن از خویش چون فنا باشد
از شراب طهور بی بهره

حضرت شیخ بوده هم قوال
باز را کرد عاجز از بازو
ماند اصحاب شیخ از ان به شگفت
دولت بی زوال بخشیدند
وان توانا ز عرش بالا شد

نعره از عاجزی او بشنید
میزدش چنگ و میزدش منقار
صعوه این صید پیش شیخ آورد
مدعی را بگو که وجدانیست
اندرین بحث حرف بسیار است

ثنا گفتن مصنف این کتاب بر موجدان الهی که بشوق دریافت اسرار جهتر می شوند و پای میکوبند

حق رهِ فکر شان بخود بگشود
مر شما را بسوی من ره داد
تا ز اسرارِ من شوید آگاه
از من و مائی و خرد رستید
غرق دریا شدند ازین بی ما
چون که شد یافت در طرب بودند
کرد کلفت ز جان خود شستند
وحدتست لذتی و شد پیدا
زین نوا راه برتو بنمایم
بیتوان گفت مستِ لذت شد
فعلِ صوفی کجا خطا باشد
شهوة و از جمله حبس او کرده
دردها بر خدا بیاورده ای
از همه گیر و دار و آلائش
هر چه باشد همه خدا باشد
همچو انعام هست نز زهره

جود و الطافِ حق هویدا کرد
کردم از آن بر شما در پیش
اختیار از روان تان بردم
وجد شد از سماع و رقصیدند
بیخودی را غم و الم نبود
چونکه دریافتند مطلب خویش
خویش را واصل خدا دیدند
ذکر کن لا اله الا الله
حالتی هست هر که دریابد
هست با خویش و لیک نی با خویش
خاشع القلب از خدا شد او
در رهِ بیخودی همی پوید
ای خدا بیخودی عطا فرمای
بیخود اندر وجوب باشد شاد
شاربان شرب خمر از ان دارند
جمله گویند خواب شیرینیست

شیخ در وجد بود و سویش دید
تا دل و دستِ باز رفت از کار
پس رها کرد و جان سلامت برد
باش مؤمن گرت سر دین است
لیک این دم مراد گر کار است
در من آن حالِ شان پدید آمد
گشته در شرح حال شان قوال
زان برین هر دو حال پیدا کرد
تا برانید عشق من بر خویش
تا شما را برقص آوردم
جبر دید و اختیار خود دیدند
آن دو اقوال در عدم نبود
شادی و اهتزاز آید پیش
هر دو از یک وجود رقصیدند
تا تو هم آن طرف بیابی راه
او ز حکمش چگونه سر تابد
اینچنین حالتیش خواند پیش
نا روا و روا روا شد او
از خدا بیخودی همی جوید
سوی بیخودیشم رهی بنمای
گشته از امکان و آفتش آزاد
تا دهی بیخودی بسر آرند
بیخودی یاد دوست ازانیست

نیست در خواب مذهب و دینی / نی بکس صلح و نی بکس کینی
نیست در خواب حبس و بیماری / هیچ سوئی بدل گرفتاری

هست شاه و یکی در خواب / حال بیخویش و محو ازین دریاب
دید در خواب نامیی یک نور / شد از آن دید جان او مسرور

دیدن رویت خدا در خواب / هست از خواب همچو فتح الباب
کرد تعبیر خواب خود در خواب / شد ازین نور جلوه گر دو تاب

شد چو بیدار و خواب یادش بود / گفت حق شد بخواب من مشهود
ایچو نشا حال آنکه او در خواب / همچو بیدار دید فتح الباب

هرچه در سالها نه استقبال / باشد و باشدش خبر زان حال
او ز حالی اگر خبر باشد / آن خبر در زمان خبر بخشد

روح او شد ز بند تن آزاد / سیر سوی حقیقتش افتاد
اندران حال پرده بگشایند / آنچه مقصود ماست بنمایند

هر که صوفیست گر بود بیدار / هست ازین جهان چو خوابش کار
بیخود است او ز کار نفسانی / مست در نشاءهای روحانی

یابد از بوی آنچه میجست او / از ریاض دلش چو گل رست او
بود بیدار و فکر شد خوابش / خواب بگشاد آنطرف بابش

غنچهٔ فکر زو چو گل خنده / او از آن حال گشت رقصنده
دید در خواب رقص دارم من / پر ز لذات وصل یارم من

همچو یعقوب چشم روشن شد / بوی یوسف طبیب این فن شد
می طپید جان او از آزادی / نی در آندم غم است و نی شادی

نی در اینجا جنون و نی هوش است / نی در انجا زبان و نی گوش است
این زمان شرع و احتسابش هست / اندرین راوی و کتابش هست

لایجوز و یجوز ازین دور است / نی بظلمت زناست و نی نور است
بر موجد مگو روا این نیست / او فنا شد بفانیان زین نیست

او بدیهی که رفت ازین دار / چون شود حشر باشدش آنکار
کرد یاد و بگه رقص کرد از یاد / شرع کی بیند او تو از داد

یاد ما بود و بود در رقص او / یا در انفخ و بعد ازان میگو
هر که را رقص و وجد و داد است / اعتراض من و تو برباد است

یا در یاد آفرین کرد است / کس کجا احتساب این کرد است
گر کنی احتساب تو ای مرد / کن بر آنکس که یاد پیدا کرد

آنکه کرد است وجد او داند / کان مغنی چه نغمه میخواند
چون ترا نیست اعتراض مکن / وانکه راهست خود مگوی سخن

بیخود و باخود است آن واصل / دارد او همچو حالتی حاصل
بلکه در خود بخود ز حیرانیست / در من این وجد و شوق ربانیست

در دل من که شور در انداخت / بایدم در سلوک با او ساخت
چون کنم دل عنان ز من به بود / حفظ خود کردنم ندارد سود

ورنه زین شیوه که کردم من / میشدم مجتنب بهر دم من
دل بکویش که عرش الله است / صاحب وجد و محرم شاه است

نیست بر حال خویشم هیچم دست / دست از اختیار جانم بست
آن مقرب قریب شد با دوست / در چنین اهتزازها نه آن ز وست

آنکه پست است از خودی زین فن / می نگنجد ز شوق اندر من
چون که بی اختیار شاد است او / در هوا همچو گرد باد است او

می وزد بوی وکیس چون ز من / گر کنی اهتزاز نیست سخن
چون به بینی ز قید آزادی / می تراود ز هر رگت شادی

صوفی حق چو ره بمعنی برد / بود معنی محیط او را خود
بعد ازان جز محیط پیدا نیست / صوفی آندم بغیر دریا نیست

این نه وجدست هست استغراق
جلوهٔ وحدتست علی الاطلاق

وجدها رفته رفته بار این داد
قطرهٔ تا درون بحر افتاد

هست هوش و شعور او فانی
تا نه چون او شوی نمیدانی

این زمان حد حرف گفتن نیست
غیر خاموشی و نهفتن نیست

اوست دریا ز موج جوروشور
نی در و اختیار و نی از زور

نی ز قوال باشد این حالش
هم نه لحن خوش است آمالش

دیگری گر بود دران محفل
نیست زاینگونه حالتش حاصل

او همه خاک و این همه نور است
جمله احوال هم زهم دور است

زانکه اینحال را نداند او
هر چه دریافت ست بگو میگو

دیده از نفی غیر بینا کن
در وجود خود آن تماشا کن

هست یکذات ناظر و منظور
از دو بینندگان شده مستور

چشم خود منظر نگاهش کن
جان و دل را فدای راهش کن

چون نه بینی وجود خود بینی
زان ابد در شهود بنشینی

عشق چون در وجود او جا کرد
صورت اصل حسن پیدا کرد

صوفی آنست که صاف خود را کرد
داد بر باد وجود خود چون کرد

انا لیلی بلند میگفت او
عاشقانه ز درد عشق آشفت او

همچنان سالکان این شه راه
چون شوند از روان خود آگاه

هر که از لا کدورت خود رفت
لی مع الله دایما او گفت

از تلذذ درون لذت غرق
در خود و دوست می نداند فرق

سر بزانو همیشه بنشیند
اندر آن حسن خود همی بیند

او بگوید ز بادهٔ توحید
مستم و نشاء جمله او را دید

گر بگویند تو پشت و رو داری
تو وجودی و رنگ و بو داری

او بگوید وجود خود دیدی
بر من این بار را پسندیدی

لیکن از راه وجد راهش نیست
برتر از وجد پایگاهش نیست

وجد چون پخته میشود آنست
بعد ازان چشم مست آن جانست

گه بهوش و شعور خواهد بود
آن نه از اوست حق بود موجود

نیست در خود تمام هوش است او
گرچه در نغمه و خروش است او

اتفاقا بر وی چنین رو داد
باد بر خاست باد شد در باد

خود بخود در خود از تماشا نیست
گر کند رقص رقصش از جا نیست

او همه جسم و این همه روح است
روح را جمله باب مفتوح است

گویدش بی شعور دیوانه
زان گمان هیچ عیب او را نه

خواهش حق فکند این حالش
چون از آنسوست ای خوش احوالش

بعد ازان عیب صوفیان مکن
خود به بینی که آنچه دارد بن

چند روزی به پیش صوفی رو
خدمت او گزین و صوفی شو

تا ز جان تو زنگ بزداید
راه بر جان جانت بنماید

گر در اینجا قدم زند درویش
باشد عاشق بحسن خود درخویش

اندرو حسن ماند و دیگر هیچ
شد همه آن سر و ازین سر هیچ

انا لیلی چو سر زد از مجنون
عالمی شد درین قدم مفتون

گفت فساد را مزن نیشم
در منست لیلی آن شود ریشم

لی مع الله دایما گوید
خود خدا در خدا خدا جوید

حسن او را ابد نهایت نیست
پیش بیننده حد و غایت نیست

آنچه میجست دید آن در خویش
عاشقی با خود است او را کیش

گر کسی گویدش که هستی تو
از کدایین شراب مستی تو

نیستم من کنون همه اویم
در من است او که من همی جویم

او منزه بود ز هر تصویر
هست این دعوت همه تکفیر

من چو آئینه پیش تو هستم
صورت تو بروی تو بستم

گر در انوار چشم من بینی
از خود و من کناره بنشینی

پشتت در روی نباشدت آن دم
من بتو تو بمن شدی درهم

دیدن صورتست کنون فانی
گر تو معنی شوی دگر دانی

حیرتی در تو راه سر دارد
تا ز تو صورتت تو بر دارد

هر که چون ما وجود خود بگداخت
بعد از آن او بدین ما درساخت

از جهت چون غریق در بگذرد
زانکه آبش گذشته است از سر

هر که از وی سوال خواهد کرد
خویش را گنگ و لال خواهد کرد

او چه بار از درون کشد آواز
نشنود زان جواب سایل باز

پر ز آب است چون دهان او را
کی تکلم کند زبان او را

پر از آن آب گشته است جامش
ماهی هم‌زبان بود نامش

گشت کل اللسان درین حال او
بی دهان بی زبان است در قال او

گر رود کس درون آن دریا
راز او بشنود بر او پیدا

لیک از حالِ خویشش داند او
تا چه داد است بر غریقان رو

او نه از حال او خبر دارد
لیکن از حال حال بر دارد

اوست چون او غریق در آن آب
فارغ از مرگ و زندگی زین باب

فارغ از کیش و مذهب و دین است
رنگ و بویش تمام تمکین است

بر غریقان مقام استغراق
از وصال و فراق دارد طاق

بحر العرفان کنون شد آشفته
ماهی خویش را خبر گفته

میکند وصفِ اهل دریا او
از صفاتِ خداست گویا او

وجد صوفیست موج این دریا
هست دریا ز خویش در غوغا

غرق بحر است از خودی آزاد
نیست او آب و خاک و آتش و باد

نیست صوفی تو آنچه می بینی
بحر می بین که اهل این دینی

واصل الذات بشوی زین دید
ببیند آنکس که حرف ما بشنید

در ریاضت درون خود بزدود
بعد از آن دید کین همه خود بود

وجد بر هوش او نشد غالب
وجد ها روز و شب بر او غالب

اینچنین وجد و اینچنین احوال
بهر صوفیست دولت و اقبال

بریاضت بکس نشد حاصل
تا شود او محیط را واصل

سیل سر را درین طلب پا کرد
سالها ره براه دریا کرد

ساعتی زین طلب نیاسایند
یافت آرام چونکه دام بادند

هر که آرام ساخت دل در بر
بحر زان آبگینه اش از سر

وجد و احوال ها در رهِ بینند
یکدمی از هول ننشینند

آلت ساز نی و سازش هست
بی دف و بی سماع رازش هست

چونکه آن بشنود شود فانی
هست این وجد مُزد وجدانی

بشنود زان نوا خبر از دوست
زان خبر راه می برد در دوست

چون در راه بر دو شد بیخویش
هستی خویش و غیر رفت از پیش

ساعتی بیش نیست این احوال
مینماید بجان صاحب حال

از کرمها همی نوازندش
هر چه در دست میگذارندش

از چنین نغمه های آن ساز است
در حریم حرم رهش باز است

باز چون سوی خویش ره یابد
ز آنچه شد بی‌خبر خبر یابد

مرد نایم ز خواب سر بر داشت
آنچه در خواب دید در سر داشت

هستی و نیستی نه بیند او
بیخودی نیستی گزیند او

لیک باشد سماع او برجا
آنست ذکر دوام آن دریا

آن سماعش نه بیخودی آرد
باخودش هیچ راه نگذارد

دقت وحال گاه گاهش هست
لی مع الله بر این گواهش هست

چونکه آن حالِ او شود زایل
هست هستی چو پرده حایل

لیک چیزیکه دیده مومن هست
گر درونیست لیک موقوف است

کین بود هستی زان موجود / کانچه در وجد است مرا مشهود
او بداند که دیده میگویم / نی که از کس شنیده میگویم
لیک چیزیکه بود آن سوی / پادشش بوده است روبروی
آنچه دیداست روبرو با اوست / دوست یکدم جدا نشد از دوست
این نه علم است بران یقین دارد / کز یقین جانش علم این دارد
پرتو حق بجمله شی عام است / لیک آئینه حسن را دام است
پست در خویش پرتوش را بال / اینچنین است وجد صاحب حال
باشد اینحال حال آزادان / کو شوند از فنای خود شادان
آن فنا را بقا همیدانند / آن زمان را وصال میخوانند
حال اگر رفت لذت آن حال / ماند اندر روان صاحب حال
ساعتی گر چه بیخودی دیدند / تا ابد نیستی بخود چیدند
خویش را در وفا شمار آرند / جمله را ذات اعتبار آرند
رگ رگ جسم او چو موسیقار / میکند ذکر واحد القهار
آن صدائیکه از آتشش دست / داده بود است دید با من هست
نالی از بانگ صدا باشد / سامع از سمع آن فنا باشد
چون سماعش دوام خواهد بود / این بحال تمام خواهد بود
این موحد بوجد دایم هست / بر بقا و فناش قایم هست
غیر از این وجدها حرام آمد / این بخاصان سزد نه بعام آمد
اینچنین وجد کار مردانست / هر که از خود گذشت مرد آنست
هیچ از عام سر نخواهد زد / کاو چون مرغ پر نخواهد زد
می‌پرد مرغ خانه تا دیوار / بعد از آن چون جهاد شد بیکار
این سگ و گربه دیو نفس هست / راه بردن از آسمانش هست
این سگ پیه چه تیز پرواز است / سایهٔ شه نشیمن ناز است

او در خویش دید آن عالم / باشد ایمان او بر این قیاس عالم
بود معراج مصطفی یک دم / باز برگشت سوی این عالم
گر چه در عالم است در هر آن / بود ناظر بجلوهٔ جانان
بر تماشای آنکه دارد رای / باشد آن جلوه در بر و هر جای
نیست بی آب زنده ماهی او / شو تو ماهی در آب و ماهی جو
در بر خود کشید او را سخت / رفت بر باد از آن نه هستی رخت
نور گرداست ظلمتش فانی / ظلمتی هست و لیک نورانی
در فنا صورت بقا دید / لذت رویت خدا دیدند
اندر اینحال هست ابن الوقت / تا کرا از ازل عطا شد بخت
ضبط خود را بدست حق دادند / از خودی دست خویش بنهادند
آن بدار این نجات غم ها شد / بستگی های شان ابد وا شد
گر کسی همچنان شود فانی / بعد از آن آنچه اوست کی دانی
دید خود را ز غیر را مجبور / نیز ذرات محو اند نور
از همی ها صدای آن سو نیست / زین سبب روی شان و زان سو نیست
این همه الیش بخواب و بیداری / میکنند تا ابد بر یاری
پس ابو الوقت وصف این گویند / طالبان وقت را از این جویند
وقت این هیچ ره نشد زایل / نیست چیزی بر زم او حایل
پای کوبند و دست افشانند / عرش را صحن خانه میدانند
هست ابو الوقت طالب اینحال / لیکن او شد ز حال بالا بال
قصد هم از مرغ مرغ طیاره است / آنکه بر شاخ سدره طیاره است
گر به و سگ بود بدنبالش / چونکه افتاد بد شود حالش
وانکه راست بر خلا باشد / سایهٔ اش پایهٔ هما باشد
گر به و سگ در و نیابد راه / هست او در حمایت الله

شکر لله که خاطرم جمع است — هر کجا آفتاب ما شمع است
کس چسان نور شان بحس پوشد — چشمه کو نیست آب چون جوشد

این مثل هم چو معدن و کان است — کان چیز یکه هست و زآن است
کان زر یا ز مس از ایجاد است — حق بهر جای هرچه بنهاد است

قادر است حق اگر بدل بکند — آن بدل نیز از ازل بکند
کان یاقوت و لعل او کرد است — آنچه خود خواست آن در و کرد است

هرچه پیدا است خواهش او بود — هر کجا هرچه خواست شد مشهود
او ازل علم او ازل باشد — کرده او کجا بدل باشد

جانب کس بعیب کم می بین — چشم بکشا بغیب هم می بین
مکر و تقلید را که آرد خواست — با خدا مکر می نیاید راست

گر کسی مکر کرد و شد مقبول — آن نه مکر است مقصد است حصول
وانکه تقلید کرد و محکم ماند — عارف او را دران محقق خواند

گر بتقلید حق دهد توفیق — نیست تقلید گشت آن تحقیق
هر کرا هر طرف ارادت خواست — جز بتوفیق حق نیاید راست

گر بگوید کسی که تقلید است — مشرک و منکر او ز توحید است
هم بتقلید قوتی یابد — تا ز قوت بفعل آراید

کاش تقلید هم دهد دستش — آن با علی برد ازین پستش
آن مقلد که شبه موسی شد — زین سبب مقبل او خدا را شد

اوست وهاب و لطف او عام است — عاقبت جمله رحمت انجام است
از مقلد نمیرود در پیش — هرچه بینی زخود مدان از خویش

در جواب معترض وجد پیر و مرید است

گر نه معشوق روی بنماید — طالب وصل کی بشوق آید

حرف پیر و مرید نازاید — در دل شان چو اهتزاز آید
رقص کردند اندران احوال — چشم رقاص و جان و دل قوال

چونکه از جنس تن جهان گشتند — هر دو سیار لامکان گشتند
بوی بردند از عالم تحقیق — هر دو گشتند غرق در توفیق

نی بخود نی بسوی کس دیدند — اصل خود یافتند رقصیدند
عیب بین قدح گوی شد پیدا — خواست است حق که باشد این هر جا

عیب گو شد با آدمی شیطان — دیو ملعون شد این و آن انسان
قدح گوئی محمد است بوجهل — او نبی خدا است این نا اهل

زشت بین زشت باشد و مطرود — خواهش حکمت خدا این بود
چونکه دریا ز جوش آرامید — حضرت شیخ بر مریدش دید

پرده از روی آن نخود برداشت — گفت با او هر آنچه در سر داشت
خود بخود طالب است و خود مطلوب — خود محب خود است و خود محبوب

خود مغنی شد است و خود رقصید — خود بران رقص خود تماشا دید
هست با ذات پاک خود مظهر — از هر اشیا همی بر آرد سر

خود شد آئینه هم دران خود دید — خود بر آن عکس عشقها ورزید
خواستم تا ترا بیان بکنم — آنچه دیدم از آن عیان بکنم

بود آئینه ترا صافی — بر توام بی بیان ترا کافی
حسن آئینه را مقابل یافت — هرچه اینسوی بود آنسو یافت

از ره دل ز دل شنیدی تو — هم در آئینه عکس دیدی تو
دل بما داشتی چو خود حاضر — شد دل ما بسوی تو ناظر

چشم بستی زخود بما دیدی — تا بانجا قدم رسانیدی
آنچه بر من خدا عنایت کرد — هر ترا نیز آن هدایت کرد

آن هدایت کرامت است مشهود — باشد احوال من ترا مشهود
هر مرید یکه فانی پیر است — گرچه مس بود جمله اکسیر است

پیر سر بر مراقبه بنهاد	هم مریدش بفکر آن افتاد	دل بدل راه داشت پنهانی	دید از آن رازهای ربانی
پیش پیر این مرید چون شد پیر	طالب حق شو و تو پیرش گیر	باشد این سلسله ابد پیوند	تو به پیوند و مگسل از هر بند
وان کسانیکه با تو پیوندند	چونتوا از واردات خورسندند	رابطه در طریقت این باشد	در سلوکت شریعت این باشد
گر نشیند کسی بحق حاضر	حق بهر بنده از کرم ناظر	حاضران فیض از آن نظر دارند	زان نظر در روان خبر دارند
این خبر لذت وصال آمد	باز صوفی بوجد و حال آمد	گر بسوئیتو دید و تو غافل	گشته مشغوف مطلب آفل
آفلی دوست را نمی بینی	به که غافل ز دوست ننشینی	دوست بر آفلان نباشد دوست	این خبر در ضمیر ما از اوست
منکه بر سوی روی تو دیدم	روی خود را بروی تو دیدم	هر دو بودیم یک درین احوال	شد بتوحید این حقیقت دال
چون دو تا خویش را یکی دیدیم	وحدت حق بجز شکی دیدیم	ما نبودیم و بوده است آن ذات	این شد از عالم مثال اثبات
زین سبب شاد کام رقصیدیم	نیز در رقص بیخودی دیدیم	هر دو همرنگ هم شدیم از حال	این بتوحید دیدن آن دلال
کاین دو کون را یکی دیدیم	بر تو نیز این مقام بخشیدم	آنچه گفتی تو در ضمیرم بود	از ضمیرم ضمیر تو بربود
چون مراذات بحث شد دیده	دیدن آن قرب بر تو بخشیده	سر بزانو نهاده این دیدم	از فراقت شد این مواجیدم
مرترا این زمان بشارت باد	حق تعالی ره دولت بگشاد	از ره دل بدل رسیدی تو	آنچه اسرار بود دیدی تو
دل ز وسواسها بحال آمد	ناظر نور ذو الجلال آمد	وهم و وسواس و غفلت از دل دور	گر شود نیست محتجب آن نور
این من و مائی از ذهول آمد	حق ازین ما و من وصول آمد	ذکر کن لا اله الا الله	غیر از آن در دلت نیابد راه
آنچه تحقیق کرده در خویش	آن مراقب همیشه نه در پیش	هستی بنده و خدا این است	مرد ره باش این ره دین است
گر در آئینه زنگی بینی	از دوئی ها ز زنگی ببینی	باز نام خدا بکن اذکار	رنگ و زنگ از درون خود بردار
پاسبانی دل بکن در راه	تا نه سوئی زده شود گمراه	هر طرف رای کر دلا میکن	از همه سو تو دل جدا میکن
در هوا و هوس میالایش	لا و الا بگوی هر جایش	هم ازین یافت گر شوی مغرور	گر دد این نور از روانت دور
باز این نشأت نه خواهد بود	راه نور از غرور شد مسدود	باش در غیر ذاکر و فاکر	پاس میدار اوست خود ماکر
خوانده باشی چه کرد برشداد	پروریده ز فضل دولت داد	خویش را نام بر خدائی برد	دوزخی گشته و بحسرت مرد
نیست شد گرچه بودنت یکدم	رخصت بودن ترا یکدم	چون ازین ذکر پاک باشد دل	حق نماید جمال ازین منزل
این زمان حال داده آمده ایم	غزل از روی وجد و حال به دریافت حال		یک غزل حسب حال میگوییم
یار ما بهر محفل آرائی	شد تماشای هر تماشائی	بلکه نظاره گی تماشا را	اوست در عالم شناسائی

کرد آئینہ خانہ برپا
جلوہ ہاے عجب از و سر زد
چونکہ شد جلوہ ہای گوناگون
نفی کن نفی را تو ہر ساعت
روی او کردہ دعوتِ اسلام
نیست ہیچ از احاطہ اش بیرون
حیرتم میکشد ازیں حالت
کفر و اسلام را بجنگ انداخت
باز سوی عدم کند رجعت
شد با آدم بہ گندمی ناہی
دوست دار خود است ہر اطوار

یک غزل گفت شیخ دیں عطار
بر مریدان خود عطا باشند
مردہ گاں مردہ شاں ہمیدانند
گر نہفتند رو ز نامحرم
دست در دست تا بایشان است
با محمدؐ ارادت ایشان
رحمتِ حق کہ خواہش دین بود
شارع شرع مصطفیٰ ہستند
نصح بر اہل مذہب دیں کن
بحر از موج در تلاطم شد
ماہیش عمق و اوج مے خواہد

اندرو عکس ہا برعنائی
کس ندارد سر شکیبائی
کار ما میکشد بہ سوائی
تا ز کثرت بوحدت آسائی
سوی او کردہ کفر آرائی
خویش را در دوئی نبالائی
چوں شد او کوچہ گرد ہر جائی
خود مرآں جنگ را تماشائی
من غنی ام ز عالم آرائی
خود کند روزیش بدانائی
جلوہ گر طورہا برعنائی

باز در مثنوی شروع افتاد
مولوی نیز کرد ازاں گفتار
رہنما بندۂ خدا باشند
زیں سبب بے ادب بروہ مانند
محرماں را ز فضل خود ہمدم
بندہ اندر ارادتِ شاں ہست
ہست در اعتقاد درویشاں
مظہر اندر وجود شاں ایں بود
با حق از عہد در وفا ہستند
سنتِ مصطفیٰ خود آئیں کن
صافی بحر زیر آں گم شد
باز سر ساختہ در روز اید

با چنیں حالتے کہ مے بینیم
کرد ہر جلوہ دلے مائل
ہر چہ نفی است و ہر چہ اثبات است
ہر چہ بینی بگو ہمہ ہست او
نور و ظلمت ارادۂ او شد
ہم ہباز ازو محفل آرا اوست
خود شود مدعی کہ دین این است
در وجود از عدم کند جلوہ
خود بخود است دیو را استاد
تا محمدؐ ازاں شود پیدا
اکملت الدین یقیں ہمیں دارد
در غزل زیں بیاں چہ گنجائی

پانصد سال رفت زاں دوران
در ہمہ حال ناظم ہستند
مرگ نبود بذاتِ اہل اللہ
تربیت بر مرید خود دارند
بر مریدان شاں مرید استم
ہر کس اندر زمان خود ارشاد
نیز دیں ز روی شاں افروخت
زانچہ گفتیم کیں ہمہ ہست او
اول ایں دین و آخر ایں دین است
فوج ماہی ز موج شد پیدا
ہم ازو یافت جان و شد مشہود

ہست یک در یہود ترسائی
شد گروہ یہوداں ز سودائی
بر جنوں رہنما است دانائی
تا نگوییم ترا کہ بینائی
اندریں رہ چو فکر نہانی
ہم بہر کس رفیق تنہائی
خود دہد کفر را توانائی
ہم بہ پیری و ہم بہ برنائی
خواند ملعونش خود بگویائی
نور جنبش بعالم آرائی
مذہبش وحدت است و یکتائی

روح شاں ہست جود ہا باراں
چوں بود وقت حاضرم ہستند
کی بہ اللہ مرگ دارد راہ
بندہ در پیش و خود بگفتارند
فیض اندر روح شاں بدیدستم
کرد بر خلق اساس دیں بنہاد
ظلمت کفر را ازیں رہ سوخت
زیں ہمہ نور رہ محمدؐ جو
آنچہ مقصود حق بود ایں است
ہمدراں عمق و اوج شد پیدا
ہم دراں فانی و ہمہ نابود

هم از و یافت جان و شد مشهود / هم دران فانی و همه نابود
یخ وجودی بخویش پیدا کرد / خویشتن را دوئی بدریا کرد
گرد می چند لاف هستی داد / چونکه واشد درون آب افتاد
موج خاکش که موج باد انند / هم دران خاک خاک خوار انند
جزوها را بکل خود افزود / تا که کلیتش از ان افزود
هم مجرد بذات از اسباب / ذاتش اسباب را شده ابواب
هر خدا را بگو که بنماید / این طلسم از چه روی بنماید
گر نباشد وجود هستی ها / شد عدم این خدا پرستی ها
از حدوث است چون قدم مظهر / ما نه ماییم زین نظر بگذر
عکس پیدا و شخص ناپیدا / عکس بر شخص عاشق و شیدا
یافت چون روح هست روحش را / داد ازین رنگ حق فتوحش را
هم رکوع و قیام را یکروی / کرده هر سوی سجده بر یکسوی
چون صلوات جماعت آمد فرض / این بحق است و طاعت آمد فرض
از نماز از هم برون باشند / همه گر در کم و فزون باشند
بر زن و مرد شرع پیغمبر / هست یک راه بر خدا رهبر
شرع دین است و دین بحق واصل / باش شارع که حق شود حاصل
تو ز من من ز تو همه چو هم / تو مرا من ترا همه گوییم
مصطفیٰ را خدای دو خود خواست / بهر او ارض و آسمان آراست

همچنان یخ بر آب شد موجود / آب در جسم شان شده نابود
گرم شد آفتاب و یخ بگداخت / یخ از ان اصل خویشتن نگداخت
شد ازین راه باقی و فانی / از همین حیرتست و حیرانی
هستی ما ز هست او هست است / او بخود هستیت همه بست است
هست خود جزو و هست خود کل او / هم ز خود خود گلست و بلبل او
کل بجزو جزو کی شود پیدا / بنده کز نیست خود خدا بنما
این دوئی جلوه رحمت خود کرد / ما چو کرد او چو مرد در این کرد
زین سبب شد ظهور حق از ما / در نه ذات قدیم دان یکتا
عکس و آئینه نیز شد تمثیل / هست در خود بخویش ذره نگین
آنکه دریافت عکس از شخص است / همچو پیر و مرید در رقص است
همچنان در نماز قوم و امام / یک وجود اند در سجود و سلام
شرع در روی اصل توحید است / صد هزاران وجود یک دیدست
با امام است وجود شان یکتا / با امام اند قطره ها دریا
در نماز اند یک دل و یک روی / کرده رو بر خدای از هر سوی
هر که از شرع زد قدم بیرون / حکم شرعش ز تیغ ریزد خون
نیست جز شرع هیچ راهی راه / ای موحد ز شرع حق میخواه
که ره مصطفیٰ و دین این است / هر که دیندار اینش آئین است
بهر او کرده است این دارین / او بدارین سعید کونین

دریافتن مرید حال پیر خود را در خود و موحد شدن او

چون مرید این یگانگی را دید / دامن از جمله گفت و گو برچید
صلح کل دید شرع پیغمبر / کرده آنام پیش حکمش سر
هستی خویش را از و دانست / آنچه باشد بقا در و دانست
از خدا آمد است رسول الله / تا نماید بما بوحدت راه
از مجاز او ره حقیقت برد / پیر خود را بخود خدا بشمرد

در ره پیر خاکساری کرد / همیشه خویش عجز و زاری کرد
دید کین عکس اوست در جانم / تا بحق روشن است ایمانم
از رسول این رسول شد بر من / محو شرک و فضول ازین دین
گفت ای ظاهر تو پیغمبر / از خدا بر من و مرا رهبر

باطن تو بحضرت حق ذات   حضرت مقصد بهمه ذوات

هر طرف دل زف کرده نمود   در ره پیر حق نشدش مشهود

عمر خود را بکار او میکرد   جان و دل را نثار او میکرد

گشت از جان فنا نفس خشنود   جمله محصول خود را بر او بخشود

جسم جان را بروی او چون دید   دید او را چو پیر پیر قصید

بر همه خلق مقتدایش کرد   بهر ارشاد پیشوایش کرد

دید با یکی وجودکس شد   حق ز وحدة بدل شهودش شد

در همه کار ها رشیدش دید   هستی خویش را بر او بخشید

در رهش آن مرید باقی شد   هر کجا تشنه یافت ساقی شد

شکر میکرد و این دعا میگفت   چون خدا پیر را ثنا میگفت

زانکه این یافت از وداد نست   صرف او کرد هرچه بخود نست

هر چه زو یافت چون از و دریافت   دانست تا جان به بندگی بشتافت

پیر چون دید این وداد از او   پرده راز حق گشاد از او

پیر شد جان مرید چون خانه   می نمودی بدیده پیمانه

پیر خود را چو دید اندر وی   گفت من نایبم ترا او نی

چونکه دیدش ز خویشتن فانی   ساختش غرق بحر ربانی

زانچه من رهنما شدم بخلق   رهنما بنده است کنون در خلق

از وفا چون در این فنا شد او   این فنا از وفاست در آن رو

عکس شد شخص از وفاداری   شخص با عکس کرد این یاری

از صفت ها دو دو دو بصفت بو   از وداد تو شد جهان مشهود

خطاب مرید با پیر روشن ضمیر بعد از وصول حال بشکر حالتی که در خود از موهبت او دیده

چون مرا خواستی ز رحمت تو   مستقیم بکن بخدمت تو

ساز معصوم عصمت خویشم   آنچه نهی آن میار در پیشم

زانچه خواهی شدن زمن خشنود   از وجود من آن کنی مشهود

چون وجود مرا ابد داری   نیک بنود مرا که بد داری

فقر بر بنده خود افزون کن   در ره عشق خویش مفتون کن

بیغم و شادیم مقامی بخش   از می ذکر خویش جامی بخش

مستی ده که تا ابد باشد   حالتی ده که بی عدد باشد

روزن دل بسوی خود بگشای   تا بجائیکه جاست ره بنمای

بر سوی لامکان کنم پرواز   بنگرم جلوه های انجا باز

از وجودم بسوی امکان راه   گردمی گشته ام از آن آگاه

نفس را نفس و دیو را روی   خالق نکو و خالق دیوی

یک خدائی ترا بی اطوار   در همه شی پدید از این آثار

از همه کثرتم موحد کن   سوی تحقیق خود موحد کن

حضرت خلعت مرا بسپرد   آن زمن باز پس نخواهد برد

از عنایت تو کم چه خواهد شد   گر بری گمرهی بره از ود

از همه رنگ و لون بکن ساده   تا نشینم ز قیدش آزاده

چون مرا کردی از کرم مودود   دمبدم از وداد شو مشهود

آنچه دیدم توام نمود دستی   بلکه ببینم ره هم تو بود دستی

تا برم ره از آن بخلوت خاص   کردم از شوق آن دمی رقاص

بود ما دای روح من بی سوی   او فکندی به بند خاک این کوی

هستی ممکن از وجوب هست   باز بر سوی اصل گیرم دست

بر ملک هم تو بی ملک در ذات   هم تو بر آدم آدم از آیات

گشت هفتاد و دو ز ملت راه   ده بتوحیدم از فضیلت راه

موجد این وجودها هستی   شد پسر ها ز شهود تو مستی

آن همه در طلب ترا جویند / بر زبان های خود ترا گویند
در درونش شده ی ملقن تو / از نکو کیشی اندرین فن تو
یافت راه او بقدر همت خویش / تا همان راه کرده است در پیش
از همه راه سوی تو راه است / هر کسی هر ترا هوا خواه است
آن رهی را که دوست میداری / آن رهم تو رفیق و کن یاری
چون تصیر الامور می خوانم / مرجع این همه ترا دانم
هر کسی در تلذذی افتاد / ذات پاک تو لذت او داد
زین همه دین و زین همه مذهب / زین همه کیش و زین همه مشرب
معتقد روز و شب بر احبابم / سنت مصطفیٰ ست آدابم
خود نرفتم تو هادیم بودی / تا برین کیش راه بنمودی
غیر ازین شیوه نمیدانند / گر ده بت پیش و مر ترا خوانند
اندرین راه گر یقینم رست / راه و بیراه از مشیت تست
تا بدانم که مار و ماهی چیست / در سفیدی چه و سیاهی چیست
کیستم من کیم وجودم چیست / غیر فضل تو هست و بودم چیست
هر چه راندی قلم بتقدیرم / هم دران زنده هم دران میرم
هم تو قادر بمحو آن هستی / بر همه کارها تو بر دستی
کردی از عشق خویش محظوظم / کن ز عین الکمال محفوظم
چون نمودش وجود از انکار رو / کرد زانسان خطاب با پیر او
در نهادش چه وجد حق افتاد / کرد امکان بگرد بادش داد
ساعتی رقص کرد و شد فانی / اندرین حالت او ز بیدانی
بی مکان و زمان شدش مشهود / آنچه بود است و آنچه خواهد بود
زان بجمله صفات عارف شد / لیک صفت بل بذات واقف شد
خود بخود حرف دانست آن بی خویش / مرشد آیینه ساز بهر بشر پیش

آن یکی بت پرست در این راه / شده وال او از آن تو آگاه
هر کسی در رهی در افتاده / از همان راه دادیش باده
هر طرف عشق و عاشقی دارند / عاقبت سر بتو فرود آرند
بر همه راه ها نهایت تو / بر ره راست کن هدایت تو
هر چه نزدیک تر بود آن راه / از همان ره مرا بخود میخواه
وحدت خود بکثرت آلودی / جلوه ها گونه گونه بنمودی
زهر از قهر بر کسی دادی / میل در خوردنش تو بنهادی
هست رجحان دین من زینها / بر تو روشن یقین من زینها
قطره غرق بحر توحیدم / غرق بودن نجات خود دیدم
کفر شد بهر تو بخود راسخ / بر امید تو تا بیابان پاسخ
گر بیک مو شوی بر آن هادی / یابد از شرک و کفر آزادی
از همه مکر خود امانم ده / حق اشیا همه نشانم ده
هم ز شرک خفی کن آگاهم / کم فکن این خسک تو در راهم
زشتم از تو و خوبم از تو من / در خمیره سرشتم از تو من
گر تو تقدیر بر بدم کردی / آن ز من نیست از خودم کردی
از کرم محو کن بدی از من / همچنان محو کن خودی از من
داشت زینسان خطاب بر مرشد / در طلب می نمود با حق جد
پیر در ظاهرا مخاطب بود / باطنا حق درون بر او مشهود
باد او در از جای خود برداشت / سر ندادش ز دست تا سر داشت
مسکنی را چو رفت از راهش / کرد از واجبیت آگاهش
یک صفات از صفات وحدهٔ او / چون بسالک نمود از آن بهره او
چون خدا رو بمرشدش بنمود / این خطابش از آن بمرشد بود
دید ذات و صفات حق در وی / برد از آن زد بحالت خود پی

آنچه در پیر دید در خود دید　　باز آن گرد تا ورا بپچید
از نه در ارض و در سما جا داشت　　از مکان و زمان برون جا داشت
عالم وجد راست زاینسان کیش　　خویش را در نیافت او از خویش
بر دو آخر عروج این حالش　　سوی اطلاق فارغ البالش
داد چون دست مسترے سویش　　هر کس آئینه گشت بر رویش
عکس این چون در و همی افتاد　　از نقید برون خبر میداد
دیو اگر پیش روی او میشد　　بخت برگشته اش نکو میشد
یافتی خلعت عز ازلی　　میشدی در مقام جبرئلی
باز ازین وقت او بخویش آمد　　حرف گفتن به پیر پیش آمد
گفت با شیخ خود دو دم من　　تا مرید از دو داد بودم من
با تو بودی و دود از احسان　　از دو دودم بجسم دادی جان
سابقی در تعین از ایجاد　　پر تو تو بمشت خاک افتاد
تا ازین خاک وجود ها برخاست　　در تعین تعینت پیداست
نی وجوبی در عالم امکان　　ممکنی پرده واجبی در آن
این نقاب جمال ذاتت شد　　تا جمیل الابد صفاتت شد
از جمال از نقاب برداری　　ممکنی را وجود نگذاری
تا وجود تو بود بے امکان　　حسن خود داشتی ز خود پنهان
مصطفائی در عالم اسرار　　انبیا را وسیلهٔ دیدار
مصطفےؐ نایب خدا بود است　　او ترا نایبی بفرمود است
امر معروف و نهی منکر او　　او ترا گفت و تو بما میگو
هرچه گوئی تو سر بران دایم　　گفتهٔ تو ز دست نگذاریم
رویت حق ز روی تو پیدا　　من را آنی گواه این شیدا
در جمالت جمال حق دیدم　　از سلوکم شد این مواجیدم
نور رویت نقاب رویت بود　　رویت را ز آن نقاب شد مشهود
کس نه جز تو جمال تو بیند　　کاملی تو کمال تو بیند
هر که از تو کمال بخشیدی　　رویت زین جمال بخشیدی
حمد و نعت است این سخن از من　　غیر توحید من ندارم فن
ای منم نی تو هست حق بر خویش　　از من و تو نقاب دارد پیش
هم تو هم من بمصطفےؐ تابع　　زین تبع هر دو بر خدا تابع
هر که بر دین مصطفےؐ ارشاد　　میکند مصطفاش رویت داد
این سخن گفت و تن نزار شد باد　　رفت عرفان تراشیش از یاد
یکدمے چند بے زبان بود او　　فانی از خویش در میان بود او
نے بیانے که گوش کس شنید　　او بخود گفت او بخود میدید
گشته چون مرده بے حس و خاموش　　لیک از عشق و یک دلی در جوش
ساعتے چند شد هزاران سال　　بود مستغرق اندران احوال
شیخ دین هرچه خواست از تکمیل　　کرد آن راه بر دلش تحویل
چون برین مُرده شد بهوید از　　حضرت شیخ زنده کردش باز
هرچه مطرب بباطن او خواند　　ظاهرا اندکی ز لب افشاند
من از آن نغمه ها که فهمیدم　　مصلحت شرح کردنش دیدم
طالبان نیز بهره دارند　　در طلب پیش پیر سر دارند
آنچه از ذکر حق بفرماید　　آن عمل هر مرید را باید
چون اثر لا اله الا الله　　کرد در دل مریدها را راه
زان ره اسرار حق بدل دیدند　　زان ابد شاد کام قصیدند
بلبلی ذاکر خدا ایم من　　بر همه راه می نمایم من
بلی لا اله الا الله　　می گشاید بسوی وحدة راه
بلبلی نام پاک یا کم کرد　　نور در نور مشت خاکم کرد

هی ونگ آنکه شرع راهم شد / از بلا مصطفیٰ پناهم شد
هی ولنگ حامیم بد این دوست / برمن از دوستیش حق شد دوست

هی ولنگ از درود خوانیها / یافتم علم نکته دانیها
مصطفاء درود میگویم / از خوشی ها سرود میگویم

یله لی چوں سنتش عامل / گشتم و شد مرا مصفا دل
یله لی آنچه او مرا فرمود / مرشد من براه حق آن بود

یله لی فتح باب ازاں دیدم / در درون آفتاب ازاں دیدم
هی ولنگ از خدا پرستیها / رفت از من غبار هستیها

هی ولنگ از نماز در شب ها / از هر در رود ذکر یارب ها
هی دلنگ از شنیدن لبیک / شادی دل ز دیدن لبیک

زیں محاکات بس نه خواهم کرد / بهر این شیوه خلق اَللّهم کرد
ذکر پاکانست ذکر حق کردن / جان و دل صرف ذکر حق کردن

چشم دارم که باطن مذکور / پرتو افکند بمن از دور
گر کس از من برنجد ارشاد / پس ندارم ز گفتن ارشاد

چوں نئی کلک من شکر ریزد / خاک در چشم مدعی ریزد
قبح بر حسن مے نیارد دید / زیں سبب از کلام من رنجید

عطر گی سازوار دباغست / مرجعل را نه راه در باغست
مدح نیکان بنزد نیکاں گو / دوستدار است نیک را نیکو

محسنانه است آئینه مطلوب / زاں ببینند خوبئ خود خوب
زشت آئینه را ندارد دوست / چونکه در رو بروی او بدگوست

خوب و زشت این تمام یکسو نه / خوان نعمت به پیش انساں به
نیست در خورد گاو لوزینه / می نخواند کتاب لوزینه

بهر آنکه حرف میگویم / اوست آئینه روی بر ردیم
لذت این کلام خواهد برد / قند و لوزینه است خواهد خورد

تشنه جوی ای بحر العرفانست / اصل این بحر ز ابر و باران است
بارش ابر از سما باشد / بر سما حکم از خدا باشد

من نیم این نوام از جائیست / نغمه ام می به باده پیمائیست
من نواز ندم از نوازش ها / میکنم زیں نوا نیایش ها

رحمت حق بخاک باراں کرد / خاک از آں جلوهٔ بهاراں کرد
پرشد است عالم از گل و اثمار / در خور اشتها ازیں بردار

دوستی کن بدوستداراں هم / ارمغانی ببر بیاراں هم
هم بخور هم بمشتهی ده / حصه بهر غائباں مے نه

تادم مرگ اینست بهتر کار / بهر عقبا تو زاد بردار
هر قدح دست میدهد می نوش / وقت و بے وقت در طلب میکوش

زیں طلب علم جو بهر در باش / هم نهاں دوست می طلب هم فاش
عمر خود صرف عشقبازی کن / جز حق از عبرت نیازی کن

عشق از پیش عاشقاں میجوی / عشق کے یافت کس بجز آں گوی
گشته از عشق عاشقان معشوق / هست در حسن شاں نهاں معشوق

یا الهی زنست توفیقم / تاکه مداح اهل تحقیقم

حمد و شکر ارشاد پناهاں کردن مرید صادق

اولیا را که فضل تو بستود / بنده را فرض ازیں ستودن بود
سوی پاکان خود رهم دادی / چشم ایشاں به بنده بگشادی

خود بجائے خودم بپا کردند / حکم دادند و منفعت کردند
حق ایشاں و حق طاعت شاں / هم مرا بخش استقامت شاں

منصب بندگی عطایم کن / هم مصون از همه خطایم کن
خلعت از نماز بخشایم / لذت از نماز بنمایم

غیر ازیں ہر چہ ہست بیزارم — جز بخود ہیچ سوی نگذارم
یا ودود ایں وداد کن با من — تا نماند مرا ہنوز تو و من
تا کہ من با من است گرانبارم — لطف کن بار خویش بردارم
تا سبک بار در نماز آیم — از ستر عجز در نیاز آیم
پای تا سر ہمہ ودادم کن — فارغ از ہر کم و زیادم کن
موی مویم و ودود میگوید — یا ودود ایں وداد میجوید
یا ودود واز تو ہست انعامم — شد ازیں نام پر شکر کامم
جملہ عالم وداد میدانم — بر شہودش درود میخوانم
حمد من نعت و نعت من حمد است — ہم چو توحید نقش در من بست
چوں ازیں نام گشت کارم راست — ذکر ایں نام پاک فرضم راست
ذاکر از پرتوش شود مذکور — سایہ ہا محو میشود در نور
ہم دریں شغل بخش توفیقم — تا شود آنچہ ہست تحقیقم
بلی بلی از وداد آں دلبر — سایہ گستر شدہ مرا بر سر
بلہ لی زیں دعا کہ میگویم — ہم براہ وداد میپویم
بلہ لی یا ودود گو یائی — بر من از فضل خویش چو یائی
ہی ولنگ ایں زماں کہ شادیہاست — از چنیں حال خوش منادیہاست
ہی ولنگ ایں زماں کہ خوشحالم — ہی ولنگ آمد الست اقبالم
ہی ولنگ از ودود مشحونم — می نیابی جز ایں بتن خونم
بحر العرفاں ازیں شدہ در جوش — ہیچ رہ من نمے شوم خاموش
دولت از کرم خدایم داد — تا کہ در بزم پیر جایم داد
ایں بجز دیدن و رسیدن نیست — از زبان کس ایں شنیدن نیست
ہست گویندہ در جہاں گوگوش — گر بود گوشش ہم کجا ہست ہوش
بشنود بانگ آدمی حیواں — می نفہمد نہ بانگ معنیٔ آں
ہست گویندہ در جہاں بسیار — کم کس است آنکہ دارد ایں کردار
گر محقق شدی بحمد اللہ — ورنہ تقلید ہم نماید راہ
چوں ز تقلید جانب تحقیق — از ودود الست مرترا توفیق
غیر ازیں ہیچ روزگاری نیست — غیر ازیں بر کس اعتبارے نیست
اے مقلد بجانب تقلید — ار بود نیتت بداں توحید
غیر ازیں حرفہ زیادت بود — کہ ترا راہ ایں طرف نشود
آں خیال آفرید بدل بنہاد — فکر ایں راہ و راہ رفتن داد
ہم بتقلید کار عامل باش — آنچہ رو داد نیست حایل باش
ہر چہ کارے بداں ثمر باشد — چانکہ رد خطا خبر باشد
ہر ہوائے کہ در سرت افتاد — آں ز تقدیر حق بود رو داد
در وداد ہر آنچہ خواہی بود — آں ودود الست منبع و مشہود
او ہماں حال آشکارا کرد — شکر مر رحمت خدا را کرد
خواہش حق بشہرت خویش است — زاں سبب آفرینش اندیش است
خویش را خود چو آشکارا کرد — از صفت ہای خویش ما را کرد
جملہ را چوں بذات آں ذات است — ہم نہایت بر او ز اثبات است
چونکہ گشت از ودود آں مظہر — کرد صوفی بعالم آں اشتہر
چند روزی بہ پیش پیرے بود — شد چنیں روبرو مشہود
ہر محقق ہر آنچہ میگوید — در ازل کاشت حق کہ میروید
یک صفت زاں صفاتہا ایں دید — وجد او ایں ہمہ جہاں بشنید
از یکے رہ کہ فکر او بکشاد — در ہمہ راہ ہا شدش افتاد
از یکے ذات شد کہ بد مستور — ایں مظاہر بصد ہزاراں نور
پرتو زاں بجان پیر افتاد — پیر ازاں بر مرید پرتو داد
ایں صفت ذات بر صفتہا شد — عارف جملہ معرفتہا شد

چون در آئینه آفتاب افتاد
حق قریب است یا بعید از خویش
لذتش در روان شود ساری
شد مریدی به پیش پیر از راه
از تو دارم سوال در کاری
جمله فرزند حضرت آدم
هم بدان صنع نام او خوانند
آن یکی هست در جهان کناس
همچنان هر چه حرفه در دنیاست
هر هنر را که کس بجز د ندارد
زان هنر حاصل معاش او را
این نه از اینست هست تقدیرش
شد در آن کار در جهان مشهور
در تردّد تمام حیرانند
کرد در این عمل توکل او
غیر ازین هیچگونه کارش نیست
هر نفس را که می کشد آن ناس
هست الله گوی هر دم او
شیخ گفتش خدای از ایجاد
حق چو عقبا و حق چو دنیا کرد
بهر هر کار هر چه قابل دید
علم آن علم ها بعالم داد
هم خدا را بهر صفت نامیست

آئینه نور از آن برون ننهاد
گشته از روی وهم دور اندیش
بخشدش در همه خبرداری

عکس آئینه بر در و دیوار
ورنه یکبار هر که حق را خواند
پر ز لذت شود ز سر تا پا

پرسیدن مریدی از پیری که هر حرفه گری را بحرفه او می نامند
ذاکر الله را که او بجز این حرفه نمیداند بچه نام بخوانیم

هر کجا آدمی است در عالم
تا که استاد صنعتش دانند
هست او نیز در حقیقت ناس
آدمی زاده از خسرو آراست
وان دگر از هنر بنام آمد
پیش خلقت نام فاش او را
برد آن سوی فکر و تدبیرش
یافت مزدی ز خلق آن مزدور
آن طرف میرود که میرانند
بهر روزی نکرد سوی رو
یک زمانی جز این قرارش نیست
از ذهولش همیشه وارد ناس
این هنر را گر نه یاد از علم او
هر کرا خواست حرفه ننهاد
علمش اسباب آن مهیا کرد
خلعت آن صفت بر او بخشید
آدم آن نامها بسینه نهاد
حاصل از نامها بما کافیست

هر یکی شد بحرفه معروف
بر در دیگری ز دیگری شد باب
در حقیقت بما از خوان اوست
هم دگر فوق خویش میدانند
از کفش آن هنر وجودی یافت
او که آن صنع کرد روزی اوست
بهر آن کار بود این در کار
بود مزدور آنکه مزدش داد
هر که الله ورد می سازد
شد معاد و معاش او الله
حرفه های دگر شد از دستش
از هنر غیر ازین نمی داند
حضرت از لطف نام او گویند
آنچه خود میکنی سوال از من
هر چه امروز هست از ایجاد
او در آن کار کرده خود را بند
یافت از علم علم الاسما
کرد از جزو ذات خود معدن

کرد چون آفتاب نور اظهار
خود فنا گشت و حق ابد زو ماند
هست لذت کنون همه اعضا
گفت شیخا مرا بکن آگاه
حل این مشکلم بکن بارے
او بدان کار در جهان موصوف
هم بدرزی ز صنع او القاب
گرچه بر سوی حرفه او را روست
نام هم از وهم جدا خوانند
پیش آن دیگران نموده یافت
حضرت دوست را بر آن دست است
در وجود از عدم چو شد اظهار
لیک در حرفه دگر استاد
بر کرمهای او همی نازد
حق در این حرفه داد او را راه
روز و شب خوی در همین هستش
تو بگو خلق تا چه اش خوانند
تا بآن نامش از جهان جویند
بر تو زان گشت کشف حال از من
خواست فضلش کنون بر او افتاد
هست از روزگار خود خرسند
آنچه بوده است نام آن اشیا
از زر و نقره و مس و آهن

زرگر و مس گر و دگر حداد
بهر این کارخانه شه بنیاد
گرچه در بوته ها گدازش یافت
زان گدازش پسی نوازش یافت
آن بروز ازل مقدر بود
شد کنون در جهان همان مشهود
او هم آن همتی که ز آنسو داشت
حرفه خویشتن همان پنداشت
گرچه مشت پرند کرکس و باز
هر دو را سوی قصد خود پرواز
از ازل همت از خدا باشد
تا بقدر همان جزا باشد
از ازل آهنی که قابل ساخت
با خود آئینه شان مقابل ساخت
هرکرا برگزید سید اوست
یافت ز اینگونه خلعتی از دوست
جمله خاصان دگر طفیل استند
هست او شاه و خلق خیل استند
ساخت اعلی و افضل از زین روی
تا ز سرگین و مشک یابی بوی
در خور علم عزت است بمرد
تا کر افضل دو دست عالم کرد
قدر اعلی ز اسفل است پیدا
حکمت آن دید بانی دنیا
هر قدر معرفت کنی حاصل
اندرین دار ای تو صاحب دل
معرفت هرکه کرد حاصل پیش
معرفت در قصور شد در خویش
فی ذکر و نی اگرچه ز اینسو لیست
لیکن از کم از آنسو لیست
نیست در ثابته چنین بودش
مثل آن کار آن در افزودش
بالفیضان ز ازل بدنبالش
همی بر ندش براه از این حالش
لطف حق بهر ذکر خویش چو ساخت
در جهان سر بدین عمل افراخت

هرکسی را بقدر خود بنواخت
بهر کاری که خواست مظهر ساخت
گرچه زد زیر چنگ و سندانش
قیمت افزود و کرد احسانش
بود در کارخانه در کارش
که داد بهر آن پدیدارش
میل خاطر با نطرف کرد او
زان نموده مشیت حق رو
آن یکی را بدست شاه است جا
واندگر بهر حیفه و سودا
مزد هر حرفه حرفه گر دارد
روز و شب بر معاش بر دارد
آهنی نعل برستوران شد
گشت نزدیک او ز دوران شد
نیست کس را بمنزل او راه
شد از ایجاد قابل درگاه
قابل علم و فضل دیدندش
از همه خلق برگزیدندش
اینچنین است امتیاز از هم
زان تفوق با آدم از آدم
ضد ز ضد جلوه گر شد از ایجاد
هست عالم کنون همه اضداد
معرفتهاش بی نهایت هست
بر نهایت کسی ندارد دست
اندران دار آن ثبات هست
در خور معرفت مقامات هست
وانچه گفتی ز ذاکر الله
باشد این موهبت برد از شاه
بود از ایجاد قابل این او
تا در آئینه اش نمود آنرو
ساخت بی اختیار مشغولش
او دلیل است و اوست مدلولش
ثبت در ثابته قلم این کرد
مرد را تا که همچو آئین کرد
او کند ذکر حق و حق ذکرش
حق در انداخت است این فکرش

او کر الله درو همیگوید
کاشت این تخم ازل که میروید
عاقبت تخم او ثمر دارد
هر قدر بیش کاشت بر دارد

جواب گفتن پیر مرید سائل را که الله گوی صادق طریقت برا اهل الله میگوید

صورت عالم مثالش بود
گذشت از سیرتیش کنون مشهود
پیش نام او است اهل الله
واصل حق و عارف الله
او که الله گفت و جان افشاند
این جز الله اندر و کی ماند

عالم امر امر او این کرد
نادرین حرفه مرد آئین کرد
آنکه را شغل ذکر الله است
او ز مذکور خویش آگاه است
زین سبب ذکر نام او دارد
خویش را صرف کام او دارد

لذتی یافت است از ذکر او / تا بر آن سو گماشت است فکر او
هیچ لذت جز این سخن یابد / تا بر آنسو بجز نه بشتابد
نام آن لذت است وصل الله / لذت از وصل یار خود میخواه
وصل را نام لذت است ای مرد / وصل کامت لذیذ خواهد کرد
لذتِ وصل فوق لذتهاست / هر که او واصلست دانده است
ذکر حق روزیست برای مرد / مرد ازین راه قصد روزی کرد
کردن ذکر روزیِ او شد / زان سبب ذاکر است او لابد
روزیِ پاک روزیِ او بود / بهر این گشت از عدم موجود
اول از نام کام شیرین کرد / بعد از آن یافت ره بوصل آمرد
نیز الله ذکر او دارد / هر زمانش بیاد می آرد
یاد او مرگ و رجعتی دارد / در همین حال رفعتی دارد
زندگی کسب زندگی از مرگ / کرد تا یافت از حساب این برگ
در زمان نام حق چو میگیرد / او در آندم ز خویش میمیرد
رجعتش زندگی نماید روی / او ز خود زنده مرده است براوی
ای خوش آنرا که حالش او باشد / بحر در پردهٔ سبو باشد
شد همان نام جسم و جان او را / لیک حق خواست درمیان او را
گرچه او صورت بشر دارد / صورتش معنی دگر دارد
اندرین بزم درمیانست او / زندگی سجده گاه از انست او
گرچه او صورت بشر دارد / صورتش معنی دگر دارد
هر چه باشد همه شود فانی / ذاکران یافتند نکو دانی
حق خود این راز را برون افشاند / عمل الصالحات باقی خواند
هر که الله گفت الٰهی است / هر که در بحر زیست او ماهی است
مولوی رومی است مفتی این / آنچه او گفت تو ز صدقش بین
در هوائی هر آنچه خواهی بود / آن هوا مر ترا ز خود بربود
شد وجود تو فعل و فاعل اوست / هر طرف میروی تو حامل اوست
هستیش هستی ترا گذاشت / او درآمد ز تو ترا بر داشت
نفخ را حق بجسم خاک دمید / شد بتحرک از آن کلوخ پدید
حق صفاتِ ثبوتی اندر خاک / کرد با خاک گشته است دراک
باشد از نفخ جسمها را جان / چشم بند است جان درو پنهان
باشد از نفخ جسمها به نوا / ورنه در گل چنین صفا ز کجا
آن هوا معنی است و لفظ وجود / لفظ را هست و بود معنی بود
چون گرفتی تو نام حق در یاد / رفت جسمت ز یاد او برباد
برد زان باد جسم تو از فرش / در تماشای نور حق تا عرش
لذتی کو رسد دهانت را / گشت ساری تمام جانت را
نیستی تو در آن زمان در خویش / برد لذت ترا فرود خویش
از حلاوت بحالتی دیگر / کرده جانت بچشم آندم سر
آن حلاوت چو رفت یادت ماند / یاد آن هم ترا بفرحت خواند
چون شود از جماع انزالت / گشته ستو بدل از آن حالت
چشم شد بسته بیخودی رو داد / از تو بی اختیار آب افتاد
محو لذت نه ساعتی در وی / هیچ از حالِ خود نبردی پی
یا پسر شد ز نطفه یا دختر / از حقیقت با صل آن بنگر
هم شوند آن دو بالغ و کامل / همچو تو بر همان عمل عامل
گر تو از ذکر یافتی لذت / بی تو لذ نماند آن نعمت
آنچه باشد نتیجه آن زاید / لیک دایم عمل در آن باید
آنچه زاید ابد بود یارت / مؤمن است و رفیق در کارت
هستی خویش را نکو بشناس / آنچه دریافتی بر آن کن پاس

از چنین لطفی که گفتم من   نیست آلایشی بمرد و زن
خود بگو زین ولد چه می شاید   غیر عیسی ازین چه می شاید
مرده را جان دهد از انفاس   گوهر است آن و دارم آن را پاس
چونکه زد عطسه حمدلله گفت   حمد حق همچو گل بدم بشگفت
رحمک الله زیکه گر بشنید   گفتن حمد را نتایج دید
قدرت آن باد را که میداشت   بعد از آن در روان او آن کاشت
بود در مهد طفل و پیغمبر   کرد بر خلق حق بدعوت سر
دمبدم بر خدای حامد باش   تا نماید بر تو از مادامش
هر نفس کو بذکر حق آید   رحمت و نعمتی ازو زاید
مهر حق گر بجان خود داری   آن چه جانست در تنت ساری
حاکم است او بهر طرف راند   نیست اینکس ولی نه بیداند
گر بتحقیق هوش داری هوش   هوش گوید ترا خبر در گوش
تخم چیزی که کاشتند برست   کرد کارنده کار خویش درست
وصف او لم یلد و لم یولد   لیک میلاد را ازو بیجد
در هر اشیا که او برایت کرد   فارغ او راز حد و غایت کرد
او سوی بیخودی شدش جاذب   سالک صادقست نی کاذب
ای بیخ از خویش گر تو واکردی   زود با بحر آشنا کردی
چونکه تقلید زور و قوت یافت   گشت تحقیق و ضد فنون یافت
رفته رفته شد اندران استاد   حرفه های دگر نماندش یاد
اندران حرفه نامدار است او   صاحب علم و اعتبار است او
چون حبابی که سر ز دریا کرد   ز آب دریا وجود پیدا کرد
بود خود آب و باد حق در وی   آن حباب آن طرف نبردی پی
باد هم زان سبب بها پیوست   وحدتش آب و باد صورت بست

از دهانی که سر زند الله   سوی میلاد میگشاید راه
هر نفس نزد عارف با الله   بهر هر مرده هست روح الله
خوانده ام جان بقالب آدم   چون در آمد ز عطسه آدم
گشت دارین از زمان خوشبوی   گفتن حمد داد ازینسان روی
حق روان جبرئیل را فرمود   تا که آن باد عطسه را بربود
گشت مریم ز باد آبستن   جلوه گر شد مسیح از آن زن
رفت بر آسمان چهارم او   حمد را این نتیجه بدهد رو
همچنان پاس دار بر انفاس   تا نه غافل بر آری وسواس
مرغ جنت برای تو باشد   از نوادرشناسی تو باشد
حاکم است او تو گشته محکوم   بیخودی زان نشد ترا معلوم
غالب است نفس و گشته بیهوش   چون ازین هوش میشوی بیهوش
چون خیالی نشاند در دل تو   کاشت آن تخم در بر گل او
ذات پاکی که مستیام من   آفریننده من و هر فن
از ازل تا ابد بجز پیوند   فرد بالذات بی زن و فرزند
خویش را احتیاط بنموده اند   او همیسر اندش که میسر اند
گر ببیند که کیست راننده   جلوه گر گشت خواجه بر بنده
ای حباب ار تو بادنمائی   زود واشو که اصل دریائی
کرد تقلید حرفه یک مرد   پس بتقلید حرفه را میکرد
یاد اگر داشت دست ازو وا داشت   آنچه تقلید بود بر پا داشت
بحر العرفان چو موج خود برداشت   بنده با خواجه اش یکی سر داشت
اینطرف و آنطرف همی گشت او   دید دریا برای خود دشت او
بود از رفت و از خود واشد   بود دریا و باز دریا شد
چون مریدی این سخن زعرفان گفت   باطن شیخ نیز از آن آشفت

آمد از سیرگاه خویشش یاد / نیز آزاده مرید را کشاد
پیر هم مست شد از این معنی / طالب از دست شد از این معنی

هم مرید از شراب مستی یافت / پیر هم ذوق می‌پرستی یافت
اینچنین جلوه از مرید او دید / پیر را شد تجلی تجدید

هر دو را چون سخن رسید اینجا / حالتی طرفه شد پدید اینجا
من هم از حال شان بر آشفتم / بحر العرفان به بیخودی گفتم

آن دو در بحر وحدت افتاده / گشته از رنگ دوئی خود ساده
از سر علم بر یقین رفتند / از مکان جانب مکین رفتند

چون مرید آب بحر وحدة خورد / مست شد آنچنانکه آبش برد
مغزش از مستی شراب آشفت / رو بروی پیر خویش را میگفت

حرف تو در روان من جا کرد / آنچه پوشیده بود پیدا کرد
از خداوند ایزد متعال / ترجمانی مرا درین احوال

چون خدائی مرا ز من برهان / تا بجائی که هست جا برسان
بود این نیز بر حق آئینه / حق در آئینه حق در آئینه

این نظر چون مرید را آشفت / کرده بر حق مخاطب و میگفت
پیش از ینهما نراست قدرت کار / هستی من ز من دمی بردار

از کرم بنده را بکن درویش / تا کنم فقر و فاقه را ره پیش
بهره ده ز دولت خویشم / تا بنامند مرد درویشم

هرچه ایشان براه دین کردند / کسب در علم و در یقین کردند
وانچه از جهد حاصل شان شد / یا مقامی که منزل شان شد

اندکی زان نصیب من گردان / تا نباشم ز نفس سرگردان
هبه کن از هر طرف بخود درویم / تا ترا گویم و ترا جویم

سازم از ذکر توشه راهم / گوشه با تو انس میخواهم
شکر دارم که بی عم و خالم / شکر دیگر که نی ز زن نالم

بیکسم تو کسی بهر بیکس / چون تو باشی مرا مرا این بس
از عم و خال هیچ نگشاید / لطف و احسان تو مرا باید

گر ز بابی بخود کنی همراز / خادم او شود ز جان شهباز
دیده ام بر همه فسادارند / خود شبانی بخود گشادارند

یاری یاوران بود از تو / هست توفیق ها دران از تو
وارثم غیر حضرت تو نی / رازم غیر رحمت تو نی

چیست در من آن که از انت نیست / در روانم بجز روانت نیست
چون برون پا نهم از این عالم / از کرم کن نظر با حوالم

نیست اسباب نفس با من هیچ / فارغم من ز فکر پیچا پیچ
نسبتم نصب کن بدرویشان / از کرم میشمارم از ایشان

بر همین نام مردن من کن / یاد خود زاد بر دل من کن
یا ز خلقم بکن بدرویشان / به که باشم ز زمره ایشان

یله لی خویش را بتو بستم / جز تو چیزی که بود بشکستم
یله لی سوی اصل پی بردم / صاف گشت است بعد ازین دردم

یله لی از شراب یکرنگی / رستم از بستگی و دلتنگی
هی ولنگ آنکه چون شهی بازی / یافتم از تعلق آزادی

هی ولنگ آنکه قطره دریا شد / راه هر قطره ها کنون وا شد
هی ولنگ هر صفت که بد در ذات / شد ز دیدار تو مرا اثبات

جمله ذات و صفات هستی تو / این طلسم از هم شکستی تو
این نه از سوی من ز سوی تو بود / سبقت این طلب از کوی تو بود

هرچه غیر تو هست آن فانیست / بودن عاشق بران ز نادانیست
هست دنیا بجمله دیرینه دون / زانه از نکه این مرا مفتون

این خدا بین خدا در دو مید — زین تماشا ز عشق میرقصید
پیر بودش مخاطب آن ماه او — داشت زین آیینه بجانی رو

گفتش ای دستگیر دل اینم — پاک گردان کنون ز هر شینم
تا مجدد کنم ارادت من — برکنم بیخ رسم و عادت من

استقامت براه دینم ده — ره سوی عالم یقینم ده
خود دعاگوی و خود مجیبی تو — بر همه حال من قریبی تو

چونکه آیینه پیش رویش بود — گفت چیزیکه اندرو بنمود
شد تجلی حق چو از پرسش — خورده بر هیچ حرف کم گیرش

نیست از پیر تا خدا فرقی — لیک این فیض بی بر د غرقی
بیخودانه به پیر خود میگفت — هیچو مستان بخویش می آشفت

هرچه دست از دل و زبانش داد — داشت از شور عشق ازان فریاد
گرچه این عجز بر خدا بنمود — لیک مرشد بر او مخاطب بود

گاو را شیر خورده بود آن شیر — گاو وابسته دید و پیش پیر
ورنه کی زهره داشت بر گفتن — بیشدی شیفته ز آشفتن

جان خدا بود خانه بود این پیر — زان دلیرانه داشت این تقریر
پیر گفتش چه حاصلت ازین — گر نباشد یقینت اندر دین

از یقین نور این یقین میجوی — بعد ازان این سخن مرا میگوی
تا درین قیل و قال خواهی بود — بی تلذذ ز حال خواهی بود

گفت یا شیخ از یقینت این — در دلم نور تو در دین است این
من ازین حال فال می بینم — جلوه گر از کمال می بینم

من ازین قال خود یقین دارم — این ز من نیست حال این دارم
قالم از روی حال می روید — ذات وصف صفات میگوید

این کلامیکه میکنم با تو — زان منم قطره در تو دریا تو
تشنگی میشود ز من ساکن — هست پیدا تسلیء باطن

هرچه از حرف من همی روید — حضرتت در دلم همی گوید
در همه عضو جسم از هر سو — شد شهود خدایم از هر مو

از کف پای تا سرم غوغاست — رگ رگم از نواش چنگ آساست
هر همه حمدگو در اورادند — نغمه دارند و مست فریادند

هست سنگ و کلوخ در الحان — حمدگویا بحضرت دیان
جمله تسبیح و ذکر میگویند — زین همه نغمه ها ترا جویند

گوش من بشنود ز هر جا راز — هست این گفت و گویم آن آواز
آنچه در خویش داشت هر جا دید — گشت تحقیق و رفت از تقلید

ساعتی چونکه شد ازان خاموش — دید دیگر وجود خود در جوش
گفت در غیر هم همین حالست — جسم بر من وجودها دالست

هرچه در دیگریست در من هست — بر من و جمله خلق یک تن هست
در من و خلق از چنین رو داد — از میان پردهٔ دوی افتاد

چون چنین حالتت پدید آمد — کس نه پیر و نه کس مرید آمد
خود خدا ایست و نیست کس بنده — باش در عمر خود سر افکنده

از چنین گفت و گو زبان بربند — باش اندر تخیلش خورسند
تا زبان را بحرف بگشادی — از دوییها بکثرت افتادی

گرچه کثرت تمام توحید است — لیک اینحال عارف دید است
از ریاضت تو زنده میکن دل — تا چنین حالتت شود حاصل

گفت تقلید لب تحقیق است — منبعش نیست جز توفیق است
شد مقلد محقق از توفیق — چونکه تقلید شد برای تحقیق

ای مغنی چه خوش نوا داری — کس نداند که از کجا داری
این صدا شد بلند در عالم — از سر عشق و شوق قد الم

ای مصنف چه گفتگویست این ‏ شاهد گل چو رنگ و بویست این
از بیانت ترا دهد احوالت ‏ باشد اسرار حق همه حالت

گفته ز سابقان یقین میدان ‏ هرچه در کوزه می ترا ده آن
ز بدر اعمر را کنی در پیش ‏ میکنی شرح حال خود از خویش

ببرند عشق از روانت جوش ‏ تا قیامت ندارد این سرپوش
از کلامی که خود شود جانت ‏ آن خوشی هست عین وجدانت

منبع جوی ها ز دریا هست ‏ زانچه انجا تمام اینجا هست
هر کجا آب صاف و شیرین است ‏ تو بدان اصل منبعش دین است

هست تاثیر صحبتش پیدا ‏ گر کجا یافت نغمه شد گویا
کوزه در بوزه کرد از دریا ‏ آب دریاست از سما پیدا

از رهِ کوزه تو بدریا شو ‏ پس ز دریا بسوی بالا رو
تا نه بینی حقیقتِ عالم ‏ چیست ذاتِ حق و بنی آدم

غیر آدم تمام مخلوقات ‏ ذات کرده بذات حق اثبات
گر باهل کمال کس پیوست ‏ داد آن صحبت این نگاهش دست

مولد و منشا اش بخارا نیست ‏ زان در و علم و فضل و دانا نیست
زین بخار الغرض بخارا نیست ‏ عالم و علم جز خدا را نیست

هر کجا نشائ خدا باشد ‏ جان او بهر علم جا باشد
هیچ خواندی که شیخ دین عطار ‏ منطق الطیر کرد در گفتار

سارک و طوطیست و بوتیمار ‏ از کلامش شدند در گفتار
هرچه ذی بال در جهان کرد است ‏ پیش آن شیخ نکته دان بود است

حرفِ توحید زین همه طیار ‏ کرد ارشادِ ما ز هر منقار
گر تو دیدی که گرد و دهقا نیست ‏ زان در و حمق و جهل و نادانی است

هر که با هرچه خوی میگیرد ‏ جان از آن رنگ و بوی میگیرد
این گدا دولت از کجا آورد ‏ هست پیدا که از خدا آورد

ذاتِ پاکش ز رحمت و احسان ‏ هر کجا هرچه خواست کرد آسان
در رهِ پیر شد فنا طالب ‏ علم آن پیر شُد در و غالب

هرچه میگوید این ز پیرش هست ‏ پیر را تا خدای باشد دست
صحبت پیر کرده است پیرش ‏ هست از و در کلام تاثیرش

هست این نشاءها از و در ما ‏ حق قند است از وجود او پیدا
شیخ عطار را چو دست این داد ‏ من خدایم بگفت در فریاد

نامهٔ بی سرش در عالم هست ‏ رفته رفته سخن کجا پیوست
گفت اول کلام خود در طیر ‏ تا بانجا رسید آخر سیر

نیست در حسن و قبح بر کس دست ‏ همچنان کیش و مذهب از حق هست
هر کجا هرچه خواست ظاهر اوست ‏ در همه کار خویش ماهر اوست

هرچه رو داد حالی و وجد آمد ‏ آن همه فعل ذو الجلال آمد
از ولی گر کرامتی زد سر ‏ ای تو عارف ز فضل حق بشمر

بنده پیدا برائے طاعت شد ‏ پس بطاعت اطاعتش لابُد
امر حق جان جان او باشد ‏ هرچه در ماست آن او باشد

جمله احوال ها چو روزی دان ‏ روزئی هر که هرچه شد از آن
عشق و حسن از مرید و پیر آمد ‏ حسن بر عشق دستگیر آمد

حسن کرد است عشق را پیدا ‏ داشت الست زان ظهور خودنما
عشق عشق است حُسن را محبوب ‏ زانکه زین شیوه می نماید خوب

در ازل همسر اند یک دیگر ‏ عاشق و دلبر اند یک دیگر
آن یکی در محل استغنا ‏ واندگر بهر خدمتش برپا

هر دو یک گل ز گلبن توحید ‏ ذات ازل در صفات شان تجدید
حسن چون شمع شد فروزنده ‏ عشق پروانه گشت سوزنده

شمع از نور حق چو نور اندوخت / خویش را سوخت تا جهان افروخت
هم بما هم نه ما جدا هست او / اندرین نسبه چون خدا هست او
عشق را عشق گشت از آن افزون / که مرا خواست است حسن افزون
حسن را عشق هم جلا داد است / نسبت همدگر خوش افتاد است
هر دو بر یک دگر خوش آینده / یک وجود اند دو نماینده
از دو سو چون بهم ارادت خواست / انجمن از مرید و پیر آراست
این صفت همچو گوی و چوگان است / گوی در زیر امر و فرمان است
نیست بی گوی جلوه چوگان / هر دو باهم خوشند در میدان
هست چوگان بدست چوگان باز / چون تو گوئی بحکم او می‌ناز
هست ارادت ز صاحب چوگان / ساخته از الوهیت میدان
میکشد گوی زن سوی خویشش / گرچه خود رانده است از پیشش
گوی زن در رهش همی تازد / زین ارادت مرید میسازد
گوی دارد زبان در این حال / ورنه میگفت از توام این حال
گشت مطلوب طالب طالب / عشق ازین هر دو سوی شد غالب
هر که هر چیز جست می یابد / گر درین راه جست می یابد
در دل هر که صدق و عشق انداخت / آن طلب بر مرید خواهد ساخت
هر که از هر چه میشود مشهود / باش موقوف که در الست این بود
آن هوس رفته رفته شد غالب
از ازل دیده بود جانش نور
جان و دل رهن علم می بودش
چون هوس بر کمال انجامد
عشق باشد دلیل مقصد خویش / میکند خود بمقصد او ره پیش
این طلب اندر وز ایجاد است / لیکن امروز جلوه را داد است

خوش فناسی که شد جهان آباد / هر طرف کرد فناش ضو افتاد
حسن چون سوی خویش طالب دید / زنگش افروخت حالتش بالید
عشق موجود گشته از حسن است / آتش دود گشته از حسن است
بعد از آن حسن عشق را افزود / در ازل حسن و عشق یک جا بود
عشق ذات است و حسن صفت دارد / عاشق آن به که معرفت دارد
در میان مانده است خود مابین / نکته فرق شد زمین با فین
گشت سالک بهر چه پیش آورد / شده سر ده بهر طرف بسپرد
اینهم آنسو که رفت پی در باخت / خویش را تابع ارادت ساخت
او نتراکی ز دست بگذارد / با سر تو مدام سر دارد
گوی خود را فکند و پس آنگوی / گرد از انرو ز ضرب چوگان روی
هم از آن ضرب دور جا داده / گوی بیچاره در ره افتاده
گفته چوگان در آن زمان بر گوی / هر طرف رو کنی تو دارم روی
جلوه گر گشته طالب و مطلوب / شد محب جاذب دل محبوب
جذبه مضطر تش کند در خویش / هر چه جویای آن است آید پیش
گر درین راه چست بشتابد / در جدش داشت کرد کارش راست
هر چه امروز از قدیم است آن / شد عیان گرچه بوده است نهان
خوانده‌ام در کتاب ایه کردی / عالمی را هوس لبسر بردی
عام را شد ز عاشقی طالب
آنطرف عشق ساختش مجبور
عشق را هی که خواست بنمودش
آن بود عشق را شد و آمد
تا رسد بر مراد خود شیدا / راه هر آئینه میکند پیدا
عشق فکر آفرین است استادش / فکر آنسوی کرد ارشادش

قصه شیخ ابو عبدالله المشتهر سابونی که در یک شب از روی صدق طلب بمطلب رسیده و کشف مطالب برو شده و گفتن او که

اورسید آنطرف که عشقش خواست
عشق بنمود راهش آنسو راست

هرطرف میبرو ز مقصد بوی می برد
میبرد بوی مردم آنسوی

چون رسید او بمدرسه از جهد
بود انجا و فطرتش این عهد

نی بکس گفت و نی زکس پرسید
مصلحت بر مراد خود آن دید

عشق علمش بمدرسه ره داد
بوده است این پر و طلب چون باد

فتح باب از کتاب می جستند
در مداد آفتاب می جستند

بر همه لطف و تربیت دارد
ضایع از جود کس نه بگذارد

سالکا هرزه هرزه میجویش
زان نه بینی تو عاقبت رویش

رو چو در راه مدرسه بنهاد
رفت و در بندگی بپا ایستاد

شخص با عکس در خطاب آمد
عکس با شخص در جواب آمد

در همه جسم هاست خود جان دوست
ایطرف آنطرف همه خود اوست

گفت عمریست علم میجویم
در طلب روز و شب همی پویم

سوختم لیک دل نشد روشن
شعلهٔ درد میدواند در من

علم باشد وسیلهٔ دریافت
راه اینست کو بره بشتافت

آمدم پیش تان بدریوزه
تا برم آب بحر در کوزه

خوانده ام هر که علم میخواند
تا ابد زنده و جوان ماند

ره کنون برده ام درین وادی
حاصلم شد ز دیدتان شادی

عشق بیرون ز حد گذارد گام
نیست اصلا بمصلحت آرام

این فقیهان ز فقه درین باب
اوفکنده کتابها در آب

مرد دیوانه طالب علم است
کی درو بردباری علم است

در چهل سال هرچه کس آموخت
گرم ره بود تا دل و جان سوخت

کو بیک روز علم دریابد
چونکه دریافت زود بر تابد

اهل فضلش نظیر دل دادند
در پی فضل او درافتادند

عشق هر راه را نکو داند
بی دلیلی او بخویش میراند

آن طلب سوی مدرسه بردش
برد و براهش فضل بپروردش

آنطرف رفته بود تقدیرش
راه آنسوی کرده تدبیرش

سیل خود راه خویش بگشاید
تندی و زور راه بنماید

دید انجا جماعتی باهم
از همه خواهش جهان بی غم

در سیاهی و در سفیدی اوست
دل ده زو ز ناامیدی اوست

هر کسی از ره طلبگارش
بهر هر راه رو بود یارش

اندکی تو بسوی او کن روی
او دهد بر تو روی از هر سوی

همه گرم قیل و قال میکردند
کسب و فضل و کمال میکردند

در نظر دو نمود و بود آن یک
زان با خوی فزوده هم از شک

اندران مجمعی در آمد مرد
خواهش علم از انجماعت کرد

زاینطلب هیچ حاصل من نی
هم شکیبا جز این دل من نی

مرحبا گر شما رهم بدهید
اندکی علم در دلم بنهید

می نوازد ز فضل میخواهش
میدهد وصل خود ازین راهش

تشنهٔ را بجرعه دریابید
زانکه سیاح بحر و راهید

زینطلب در طلب شتابانم
سخرهٔ غول هر بیابانم

زین سخن اهل فضل خندیدند
چونکه نادان و ابلهش دیدند

هست دیوانه هر که دارد عشق
بر صلاحش نمیگذارد عشق

حل این مسئله نشد از کس
عشق را عشق حل مشکل بس

در یکی روز علم میخواهد
خویش را غیر را همی کاهد

عاشق علم مضطر از عشقست
در طلب اندرین مراد عشقست

عشق در اضطرارش افگنده است
مضطر از عشق علم را بنده است

زین سؤالش بسی برآشفتند
وز تمسخر بسوی او گفتند

آنکه گوینده بود دیگر بود
لیک خود را بروی شان نمود

شاه ما راست روی از هر روی
اوست از خویش و غیر او را جوی

شاه ما صد هزار فن دارد
اندر آنها بشک وطن دارد

بی مکان هیچ جا مکین دیدی
جسم را جسم غیر جان دیدی

شاه ما گوش هر کجا گوشست
در کلام و سماع رو پوشست

بی صور معنی نماید روی
کیست بیننده اش مرا برگوی

هر کرا راه راست بنماید
از یکی هزل عقده بکشاید

شاه ما راست مکرها بسیار
اوست اوستاد بر همه مکار

شاه ما هر طرف گدا جو بست
زان گدائے ز هر زه ره سو بست

هزل این مرد حادث شده از اوست
حال ابلیس هزل دارد دوست

خود نیفتاد بلکه مجبور است
هر که مجبور عشق در نور است

عقل باشد عقیله و پابند
عشق این بندها ز خود برکند

رفته بر عاشق اختیار از دست
مرده افتاده پیش عشق این است

عشق با خویش را بود دشمن
هست با خویش خود بخود رهزن

عشق با خویش را نه بستاند
از در خویش دور میراند

بیخودان را بساز واری اوست
مرده عشق عشق دارد دوست

باخودان راست عقل دور اندیش
عشق هر که ورا رساند پیش

حق معلم براه و کیش او را است
اوست پس ره خدای پیش او راست

این بعلم خدا گذارد کام
زود بر مقصدش بود انجام

بشنو اکنون چه هزل شد تعلیم
طالب علم چون بر آن تسلیم

یک بهزول بیخودی باید
تا برو هزل راه بنماید

هزل من نیز هست بی تدبیر
گر تو خوانی از آن نصیحت گیر

از برای خدا سخن گوییم
نی ز کس مزد و صله میجوییم

شاه ما راست در زبان هر حرف
شاه ما راست بحرها در طرف

اوست از هر زبان بگو یائی
بشنو از وی اگر تو جویائی

شاه ما جان جانست جانها را
او مکین است این مکانها را

شاه ما ناظر است از هر چشم
نیست بی مردمک خدا در چشم

شاه ما معنی است بهر صورت
پس تو معنی بجوی در صورت

لایق فضل هر کرا دیدند
هزل کردند و فضل بخشیدند

شاه ما راست علمها در ورد
هست خود اوستاد و خود شاگرد

شاه ما آن قدر غنا دارد
صد هزاران گدا پدید آرد

هزل بی بزل باده و جام است
بهر جائیکه باده آشام است

هزل عشق راست عشق استاد
هر طرف او فکندش او افتاد

میوه جد عقل استکبار
عاشقان را ازین بود زنهار

هست مختار او بحالت خویش
بر ضلالت کند ضلالت خویش

باخود است و بخویش میراند
هر که با خویش هست در ماند

عشق با خویش را نباشد یار
دشمنست او و با ویش انکار

عشق در راه هر که آمد پیش
میکند مرد را تهی از خویش

ابنت بیخویش در همانش او
هر طرف رفت بیخود آن نیکو

هر که خود را بعشق خواهد داد
گشته از بند فکر و عقل آزاد

اوست چون گو خدای چوگانی
حاصل گوی چیست حیرانی

او بعلم خود است سرگردان
با خودی بیخودی چنین میدان

هزل مردان همین چه جان دارد
صد هزاران عطا نهان دارد

همچنان هزلهاست تصنیفم
بهر ارشاد بر تو تکلیفم

بیت با بیت نیست تعلیم است
هزل ما هزل نیست تعلیم است

هزل ما را ببین چه حکمت هاست
هزل ما بنگر از کجا برخاست

نے بخلق خدا دغا داریم — رہنمائی سوی خدا داریم
بشنو اکنوں گرت شنیدن ہست — تا دہد وصل حق ازینت دست
اندریں ہزل لُب او شاہد است — گر شنیدی خدا رہت داد است
پس بگفتند فاضلاں ہی مرد — ہرچہ گوئیم بر تو باید کرد
ما ہمہ بہر علم آں کہ دیم — ما فضیلت بدست آوردیم
بے ریاضت ہنر نشد حاصل — کوشش اندر طلب بکن از دل
ریسمانے بپای خود بربند — باش بر ایں تعب شبے خورسند

ہزل اہل مدرسہ بطالب علم صادق و یافتن او علم بطلب ہزل

یکسر ریسماں بسقف از پاے — بند میکن بہرچہ یابی جاے
ریسماں را بکش ازاں بر خویش — ایں ریاضت دریں طلب کن بیش
تا شود سر نشیب و پا بالا — خویشتن را شمر در آں دم لا
کز برہ اصفرہ مکن اذکار — باش تا صبحدم دریں بیدار
ہر کہ شب را بروز آورد است — در ریاضت بروز آورد است
یک شبے بر خود ار تعب داری — در ہمہ عمر ازاں طرب داری
ہرچہ علمست رو بدو از جانت — میکند اوستاد در راہت
اہل حق راست علم در سینہ — عالمانند و علم داری نہ
آں جواں ہزل را بجد پنداشت — ریسماں بست و پای را بر داشت
مصطفےٰ گفت آنکہ جد بشتافت — عاقبت او مراد خود دریافت
آں جواں نیز آنچہ شد تعلیم — کرد خود را بصدق دل تسلیم
ذاتی میگفت با ہزاراں شوق — غرق جان و دلش ازاں در ذوق
چشم در انتظار علم از خویش — راسخ امید با وفا در کیش
از سر صدق ایں سبق خواند — از دو چشم اشکہا ہمی افشاند
در توجہ بسوی دل ہوشش — تا چہ آمد ز غیب در گوشش
باطن خویش را نظر میکرد — از سر شوق ذکر سر میکرد
کرد و امید قاعدہ محکم — در طلب شاد و از تعب بیغم
ہمچناں بود و صبح پیدا شد — روزنِ در ضمیر او وا شد
چوں ز درگاہ جدِّ او دیدند — ہرچہ مقصود داشت بخشیدند
حقتعالیٰ ازو اجابت کرد — گشت یک شب ز علم کامل مرد
آنچہ گویند فقہ و تفسیر — شد بلوح دلش ہمہ تحریر
آنچہ در عمر عارف کامل — باشد او کرد در شبے حاصل
می شنید او کمال اہل حرف — تا کہ پر شد ازاں شرابش ظرف
در پئی آنچہ بود او شیدا — گشت ناگاہ از دلش پیدا
شد دریں راہ یک شب آں جاہل — ہم ولیِّ خدا و ہم فاضل
ہرچہ فکر و خیال او میجست — از دلِ خود ہم از دلش میرست
دل بکوشش کہ بودہ در نامے — منبعش آمد آمد از خامے
ہم کتاب اندرو ہم تعلیم — آں ز خود بیخود و دراں تسلیم
خواب در راحت حرام برخود کرد — شام را تعب بر صبح آورد
از ازل تا ابد ہمہ اسرار — دید در خود ز خود چو شد بیدار
ہر کتابے کہ پیش رو بمیداشت — ایں بخواندے ہر آنچہ او میداشت
حکمت و ہستیش ہویدا شد — چوں ز ہستی طلسم او وا شد
در دل خویش چوں حقیقت دید — بلہ لی گفتہ و ہمے قصید
گفت دیروز شام بودم کرد — لطف حق صبحدم ز من آں برد
یافتم علم از عنایت ہو — شد ہویدا مرا ہدایت تو
گفت امسیت کرد ماز ینحال — گشت اصبحت دال
زیں فصاحت کہ در زباں دارم — فاصحی کو کہ در بیاں آرم
نعل ازیں ہزل مطلبش جد بود — تا خدالیش بعلم رہ بکشود

علم علم خدا شناسی بود   حق بروزان تعب عطا فرمود
کرد معلوم علمها یک شب   عمر را کرد ذکر حق هر شب
زین طلب حاصلش مطالب شد   بر همه اهل فضل غالب شد
طالب علم معرفت شد او   نیت نیک داد او را رو
یافت چیزی که خواست در یک شب   دانست لبیک حق بهر یارب
جود و فضل خدا برا چون دید   گشت بسیار شاد در رقصید
بیخود از خود بر آیه ها میخواند   سر بسجده بشکر حق می ماند
وجد آن نشاء اش دوبالا کرد   دیر یعنی زبان خود وا کرد
یله لی حق علیم عالم بود   علم عرفان واعظان فرمود
یله لی فضل حق چنین گنجم   داد یک شب باندکی رنجم
یله لی حق بمدرسه راهم   داد و بے درس کرد آگاهم
هی ولنگ آنکه منزل اهل الله   بنده را هادی است یا الله
هی ولنگ آن عمل قبولم شد   هر چه بود است علم وصولم شد
هی ولنگ آن مسبب الاسباب   بر من از فضل کرد فتح الباب
بود در عهد افضل الاقران   خوانده معنی و لفظ از قرآن
داد حق سوی جهد راهش داد   راه را هم بفضل خود بگشاد
هست توفیق جهد از آن سوی   بر تو ایجاد کن بر آن زوی
هر شجر را بذات خود بالاست   جامهٔ کس بکس نیامده است
در دلت چون خیال خود بنهاد   باش راسخ که وصل خواهد داد
آنچه خواندیم در خور او بود   چونکه شد وقت رو بر و بنمود
گر کسی همچو او کند این کار   هست او نیز او یکی بشمار
خویشتن را بریسمان آویخت   در طلب اشک و آبرو در ریخت
منزل مردان برای خود ره دید   رفت از آن راه و جان آگه دید
بهر این آفریده بود دیدش   قابل جهد دیده بود دیدش
بحر العرفانست حضرت انسان   ای تو انسان طلب ز حق عرفان
جهد بید از حق نباشد جهد   همچنان رفته از ازل این عهد
اسپ و خر را نه شان انسانست   مختص انسان برای عرفانست
گر نه تحصیل کرد کس عرفان   نیست انسان جماد و حیوان
چون ترا داد در رهی رهبر   راه سیر و بفضل حق بنگر
مرد را چون بدل طلب افتاد   بوده است حق بصیر و اجرش داد
نیت از صدق بود بر آن مرد   عاشقانه درین طلب جد کرد
پیش خلق ارچه منزل و افسوس است   پیش عاشق نماز معکوس است
عشق حق در دلت چو پیدا شد   از همه راه ره بحق وا شد
خواندم از قول شیخ نور الدین   قصهٔ در بیان این آئین
در دعا خواست از خدا اینحال   قول او هست بهر سالک دال
گفت بازی گری در عالم بود   مایه اش رقص و مزد رقصش سود
چون ببازی و رقص کردی روی   بذل و انعام بودش از هر سوی
از تماشائیان گرفتی زر   غیر از این نه حرفهٔ دیگر
برد عمری بسر درین اطوار   بود وجه معاشش او زاین کار
بود زین مزد جو بهر بازار   چند تا گرد هم بکارش یار
تا که روزی ز بهر روزی مرد   ره ز کشمیر سوی تبت کرد
با رفیقان خویش ره پیمود   جمله اسباب رقص با وی بود
منزلی از دو کوه راهش شد   سایهٔ سنگ شب پناهش شد
شب چو شد صبح اندران منزل   گشت حالی پدیدش اندر دل
نیت خیر از ضمیرش خواست   کرد فضل خدای کارش راست
رحمتش هادی المضلین است   راسخ امجد اکمل الدین است

گفت با خود درین سبب دیّار — نیست جز ذات واحد القهّار
عمرها نزد خلق رقصیدم — مزد آن رقص بیش و کم دیدم

آن یکی جبّه داد و آن دستار — وان دگر کرد بذل زر بسیار
هرچه آمد بدست رفت از دست — بهر عقبی نه زاد راهم هست

بهر اسباب عالم فانی — صرف شد عمر من ز نادانی
نیست اینجا کسی که بخشد زر — مزد رقصم بجز خدا دیگر

خالص از بهر حق کنم بازی — با شد او بخشدم سرافرازی
مخلص از بهر حق درین کهسار — میکنم رقص از عمر خود این بار

پیش خالص شوم کنون رقاص — زان کنم عرض حال از اخلاص
هیچ از اغراض نفس اینجا نه — آنچه باید بنفس پیدا نه

آنچه دارم همه کنم درپیش — بر خدا لیست هدیه زین درویش
نیست از بهر نفس این کارم — زین رضای خدا غرض دارم

آمد آن فکر در دلش غالب — گشت ازین ره خدای را طالب
زین عمل او رضای حق درخواست — راستی ها بنزد حق شد راست

بود آن خواست از خدا او را — که در رقاص سوی حق او را
بر سر کوه شد سوار آن مرد — بند بر سنگ ریسمان را کرد

یکسر دیگر از رسن با خویش — کرد با کوه دیگر او ره پیش
ریسمان بر دو کوه محکم بست — بهر بازی بر ریسمان زد دست

زد بحبل المتین دو دست از شوق — خویش را با خدای بست از شوق
بر رفیقان خویش آن آگاه — گفت قوموا و ارقصوا بالله

پس رفیقان زجای برجستند — در پی کار خود کمر بستند
از دهل زن دهل بلند آواز — گرد و نایی به نی شده دمساز

دف زن از دف زدن نمی آسود — اندرین وقت طرفه حالی بود
از شعب هر صدا و بالا شد — شوق را بال و پر ازان وا شد

جسم رقاص کرد با دست بود — یاد پنهان کرد او مشهود
مرد در گرد پنهان این — دیده در مرد و مرد پنهان این

می ندانم که کرد یاد او را — بار هستی نماند یاد او را
بر سر ریسمان که می رقصید — غیر ازین عالم عالمی میدید

گفت بر همرهان که بنوازید — گرم تر حال من ازان سازید
دست از جمله طمع افشاندم — بر تماشا خدا را خواندم

نی نماز و نیاز میدانم — تا خدا را بخود از آن خوانم
هرچه میدانم آن کنم درپیش — هست این هدیه بر حق از درویش

گرم آن رقص بود از اخلاص — شد بهان فعل بر دو جهت خاص
جذبه در رسیدش از درگاه — داد تا عرش و عرشیانش راه

مرغ روحش ز شوق در پرواز — کرد در راه جسم را همراز
برد مرغش قفس بخود همراه — رفتن آن راه را طلب میخواه

منت خاکش بآسمان بردند — پس با فلاکیانش بسپردند
کرد چون رو بسوی حق عیسی — روح با جسم شد سما پیما

جود و فضل از حق خداوندیش — تو ز اخلاص راه حق کن پیش
پیر چنگی که چنگ را بنواخت — بعد هفتاد سال با حق ساخت

حکم بر جانشین پیغمبر — از خدا شد که سوی او بگذر
بزل او کن تو هفتصد دینار — هم بگو لیش که حضرت غفار

بر سرت دست فضل و جود افشاند — از کرامت ز دوستانت خواند
از کرمهای عاجزی قبولت کرد — ز اولیائی کنون بحق ای مرد

با مجانست رقص این رقاص — گشت رقاص بر حق از اخلاص
زین عمل ز اولیای حق شد او — وجد این صوفیان ازین میگو

قصه اوز مثنوی خواندم — روی بر خاک سوی حق ماندم
شکر رحمت بجای آوردیم — پای کوبان پناه حق بردیم

از همه عار و ننگ آزاده — گشته از زنگ عقل و بد ساده
عشق و اخلاص هر کرا باشد — وجد و رقصش خدای را باشد

راوی رقص شیخ نور الدین — رقص او راست این خبر بر بین
هست مبعوث عیب بین بسیار — عیب بین عیب کرد و دید اقرار

منکر وجد نیز داهل الله — منکر آمد ز رحمت الله
هر که اندر سلوک ره جد کرد — حق جدش را براه مرشد کرد

مرشدش حق هر آنکه طالب هست — اینچنانش ازین مطالب هست
بی ریا رقص بر خدا کرد این — گشت از اولیا یکی مرد این

از ره رقص خواست حق او را — داد قرب نماز آن خود را
گر کسی همچنین نماز آورد — چون نخواهد قبول از حق برد

خود خدا را دلبست هر خود را — از همه راه ها بخود او را
هر چه مرشد بکس بفرماید — استقامت مرید را باید

از سر صدق گر کند انکار — میشود زود فضل حق اظهار
بهر آشفته دلان نه راه هست این — پهلوانی بود بدین آئین

اندرین راه کار آنکس هست — کو ز هستی خویش شوید دست
دوستدارند ترا ز حق از جان — هیچ اغراض نفس نی در آن

هیچ گه باب لطف نبود بند — باش امیدوار و دل خورسند
اندرین راه جد بر آرد کار — از سر هزل هم قدم بردار

لطف عامش بهانه جوینده — ز انطرف بنده راست پوینده
با نیاز آنکه بی نیاز است او — پس کریم است و کارساز است او

بر نیاز تو ناز دان روشاه — حاجتت را همی بر آرد شاه
لیک از وغیر او نخواهی خواست — گر دهد بر تو آن نباید راست

او اگر از تو شد همه از تست — غیر از و حاجتی نباید جست
شاه ما خالق همه اشیاست — هر چه پیدا از و همه پیداست

از دف و نی همیکشد آواز — سو رو شاد لیست کرده ام در باز
گاه و بیگاه هر کسی آید — حضرت ما جمال بنماید

گر بگاه آمد است و رکس دیر — گر دد از خوان نعمت ما سیر
بی طمع بی غرض خدایم من — سوی خود راه مینمایم من

نیست بر روی کس در ما بند — خوش کسی کز نیاز سر افکند
ما سرش را ز خاک برداریم — با وی از شوق و عشق سرداریم

من غنیم بحال هر محتاج — او بود روز و او بود شب داج
اندکی از شما ز من بسیار — اجر بر طاعتست و بر کردار

کوششی از شما کشش از من — تا بوحدت سرائی بیشک ظن
من بجویندگان همی جویم — یک وجب راه را گزی پویم

عالمم بر ضمیر هر طالب — بینش عیبت در طلب غالب
در بیت آن طلب برو دارم — مزد او را ز دست نگذارم

ای مصنف ازین خبر خوش باش — رحمت اوست در دو عالم فاش
کس چه داند که چیست احوالم — نا نچه دریافتم چه می نالم

وقت من خوش که از چنین یاران — کرده ام اختیار رقص بدان
مدعی گر ازین خبر یابد — بر سوئی اهل وجد بشتابد

از زمین بر هوا پرد آواز — ننگ و ناموس را نباده باد
این زمان من چو قطره در دریا — گر بجوئی نمیشوم پیدا

جز دم آتشم در آب افتاده — هستی خود بموج او داده
هر کسی من چسان نمایم روی — گر تو خواهی مرا بدریا جوی

حمد بر قادری که از احسان — میکند اینچنین بما فرمان
شاه ماراست دلبری پیشه — میدواند بهر دلی ریشه
خام را پختگی ز رحمت اوست — تربیت بر خسان ز حضرت اوست
ناقصان را ز نقص بر دارد — گمرهان را براه سر دارد
پیر بهر مرید پیدا کرد — در دل او مرید را جا کرد
در ازل هر دو را بهم پیوند — خوش بناز و نیاز هم خورسند
بندهٔ خویش را باحسان دید — علم بیجهد و کسب را بخشید
خوانده ام این حکایت از نفحات — گشته مخبر برین خبر ثقات
همچنان از مقلد موسیٰ — کرد تقلید جامه سر تا پا
هم ردا هم عصا چو او بگرفت — گرچه بد کرد حق نکو بگرفت
خویش را در زیِّ تمسخر کرد — فضل حق بر عنایتش پرورد
جانب او بشبه موسیٰ دید — دشمنی را بدوستی بخشید
هرکه در زیِّ پاک کیشان است — او بقول نبیؐ از ایشان است
باشد این بیت مولوی جامی — او در علم حدیث علامے
چون چنین فضلِ دوست می بینم — شادی و خوشدلیست آئینم
یلّه لی دو لنگ فرضم شد — کردن نغمه و رقص فرضم شد
مست و بیخود براه می پویم — هی و لنگ هی و لنگ همی گویم
اهل وجد اینچنین که می بینند — یک زمانی ز رقص ننشینند
حالتی طرفه در من افتاد است — جان من مست و شاد و آزاد است
دوست در روی پیر میجویم — این زمان او منست و من اویم
بلکه من نیستم همه پیر است — من مسم پیرِ من چو اکسیر است
انا لیلی کلام مجنونست — از جنون حالِ او دگرگونست
هرکه در صحبت و جوی من افتاد — دولتِ وصلِ پیر دستش داد
حال من خوش ز ذکر خوشحالان — مقبلم من ز صاحب اقبالان
انبیا راست بهر ما ایجاد — تا بما سوی حق شود ارشاد
رحمت عالمست بعثتِ شان — بهر ایشان بنا جهان میدان
تا نه خلق است انبیا چه کند — ره رَو ار نیست رهنما چه کند
هر دو هستند لازم و ملزوم — تا نشود در حکمتِ خدا معلوم
شاهِ ما دوست دار این احوال — تا هدایت کند بهر اضلال
شاه ما جود دوست میدارد — تا کسی را ز خاک بردارد
هرکه سر پیش او بعجز انداخت — او سرش را بلطف خود افراخت
او گدا آفرید بود او جود — تا سخا و گدا شود مشهود
هر دو را همدگر رساننده — وحدت آمد بنزد داننده
خود تماشا ز لطف برپا کرد — خود دران لذّتِ تماشا کرد
وانکه داناست او خدا بین است — وحدهٗ لاشریک لهٗ آئینست
هر دو سوز ذات اوست نی نهفت — عارف این را که دید واحد گفت
گشت ازین قول محو در واحد — وحدتش راست ذات حق شاهد
ای موحد تو ذکر واحد گوی — تا نماید صفات واحد روی

حقیقت حال مردی از مردانِ حق که به ارشادِ طالبان حق بر جادهٔ شرع محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم بود رفتن شخصی برای مریدی بجناب ایشان و تربیت او از او

بود شیخی بزرگ از اوتاد — بر بزرگان عهد خود استاد
از خود آزاد و بندگی میکرد — از خودی مُرده زندگی میکرد
مُرشد بی بدل در ارشاد او — ره بحق یاد خلق میداد او
حق برا و را ز خود هویدا داشت — پردهٔ وهم ها ز بر داشت
بندهٔ کو بود ز خود آزاد — مخزنِ خویش خواجه بروی داد

چون امینش بدید در اسرار
که در الطاف خود برادر اظهار

وانکه از خواهشش بغرض عار بست
در وی اخلاق خواجه اش نشان بست

زین سبب اعتبار داد او
کز همه وا به عار داد او

تا بدنیست میل آزادیش
مے فزاید ز بندگی شادیش

خوانده ام از خلیفهٔ چارم
عز تعتیش برتر از طارم

شیر یزدان و شاه مردانست
هر که او را مطیع مرد آنست

گو بدم ای علی رضا داری
زین دو جا را ای هر کجا داری

من بجنت نمی شوم شاد دل
مسجدم به ز طاعت آباد دل

لذتی یافتم ز طاعت من
از بهشت آنچنان ندارم ظن

به نمازم که با خدا باشم
وای آن دم کز و جدا باشم

نیست عیشی جز این بجانم راست
نیست جز دیدار دوست هیچم خواست

قرب در سجده با خدایم هست
کی دهم همچو دولتی از دست

بنده با خویش طالب مزد است
پیش هیچ خویش ملحد و دزد است

طامع است او بمطلبی در کار
نیست از صدق و عشقش این بازار

میکند بندگی بکرها او
گر بنیابد رهے بتابد رو

یا به امید مطلبی در کار
می پرستد خدای را بسیار

او فتاد او ز قرب حق بس دور
او ز طاعت بمطلب است مسرور

بندهٔ نفس خویش باشد او
در رهِ عاشقی ندارد رو

مطلب خویش چون کنم حاصل
بعد از آن نیست با نمازم دل

هست غیر از خدا همه فانی
حاصل از مطلبش پشیمانی

چون خری کو بزیر بار است او
زین سبب زار و بیقرار است او

افتد اندر زراعت دهقان
زان رساند با هل ده نقصان

مدعی هست در ره دین او
می نداند طریق و آیین او

نیست بر خاینان بمخزن دست
هر کسی در بروی دزدان بست

بر خداوند خویش عاشق هست
تا بود رتبهٔ رضایش و مست

راضیست آنچه خواجه اش درخواست
کار او شد هر آنچه کار او راست

هر که چون این بود بد اندر حال
تا چه زینحال داشت او اقبال

مرشد و پیشوای هر طالب
اسد الله سرور غالب

گفت گر حق مرا رضا بدهد
از کرم نیکی و جزا بدهد

مسجد و جنت است تاوایت
بر رضای تو زین دو جا جایت

اختیارم نماز و سجده هست
گر دهد اختیار بر من دست

جنتی به ز بندگی نبود
افسری چون فگندگی نبود

زانکه در مسجد است نمازم یار
زین عمل میدهد خدایم بار

هر که در بند خویشتن دار است
او ازین رتبه غافل و عالیست

وانکه دارد بهشت برخود دوست
نیست عاشق که نفس او با اوست

دایه خود را ز خواجه مے خواهد
بهر مقصود خویش میکاهد

میکند بهر نفس خود طاعت
او نه از خواجه است یک ساعت

میکند او نماز ها از بیم
نے که از صدقِ دل بود تسلیم

اوست از بهر نفس خود بنده
دیو دارد بریشش او خنده

بندگی کردنش غل و زنجیر
آرزوهای نفس دامن گیر

راه جویان که کی شوم آزاد
فارغ از بندگی نشینم شاد

آنچه میخواست آن برو دادند
غل بگردن از آنش بنهادند

وانکه از خویشتن بود آزاد
دادِ خدمت بخواجه خواهد داد

چون بیفگند بار خود از دوش
مست بهر چرا شد و مدهوش

بیخبر او ز عشق و اخلاص است
بندهٔ گنجِ شکم بر او خاص است

اوست محمد البطون نه عبد الله
از ره راست گشته است گمراه

خواجه اسرار او خبر دارد	یک تجلیش بر او نمی آرد
تا نمیرد ز خودپرستی او	در تجلی ابد ز هستی او
منتظر تا چه خواجه فرماید	اندران سعی و جهد بنماید
گر بگویم حقیقت این راز	میشود شرح قصه دورم باز
او علی همت است در این راه	همت راه حق از او میخواه
هم خداجوی را کنم ارشاد	گر نه این قول خواهد او دل داد
کرده خود روز و شب به تنهائی	ناظر از جمله سو بیکتائی
هر که معشوق در نظر دارد	کی نظر جانب دگر دارد
شیخ در پاس حال و انفاس است	غیر ازین هر چه هست وسواس است
همتش ترک جمله عالم داشت	دامن از نیک و بد فراهم داشت
چشم بر اصل داشت نی بر عکس	زان نمیکرد او نظر بر عکس
گشته در گوشهٔ ز خود پنهان	نور خورشید و ماه نی در آن
خاک بر نور ماه و خور انباشت	از دل خود سواد روشن داشت
چشم بسته ز عالم کل او	گشته سیاح وسعت دل او
قبض احوال ساخت مجنونش	تا ازان حجره کرد بیرونش
حجره بخلوتش عدم آسا	بوستان بیشمار و بند آسا
حکم حق را کسی نتابد سر	آنچه او خواست آن شود مظهر
هر چه میدید از خدا میدید	بود سالک ره رضا میدید
بهر این عالم آن وجودش بود	مرد تا باغ ره از آن بنمود
دیده آثار رحمت بیچون	در تجلی برنگ گوناگون
در تلون صفات و تمکین ذات	کرده تمکین ز لونها اثبات
بود نوری بخلوتش پیدا	دید عکسش برون شد و شیدا
ز صدای الستش اندر گوش	شعله شد از آن نوا در جوش

دور کرده ش ز قرب خلعت خویش	روزیش میدهد ز رحمت خویش
دانکه از خویشتن بود آزاد	داد خدمت بخواجه خواهد داد
خواجه اسرار خود بر او گوید	از هم از وی رضا همی جوید
میکنم وصف بندهٔ آزاد	گر ز خود خواجه را گذارد شاد
حال آن شیخ دین همیگویم	اندرین گفتگو خداجویم
سر بزانو نهاده بنشستی	بر تماشای دوست پیوستی
بنده گوید که دوست ناظر بود	شیخ بر آن نگاه حاضر بود
خواجه بر بندهٔ که دارد رو	بنده از ره چه رو نتابد روی
خلعت شیخ بود عدم مانند	اندران حال خوشدل و خورسند
بود خود پاک و صحبتش با پاک	تا نیالاید عالمش با خاک
زینهان خواب داشت آن بیدار	بود بیدار آن جهان با یار
نور دل شمع حجرهٔ او بود	در همان روشنی همی آسود
لوح دل را ز نور دل میخواند	دست بر سطر هر ورق میراند
ناگهان قبض حال تنگش کرد	خود بخود باخودی بجنگش کرد
حالتش چون بحالتی افتاد	آن ره سیر او بباغی دید
در خود این خواست راز آنسو دید	زان نیاز رست سر ذره دزدید
مرد عارف بر از نهان بود	سر بطاعت بحکم حق بسود
از عدم در وجود مجبوریم	چون نبودیم ما و معذوریم
چون بر آمد ز حجره بیرون مرد	نور خورشید و مه تماشا کرد
سادح و بهت ذات و تمکین	کرده در باغ جلوهٔ تلوین
دیده بود اصل این بخلوت او	دید کین باغ بر لواست ز ارد
دید هندوستان بخواب این فیل	حجره اش هند و باغ از آن تمثیل
ارجعی ها شنید پی در پی	شد بجانش سماع آن چون می

شورشی در نهاد او افتاد ... خلوت خویش آمدش در یاد
دید کین باغ مأمن دل نیست ... غیر از اندوه هیچ حاصل نیست
هست در غم این تماشایش ... بی کدورت نه هیچ جا جایش
عاریت هست هر چه اینجا هست ... اصل بین دل درین نخواهد بست
گر به بند و مصیبت آید پیش ... حسرت آن برد ابد با خویش
هست تکوین تنزل و تبدیل ... ناظرش راست رنج از آن تحصیل
آنچه منظر همه ز باطن دید ... از تماشای باغ دل ببرید
در گریبان کشید سر در حال ... شد ز تفریح باغ فارغ بال
گفت زین باغ انتقالم هست ... از تماشای این ملالم هست
اصل در خلوت است فرع اینجا ... فرع را نیست در دل من جا
عاقبت بایدم بخلوت بود ... دیدن باغ کرد از آن پدرود
از هو الظاهر از هو الباطن ... اندرین هر دو وصف او ساکن
روز صنعت بسوی صانع تافت ... ظاهر و باطن او ز صانع یافت
در گریبان خود چو سر بنهاد ... حق رهش سوی لاجهت بگشاد
چشم پوشید از ز دیدن او ... گوش را بست از شنیدن او

سر بمراقبه داشتن صاحب تمکین در باغی و چشم پوشیدن ایشان از تماشای گل و مشغول بودن او بمشاهدهٔ عالم دل متعرض شدن احوالش بتلوینی

نی به گل نی به بلبل او را کار ... محو شد در تجلی دیدار
کرد پیوند هر دو لب با هم ... تا بغفلت برون نیاید دم
قلب وز دید نیز از قالب ... تا نگردد هوا در او غالب
باغ نی بود بند و زندانش ... در غم و درد آن دل و جانش
روح او انس اصل باطن داشت ... زان ز دار الغرور دل برداشت
گفت هست اینجهان فریبنده ... به که باشم ازین شکیبنده
همچو مرغی که در قفس باشد ... سوی آزادیش هوس باشد
بود از عشق وطن در آن گلشن ... همچو صیدی بدام در شیون
سوی خانه همی کشیدش دل ... زان سبب می طپید چون بسمل
دید کین باغ عاریت جا نیست ... بر زوال و ملال ماوایست
گر کسی دل به شیوه این بست ... او ابد از بلا نخواهد رست
طالب حق از اینجهان محبوس ... چون غریب وطن بصد افسوس
روح در عرش آشیان دارد ... دل مکدر ز باغ از آن دارد
روز و شب شوق آشیانش هست ... رفت و آمد تن از آنش هست
چند روز ار به بند افتاده است ... مرغ در بندگی دمی شاد است
لیک این مرد زنده ره آنسوی ... داشت بسیار بود در آن کوی
گشته جانش منزه و آزاد ... نی ز خود نی ز خلق او را یاد
روز تلوین بسوی تمکین داشت ... در دل و جان خویش تسکین داشت
دید تلوین و حالتش آن فل ... همتش کند از آن ز تلوین دل
قصدش این بود تا درین صور ... او نگردد ز حالت خود دور
سر برون نارد از گریبان او ... زنده و مرده بود در این کو
ترک دیدن ز نیک و از بد کرد ... باغ را نیز خلوت خود کرد
چونکه تنها نشستن او خو داشت ... بود در انجمن درون رو داشت
خلوت او در انجمن بود این ... کرد تا دیدن چمن آئین
اندر آن باغ صوفیی دیگر ... داشت عشق و گل و هوا در سر
امردی جلوه گر اگر میشد ... صوفی از عشق او بغم لابد
هر کجا جستری نموده رو ... ساخته صوفی قبله را آنسو
از دف و نی برقص افتاده ... ز آنچه احوال صوفیه ساده

هیچ نشنیدهٔ نغمهٔ دل او
بوده است در سماع آفل او

بی ریاضت از عشق دم میزد
در ره باطل او قدم میزد

ظاهر و باطنش مقلد بود
هم بتقلید خویش در جد بود

بود اعضای او ز تلوین پُر
شیخ را دید و کرد رو را مُر

بر سوئی خانه فکر رفتن نے
همتش غیر خورد و خفتن نے

خانه اینجا مراد عقبا بود
کرده از عشق باغ آن پدرود

آنجهان را به نسیه نامیده
سیر این باغ نقد خود دیده

سیر میخورد و دیر میخوابید
هم ز شهوت به لعبتان میدید

گفته من نور دوست می بینم
نے برین رنگ و پوست می بینم

از خدا بے حیا نه شرم او را
کرد هنگامه نفس گرم او را

چون مرا هست چشم معنی بین
بر ا مایه نگاه من از این

بر زنان و به دختران دیدن
هست پیشم خدا پرستیدن

در دلش اعتقاد از اینسان بود
او ز یارانه خویش دیدی سود

آمد و پیش شیخ دین استاد
بعد از آن سر بگوش او بنهاد

باهم مجادله تلوینی با شیخ صاحب جمال و تمکین و وقار در باب سر بر مراقبه داشتن و تماشا کردن باغ را

گفت یا شیخ سر بزانو چیست
چشم بگشا به بین که صانع کیست

باغ آراسته بر عنائی
مردم شهر و ده تماشائی

در چمن گل شگفته رنگارنگ
عندلیبان ز شوق خوش آهنگ

هر کسے زیر گلبنی دل خوش
اعتدال هوا جهان بعیش

هم بهر شاخ میوه گوناگون
بهر ما آفریده است بیچون

کرد اینها حلال بر انسان
چون دهن بسته ز خوردن آن

گشتت کلوا واشربوا انزا انزیل
بهر تو هست حاملش جبریل

حسن خوبان برای دیدن هاست
زن با آدم صفی عطا شد راست

روز و شب بهر کسب و بخشایش
شب بود بهر خواب و آسایش

حق زراعت زاین زمین فرمود
تا بکاریم تخم و بر ما سود

مرد و زن آمد از پئے میلاد
زین تزوج جهان شده آباد

اندرین باغ این همه اشجار
اندر اشجار آن همه اثمار

بر و بحر است اندرین دنیاست
حضرتش بهر آدمی آراست

در زن و مرد جلوه گر او شد
همه گر راز عشق هم رو شد

مظهر اوست آنچه من گفتم
راز حق هیچ از تو ننهفتم

حق ازین علم چون علیمم کرد
من معلم شدم ترا ای مرد

جلوه گر حق ازین همه پیدا
تو چرا سر نمیکنی بالا

امر بیرون اگر نه خواندی تو
سر بزانو نهاده ماندی تو

گر نه تو ضعف در بصر داری
چون نه بر صنع حق نظر داری

چشم بگشا و سر بالا کن
کسب احسان حقتعالی کن

حق که بر خلق چشم بینا داد
بهر تحصیل این تماشا داد

گوش بهر شنیدن آواز
تا شوی نغمه سنج از هر ساز

همچنین هر حواس در هر کار
کرده بر حکم حق پدید آثار

ذائقه بهر لذت اطعام
کرد فضل خدا بما انعام

تا به شیرین و تلخ پی بردیم
بود بر ما حلال و آن خوردیم

گر تو داری بصارت ای بینا
چشم بر سوی این چمن بکشا

گر نه گر سخن ز من بشنو
آنچه میگویمت دران نگرو

میکنم مر ترا به رشد ارشاد
تا نیاری به نفس خود بیداد

نیست تکلیف حق بنفس المرد
آنچه نفس تو نیارد کرد

بے حسی از حواس هاے مرد
تا دلت ترک این تماشا کرد

نفس خود را برنج میداری / رحم بر حال خود نمی آری
همچنین گفت گو بپایان برد / مذهب خود بروی شیخ آورد
آنچه در کوزه داشت بیرون ریخت / شور در جان مرد حق انگیخت
زین سخن صاف او نشد تیره / کرد رو در جواب آن خیره
آنچه او داشت پیش شیخ آورد / وسعت شیخ درد او را خورد

بیدل پند روز عبرت ها / اینچنین نعمتی مده از دست
مفتی دایه های خود بود او / حال خود را بشیخ بنمود او
شیخ ازین حرف سر زخود برداشت / لیکن آن وجد و حال در سر داشت
کرد از لطف چشم بر حالش / بر دو او باز داد اقبالش
صاف خود کرد پیش در پاداش / تا نشاند فرو دواز ان مفراشت

در حقیقت دل که قلب المؤمن عرش الله تعالی

گفتش ای نارسیده در منزل / تو چه داری که در چه دارم دل
ذات حق هیچ جا نگنجید است / بهر خود جای او بدل دید است

عکس باغ دلست این باغت / ورنه آب و گلست این باغت
باغ دل را خزان ندارد راه / تو تماشای آنطرف میخواه
آنچه تو گفته همه اطفال / گشته بر قول تو بخود دلال
از برای چه کرده اند این باغ / همدرین باغ کرگس است هم زاغ
هست سیمرغ پیروی زینجای / اندرین تنگنا ندارد رای
باز در دست شاه جا کرد است / از خود آن باغ را رها کرد است
در تعرض بحال کس نشدی / زیر بار وبال کس نشدی
حق بچیزی که نام باطل خواند / مر ترا از کلام خود وا ماند
هرچه دیدی زسوی حق دیدی / دامن از دید غیب برچیدی

صاف ز آلوده گی عدم باشد / ای خوشش آنکه این عدم باشد
ای خوشش آنکه ره آن دارد / ترک ازین تیره خاکدان دارد
تو چه دانی که جلوه حق چیست / از تماشای باغ مستی چیست
همدرین باغ صد هزاران گل / هم درین عندلیب هم بلبل
هم هما را بتاج بنود سیر / زانکه در خود ندید اینجا خیر
گر ترا انده کی خبر بودی / نی بخودی بکس نظر بودی
کرد حق مظهر حق و باطل / نفی باطل کن ز حق مگسل
او ترا نهی کرد ازان احوال / هم ترا اجتناب بزبان حال
این همه بود حق ترا در سیر / از چه دیدی در اکنون از غیر

خواندن شخصی نماز بر خلاف قبله و آن نماز را بر حضور حضرت بایزید قدس سره و متعرض شدن ایشان بر آن مرد که در آن نماز

سوی من چون زعیب دیدی تو / پرده از عیب خود دریدی تو
خوانده باشی که شیخ دین بازید / در نماز ایستاده مردی دید

پشت بر قبله در نماز آمد / قرائتش هم زحد در از آمد
آنچنان حیرتش از و افزود / شد زخود محو و قبله رو بنمود
چون نگشتی بقبله اش هادی / مرشدی و برای ارشادی
حق مرا اینما تولوا گفت / ثم وجه اللهش چو گل بشگفت
هر دو مستغرق اندرین احوال / بوده ایم شدیم ازان رو لال

اختسابش نکرد و نی آشفت / حال او را زحال خود بنهفت
سایلی گفت تو به بازید / حضرت تو نماز این را دید
گفت گشتم ازین نماز آگاه / نا معنی است ثم وجه الله
دیدمش در نماز مجبوری / دادمش در نماز دستوری
حالت او مرا بحال آورد / فکر نقص مرا کمال آورد

رای من چونکه رو بغیب آورد — این هنر را پدید از غیب آورد
گر زمین او ز قبله پوسیدے — باز ارشاد من در آن دیدے

غالب آمد حق ورنه بود او را — قبله آنسو ازان نمود او را
نیتش سوی قبله صادق بود — تا جدا گشته شاهد و مشهود

کار مانیست است درین راه — ناظر قلب هر کسے الله
با حضور تمام در طاعت — بود سوئے خدای آن ساعت

گر بدو گفتمے که اے آفل — این نمازت بحق بود باطل
آفلی باطلی ز من مے بود — نزد حق آن زیان من نی سود

زان جدا می شد از خدا آن مرد — آن عمل حق نسیه ام میکرد
بود رازے مرا خبر دادند — بهر ارشاد من فرستادند

بهر من این همه دلالت بود — جذبه سوی وجد و حالت بود
من چگویم که خود درو بودم — با خدا در نماز او بودم

آن نمازش مرا شده تعلیم — زان شدم بر نماز او تسلیم
بر خدا روی میکن از هر سوی — از سر عاشقی تو حق میجوی

گر نه عشق است احتیاط نه — سجده بر قبله در ثبات نه
عشق بیراه و راه یکسان کرد — هر قدر مشکلست آسان کرد

عشق را احتساب کس نکند — زین عمل به صواب کس نکند
او ز باطل بسوی حق ره برد — صاف را برگزید از آن سان دُرد

گر ترا رای با خدا بودے — حال من بر تو جلوه بنمودے
میشدت سوی حق ازین ارشاد — فکر تو سوی اصل می افتاد

بس بگفتے که در چنین گلزار — نیست این مرد بر تماشا بار
زین تماشا که چشم پوشید است — به ازین عالم عالمے دید است

رحمت دوست را نهایت نیست — حال این مرد بے هدایت نیست
هست آن حال به ازین احوال — چشم پوشیدنش بمن دلال

مرد چون چشم خود ز صورت بست — شاهد اندر شهود معنی هست
چشم ازین لهو و لعب در پوشم — چند روزی براه این کوشم

چشم وا کرده دیدم این عالم — چشم پوشیده جلوه بینم هم
تا بیابم حلاوت آن راه — کردم از چشم بستنش آگاه

گر تو چون من دو چشم پوشیدے — آنچه من دیده ام تو هم دیدے
بایزید آن نماز را چون دید — در خود احوال عشق افزون دید

گرچه هر سو خدائے دارد رو — سجده را حکم حق بود یکسو
امر او هست و جمله ماموریم — ورنه از ره فتاده و دوریم

نیست جز قبله سجده کردن راست — تا که هوش و شعور ما برجاست
بود عزازیل سالها در نور — سوی آدم بسجده شد مامور

او ازان سو نه سجده سر برتافت — در زمان آن نتیجه را دریافت
هیچگه او ز سجده سر نگرفت — چون بآدم نگرد و در نگرفت

گر بجز قبله سجده خواهی کرد — بت پرستی ز حق پرست ای مرد
سجده بر قبله و خدا کن ساز — گر جز اینست ماندی از ره باز

شرع را بایدت رهین بودن — اندرو نیست راه افزودن
او که جز قبله سجده بر حق کرد — بود مرهون عشق آندم مرد

عشق آنسو که صورتش بنمود — گشت یک صورتی براو مشهود
داشت است عشق اندرین کاوش — هر طرف سجده گه دمخانه اش

بر خدا سجده کردنے بر غیر — نیت مرد اندران ره خیر
وندرین حال نیست تابع شرع — گرچه البسته ام از فرع

شرع دارد بهر دو مختارم — گر کنم ترک دور بجا آرم
شرع مانع ز دیدن فحشا — حکم در دیدنش مرا بهما

شرع کرداست نظر حرام بمرد
بر امارد نظر نباید کرد
میوه بی اذن صاحب باغت
از مناهیت چشم پوشیدن
چشم پوشیدن از تماشا به
پاس انفاس خود بکن در ذکر
احتساب بهر دو عالم نیست
دعوی وحدتت دروغی نیست
چشم باطن گرت بود بینا
چون محبت از اینجهانت هست
عیب این میشدے ترا پیدا
می نه بینی تو زشتی این زشت
چون ترا هست اینجهان محبوب
امر سیر وا بدیدن آثار
عاقبت چون مراجعت آنسواست
حادث است آنکه در نظر باشد
سوی حسن بتان که مغروری
بشنو از گوش دل نوای مشتاق
هم تو فانی و هم بتان فانی
دیو خود را بنور بنماید
پیش چشمت چو نور افروزد
گر بگوئی تو نور حق است این
آن طرف چشم خویش را واکن

بر زنان چشم وا نباید کرد
دیو بردار داز نهادت کرد
در دگو یاں بجبهه است داغت
حکم بر ما نه امر تر دیدن
سر ز پرهیز در گریبان نه
تا بروید ز ذکر کردن فکر
لیک ز اینحال انتقالم نیست
این چراغی تو بے فروغی نیست
میشدی زان بحال من دانا
این تماشا بچشم از انت هست
می نبودی تو بهر این شیدا
گر شدی نصح در تو نتوان کشت
مینماید بچشمت عیبش خوب
هست بر عبرت اولو الابصار
به که داری هم آنطرف را دوست
جمله را بر فنا گذر باشد

خوش چو شد نفس شهوتے راندی
گر ز دیدن بپیش نهی پای
ترک از این کارها که خواهی کرد
نیک بنگر ترا عمل چو نیست
زین عمل خوش مشو که شهوانیست
منکه پوشیده چشم در باغم
محو نور ضمیر خود هستم
آنچه گفتی دروغ میگوئی
سوی باطن چو چشم بکشاید
گر ترا عشق آنجهان بودے
زین محبت تو کور و کر گشتی
شوق این پرده چشم بینا راست
چون نظر ز آنطرف ترا بنداست
تا ازین روی خویش بر تابند
عشق باقی گرت شود ساقی
چشم حادث بسوی حادث دید

این خطا را صواب هم خواندی
شرع بردار کرد از انت جای
نیستت هیچ احتساب ای مرد
این ز احکام شرع بیرونست
نفس اماره تو شیطانیست
در تماشای نور صبا غم
از تماشای باغ و گل رستم
این نه راهست آنکه مے پوئی
جلوه بے زوال بنماید
چشم تو راه دید بکشودے
زانچه اصلیست بیخبر گشتی
کج به چشمت همی نماید راست
تا باین لهو و لعب خورسند است
سوی حق قدیم بشتابند
تا ابد هم ترا کند باقی
عاقبت هر دو را فنا دزدید
چون بمهبیر ند هست مهجوری
شب ز هجر و فراق مے نالی
بهر بیننده سهم شیطانست
میکند شهوة ترا بیدار
دیو کردش ز فکر فرزین بند
با دل و نور دل تو ملحق شو
گر نه از شهوت است چرا کردی

جواب صاحب تمکین بمردے که معتقد تلوین بود

باش غیر از خدا ز هر کس طاق
لیک تو جاهلی نمیدانی
ناظران را بنار آلاید
آن شود نار تا ترا سوزد
در تو هم هست نور او مے بین
نور حق را در آن تماشا کن

زانچه امروز شاد و خوشحالی
آن لگکے که سوی خود انست
تو ندیدی ولیک بالتدبار
ناظر از روی شان شود خورسند
سر بزانو گذار و در حق رو
بر امارد که چشم وا کردی

هر طرف عشق آنطرف راهست / عاشق آنسو مواصلت خواهست
آنچه اندر دلِ تو محجوب است / راغبت اوست اوت مرغوب است

اہل شهوت بشهوت نارند / میل جنسیت بتو دارند
چشم تو آنطرف شده بیناست / هم از احوال او دلت داناست

پیش ما این جهان همه فانی است / دید ما عبرت است جبر انیست
زانکه دارد تغیر در هر حال / هست بخدعه و محتال

مکرها بهر طالبان دارد / تا گرفتار خود بر آن دارد
خادم طالبان حق است این / می نیاید بحالِ شان دست این

آنچه دیدی تو ما همه دیدیم / لیکنش از فراق نه رسیدیم
دیدنِ فحش دوزخ آرد بر / هم فراقت از وست دوزخ بر

پیش ازان کان شود جدا از ما / ما جدا ان گرفته عزلت جا
چشم ازین رنگ و لون پوشیدیم / دل شد آئینه اندرو دیدیم

نیز دالست هرچه در انجاست / در تماشای آن رهِ ما داست
روز و شب با خدای همرازم / اندران حجره عشق میبازم

هرچه حسن است پرتوِ او هست / داشتم من ز فرع دیدن دست
از رهِ دل مرا نماید روی / زان بدل روی کردم از هر سوی

نی فنا یافته بدانش راه / حسن و عشق ابد ازو میخواه
نیست در حسن او بغیر از رنگ / هست بیرنگ و دارد این نیرنگ

از ازل آنچه بود باشد آن / هم ترقی بما ز دیدن دان
چونکه بر ذات او بدایت نیست / نیز بر حسن او نهایت نیست

حسن افزون و عشق افزونست / جان ما زین شراب مشحونست
چشم پوشیده ناظرم بر او / او بصیر است و حاضرم بر او

حسن برجا و عشق ما برجا / زان حیات ابد بود در ما
باز معشوقه که شد فانی / از تو رفت عشق و تو پشیمانی

باکسانے که عشق ورزیدی / مرگِ ایشان بچشم خود دیدی
زاینجهان چونکه رخت بربستند / خاک بوده بخاک پیوستند

هم تو آخر بخاک پیوندی / نیست زین عشق هیچ خورسندی
ما همیشه بنور او بینیم / بر همین کیش و بر همین دینیم

خود شود انتقال باز اینجا / عشق ما میشود بما پیدا
یار ما خود بقعر فراست او / عشق ازو بود و او نماید روی

ثابت از عشق با خدا باشد / زان حیاتِ ابد بجا باشد
چشم ازین ره ز باغ پوشیدیم / مصلحت بهر خود درین دیدیم

چشم خود را تو نیز برهم نه / هرچه بینی ازان تو شرح ده
چشم برهم نهاد و دل تیره / گشت آن خیره بیشتر خیره

گفت جز تیره گی پدیدم نیست / هیچ چیزے درون بدیدم نیست
شیخ گفتش که راست میگوئی / آنچه حاصل تراست میگوئی

صیقلی هیچ ره نکردی دل / کی شود نور دیدنت حاصل
گر دل از ذکرِ حق صفائی یافت / نور ذکر اندرو در تافت

تیره گی ها ز نور روشن شد / آن درونها تمام گلشن شد
آنطرف بر تو ره نباشد باز / ای تو کوری بر تیره گی ها ساز

چشم ازین باغ بند چون کردم / در تماشای قدس میکردم
اندران شهر داغ می بینیم / هر طرف دشت و داغ می بینیم

میفزاید ازان به چشمم نور / نیست چیزی ز چشم من مستور
لاله و گل چمن چمن در من / از همه میوه هاست خرمن

کوه و دریا و دشت بسیار است / هم در و دیر هست و دیار است
صد هزار آفتاب و مه در او / هر طرف میروند در او

هست نزدیک راه او هر سو | خود دهد رود در آنچه داری رو
حور و غلمان در و خوش آینده | سبزه و سنگ او سرایینده
بازگشته بتان این عالم | سوی آن عالم و همه ما هم
چون عدم هیچ جا تماشا نیست | آنچه آنجاست جمع اینجا نیست
هست آنسوی وعدهٔ دیدار | از خبر او نذیر اولو الابصار
حسن او از همه فزون بوداست | که خدالش خدای مشهود است
هرچه در کاینات پیدا هست | بر همان حسن روی شیدا هست
دست بر چشم خویش بگذارند | سنت از آدم صفی دارند
رفت جویای او زلیخا هم | یافت دیدار او در آن عالم
هر کرا هرچه گم شد است اینجا | چون در آنجا رسد شود پیدا
اندران جمع لیلی و سلمی است | اندران بزم وامق و عذرا است
وانکسانیکه آمدن دارند | همه زان مجمع وطن دارند
نیست آنجا کسی ز کس مستور | همه گر از جمال هم مسرور
محشری خوب و زشت در آنسوا است | جمله مخلوق را در آنسو روست
عیب و عاری کسی نه بیند کس | وانکه رفت آنطرف نگردد بس
هم بهار و خزان از آنسو نیست | عاریت جلوه در این کو نیست
هر که ز آنسوی آمد اینجا بود | یکدم از عمر خود نه آسود
عاقبت سیر شد ازین منزل | کند جانش ز جسم آخر دل
رفت و هرگز نه یاد دنیا کرد | او ابد جا از آن بعقب کرد
آنطرف نه شب است و نی روز است | آنطرف نه غم است و نی سوز است
نی در و روز و سال و نی ماه است | نی در و رو عریض و کوتاه است
پیر هم آن طرف جوان باشد | شاد و خوشحال و کامران باشد
نی در و ترس و وهم دقیانوس | نی ز نفع و ضرر در و افسوس

غیر ازین آسمان سما پیدا | هم جز این عالمی بر پا
طیر و سیار او همه خوشخوان | جان تلذذ شده از آن الحان
زانطرف گشته آنهمه موجود | رجعت جمله باز خواهد بود
آن عزیزان که زاینجهان رستند | اندران محفل امان هستند
هم بدآنسوی رفته پیغمبر | گر شود نزد حق لمایاور
هر که هر چیز اندر اینجا کاشت | حاصل خویش آنطرف برداشت
نام او بر زبان که میرانید | هر که باشد درود میخوانید
شد در آن محفل یوسف کنعان | در جهانش نداشت چون آوان
صحبت یار یافت بی اغیار | گشت آن گل به نعمت دیدار
هرچه اینجا همیشود خورده | در زمان نور بار آورده
مجمع عاشقان و معشوقان | اندران محفل است یقین میدان
چون نیابند باز برگردند | اندران بزم جلوه گر کردند
هر که ز اینجای رفته است آنجای | نیتش باز آمدن را نی
جای زشتان میان خوبان نی | خوب را هم گذر بزشتان نی
نفرتش باشد از چنین منزل | جای بیزاریش به که اندر گل
بر بهارش خزان بود در پی | خورمی در بهار و باغش کی
طفل زائید شد جوان شد پیر | رفتنش بازگشت دامنگیر
برد اندوه و حسرت از این باغ | بر جبین او باهل باغست داغ
هست این مزرعهٔ زراعت گاه | هرچه کارد کسی برد همراه
در عدم نیست کار کس با کس | در عدم نیست عار کس با کس
نی جوانی نه پیری است در او | نی امیری نه میری است در او
خواب اصحاب کهف در اینجال | ای جوان بود و نششصد و نه سال
آنطرف نفع و ضر نمی باشد | هیچ از اینها خبر نمی باشد

اندران غار چونکه آسودند   هر همه نوز سن و جوان بودند
بود در خواب و جسم بی سایه   در برشان تمام پیرایه

چون ازان خواب چشم بگشادند   در تماشای خویشتن افتادند
رفت از عمر ششصد و نه سال   بود یک روز پیش شان بخیال

بیخبر زانچه رفت دران خواب   زین خبر حال آنجهان دریاب
عنفوان شباب شان در یاد   شک نیامد ز قدرتِ دادار

جامه ها نیز تازه و نو بود   چشم شان چون دوباره حق بگشود
عمر شان سال و مه چنان بنمود   ساعتی پیش چشم شان بنمود

این صفت ها همه عدم دارد   خوش کسی کو درو قدم دارد
اندرین نشا بیند آن محفل   چشم چون بندد این بود حاصل

دل ازین باغ چون که بر دارد   فرحت و نشاء دگر دارد
دنبل ازریم و خون شود خالی   بر چنین حاصلش بود عالی

اندران هر زمان تماشا نیست   هر آنکس که چشم بینا نیست
وجد را حد و حصر پیدا نیست   حصر در حسن دلبرِ ما نیست

عشق چون حسنِ خویش بنماید   عاشق آندم بوجد بنماید
هر قدر عشق بیش حسن است بیش   حسن بردارش نقاب از پیش

من درین باغ وجد او دارم   سر بزانو ازان فرود آرم
هر چه میخواستم شد آن منظور   سر بجیبم بدیدنش مسرور

در مقامیکه سیر دارم من   عاشقم کی فرو گذارم من
هست اشخاص ولیک بی سایه   هر کسی را قدیم پیرایه

هست لبس جدید در اینجای   عمر فرسا ازین ندارم رای
هر چه پیرایه تو در اینجاست   تا یکی ماه با تو بنمود راست

هفته گشت کهنه و چرکین   پیش چشمت نماندش تزئین
من بجائیکه در تماشایم   بیخودی کو که راه بنمایم

نی درو کفر و نی درو دین است   نی درو مهر و نی درو کین است
نی خزانست و نی بهار اینجا   هر طرف باغ و لاله زار اینجا

نی درو غسل و نی طهارت هست   نی خرابی و نی عمارت هست
اندرو خواب نیست بیدار است   نیست غفلت تمام هشیار است

دیو را آن طرف نباشد راه   نفس نی تا شود زره گمراه
شرب و شهوت ولیک عصیان نی   هر چه شد فوت هیچ تاوان نی

سال و مه نی که عمر سر آید   کاشتن نی که باز بر آید
اندرین باغ هر چه کس کارد   آنطرف زاد راه بر دارد

بهر سر عاریت مکانی هست   دل درین مزد حق نه خواهد بست
میکند فکر زآن منزل   این ز اعمال نیک شد حاصل

عمرها عشق کاشتم با دوست   هم درین نشا بر مرا از اوست
آنچه اینجاست عکس آنجاست   عکس ازان اصل خویش برپاست

نام دارد عدم ولی محشر   خیر در خیر و خالی از هر شر
از وجودِ محمدؐ محمود   شد عدم در عدم کنون نابود

نیست معدوم حضرت انسان   زانکه نور محمدؐ است در آن
چشم پوشیده چون چنین دیدم   زانطرف چشم خویش پوشیدم

طاقتِ حق بجا همی آرم   چشم بر جود و فضل می دارم
میکنم ذکر نام پاک از جان   پای تا سر بلند هم از آن

نور مذکور هست منظورم   سر بزانو نهاده مسرورم
جسم من گرچه اندرین کو بست   لیک جان و دلم دران کو بست

جان من جسم و جامه ها دارد   راه تا محفل خدا دارد

جواب دادن مگر صاحب کمال بر آن ناقص حال

گفتنی گفت شیخ دیں برمرد
گفت بر من چہ اعتبار ازیں
ہر کسے ہمچو گفت و گوئے کرد
شیخ گفتش کہ ایں بجز مردن
بشنو کہ اکنوں نوم اخ الموت است
دید در خواب آیدش اعمال
تا کہ زندانی بخواب افتاد
ہست ایں باغ خواب و بیداری
نے دراں باغ بود و نے گلزار
باید از جسم حس شود بیدار
ایں طرف خواب و آں طرف بیدار
وسعت آباد آں جہاں را دید
بعد ازاں چوں تو آمدی با خویش
آں ہمہ واقعہ بیادت بود
خویشتن را خلاص ازاں دیدی
خواستی خواب ازاں ابد با خویش
ہمچنیں است حال بیداراں
نفرتے داشتست جانت ازاں خواب
بود آں رنج و غم ترا در خواب
شرح خوابے ز دیدہ بر گوی
گو تب جاں ز تن ہیکسو ماند
گشت یک بیعتے عجب پیدا
دلبری کرد و دل مرا ببرد او

و تسلی کردن او را از رو داد شاہد کہ دست چگونہ مید ہد

نیست نا دیدہ باورم ای مرد
کس نیارست رہ بسر بردن
نوم از بین نشان مردن و فوت است
نی بہ او جاہ و لشکرش نے مال
رفتن خواب فتح بالش داد
آنجہانست گر بدست آری
کس نہ سیار و ہم نہ کس طیار
تا نیابد ترا کسے بیکار
خواب بینندہ دیدہ است صد بار
باز بر سوی جسم خود گردید
شرح آں میکنی بیاراں پیش
بیخودی بر تو راہ آں بکشود
در خود از وقت خویش بالبدی
تا نیابد عذاب نارت پیش
آنطرف خوش شدند و میخواہاں
خواستی از خدائے فتح الباب
بر رہ نیست حق کشا ایں باب
تا شوم مرشدت بحق آنسوی
لیک آثار گرمی او ماند
من شدم در جمال او شیدا
در سرم شوق بر جماع افتاد

ہر کسے ایں خبر ز کس بشنید
ہست موتوا قبل موتوا راہ
گر بود بادشاہ و بردش خواب
خواب عیشش کرد ایں تبدیل
نے بخود دید بند و نے زنجیر
ہیچ در عمر خویش خوابیدی
ہست از اینعالمت دراں عالم
چوں حواس تو رفت اندر خواب
اینچنیں خواب چونکہ دستت داد
وانما زانچہ خواب ہا دیدی
زانچہ در خواب گفتنی دیدی
گو معذب ہمیشہ ای در خواب
نفرتے داشتی ز بیداری
چونکہ باز آمدی ازاں عالم
باشی نشاد کام خوابیدی
رفت خواب تو آمدی بر خویش
ہستے در روان تو از آں
گفت امشب بخواب در بودم
تا بجائیکہ شد حواس از کار
ہمچناں بس لطیفہ ہا دیگر
دست بردم کشیدمش در خویش

صوفی اندر جواب او سر کرد
کے بگیرد دلم قرار ازیں
لیک از چشم خود کسے کی دید
زندہ میمر تا شوی آگاہ
دولت و لشکرش زاں نایاب
خواب مرگش نماید ایں تفصیل
بود در خوابے برگرہی بیر
اندراں خواب ہیچ ہم دیدی
چشم پوشیدہ رفتنت یکدم
شد دراں راہ بر تو فتح الباب
روح آنسوی بال و پر بکشاد
و اندراں حرف و صوت بشنیدی
از مخاطب ہر آنچہ بشنیدی
خواب دیدی کہ گشت فتح الباب
چونکہ بود آں عذاب و بیماری
با تو شد آں عذاب تو ہمدم
اندراں خواب رنج و غم دیدی
شکر کردی بفضل حق در پیش
ہر دو عالم ز حق بحق میداں
چوں ببالین خویش سر سودم
چشم در خواب بود و جاں بیدار
جلوہ گر پیش من دراں بستر
کرد او بر مراد من سر پیش

ساعتی همچنان بکام شد
نیزران و ز طرازان تر بود
شیخ گفتا که بود آمالت
دیو خود را نمود بر تو حور
هست بیداریت پشیمانی
مرگ سازد ز خواب بیدارت
مرگ چون میکند ترا بیدار
زاینجهان هر که تلخ خواهد مرد
این تماشای باغ و بستانت
چشم پوشیده منتظر بر مرگ
باز کردند از ان ترا بیدار
فیل بیند بخواب هندوستان
بندها را برید آن بیخویش
رای او راست صورت دیگر
چونکه بیدار مرگ از ان دارند
مرده را چون بخاک بگذارند
در بود لهو و لعب این دنیا
گویدت دوستدار من بودی
تو پشیمان فکنده سر در پیش
این زبان باز قصد کن آنسوی
تا به بیخود شوم ز بیداری
شیخ گفتش که خود بده انصاف
گر کسی را خدا دهد توفیق

تا بحدیکه احتلامم شد
می ندانم کدام دلبر بود
ظاهر و باطنست اینحالت
برد غسل تو و شد از تو دور
زانکه بودی بخواب و حیرانی
شد ندامت ازین ابد بارت
باشد آن گریه ات ابد گلزار
او در آن عالم عیش و عشرت برد
هست انجام کار تاوانت
باش و میکن برای آنسو برگ
هیچ با تو نماند از آن بازار
بر جهد او ز خواب چون مستان
کرد دیوانه آنطرف ره پیش
آن برآرد ز خواب پیشش سر
چون بخواهند خوبهان دارند
آنچه او کرده است پیش آرند
چونکه بیدار شد شود پیدا
عمر در عشق من بغر سودی
خود ملامت کنان در آب خویش
هرچه بینی نشان از آن برگوی
نیست زان عالم خبر داری
آنچه گفتم نبوده است آن لاف
او کند عزم عالم تحقیق

ناگهان رفت از سر من خواب
هست غایب ز چشم آن دلبر
آنچه بیدار آرزویت بود
کرد ناپاکت اندرین عالم
اینجهان شب ترا و تو نایم
گر بشب هات هست بیداری
خنده و خوشدلی این دارت
آنچه دیدی تو بود آن فانی
هیچ از اینها ترا نه خواهد ماند
چون ترا زاینجهان برون برند
قرب تو قدر معرفت باشد
چون از انجاست اصل و ایجادش
زانچه بیدار رای دارد کس
دیو با اهل حق ندارد کار
زانچه بیدار ذکر او میکرد
گر بود طاعت خدا کارش
فانی و زشت و خشت انگر او
من همانم که دیده بودی خواب
این دراز است با تو دارم حرف
گفت هوش و حواس شد رهزن
گر از اینسوی چشم بر بندم
نیست آن هوش جز به بیهوشان
زینجهان خود کناره میگیرد

بود ز آب منی ذکر پر آب
که هم آغوش با بود و هم بستر
خواب تو ره بدانطرف بگشود
شاهد حال تو از اینعالم
و انجهانست غفلت دایم
بر خدا در تضرع و زاری
آنجهانست ابد بغم کارت
با تو زان حسرت و پشیمانی
باید این خوشدلی ز خویشت راند
خواهشت پیش روی آید
حشر تو در خور صفت باشد
بیخودی یاد آنطرف دادش
چونکه در خواب سر گذارد کس
نیست در احتلامش انجا بار
ببیند آثار آن بخواب آنمرد
میدهد در زمان خدا بارش
کرده دندان بسوی تو تیز او
طالب من تو من ترا مطلوب
قدر خود گر تنگ داری ظرف
ندهدم راه اندر آن گلشن
سازد آن جلوه باز خود بندم
راه سر باز نند بهوشان
پیش ازین مرگ خویشتن میرد

چشم بست و هوا نه سر بکشاد ‏/ بیخود از خویش شد بخوابش داد
چشم او را ز لطف بکشاید ‏/ هرچه گفتم تمام بنماید
نیست در خواب خواب می بیند ‏/ هر زمان فتح باب می بیند
همچنین بیخودی فزایندش ‏/ بوالعجب چیزها نمایندش
نی بروز جزا حسابت هست ‏/ نی بپاداش آن بمذهب هست
این جسد چون جماد افتاده ‏/ از همه احتساب آزاده
خویش را با جسد در آن دیدی ‏/ آنچه گفتی بگو چسان دیدی
بود دیو و نبود بر تو حور ‏/ ماند عقل و شعور آندم دور
دیو از آن پاکئ تو غارت کرد ‏/ شرع حکم تو بی طهارت کرد
تا ابد گر بخواب می بودی ‏/ شرع غسلت از آن نفرمودی
این بود حال عالم آنسوی ‏/ گر بتابی از اینجهت ها روی
آنطرف بار تو بود اعمال ‏/ ای خوش اعمال باش تو خوشحال
هست تعبیر جنت از اعمال ‏/ هم به تعمیر دوزخست افعال
نزد آن بیخودی که آگاه است ‏/ یک نفس ز اینجهان بحق راه است
چون شود بیخود آن نمایندش ‏/ چون بخود آید آنچه رمایندش
نیک هستیت دشمن این راه ‏/ نیک بشنو که دهمت آگاه
عارف حق بمرد گفت اسرار ‏/ شد ز خوابیکه داشت زان بیدار
علم خود جهل دید هستیش ‏/ شد مرید در همین آن کیشش
رفت از سر هوای آن باغش ‏/ گشت دل سوی صنع صناعش
صبغة الله در دلش جا کرد ‏/ ترک آن آرزوی و سودا کرد
عارفی در سرش شود بر اصل ‏/ واصلش سازد از کرم بر وصل
گفتن گرم او درو گم مرد ‏/ تا ز هستی خویشتن میرد
جرم ما هرچه بد ز خویش است ‏/ لطف و احسان او ز حد بیش است

گشت فانی ز خویش در یکدم ‏/ سیرش افتاد سوی آن عالم
هرچه بیدار بود آمالش ‏/ پیشش آمد ز خواب احوالش
شب اگر آفتاب کس در خواب ‏/ دید خوابش کشاده است این باب
آنچه کردی بخواب از آن احوال ‏/ نیست مر شرع را حد افعال
تو که بودی بخواب در بستر ‏/ رفته بودت حواس ها از سر
نی در گفت و گوی مذهب ها ‏/ بود دیگر رنگ جمله مشرب ها
زان بت نازنین سیم اندام ‏/ یافت این نفس تو ز شهوت کام
ناگهانی شدی از آن بیدار ‏/ بود بیدار در اینجهان آثار
غسل واجب شده است از این کارت ‏/ هست اینحال و کرده ام اظهارت
هم نگفتی که تو زناکاری ‏/ اندر این کار رای چون داری
آنطرف حور هست و نبود دیو ‏/ تا بیارد به پشت آنسان ریو
مست اعمال نیک باید بود ‏/ تا شود نیک حالها مشهود
گر نه حالست در طلب می باش ‏/ تا شود این نهفته پیشت فاش
این وجودی که هست اندر کار ‏/ هست بی اعتبار و پر اسرار
لیک باشد بیادش آن محفل ‏/ هرچه در خواب دیده بودش دل
هرچه جز عشق حق درین دار است ‏/ دیو را با تو بیع و بازار است
زین سخن رفت جهل او از سر ‏/ لطف این شیخ شد برا و رهبر
مرحبا شیخ را در این ارشاد ‏/ کین چنین جاهلی بره افتاد
زشت را خوب دید تا اکنون ‏/ خوبی خوب یافت شد مفتون
نیک بخت آنکسی که در این باغ ‏/ چیست از رنگ گل ره صباغ
خضر راهش شود ز گمراهی ‏/ بخشدش از خدای آگاهی
از دل و جان شود باو مرهون ‏/ تا بردش بعالم بیچون
هست باغ جهان همه افسون ‏/ گشته از سحرش عالمی پر خون

هر که با شیخ رهنما شد یار / سحر و جادوی باغ رفت از کار
بنده را که فضل حق بگزید / بر دو او را بمرشدی بخشید
آن نه مرشد خدای را او بود / شد از آن روی بنده را مشهود
برد بر سوی خویش از ره هش / کرد از راز خویش آگاه هش
گفت با شیخ راست میگوئی / راه حقیقت اینکه می پوئی
آنچه گفتی تو اعتقادم شد / بر بزرگیت اعتمادم شد

انصاف دادن تلوینی بحال صاحب تمکین پرسیدن آن مرد که چون حال تو اینچنین است بباغ آمدن ترا چه احتیاج بود که بباغ آمدی

این زمان هست مطلب دردل / بر تو گویم بکن عمل مشکل
چون چنین ست حالت ای حضرت / بهره ور گشته ام ازین خدمت
در ره دین چنین کمالت هست / هر زمان همچو وجد و حالت هست
میل تو سوی باغ چون بود است / چون بباغ آمدی چه افزود است
در دو ساعت تو اندرین منزل / باز گو آنچه کرده حاصل
گفت بی اختیار و مجبورم / نیست از نفس را معذورم
بر من این از خلاف عادت بود / جذبهٔ حق مرا چنین فرمود
حق بکاری مرا فرستاد است / اندرین جلوه گریم داد است
رحمت عام او که عامم کرد / محض فضل و جود از آدم کرد
گشت از آسمان کتب نازل / زان هدایت بآدمی حاصل
آن کتب چون به انبیا آمد / بهر بیمارها شفا آمد
اندرین باغ عالمی بیمار / هست و شد بر دوای شان درکار
زانکه بیمارها ز پرخواری / بند اندر مذلت و خواری
رفته تا وای شان از یاد / شد ز غفلت بنفس شان بیداد
راه بنمای تا شفا یابند / سوی دارالسرور بشتابند
گل خوری پیشه کرده اند این قوم / کارشان پیش پیش شد هر یوم
آمد و دیدمت چنین بیمار / حکم حق را کنم ترا تیمار
زان ازین علتت شفا بخشم / از کف غولها رها بخشم
نبض حالت مرا کشید اینجا / کرد حق چون توئی پدید اینجا
ظاهرا آمدی تو از من پیش / باطنا سابقم ز خود اندیش
می نمایم ترا ره تحقیق / بخشمت همت و دهم توفیق
انبیا بهر این فرستادند / کار دین را اساس بنهادند
گرچه آن وقت رفت آن ایام / اندرین عهد اولیای عظام
نایب دین انبیا هستند / از خودی دور و با خدا هستند
همچنان علم انبیا دارند / گمرهان افتاده نگذارند
دستگیرند و راه بنمایند / از دعا بند و عقده بگشایند
نیز از اعجاز شان کرامات است / راست است آنکه زرق طامات است
منت و مزد کس نه بستانند / زانکه فضل خدای میرانند
آنچه او گفت و آنچه او فرمود / تاکنون در کتاب رحمت بود
زآفرینش وجود من درخواست / بهر من باغ اینجهان آراست
من یکی نی چو من هزارانند / زآسمان قطره های بارانند
زاتحادی که همدگردایم / بر همه یک وجود بشماریم
ازبرای هدایت گمراه / در جهان آمدیم از الله
چونکه شد دفعت آدم پیدا / تا کنم من هدایت ای شیدا
مزد این وصل دوستدارم من / حکم او را رهین کارم من
مزد کارم رضای حق باشد / با تو همدم برای حق باشد
غیر ازین حاصلی نخواهم / بهر ارشاد اندرین راهم

تاکنم دعوت شما بر حق   زاں شماره بر بدا اندر حق

طوطی ما بعکس گویا شد   بشنو اکنوں چه نغمه پیدا شد

در پس آئینه چه میگوید   زاں همه گفت و گو چه میجوید

اندریں باغ بزمگه آراست   ایں دو باهم شدن بگوی که خواست

خواهش حق بد آنکه کارش شد   شیخ در دقت خود دو چارش شد

جاہل باشد اندک اکنوں اہل   میبرد لطف مرشد از ایں جهل

گفت من نیز آدم بیخواست   شکر لله که کارم آمد راست

ورنه با باغ هیچ کارم نے   اندریں کار اختیارم نے

بیخبر آمدم دراین منزل   بر گل و لاله اش نهادم دل

تاگل و دو بستم شگفت اینجا   آنچه او بار رو نهفت اینجا

این مجازم پل حقیقت شد   نادم طالب طریقت شد

زیں گل و لاله سرد گردم دل   پایم آید بروں کنوں از گل

بنده را از ره هدایت کن   آنچه خود خورده ز عنایت کن

تا سوئے بیخودی بیابم راه   جلوه ها بنگرم وگه بیگاه

هر کجا مر ترا گذر باشد   بنده را هم دراں نظر باشد

چوں سر خود بجیب بگذارم   آنطرف افتد سر و کارم

اندراں حال نفس کشبند   بر سوئی وا یه هام بفریبند

دل در آں سوی باشدم مایل   کم شود عشوه اش هرا ایل

باشم از هر علائقه آزاد   آنطرف جمع خاطر و دل شاد

شیخ دیدش که یافت ایں توفیق   از دل و جانست طالب تحقیق

دیدن من دراین سرایت کرد   بر سوئی حق حقش هدایت کرد

گفت گنجیست دولت پنهاں   ماز نفست طلسم شد بر آں

هستیت کوه و زیر آنست گنج   هست درکوه کندنت بس رنج

بایدت جد و جهد ایں کارت   تا دهد ره بگنج آں مارت

بایدت خواند سالها افسون   تا روداں طلسم از اں بیروں

هم زافسونگری طلب یاری   تا کنندت بدل مددگاری

زاں کنی جهد اندراں تادیر   در مصاف و نبرد باشی شیر

او چو همت دهد ترا درکار   تا کنی آں فسون مار از کار

مار چوں مار بانو دید اورا   از سر گنج تا ابد اورا

چهرهٔ او نیابدست در دست   آں بهر حال فتح کارت هست

رفت از محفل تو چوں اغیار   زاں ابد واصلی تو با دلدار

آنچه خوانی تو مار خواهد خواند   خوی ماری ز خویش خواهد ماند

کافر است چوں شود مسلمان کیش   حق پرستی کند عمل درویش

هست نام بزرگ حق افسون   نفس از خواندنش شود مفتوں

قصهٔ مارگیرے که در گرفتن مار سی سال استقامت و جد ورزید و عاقبت آں مار را در سله کرده بکام خود رسید

نفس رام از خواص آں نام است   هر که خواندست حاصلش کام است

بهر تسخیر نفس باید خواند   نفس کافر دگر نه خواهد ماند

نفس در باطن تو چوں دیو است   دیو را با تو حیله و دیو است

خوانده ام در کتاب استاداں   با خدا بنده از خود آزاداں

عهد عیسی نبی علیه السلام   بود افسونگری بعلم تمام

در زمین جای اژدهائی یافت   بهر تسخیر او ز جاں بشتافت

خواند سی سال مار را افسون   تا بیابد ز سنگش بیروں

ایں خبر بهر استقامت داں   بهر تسخیر او ز جاں بشتافت

هر که در دین جهاد اکبر کرد   جهد با نفس خویشتن سر کرد

کرد ذکر خدا و کم خواری   روز و شب در نماز و بیداری

خشک وتر هر چه یافت قانع شد
روزها فقر و فاقه کارش بود
گر همه روز مرگ یابی کام
یکدم از وصل تا ابد وافیست
نیتت راسخ و قدم در راه
هیچ از افسون بمار در نگرفت
دشمن من بمن که همزاد است
بهر ارشاد گشت افسانه
زاین طلب هیچگه ملالش نے
رفت آن اژدها به پیغمبر
جهدش از دل بجهد انجامید
گه بسی سال دیگرم این مرد
میکند عمر خود عبث کوتاه
عالمی زین طلب بسر دارند
از برای خدا بگو او را
رفت عیسی به پیش افسونگر
تا دمی مرگ می نیابی کام
اژدهای غیور و زهرآگین
کی اثر میکند در او افسون
گر نگردد مراد من حاصل
رفت سی سال اندرین کارم
خوبی عمر صرف شد در رنج
رخصتم ده تو یا نبی الله

نفس را داشت در تعب لابد
بهر تسخیر انتظارش بود
ساعتی گشت مار با تو رام
گر دمی یافتی ترا کافیست
از خدا استقامتش میخواه
مرد از آن کار نیز سر نگرفت
با ویم جهد در دل افتاده است
پند ما را بکن بدل خانه
غیر ازین خواست در خیالش نے
غایب از مرد از رهی دیگر
حاصل عمر خویش حسرت دید
خواند آن صرفه نخواهد کرد
من نیایم از آن فسون در راه
لیک چیزی بکف نمی آرند
تا بت ابدا از این طلب رو را
شه به پند و نصیحتش یاور
عمر باقی بخویش نے آرام
می نیاید ترا بدست از این
می نیاید نه مسکن او بیرون
من ازین شیوه بر ندارم دل
بر نیاید چگونه آرام
تا ازین مار وا ستانم گنج
تا کنم صرف جان خود در راه

در خود از جوع آتشی افروخت
سالها صرف کن درین اطوار
مژده گانی ترا که وارستی
کام نایافته در آن مردی
تا بسی سال او فسون میخواند
هیچ نی غیر ازین مراد او را
کافر است او و من مسلمانم
نیک و بد در شمار ناوردم
اندرین عشق داشت استغراق
گفت افسونگری مرا سی سال
ماری و نه ماری افزون
من نهنگم نه ماهی خوردم
سی نگردم شکار افسونگر
زین طلب خود ملول میگردند
تا بسی سال اثر مرا کی کرد
گفت که داد عنان ازین مطلب
میکشی این تعب تو بیهوده
اندرین آرزو بسر بردند
مرد گفت که یا نبی الله
گه بگه دم بچه کار خواهم کرد
رفت عمر عزیز در این سر
مهر از دست او بچه بستانم
بهر آن استقامت از حق خواه

زان پر و بال خود را سوخت
تا شود رام بر فسونت مار
زین قدر زنده ابد هستی
در طلب بار رنجها بردی
آبرو در طلب همه افتاد
آن هوا در سر اوفتاد او را
بر مسلمانیش فسون خوانم
در طلب روز و شب بسر بردم
بی خبر بوده در طلب مشتاق
خواند افسون نگشت از آن احوال
گشته از بهر مرد آن افسون
دام و شستش کجاست در خوردم
من نیم بهر صید او در خورد
باز پس از فضول میگردند
بعد ازین چیست حاصل ایشان
می نیابی نشان ازین مطلب
باش خرسند ها ز عمر آسوده
این تمنا بقبر خود بردند
هست سی سال تا همی ورزند راه
بهر چه مطلب ترا ادا خواهم کرد
نیست عمر دوباره ام دیگر
آن بهر درد هست درمانم
تا بیابم ابوی مطلب راه

مردنم بهتر است از برگشتن　　اندرین خواست جان رود از تن
از دهانی شگرف خونخواره　　تند و بدخو چو نفس اماره
من کمر بسته ام به تسخیرش　　تا کنم در گلوی زنجیرش
گر رود جان ازین ندارم دست　　یا بنی نیت اینچنینم هست
مستقیم درین طریق از جان　　غیر ازین نیست بنده را ایمان
عشق این آرزو مرا کرده هست　　گرچه وصلش نداد برمن دست
حیف باشد که رنج سی سالم　　بگذرد بی مراد ازین عالم
جان بتن باشد و روم از دام　　خود بخود خویش را کنم گمراه
بعد آن مرد را چو عیسی دید　　رقتش آمد و بر او بخشید
چون چنین کرده گرفتارش　　هم بتحصیل کار شو یارش
ظالم است آن ظلوم در آن کار　　چون جهول است جهل از و بردار
میکشد رنج هیچ رو بجواب　　بنده تشنست بر کرم دریاب
کوه کاهیست گر کنی یاری　　کاه کوهیست گر فرود آری
این دعا شد قبول در درگاه　　گشت حاجت روای او الله
در دعا از خدا ترا خواهم　　تا شوی در طریق همراهم
بشنو این قصه در علاجش کوش　　بحر رحمت ز کوششست در جوش
صدق و جد از تو او طلب دارد　　کوششت را ز دست نگذارد
مرد افسون به اژدها میخواند　　اشک حسرت ز چشم می افشاند
گشت آن اژدها برو تسخیر　　کرد از دم بحلق خود زنجیر
ارحم الراحمین تجلی کرد　　داد چیزیکه داشت خواهش مرد
مهره در دست مرد چون افتاد　　یافت گویا بسوی حق ارشاد
صوفی از مهره معنی دل برد　　نفس دل را بدست او بسپرد
هر کرا دل بدست خود باشد　　او مبرا ز نیک و بد باشد

من ز روزیکه این کمر بستم　　تا روم زانجهان درین هستم
افعی پای تا بسر زهر است　　کس نه از پیش او ز عالم رست
برکنم آن سنان پر زهرش　　تا رهد خلق عالم از قهرش
نیست غیرت که دست بردارم　　رنج سی سال خویش بگذارم
بر دل و جان خویش مجبورم　　داشتست لا مراد مسرورم
گر ازل مرگ من چنین بنوشت　　آن نوشته ز خویش نتوان هشت
زندگانی چو غیر آن دارم　　هست شرمندگی دگر بارم
تا بحدی برین وفا دارم　　عمر بگذشته را بدست آرم
کرد پنهان دعا کای جبار　　هست مجبور این جوان در کار
حاجتش از کرم روا گردان　　سالها شد که هست سرگردان
مار را یاد کن بفرمانش　　تا شود خوش بفضل تو جانش
فتح بابش کن از عنایت تو　　ای تو هادی بکن هدایت تو
ماند از جد او بسی بشگفت　　اندران داشت راه از دگر رفت
همچنان من رسیده ام بر تو　　تا کنم تربیت کنون در تو
اندرین باغ دیدمت مجبور　　مار قهار و تو شده مقهور
قصد تسخیر مار کن در پیش　　حق بیاری تست از حد بیش
بر تو کوششش از آنطرف فرمود　　اندرین خواهشش اجابت بود
بود نام خدای آن افسون　　جوش در اژدها از آن زد خون
شد ز سوراخ خویشتن بیرون　　گشت آن فتنه ساز را مفتون
مهرهٔ خویش را با دلسپرد　　مرد آن را بالعمر باقی برد
سوی عرفان حق دران ره یافت　　پس از آن نیز بمعرفت بشتافت
دل بدست آمدن نه کار است خورد　　مرد ازین شیوه دل بدست آورد
نیست دل را دگر بسوی حواست　　آنچه حق خواست خواهد او هم خواست

بیت

هر که در دست دل در افتاد — هم ز پا رفته از سر افتاد است
این فسونگر بدست دل بود است — تا بسی سال از آن نیاسوده است
جهدها کرد و دل بدست آورد — هدیه از بهر حق همین دل برد
این دل آیینه خدا باشد — حق از آن دل درون ما باشد
گشت قبله نمای دل صافت — صاف در نزد اهل دل لافت
عمرها جهد کرد افسون گر — عاقبت داد جهد از جدیر
گرد در سلسله مار دا آن مرد — زیر آن مار گنج باد آورد
از دو عالم غرض دل پاک است — زانکه بر نور پاک دراک است
در دل طالبی طلب افکند — کرد جانش بصد سلاسل بند
چون رسد رنج بر حد تکمیل — بشود آن مراد او تحصیل
قصد این مرد مارگیری بود — مهره و گنج آمدش زان سود
حاصل جهد خویش چون دید او — مست و مجنون ز شوق رقصید او
تا دل زنده زان مدد یابد — خلعت زندگی ابد یابد
مار را نام حق فسون داریم — خوی ماری از آن برون آریم
بعد از آن زهر مار بد تریاق — بهر هر زهر خورده مشتاق
انس ما یاد حق که مار است — این دل ما دو صد بجا ها مست
بادف و نی سرود آغازیم — خویش را ز اهل وجد میبازیم

دل که در دست مار خواهد بود — مردانه آن ره نیز از خواهد بود
بانه آن دل که بانفس است او — زان خلاصی برحمت حق جو
دل شد آیینه چون بدست آید — زان شب و روز حق پرست آمد
بر همین دل که حق نمی ارزد — صاف کن دوست عشق می ورزد
هر چه در کاینات خواهد بود — در جهان دل همه شود مشهود
گشت بر مار چون فسون غالب — شد بمطلب مشرف این طالب
اندر آن مهره آب حیوان بود — بهر یابنده آن ابد جان بود
قادر کارساز بی همتا — ره زن دل بگنج کردش دا
جز طلب هیچگه نیارامد — تا نه کارش بمقصد انجامد
حاصل قصدها بجد بستند — اهل جد بر مراد پیوستند
مار بگرفت و شادکامی کرد — چونکه از عمر خویشتن برخورد
اندرین وقت در سرودم من — در پی خواندن در رودم من
روی از غیر دوست برتابیم — از دل و جان براه بشتابیم
خواندن لا اله الا الله — می گشاید ز دل بوحدت راه
ما هم از شوق هاوهو داریم — همچو مجنون به نجد رو آییم
در تغنی شویم و نی نسیم — همچو این مرد در طلب کوشیم
خاک در رقص می شود از یاد — طرفه بادی بخاک من افتاد

روح آن اهل وجد از من شاد — کرده انداز نفس بخاکم باد

وجد کردن آن مارگیر از گرفتن آن مار که مطلب او بود

گر نه حالست رقص تقلیدی — می توان کرد از عشق توحیدی
این نه تحقیق این نه تقلید است — این همه وجدها ز توحید است
بلبلی مار نفس شد تسخیر — کردمش من ز نام حق زنجیر
بلبلی مار یار شد بر من — می نیارد گزند خود در من
هی ولنگ اینچه در نظر دارم — از سری تا ثری گذر دارم

ور نه زاینحال آنچه شد مذکور — رقص در سنگ بین ز حالت طور
هر زمان شادیش همی آشفت — مست و بی اختیار خود میگفت
بله لی مهره ام بدست افتاد — زان دلم غیر حق نیارد یاد
هی ولنگ اینچه گنج باد آورد — داد از فضل خود مرا داور
هی ولنگ آن غنی غنایم داد — مخزن علمم را بمن بگشاد

دیو باطن مرا مسلمان شد　　خواندم افسون کز اهل ایمان شد

گنج ها داشت آن مرا بخشید　　در فسون خواندنم چو بر جد دید

گنج من حسنِ روز افزونست　　کس نداند بجز من آن چونست

یافتم عمر و گنج ابد از دوست　　شد یقین جد بهر طلب نیکوست

دید او را که مست و مجنونست　　حالش از حالِ خود دگر گونست

یادم آمد اگرچه بعد از دیر　　شرح احوال اوست اینجا سیر

یافت او را مفرح الاحوال　　از غم و رنج پیش فارغ بال

شد ز رویت مرا کنون پیدا　　مطلبت حاصلست ای شیدا

هر که را دل بعشق شد زنده　　مرگ را نیست ره بر آن بنده

هر که در بند سال و مه نبود　　مرگ و پیری در و بره نبود

عشق حق زندگیِ دارین است　　غیر ازین هر چنین آید شین است

عقده از کارِ من خدا بکشود　　روشنم شد که از دعایت بود

آن نبود از من آن خدا بود است　　از ازل دولتت عطا بود است

آفل و بوالهوس بود محروم　　اهل جد را همی شود معلوم

مار افسون تو بصد فریاد　　پیشم آمد خبر ز حالت داد

آن کشنده کشید هر سو بیت　　این دلم را که دیده ام رویت

این سبب را خدا مسبب بود　　او مرا راه سوی تو بنمود

هست مار انظر بسویت باز　　تا تو داری بما نفس را ساز

این نفس مانظر زن و مردند　　هر کجا همدگر قران کردند

باز گو از حقیقتِ آن مار　　تا کجا در کشید آخر کار

گنج باد آور از کفش بردم　　مهره اش گشت داروئی در دم

بی نهایت چو بحر العرفان است　　بهر یابنده آب حیوان است

رفت عیسی ابلهٔ آن مار　　که داو را ز دعوتش اظهار

زهر او شد مرا کنون پازهر　　مهربانست نماند در وی مهر

من از آن گنجها بهر محتاج　　از غنا بر سرش گذارم تاج

هر که چون من کشد بعمری رنج　　میدهد حق برا و از اینسان گنج

اندرین بود حضرتِ عیسیٰ　　اندران دشت مار شد پیدا

هست در وجد و یافت مقصود　　رقص پیر و مرید هم این بود

هر که مقصود خویش می یابد　　نور آن از جبینش می تابد

گفت چونی و چیست احوالت　　تا کجا در رسید آمالت

زنده دل زندهٔ ابد باشد　　هر زمانش ز حق مدد باشد

اهل حق جمله این خبر گفتند　　غنچهٔ دل ز عشق بشگفتند

پیری و مرگ در جهت باشد　　لا جهت علم و معرفت باشد

گفت چون آمدی تو ام بر سر　　دولت و بخت شد مرا یاور

گفتش آن آمدن مرا بر تو　　کردن آن نظر نهان در تو

چون بجدِ تو قبول حضرت شد　　آمدم زان به پیش تو لابد

در مرید ار جدست جد پیر است　　کوششش راز غیب تو خبر است

باطنم راز تو خبر دادند　　بر اعانت مرا فرستادند

هر سبب را مسبب است وهاب　　چشم بکشا خدای را دریاب

در حق تو بحق دعا کردم　　رفتم از تو نزار ها کردم

غایب از چشم تو ترا ناظر　　بوده ام چون تو بوده حاضر

زان قران چونکه جمع می آیند　　دولت و دین بتو تمام زایند

گفت در سلهٔ مار را کردم　　چون بزندان سله بسپردم

هست علم حقیقتم آن گنج　　بهر آن برده ام بعمر این رنج

منبع علم و حکمت آمد دل　　شد دل از مهره ام کنون حاصل

تو نگفتی که من نیم زان سان　　تا نگیرد مرا کسی آسان

گفت هستم ولی چنان این مرد
ذکر نام خدا فسونم کرد

تا کنون بوده ام امیرش من
از فسون گشته ام اسیرش من

چون دو دل یک شود نیم محبوب
نیست یابم ز حکم بودن دور

گشتم از نام حق چو رامش من
او فتادم کنون بدامش من

شادیی این مرا سرابت کرد
همچو صیدم نماند در جان درد

نیست ماری مرا کنون یارم
هرچه فرمایدم پرستارم

پیش ازین سرکش و حرون بودم
خود بخود غرق بحر خون بودم

گشت این زهر من کنون تریاق
آن دوا بهر درد بهر مشتاق

پیش ازین من نیافتم این راز
کرد حق بر خودم کنون در باز

جهل من از فسون این شد علم
تندی و سرکشی من شد حلم

مارگیر از شنیدن این راز
بیشتر کرد وجد و حالت باز

دید عیسی که مارگیر است شاد
بایدم کرد دلش کنون ارشاد

حضرتش راه را محقق بود
رهروان را ز لطف ره بنمود

نیست بی این بنا حیاتت را
این بود ذات مر صفاتت را

بهر این مار بر حقی مقبل
لیک این پند ما شنو از دل

یکنفس بی حذر ازین منشین
تا دمی مرگ کن فسون آیین

بی فسون خواندنش نخواهی بود
تا دمی کین جهان کنی پدرود

گر نشینی تو یک زمان ایمن
دزد را دزد نیست در باطن

دشمنست این بدوستی بگزین
دشمن دوست دوست دارد کین

این فسون هر زمان همیخوانش
روز و شب دار بند و زندانش

از خور و خواب و بند کن پرهیز
بر سر مار خود از آن بستیز

از سر قهر می زند نیشت
میکند زان ابد جگر ریشت

هم ترا هم بمار این خوبست
آن عمل بر خدای مطلوبست

تا بسی سال خواند افسونم
کرد از جای خویش بیرونم

این امیر است و من اسیر این را
تا درین ره شدی تو پیر این را

هرچه فرمان کنی مرهونم
گرچه در خود ز خویش محزونم

خویشتن را چو بر خدا دادم
گشت در وجد و حال صیادم

فارغم من ز صید صیادان
این زمانم امام آزادان

رفت آن خوی من ز من بیرون
مؤمنم موقنم بحق اکنون

چون شدم رام خوش شد انجامم
غرق اکنون به بحر العرفانم

مار بودم کنون شدم آدم
زین صفت شد مرا خدا همدم

مار و آن مارگیر در شادی
دید از حبس و بند آزادی

من ازین راضی و خدا راضی
حیف اوقات مجرم از ماضی

مهرهٔ مار زد چو گل خنده
در تماشای آفریننده

آفتی هست همدرین حالش
کرد اندر ز وقت و احوالش

گفتش ای مارگیر مارت یار
گشت از افسون صحبت ناچار

نفس عین است مغز مشتمارش
لیک ایمن مباش از کارش

مار ماهی شد از فسون خواندن
نیست رخصت ز ما بو ماندن

دشمن دوست روی هست آن دون
می نماند بطاعتت مفتون

گر ازین ساعتی شوی غافل
این همه سعی تو شود آفل

همچنان عادت و نیش هست
از فسون گرچه ترس و هش هست

این لئیم است و اعتباری نیست
لایق مهر و دوستداری نیست

خلعت و اعتکاف آن باشد
مرد حق روز و شب در آن باشد

هرچه شادیست غفلت آرد بار
تو شوی غافل او شود بیدار

مار مار است یا نتوان گفت
شد بدامت مده تو از کف مفت

بند ستر می بکن بیا این را
بستش ره بتو دگر کین را

آدمی زاد اگر فقیری هست / مار او که مگی حقیری هست
گر ازان بند او رها گردد / که مکش مار را اژدها گردد

هم تو مجروح و هم ازان مردم / مار زهر ست از سرش نادم
فاقه و فقر تا شعارت هست / اوفتاده بدام مارت هست

روز و شب میل بر عناد اند / تا نزابانه در بلا دارد
این خیالت بکام شیرین است / قند دیدی تو زهر آگین است

هم دم و هم قدم ازین نه دور / باش ابد زین بقرب حق مسرور
گفت این قصه شیخ دین عطار / نثار رحمت این مرید در گفتار

باطن شیخ این رهم بکشاد / میکنم خلق را بحق ارشاد
جابجا در کلام افزودم / بهر یاران ضرور ازان بودم

گر مناسب بود شد افزوده / فکرم این سوی راه بنموده
گر بباید بکار کس کاریست / سالکانرا براه حق یاریست

خوانده ام نیز از جلال الدین / یافت این از کتاب از نزین
من مریدم بآنجناب از جان / زانکه خوارم ابد من آن خوان

هست اندر کتاب شان مرقوم / هم بکن از مریدشان معلوم

در بیان آنکه فقیر سالک را مصالح سلوک ست

مارگیرم مخاطب ست اما / هرشدم بر مرید ره پیما
خوانده باشی تو از جلال الدین / کرد از این قصه او بما تلقین

مارے از سردئی دی افسرده / بود افتاده بیخود و مرده
مارگیرے براو رسید از راه / گشت از بی حسی او آگاه

ریسمان بست و از هش بگرفت / تا بمانند خلق از و بشگفت
چون ز کوهش رسید در شهر او / حیرتے شد بخلق این دهر او

جمع شد مرد و زن تماشا را / خوشدل مارگیر غوغا را
از پی طمع کیسه را دو وا / کرد این مار خلق را شیدا

مجمع پیش هر قدر دیدی / سبکتش از غرور مالیدی
میگرفتے برائے دیدن مزد / ظاهرش مارگیر و باطن درد

مار او را گرفته بود آخر / در گرفتش بخویش از ناخر
درخود از آن خوشی نمیگنجید / جانب مار هر زمان میدید

هرطرف خلق آفرین گویش / چون مریدان نشسته در کویش
مار نفسش شد اژدها در بر / بهر بیتش بی کشیدی سر

گفته من پیرم دستما طالب / گر شما راست عشق من غالب
نذر تان شاهدی مریدی شد / نذر آرید پیش ما لابد

کرده ام مار نفس خود در دام / هم کنم مار نفس تان در دام
گرم کرد او بخویش هنگامه / کرد او پس خلایق عامه

شهرهٔ شهر گشت و فخر الناس / حاکم اندر ضمیرش الخناس
کرد آمار است گفت من فربه / زین مرض او ابد نگردد به

آمد و رفت این خریدارش / بی خبر ساخت کرد بیمارش
کرد تحسین خلق خودبینیش / کرد آن ضعیف ازین ریش

گرم شد روز و مار شد بیدار / بند بر رید و کرد پیدا کار
کشت آن مارگیر را در دم / کشته گشتند ازان خلایق هم

نفس در حبس و فقر او لشکر / در خوشی و غنا میا در سر
هرکرا فقر پیش قربست بیش / باش در فقر و فاقه ای درویش

از غنی هر که دارد او استغنا / در حریم خدای یابد جا
فقر را فخر گفت پیغمبر / گر از و نی بحکم او نه سر

پادشاه و فقیر بود است او / راه تا حق بما نمود است او
ز آمد و رفت خلق شو یکسو / روز و شب کن بطاعت حق رو

جز خدا نیست هیچکس یارت / کس نباید بکار در کارت
گر قبولی خدا ترا باشد / کی کسی با تو آشنا باشد

انس با حق جدائیت از خلق / خویشتن را نهان بکن ز خلق
باش مشغول در فسون خواندن / از همه خواست دست افشاندن

بیخور و خواب مار را میدار / باش در حفظ حال خود بیدار
کرد افسون مار تعلیمش / تا شود مار نفس تسلیمش

زانچه میخواست شیخ شرح آن تمام / کرد از آن بادهٔ اش لبالب جام
طرح و ترتیب خواندنش آموخت / زان دلش را بنور حق افروخت

نی زبان محرم اندر آن نی نفس / اندر آن لحظه هم نفس در حبس
ساخت مشغول و زود از کارش / همت خویش کرد در کارش

آنچه آداب بود بنمودش / آنچه بایست کرد فرمودش
هرچه فرمود آن بزرگ احوال / کرد با خویش آن مقلد حال

قصهٔ مارگیر افسون بود / بهر تسخیر مرد مفتون بود
دید در نفس خویش حق اثبات / بر دلش شد از آن تجلی ذات

گشت زان نور باطنش بینا / شد سوال و جواب را دانا

مرید شدن تلوینی بصاحب تمکین و ارشاد خواستن او از خدمت ایشان هرچه در دل پیداشت در انکار

گفتش ای جانشین پیغمبر / گمرهان را سوی هدا رهبر
کرده بر خدا مرا مشغول / تابعان را تو بر خدا مقبول

صحبت حضرت تو یارم شد / اندرین باغ فتح کارم شد
از نگاهت ز بندها رستم / از ره دل کنون بحق هستم

از فسون تو مار یارم شد / خوش از آن روز روزگارم شد
تافت نوری که گشته ام مسرور / ذات حق نور و تو ز نورش نور

آنچه افسون مار فرمودی / بنده را راه راست بنمودی
این خلائق همه مسلمانند / خواندن این فسون همیدانند

مارشان میدهد تعب در حال / رامشان نیست باز گو احوال
گفتش این نام اگرچه میدانند / بهر تسخیر او نمی خوانند

نیتشان از این مسلمانی است / لیکن از اصل کار حیرانی است
گرچه در روز و شب همیخوانند / از طریق وصول نادانند

آنطرف یک قدم نمی رانند / زان ز آسیب مار حیرانند
هیچ ره نیست مارشان معلوم / حاکم شان است مار و خود محکوم

از همه کار خویش مسرورند / او فتاده ز راه حق دورند
سوی احوال خود نمی بینند / در غرور آنکه صاحب دینند

می ندانند مار در ما هست / بارها نیش زد درون ما خست
سعی اندر فسردنش نکنند / جهد از بهر مردنش نکنند

چرب و شیرین بخوردنش بدهند / هر طرف حکم کرد سر بنهند
گفت پیغمبر خدا زین راز / گر شنیدند این همه از آن آواز

هست در پهلوی شما دشمن / از رهی راست بر شما رهزن
بارها خوانده اند و عامل نی / آنچه او حکم کرد عامل نی

زانچه آن مار می شود خشنود / هست بر وی حیات آن مقصود
حاجت مار چون برون آرند / حرص بر طلبش فزون دارند

مار از آن بیش می شود غالب / ره بمقصد نمی برد طالب
روز و شب باید این فسون خواندن / بهر تسخیر مار و اشک افشاندن

بودن عامل بمعنی افسون / کردن اثبات حضرت بیچون
نفی کردن بهر همه جز ذات / زان خود اثبات میشود اثبات

از ریاضت اثر کند در وی / ورنه تسخیر مار باشد کی
مارشان غائب است و خود مشغول / زان سبب مانده اند بس منکوب

از ذهولت مسخره دارند نه دانچه گفتم کجا خبر دارند
گفت پیغمبر خبر ز ره ما اندرون شماست آن اعدا

گر شمارا از آن بگویم راز کار دنیا نه کار ماند باز
تابع یار نفس خود هستند خویشتن را بحکم او بستند

گر کند کس خلاف عادت یار میشود در زمان پدید آزار
نی نباید بدست ازین ره بار علم دارند و نی عمل در کار

او شمار است دشمن اندر راه نیکخواه و دیده او بدخواه
زانکه او راست مکر گوناگون زیر هر مکر او هزار افسون

گاه لوامه گاه اماره آدمی زاد گشته بیچاره
گاه چون ملهم نماید روی آدمی زاد را برد آن سوی

مولوی زان وزید بیزاری داد از مکر او خبرداری
اختلاف مذاهب از نفس است آرزوی در مطالب از نفس است

در همه حجت او دلیل آرد بهر اثبات جبرئیل آرد
گر کسی گویدش که ای جاهل این نه معنی است زین سخن حاصل

از سر جهل جنگ خواهد کرد عرصه بر نصح تنگ خواهد کرد
گاه از در ره زمانه آید هم از آن ره بحرص و آز آید

کرده از فکر خویش بالیده حاصل آن نماز نادیده
تا که نفسش شریک در اینکار باشد از مشرکان خدا بیزار

در نماز او حضور دل نکشود نیست زان طاعتش خدا خشنود
هم گواهی ز مصطفی گوید زانچه مقصود او از آن جوید

میکند معنی عجب تأویل تا شود مطلبش در آن تحصیل
در رهی آیه او سخن پوید بهر خود آیه همی جوید

حکم چیزی که مطلب او هست هست جوینده تا در آن دست
در احادیث هم بر آنش جد هست لاهی در آن بخوانش جد

کی احادیث و آیه در عصیان مصطفی گفت یا خدا قرآن
نی دلش که خدا چنین فرمود صاحب شرع ره چنین بنمود

بایدم نفس را بر آن سوداشت نی طلب بهر مطلب او داشت
حیله شرعی همی جوید تا از آن بر مراد خود پوید

چون نه حکمی بکار خود یابد پس بره بی دلیل بشتابد
هست معنی بمطلب خود خویش تا برد آنچه هست مطلب پیش

نوع نوع مشارب از نفس است بند خویش و اقارب از نفس است
ننگ و ناموس نفس میجوید اندر آن ره بجهل میپوید

نفس را پیشه است بخود بیداد هر بلائی که هست از وی زاد
خویش را مبتلا کند خود او هست از بهر خویش خواهد او

نفس بسیار و این جهان تنگ است همه گردشان ازین سبب جنگ است
نیست نی عشق و نی محبت راه نفس را دست ازین شود کوتاه

نی محبت ز حق بود غافل جمله افعال او بود آفل
از خدا تو محبت او خواه خود محبت ترا نماید راه

گر محبت براه بصیرت هست از همه شرک دستگیر هست
مانع خیر و راغب شر هست سوی گمراهی تو رهبر هست

با خدا تو مقرب و آن غول دورت افکنده و شدی معلول
این همه گفتگوی جز توحید کس خلاصی ز بند خود کی دید

بر همه آرزو و فسون میخواه جز بهذا کل من علیها فان
وسعت آباد و وحدت جبار اندرو نیست بر کسی آزار

آن طرف نفس را چو سر افتاد نفسی او بر او نماند باد
هیچو یخ ز آفتاب او فانی آب در آب غرق حیرانی

جز خدا اندر دو عالم هیچ نی   بر کسی خواهش و مطالب نی
فتح بر نفست اگر شود مفتوح   بعد از آن نفس نیز گردد روح

یار در قول و فعل هم باشند   منتظر جانب قدم باشند
ظلمت نفس را خورد چون نور   نفس از نفسیت نماید دور

مطمئنه شود بطاعت او   زنجبین نفس را ریاضت جو
نیست با نفس آن طرف راهت   راه اینست و کردم آگاهت

روز و شب در درود شو تاری   تا کند مصطفی ترا یاری
نور او رهبرت شود در ره   باشد از یار و از خرت آگاه

ظلمت نفس محو از نور است   هر کرا نور نفس از دور است
کسب از لا اله میکن نور   ظلمت نفس میکن از لا دور

هستی نفس را کند درهم   نفس از آن بر خدا شود تسلیم
چون ز ترس خدا براه افتاد   زان خدا بر امیدها ره داد

بعد از آن عاشقی کند در پیش   عشق بیرون برآردش از خویش
ورنه از نفس هر چه پیش آید   از چنان مار افعی زاید

راه بنماید و بود آن چاه   تا در افتی بچه نه ای آگاه
کردن روزه و نمازت گفت   بر بهشتیست ازین طلب آشفت

شد از آن دل بجنت و حورت   کرده ازین شیوه هم ز حق دورت
جز خدا هر چه خواست کس نفس است   بنده در دام هر هوس نفسست

گشت فعل حسن قبیح از این   از همه چه رخنه دار در دین
نیست امکان که تا نباشد پیر   بتوان کرد مار را تسخیر

تا بدت یار ره مسیحائی   تا رسی زان رفیق بر جائی
او ز عادات خود همیده اند   تا بهر عادتش فسون خواند

مستجاب است دعوتش بر دوست   زانکه این در دعا برخصت اوست
نفس را اعتنا نتوان کرد   سر بره غیر یار نتوان کرد

مرد سی سال رنج این ره برد   مار بر حال و خویش را افسرد
تا نه عیسی حمایت او کرد   بود در رنج و در عمان آن مرد

نیست ممکن که نفس کس بی پیر   سالک راه را شود تسخیر
گر بکس راه راست بنماید   اندران صد کجیش پیش آید

نفس جز نفع خود نخواهد هیچ   حاصلش جز زیان نباشد هیچ
نفس نفس است مردنش از خویش   گه بمیرد ز خویش نفسش پیش

گر ز طاعت طلب کند جز دوست   نیک بنگر که آن کجا نیکوست
وین نه عشق خدا است فردوسیست   ز انچه گویند قرب از آن دوریست

مکر او سخت پیچ در پیچ است   حاصلش عاقبت همه هیچ است
هر که تسخیر او کند مرد است   ورنه او خود مسخرت کرد است

بی عنایات مرشد کامل   نیست بر این عمل کسی عامل
تو ازین مارگیر ره میجو   تا بسی سال بود در غم او

از همه آرزوی رو برتافت   بهر تسخیر مار خود بشتافت
در بیابان بجز زن و فرزند   خو از افسون و شد بدان خورسند

سرد و گرم زمانه را در ساخت   ذکر حق را بخویش یاور ساخت
نی طلب مهره بود و نی گنجش   بهر تسخیر مار بد رنجش

چونکه مارش بسله در افتاد   مهره و گنج خود بدستش داد
جد او شد قبول بر درگاه   او فتاد آن طرف بعیسی راه

کرد عیسی دعا که ای غفار   حاجتش را روا ز احسان دار
جد او و دعای پیغمبر   گشت آن مارگیر را یاور

نا امیدی امید بار آورد   جهد خود را بروی کار آورد
در رهی کرد رو نه آن ره بود   راه بیراهه را گره بگشود

رحم بر جد او نمود الله / تا بعیبی فتاد آنسو راه

چون که ثابت فهم براهش دید / هر چه میخواست از دعا بخشید

اول او را که منع از آن فرمود / امتحانی بجد و جهدش بود

گر از اینسوی و ور از آنسو نیست / جذبهٔ حق تر از هر رو لیست

گر نه این کارها ز حق برخاست / صحبت ما و تو نمیشد راست

گفت یا شیخ و انما ابندم / هم ترا هم مرا در این عالم

پرسیدن مرید از پیر که در آمدن باغ هر دو مجبوریم و فرق و تفاوت در میان من و حضرت چیست

گشت پیدا که واحد القهار / هر کار یکه خواست شد آن کار

از چه روشنی قبول حضرت تو / تا چنین شاملی برحمت تو

و اثما در میان تفاوت چیست / تا بدانم هر آنچه آن خفی است

مرجع اصل شد فراموشت / بوی این باغ کرد بیهوشت

زین طلسمات دل فریبنده / نیست نعمت دمی شکیبنده

حسن و خوبی تو ابد باشد / هم بعشقت ابد مدد باشد

هر چه بینی مکونات ابندم / در دمی دیگرش رنند بر هم

بوی خوش چون رود ز تن بیرون / بینی خود ز مرده گیری چون

همچنان رنگ این گل هر باغ / هست از ضو نور آن صباغ

او به بیرنگ دید از هر رنگ / یک نوا دارد و هزار آهنگ

بو برا ز دست داشت پیغمبر / تا بمعراج آن شدش رهبر

عشق باقی که آن ابد باقیست / بر جهان بوی وجد مشتاقیست

مرد در وجد چونکه بو یابد / از همه آرزوی رو تابد

هر که ز بوی خود غلط کردند / بر دی از خویش پرده وا کردند

مصطفیٰ از نماز برد آن بوی / داشت بر سوی حق از آن ره روی

سنت و فرض هست و بگذاریم / تا از آن نافه را بدست آریم

هر که عاشق بقرب او باشد / هر دمش در نماز رو باشد

وجد اینست و ما بقی وسواس / عارف حق بنفس دارد پاس

هم شود زان تسلسل اولاد / آن همه در ره خدا اعاد

چون که ایجاد هر دو یک کار است / در دل من هنوز این ما راست

بر تو دادند رتبهٔ اعلی / من باسفل فتاده ام زانجا

گفت چون آمدی تو در این باغ / نفس شد خوش برنگ از صباغ

گشته است دل اسیر این باغت / نیست در سر هوای صباغت

آنچه را صنعت خدا خوانی / پس ز صانع چرا جدا ماندی

این طلسمات را بحال او کرد / باز بر کرده ها زوال آورد

همچو در باغ گر نه بد خوئی / روز و شب چون اسیر بد بوئی

آنچه بوی خوشست از اینجا نیست / گرچه در ماست لیک از ما نیست

عارفی کز خدای آگاه است / گشته ناظر بصبغة الله است

هر طرف رفت نور دل بشتاب / آهوئی نافه دار را در یاب

بوی مرد اینجهانی نے / عشق و شوق متاع فانی نے

هر که سنی است طالب بو نیست / لیک بوئیکه از جهان گو نیست

چون از آن بود باغ او بالید / در پی بوی رفت و بو نادید

بو فلا دو زنا به بو باشد / جست آن بوی و نافه پیدا شد

چون در این فعل بوی نیکو بود / زان بجا هم نماز را فرمود

قرب ما با خدا نماز آمد / خوش کسے کو برای نیاز آمد

یافت کز از نماز فرحت دل / بر نماز یست وجد از آن حاصل

دوستدار نساست پیغمبر / کوست در حزن ها بدل باور

هم از این ره شمید از حق بوی / روی تا بوی داشت از هر سوی

این طلب ها ز دست دادی تو
بر تماشا عجب فتادی تو

گفته‌ی دوست هیچ یادت نیست
میل تو جانب عبادت نیست

هم بر آن کرد مصطفی اخبار
کین رهست تت بجانب دادار

آنچه نقصان تو سود میدانی
نفع بر آهستند ز نادانی

امر کلوا و اشربوا خواندی
امر لا تسرفوا فرو ماندی

آمدندی که این همه یک روز
رنگ دارند تازه و فیروز

آمدند از عدم چو در این باغ
جلوه رنگ شان از آن صباغ

هر گل و لاله کو بهار آرد
هم بدنبال خود خزان دارد

آنچه دیدی تو سحر و افسونست
عاقبت حال شان دگرگونست

هر که زین نظر شکیبا ساخت
بر خودش ره ز فضل خود وا ساخت

ابلهش آنکو ز سحر ها رو تافت
بهر تحصیل ساحرش بشتافت

چون ز عقل انقلاب دوران دید
مصلحت دور بودن از آن دید

خوردن و خواب شد دلت را بار
دانه را آب و گل گلت را بار

هست در زیر دانه پنهان دام
آکل دانه زان برآند کام

نقره و زر که جمع آوردی
اندران سعی رنجها بردی

مرگ سوی لحد ترا خواند
آنچه با تست آن برون راند

آمد و رفت در نفس داری
از برای چه این هوس داری

می بر آید که میروم بیرون
اندرین خاکدان منم محزون

می درآید که حق بر اینش داشت
کی تو اندر تن تنزادا داشت

زانکه مأوای این در اینجا نیست
هیچ از این هوش بر تو پیدا نیست

غافلی پاس مهمانت نیست
آنچه میخواهد این بخواهانت نیست

گو بدای کردگار این آفل
بود از ذکر و طاعت غافل

آنچه تو میکنی سرانجامش
هیچ ره نیست اندران کامش

آنچه روز الست شد گفته
آن ز نسیان شد از تو بنهفته

آنچه کردی تو عهد با معبود
هستی خود بر آن تو ای معبود

کرد غافل چو این تماشایت
برد در سوی سود سودایت

غرق در چاه اکل و شربی تو
دور از آن بوی وصل و قربی تو

لذت و شهوتت ربود از جا
بر گل و لاله اش شدی شیدا

میشوند عاقبت همه فانی
بهر نظاره گی پشیمانی

باز رجعت بآن طرف دارند
اندرین باغ شان نه بگذارند

لعبتانند صورت دیوار
دلبری از طلسم شان در کار

سحر بهر فریب ما خود کرد
هم از اینها شکیب ما خود کرد

او ازین راه اصل اینها دید
زین تماشا دو چشم خود پوشید

ره برون زین فنای صوری جست
زین تماشا ره صنوبری جست

دید انجام ناظر و منظور
برد عبرت نشست از اینها دور

آب و گل طالب گل و آبست
جان و دل را هوای آن آبست

حاصل از جمله غیر کاهش نه
جانب اصل عیش خواهش نه

جمع کردی تو چون جعل سرگین
آن رفیق تو هست نیکو بین

شد دلت طالب عمارتها
آن کند مرگ از تو غارتها

این نفس در تنت چو مهمانست
آمد و رفت این پی آنست

تنگنا بست وحشت انگیزم
به که بر سوی اصل بگریزم

دو دلست این برفتن و ماندن
میرود این نه خواهدت ماندن

بر سر رفتن است این مهمان
تو بفکر عمارتی نا خوان

میشود میهمان جدا از تو
نیکنند شکوه بر جدا از تو

هیچ داری خبر که این مهمان
با تو تا چند میشود همخوان

این درین تن به بند و زندانست
خواهش اینها نه آب و نی نانست

راه رفتن همیشه میجوید — آمد و رفتنش این خبر گوید
این خبر از کتاب من میخوان — هر نفس را بپیس نفس میدان

چون بر آید اگر نگردد باز — خواب از آن تا قیامتت دمساز
آنچه مألوف و آرزویت بود — هیچ دیگر نماندت ننمود

ذکر حق را غذای این میکن — هم بسجاده جای این میکن
زانکه پاکست و پاک خواهد جای — این بود جز این ندارد رای

هر این آمد است در دنیا — تا که باشد بسجده سر فرسا
از خدا معرفت کند حاصل — با خود آنرا برد در آن منزل

خانه و خوان تو ترا در خور — هست نفس تو خر و این آخور
میکنی جان که جا کنم اتمام — خانه ات پخته آرزویت خام

عاقبت در زمین توئی مدفن — دیگری میکند همان مسکن
او کند نیز چون تو رو در مرگ — نیست جز حق بقا کسی بر برگ

عاقبت این عمارت و باغت — هست ماوای کرکس و زاغت
نفس و جام ذهول دادستت — تا بسر این هوا نهادستت

عشق بر طاعت و نمازت نی — هیچ ره سوی حق نیازت نی
آنچه نابرد نیست آن جمع است — میر نفس تو حرص با طمعست

این همه فرع ها ز نادانی — شد ترا دایه تا خدا دانی
راست گفتی همه جدا هستند — تا ترا هیچ دلربا هستند

تو شدی عابد این همه معبود — باز ماندی از آنچه باید بود
بر همین رنگها دلت شد شاد — نفس در راه عقد ها بنهاد

دشمن است او نهان به پهلویت — راه را نید گرد آن سویت
چون چنین حلف و بی وقارت دید — شش نیت نیز در بصارت دید

زانچه بایست بیخبر کردت — ابله و طرد و کور و کر کردت
غیر ازین نیست بر تو کس دشمن — این شد از راه راستت رهزن

مردن مادر و پدر دیدی — هیچ از مرگ خود نترسیدی
همچو ایشان تو نیز خواهی مرد — آنطرف جز عمل نخواهی برد

چون ترا زین جهان گذار آید — با خود آن گیر آنچه کار آید
گر نه کر زمرگ حبّاران — بارها خود شنیدی از یاران

قصه خوان خوانده است افسانه — پیشت ای بی شعور دیوانه
چون بحسرت از این جهان رفتند — روی را زیر خاک بنهفتند

سنگ چندی به قبرشان چیدند — بر سر سنگ مردمان دیدند
عزت قبر حق پرستان راست — جان شان در جهان خدا را خواست

هر دو عالم بکام ایشان است — هم دران خاک قبرشان جان است
جز مصیبت ندید کس انجام — اینت در پیش هر همه ناکام

اندرین باغ دل چه می بندی — هیچگه کس ندید خورسندی
هر که زائید و هر که خواهد زاد — بایدش روی در عدم بنهاد

هست کون و فساد این منزل — مرد دانا برین چه بندد دل
دلخوشی را کند ز خود پدرود — غیر طاعت نخواهد او آسود

با خود آن گیرد آنچه خواهد برد — ای خوشا حال او چه خواهد مرد
هر چه اندود آن برد همراه — آن بود طاعت و دل آگاه

غیر از اینجا تو جا نمیدانی — کرده ام باغی نه مرد میدانی
تو برای آفریده ها بنده — غافل از حسن آفریننده

از جمیلست هر جمال از اوست — حسن و ملکی بجز زوال از اوست
صنع حسنش فتاده بر دیوار — تا در او آن جمال شد اظهار

همچو از و تو نه خویش بر گیرد — عاشقش تا سر ربصر گیرد
پس همان به که روی بر تابیم — جلوه اصل حسن دریابیم

هستی خویش مرده انگاریم
روز و شب عزم آنطرف داریم

هست تحقیق ما که میمیریم
پس همان به که زاد برگیریم

ما غریبیم اندریں بازار
بازگشتن بخانه ما ناچار

آنزماں مرگ ما بود چوں قند
تا زدایه بآں طرف خورسند

تو بخورسندیی همیں جائی
گشته دیوانه و سودائی

مُردن تو ترا نماید تلخ
غرهٔ دولتت ازاں شد سلخ

منکه در باغ آمدم ناکام
چشم دارم بسوی آں درگاه

باکس آلوده گی ندارم من
میل آسوده گی ندارم من

باغ نی عاریت سرائی هست
آمد و رفت را نه کس در بست

غافل اندر سفر نیاساید
رفتن راه جهد میباید

تا نه کارش بمقصد انجامد
یکدمی نفس را نبارامد

بر غریباں کجاست آسایش
یا بدل میل خورد و آسایش

اندکے از ضرورت ار پوشند
بهر آنست تا بره کوشند

هر که او طالب وطن باشد
او نه در فربهی تن باشد

نارسیده بمنزل مقصود
هیچ ره راحتش نه خواهد بود

فربهی خوب بهر حیوان است
کو غذا از برای انسان است

چار وائی که او ثمیں باشد
آں بستیش بهر ایں باشد

لیک انساں که عقل و کوشش هست
هست در فکر عاقبت پیوست

چوں خبر پیرم از نهایت گفت
الرجوع هو البدایت گفت

خود مگو چیست ایں بدایت ما
تا بدانجا کشد نهایت ما

گر جز ایں منزلے دلت خوش شد
تو ز ره اوفتاده لا بد

نی از انسوی و نی ازینسوئی
همچو سگ هرزه گرد هر کوئی

باشد اعمال صالحت آنسوی
نفس تو باقیست از انرو روی

از ذهولت ز راهی افتاده
دل به لهو و لعب عبث داده

حال من شاهد است عالم را
بنگر از چشم خویش حالم را

مانده ام هر دو چشم پوشیده
وانکردم بر نگاهها دیده

هیچ ایں رنگ ها مرا نه فریفت
آنچنانیکه مر ترا بفریفت

وصف ما زاغ چشم بینا راست
نی که نظاره گی دنیا راست

باغ و بستاں بود به پیشم باد
در سر من هوای ایں نه افتاد

ایں مرا باغ نیست زندانست
زانکه آنسو مرا دل و جانست

خانه و مسکن من آنسوئیست
هیچ خواهم اندراں کوئیست

از برای تو چشم کردم باز
تا یکے شمه گفتمت ز آں راز

ورنه من کی بر ایں نظر دارم
چشم پوشیده ناظر یارم

حیف نبود که نور بینائی
جز بدیدار یار فرسائی

هر چه بے روی یار خواهد بود
عاشق آنسوئی چشم خود بکشود

اندریں باغ چوں غریبم من
زانکه از منزل حبیبم من

گشت بالیده جان ازیں نامم
ساخت شیریں ابد ازیں کامم

ذکر ایں نام چوں نصیبم شد
ذات پاک خدا قریبم شد

کرد ایں نام بیخود و مستم
حالتی طرفه میدهد دستم

شد ازیں نام رتبه ام عالی
سر زد از من کلام اجلالی

نام او کوکب درخشنده
چوں زجاجست طینت بنده

مرده را زنده میکند ایں نام
ذکر ایں کن بصبح هم در شام

ذکر ایں نام فتح بابم کرد
در جهاں همچو آفتابم کرد

تا ابد زنده من ازیں نامم
هر دو عالم بر آمده کامم

چوں شراب طهور ایں نام است
جسم من جام او دریں جام است

طالبا تر از پرتو مستیست
از ضو حسنش ایں همه مستیست

مرگ در عشق او مرا شادیست ... از همه بند و قید آزادیست
چونکه انجام عالم است فانی ... گر برین دل نهی تو نادانی
اینجهان خاک آب آلوده است ... طالب بحر از آب آسوده است
چشمت از ابهی به توحید است ... شپره آفتاب کی دیده است
این دلم مایل تماشا نیست ... اندرین فرع اصل پیدا نیست
آن کسانیکه اصل را دیدند ... چشم از دید فرع پوشیدند
پرده باید درید و دیدن نور ... چشم پوشیده دید آن دستور
گر باین سوی دید از انسو یار ... می نیابد که هست اینش کار
چشم پوشیده هر که بینا شد ... از همه سوی در تماشا شد
چشم باطن بهر جهت بیناست ... زانکه آنسو جهت نیامده است
نیست در چشم زین طلب خواهم ... کم بتحصیل دانه و آبم
منتظر چشم بر قضا دارم ... دل بمرگ از سر رضا دارم
مرگ کرها بهر کس آید پیش ... جانب مرگ میروم از خویش
این خبر راز مخبر الاسرار ... کن مطالع که کرده ام اظهار
روز و شب صرف در نمازم هست ... همچنان گریه و نیازم هست
محقق آنسو غالبم آمد ... حق مرا راه دید بگشاید
چون ازین نشاء چشم می پوشم ... اندران بزم باده می نوشم
چشم باطن بچشم ظاهر یار ... گر شود دوست را بهر سو یار
گر نه روز و شبت یکی باشد ... نزد ما مرترا شکی باشد
هست چون روز روز و شبم هم هست ... این کرامات کرد برمن هست
آنطرف زان سبب نگاهم هست ... جانب وصل دوست راهم هست
تو درافزونی و همه اسباب ... من به بندم بخویش زان ابواب
تا نه آن دانه صرف طاعت شد ... آن نه بر من غذا جراحت شد

آنچه این باغ و آنچه بستانست ... پیش من لهو و لعب طفلانست
پس به فانی چرا به بندم دل ... نور بگذارم بگیرم گل
مطلب من ز خاک این آبست ... گرچه در خاک تیره نایاب است
ذات پاکش غنی ز عالم هست ... دیدن آن کسی نیاید دست
لیک اینها دلیل آن دانند ... وحدتش را ظهور دایانند
گرچه عالم ظهور آن نور است ... نور در فرط نور مستور است
چشم یکسوی ناظر است هر سوی ... کی تواند که او ببیند روی
ورنه اینسوی دید و رفت آنسوی ... هست بینا دو چشم در یکسوی
هر که زاینسوی چشم خود پوشید ... خویشتن را فتاد ازین ره دید
آنطرف تخم آرزو کارم ... سوی مرجوع خویش رودارم
میکنم اندکی بخوف اطعام ... جوع ندهد به نفس من آرام
لذت مرگ پیش ازین دیدم ... شاد گشتم از آن و رقصیدم
بلی گفته ام درین احوال ... شکر کردم بایزد متعال
فکر این باغ نیست در جانم ... آنچه باغ منست میدانم
آنطرف منزلست و ماوایم ... ایخوش آندم که راه پیمایم
هم درین نشاءام در و سیار ... جلوه ها دیده ام در آن بسیار
چشم پوشیده هر که بیند روز ... نور توحید راست او فیرور
ورنه در عیش ننگ و ناموس است ... پیش ماآن تمام افسوس است
گفت شیبان راعی آن دیدار ... هست سی سال شب ببینم یار
نی شب است و نه روز آنسویم ... چشم پوشیده آنطرف پویم
بر تو اینسوی عشق و بر من جبر ... تو کنی رنج و سعی بر من صبر
تو نشوی خوش شوی و را خورد ... من خورم در غم الست و آزدن
تو کنی خود باختیار آن کار ... من از آن کار گشته ام بیزار

برخود از فعل خود حسابم هست بر سر نفس احتسابم هست
جبر را اختیار خود کردی از سر بددلی و نامردی
گر تو زین جبر روی بر جبار می نهادی بسجده آن غفار
چون مرادت همین مرید اوست دل خوشی ها بباغت از آن روست
من در این جبر چون شدم مجبور گریه کردم باو شدم مغفور
شد ازین باغ و گل دل من سرد غرق در بحر عشق خویشم کرد
ورنه چون مرده مانده بیکارم چشم در کار حکم او دارم
شد دل من ز هر تمنا سرد حق چو چشم مرا بخود وا کرد
گر مرا اختیار من بودی ز اینجهانم برون وطن بودی
او ز هستی خود بفریادست زانکه این دیر محنت آبادست
چون گذشتن از اینجهان دائم بر خدا سجده هر زمان دایم
به که اینجا بیاد او باشم از خلائق نهفته رو باشم
هر کسی را بکار خود کارست فرد بودن خوشی بازارست
بشریت سقر بدانا شد زانکه از نور دوست بینا شد
هست ذات خدا ز ما پنهان هر که پنهان ز خود ببیند آن
حق کسی را که بهر خود بگزید او جهان بهر خود چو زندان دید
مرده سان هیچ اختیارت نیست بر خود از غیر اعتبارت نیست
او بهر فعل خویش معذورست زانکه در اصل کار مجبورست
سر بزانو فکنده بنشیند جلوهٔ وحدت خدا بیند
هست بر سوی امر حق مجبور ظاهر و باطن از مناهی دور
هرچه شیطانیست و نفسانی رسته است آن ز لطف یزدانی
هیچ کام از جهان دونش نیست دل اسیر کم و فزونش نیست
مرشد دین که این نصایح گفت زان دل اینجهان چو گل بشکفت

هرچه در شرع شد روا بر من اندران راه میکنم سر من
جبر از آن بر دلت گوارا شد زان در این باغت این مدارا شد
زین بلا ها ترا رها میداد تا نمی شد به نفس تو بیداد
اینجهان را مکان خود دیدی بر خود این ظلم خود پسندیدی
خویشتن را بفضل او دادم از خود و کار خویش آزادم
کارم آنست هرچه فرماید کار دیگر ز دست من ناید
این جهانست چون قفس تنگم زان بهستی خویش در جنگم
هستی و این قفس بهم جازم صحبت شانست روز و شب لازم
مصطفی گفت گر نبی بودم بود نسبت نبود بی بودم
حق چو نور فراستش بخشید او از آن غیب اینجهان را دید
می شناسیم عاریت اینجا هست مارا بنزد حق ماوا
گر خدا با خلائق آلودی بعد از آن او کجا خدا بودی
زین سبب مرد حق نهان باشد از جهان در فنا جهان باشد
این سخن گفت حضرت عمر از سقر هم فزون برآمد سر
چون خدا طالب نهانیهاست شو نهان تا وصال بدهد دست
از دل و جان نه هستیست بیزار هستی او کنون از و مستعار
زانچه اغراض نفس از آن فانی غرق در جبر نیست و حیرانی
دید در خود که اختیارش نیست قدرتی هیچ فعل و کارش نیست
همه دین حال هست مجبور او جبر کرد اختیار و صبر و رو او
عاصم وقت و حال او جبار بیگمانه کاره نیست نیکوکار
از هوا و هوس بری گشته فارغ از این سرای سری گشته
این همه در قبول هم یکسوی تافته روی از غیر و بر حق روی
نور افعال نور خود نشمود بر سوی اصل و فرع رو بکشود

گفت من رهروم توئی هادی / دست من گیر اندرین وادی

طلب کردن طالب از مرشد حقیقت جبر و اختیار

حرف در جبر و اختیارم دار / تا شود بنده از جنون هشیار

حق کند حاجتت روا دارم / صاحب مال و زر تو در عالم

باز اجناس لهو و لعب الحال / شد بنا کردنی ترا دلال

نفس و دیو است آمر فحشا / زانچه گفتم توئی در آن شیدا

از خدا اجتناب از آن درخوا / کای خدا یار من تو ره بنما

گر ز دل مدعا چنین داری / مرد دینی و شوق دین داری

گفتم از جبر مختصر بر تو / جز خدا هیچ سو منه سر تو

پس از اینها خدات دارد باز / تو کنی کوشش و طلب را ساز

پیش از آن نفس چشم کورت کرد / اختیار است نه جبر و نه زور کرد

شرع را بر تو احتساب از آن / مفتی زجر تو کتاب از آن

خواهش نفس هست و خیرت نیست / چون از اینهات هیچ جبرت نیست

بهر خود آن تو خیر انگاری / جبری اختیار آن داری

من ز دل خوش در این چمن بودم / بر تماشاش بگشودم

خود تو دیدی که من بغم بودم / بر غم آباد چشم بگشودم

تو از این احتساب من کردی / همچو خویشم درین تو ظن کردی

این بود اختیار مجبوری / نیست بر اختیار معذوری

زندان شهوت است خور با خواب / دایهٔ نفس این سه را دریاب

گشته مجبور نفس خویشی تو / دور از این جبر و دین و کیشی تو

نفس تو خواست تو رضا دادی / خود بخود دیو را صلا دادی

حق مرا و را بخویشتن درخواست / هست مجبور بودنت این راست

کرده اختیار خود آن را / می پرستی کنون تو شیطان را

بسته در هر کسی طلب دادی / روز و شب زان تعب طلب داری

گفت چیزیکه خواهشت باشد / بهر تحصیل نفس بخرا شد

یا بفسق و فجور دل طالب / آن طلب آمده ترا غالب

زانچه نفس تو خوش شود در آن / آنهمه اختیار خود میدان

گر نداری تو اختیار اینها / همچو زهاد میکن آیتها

دیو نفس اندرین رهم انداخت / باید از این بلا خلاصم ساخت

آنطرف از قضا شدی مجبور / آن دعا زین بلات دارد دور

اختیار آنکه آنچه شد مذکور / خواهش نفس را شدی مجبور

پیش از آن کار طالب و راغب / بعد تحصیل خاسر و خایب

زان به نفست عذاب و تهدید است / حق ز نفست نه آن پسندیده است

گر خدا جبر تو در آن کردے / پس چرا نهی از آن بیان کردے

اختیارات نفس ای طالب / چون شود در نهاد تو غالب

اختیار تو دیدن این باغ / دل ترا خوش ز سبزهٔ هر راغ

مرد زندان بجبر در زندان / باشد او کی بود بدان خندان

تو درین شادی و منم محزون / نیک بنگر بحالم ای مفتون

منکه مجبور همچو احوالم / چشم پوشیده نیست از این حالم

اندکی زان کنم خبردارت / چونکه هستم براه حق یارت

گر تو مجبور این سه حالستی / تا ابد رفته در ضلالستی

خواهش فخر و زینتت هر دم / باشد از نفس اندرین عالم

گر در آن دم که نفس خواهش کرد / برد ره حق پناه از آن مرد

گر جز اینست راه گم کردی / داده اختیار و نامردی

طالبی عاشقی تو در این کار / نام شرعیت فاعل مختار

اجر آن نیک و بد ترا باشد / در خور فعل تو جزا باشد

از شود حاجت ترا حاصل / تو بذاتی خود اندر آن ناقص
گر چه این راز سوی او باشد / نیست گفتن روا که زو باشد

امر پیدا چه و چه پنهان است / اندر آن هر که هست نادان است
شرع را حجت است بر تو بس / نیست مفتی مطلب تو کس

ظاهرا آنچه بر تو فرمودند / راه بر سوی خویش بنمودند
اندر آن خویش را مکن کاهل / پس ندانی تو علم ای جاهل

کاهلی کن بخورد و خواب اندک / بر سوی امر کن شتاب اینک
سوی اغراض نفس مختاری / بر خدا تهمتست که جباری

گر بگوئی که کرد جبارم / سوی اغراض نفس مختارم
زانچه کرده است حق ترا مختار / که مکن هست نسبتت در اخبار

نقد مفتی آن خبر هستند / متفق در رهی اثر هستند
نفس تو جبر کرد از آن واد است / جبر مشمار این تو ای نادان است

اختیار است مرترا در کار / تهمت آن مکن تو بر جبار
سوی منهی که کام نفس است / آنطرف میل خاطرت را است

همچو اسپی که مرد شد راکب / رای راکب بسوی ره راغب
سوی مقصد بجبر میراند / اسپ تا که ز راه میماند

میکشد سوی گاه نفس او را / بهر خوردن در آن کند رو را
نیست امر سوار این نفس است / هستی او به نفس در جهت است

بود جبر از سوار رفتن راه / هم در آن جبر امر را بخواه
جبر و امر اتفاق توفیق است / گو شد این بر تو جبر تحقیق است

گر بامر سوار بردی راه / هم بامر سوار خوردی گاه
گر بگوئی که خوردن کاهم / جبر انگنده است در راهم

آنطرف میکشد بجبرم دلم / هست بر کندنم از آن مشکل
هر چه در عالم است مقتضی اش / وانچه امر است آنطرف میدان

گر بمقتضی نهی روا داری / اختیار است نه جبر او داری
گر بگوئی که نفس و دل انخواست / بود جبر و فقط که آمد راست

این گمانست بی یقین چون امر / از همه برتر است و افزون امر
گشت بر امر انبیا مرسل / چشم ایشان ز جان با فضل

امر روحست هر که با جسم است / آدمی آنست با نفس اسم است
داد بر ما ز امر آگاهی / تا نگردیم از آن گمان لاهی

کرد ما را از امر با آگاه / کین ترا دشمنست اندر راه
امر حق روح دار بر آن زنده / بنده گی هست امر بر بنده

گر نه روح اندرون تن بودی / کی در این خاکدان وطن بودی
چون رود امر حق ز تن بیرون / تن نماند بجان ای مفتون

بر مناهی که مرتکب گشتی / آدمی نیستی ددی زشتی
باش در امر و طاعت از جان راست / حق ترا وجود از آن در خواست

نیست آن فعل را بکن اوقاف / هم فنا را بذات خود اثبات
از مناهی بجنت و بپرهیز / آبرو را ز معصیت کم ریز

در ره اجتناب میکوشی / جامه زهد و ورع بپوشی
هر زمان سر بخاک بگذاری / جبر را امر را بجا آری

طوعا آن را دوا مکن مختار / خواست از جبر آن نه تو جبار
جبر او سوی جبر ما هست / نیست ره زهد و تقوی از یاد است

زانچه نهی است از آن گریزانی / ور دوا ز کارها همی خوانی
گر حبیبی و شد ز تو عصیان / هست آن جبر و آن قضا بمدان

رای آن پیش از آن نبود آنسوی / ناگهانی بر آن نمود آن روی
همچو آدم صفی که گندم خورد / بجز نبود از آن بحسرت مرد

کرد عمری بر نزد نخواهی — هر زمان عجز تو و زاری
گر یقین است مر ترا در دین — جانب امر جبر کن آیین
بر تو نازل شده است کم بختی — عاجزی کن بیار نه سختی
توبه از معصیت بکرد ست او — در ره عاجزی ندارد رو
تو نه ای بو آدمی هستی — توبه کن از گناه وارستی
ای تو انسان بعجز و زاری کوش — بحر رحمت از آن شود در جوش
آدمی جبر دید در گندم — گفت ای رهنما رهم شد گم
عاجزی کرد و جبر را برداشت — شد یقین امر حق در آن سر داشت
سوی نهی که نفس شد جبار — گر بجائی تونی در آن مختار
مر خود آزاد و ابنا ید داشت — باید از توبه آن ز خود برداشت
داد فی الجمله اختیار ست هم — کرد آگه ز جمله کارت هم
هست در علم او که مختاری — امر و را امر و نهی از آن داری
هم کمال دگر شود حاصل — گر به بندی بطاعت حق دل
همچنان عاصی دکنی طاعت — بی تضرع نه در یکی ساعت
مر ز اخلاص نه بجد راندن — آنست عصیان ز توبه افشاندن
اوست در جبر از تو کامل تر — متفق امر و جبر را بنگر
شد یکی امر و جبر در حکمش — از یقین سر بنه تو بر حکمش
هست منهی به نزد هر کس بد — تا توانی ز خویش میکن رد
تا از آن هم کنیم ما ارشاد — زان نیارد بکس قضا بیداد
ز قضا کور چشم چون کس هست — کس ز دست قضا نخواهد رست
ز همه کار خویشتن حاجب — هم ز هر فعل خود بحق تائب
قوت و قدرتت عطا سازند — زان مصونت ز هر خطا سازند
زان هدایت شفاعتت آید — راه بر سوی امر بگشاید

خون دل را ز دیده باران کرد — گشت اقبال سبز از آن کرد
گر بجز امر جبر خواهی دید — پس ز جبار بایدت پرسید
سرکش و سخت روی شیطانست — کار نه بوالعجب کار انسانست
تاکنون جبر کوست او در کار — حق همی گو بدکش که هی مختار
هست میراث از جدت اینکار — باش هر دم ز خود در استغفار
جبر منهی از آنست بردارند — مر ترا سوی امر باز آرند
کرد از عجز و ذکر یا هادی — بود محبوس و یافت آزادی
جبر حق را نشانه اقبال است — نی که هر لحظه او در اضلال است
اول نشان گرچه ز آنسو بیست — چون در آن مانده از آن نسبت
روز و شب گریه میکن و زاری — تا رها یابی از گرفتاری
گر نه میداد قدرتت در کار — با تو کی بود امر را بازار
ای تو عاصی به توبه آور روی — چرک عصیان خود ز خود میشوی
همچو آدم بتوبه روی آری — معصیت را ز خویش برداری
شرع را آنچه حکم خواهد بود — خواهد از جبر او ترا بنمود
هست قاضی هم اندر آن مجبور — می ندارد ترا در آن معذور
عالم است او نه همچو ما جاهل — تو مشو پیش امر او کاهل
گفتنی بر تو گفتم ای طالب — عاقبت امر حق بود غالب
با قضا کس نبرد نتواند — چونکه آن را کسی نمیداند
بیخبر هست هر کس از انجام — پخته و خام علم این جا خام
جز مناجات و عجز و زاری ها — روی بر خاک و اشکباری ها
باشد آن حق کند قبول از تو — دور سازد ذره هول از تو
معتصم باش بر در رسول — تا شوی بر هدی نبی مشغول
دل ز ذکر و درود گرد پاک — بر بد و نیک از آن شوی دراک

گر دهد دست اینهم از آنسوست | هرچه دریافت فضل از آن روست
گر شود سوی لب دین هادی | بخشد از هر بلات آزادی

نفی از جمله چون کند جانت | با خدا او نشست ایمانت
نفست از دایه ها تبرا گرد | از همه سوی رو خدا را گرد

زانچه نهیب بخویش داند عیب | کرد روشنی نیاز از آن بر غیب
گشت عارف که چیست درد بی صاف | دم بدم در تمیز و در انصاف

نور حق در دلش پی تعلیم | او شده هم بامر او تسلیم
نفس از بن مطمینه اندر راه | از بد و نیک ره شده آگاه

یأس دارنده گشت از هر کار | در دل اوست محفل جبار
هستی در دلش چنان بنشست | نفس بر کار بد نیابد دست

زانچه از دل برون فشاندم من | دانچه را آرزوی خواندم من
شد طعامی پر از مگس بر دل | زان بنفست تنفری حاصل

اندک آورده گر قضا پیشت | ساخت بیمار و کرد دل زشت
آن زبر خویشتن روا داری | میشماری بدل چو بیماری

میکنی گریه تا شود شسته | جان پاکت ره خدا جسته
باطنت راست نفرت از هر کار | گشت جان و دلت از آن بیزار

در زمان میکنی تو استغفار | عجز آری به واحد القهار
زین بلا بنده را رهائی ده | از چنین شیوه پارسائی ده

من ازین فعل زشت بیزارم | چشم امید بر شفا دارم
پس گریزی بسوی درویشان | میکنی کد به همت ایشان

کو چنین کار بنده بیزار است | فاقه و فقر را طلبگار است
صحبت جان و دل در آن دیدم | اجتناب از همه پسندیدم

ورع و تقوی شفای درد هست | تو حکیمی بمن ده آن پیوست
نیست جز فقر هیچ خواهش تو | آمد آن بیست کاهش تو

زان بنفس تو محنت و آزار | شد بجد یکه گشته بیمار
از ولا آنهمه ولا دیدی | بر بلای آفرین بنالیدی

بر سر نفس خویش آشفتی | نسبت کار بر قضا گفتی
در جزا هیچ ازین حساب نیست | گر بود فعل زشت عذاب نیست

چونکه در توبه زار نالیدی | مغفرت از خدا در آن دیدی
تلخی معصیت چه جای شکاست | توبه کار تو بر شفا آراست

لذت آن شفا ز بیماری | یافتی میکنی بحق زاری
این بود قرب سالک اندر راه | از خدا ره بعجز و زاری خواه

نایب آمد حبیب حق در راه | توبه میکن تو مغفرت میخواه
بر قضا آفرین بنالیدی | چونکه در خود خبر از آن دیدی

متقی بوده از آن کار | شد ز حکم قضا ترا جبار
این توفیق شود ترا حاصل | باش از نور ذکر روشن دل

همچو آئینه رو برویت آن | بیسکند خوب و زشت جان بر جان
زانچه ناکرد نیست نگذارد | تا ز نفس تو سر بدر آرد

نفس بر دست دل بود مجبور | دل معلم که دارد از حق نور
نفس از آن بر دل تو مجبور است | کو باز ظاهر دوست منظور است

کرده او ورع پیش از هر کار | روز و شب محو جلوه دیدار
وای آن دل که نفس را محکوم | باشد اعمال او بود بس شوم

دل بود هم از او تو مسلمان است | در رهست باز نور ایمانست
لغزشی پیشت از قضا آمد | آن نه از تو و از رضا آمد

چون نداری بنفس دستوری | اندران افتاده مجبوری
آنچه کردی خلاف عادت بود | آن نه عصیان آن سعادت بود

عادت از محسنست از نفسست — هم ز شیطان از بن نه خواهی نه سست
خواهش نفس اگر تو خواهی بود — نیست آن در طریقت ما راست

گر مخالف بنفس خواهی بود — زان موافق شدی تو بر معبود
گر بود بر رضای نفس رای — بر خدا نیست مخالفت هی وای

دل که از ذکر میشود پر نور — او بهر کار تو ترا دستور
هر چه فتوی دهد بکن آن کار — تا از آن کار حق ترا در بار

قلب خاشع که خانهٔ شاه است — خواهش کار را نه خود آگاه است
او بداند که چیست او را خواست — آن گنم زان بادست کارت راست

زان تو مجبور و زان تو مجذوبی — حضرت ذات را تو مطلوبی
گر نه تو زاصل خود ابدال — شرع استاد تست در هر حال

تا تو ابدال میشوی در راه — استقامت بشرع از حق خواه
در پی تیز کبر بدل میکوش — تا نه بحر رحمت حق جوش

بحر در خود کند ترا نابود — آنچه هستی تو زان ترا مشهود
مردی و باز زادی از مادر — نیستی روز هستی تو سر

خود به بینی چگونه ابدالی — نسبت از پیش در چه حوالی
ور نه ز بینا نیست ای تو نابینا — بی عصا در طرف نیاری پا

کور را قابلای بسر رغبت — شرع مجبر ز اصل و از فرعت
گر تو بر حکم شرع مجبوری — در جبا غرق عالم نوری

شاهد پیریت سفیدی موی — گر بود پیر خویش را میگوی
همچنان گر دل تو بینا شد — از کم و بیش عیب بینا شد

بعد از آن خبر را تو دانائی — حق ترا داده نور بینائی
غیر از این نیست از خصلت خیر — صبر میکن که ره دهد صبرت

گر تو از حال خویش ابدالی — صاحب وقت و صاحب حالی
وحی قلبی است رهبر کارت — نیست با نفس خویش بازارت

بشنو اکنون ز حال مجبوران — تا کنی بهر خویش دستوران

راه نمودن مرشد مرید را در جبر و اختیار

نهی گندم به آدمی کردند — از دگر سو بخوردن آوردند
کرد پرهیز و گفت این منعت — گر خوردم زبان نفاق در قیعت

خویشتن را نه هر طرف دزدید — آن طرف نیز آن شجر میدید
کرد چندان ستیزه با نفس او — تا نتابد نخورد گندم رو

بر نتابد نیز و ما تقدیر — لیک هرگز بدل نشد تغییر
دیو و زن هر دو یار هم گشتند — آدمی را غم و ندم گشتند

تا بصد حیله خوردنش دادند — عمر در غم سپردنش دادند
آن در ایجاد همچو حکمت بود — تا از آن مصطفیٰ شود موجود

آن همه انبیا که بر عالم — درد و جود آمد از بنی آدم
همچنان اولیا در آدم زاد — کرد از آدم صفی ایجاد

آدمی از بهشت شد بیرون — بود تقدیر حضرت بیچون
زان پدید آمدند اولادش — شد چنان کر نبود ایجادش

خوردن گندم است مجبوری — دادن آن رضا بدستوری
تا رضا داده که نفست بود — بر تو اسباب آرزو بنمود

آدمی آن همه قضا دانست — لیک گفتن ز ترس نتوانست
ور نه از نور علم الاسما — بود اندک نه اصل آن دانا

در بدکن بهر دل من این کار — بر قضا داد حضرت جبار
عزت و شان گون زمین بردند — بر گرعصا به بسپردند

باید عجز و بندگی در پیش — کرد و شرمنده بودن اندر خویش
باید هم شست از اشک این عصیان — تا بیابم بمغفرت ره زان

با چنین عزتش چنین خواری
کرد در پیش علم غفاری

نور افعالش علم الاسما
کرد از خواهشش خدا دانا

لذتِ توبه رانسند جامش
تا که شیرین از آن شود کامش

کرد بر خود ز ظلم تو تهمت
توبه آورد و کرد حق رحمت

گفت یارب توئی در آن دانا
ظالم من به نفس و ظلمنا

عالم الغیب نیز میدانست
کادمی ترک جبر نتوانست

خویشتن را شمرد او مظلوم
شد ز مجبور حق چنین معلوم

از دمی خورد و کرد دل پر خون
داد آن خون ز چشم خود بیرون

بحر رحمت بجوشش آورد او
عفو حق در سر وکش آورد او

توبه و تایب است او را دوست
توبه و جرم آدمی را خواست

گفت ظاهر است نهی انکار
امر بستن دم بود ز نهار

گر کند توبه آدمی ز انکار
حق بر آن گریه‌اش بود غفار

جبر در نهی گر ترا ز امو است
هم تو زان توبه کن که آن نیکوست

ظلم بر نفس خویشتن کردم
از سر جهل گندمی خوردم

نفس گفتن بد و ست رمزی بود
نورِ افعالش اینطرف بنمود

جانش مایل به توبه بر گندم
کرد تقدیر من رهش را گم

جبر را عجز شاهدِ حال است
زان برش دولت است و اقبال است

در همه عمر خویشتن بگریست
او پی گریه بود تا که زیست

حق در آن آب آدمی را سوخت
زان ره توبه را بما آموخت

تایبان را حبیب خواند دوست
جبر و عصیان از آن از او ست

شرح دادن حال مختاران بر طالب

بشنو اکنون ز حال مختاران
در پی دایه‌ها گرفتاران

دیو را گفت سجده آدم
او سر خویش یافت زان در دم

ظاهرش را حساب میدارند
باطنش هیچ راه نشمارند

هستیِ خویش در میان آورد
فعل را نیز فعل خود بشمرد

از قبولان حق شد او بیرون
میشمارند هر دمش ملعون

گفت از خاک حق کند آدم
سازد او را خلیفه در عالم

بوده است نیتش سرتابی
اندرین نیست جبر و ها بی

لعنتی گشت چونکه ز خود دید
گشت خوشحال تر لبی خندید

علم او یافت رای سرتابی
اختیار است گر خبر یابی

اندرین راه نیت است اعمال
سر چو نیت زند ز تو افعال

بر بد خویش ظن نیکی برد
آنچه خود خواست حق بدو بسپرد

او اگر ظلم خویش را میدید
بر خود از فعل خویش مینالید

سوختم من ز نار مهجوری
تا ز من محو کن که تو نوری

گیرم او باطنش خدا داداشت
تا سر خود بسجده‌اش نگذاشت

ظاهرش داشته است حق منظور
هیچ ره نیست فعل او معذور

قبح را حسن خواند آن بدبخت
حجت آورد و کرد درورا سخت

او ز روز یکه عزت حق داشت
سر بدعوی انا خیر او داشت

من ندارم سر اطاعت پیش
او برای خود است و من بر خویش

پیش از اینکه او شود پیدا
داشت ابلیس نیت اولی

اندران حالِ خویش به دانست
در دلِ خویش از آن فره دانست

هم دران کار اختیارش شد
دیو بودن بخود قرارش شد

جهل را علم گفت از جهل او
زان ابد مانده است نا اهل او

بود چشم درون او بی نور
ظلمتش ماند زین سبب مستور

کای خدا تا فتم سر از فرمان
شد نصیبم ز قرب تو حرمان

کرده ام بد تو نیک کن پاداش
هست غفاریت در عالم فاش

می ندید اختیار در خود او
عمر بسیار داشت آن نادان شت
گر کند توبه آن قبولستش
گر بدل باز گشت عجز از بیست
معصیت را ثواب انگارد
هست مغرور او بدانائی
سر برافراشت دید خود را خیر
شرح مجبور د جبر دارم پیش
آدمی آهوی به صحرائی
پاک میخورد تا شود خوشبو
هر چه داند که نیست این خوشبوی
گردنش بند کرد در زنجیر
او گر از جوع زار خواهد مرد
هست ازین زندگی ملال او را
در مناجات عجز میگوید
عشق صحرا و کوه دارد او
بیش ما هست در عبادت او
گاو خر را سرشت دیگر شد
از گل و لاله بیخبر هستند
گو بد این باغ قید و زندانست
طینت زشت را که نیکو کرد
سگ حلال و حرام کی داند
خلقت و اختیار آن دارد

زان سوی عجز و گریه کردی رو
سعی میکرد و سینه بر میداشت
رتبه خویش باز اصولستش
لیک اینکار وقف تبدیلست
خویش را خوش بعلم خود دانا
کور باشد بفرط بینائی
حق سوی نیستی نداردش سیر

کای بدان را تو نیک سازنده
گر کند او کنون پشیمانی
توبه کس ز رحمتش رد نیست
علمش این راه را نه بنماید
بر نصایح نمی نهد گوشی
نور انفعال در ضمیرش نه
اختیار است نفس و استکبار

مثال آوردن مرشد برای مرید حال مجبوران را

میچرید گیاه از جائی
آنچه تبدیل می شود در او
از چرا گردنش بتابد روی
داد بهر چرا گیاه از مهر
سبزئی سبز را نه خواهد خورد
تا چه پیش آمد است حال او را
هر زمان مرگ خود همی جوید
از غم اینجا ستوه دارد او
یابد از حق جزای طاعت او
طبع ایشان بخورد و بهتر شد
خورده و زهره سنبلی هستند
سوی آخر مرا دل و جانست
گشت راجع باصل خود و کرد
کام در مذبله همی راند
بهر این او بجسم جان دارد

آن چرا جمله سنبل و گل بود
آن خورش اختیار خود کرداست
ناگهان گشت صید صیادی
بست در آخر خران او را
چون بریحان و سنبلست خورش
باطنش در نفیر و در فریاد
اندرین اختیار او کی بود
بر دل و نیتش بصیرست او
همچنان کو بمرد مظلوم است
هر دو آخر بهشت میدانند
تا بباغست نفرتش باشد
من ازین دشت و باغ بیزارم
سگ چه داند که باغ و بستان چیست
او از ایجاد همچو مخلوق است
هست مختار گرچه مجبور است

من بدم شو مرا تو سازنده
هست مقبول لطف یزدانی
رحمت و جود او لی خود نیست
در همان جهل خویش آساید
نیک و بد را نمیکند هوشی
عاجزی نیز در ضمیرش نه
سوی فضل خدا ازین زنهار
اندکی باز بشنو ای درویش
زان خورش نافه کردنش مقصود
غیر ازین سان گیاه در کرداست
بر سرش رفت جبر و بیدادی
خیرها میرود از آن او را
کی غذا هست سیر بد بویش
تا شود او ز حبس و بند آزاد
از قضا همچو حال رو بنمود
هم در انجام دستگیرست او
و آنکه مظلوم مرد مرحوم است
رفتن باغ زشت میدانند
سوی آخر محبتش باشد
سوی مأوای خویش پردازم
سگ چه داند که برگ ریحان چیست
او ز تقدیر حق نه خواهد رست
صحبت و شر او ز هم دور است

گر از اینها بکس شد آهو یار ‌ ‌ برد این را بجانب گلزار
بر سوی دشت رهنمائی کرد ‌ ‌ در طریق رفق و آشنائی کرد
حق شد او را دلیل ره از دور ‌ ‌ روز آخر بدشت وحشی شد
قبح در خود ز حسن ایشان دید ‌ ‌ اشکباران بفضل حق نالید
کرده درخواست خوی ایشان را ‌ ‌ کعبه دانست کوی ایشان را
کرد با آهوان انابت را ‌ ‌ دید از حق در آن اجابت را
کرد از خوی خویش نفرت او ‌ ‌ بود سگ گشته است کنون آهو
باطن او ز خلق رم دارد ‌ ‌ آهوئی صورت غنم دارد
او از آن خورده ها پشیمان است ‌ ‌ رالیش انجا برگ الحانست
این زمان پیش ماست او آهو ‌ ‌ ناف این گشت نافهٔ خوشبو
نور افعال نافه را گویند ‌ ‌ آن ز از کار طالبان جویند
محترز از غذای شبه استند ‌ ‌ نا آفت نفس از این عمل رستند
آنچه او خورده و شده خوشبو ‌ ‌ خورد این نیز گشته است چو او
آنچه او کرده بود این هم کرد ‌ ‌ گشت همرنگ اهل دل این مرد
با سگی از غذای خود سر تافت ‌ ‌ خوردن برگ و کاه را خوش یافت
هر چه مردار از آن تحیت کرد ‌ ‌ می‌نخورد او چو آهوان از درد
شد بلطف خدای او مجبور ‌ ‌ ز سگ نهادی دور
هم ددی را ز خویشتن بگذاشت ‌ ‌ کرد این فعل تا بتن جان داشت
او از این کار نیز آهو شد ‌ ‌ تا فت او نیز نافهٔ او شد
صورتش سگ بسیرت است آهو ‌ ‌ اهل دل را مشام از آن خوشبو
از سگ کهف حجت است این راز ‌ ‌ از نبی بشنو این حقیقت باز
هم در آن باغ و هم در آن صحراست ‌ ‌ همچو آهو ز خلق ناپیداست
پاک گشت او ز صحبت پاکان ‌ ‌ داد این بر محبت پاکان
سگ براه خدای شد آدم ‌ ‌ آدمی راست جای خود فهم
ای خوش آنرا که حق طلب باشد ‌ ‌ هیچ جبری برا و طرب باشد
بود جائی هزار دستانی ‌ ‌ آشیانش بباغ دلستانی
چون قضا کرد بند دام او را ‌ ‌ در قفس ساختند رام او را
بوده است از گروه آزادان ‌ ‌ مهتر و خوشنوا و بس شادان
از قضا پیشش آمد این احوال ‌ ‌ هست مجبور و عاجز و بدحال
چونکه از آشیانش آمد یاد ‌ ‌ او بنالد بشیون و فریاد
در قفس زار و بیقرار است او ‌ ‌ در رها گشتن انتظار است او
غلغل آسمان ز فریادش ‌ ‌ خلق عاجز ز دست بیدادش
نی خورد دانه و نیا رامد ‌ ‌ نی یکی قطره آب آشامد
بر خود این حال قهر پندارد ‌ ‌ دانه و آب زهر پندارد
جان او سوی باغ و بستان است ‌ ‌ در قفس او اسیر زندان است
دانه و آب در قفس بسیار ‌ ‌ او از آن آب و دانه در زنهار
باطنش عذر بر خدا گوید ‌ ‌ راه سوی خلاص میجوید
خود بهر رخنه میزند منقار ‌ ‌ تا گشاید رهی سوی گلزار
همتش میکشد سوی اصلی ‌ ‌ منتظر تا شود قفس در وا
رحم بر حال او کند هر کس ‌ ‌ کای خدا یا بداد این می‌رس
نی چو آن مرغ کنده خانه ‌ ‌ کو ز سر گیس طلب کند دانه
خانه اش گنده دیرش هر دار ‌ ‌ در همه روز دانه چینی کار
شد چو فربه ز دانه و آب او ‌ ‌ بر سر شیخ گشت ز تاب او
صالحی پاک دامنی شبها ‌ ‌ جست از خواب هر یاربها
در طهارت شتافت بر دریا ‌ ‌ پاش لغزید و اوفتاد از پا
دامنش از قذر شده آلوده ‌ ‌ تا نشوید نگردد آسوده

مضطرب گشته و شتابانش هست   روحی دل زان بسوی آبش هست
تا ز خود آن حدث نمیشوید   هیچ راهی دگر نمی شوید
جامه و جان او نمازی هست   از طهارت دمی ندارد دست
پاکی خویشتن نمی جوید   بر سوی گانه زان نمی پوید
جامه و جان او حدث آلود   همچنان هست و بود خواهد بود
هیچ گاهی بحق ننالید او   فرحت جان خود در آن دید او
عادت آن دگر ز بدبختی   گشتنش پاک محنت و سختی
بلکه از اشک آب میجوید   تا از آن جان و جامه را شوید
وان یکی شد به تهمتی منسوب   جبر را هست این زمان مغلوب
هر طرف او شفیع می جوید   هر کسی را ز عجز میگوید
با خدا روز و شب دعا دارد   بر رقیبانش التجا دارد
تا خدایش بلطف بنوازد   از چنان ابتلا رها سازد
چون خدایش از آن رهائی داد   عمرها سر بسجده اش بنهاد
غسل کرد و ز خود کسافت شست   همچو گلبن ز باغ طاعت رست
بر خود از فعل خود حساب آورد   از همه نهی اجتناب آورد
روز و شب در نماز و کرد او   با طهارت بغسل خو کرد او
عجز و زاری بروز و شب دارد   شوق طاعت ز حق طلب دارد
از بلائی شدیدم او آزاد   کرد هستم ز فضلش اکنون شاد
بیشتر کن بذکر خود مشغوف   تا به ذکر کم و شوم موصوف
او بر این جبر چون رضا دارد   راضی از خود در آن خدا دارد
خود بخود در گل بر دی میمالد   بر خود از حال خویش میبالد
خویشتن را بنیوه آلاید   آنچنان نیکه بر زنان شاید
کمه در حبسش خلاص از زندان   میکند فعل زشت صد چندان

جامه و جان او نمازی بود   دیده دامانم از قذر آلود
هست در هر دو حال او مجبور   راه مجبوریش بود پر نور
وان یکی بی نماز و شارب خمر   جامه صد جای بر از آن مردار
نیست قید نماز در جانش   جامه چرکین نمود آسانش
شرع گوید که اختیارش هست   بر همین عادت و قرارش هست
وانکه عادت ندارد و دشش شست   بهر شستن خود آب ها می جست
آن دگر را که هست آن عادت   گفت بر خود که اینچه و آدت
تا ز ازیش کرده دور او را   بود بی طاقتی ضرور او را
در سراپایش از گل آلودند   سوی زندانش حبس فرمودند
بر مناص از کرم نوازیدم   مبتلام خلاص سازیدم
هر زمان بر خدا نمازش هست   بر در اهل حق نیازش هست
هر که مجبور جبر جبار است   کردنش زاری ترا کار است
ناخن خود بریده و مو بسترد   خویش را در کنار دریا برد
چونکه آزاد گشت و شادی کرد   رنگ او سرخ و تازه همچو ورد
گشت از نهی امر را مجبور   شد بذکر خدا از آن مسرور
جامه و جان و جای او پاک است   در نماز و نیاز چالاک است
میکند شکر بر خدا هر دم   کو ز احسان چنین عطا کردم
گوید ای کردگار بی همت   اندر این کار جبر می افزا
کاشکی جبر صورتی بندد   در نمازم ابد به پیوندد
وان یکی گشته است دیوانه   نشاء عقل و هوش ویرانه
بند در دست و پای آن بدحال   او شده خوش بباده و خلخال
روز و شب پیشه کرده است این کار   نیستش هیچ شرم از جبار
تا بحدیکه باز گردد بند   او از انکار دارد را پیوند

دار قصر هم و مسند و تخت است
مال و اسباب لون لون تخت است

گر گهی گردیدش نکن انکار
آدمی زاده ندارد عار

مصطفی سنگ بر شکم می بست
بود در جوع با خدا پیوست

جامه های درشت پوشید او
روز و شب در نماز کوشید او

او نه خواهش کرد در دنیا
داشت پیوسته روی بر عقبا

با چنان حال رفت از عالم
مفتخر در افضل بنی آدم

عاقبت در دست بر تابش
بر کرداریم یاد حق با خویش

مرگ چون جلوه گر شود ناگاه
فقر و طاعت بما بود همراه

نصح او را مزاج پند ارد
زان غرور که او بسر دارد

فسق و عصیان خویشتن دارند
نابد اندر آن بلا مانند

او با غراض نفس مجبور است
آنچه گویند جبر از آن دور است

گر بگوید که این از آن سو است
از خدا ایش عذاب از آن رو ایست

طالبان را که جبر در راه است
گاه گاه است و نیز ناگاه است

نیست اغراض نفس در وی هیچ
جبر نفسی بجبر او کم هیچ

جبر خود کامه جبر خاصان نیست
نفس اماره را در آن جا نیست

خاص را جبر فتح باب آمد
حاصلش عاقبت صواب آمد

در توسط ز جبر با جبر است
هر که دریافت اندر آن صبر است

هست دانا که حکم حق بر جاست
نی که از حق برای خود در خواست

گر بود محسنه رضا در آن
مید هد عارف خدا از جان

گر ذمیمه بود کند زاری
از دل و جان بوصف جباری

طالب طاعت آله است او
هر چه پیش آیدش براه است او

آنچه گفتم تمام اخبار است
در همه کار دوست مختار است

بی قدر کار هیچکس نکند
جز قضا هیچ کار بس نکند

جا و شان قضا بدنبالش
می نمانند در یکی حالش

آنچه تقدیر بر سرش بنوشت
جز خدا آن کسی در و ننهشت

هم نوشت او و هم سزد است او
خواهش خویش پیش برد است او

در بره نیک جمله مجبور اند
از تردد بظلمت و نور اند

گشته بر آرزوی ها طالب
آنچه حق خواست عاقبت غالب

شرع هرگز ندارد این منظور
نیست هستی بهیچ ره معذور

شرع بر خیر و شر که مومن شد
هر دو را یک خدا است موقن شد

لیک بر پیر حکم کرد از سر
هم تو بر حکم شرع می زن سر

بر تو فی الجمله اختیاری هست
شرع از این راه بر تو دارد دست

حق ترا قدرتی ز خود داد است
زان ترا امر و نهی بنیاد است

تا تو هستی در اکتسابستی
از بد و نیک در حسابستی

اختیاری در علم حق داری
فرصتت داده است بر زاری

امر بر راه نیک فرموده است
آن نه جبر است بر تو آن جود است

مصطفی و کتاب و پیغمبر
آن یکی رهبر دان و آن رهبر

از مناهیت نهی فرمودند
راه خیر و صواب بنمودند

پس ز فعلی که نهی او فرمود
بر تو در علم حضرتش بهبود

شد یقین بر تو اختیاری بود
تا خدا بر تو امر را فرمود

خیر و شر در عمل ز تو بر جاست
حق ز تو آن حساب خواهد خواست

ذره ذره شمار خواهد بود
روز محشر که بار خواهد بود

در حقیقت همه خدا باشد
آن مکن آنچه اندر روا باشد

ناروا گر دهی و ز حق گفتی
حق چو حد ز دچرا آشفتی

شرع را احتساب بر هستی است
نی بر اهل جنون و بر مستی است

ممتحن امتحان بر آن دارد
مرد معذور بیت از آن دارد

شرع را حکم نیست بر مرده　　زانکه شد نفس مرده افسرده
او نه در امر و در مناهی هست　　مرده است هیچ ره ندارد دست
گر کند دست بازو کاری کرد　　زنده است او نه مرده در ره مرد
مرد فارغ ز نیک و بد باشد　　شرع را کی بمرده حد باشد
مست از آن حال چون شود هشیار　　حد شرعست بعد از آن در کار
شرع گوید به نفس رانم حد　　در خور کار نفس دانم حد
حکم حق است مرا بجد راندن　　کی توان حکم حق ز خود راندن
مرده در قبر سر حق کند زنده　　بعد از آنست خیر از آن مانده
مرده از امر و نهی آزاد است　　او به نفس از حق ارشاد است
هرچه بر نفس تست بر تست آن　　زانچه منهی است از آن تو بر پیچان
تا که اغراض نفس در پیش است　　کس نگوید ترا که بیخویش است
گر بگوئی که نفس کرد اینکار　　نیستم من مرا ازین زنهار
شرع گوید به نفس عذاب آید　　تو بمیر سر ترا صواب آید
تو از این حرف او نتابی سر　　زانکه از نفس بر تو آید ضر
نیست شو نیست شد مناهی هست　　چون شدی نیست هر چه خواهی هست
شرع بد مستی زند گر حد　　پس نزند بر تو میزند بر خود
تو نبودی که کرد از آن سان کار　　تا بر آن حد شرع می آید بار
گر نه در دوزخم کی داری　　ای ترا گریه است و نی زاری
نیستی بر تو درد هم نه بود　　هوش از گرم و سرد هم نبود
گفتن حجت زبانی نی　　بر تو نفعی و نی زیانی نی
گر نه زینسان ترا است مجبوری　　دعوی باطل است و مغروری
خویش را هر زمان فنا میکن　　همچنان طاعت خدا میکن
نیست زاینگونه حال تو در جهد　　بهر تحصیل حال میکن جهد
از خدا و ز وقت طلب توفیق　　تا شود آنچه گفتمت تحقیق
هوش بیهوشیت نماید روی　　جبر با اختیار شد یکسوی
تا نه واقف ز نور افعالی　　کس نگوید که صاحب حالی
زانچه در خاطر تو شک آید　　نور افعال بر تو بنماید
نور افعال گر بدل باشد　　دین و ایمانت مستقل باشد
او ندارد ز شرع بیرون پای　　دستگیری کند ترا هر جای
نور افعال شرع بنهاد است　　تا که از فضل حق چنین داد است
نور افعال پیر و رهبر هست　　ای تو کوری و آنت گیرد دست
استقامت بشرع در افعال　　کرده گشتست در تو پیدا حال
او ترا پیر و تو مرید ستی　　از ره او بحق رسیدستی
عزت پیر بر مرید آنست　　جسم اینست و پیر چون جانست
چند شرط است گر بجا آری　　بعد از آن خیر را روا داری
باشد آن شرط ها بسی مشکل　　باید اول که آن کنی حاصل
شرط آنست پیش مرشد خویش　　مرده باشی نهاده سر در پیش
آنچه شرعست و آنچه احکام است　　آن ز حق بر تو لطف و انعام است
عامل آن شوی هم از اخلاص　　تا ترا آن عمل شود اشخاص
نور آن در دل تو بنشیند　　آن دل از فیض قرب آن بیند
هست قرب فرائض آن را نام　　خوش کسی را که یافت از انعام
از فرائض تمام بگذاری　　آنچه سنت همه بدست آری
هم نوافل که سالکان خوانند　　تا دمی مرگ اندر آن مانند
ورع و تقوی شعار خود سازی　　شرع را نیز یار خود سازی
هر چه کاری ترا بسیار آید　　آنچه مرد اراد آن بکار آید
لفظ الله ذکر تو دایم　　از صفا گذر در آن قائم

هم به وردت درود پیغمبر — اودرین راه بهر تو رهبر
روزه باشی تمام اندر صوم — هم تو شب ها شوی قلیل النوم

زین عمل حالتی شود پیدا — عشق گوبند در دل او را جا
گشت قرب نوافلت حاصل — ای تو در بندگی حق کامل

بحکم آن استقامت ای سست — نور افعال از تو خواهد رست
در دلت نام حق چو بنشیند — نفس از دل کناره بگزیند

تا از آن مهره دست بردارد — جمله اغراض خویش بگذارد
نور ذکر خدا که سر افراخت — آنچه حکم خدا است با وی ساخت

آینه بر تو روی برزد بست — زان دلت طوطی سخن گو زیست
گشت بینا دلت چو معنی یافت — سوی تحصیل کار خود بشتافت

بود دیو و کنون مسلمان شد — مومن حق و اهل ایمان شد
کرد اقرار آفریننده — کو خدا ایست من بر او بنده

خواند او لا اله الا الله — کرد اقرار بر رسول الله
کرد نفی آنچه نفی باید کرد — شد در اثبات ثابت آندم مرد

پس بامر خدا و پیغمبر — تو مسلمان گذاشت در ره سر
حق بر بینی تو حاضر و ناظر — بر کرم های او شوی شاکر

اهتزازت دهد از فره روی — وجد آن اهتزاز را میگوی
نیست بر تو هیچ اختیار او را — خواجه خود داشته بکار او را

نفس او زین ره است فنا فی الله — کردن طاعت است بقا بالله
در روانش روان خدا باشد — نفس و هستی او فنا باشد

پیش ازین بندگی بکرها کرد — بنده است طوعاً این زمان آنمرد
طاعت اکنون زروی اخلاص است — از دو سو عاشقی بهم خاص است

بود طالب کنون شد است مطلوب — بوده است این محب و شد محبوب
فرصت کار خود ندارد این — بی رضا عضو خود نخارد این

گر چنینی ترا است مجبوری — نیز در نزد شرع معذوری
سر نه خواهد زد از تو عصیانی — کان نهد شرع بر تو تاوانی

از همه جهت نمازت به — با حق از عاجزی نیازت به
عارف سطوت خدا گردی — کی ز طاعت دگر جدا گردی

گر باینکار میشوی مجبور — تا ابد تو مظفر و منصور
مرده از خویش و زنده با دوست — نیستی در میان تو و تو او ست

بر تو گوبند کار دنیا کن — اندکی زان معاش پیدا کن
گر تو دعوی کنی بمجبوری — جبرم این ره نداد دستوری

راست گوئی بمارک اینحالت — بر دهد همچو جبر انبالت
شرع را احتساب نی برقبر — قبر دعوی نمی کند از جبر

هیچ از مرده نهی سر نزند — او بجز وحی هیچ بر نزند
منتظر با حضور ایستاده — تا چه پیش آیدش درین جاده

مرده هرگز نماز نگذارد — اختیار او بدست حق دارد
حق کند زنده در نماز او را — زانکه این بود پیش خواد را

از خدا آنچه بر تو دستوری — تو در آنسوی گشته مجبوری
ظاهر و باطنت همین حالت — شو سوی آنکه اینت اقبالت

تو طریقت ره شریعت کن — سیر در عالم حقیقت کن
نفس تو مرده است و افسرده — عشق او را بخود فرو برده

امر حسنت احتساب نیست — حق دهد اجر آن حساب نیست
آنچه امر خدا است ای مجبور — هست اندر صحف همه مسطور

هرچه در ظاهر امر برما شد — چون بباطن رسی مثنا شد
تو بر آن عمر گشته ع عامل — نه آنچه حکم خدا بر آن عامل

هرچه نهیست ازاں بپرهیزی / بربر نفس خویش بستیزی
جبر بر امر هست نی بر نهی / نهی را نهی کرد بر ما وحی

حق بر آنسوی رخصتت کی داد / نفس اگر آنطرف رهی بگشاد
پس تو مجبور خویشتن هستی / لاف مردی مزن که زن هستی

ای بسا زن که مرد راه استند / درجهان عارف اله استند
بوده زن مرد وار بر طاعت / بوده است با خدا بهر ساعت

حیف مردی که سر ز طاعت تافت / او نه جا در مقام مرداں یافت
او ز زن کمتر است درین راه / مرد بودن زهیچو زن کن خواه؟

مرد مجبور نفس چوں باشد / زانکه در نفس صد فسوں باشد
هرچه جز عشق می بود نفس است / هرچه بر نهی می رود نفس است

مانع از جبر و راغب شر هست / لیک بر مردگاں ندارد دست
نور افعال هست در سینه / بهر هر حسن و قبح آیینه

اندراں لوح هرچه میخوانند / مطیع مرانند
جبر بر سوی امر جبر از خواست / آں باغراض نفس نابد راست

جبرت از نفس و تهمتت بر دوست / کانچه تو شبهه کرده ام از اوست
این قضا نیست مقتضی است ایزد / مقتضی منهی است بناید کرد

زاں شریعت روا نمی دارد / ظلم بر کس خدا نمیدارد
نور افعال را نه عالم / خود بخود ظلم کردی الظالم

نیک بین این مقام تلبیس است / جبر بنود ز نفس تلبیس است
گر چنین است بنده گی بنود / امر را منکر بنده گی بنود

بنده نفس خویشتن باشد / نفس او مرد و او چو زن باشد
هست مجبور زن بشوهر خویش / نیست مجبور حق چنین درویش

نفس خود را متابعت کردی / نفس را زن شدی تو نی مردی
هرچه نفس تو خواست کردی آن / ساخت نفست بوابه مرداں

آنچه حق امر کرده رفت از دست / نفس ظالم بکجا بیخت بست
نفس خود را اسیر هستی تو / هیچ ز اغراض ها نرستی تو

نفس در سوی امر دارد رای / پس دراں راه دار دایم پای
اینچنین عادتت سعادت هست / عاقبت از بلای خواهی رست

ترک عادت خود آیدت در پیش / هم دراں عابدی تو نی در خویش
این بجز پیر راز کس که یافت / گرچه بسیار ز طلب بشتافت

هرچه بی حکم پیر کردی کار / آنهمه نفس خویشتن بشمار
در دل شیخ گر تو جا داری / جای در محفل خدا داری

فادخلی فی عبادی آمده است / وادخلی جنتی سزا اوراست
نام پاک خدا شرابی داں / جام خود پر بکن بده میراں

شد بکام تو گشت ظلمت نور / این شراب طهور ای مغرور
هست این باده را چناں مستی / تا بخود شوی ز هر هستی

نشاء اش جبر نیست و حیرانی / بعد ازین پیش ما تو نتی فانی
اندرین بزم دبور آره نیست / از چنین حال نفس آگه نیست

تا همی امس طاعت حق داں / هر زماں لا اله را میخواں
بیتواں گفتنت که مجبوری / هست بر بیخودیت دستوری

چشم مرشد زمرد ما راست / ماراد کور هر کرا یار است
نفس چوں مرده و فنا باشد / پس دلت خانه خدا باشد

در دل اهل حق هوا نبود / جان شاں مایل خطا نبود
گاه اگر از تو شد خطا صادر / نزد ما آں خطاست بس نادر

گندم و آدم است انکارت / حق بخود گرم کرد بازارت
تا نتر ازین سبب بگریاند / از ره توبه بر خودت خواند

هست میراث برجهات اینخال
در طریقت خالست هرایست
خال گفتیم روسیاهی به
خال بر روی خود بخود کردی
هرچه مشاطه از جمالت خواست
هر که آن خال عیب تو بشمرد
آن ز عین الکمال تو حافظ
ال بر روی آنکه او خوشروست
هر که در بند عیب غیب آمد
آن بود نکته عبودیت
لیک یک خال گر بود بر روی
گر از انسو بروی تو خالیست
دیو در خال خاک آدم دید
نزد ما کافرست آن بدگوی
حاسد عیب خود نمی بیند
وانکه او عیب را هنر داند
غیرت حق رهش ز دیدن بست
آدمی خال دانه گندم
روی در تیرگی ز دودن کرد
حق بدامش که دانه انداخت
بهر یکدانه گرچه عصیان دید
دانه را خال میتوان گفتن
گفت لا تقنطوا از آن مندیش

آدمی زاد تو دیبت را دال
کرده است وهو معکم آگاهست

این زمان ترک عادت کردند
گر گناهی کنی نه عصیان است

در بیان ذلت مجبوران که عاقبت آن تحصیل حسنه دارد چونکه آن از اختیار خود بود در اختیار

کرد برخورد دانش خود راست
نام مشاطه را بزشتی برد
تا بمردن بحال تو حافظ
گر یکی ذره باشد آن نیکوست
پای تا سر تمام عیب آمد
از تو این فرق در الوهیت
هم ز خود دور کردنش هیچوی
مرحبا مرترا انکو فالیست
سر ز امر خدای خود دزدید
کردش این ننگ و ظن سیاهی روی
تا دمی سر بجیب بنشیند
تا قیامت بعیب در ماند
تا ابد او بعیب بینی هست
دید در خویش و گفت ره شد گم
حق مر او را از آن ستودن کرد
زان بدارین پادشاهش ساخت
سیصد و چند سال می نالید
کی توان خرمنی ز خود رفتن
تو به گویان بعجز ره کن پیش

در جمال تو خال زیبا شد
ای که داناست نیک میداند
خال گفتم نه روسیاهی به
دست مشاطه از همه بالاست
غیرت حق کند بعیبش کار
بر تو خال سیاه در رویست
گر گذاری بروی خود هر خال
وانکه بر هیچ خال گوید بد
کرده مشاطه اش سیاه انجام
بر یکی خال دید غیب از او
هر که عارف بعیب خویش آمد
عیب خود دید چون هنر دانست
عیب بین چشم کور شد او را
بر بیاضش سواد پیدا بود
شدنی دور کردنش جانکاه
هرچه ز انسوی باشد آن زیباست
دید در حسن خویش آنرا عیب
خرمنی هم اگر بود بارای
عارف نفس خویش عارف اوست

پای تا سر سعادت کردند
آن تباهی چو خال خوبان است
غرق در ظلمت مناهی به
تا نگویند بر تو بد کردی
بهر عشاق فتنه پیدا شد
هرچه زشت تو خوب میداند
این نسبت خال بر تباهی به
نیست چون و چرا درانجا دست
عیب بینی مکن بکس اظهار
روسیاهی از آن به بدگویست
هم سیه رو شدی تو در اینحال
کرد مشاطه اش چو شیطان رد
تا نگیره بخال خوبان نام
وای بر آنکه هست روی سیاه
جدا او در علاج پیش آمد
دور کردن ز خویش نتوانست
اختیار است نه زور شد او را
خود ز غم ساعتی نیاسود
کرد حاصل کمال ها زین راه
بد بود هرچه نفس ها درخواست
بردار انره چه خواه دار عیب
جانب حق به تو به ره بنمای
وای بر آنکه کور کردش دوست

او که عارف بنفس خود نه بود　　هیچ علمش ز نیک و بد نه بود
کس نمیگویدش کای بدگوی　　این سیاهی ز روی خود بشوی

تا ببینی که خال چون باشد　　زینت حسن ازان فزون باشد
خال بر روی رومیان زیباست　　گر بزنگی بود کجا پیداست

بارها شسته و نشد آن دور　　پس بدار اهل حال را معذور
در تبعض وجوه اگر خالیست　　اندران صفحه آن نکو خالیست

در تصوف دو وجوه نبود خال　　زانکه او هست و بد سیاه افعال
در سیاهیش گر سفید ست خال　　اوست مبروص و خال بران دلال

صوفی ما که حسن خوش دارد　　خود برخسار خال بگذارد
گر نه اینخال بر رخش بودی　　خویش را چون خدای بنمودی

باشد این نکتهٔ عبودیت　　تا پرستید ازان ربوبیت
حسن خود دیده و بود سر افراشت　　خال در روی او خدا بگذاشت

آدمی را ز خال بد بشمرد　　ظن بصافی او که ورث برد
پای تا سر سیاه کردندش　　علم و طاعت تباه کردندش

حسن و خوبی تمام زشتش شد　　منع در رفتن بهشتش شد
زشت را نیست پیش خوبان جای　　خوب را کو بزشت رونمای

گشت آدم بخال خود بینا　　گفت ازان ربنا ظلمنا
گر ز دل خال حسن خود پنهان　　ماند مصون ز چشم زخم ازان

شد ممیز جمال را از خال　　دید ازان راه دولت و اقبال
هر دو عالم بخال او دادند　　باغ و جنت از آن او دادند

هست هم وعدهٔ نعمت دیدار　　هر که را علم آدمی شد بار
مصطفی زبدهٔ جمالش هست　　اشرف الخلق جمله آلش هست

هست از ضو حسن او عالم　　فخر ازان حسن بر بنی آدم
ما عبدناک ازان عباد تها　　گفت آن منبع سعادتها

دیده در حسن خود نمایان خال　　با عرفناک گفت ازان حال
چشم را مردمک کم از خالست　　بر سیاهیش بین چه اقبالست

بس حقیر است و بس بزرگ است او　　منتظر با خدا نماید رو
چشم را چون سفیدیست بسیار　　بر سیاهیش لذت دیدار

از سمک تا سما بود سیرش　　در سفیدی سیاهیست خبرش
وسعت حال از سر حالست　　سوی لب حقیقت این دالست

نکتهٔ غین و عین ازین راه است　　غین از آن زه زعین آگاه است
خال می یابد از خدا دیدار　　خال از روی خود همی بگذار

خال دارد جمال تو مستور　　هست خود بینی است ازین ره دور
هر که بی خال او نه انسان است　　آدمی صورتست او شیطان است

هر که را خال اشتها دارد　　سیر تا سوی منتهی دارد
ذات پاک خدا بود واحد　　خال صوفی بوحدتش شاهد

قیمت و قدر صوفی از خالست　　هر که را خال صاحب حالست
شاهد خال نقطه نقطه اوست　　خال بر روی دلبران نیکوست

از سر غین نکتهٔ عینی　　گر شود در نبید او عینی
لفظ و معنی ازان شود نابود　　نکته بر لفظ بودن اینست سود

نکته بر حرف دال بر معنیست　　پس یقین شد که نکته در معنیست
سر اهل کمال از خالست　　بر فره بر جمال از خالست

حسن خود حسن آفرین با آن　　در همین حال کرده است پنهان
ورنه جز خال اگر نماید روی　　هر دو عالم شوند بر یکسوی

نقطهٔ بی بلفظ بسم الله　　هست اینخال عارف الله
مصطفی چون جمال خود را دید　　من رآنی بگفت و خوش نالید

چون که بر خال چشم خود بگشاد / ما عبد ناک گوی بر نهاد

صوفی ما بحال مهجور است / در رہ گشتنش رہی دور است

بی طهارت شد و نمازش نیست / راه عجز و نیاز بازش نیست

خال در حسن از خدا جود است / خال عز و بهاش افزود است

گر کنم سالها ستایش خال / جملی گفته باشم از آن حال

حالت خال دیدی از منصور / کشته شد چون که گرد از خود دور

بحر العرفان ما از آن خال است / ورنه بی خال راز بان لال است

غین بی نقطه عین بنماید / عین را نقطه غین بنماید

صیقل مرآت یقین خال است / چشم را مردمک همین خال است

بر یک عصیان خدا کریم هست / تا ببرون به توبه بس زن دست

اندکی از بقا که بر ما داد / خال یکی بر جمال ما بنهاد

خال با ماست تا ابد همراه / خال ما از خال کرد آگاه

هست یک نکته خال الا تا خال / هر زمان باشدش ترقی حال

کودکی را که نام دارد دوست / نکته زنبیل بر رخش زان دوست

چشم بر بس اوست از هر کس / نیست پیدا جمال او بر کس

ما ز عین الکمال نرسیدیم / خال در حسن مصلحت دیدیم

چون غلط خواند کس شود کافر / پس بود نقطه سوی دین ماهر

هر کرا روی صبیح خواهد بود / خال در روی ملیح خواهد بود

زان سیاهی سیاه تر گردد / خال زشتش تباه تر گردد

از برای گزند چشم آن خال / گرد بر رویش ایزد متعال

مرد را خال تا نهایت حال / شد بسوی کمال او دلال

زنگ از آئینه بایدش بزدود / خال ماندن بروی او این بود

زین سبب بیشتر جمالش شد / عشق حق بر جمال و خالش شد

گر ز خود دور گرد یکساعت / باز ماند از حلاوت طاعت

لذتی اندران نیم یابد / جستن خال باز نشتابد

مصدر طاعت و نماز است این / مفتح باب هر نیاز است این

صوفی از خال خویش بر دارد / بر سر خود از آن خطر دارد

یا شود کشته یا دران میرد / حسن بی خال حسن نپذیرد

نکته بر لفظ زیور لفظ است / زان حسن و عقل سر لفظ است

معنی لفظ کس نمی یابد / تا معنی ز لفظ بشتابد

گر دو سه مردمک بود در چشم / می نباشد دگر ضیا بر چشم

از همین خال اینجهان بر پاست / ورنه فانی همه بقا حق راست

زنده گانی عالم از خال است / رونق روی آدم از خال است

مردمک گر بچشم در نبود / چشم را بعد از آن بصر نبود

حسن و نوبتش روز افزون است / از همه چشم زخم مصئون است

ورنه دارد ز زخم چشم آسیب / وادش از زنبیل بر رخ خویش زیب

تندرستی صوفی از خال است / هر کرا خال صاحب حال است

هر کس از نقطه لفظ میداند / گر نباشد ز نقطه غلط خواند

زین سبب بیشتر جمالش شد / عشق حق بر جمال و خالش شد

نیست زیبا بروی زنگی خال / زانکه زشت است او قبیح احوال

لیک خوب است بر رخ خوبان / دلربا زان جمال محبوبان

مرغ دل راست خال چون دانه / بر سر دانه مرغ دیوانه

تا نه کارش بصافی انجامد / صاحب حال نی نیارامد

وندران رنج گنج ها یابد / باز از آن زنگها نها یابد

در بیان آنکه طالب حق بچو یوسف است و دنیا و عقبا

آن شنیدی که یوسف صدیق / گشت محبوس و منت داد این تحقیق

گر شوم پادشاه دوران من   می نمایم چنین به زندان من

همچو زلیخا برادو عاشق و یوسف ازان احتراز دارد

داشت آن برگزیده در زندان   در چه اسباب عیش صد چندان

یوسف انجام او طالب هست   کو دل خود بجستن حق بست

این زلیخاست عاشق رویش   یوسف هرگز ندید بر سویش

مرد ره از برش گریزانست   زانکه حق جوی از دلش جانست

دیدن بت نهان دران پرده   حالش آنسوی راه واکرده

در دعا از خدای زندان خواست   او نه در خواست بلکه خوی آن خواست

حسن او در رضای حق بشکست   حال او ز انرهی خلاصی جست

روز و شب در پی خلاصی بود   سعی ها در رهای خود بنمود

آفتابی ز ذره یاری خواست   حال را نیک بین چه بزم آراست

گفتش از حبس چون خلاصی تو   صبح در بزم شاه خاصی تو

خال جرأت نکرد کز الشد   اندران ره نشود اعانت خواه

حال بر سوی نیستی دال است   نیستی در طریق اقبال است

لابه ها در رهش زلیخا داشت   یوسف آنسوی چشم را نگماشت

چونکه یوسف ازان گریزان بود   این زلیخا رهین او زان بود

آنچه این داشت بعد ازان او داشت   اندر آیینه رویش آنرا داشت

اهل دنیا ز گرمی دنیا   گرم گردند و عاقبت رسوا

ظاهرا گرچه نقص حالش بود   ترک دنیا ولی کمالش بود

دید زندان بخود ز دنیا خوب   شد دران حجره بردلش مرغوب

از همه ره خلاص می جوید   از خود آن معصیت همی شوید

تا شود مضطر و بنالد زار   زانکه حق جلوه گر کند غفار

چهره در بند شرمش افتاد   کرده بر سوی فضل حق فریاد

نفس او مطمئنه در طاعت   دل حضور خدای هر ساعت

بر زلیخا هر آنچه پیدا بود   بهر یوسف همه مهیا بود

یوسف با جمال هست آنمرد   در پی جستن خدا ره کرد

از زلیخا مراد دنیا شد   در پی مرد راه شیدا شد

شد طلب حال یوسف خوشرو   از زلیخا بتافت رو آنسو

آن عمل رو سیاهی خود دید   زان سبب از خدا دران ترسید

آنچه بابست در گلستانش   بود پیدا همه به زندانش

نام زندان بخویشتن دانست عار   با چنان دولت او ازان بیزار

تا که از همچو خویش محبوسی   جست یاری چه عیب و افسوسی

دید جستنش ره خلاصی او   نزد شاه زمانه حامی او

از من خسته حال یاد آری   شاه را سوی عدل و داد آری

دیگری را ز خویش برشمرد   تا ازین شیوه گوی دولت برد

بود سبع سنین در انجا بند   آنچه از جبر حق بران خورسند

گر شدی او سوی زلیخا رام   می ندادی به یوسف از خود کام

گه ز یوسف دلی بخود میدید   ناز میکرد و رو همی پیچید

هر که را همتی بلندی هست   زان دنیاست پیش پایش پست

بود یوسف اگرچه آدم زاد   نفس را هیچ ره نه براین داد

دولت دیگران به زندان   ای اخی از کمال همت دان

صوفی کو بمعصیت افتاد   گشت محبوس محنت و بیداد

حق از آنره بعلم بکشودش   قدرت و جبر خویش بنمودش

گشت در هفت خانهٔ یوسف بند   با چنان دلبری نشد خورسند

از خدا زان بلا خلاصی خواست   اینچنین شیوه حسن و خوبی راست

دل بر آن لابه های او ننهاد   روی خود در گریز از و بنهاد

هر که در جبر امر بر آن بشتافت / اندر آن حالتش خدا دریافت
چونکه حالتش در آن بشد طبعی / عالم الغیب شد بر آن واقفی
نه همین حسن یوسفش خواندیم / نی بآن رنگ قبایه دریابیم
ظاهر و باطنش همه خوبی بود / دین و دنیاش حق عطا فرمود
در رسیدش نه دوست محبوبی / تا ندادش بنهی دستوری
جبر نفسی و جبر نسباری / هر دو پیدا بعلم غفاری
بیش از آن نیت دلش این بود / غیرت حق معاونت بنمود
گرچه نفسش بر آن تقاضا کرد / هم در آن زودی مر خدا را کرد
در چنان وقت خوش ببای دین بود / شد باحسان خود بر و مشهود
لطف او در بر وی او بگشاد / گردنش از بند هفت در آزاد
حق نه بر هیچ بنده ظالم بود / بر ضمیرش تمام عالم بود
بود از دودمان عالی او / داشت دل جز خدای خالی او
دید چون یوسف است اندر بند / لیک باشد دلش همین خورسند
خواست یاری من منم یارش / دست دارم شوم مددگارش
ای اخی هم تو نیز ره کن سر / مهرهٔ خود برار ازین ششدر
چند در بند عصبیت باشی / هر که هستی نه خویش بتراشی
خواند لا اله الا الله شد / لیکش باید ترا از سنت شد راه
گر دران نفس را رضا دادی / در گناه کبیره افتادی
خالش از بهر حال را برو آورد / حسنش از اصل نافه بو آورد
گر نه خالش جمال بنمودی / او بعصیان دلیر میبودی
جمله اغراض نفس را لا کرد / بندگی را بحق تولا کرد
قدر همت خدای جاهش داد / همچنان عز و پایگاهش داد
بود جبر صریح و آن جواد / گردن خود بطاعتش بنهاد
جبر امر چون مخالف دید / دست از آن فعل زشت وا او دید
گفت منهی است از خدا اینکار / توبه کردم بحق شدم بیزار
بر زلیخا غلام بود است او / تافت از طاعتش بدینسان رو
از رضایش نه بهر حق برتافت / زین عمل او رضای حق دریافت
او پدر داشت مرتبهٔ مرشد / هست حالا بدر براو کن جد
او ز ذات خدا عنایت داشت / از پیه نیز استعانت داشت
تا نه آسیب نفس سالم ماند / نیز بر امر و جبر عالم ماند
جبر حق چون کشیدش از کنعان / هر چه پیش آمد آنشدش آسان
در ازل بودش از خدا اجبار / تا نه بر جا رسید بود او زار
جبر حق سوی نیکوییها هست / شرع را در [illegible] مدد از دوست
چون یقینش درست شد بر دوست / گفت با خویشتن همه از اوست
جبر خاصان حق همه بر حق / از همه سوی روی شان در حق
امر و جبر ای اخی بهم یارند / معدن و منبع یکی دارند
بر دو بر ذات پاک بجاذبند / در حقیقت بدوست محبوبند
بر تماشای شان ز دل بشتاب / فعل شان از سلوک شان دریاب
زیچه کارند و قصد ایشان چیست / جذبه دیل شان ببین از کیست
گر بود سوی امر حق سالک / او بدست ملوک حق بر او مالک
ملک حق را نه دیو باید دست / نفس را نیز دست کو نه هست
آنچه نه هست آن طرف ذره نیست / هیچ آن‌سو گذار آنگه نیست

فرمودن شیخ بهاء الدین ذکریا بمرشد خود حضرت شیخ شهاب الدین که این مرغ را بکُش در جائیکه کسی نه بیند

امتحان پیر بر مریدان کرد / تا ببیند که کیست در ره مرد
سلسله را آزمود و نپسندید / زان یکی را چو خویش عرفان دید

مرغ همسایه از سر دیوار / آمد اندر سرای بزرگوار
خوش شد در آن صحن خانه میگردید / دانه‌ها تی فتاده را میچید

بود مجبور نفس در دانه / از بلا آمده از ویرانه
طوف میکرد و شاطر و شادان / خویشتن را شمرد و آزادان

چشم آن شیخ دین به مرغ افتاد / کرد سوی مرید خود فریاد
گفت برو بگیر و مرغ کن بسمل / آنطرف کرده است نهمت دل

هست اسرار این فتوح از غیب / میکنم چون غذا او نبود عیب
میکشد سوی لحم مرغ این دل / مفت پیش آمده غذا حاصل

لیک در وقت کشتن ای فرزند / شو نهانی بحجره کن در بند
تا نه بیند کسی ز ما این کار / زود همسایه را کند اظهار

زان شود شور و فتنه و غوغا / در نهانی تو شو نه ما رسوا
ماند طالب ز حکم او بشگفت / لیک چون امر کرده بد بگرفت

دام پنهان و دانه افگنده / مرغ از طمع دانه شد در بند
دیو چون نفس را فریب آرد / پس غرضها به پیش رو دارد

سوی اغراض چونکه آید میل / میکند خویش را اسیر از ذل
چون دل این مرید روشن بود / صورت کار اندرو بنمود

گفت این مرغ هست چون دانه / ما بدامش فتاده دیوانه
هر چه بر مرغ میرسید از ما / بر سر ماست فتنه زان بر ما

آنچه پنهان کنیم ما در حق / حق همه بدا اگر کند در خلق
عاقبت حاصلست رسوائی / به از اینسان عمل شکیبائی

لیک چون حکم کرده است مرشد / بایدم کرد این عمل را جد
هر چه تقدیر هست خواهد بود / هست چیزی که شیخ دین فرمود

رفت در حجره بست در محکم / کس نشد واقف از بنی آدم
حجره تاریک بود و در بسته / اندر آن وقت مرد وارسته

از کسی ترس و بیم انجا نی / غیر ذات خدای دانانی
خواست تا مرغ را کند بسمل / اضطرابی فتادش اندر دل

نور افعال بر ضمیرش تافت / آنچه میخواست شیخ از دریافت
زان فراست که داشت از ایجاد / فکر صائب برای او افتاد

آنچنان فعل زشت بازش داشت / زان بدارین سرفرازش داشت
رست فکر حقیقتش در دل / گشت ارشاد حق از آن حاصل

گفت فرمود شیخ شو پنهان / تا نه بیند کسی ز ما انسان
بر همه حال ما بصیر است حق / کی کم از دیگران حقیر است حق

اوست بر حال من کنون عالم / من در این کار مفسد و ظالم
غالب آمد دلش در این انکار / داد از کشتنش بسی زنهار

چون بد اینجا رسید رای او را / گشت بر از خدای جای او را
چون بقوت خیال ایشان شد / دست از کشتنش هراسان شد

دید حق را بسوی خود ناظر / هم ملک بهر ثبت آن حاضر
حق نشدش سوی راستی جبار / شد از آن کار در زمان بیزار

چون بنقش مصلحت در این ره دید / مرغ در دست پیش او بدوید
حجت ترک امر در دستش / زان روان سوی شیخ شد تا پیش

قوتی کو ز فعل بازش داشت / عون حق بود کان برازش داشت
آمده پیش شیخ سر بنهاد / گفت میکن مرا بحق ارشاد

حکم کاری که بر سبی کردی / موقعی کان نه آنچنی کردی
سر ز حکم تو بر نمی تابم / لیک جائی نهان نمی یابم

تا کنم کار را در آن پنهان / حق بصیرست و بنده ام حیران
زانکه ترس است او همه بیناست / زانچه در فکر ماست آن داناست

پیش از اندیشه‌ای ناوانا | هیچ از وی زبان نمی ماند
خالق خلق چون نه ما را سنجد | بخشش حلقی کس چه چه سنجد

چونکه بینم [illegible] بخود شامل | کی توانم ببینم شد عاطل
خوف حق بست دستم از اینکار | مرشدی کرد مت همه اظهار

آنچه دریافتم شدست بنیست | باقی شیخ مرشد دینیست
واجب العرض بود کردم عرض | هر دم عرض بر تو کردن فرض

باطن تو بباطنم آن گفت | ورنه زاینگونه رای نبود مغت
گر بگوئی دوباره این کارم | سر نه حکم تو بر سخنی دارم

من ندارم ز امر سرتابی | لیک باید دلم تو دریابی
گر بگوئی که نیست از وی ترس | از تو خواهم که بشنوم این درس

هست موقوف فتح بنای کار | عرض کردم مکرر این بار
قوتی برگ فعل کردن کرد | در من و شد پدید زدل درد

جسم و جان و دلم چو نیسان بید | دست و پایم ز خوف حق لرزید
هم تو گفتی که شو نهان جای | تا به بیند ز کار بینائی

دیدم انجا خدای بینا بود | بر دل و دست بنده دانا بود
هیبت حق ز کار بازم داشت | آنچه فرموده بران نگذاشت

خوف حق اندرون من چون کرد | مرغ و کزلک ز دست بیرون کرد
دانم این رای در دلم از تست | این نه از من ز نور رایت رست

گرچه زین بیش جای بنمایم | تا نگشتن شود قوی رایم
مرشد این حرف چون از او بشنید | عقل و ارشاد او محقق بود

گفت هستی تو قابل ارشاد | دوست انصاف عقل عدلت داد
گفت یا شیخ امر تو برگشت | می ندانم مرا چرا سرگشت

حکم بر مرغ قتل و بسمل بود | می ندانم چه فکر دل بنمود
ظاهرا هیچ کار فرمودی | باطنا هیچ را تو بنمودی

گر خیال منست ربانی | ور ز دیو است تو نیک میدانی
گر مکرر شود بمن فرمان | میکنم جان خویش را قربان

گفت من بر تو امتحان کردم | آنچه دریافتی از آن کردم
شکر لله هر آنچه در دل بود | از تو آنرا خدا بمن بنمود

آنچه دریافتی همان حالست | مژده بر حالتت که اقبالست
پیش از آن که بما به پیوندی | در ارادت بعشق دل بندی

صد کبوتر فتوح ما آمد | بر دلم وحی از خدا آمد
هرچه در بزمت از مریدانند | خویش را سر در راه میدانند

بسمل این کبوتران فرمای | لیک بسمل کنند پنهان جای
حکم دل آنچه بود فرمودیم | همچنان امتحان بدل بودیم

تا ببینم که نور دل دارد | حق ز خود پرده بر که بردارد
جمله بر علم و فضل خود مغرور | او فتاده ز حق شناسی دور

یمن و نوری که دارد آن در دل | دل ز پهلوی این شود حاصل
نور دل را چرا نکو داند | او از آن نور پا بره ماند

این نه از علم و فضل و دانائیست | این ز نور دلست و بینائیست
نیست کس را خدای داد این | داده حق از امتحان می بین

گر کسی کسب کرد تحقیق | پیش عارف که هست آن توفیق
گر نه فضل خدا کسی را خواست | گردن طاعتش نیاید راست

مرحبا مر ترا که وارستی | در همه حال با خدا هستی
چون تو از دور آمدی پیشم | بود رایت کیشم

زان ترا نیز امتحان کردم | پیر در باطنت نهان کردم
از ازل با تو بوده است این نور | تو ابد زان مظفر و منصور

بعد از آن رو باز محفل کرد
شاه را رحمت خدا دیدیم
هر همه از حقارتش دیدند
پیش از این هر که شاه فرمودم
علمم داده و از عمل دور دید
شد فراموش حق شمایان را
چشم کو حق ندیده است اعماست
هست این قصه شهاب الدین
با مریدی که هست در ملتان
آنچه از خدا بر آن عاجل
گمرهان راه براه می آورد
یک شبی رو بروی حق بود او
تا شبی در رکوع خم بود او
همچنان ایستاده آن مشتاق
صبحدم کوژ پشت دیدندش
گفت خوفی و هیبتی از حق
تا دم مرگ بود پشتش کوژ
در سلوک آنکه سر برافرازد
شد بتذکره حال او مرقوم
قرب حق با یقین چو صورت بست
هر که نزدیک تر ز هیبت تر
آنکه بیناست شاه می بیند
ورع زان حال شاهد حالش

گفت زین امتحان چه حاصل کرد
بر تو ارشاد خویش بخشیدیم
بی بسوی تو بصارتش دیدند
آنچه این کرده آرزو بودم
نفس تان چیره هست مغرور بد
حق پدید است حق آن یاران را

پیش ما شاه آن مرشدی دانه
از همه یاران مرید بهاده
از پس کسب نور دانش ده
بر شما ای دوستان قصص بود
نور اعمال را ندید ستید
اهل حق را شهود حق هر جاست

این همه افتاده را براه آرد
نیست کسی جز تو مرد سجاده
نیست ماهری ز نور دل مستور
حق از شهود ذکرتان شهود
غلو بر سر مرنجها پیوسته
حق نه غایب نه چشم بینا است
حق نه غایب نه چشم بینا است

قصه عارفی که شبی در نماز هیبت حق بر او رسید و پشت او بشکست و تا زنده بود کوژ پشت بود

آیه رحمتی بهندوستان
در همه علم فاضل و کامل
طالبان را بقرب حق میبرد
دید حق را بخویش مشهود او
هیبت حق در آن نمودش رو
پشت بشکست شد ز طاقت طاق
بر عبادت همه رسیدندش
بر دلم در نماز شد ملحق
سر بر آن همیشه شب تا روز
بایدا و خویش را چنین سازد
چون بخوانی ترا شود معلوم
پشت عارف ز هیبتش بشکست
ریزد از چشم خون دل بکسر
قدرت و عز و جاه می بیند
زانکه دیده است جاه و اجلالش

خوانده ام از مشایخ این راه
اندر آن عهد کس چو او استاد
سرو آزاد بود در قد مرد
زانچه اغراض نفس وارسته
جلوه گر شد جلال حق بر مرد
ترس و هیبت بجان او بنشست
جمله گفتند ای چو سرو آزاد
پشتم از بار آن چه شد دو تا
چون که رفت آن بزرگ این عالم
گر تو خواهی شنید [illegible]
تا چه علم و کمال بود او را
گرچه حق جلوه از جلالش کرد
تخم طاعت ز اشک بدهد بار
در خور آن جلال ادب دارد
زانکه بینا بر آن جلالش هست

یافته دین از جهد او تیز بس
بود شیخی بزرگ و حق آگاه
بر مریدان بنود در ارشاد
رویش از نور ذکر همچون در
جان و دل بر خدای بربسته
مرد را مضطرب ز هیبت کرد
تا بحدیکه پشت او بشکست
در قدرت خم بگو چه افتاد
همچنانم نماز را برپا
روز مرگش ز قد بر آمد خم
کرده است ذکر شیخ دین عطار
تا کجا وجد و حال بود او را
پشت خم شاهد کمالش کرد
می نشاند غبار ره تا مار
زان رضا مندیش طلب دارد
همچو نزدیک ادب بجالش هست

وانکه عارف بحضرت او شد
هر که او دور هست معذور است
آن لهب خود بخود بر افروزد
می نه بیند که هست بینائی
لیک در پیش آن عبا نست آن
نفس و دیو آن طرف ندارد راه
دیو را دست نیست بر مخلص
هر مطالب مطالب نفس است
بندگی و فکندگی سر کرده
کرد حق خویش را برا و اظهار
زان نگر شود چو او را دل
از سر عاجزی بنالد زار
خوف حق در دلش فتاد آن سان
همچنان صوفی که کرد عصیان
بود میراث او لش این کار
هست میراث مغفرت بروی
از ازل سر نوشت او شد این
بهر عصیان به طینت او هست
هر که داند خدای طیار است
خواجه بر بنده که حاضر هست
شیخ غی مرید را بسپرد
شد برین فکر باطنش مجبور
وانکه افتاده از خدا دور است

محو در او ز هیبت او شد
نور از چشم کور مستور است
خویشتن را در آن همی سوزد
میکند معصیت بهر جائے
نیست چیزی ز علم او پنهان
تا بسازند مرد را گمراه
زانکه نفس است مرده در مخلص
جان آگاه غالب نفس است
تا مس خویش را از آن زر گرد
اندر آن دید جلوهٔ جبار
علم بر عیب خود از آن حاصل
تا شود جلوه گر بر او غفار
رفت از یاد این هم اینهم آن
همچو مجبور گندمش میدان
هست میراث گریهٔ بسیار
لیک بر توبه های پی در پی
او بطاعت در عمر هست از دین
دیو در کار او ندارد دست
بندگی کردنش سر کار است
نه بدکش کردن مناهی دست
مرد او را برای کشتن برد
داشتنش از مناهی حق دور
سوی افعال زشت مجبور است

بے نیازی او اگر کس دید
گر نه گری ببار از آتش را
شاهد حال اوست آن احوال
زانچه بد کرده است بد کردار
گر تو واقف شدی ز جباری
ترس حق حصن حال او باشد
نهی هر کرد نزد سر از مجبور
از غنائے که نفس دید از حق
گشت در عمر گردمی غافل
باشد از آن خطا صواب او را
بار دیگر نه خواهد آن کردن
تا از و مغفرت نمی بیند
بهر تنبیه بود این حالش
ترس حق فرصتش بر آن ندهد
در همه عمر خود پشیمان زیست
بنده را بندگی بود در خور
میکند طاعت خدا بخویشش
نفس او مطمئنه از ایجاد
هیبت حق بهر که در بنشست
قرب حق را نشانه این باشد
دید گر هر طرف بصیرت حق
آن مقرب خدا قریب انگاشت
بر سرش نفس میر خواهد بود

از همه حال خویشتن پرسید
میرود کور اندران سر خویش
کو کند راه پیش بے دلال
حق به نزد خلایقش ستار
پس چه سان رو بمعصیت آری
ورع و تقوی کمال او باشد
زانکه او یافت است حق از نور
گشت محو رضای او مطلق
بهر آن غفلتش مخوان آفل
هم در آنست فتح باب او را
هستش اندوه تا دم مردن
او بجز عجز و گریه ننشیند
کم نگر دید جاه و اجلالش
تا سوی نهی پای خود ننهد
زان ندامت شعار انسانیست
بندگی خال و خال شد زیور
فانی از امر و نهی آن درویش
در دلش ثبت دفتر ارشاد
دست و بازوی نفس او بشکست
جبر بر سالکان چنین باشد
شامل حال این فقیر است حق
دست از ذبح مرغ کس بر داشت
او بعصیان اسیر خواهد بود

هست مجبور نفس خود آنمرد
طاعت و بندگی نه خواهد کرد
نفس همواره طالب عصیانست
این خبر از خدای در قرآنست

گر کند هم برای نفس افتاد
زانکه او نفس را بجنس افتاد
طاعتش نیست بی غرض بردوست
او و اخلاص پرده ایش صد توست

فعل بد شاهد است حالش را
تو منه گوش قیل و قالش را
تهمت معصیت بود بر نور
او فتاده ز امر و جبر او دور

ظلمت و نور هر ضد افتاد
ضد بجز ضد چگونه صورت داد
نور بر نور وصف رحمت کرد
ظلمت از پرتوش نماید طرد

ظلمتی هست ضد نورانی
ظلمت از نور میشود فانی
آنچه طاعت بحق در آن کاهل
وانچه دریافت خود در آن جاهل

هم بیک حالش استقامت نی
وانچه رو داده ها اقامت نی
هر زمان او فتد بیک راهی
هم بهر راه او گود چاهی

گشت ملت ازین یک و هفتاد
دو دشس را درین نکرده ام یاد
حمد من چیست وصف شان کردن
رتبه و حال شان بیان کردن

سنت مصطفیٰ بهر اطوار
بشمردند ما در دلدار
چون رسیدند در رسیدنها
دیده انداز دو چشم دیدنها

صیقل دل کند از دلدار
از جهان آینه دهد حق بار
ذکر شان فکر شان بحق باشد
صفحهٔ قلب شان سبق باشد

از جهان از وی طلب دارند
اندران با خدا طرب دارند
با خدا و رسول از ایمانند
گر هزارند یک دل و جانند

هر همه چون نماز بگذارند
سجده و قعده یکزبان دارند
با امامیکه اقتدا کردند
او سنن هستی در و فنا کردند

حب بوبکر دانسته پیغمبر
اول این سنت است از پی بگذر
سنت مرتضیٰ علی این است
سنی است هر کرا چنین دین است

بود بر سر خلیفه در طاعت
تابعهای خود او بهر ساعت
اقتدا بر امامت شان کرده
هرچه کردند حکم او آن کردند

هرچه در عهد مصطفیٰ بوده است
او نه کم کرده و نه افزوده است
لب توحید هست این مذهب
حق همی جوی اندرین مذهب

غیر ازین ملت یک و هفتاد
سوی توحید شان بره افتاد
گرچه اینها تمام مجبورند
از مناهج فتاده بس دورند

گر کنم من بیان حالت ها
عمر من صرف در ضلالت ها
نیست دستور ما درین گفتار
غیر ذکر خدا ازین زنهار

از خدا اینهمه بلا برخاست
فتنه ها در جهان ازین پیدا است
ای خدا جوی صلح کل خوبست
شرع مگذار این که شرع محبوب است

چون خدا دوزخ و بهشت آراست
کاین از بهر هر مکان در خواست
غیر ازین هرچه هست الحاد است
نی طریق رسول و ارشاد است

ناجی است آنکه ره بسنت کرد
سنی است او براه دین آنمرد
هر که سنت بجای مے آرد
پیشوای چو مصطفیٰ دارد

تا خدا و بهشت راه او راست
مصطفیٰ پیش حق پناه او راست
این مریضان نفس بیمارند
گشته در علت گرفتارند

حضرت حق بهشت و دوزخ ساخت
بهر هر مرغ زین دو چون قفس ساخت
هر که را هرچه علم او فرمود
اندران هست و نیز خواهد بود

سنت و شرع مصطفیٰ بگزین
افضل است این طریق ز هر آئین
زینهمه باش طالب دیدار
عاقبت را بفضل او بگذار

نی بهشت و نه دوزخست سر تو
به که عشق خدا بود در تو
ملت ناجی ای اخی اینست
هر که سنی است دینش آئین است

مصطفی آمد ز انبیا افضل
برگزیده‌اش خدای عز و جل

از ازل تا ابد ورا بستود
آن ستودن محمدیت بود

هر شریعت که حکم او بوده است
عالمی آن همیشه محمود است

آن شریعت محمدیت هست
معتصم شو بر اینکه خواهی رست

حق بمعراج چونکه راهش داد
هر چه استاره بود آن بگشاد

چشم جز حق بهیچ سو نگشاد
دل نه بر عشوه‌های دنیا داد

کس ندیدش بعمر خود خندان
بود دنیا برای او زندان

حزن در عمر بس درازش بود
روز و شب صرف در نمازش بود

خلق را بر خدای دعوت کرد
بارها اندرز در عبادت کرد

هر که آمد ز دوستانش شد
پر ز نور خدای جانش شد

از خدا او رسول نیابت یافت
زان تبع خلعت ولایت یافت

دلخوش هر که از سر خود داشت
او بحکم خدا سرش برداشت

وانکه نی برگزید و سر بنهاد
حکم دین خرنه رو گرفتش داد

خود خدا شرع و سنتش بستود
از همه راه افضل این ره بود

او بغار حرا بخلوت شد
سنت اکنون از آن بملت شد

معتکف میشوند در ده روز
رفتن ره ز عاکفان آموز

اکثری از مشایخ این دین
اربعین کرده در طلب آئین

تا بعالش نظر بدل دارند
زانچه بینند در بیان آرند

همتش سوی آسمان ره داشت
عاقبت زان بعرش پا بگذاشت

هست همت ز حضرت جبار
بندهٔ خاص را بهر اطوار

در خور همت است ترا حاصل
هم بقصد دلت بود منزل

گر از آن ساعتی ترا دور بست
آن نه از اختیار مجبوریست

خال بر عارضت سیه بنمود
تا شناسا شوی تو بر مقصود

یا بدانی که ایزد متعال
هست در بنده مالک هر حال

هر طرف ره دهد بیا بدراه
حضرت اوست فاعل و آگاه

آنکه داناست فانی جبر است
گر کند صبر جبر در جبر است

زانچه کرد است آن پشیمان نیست
چونکه دیده است از من این آن نیست

صبر ایوب نی ز ایوب است
گر دهد صبر دردها خوب است

نیست در ذات حق حسد برما
خوش بود آنچه میرسد برما

نیست از خویش پیش عارف هیچ
هرچه عارف کند بر آن کم پیچ

تو که عارف نهٔ چه میدانی
یا بزید است و انا سبحانی

لیک این حال خوش ز وجدانست
وانکه زان نیست خلف و نادانست

وانکه تحقیق کرده است ره را
جان معزز ز حق شد آگه را

در ره حق کسی که پا دارد
که بهر گام صد بلا دارد

هر بلائیش مفتح الوصلست
داروئی ابتلائش از اصلست

حکمتی هست اندرین پنهان
می نیابد کسی بجز حق آن

بر تو حکم است ای بره سالک
هر بلائی که آیدت هالک

نیت راسخ و قدم ثابت
در ره دین و دادم ثابت

آنکه نادان چو گو میراند
هست روزی که سخت در ماند

نیست عالم بعلم ربانی
غرق گشته بجهل و نادانی

اول نشار اختیارش بود
بعد از آن رفته جبر رو بنمود

اولش را اگرچه اول اوست
لیک حسنش نهفته در صد پوست

شرع فتوی نمیدهد این را
زانکه زین رخنه میشود دین را

سگ نجاست خدا همیداند
اینست مقتضی و او بره راند

هر کسی را ره جدا باشد
هر طرف خواهش خدا باشد

زین سخن نیست رخنه در توحید
هم موحد درین خدا را دید

از سعید و شقی ز پیغمبر — شد خبر این دو را دو شد ره سر
از سعادت و از شقاوت کس — نیست واقف نه ز اشارت بس
سعی اندر سعادت باید — بر شقی زان عبادت باید
سبقت رحمت از غضب باشد — مرد باید که در طلب باشد
آنچه شرعست آشکار است — بر همان حکم و اعتبار است
این ره راست از سعید الست — هر که این ره رود سعید الست
آنچه خود خواست شد در آن مجبور — نیست از بهر اراده امر زور
نفس ز اغراض بال و پر بگشود — شرع در اعتراض ره بنمود
هر دو مجبور حق در این کارند — شرع را اعتبار میدارند
ظاهر و باطنست نعمت شرع — شرع اصلست و جبر ثانی فرع
ادلش گر براه حق بودی — بعد از آن هر چه روی بنمودی
گر بدی پیشش آمدی ناگاه — بعد از آن نیز بود جلوهٔ شاه
بلکه در شاهراه بد نه بود — ز آنکه بر فضل شاه حد نه بود
هر که از هر چه خواست است نیت — یا بود فاسد یاست امنیت
در خور نیتش جزا باشد — علم حق را کجا خطا باشد
نیت بد که از دلش برخاست — از خدا زان نجات باید خواست
پاس دل سالکان دین دارند — ز آفت ره از این امان دارند
نیت از نیک بود در ره داد — از ره عاجزی خدا کن یاد
رتبه و حالتت رفیع افتاد — در سلوکت اگر بلا رو داد
هیچ ره اندر آن رضا نه دهد — خویش را در کف قضا نه دهد
گر قضا زور کرد و برد او را — آن قضا بر قضا سپرد او را
دادش از لطف حق ز فضل آن است — تا نداند که نیکی از من هست
زان بجبر و قدر شود عالم — نفس ماند به نیستی سالم
هر زمان عاجزی کند پیشه — باشد از حق بخوف و اندیشه
از ره توبه تا خدا راه است — بر کسی کز خدای آگاه است
تا بداند ز بی‌نیازی او — اینچنین حال حسن را نیکو
ای مریدان ظهور مجبوریست — در طریقت روا و دستوریست
آن عزیزان که جبر میدانند — زانچه شرعیت مرد میرانند
وانچه باشد خلاف در شرع آن — با تأنی قدم نهد در آن
در تأنی رسد ز حق یاری — بهر برداشتنش کند زاری
بر مریدان که راه بنمایند — ذکر جبار شغل فرمایند
تا ز اغراض نفس باشد دور — پای تا سر غریق الله نور
فرق در اختیار و جبر او راست — ترک از کار و روزگار او راست
بشنو از جبرها نوای مجبور — جبرها بر سه نوع شد محصور
جبر خاصان بطاعت و ذکر است — در حق صنع و صانعش فکر است

منحصر شدن جبر بر سه نوع جبر عقبا و جبر دنیا و جبر ابتلا و علاج فرمودن مرشد مرید طالب را

فکر در روی ز جبر افزایند — فکر را ره باصل بگشایند
او شود در طلب بحق مشغوف — او بحق عارف حق برا و معروف
او چو از جبر دید این حاصل — در دلش کرد عشق حق منزل
کرد در جبر اختیار این مرد — چونکه جبرش بر اصل محرم کرد
هر آن جبر مرد بی‌صبر است — چونکه دید است و صلش از جبر است
گشت این جبر اختیار او را — دانست مشغول حق ز کار او را
طاعت او دهد برومندی — دین و دنیای او بخورسندی
فرض شد حکم جبر حق در وی — خواهد او این شراب پی در پی

شکر او شد دلیل بر پیشی / هستش این نیز جبر و بیخویشی
جبر دوم درد و ابتلا باشد / هم در آن رحمت خدا باشد
هرچه از رنج و درد پیش آید / مرد را صبر اندر آن باید
قرب حضرت این دم و درد است / حق مقرب از آن بخود کرده است
شرع گوید ز حق طلب افزون / تا از این ره نیا درت بیرون
یا بعشق مجاز کس افتد / در طریقش شد این بلا ز وداد
نیست خصلت زعارف آگاه / زان بخواهد خلاصی از الله
نیست زین خصلت که هم بخواند پیش / جز اثاثی در طلب کند در پیش
باید او منتظر بحق باشد / چشم بر کرده و بحق باشد
جبر از صبر کرد و از ره دور / نیست داروی جز این بهر مهجور
در حق کس نخواهد از خدا بد / رحمت و فضل او بود بیحد
از زبان بر نیاورد ز هیچ / صبر جو بدرد و بیچ پا پیچ
تا از آن تربیت برادر دارد / عاقبت فضل و لطف بار آرد
لیک در صبر باش در طاعت / ذکر الله کن بهر ساعت
جبر سوم بفسق و عصیان است / یا از این کار نفس و شیطان است
نیست حق را در این رضامندی / تهمت جبر بر خدا بندی
توبه و عاجزی بکن در پیش / متهم دار نفس خود در خویش
علت است مرض که گل خواری / هر که پرهیز از آن نجات آری
گل مخور زرد روی خواهی شد / لیک از عادتی در این لابد
از عبادت تو برگ عادت کن / از سعیدان طلب سعادت کن
وا بهای تنعم دنیا / زان هوا و هوس بسر پیدا
از برائی تلذذ فسانی / روز و شب در تعبد تا ئی
مرد باید خلاص از بر جوید / در ره حق بعاجزی پوید
مرد بحق کند زاری / تا رها یابد از گرفتاری
گر شود سالها در این کارش / هست بر توبه حق خریدارش
باید او را مرد استغفار / در تضرع به واحد القهار
آن جوان ز شیخ این بشنید / خویشتن را بحال خود گم دید
گشت فارغ ز خود رهائی یافت (رفت) / بر دلش نور آشنائی تافت
کرد در پیش او دغا با نفس / گشت فارغ ز هر دغا با نفس

دریافتن پیر از حال مرید که نور افعال در دل او یافت و محک صبر و قلب حالا با خود دارد

زانچه نفسش خلاف ره میکرد / پیش او بینا د عیب او بمرد
نور افعال دید در دل او / زان همی کرد حل مشکل او
چشم سر بست چشم دل واکرد / عالمی لا جهت تماشا کرد
بود جوهرتش قدیم محب الله / دید اکنون چو حق کشاد رهاه
چشم دل دار و چشم سر را نور / هیچ دیگر نماند از دستور
شیخ دریافت زانچه حالش بود / تا بکار تبه کمالش بود
شیخ چون دید از دلش بر دل / یافت تبدیل طینتش از گل
پرتو این دلم بدل افتاد / خواهدش آفتاب از آنجا زاد
باطن خویش را در او اندوخت / در زمان همچو خود نقیرش ساخت
اینکه در اندرون او جا کرد / در بد و نیک هوش پیدا کرد
از همه بستگی خود وا شد / قطره بود و محو دریا شد
چون در آمد درون او بنشست / هرچه مقصود داشت صورت بست
دید خود را بنور حق تا چند / گشت بینا از خویش و بر حق بند
عارف جبر اختیار آمد / فاضل روز و روزگار آمد
از سمک تا سما هویدا شد / هرچه پوشیده بود پیدا شد

کرد چون با چشم این چشم باز — زان تماشای نور حق میکرد
هستی او زجای خود برخاست — گرد ره شد بجای او را راست
جسم خاکیش پاک چون جان شد — این قدح پر زجام العنوان شد
لیک خود را ابر که پیدا کرد — هستیش را ز خویش در پا کرد
راز دریا بچشم جی ... — جز تماشا دمی نه بنشیند
گرد امکان سوی سما او را — رفت و شد جسم لاهوتی او را
چشم او همچو چشم بینا شد — غنچه های طرب بقتش وا شد
هم سرش پای و پاش از سر شد — زان قدم بالنظر برابر شد
چون با سرار کار محرم شد — دید همه زاد و چو آدم شد
دید در جان و دل چو فتح الباب — کرد رو را به پیر از هر باب
شورشی او فتاده در کارم — نی بخوابم کنون نه بیدارم
وندران حالتی که در خوابم — همچو بیدار جمله می یابم
می ندانم که در چه حالم من — غرق در خواب با خیالم من
از کدامین رهم رهم طی شد — می ندانم ز خویش این کی شد
من که از خویشتن جدا هستم — چون ترا دیده ام ترا هستم
تو خدائی بصورت آدم — از تو پر دیده ام همه عالم
بود اینحال شیخ را از خود دید — در گریبان کشید سر رقصید
نیست چشمی که بیند این رویم — از چه خوشروی و از چه خوشبویم
من بحسن الکمال در عالم — در نمود از این مقام میبالم
هم تو پروردگار اطواری — صد هزاران صور پدید آری
باز پرورده نگاه هست من — باز سر کرده فرش راه هست من
چشم پوشیده باغ هستانیم — سرو ازین باغ هست آئینم
بر همه من مفلسی عطا کردی — تا ازین بیشتر رهم را کردی

چون ازین چشم ذات وقت دید — نیز توحید گوش این بشنید
نیز مرشد بچشم خویش قائم بود — کم نه از خویش شد دره افزود
گر گست آب برد از دریا — هست دریا بجای خود برجا
همچو ماهی در آب چشمش باز — گشته سیراب دیده در پرواز
زان تماشا مدام سیری نه — آمدن بر خودش دلیری نه
قصد و فکرش هر کجا ره یافت — با جسد آن طرف بره بشتافت
از دل و جانش علم روبنده — وحی قلبیش در سر گوینده
حیرت و مستیش ربوده از خویش — زان شد از خویش فانی و درویش
یافت زان لذت مسلمانی — کرد پدرود خوی شیطانی
گفت با شیخ این چه احوال است — سال ساعت و ساعتم سال است
آنچه جز خواب دیدن آن نیست — چشم یارم ز چشم پنهان نیست
بی شب و روز هست روز افروز — غیر شمس و قمر فروز افروز
بود این لحظه حال ناسوتم — در زمان پر زمان لاهوتم
هم ز ناسوت نیستم بیرون — لیک زاینحال گشته ام مفتون
بیخودم باخودم نمیدانم — حیرتی کرده است حیرانم
خویش را در تو محو می بینم — آنچه گفتی همانست آئینم
گفت در من عجب خیالی هست — زان خیالم بخود جمالی هست
واصلم با جمال خود زاینحال — هم بهر کس بود اصلی دلال
صاحب وقت و صاحب حالی — شد پدیدم که شیخ فعالی
میکشد رنگ را به بیرنگی — میدهی وسعتی بهر تنگی
در منست این لطیفه ها پیدا — که دهی از من مرا زجا بر جا
از نگاهی تو دولتم افزود — دولت حضرتت چه خواهد بود
از نگاهی که سوی من دیدی — هر دو عالم مرا ببخشیدی

نور تو داد بر من انسان نور
شیخ چون دید بچه شمار خامشش
چونکه می خورد شد بدل حالشش
دید کز جسم زاد عجب جسمی
بی پر و بال گشت در پرواز
می شنید او کلام ها بیحرف
فرع از شخص ذات عکسی بود
دید کان خوب و زشت محبوب اند
وانکه زشت است دید کمتر نور
هست آن حال بیر شر از ایجاد
بهر اهل قدر دلیل اینست
از امید و رجا شده محروم
این نه آنی است صاحب دید است
حق از و بسته آنچه او را بود
باشد اهل قدر ز کوشش دور
داشت حالی و گشتش اکنون حال
از خدا این امید میدارد
سنی است و نسبتش ایمان
دید از حق تمام احسان است
جلوهٔ کفر و جلوهٔ اسلام
نی قدر دید و نی بجر این مرد
بر غرض این خدا بود مشهود
فکر او ره باصل او بنمود

ای تو در نور خود ابد مسرور
از پی خویش خست پیرها مشش
نام کردند صوفی ابدالش
با بدیش کرد هم محب اسمی
بی دف و نی شنید او آواز
سر زد آن حرف همچو آب از ظرف
شخص را دید و عکس را شاید دید
در شهود خویش زنده از نور اند
خویش را یافت زین سبب ره دور
گرچه امروز او خودش زاد
او نه هر کار مانده کیش دین است
شد ز علم قدر چنین معلوم
پای تا سر طریق توحید است
خواهش را در وجود او بنمود
بی نیاز است و حق از و مسرور
نوع دیگر گشته است ابدال
هرچه خواهد بروی کار آرد
در ره مصطفی است این از جان
هرچه رو داد رحمت آن است
مظهر ذات پاک او انجام
وحدت ذات پاک ثابت کرد
این مقام محمد محمود
شد موحد چو عقده اش بکشود

هستی بنده هست هستی نست
نستا می برند آورد کشش
آنچنان حالتی بر و افتاد
صوفی ابدال اسم و جسمش شد
زیر گوشش هزار قانون کرد
هرچه بود اصل پرده را بکشود
زشت را بهر مصلحت در خواست
هر که خوب است خوب در وی تافت
هر کسی را مقام و حالی هست
سابق است حق نهفت است از السوی
حال ایشان ز چشم شان مستور
لیک این مرد هستی دین است
حالت خود باختیارش نیست
زین سبب از قدر سخن گفت او
هست این مرد عابدی معبود
با خود و بیخود است اکنون او
در همه ملت است این راسیر
خواند بسیار از و درود این مرد
نیک و بد در امید رحمت او
خط و خالست در لب آندلدار
نی ببشری می بیند
لیک این از خودی فنا خواهد
دید در نیستی رهائی او

پرتو و جاره مال هستی نست
از همه هستی و خودی برکشش
گو تهی امروز زاد زما در نزاد
نام صوفی گری باسمش شد
زان تو امرد مست و مجنون کرد
فرع در چشم زشت از آن بنمود
خالق خوب و زشت کردش راست
او بخوبی جمال او را یافت
در خور معرفت کمالی هست
این همه می نماید اینجا روی
دیدن انجام خود بشد دستور
بر تو گویم هر آنچش آئین است
در کف خود عنان کارش نیست
بود نفذ بر آن نه آشفت او
از نمازش شد اینچنین مشهود
گشته است در طریق مفتون او
هست ساقی بر ویش آخر غیر
تا بحق راه بر گشود این مرد
روی کرده بسویش از هر سو
بر سفیدی رخسار
نی بکعبه نه دیر می بیند
تا نه از نفع و ضر دمی کاهد
کرد از آن ره ز خود جدائی او

زاں زجبر و قدر رهائی یافت
راه بر مذهب خدائی یافت

چونکه شد مست در نوا آمد
شکر میکرد و در دعا آمد

شرح کردن حال خود مرید مقبول در خطاب شیخ کامل قدس سره

شیخ خود را از جان ثنا میگفت
دُرِ اسرار در دعا می سفت

مدح خود را ز مدح او میکرد
دیده در حال خویش حالت درد

گفت یا شیخ اینچه احسان است
کمترین بخشش دل و جان است

اینچه نور است و اینچه تاریکی است
اینچه   اینچه باریکی است

ظلمتی کرده نور را مستور
نور هم کرده ظلمتی را دور

پرتو این فنای او کرده
او برای پرتو است چون پرده

در چه ویرانه گنج پنهان است
زنده هر جانِ جانِ جانان است

در یکی خال حسن شد پنهان
حسن بی خال را نظر نتوان

تاکنون در غلط چرا بودم
در چه بیهوده مبتلا بودم

اینچه شد جلوه گر درین عالم
در خود از نشان آشناهی عالم

هم من و آنچه هست آن هم را
با شد هست و بود در هر جا

اینچه‌ها را همه خدا بشمرد
ظن توحید حق در آن سپرد

ایک دهری بدانش ای دهری
خود تو کردی و این جوان شهری

نو دهی این مدینه علم است
در دل این سکینه علم است

بیش این جز خدا همه فانی
هم قدیمیت در علم ربانی

بانی این قدیم در تقدیم
شد فنا و بقا بر او تسلیم

دهری از بعث منکر و ابتر
زنده بودن دوام ثابت کرد

در بهشتیم ما ابد زنده
یک خدا ایست و ما همه بنده

نیست دهری هم از خدا بیرون
راه را کرد گم و شد مفتون

لیک سنی که صوفی دین نیست
آنچه دهری بگفت نه آن بینست

نور انفعال هست با این یار
میکند وحدت خدا اظهار

گشت حادث فنا چو در دیدش
جلوه حق از قدیم بخشیدش

دید کیس حادث از قدیم آمد
بر حدوث آن قدم ندیم آمد

بر مریدیش این قدیمی گفت
کند فهمی ز حرف این آشفت

دین و ملت فنا در اطوارش
با حقیقت بود سر و کارش

اندرین قطره هست دریا گم
نو بدانش که کوزه است با خم

دارد علم کتاب در هر باب
هست هر باب آن ز فتح الباب

از نصوصش وصول یابد مرد
ترک دید فروغ خواهد کرد

چون که نور محمد از ایجاد
با قدیمی حق ز تو آدم زاد

از حدوثش قدیم مظهر شد
سابقیت ثبوتش از سر شد

هست از نور او جهان پیدا
دید نور قدیم این شیدا

کرد از تیغ لامداسب لے
شد ز نور دلش دو عالم طے

گر کنم من ستایش این مرد
هستیم راست باد و من خون کرد

آنچه این مرد از ریاضت دید
نی کسی گفت و نی کسی بشنید

چون دوئی نیست اندر آن عالم
اینکه بود آنچه دید زان کو دم

حرف چندی که گفت او با پیر
میکنم من درین صحف تحریر

آنکسانی که دیده اند آن راه
از ره آن شوند از آن آگاه

در یقین چون یقین نماید رو
وهم و وسواس میشود یکسو

واقف از وا افغان کند دل شاد
زانچه دیداست بازش آید یاد

گفت یا شیخ من از این منزل
تاکنون بوده ام بسی غافل

بر سر وقت نور سید من
سر بجیبت نهاده دیدم من

چشم را از حدوث پوشیدی
زان تو نور قدیم را دیدی

دامن از حادثات برچیده / ز انقلابش ملال ها دیده
تا ببینی تو جلوهٔ هر گل / بسته‌ای هم ترنم بلبل
شده یقینم نه خواب داری تو / در بغل آفتاب داری تو
هست آیینهٔ تو در سینه / کون و کاین درون آیینه
بوده‌ام من بخواب و تو بیدار / از رهی تربیت مرا مگذار
زانچه گفتم ترا هراسانم / مشکل امر نیست ممکن آسانم
قیمت و قدر خود ندانستم / کرده‌ام جرم تا توانستم
حالیا از تو داد میخواهم / بستگی را گشاد میخواهم
تشنه تر گشته‌ام ز خوردن آب / هم بیک جرعهٔ دگر دریاب
اشتهائی مرا تو کردی وا / دارم اکنون لب سینه استسقا
هر قدر میخورم که مخمورم / ساقیا کن ز باده مخمورم
گاه من بنده‌ام گهی آزاد / هر دو حالت روان ز من چون باد
در حضورت بندگی کرا یارا / هست از تو وجود تو ما را
این دل من ترا بفرمانست / همه گر همچو گوی و چوگانست
دوری از تو اگرچه کم زان نیست / کفر و عصیان مرا بجز آن نیست
هر کجا افکنی تو همراهی / می نماید مرا از آگاهی
هیچ ره نیست راه از تو دور / از قدم در نظر شد این مسطور
دل چو بر دست باده افتاده / بر قضاهای تو رضا داده
می پرد هر طرف که پرانی / نادری مصلحت تو میدانی
باد مجبور تست ای جبار / این پرک را به نزد خود میدار
زیر این دیگ آتش حکم است / وانما کس که سرکش حکم است
از همان جوش پخته کن خامم / شاید از بخستگی بیارامم
تهمت هست من مرا نهی / هستم از تو که هم امان بدهی

نشده گمانم که خواب داری تو / شاید از خواب سر برآری تو
از سر غفلتی تو آشفتم / بی ادب حرف ها نگفتم
چون سر خویش را برافرازی / شرق تا غرب نور بیسازی
در کلام تو آب حیوانست / این سخن ها که مرده را جانست
دست کردی دراز در این بیانه / در نوائی کنون مرا بنواز
حضرتت چون نقاب خود بگشاد / نور در رویت ز رویت خود داد
از کرم عفو کن ز غفلت ها / چون بحق شد قریب در صلت ها
یافتم من که بیشتر پیش است / طالبم سینه‌ام از آن ریش است
علم من نزد علم تو جهلست / لیک خلق کریم تو اهلست
ز ابخرادت که در جگر دارم / خم خم از باده است در کامم
چون سرشتم ز ظلمت و نور است / در یکی حال بودنم دور است
خود تویی خواجه خود تویی بنده / هر دو حالست بر تو زیبنده
در ضمیرم هزار اطوار است / جلوهٔ آن ترا سزاوار است
وای آن کز گنی ز خود دورش / سوی عصیان و کفر مهجورش
وانکه حق را قریب خواهد شد / معصیت کی نصیب خواهد شد
هیچ عصیان بتر ز دوری نیست / از تو دوری دمی صبوری نیست
بنده‌ام گر تو دور می اندازی / هم تو نزدیکم از کرم سازی
بر نیاید برون باد آن پر / تا کشد بر مراد خویش او سر
لطف فرما بنامرادی من / رهنما شو بوادئی ایمن
یا چو دیگی بجوش باشد این / تا چنین در خروش باشد این
چون بآتش بفضل فرما نشد / گشت تبدیل او گلستان شد
نیست چون سر نوشت معلوم / آنچه رو داد گشت مفهوم
هر چه سر زد ز من نهادی تو / منکه گویم بهم که دادی تو

در یکی حال اختیارم نیست / بر دل مضطرب قرارم نیست
بر همه کارم اختیارت هست / کس نه بینم شریک کارت هست
هر کرا خواستی کنی تو میر / هر کرا خواستی اسیرش گیر
تندرستی ز تو و بیماری / هر کرا خود بهر چه بگذاری
مرگ ناچار هست در پیشم / همه رہ نیست خواهش خویشم
حکم تو نافذ است بدل نه بود / آنچه رو داد جز نه بود
گر کنی رد تو لابدم بنده / سر بحکم و رضات افکنده
آنچه از قوت آمد است در فعل / نیست خالق بجز تو کس بر فعل
عادلی عدل تست این جانم / میسزد زانکه غرق فرمانم
رحمتت سبقت از غضب دارد / نیک و بد از تو آس طلب دارد
هست میراث آدمی عصیان / هست میراث مغفرت در آن
بر تو امیدوار اولادش / قول لا تقنطوا خبر دادش
این دو از قسمت آنچه با بین است / گر ز من بشمری دریں شین است
حاشش للّٰه تمام هستی تو / بر خود از ما صواب هستی تو
گر بکار تو ممسکی مختار / هست در کار تو ز ما آن کار
کیستم من که بهر کرد امر من / تا بتو خویش را بنام من
امرت از راه بر نگردد باز / امر کن کار خویش را می ساز
نهی تو از کجا وجود آورد / کیست کو را بسوی بود آورد
نهی ها مقتضی است دبرها نهی / کردی از انبیا بر ایشان وحی
خود بدل خواست ناقه نهاد / خود بفعل آمدن نداشت دادی
آن بعلم تو داشت یک نکاره / کرد آن [illegible]
آنچه گفتی بکن ندادی راه / نیست [illegible] آگاه
سجده کردن بدیو فرمودی / راه توفیق آن نه بگشودی

انتقالم کنی بحال از حال / بر زوال و کمال تو دلال
از تو باشد جوانی و پیری / از تو باشد اسیری و میری
آن امیری برای یک کارے / وان اسیری برای [illegible]
اندران من نه بوده ام مختار / گر دجبارئی تو این اظهار
هم تو محی و هم ممیت از جان / کس نه مانع ترا درین و در آن
گر قبولم کنی چه خواهم شد / همچنان بر تو بنده ام لابد
بر قبول، ور دت سزاوارم / بر خدائیت بندگی دارم
گر عتابم کنی گنهگارم / زانکه بد کرده ام سزاوارم
در ببخشی کریم هستی تو / در بروئے کسے نه بستی تو
نیک دیدم کسے که انسانست / جبهه اش پر ز داغ عصیانست
چون گناه جدش تو بخشیدی / سوئیش از فضل و رحمت دیدی
در حیات و ممات مجبورم / من نه مرحوم و نی نه مقهورم
پس ترا شریک در کارم / لا شریکیت را در انکارم
با تو کس را ز من نمی آرد / وانچه آورد از کجا دارد
قوت تو تم ز ذاتت هست / فعل بر فعلم از صفاتت هست
نیک و بد را تو آفریننده / جمله در بندگی تو بنده
آنچه نهی تو است وجود نیست / غیر بافنده تار و پودش نیست
نهی گر جلوه گر ز امرت بود / خلق کردی تو تا که شد مشهود
بارها آنچه خواست [illegible] / بے رضای تو آن نشد حاصل
بارها آنچه آن نه در دل بود / نه در خواستیم و حاصل بود
آنچه گفتی بکن بر آن داری / کس چه داند چه سر در آن داری
وانکه آگاه [illegible] / هستی خویش [illegible] تو بگداخت
ماکری مکرها پدید آری / آنچه نادیدنی پدید آری

نیست در وجود خود داری / بخش توفیق طاعت و زاری
زین سبب کار عجز و زاری شد / پیش جبار خاکساری شد
از قضائی بدم رهائی ده / در ره تیره روشنائی ده
گر بدم را تو نیک بشماری / خود رحیمی و خود رضا داری
عیب در عیبم و تو ستاری / جرم در جرمم و تو غفاری
مالکی ملک تست هر موجود / آن بیک بخل و بر یکی شد جود
رحمتت بر غضب فزود آید / گرچه از بنده چند و چون آمد
همچنان رانده سوی تو پویم / بنده ام بنده ام ترا گویم
جان ده و جان ستان بجز تو کیست / آشکارا و نهان بجز تو کیست
در که آویزم از که بگریزم / با که از امر و نهی بستیزم
گر ردم کن قبول تو شاهی / گر گریزم ز تو تو همراهی
دست هر کس بدامن جودت / آن بما سود نیست آن سود است
ای خیال آفرین خیال از تست / کان ز ما سرزد است و از تو رست
بر وجودم وجود حضرت بود / وصف من از صفات رحمت بود
بودنی من شهود و تو مستور / گردد هستی من ترا مشهور
گفت ای بار آن کلیم الله / آن درخت از تو لفظ انا الله
هم سمیعی و هم بصیری تو / هم بزرگی و هم حقیری تو
در همه حال تو خدا هستی / کی ز موجود خود جدا هستی
گرچه هستی غنی ازین عالم / هم تو هستی درا ندرین عالم
باز پیدا کنی بیک آن تو / آنچه پیدا شود دران جان تو
ور نه هرگز درخت شد گویا / لیکن از قدرتی در و پیدا
خود بحمد و ثنای خویشی تو / هرچه گوئی بخویش بیشی تو
سنگ را بهر خود خدا خوانند / اندران ذات تو همیدانند

پیش تو عاجزیم ای جبار / چونکه برداشتی فرو بگذار
گر بر فعم کنی ز خود توفیق / هست آسان بهم سوی تحقیق
بد بما آنچه تو نداری خوش / خرمنم را همان بود آتش
بر قضا آفرین قضا بنده / ای تو هر کار را فزاینده
هرچه مقتضی است کرده بیدا / بر کسی بسته آن بکس شد وا
دانکه را بخل آن بحکمت بود / نیست بر روی زبان بر آن سود
گر برائی کرا کنم یاور / تا دران داوری شود داور
گر نیم بنده بر تو خود میگوی / کیست جز تو خدا که آیم روی
قول لا تقنطوا دلم داد است / ور نه واحسرتا و بیداد است
هم قضائی ترا قضا دارو / سوی فضل تو چشم از هر رو
کورم و کور را تو گیری دست / کس ز تو تو ز کس نخواهی رست
تو غنی و منزه از اسباب / روی هر کس به تست از هر باب
نیست چیزی ز ما که ما باشیم / به که با حکم در رضا باشیم
غیر امکان وجوب کی ره برد / ممکن از واجب این خبر آورد
از شجر برگ چون زبان بگشاد / جلوهٔ وحدتت بموسی داد
از صفات بتو نه اندر ما / صانعی کرده ز صنعت جا
در حقیقت بزرگ ذات هست / گرچه انسان کنون صفات هست
بی تو موجود وجود کی دارد / جز تو چیزی شهود کی دارد
این غنائی تو آنکه در یک دم / کرده خویش را زنی برهم
معنی و صورتی همه ذوات / حضرت تست و بر تو ثابت ذات
برگ هرگز زبان گویا نیست / آنچه گوییم ما هم از ما نیست
وحدت تو چو آشکارا شد / سجدهٔ کافران بخارا شد
سنگ سنگست نی خدا باشد / نی خدا هم از و جدا باشد

در همه جا محیط هستی تو — بسته است هر که را بستی تو
آن پرستش ز کافران بینی — ئی برای آن بچشم در بینی

همچنان بنده پروری داری — رزق دادن ز دست نگذاری
برمرادی بسنگ بشتابند — سنگ سنگست آن ز تو یابند

پیش توحید بین چه بد رنگ اند — جز موحد تمام در عقد اند
بحث ها شد تمام در توحید — قطره در بحر خویش را که دید

هر کسی از ره طلب گارند — روی بر ذات پاک تو دارند
هر کسی را بیک رهی دادی — از همان راه راه بگشادی

آن یکی دُرد و آن دگر صافست — هر چه باشد بذات وصافست
نیست غیری بغیر تو معبود — در وجود همه تویی موجود

چون در این جا قدم رسانیدم — خویش را از بلا رهانیدم
زان ز امید و بیم بیرونم — کس نیابد مرا که من چونم

من برون رفته ام ز خود مطلق — کرده ام خویش را فنا در حق
پُر ز اللهم و تهی از خویش — پیش من شد فنا کنون هر کیش

دهر و دهری قدری و جبری — جز ز من بر راه راهبری
هر کسی را بسنت نبوی — رهنمایم که گشته اند غوی

نیست کیشی بجز رسول الله — راه حق را ز راه او میخواه
بر مهجم کواکب افروزم — ناصعود و هبوط آموزم

هم حکیم آنچه حکم فرماید — پیشم از راه فکر می آید
من نشوم رهنما براه اورا — ورنه حالیست بس تباه اورا

نور حق هر طرف که ضو انداخت — مجمع و محفلی ز نور برخاست
جسم اعدا ز نور او توحید — مرحبا بر دلی که آن را دید

نور هر گه بخاک می تابد — خاک خود را چو نور می یابد
هر که آن نور دید گفت انا نور — همچنان بایزید یا منصور

جسم کی گفت نور گفت از نور — جسم را نیست لاف آن دستور
نور جسمی که خود رد فانی کرد — لاف در او ز او نهانی کرد

او عدم گشته کی زبان دارد — تا ز خود را ز خود نهان دارد
صوفی ابدال ما چه میگوید — هر چه آن شیخ کاشت میروید

جسم خاکست ذاکر الله — تخم آن ریخت از هر اوش خوه
این زمین پاک بود و در وی کاشت — از یکی دانه صد عوض برداشت

گشت از دار دنیوی طالب — وحدت آمد بحال او غالب
او ز ما او تو ئی نه گوید حرف — می نگنجد کنون خدا در ظرف

لا و بالیست نزد من همش نیست — چشم بر کس بجز کرمش نیست
شد همه پیش او چو او فانی — میکند بر فنا تن خوانی

چون که دید از فنا رهائی او — باز با هستیش نباشد خو
از نه بار صد هزاران کوه — کرد خود را رها ز صد اندوه

نیست دیوانه او که دیگر بار — بر سر خود نگیرد آن دار
هر چه را نفی کرد و شد آزاد — نیست بر خود که بازش آمد یاد

جمله اشیا چو خویش میداند — سخت مستانه راه میراند
انتهیش تند تر براه افتاد — نیست شرم و حیا کنونش باد

چون بماوای اصل خود ره یافت — تند شد از عنان ز ره سر تافت
بی عنان راه راست را سر کرد — کس چرا گویدش ز ره برگرد

ای خوشا این ره وی خوشا آن رهرو — در کشی این براه این مبرو
بر ممات و حیات تن عارف — قدر دانش روا است بر واقف

می ندانم چه خورد تا بیب گرد — بر لب از جوش همچو کف آورد
حرف توحید سرف میگوید — همچو ماهی در آب می پوید

راه این راه سالک دین است — ای خوش آن دل که این ره آئین است
چونکه وارسته است از هستی — میخورد هم همیکند مستی
دعوئی بحر میکند ماهی — هر که منکر شود شود لاهی
زاده بود و وجودش از آنست — مسکن و مامنش بعرفانست
هر که منکر شود موحد نیست — هم بر آن منکران یکس حد نیست
حق مراد است چونکه بینا هست — واقف از عرض و طول دریا هست
لیک این مرد محو دریا شد — تا ازین همچو شور پیدا شد
بحر العرفان عمیق بسیار است — لم آبی بحر در شهوار است
ای خوشا حال آنکه غواصست — رویت در برای او خاصست
اول ایجاد آنچه شد در شد — از در و آب در جهان پر شد
باشد آن در یتیم از ایجاد — زان قدیم از حدوث رویت داد
چون ازو گفتگوی حق زد سر — آن چو خورشید صد علم بردر
شورش بحر تا بحدی شد — اندرین قصه حذر ز بدی شد
عاقبت مد کشید در این راز — کس نه بتواندش که داند باز
گر میش کرد بیخبر از خویش — نی ز پس واقف است نی از پیش
از جهت رخنه است بیرون شد — کی تواند ز پیش و پس حس کرد
هر چپ و راست پیش رفتند راست — نه بر و بالا نه پیش او بالاست
باده تند برد هوشش را — کی توان سرد کرد جوشش را
حرف تب کرده جمله هزیانست — ورنه این گفتگو نه آسانست
هر چه تب کرده گفته باشد راست — او بخود نیست پیش او پیداست
تا زکس تب کند نمی بیند — وانکه تب کرد نصح بگزیند
تا به صحت رسیدن آن بیمار — خود بخود میکند چنین گفتار
صحتش چیست باز برگشتن — در ره شرع ره سپر گشتن
تا کنون هرچه گفت شرعی بود — گفت من نی و حق هو الموجود
آنچه این دید کس کجا دیدست — هر که نادیده گفت تقلیدست
دست بگذار و نفس آدمی بین — گر بود گرم راست گوییست این
تا کسی گرم نیست باشد سرد — حرف تب کرده او نخواهد کرد
شیخ را زین سخن تسلی شد — کین مرید مرا تجلی شد
از همه رنگ چشم خود بربست — رو به بیرنگ کرد و پس در بست
سر بزانو نهاده شد خاموش — دیگ در جوش هست تا سرپوش
دیگ داناست تا چه حالستش — تا چه حد گرمی و کمالستش
تا بداند کسی که گرد آتش — وقت این هر دو هست باهم خوش
بهر عام است دیگ را سرپوش — او ندید آتش و نه دروی جوش
هر دو وجد و سماع میکردند — جام عرفان ز شوق میخوردند
لذت طاعت حق از ذوق است — ذائقه زین شراب از ذوق است
هر که این باده خورد میداند — هست در رقص و دست افشاند
دیده از غیر خویش پوشیدند — در ره حق نهفته کوشیدند

ستایش مغنی که از قول خود طالب را بحال می آرد

ای مغنی بحالت آوردی — حال مستان بقالت آوردی
در کلام تو سحر و افسونست — این نه اشعارهای موزونست
این همه مورد کرامات است — شارح منزل و مقامات است
از سماعش حق شود ارشاد — میکند از تعلقات آزاد
ای مصنف تو اندرین تصنیف — اهل حق را همی کنی تعریف
روح ایشان بحق معین هست — وصف شان صیقل یقین هست
اهل حق را شناسی همی خوانی — ذات شان ظاهر خود ادانی
خوش درین پرده می سرائی تو — حق و باطل همی نمائی تو

شو فلاد زو رهنمائی کن
هست تمثیل شان سگ و آهو
هستی او برای کاری هست
خالق هر دو ذات او باشد
اکمل الدین خطاب پیرت هست
شرع را پاس دار و حاضر باش
قبل ازین گفته بود در سی سال
زان باهل طلب نشد ارشاد
باید آن در کتب شود مرقوم
زود بر شرع کن اساس او را
نیست از شرع هیچ ره بیرون
پنج مصرع بخواب او خود گفت
او چو استاد و من چو آئینه
عکس طوطی در آئینه افتاد
طوطی آنرا چو خویش میداند
بس بلند است شعبهٔ آو را
من چو آئینه در میان هستم
هر کرا دیدهٔ خدابین است
بر درخت این چنین زبان کی بود
مصطفیٰ را ست [illegible]
گر چه آئینه [illegible]
[illegible] جهان [illegible]
[illegible] موجود

در معانی گره کشائی کن
ناف آهو ز مشک دارد بو
بهر مردار خوار بیش در بست
هر چه او کرده است نکو باشد
او بهر کار دستگیرت هست
یار در جلوه است ناظر باش
ای عزیز بزرگ صاحب حال
هم بفضل حق از آنها داد
تا زما بعد ما بود معلوم
تا نگوئیم خویش لباس او را
پاس میدارش از کم و افزون
تا درین باطن مرا آشفت
ساده و صاف و پاک و بی کینه
طوطی آن عکس را شمرد استاد
کین زبان این نوا همی خواند
مستمع گو بسوز و که بگداز
تا نگوئی که در میان هستم
آنچه حقست دیدن آئین است
حق ز قدرت در آن سخن فرمود
نیست [illegible]
[illegible] بگشاید
این نهان میشود همه دردم
تا شود مظهر عابد و معبود

تا محقق که و مقول کیست
سگ که مردار خوار و بد بو است
می نیاز است هر چه در خود خواست
عیب بر کس مگیر در جرمی زان
صوفی ابدال وقت خود هستی
ظاهر آنچه از تو میرسید
آنچه اهل سلف گفتند
نیز ما را از ایزد متعال
حکم شد آن زمان ولی الحال
گر چه در گفتن اختیارت نیست
مضطرب آن شبی که خوابیدم
چونکه از غیب فتح بابم شد
رو برو پیش طوطیانم کرد
وانکه در گفتن و بیان است او
آنچه او استاد خواند و این آموخت
هر که خود را بسوز این بگداخت
گر تو این گفتگو ز من دانی
بود موسی چو از خدا آگاه
گر بغیر از درخت گو با حرف
[illegible] وطاقت [illegible]
مستمع [illegible] شود معدوم
بر تماشای خود قدیم است او
عکس پیر است بر مرید اینجا

همه گر نشان ز هم تفاوت هست
گر چه او هم در اندرین کو نیست
کرد او را بصورت او راست
هر زمان ذکر حق بکن از جان
لیک چون او بکن تو بدمستی
اوست در باطنت که میگوید
هر چه شد واردات نهفتند
آنچه مکشوف گشته است این حال
کرد از السوی وقت استقبال
لیک بر شرع اعتبارت نیست
مرشد خود بخواب در دیدم
خود همان مبدع کتابم شد
چون زبان خود این بیانم کرد
در پس آئینه نهان است او
گفت مطرب دل جهان را سوخت
عالم از نور خویش روشن ساخت
نیست علمت بعلم ربانی
از درخت شنید انا الله
مصطفیٰ را ست و شنید [illegible]
[illegible]
[illegible]
بر همه حال خود علیم است او
قصه خود خود کند پدید اینجا

ہمچناں حق کتاب نازل کرد
مصطفیٰ خواند بر زبان و بر مرد

وحدت ذاتش این تقاضا کرد
واسطہ قدر ظرف پیدا کرد

آب دریا بقدر خم در خم
آب زاں خم بہ ساغر مردم

واں یکے را فزود استسقا
چشم او ہست جانب دریا

گرچہ دریا بظرف در نیاید
ظرف در آب غرق می شاید

از غریقان ہر آنچہ میروید
ہست دریا ز موج میگوید

امر و نہی خدا کند مذکور
سامع آں غریق شد در نور

عالمش واصل خدا باشد
واصل حق ز خود فنا باشد

ہی ولنگ ایں زماں چہ می بینم
دیدن وحدت است آئینم

ہی ولنگ از خودی شدم بیروں
ہستم اکنوں در عالم بیچوں

ہی ولنگ آنکہ من ز خویشتنم کم
میشمارند مردمم مردم

ہی ولنگ آنکہ من ز خود رستم
کس نداند کہ من چہ کس ہستم

آنکہ را نیست رہ سوئی توحید
از ظن خویش او چو خویشم دید

وانکہ توحید مذہب او شد
غرق در بحر و گم در آں شد

آنطرف کس بکس نیابد راہ
محو باشند در جمال اللہ

یلہ لی التفات حق عام است
ہر بد و نیک بذات الغام است

یلہ لی چار ضد بہم جمعند
دہ کہ خواہم کنوں چو دہ شمعند

یلہ لی از رحیق پر جامم
دادہ است پر الست در کامم

یلہ لی صحت مزاجم ہست
اختلالی در او ندارد دست

یلہ لی من ز حاج پر از مے
در حق آں بادہ است و حق در وی

ایں می از بہر نوش مستان است
می مگو جان حق پرستان است

ہر کہ یک جرعہ ازیں نوشید
از خم خم چشمہ ہا جوشید

ذکر حق است نام ایں بادہ
ہمچو در اصطلاح افتادہ

ذاکر از ذکر چونکہ گردد مست
گفت ذاکر ازیں کہ ایں می ہست

یلہ لی شیخ دیں ز الغامم
صوفی ابدال کردہ است نامم

صوفی ابدال نی کہ گفتم پیش
نام او وصف میکنم بر خویش

آں قدر حوصلہ کجا دارم
تا چو او راہ را بسر آرم

یلہ لی من ز نشاء سرشارم
محرم بزم خاص دلدارم

ذاکرے ذکر حق مرا فرمود
اندر بیخودی و مستی بود

مستم از نور صحبت مستاں
در من از آں محبت مستاں

فیض دیدم چہ بادہ ام دادند
زان دل پاک و سادہ ام دادند

ہست آب حیات ایں بادہ
نشاء اش زندہ است و آزادہ

ہر کہ زیں بادہ نشاء می نوشد
چشم از غیر حق ہمے پوشد

نفی اثبات باشد ایں بادہ
نشاء اش نفی شد دریں جادہ

آنچہ اثبات بود در دی بلند
خویشتن را فنا ازیں رہ خواند

از سر عشق ہر کہ آشامد
جز خدا ہیچ جا نیارامد

ہر کہ دریافت ذوق ایں مستی
می بدرسہ طلاق بہستی

بیخود و مست [illegible] بالست او
محو در ذات ذو الجلال است او

ہر دو [illegible]
نامد [illegible]

[illegible]
گرفتن آزاد [illegible]

چندی از صوفیان آزادہ
[illegible] کردہ [illegible] بر بادہ

مرشد شاں بمسند ارشاد
جام ہا پر [illegible] میدادند

ہر کسے قدر ظرف کرد نوش
دارد و نی بے [illegible]

رستہ از قید ہستی و مستی
غرق [illegible] بیخودی و در مستی

ہرچہ در وقت نشا میگوید

رفتن زاہدی بمیخانہ و دیدن حال مستان و بیع کردن

زیں سپس از شراب میروید

زاہدے رفت سوی میخانه
صوفی و آدمِ صفی شان جد
وارثِ آدمِ صفی صوفیت
سکر در حال شان شده غالب
بیخود از باطل و بحق

در دمی سیر هر دو عالم بوده
جسم و جان کرده غرق در بادهٔ
هر که از صدق کلمة التقوی
نیستم خواهش از آخر آں
بیخودی فتح باب ره کرده
شادی و غم ز وقت شان معزول
بادهٔ شانست افضل الاذکار
زاهد آنسان چو حال مستان دید
هیچگاهی نه حالم اینسان بود
میشود صرفِ حرص و ترس این عمر
باشد آزاده گی بدر ویشی
هست حرص بهشت از بیشم
بند سود و زیان خویشم من
من از این حالتم چنیں معلول
زان نماز هم همه ریا باشد
مست گشتند تا رضا دادند
بر بلا دو دلا کمر بستند
از توکل بحق تولّا شان

طاعت بجای و جبر بهٔ و قبول نا داشتن پیر مغان طاعت او را

کرده ذکرِ خدای از آں بیحد
گرچه در زنده ها نفی صوفیت
زاں سبب شکر را شده طالب
داده مستی شان ز حال این باره
گشته عهدی بیک نفس مشهود
باده ره سوی بےخودی دادهٔ
خوانده شد ره بوصل حق پیما
می شود عمر صرف عبرت در آں
اہل شان نه در نه در پرده
بیخود از خود به ہا و ہو مشغول
هر که آں خورد میشود سرشار
در خور از عمر خود بسے پیچید
آنچه کردم تمام نقصان بود
هیچ لذت نیافت از دین عمر
پای می بند و نیستی پیشی
نیست از عشق باخبر کیشم
غرق وسواس دین و کیشم من
هوشیاری من مرا شد غول
کی درو نشاء خدا باشد
بیخودی را بخود صلا دادند
زین سبب از همه بلا رستند
بیخودی از خودی تمنا شان

ذکر حق صاف قلب شان کرده
محفلی مجمع ز خود رسته
در تماشای مرگ و حشر آں قوم
مرگ در نفی و حشر در اثبات
کنده از خواهش دو عالم دل
نام آں باده کلمة التقوی
بیشی از مال و جاه مے خواهم
آں دو در روز مرگ یادم نه
شسته از می کدورت هستی
نیز با ذکر دوست میکردند
گشت از فرط لذت انجام
خورد افسوس حالت رفته
شصت سالم گذشت در طاعت
این بود عقل و هوش نفسانی
شد ز تحصیل جستنم از غم
گاه از ترس دوزخم جان کاه
اینست آسیب عقل و خودداری
راه بر مقصدے که دارم پیش
می پرستان ز خود جدا هستند
نفس از آں نشاء شد بحق تسلیم
هیچ در فکر خود نیفتادند
از همه آرزوی خود مردند

دیده در گردش است پیمانه
اندر آں قلب حق مکان کرده
گشته مشغول شرب پیوسته
دیده ز انسانکه دید کس در نوم
کرده ز اینحال شان تجلی ذات
در تجرعه نشسته لا یعقل
خواندنش فرض از خدا بر ماست
نفس از این ره میزند راهم
نفع از اینها بهیچ کارم نه
زاں شده لحم و شحم شان مستی
یاد حق را چو باده مے خوردند
مست و مدهوش و عاشق و بدنام
گفت در عمر خود یکے هفته
خوش نشد حال من بیک ساعت
بیخودی راست نشاء روحانی
زهر در کام لذتِ عالم
نیست بر سوی عیش هیچم راه
عمر از آں صرفِ درد و بیماری
هست سود و زیان آں بر خویش
در رضا از همه بلا رستند
گردش آں باده آں ظرف تعلیم
پس از این ره ز خویش آزادند
خویش را بر خدای بسپردند

این مقام رضا و تسلیم است / هست راضی امید وی هم اوست / برده در خم پناه بر باده / کرده خود را ز هست خود ساده
از خودی بیخودی بجو و اصل / گردد یک حالت عجب حاصل / یافتم در رضا و در تسلیم / هر کرا نیست هیچ راه بهم
هرچه نخست هست خودداری / رسته از خود ندید بیداری / خوردم این باده را گه و بیگاه / بیخودی هستی ازان میبردم راه
گر مدام این مدام میخوردم / راه بر بیخودی همی بردم / باید آن را مدام مست کردن / بی خور و خواب روز و شب خوردن
باده تلخ شان گوارا شد / بر همه احوال شان مدارا شد / سالکان را سلوک باید کرد / هر قدر پیش شان بیاید ورد
آن کسانیکه سالک راه اند / درد را از خدا همی خواهند / درد یار است دردمندان را / بار یار است مستمندان را
دوست را خودپرست نبود دوست / هر که از خود گذشته است با اوست / در شب و روز چار پنج از جام / خوردم و من نیافتم زان کام
هر که بسیار خورد و گردد مست / نفس را نفسیت رود از دست / باید افراط اندرین کارم / تا رهد بیخودی ازان بارم
نیست جز بیخودی درین ره راه / از ریاضت تو بیخودی میخواه / هر که بسیار خورد و شد مست او / داد وسواس و فکر از دست او
نیت خوردنم نه مستی بود / بلکه آن هم ز روی هستی بود / گردمی گر به بیخودی نیت / باده میداد برمن امنیت
لیک از دست بیخودان انجام / گر بیابم ازان بر آید کام / باده پیر مغان که خواهد داد / میرود هستیم ازان بر باد
شرط می خوردنست این اطوار / تا بود ساقیم ز می سرشار / مستی جام و مستی ساقی / تا ابد باشدم بسر باقی
ورنه زانیسان است با خودم ز راه / نیست با خود ز راز می آگاه / هر که از خویشتن جدا باشد / حافظ حال او خدا باشد
پیر تو میکشان چو بروی تافت / آن زمان عیب خویش را دریافت / اندکی چون ز بستگی وا شد / بر همه عیب خویش می باشد
وهم و پندار زهد خود را دید / شد پشیمان ازان ورق پیچید / طاعت خویش عرض رندان کرد / بهر یک جرعه دنیا نه آورد
لفظ خواندم ز معنیش غافل / گشتم و بوده ام عبث آفل / گر بمعنیش هم شدم عالم / عالم بی عمل بود ظالم
هست این علم را محل بر خویش / رفتن و بودن از همه درویش / گفت در عمر آنچه اندودم / هیچ ازان نشان نشد سودم
شد ز طاعت فزون زهم هستی / هست حیران من ازین هستی / هستیم سد راه بیخویشست / عقل و هوشم نقیض در دلشست
هیچ حاصل ازین نیازم نیست / راه بر سوی بزم رازم نیست / تا نه من مست باشم و بیخویش / طاعتم پرده بود در پیش
زهد در مقصد منست حایل / گردد از جرعه زمن زایل / بر خود از بین تار زنم من لا / زان شود بیخودی مرا پیدا
بوده است حاصل از دو سه جامم / گاه و بیگاه خوش دمی کامم / نفس را دعوی مسلمانی / از دو سه جام بود و نادانی
گر دلم شور ازین نمک میشد / هستی من ز خویش حک میشد / از نمک لذت همه نعمت است / میکنم از شما ازان درخواست
من کنون عشق ازین نمک دارم / ره دهید دم سوی نمکسارم / در نمکسار هر که شد میرد / در خود آن را نمک همی گیرد

چون خود او را نمک هم سازد   از نمک گفته سر بر افرازد
او نمک شد کنون حلالست او   مستی حال بی زوالست او
هر که بی خود براه حق پوید   حق از آنسوی بنده را جوید
طاعت من بباده بستانید   میدهیدم که می پرستانید
هستی خویش چون ز می شویم   پس در آن ذات اصل خود جویم
از شرابش بر افگنم بنیاد   تا از آن خودم نباشد یاد
نی بدنیا ولی بعقبی کار   باشدم چون ز می شوم سرشار
می مرادم ز نفی و اثبات است   بشوم نفی و جامم آن داست
می خوری اول مسلمانیست   می کلید در خدادانیست
هستی ما طلسم بر گنجست   زان ز افلاس ما بکار نجست
بیخودی را از آن طلب کارم   زین سبب من ز عقل بیزارم
چشم خفاش خور نیارد دید   چشم از دیده نور در پوشید
کرده است چشم خود از در وشن   نور خور بیند او ز هر روزن
گفت خندان باده کای نادان   دادن می بطاعتت نتوان
ای تنگ حوصله درین بازار   طاعت و زهد می نیاید کار
باده ما که جان بها دارد   طاعتت را وجود نشمارد
بیخود از باده ام نه دیوانه   تا بپیرم بخاک همتا به
با ازین شامتت گریزانم   زهدت ادبار خویش میدانم
باز ناموس و ننگ آزاده   تو بقید و تعلق افتاده
از برای بهشت زهدت هست   عمر کن صرف تا دهد آن دست
هر که آمد بما بدریوزه   پر ازین باده بر ده او کوزه
نیستی هر که پیشش می آرند   قدر این باده پیش او دارد
هست هوش دگر ز مستی ما   آن بهای ز می پرستی ما

گر سگی مرده است در آن ناجر   کس نه این نام گیرد و کس دیگر
نشاء و دلخوشی و مستی ما   یافتم از خدا پرستی ما
چونکه پیر مغان از و بشنید   دید بله الست بریش او خندید
باده از باده صاف خواهد شد   طالب باده ام از آن لابد
شد ز زهدم مکدر آئینه   هستیم هست کوه بر سینه
از کف تان که جرعه نوشم   هر دو عالم شود فراموشم
شصت سالست در نمازم من   می نخوردم نه پاکبازم من
نیست بی می طهارتم کامل   تا نشوم من نماز را شامل
این می از من مرا چو بستاند   در من از من همین خدا ماند
می کلید است طلسم بگشاید   تا بجا گنج از آن بدست آید
تا خودی هست ز گنج محرومم   دهر ویرانه من درو بومم
کحل چشم است لای این باده   هر کرا آن بدست افتاده
بر خزف ریزه که جمجم است   بخورم باده زانکه طمعم هست
ظرف تو قدر باده ما نیست   جوهری خوردن از تو پیدا نیست
طاعت خود بضاعتی دانی   گشت تحقیق ما که نادانی
مست این باده ام نه نادانم   باشد این بیع و عین نقصانم
من چنین باده گر کنم ضائع   بر جنونم جهان کند شایع
تو به بندی ما ز بند آزاد   خویش را خود به بند نتوان داد
من نه بر طاعتت فروشم می   زهد و طاعات پیش ما لاشی
باده خواری طلب خدا دارد   هر دو عالم بر آن فدا دارد
زهد و طاعات را دهد بر لا   تا شود بعد از آن نشود از ما
هست کابین باده ما هوش   هوش بگذار و باده را منیوش
خوانده ام پنج رکن اسلام است   رکن اول بدین همین جام است

هر کرا جرعه عطا کردیم — بے ریا در ره خدا کردیم
از برائی خدا بیک جامست — پخته سازیم در زمان خامست

گرچه آن باده خورده زیبا بیش — زهد و طاعات داشتی با خویش
بعد ازین اختیار بر باده — زهد و طاعات را بیکسو نه

زهد و طاعت جوی ندارد قدر — می بخور تا شود دولت چون بدر
در طلب اگر بر جام — از یکی خوردنت بر آید کام

چون تو تصدیق نفی خود کردی — زان بدارین ازین جوان مردی
هر که خشنود مے کند ما را — خوردن باده باید او ما را

نیست خلق کریم ما را داب — تا بخشیم تشنه گان را آب
طالب صادق او بیاید پیش — می کنیمش ز باده ما بیخویش

گر تو صادق بدین ما هستی — هوش خود را بده بدین مستی
هست عقل و خرد بها بر جام — زین بشود دست و باده می آشام

گر بصد سال باده خواهی خورد — ره بمستی از آن نخواهی برد
باده از چشم ما اثر دارد — چون خوری نشاء دگر دارد

این بگفتند جام دادندش — گرد هستی ز جان فشاندندش
آنچه پندار و وهم بود او را — می ز باطن همه ز دود او را

هستی خویش در زمان گم کرد — تا خود از خاک خود تیمم کرد
زهد خشکش انجامید — او ازین آب کشت بر خود بد

کرد ازین آب ریشه را بر او — گشت امیدوار از بر او
زاهد این باده خورد شد بیهوش — چون خم می در آمد اندر جوش

باطن خویش را مصفا دید — همچو صوفی ز وجد مے نالید
خویش را دید لا و الا الله — در دل او بتخت همچون شاه

اینچنین دولتے که در خود یافت — در پئی شکر نعمتش بشتافت
چون ز اوصاف خویش خالی شد — وقت را رند لا ابالی شد

در تعجب شد اندرین احوال — بود در بزم بیخودان قوال
از طرب کرد مطربے آغاز — گشت حسینی نواز و ساغر باز

بر سر عمر رفته می آشفت — همچو دیوانه خود بخود میگفت
رونق طاعتم شد است این می — هست پیش من افضل الدین می

از کف زاهدان همین باده — خوردم از غم نگشتم آزاده
زهدشان بیش بود و اندک می — می ندیدند از آن اثر در وی

زاهد این جا کم است و می بسیار — واعلم بر خدا ازین کردار
خوردن می نجات دارین است — وصف این کردنم ابد دین است

نام این باده عارف آگاه — گفته است لا اله الا الله
لذت این شراب گر کس یافت — سر ز پیر مغان نه خواهد تافت

هست پیر مغان خدا او را — که دانه هر طرف خدا او را
در شبانروز ده هزار از جام — گر خورد عاشق شراب آشام

گوید که من نزید بر سر او — ماهیم من به آب دارم خو
در من این باده کرد استسقا — ده هزار دگر کرم فرما

زاهد ازین شراب دادیم — زان بره عقبه نها دیدم
شامت شان به باده بد هایل — کرد انشاء راز من زایل

ساغر از دست شارب باده — هر که خورد او ز خویش شد ساده
لفظ بود است معنی انجانی — پرده اصل کار ازین دانی

بردم اینجا بمعنی آن راه — من شدم لا و ماند الا الله
می طلب کن ز باده پیمائی — کین سر رشته راست سر جائی

هیچ دانی که ریشه این تاک — هست در خاک و سر بر افلاک
هیچ دانی که باده این خم — شد ز یک جوش برتر از طارم

می پرستیکه می پرستی کرد
راح روحست می پرستان را
از طلاق و آزاد است
چشم او نشاء دگر دارد
زاهد خشک چونکه این می خورد
سبز شد باره دانه خرمن کرد
بلی من ز باده گشتم مست
بلی زنده شد دلم از می
هی ولنگ آنکه در دمن شد صاف
هی ولنگ آنکه هیچ جم در جام
بود تا بود سکر در جانش
بود تا بود غرق در باده

دور جام ترک هستی کرد
شرع معذور داشت مستان را
خویش را او بدست می داد است
زانکه در باده او نظر دارد
از یکی جام ره بدریا برد
ترک ازین ره زما و از من کرد
از همه ننگ و نام شستم دست
از من الماء کل شیء حی
صادقم بر خدا نیم نشاف
ره بآغاز بردم از انجام
کرد آن می بخود ثناخوانش
شسته از می ردا و سجاده

جسم او ازین شراب گردد روح
از حد و حد بهوش نی باید
بلی جام حکمة التقوی
او که از دست خویش بخشد می
شصت سال آنچه کاشت دید خاک او
حاصل خود چو بیخودی را دید
بلی سوخت پرده پندار
بلی من رهی بدل بردم
هی ولنگ آنکه قطره شد دریا
ها و هو سی در نظر دارم
بود تا بود خوشدل و سرشار
میکند خلق را بحق ارشاد

روح را تا بعرش ره مفتوح
حد نه بر در دنوش می آید
کرد با عرش راه میرم وا
جز خدا کاینات شد لاشی
گشت ازین آب پاک نمناک او
رقص شد فرض او و میرقصید
کرد از خواب آب می بیدار
تا ازین باده جرعه خوردم
من نخواهم شدن بخود بیدار
راه بیرون ز خیر و شر دارم
ساقی دا او نشسته بی استار
از خود و از غرض شده آزاد

پرسیدن مرید از پیر که آیه کریمه و ما اصابک من حسنة فمن الله و ما اصابک من سیئة فمن نفسک و جواب گفتن او و ما ارسلناک للناس رسولا و قد جاءکم من الله نور و کتاب مبین پس عامل کتاب امری بکند پس آن عمل خدا کرده باشد و از اوست آن بر ما و هر که جز آن عمل کند که بر خلاف کتاب و سنت بود از نفس خود است

صوفی ابدال گر درود دپیر
آنچه نیک است از خدا برخاست
آنچه بر ما رسید ز حق آن چیست
مرشد او را جواب میگوید
این سخن ها ز امر و فرمانست
از خدا بهر ما کتاب آمد
هر که معمول بر صوابست او
وانچه شد نهی اندران مسطور
همچنان از خدای پیغمبر
خالق خلق از سر احسان
هست از نفس و بیدادش

پیش ما فانی کتابست او
مومن حق از آن بماند دور
اندر و شد بما بحق رهبر
کرد از نیک و بد بما فرمان
حق بود عادل و دهد دادش

این نه از ماست این ز وهابست
ماندنش دور از خدا باشد
حجت از حق بما کتاب آورد
هر که سوی خطا قدم بنهاد
بر سر نفس او عذاب آمد

دست در حل مشکلم بگیر
بد ازین نفس ما چسان برخاست
آنچه عصیان نفس شد آن کیست
گوش کن بر صواب میگوید
بهر طالب بر از دل و جانست
اندران امر در صواب آمد
هستیش در کتاب باب آمد
این نه قوت ز نفس ما باشد
از خدا راه بر صواب آورد
در غم و محنت و ندم افتاد
زانکه او تارک صواب آمد

آنچه حق امر کرد او سر تافت | لاجرم بد نتیجه و بر تافت
بد ازین ره زما بود بر ما | زانکه بود اجتناب او بر ما
از کتاب و رسول فهمیده | نفس بر خود خطا پسندیده
هر که خواند کتاب را هر روز | بر سر نفس خود بود فیروز
یافتی رتبهٔ بقا بالله | تو رضائے خدا ازین ره خواه
در دل او کتاب بنشیند | در صواب و خطا نکو بیند
پس ز راه خطا بپرهیزد | از خطا در کتاب بگریزد
وان کتاب از خداست بر بنده | بنده در امر سر برافگنده
خواجه راضی بود در اطوارش | می شمارد از آن نکو کارش
وانکه حکم کتاب را بشنید | پس بجز امر آن رہے بگزید
آفریننده را بد آمد او | گفت بر تو برین میا و درو
باش صالح بحق ز مشتاقی | گر عمل صالح است بود باقی
اندرو راست مر ترا وا داشت | بے کتاب امر بر سرت بگماشت
مقتضی است از خدا و بر تو نهی | بهر نهیت کتاب کرد است وحی
ما که بر نهی روے آوردیم | بود از ما و زجر آن کردیم
نیک شد بهر دیگران آن بد | تو نگهدار در حد خود حد
بهر تو نیک شد بدی دیگر | زانچه بر تست نیک کن آن سر
هر چه حکم خداست میگویم | خلق را زین صلاح میجویم
هر که عامل شود به مرقومش | گشت سر خدای معلومش
عامل هر چه در کتاب است او | رهبر راه فتح باب است او
فعل او فعل نفس نشماریم | زانکه او را بامر حق داریم
چونکه جانش بامر مامور است | آنچه گویند نفس از و دور است
هر که شد عامل کتاب الله | نفس او نشد است
نفس او فرصتے نیابد | تا بتحصیل دایه بشتابد
خر که در زیر بار خواهد بود | بر زمین پشت خود نخواهد سود
به که در زیر بار باشد خر | سگ بقلاده بند اولیتر
آن بود امر و شرع حق بر حق | دمبدم باش اندران ملحق
بر تو این نعمت از خدا آمد | گر جز این میکنی خطا آمد
این خطاست ز نفس تو صادر | ورنه نگهداشتن نه ای قادر
چون به مقصد رسی تو هم اوئی | چون تو اوئی دگر چه میجوئی
او که با تست خود خدا با تست | غیر از و هیچ جا نباید جست
چون درو جد کنی به بینی جود | میکند جلوه شاهد مقصود
تا بدانی که سر حکمت چیست | وحدت صرف و با کثرت چیست
آشکار اسم و ذات پنهان است | شخص جوینده طرفه حیرانست
گفت جوینده من چه می جویم | گر من اویم دگر کجا پویم
زانکه آن پرده کی بجز پرده | حکم ذرات بر فنا کرده
پرده بر ما وجود بخشیده است | پس بجز پرده راز کی دیده است
نور گردیم و نور را بینیم | چون چنین شد منور الدینیم
نور تا ظلمت ترا بیند | در پس پرده از کجا بیند
ظلمت خویش را چو کردی گم | بحر نوری نه چون شدت از خم
بنگرد باطنت در آئینه | صورتست موی هر آئینه
هر که خود را رساند درین حال | جبر تش کرده است استقبال
نور چون پرده آشکارا کرد | هستی این وجود ما را کرد
گر بخود این وجود بگذاریم | پس از آن راز پرده برداریم
آنچه می جست یافت خود گم شد | بحر از موج در تلاطم شد
تا نه گم شد نه یافت کس این راز | نیست بر هیچ کس جز این در باز

در بیان ارشاد کردن حضرت قطب الاقطاب شیخ حبیب الدین عطار قدس سرهٔ به یکے از طالبان این مطالب و رسانیدن او را به سر حد کمال مقام و حال

بشنو اکنون که راز بگشایم — برتو روداد خویش بنمایم
بود مردے دلش بحق آگاه — مرشد و رهنمای هر گمراه
رتبهٔ او ز غوث و قطب افزون — فارغ از حد و حصر خود بیچون
آسمان و زمین نظام از او — بهره ور گشته خاص و عام از او
مشفق و مهربان و غمخواره — چاره کار هر که بے چاره
هر بلائے کز آسمان بودے — دافع او دعای شان بودے
بود امی و علم ناخوانده — هرچه علم از زبان برافشانده
صادق القول و راسخ العهد او — روز و شب بهر خلق در جهد او
بهر بیمار او مسیحا دم — مرده جان یافته از آن مقدم
دستگیر فتادهگان از راه — صورتش آدمی و سر الله
هم ملک خاک روب درگاهش — هم بافلاک هر زمان راهش
هم پی کار اندران درگاه — بود جن و پری گه و بے گاه
چاره کار او همے جستند — پای در پاپوش او همے شستند
بود تجرید با زن و فرزند — گشته تفرید و با همه پیوند
داد خلوت در انجمن میداد — در همه علم و فن بسے استاد
با جماعت نمازے خواندی — هم نهان در نیاز مے ماندی
آنچه آداب شرع بودش کار — در طریقت بسیر و با اطوار
آنچه سنت بجائے آورده — در نوافل همه بسر برده
فرض و سنت نرفته از دستش — کرده اذکار هم سیه مستش
نیست و هست اندرین ره بود — هر زمانش تجلئ مشهود
آنچه سر حقیقت او واقف — هم بذات و صفات حق عارف
داشت ارشاد مرشد بسیار — تربیت را بر شدان در کار
کامل العلم و اکمل التمکین — فایق از اهل دین خود در دین
حجت از پیر تا به پیغمبر — داشت آن رهنمای دین پرور
بود کشمیر مسکن آن پیر — گشته یثرب ز زمین او کشمیر
کرده بود او ز راه سجاده — راه بر سوی ما ز هر جاده
نیست این قصه لب ارشاد است — هر که را ره بخویش حق داد است
داب ازین قصه او بیاموزد — زان شود شمع و راه افروزد
باشد او آفتاب عالم تاب — زانکه شد بر مرید فتح الباب
او چو این پیر طالبان را پیر — مے شود راه ازین خبر میگیر
هر که را برگزیدهٔ بگزید — حق بسوئی وی از عنایت دید
از قبولان حق بود آن مرد — مقبلی حق اگر قبولش کرد
رو پئی مقبلے بدست آور — تا شود فضل حق ترا یاور
گر ترا خواست بر خود آگاهی — نیست بر حق بغیر ازین راهی
طالبے را خدا عنایت کرد — بر سوئی خانه اش هدایت کرد
آمد و پای شیخ را بوسید — شد مرید و خدای در وی دید
یافت توفیق در ارادت او — کیست میکرد از آن سعادت او
گاه جاروبی درش میکرد — گاه پابوس چاکرش میکرد
گاه آب طهارت آوردے — حکم و فرمان او بسر بردے
چونکه چیزے بدستش افتادے — آن نهالی پیش شیخ بنهادے
گاه کفشش ز روی کردے پاک — گاه مانندے بعجز رو بر خاک
گاه پایش بدیده مالیدے — بر خود از قرب خویش مالیدے

گاه هیزم بر مطبخ آوردی　　گاه چرک از درش برون بردی
گاه از چاه برکشیدی آب　　تا شدی باغ و صحن او سیراب

گاه تیمار اسپ او میکرد　　گاه گاه از برای اسپ آورد
شیخ بر اسپ چون شدی در راه　　این پیاده براه او فی الله

بود اندر رکاب او باهوش　　از رهِ عشق غاشیه بردوش
پیر مالک مرید چون مملوک　　داشت در جمله کار ره سلوک

شیخ از نور حسن خود در نور　　از سماعِ دوام بس مسرور
هیچ کاری از و نه پرسیدی　　هم بر این کارهاش کم دیدی

هر کرا حسن پیش نازاست بیش　　هست مستغنی از همه درویش
بر مرید بکه عشق صادق هست　　بر ندارد ز دامن او دست

در مراد از مراد خود هست او　　خویش را بر مراد او بست او
مال و جان این فدای او کردی　　هر چه کردی برای او کردی

هیچ کاری به اختیارش نی　　هیچ جز عشق پیر کارش نی
عاشقانه براه او سر داشت　　هر چه فرمود نیز او بر داشت

خدمتش رای در دل او کرد　　گاه گاهی بسوی او رو کرد
گاهش از لطف کار فرمودی　　این بهر حکم او رهین بودی

بر همه کارها و اقامت کرد　　هر چه فرمود استقامت کرد
از دل و جان به پیش شیخ افتاد　　دادِ خدمت بمحفل او داد

شد خدا مهربان بر این حالش　　شیخ مشفق از آن بر احوالش
دید کین طالبیست صادق کیش　　نیستش غیر من سر با خویش

مزدِ خدمت رضای من خواهد　　خویش را هم برای ما خواهد
عاشق است بر رضای من از جان　　هست الطاف من بر این درمان

سالها بود اندرین اطوار　　کرد از این گونه خدمتش بسیار
نادرون دلش از آن جا کرد　　زان دل شیخ مهر پیدا کرد

از رهِ دل بدل گذارش شد　　خوش از آن روزگار کارش شد
این خبر بر مرید تعلیم است　　غایت اندر رضا و تسلیم است

دید مرشد که صادق و صافست　　ظاهرا این بصدق و صافست
گفت پیش آی و پیش ما بنشین　　هر چه گویم بدین ما کن دین

گفتش ای قبلهٔ من اندر راه　　بر من از الست رویت الله
اول آورده ام ارادت من　　دانم امر ترا سعادت من

من رهی در رهین فرمانم　　حکم تو هست جان و ایمانم
این سخن گفت و پیش شان بنشست　　هم در آن دم بوصل حق پیوست

کرد از فضلِ خویش تکریمش　　در نشستن بذکر تعلیمش
آنچه آداب و طرز صوفی بود　　از کرم آن مرید را بنمود

کرد و تعلیم نفی و اثباتش　　تا رساند ز وصف بر ذاتش
گفت یا شیخ خوانده ام بسیار　　عمر من صرف شد درین تکرار

تا ترا راه سوی ما بنمود
فرصت اکنون باصلت انجامید　　باید آثار خواندن ما دید

خواندنت دیگرست و این دیگر　　چند روزی کن و کنون بنگر
سالها خواندی از زبان خواندی　　لیک از راهِ دل فرو ماندی

اوستادِ شریعت این خواند　　تا ترا نام پاک خواند
زان مسلمان شوی تو بر الله　　شرط اسلام اول در این راه

بی زبان بایدت کنون خواندن　　چشم پوشیده منتظر ماندن
لا اله بر زبان باید خواند　　هر چه غیر از خداست باید راند

معنیش بایدت تفکر کرد　　لفظ آن را بدل تصور کرد
پس بدل گو مشدد الا الله　　کن تصور محمد رسول الله

آنچه حق گفت بر تو فرمودم   زاں ترا ایں طریق بنمودم
انتظارت چو راه بکشاید   نور الله جلوه بنماید
نفی میکن از آنچه میبدیدی   در خود و غیر می پسندیدی
تا کنوں بود در شریعت راه   میکنم از طریقت آگاه
ظاهرت بر شریعت از دین بود   پوست آنست مغز آں ایں بود
باطن خویش را بظاهر دار   تا ز باطن بری ره اسرار
پیش ما باید آں همه دیدن   آنچه هستی بساط ازاں چیدن
تا کنوں وصف حق شنیدی تو   هیچ نورے ازاں نه دیدی تو
چشم بر بند و سر بنه در پیش   تا به بینی تو نور حق در خویش
خاص و عام آنچه خوانده ست خواندی   غور ناکرده اندراں ماندی
سالکاں ایں طریق میخوانند   هستی خویش لا همی دانند
نفی شد نفی و مانده است اثبات   جلوه گر میشود ترا آں ذات
باحقی آنچه لذت دین است   مرشدم من طریق من اینست
زیں پذیر و کمال ایمانت   پر شود از خدا دل و جانت
گر ز دو علمت یقین ز دین داری   تا بگویم که علم دین داری
آنچه علمست تا یقین نبود   پیش ما مرد مرد دین نبود
در یقین نیز باید استعمال   تا تواں گفتنت کمال الحال
گر نه اندر یقین عمل داری   پس به ایقان خود عمل داری
خویش را پخته کن دریں سودا   تا شود تجربه دریں پیدا
چوں مجرب شود درست آں   بعد ازاں شد مبرهن ایقان
علم داری یقین بکن پیدا   هم یقین را تو کار میفرما
از یقینت یقین چو شد حاصل   زاں بعلم الیقین شدی واصل

تا یقین یقین سالک را در تجربه حاصل نیاید یقین او
در نزد کامل الیقیناں درست و تمام نخواهد بود

گر یقینی یقین به بینی تو   اکمل الدین از اهل دینی تو
در یقین ای اخی یقین میجوی   تا نماید جمال ایقان روی
هست زیر نقاب هر روئی   عاشقاں را یقین ز هر سوئی
از ره گوش رفته ایں اوصاف   ایں یقین در دو نرد بانی صاف
هم شنیدی ز نقد ایں اخبار   هم بدیده از نقاب او آثار
کاندریں پرده جان جانان است   هر کسے را نخستش ایمان است
زیں یقین هیچ کار نگشاید   دیدن بے نقاب می باید
آں بجز عشق و جهد نگشاید   جهد اندر طلب بسے باید
هست علمش یقین به آں دلدار   لیک محروم هست از دیدار
وانکه قانع بریں شنیدن شد   ایں قناعت شدش بدیدن شد
شرع ایں است و پاس میدارش   جهد کن در طریقت ایں کارش
وانکه او بے نقاب دید او را   در جسد همچو جان دوید او را
نور او ظلمتش چناں بگداخت   تا چو خود ماه و آفتابش ساخت
ایں نمکدان کنوں نمکسار است   اندرو رفته مردنت کار است
زاں شود جسم چشم سر تا پای   میکند جلوه آں جهاں آرای
بے جهت در جهت نمے آید   دیدن او ز هر جهت باید
بے جهت عالمے نماید روی   جلوه گر اندراں شده هر روی
خار و خس از شریعت آں کوفت   بر همیں حال او طریقت گفت
کن عبادت چنانچه مے باید   تا ز علمت یقین آں زاید
مزه طاعت است دراں حالت   گر دهد همچو دست اقبالت
آں یکے درد مند مجروح است   بروی ابواب درد مفتوح است
هر کسش درد مند مے داند   درد مندیش از یقیں خواند

بانکه از چشم زخم می بینند — لیک در درد ناقص الدین اند
پیش ما این یقین گمان باشد — آنچه اصلست دور ازان باشد

گر شود همچو او کسی بیمار — شد یقین پیش او کنون اظهار
گر تو هم گشته چنان مجروح — شد ترا نیز حاصل او مفتوح

آن یکی راست بازوی چون شیر — همچنان هم بدست او شمشیر
باشد او را یقین که درهیجا — رستمان را کنم ز جا بیجا

تا نکرد است این گمان باشد — آن یقین تیغ درمیان باشد
چون برون کرد و نیست آن فولاد — زان یقین هیچ کار او نکشاد

گر کند کارزار بر دشمن — پاره سازد ز تیغ از جوشن
پیش ما آن یقین درست آمد — ور جز این است بار سست آمد

هست در خم می و زمستی آن — شد یقین و ولی گمان میدان

در شاد پیر مرید را که یقین یقین چیست

وانکه نوشید و مست شد از می — موقنم من که اوست موقن حی
منکه پیرم طریقتم بشنو — هر چه گویم بحکم آن میرو

از لسان تو مقر به ایمانی — باشد این شیوهٔ مسلمانی
لیک تصدیق از دل و جان کن — باطن خویش را مسلمان کن

گر زبان با دلی موافق نیست — او در اسلام جز منافق نیست
این دو شرط است لازم و ملزوم — نیست ایمان بما جز این معلوم

عمرها خواندی از زبان این نام — زان ترا گشته است سرانجام
بایدت نیز صدق کرد از جان — تا نماید جمال خود ایمان

نور مؤمن کرت نمود است روی — پس از ایمان خبر بما برگوی
تا نه مؤمن بچشم خود بینی — نیست تصدیق قلبت از دینی

هست تصدیق قلب این نام — در قضای قضا نهادن کام
چون نباشی تو باشد آن باقی — گر عدم شد وجود را ساقی

گر کند مرد بوسه بر زن — زن نه گردد ز بوسه آبستن
بایدش در مجامعت بنیاد — در زن و مرد زان بود اولاد

زان ولد هم شود ولد پیدا — زان موالید این جهان برپا
همچنان تا هدایت آمد راه — این بود مذهب ولی الله

جز خدا کرده از همه عالم — حق شد اثبات از عالم آدم
هر کرا علم و بی عمل باشد — چشم او کور از ازل باشد

از عمل بر یقین خواند علم — پرده از روی حق گشاید علم
علم اعمی تمام محسوس است — پیش بیناش عار و افسوس است

گر عمل کرد و بد نه دید آن — در عمل کردنش ریاستی دان
صدق و اخلاص بایداند بکار — زان دهد گشت کار صادق بار

عالمی کیمیا همی خوانند — لیک عمل کردنش نمیدانند
کیمیا کو نه مرد ایمانست — کیمیا ساز صادق آنست

هست گوگرد احمر آن دارو — کیمیا بایدت مر آن را خو
زان توانی تو خاک زر کردن — سنگ را لعل از نظر کردن

هست آن پیر کامل ای طالب — کن پی جستنش طلب غالب
او که آید بدست جو بینده — علم شد از ضمیر روینده

تا مس خویش را بسازی زر — تو ازین آرزوی خود مگذر
مطلب خود بجو نوای سالک — تا نشوی برمراد خود مالک

بارها گفته است کر از نام — نیست زان گفتن تو شیرین کام
گر کنی اندکی ز شکر نوش — لذتی آن کند ترا مدهوش

گشت لذت بچشم تو ساری — هستیت شد ز خویشتن عاری
آن شکر در تو چون اثر بکند — عضو عضو ترا شکر بکند

تو ز بر تو تمام نیشکری جز شکر هیچ نام خود نبری
شکر و قند گر در آب افتاد آب و طعم و شکر دهان را داد
او چو آب است لیک شیرین است شیر بتش نام گشته از این است
هم نمک در طعام‌ها فسانی لیک از آتش همی دانی
گر نباشد نمک در آن اطعام کی حلاوت از آن بیابد کام
گر شکر غالب است بر آن آب آب اندر شکر بود نایاب
ور شکر آب را بود مغلوب آب را بر شکر مکن منسوب
در نمکسار اگر کسی مرد است لحم و شحمش همه نمک برد است
آن نمک را حلال میدانند هم بنامش نمک همی خوانند
آدمی از بهشت در دنیا آمد از بهر حاصل عقبا
هست مزرع تو دل با جان تخم ذکر خدا در و افشان
آنچه کارند روید آخر کار بهر کارنده خود آرد بار
گر زمین پاک نیست بر ندهد بید هرگز رطب ثمر ندهد
هیچو نیل و کلند لا به وجود تا ره و کس از این گره نگشود
پس زمین وجود کن سیار بعد از آن تخم حق در و میکار
پاک و صاف از همه چه کرد طین تخم‌ها خوشه‌ها دهد شیرین
تا کنونت زبان مسلمان بود کن مسلمان کنون دل و جان زود
شو به ذکر خفی کنون مشغول تا شود در آن دلت مصقول
اندر آیینه‌ات نماید روی هرچه جوینده را بود از هر سوی
تخم الله در دلت میکار زان بروید شجر خود از دیار
بیخ او در زمین محیط آمد شاخ او در سما بسیط آمد
شاخش از عرش بگذرد بالا میوه‌ی ذات مقدس اعلی
بود آن شاخ و آن شجر از ذات کرد خود ذات وصف خود اثبات
ذات در وصف وصف در ذات است از ازل تا ابد خود اثبات است
تا به اینجا زبان بود محروم بعد از آن واقف است جسم مقدم
چون از اینجا هم گذشت بالا کار نی جهت نیست دیر نی دیار
حیرت و هیبت است و حیرانی نی از آن علم و نی زبان دانی
هست اینجا منزه از تغییر هم نخواهد شد از قلم تحریر
گر بگویی تو یاوه گو یابی باد پیمای و هرزه بو یابی
هرچه گویی تو کفر و الحاد است بر زبان حق نه نطق این داد است
تا زبان تر است گویایی هست پیدا ز غرق دریایی
غرق دریا کی زبان دارد زانکه او ذات ماهیان دارد
بگذر از خویش رد تو در دریا تا شود بر تو آنچه گفتم وا
این وجود تو سد راه آمد هست و بودت همه گناه آمد
مصطفی گفت ذنب وجودت را چون وجود از غمست بودت را
مر ترا از بلاها نیست تا از این هستیت جدایی نیست
گر تو از او وجود لا کردی خویش را ایمن از بلا کردی
هیچ ذنبی بتر ز خویشتن نیست تا تو هستی درست کیشت نیست
بشنو از من اگر تو داری هوش هم خود را بدست خود می‌کش
تیغ لا هست ناجی عصیان جسم شد کشته یافت رونق جان
تیغ لا بر وجود خود راندی کرد امکان ز خود برافشاندی
با که گویی سخن نه بر خویش هست عکس و تو آینه در پیش
نی تو دی نه مخاطبت در پیش با زبان نیست حرف کس با خویش
سمع و نطق از بیان آن معزول بی زبان بی سمع بخود مشغول
بر تو از تو کلام میسر وید بر تو از تو تمام میگوید
شرع را حکم بر تن است نی جان جان بود پاک از همه عصیان

از برای تن او گرفتار است
ورنه این شاهباز اسرار است

جان چو از بند تن رهائی یافت
جان جانرا خود آشنائی یافت

شد بخلوت سرای الا الله
نیک و بد را درو نباشد راه

نی نبی نی فرشته است محرم
لی مع الله مقام ما مقدم

چشم از خویش هر که پوشیدست
اندرو این مقام او بداست

آنکه مرده است کی حلالست او
زنده گر مرده است کمالست او

شرع مردار خوانده است او را
از بر خویش رانده است او را

اندرین راه کشته بستانند
وانکه خود مرده است وا مانند

او غذا بهر کرکس و زاغ است
پوششش فرش کلبه دباغ است

وانکه بر لوح لا اله آمد
پوستش پوستین شاه آمد

شاه در پوستین او پنهان
گر تو بینی ببین جهان در آن

جانور تا خود است حیوانست
چون خدا گشت در تو از جانست

هیچو هیمر اگر مسلمانی
ورنه مرگت دهد پشیمانی

شاه در پوستین خود پنهان
هیچو برق جهان پدیدست آن

در فضیلت موتوا قبل ان تموتوا که جهاد اکبر طالب الله

این است دبی این نجات لی ان لله عبادا
قلوبهم انور من الشمس فعلهم فعل الانبیاء
و منازلهم عند الله بمنزلة الشهداء

کشته عشق زنده دارین
میکند عشق مرگ را در شین

کس که حق را ز عشق شد بنده
کرد او را خدا بخود زنده

برمراد خودش ندارد عشق
زان بامر حقش گذارد عشق

مردن از مرگ پیشتر این است
اندرین راه راهبر این است

قلب او ز آفتاب روشن تر
فعل او هیچو فعل پیغمبر

باز بر شرع کارش انجامید
غیر ازین ره خدای نتوان دید

منزل او شهید عبدالله
زانکه کشته است خویش را در راه

نزد پروردگار دارد جان
مرده گفتن شهید را نتوان

نفس او کام خود ندید از و
موتوا قبل موتوا او را گو

زین طریقے که کردمت تعلیم
باش روز و شب اندرو تسلیم

پند ما را بگوش جان بشنو
هیچنان مرده باش و ره میرو

تا به بینی چه برده ها کارت
چون کند راه بر دل اذکارت

این دلت را بنور افروزد
نور آن هستی ترا سوزد

ظلمتت نور گردد از این نور
ذاکر از ذکر میشود مذکور

در شریعت تو خوانده بسیار
در طریقت تو نیز کن اذکار

زانچه گفتم ترا نماید روی
ظلمت نفس تو شود یکسوی

ذکر میکن تو طالب مذکور
می نماید جمال خود مستور

هر قدر ذکر میکنی او را
او کند ذکر نیز این خود را

اندکے از تو جهد واز من عون
تا ز کونت برون بمالم کون

راه در پیش کن که همراهم
از نشیب و فراز آگاهم

اندرین ره مقام و منزلهاست
بر قدم نوع نوع مشکلهاست

میکنم آشنائی اسرارت
میشوم کارساز هر کارت

طالب از صدق گوش کرد این راه
گشت بر حکم شیخ دین همراه

غیر او از همه نظر بربست
هر چه ارشاد شد بکمر بربست

روز خدمت به شیخ دین کردی
شب نهان صیقل یقین کردی

شیخ هر دم درو نظر میکرد
آن نظرها درو اثر میکرد

زان نظر عشق گرم تر میشد
آهن نفس نرم تر میشد

هیچو آئینه پیش خود میداشت
تخم عرفان بجان او میکاشت

بود بیدار شب بذکر الله — روز در پیش شیخ همت خواه
مستقیم او ز یمن آں صحبت — استقامت بذکر از آں صحبت

شیخ توفیق طاعتش بخشید — فکر دیدی صفا عتش بخشید
دید در صنع از خدا آثار — جلوه گر قدرت از گل و از خار

دار و دیوار هم پئے کارے — مظهر از ذره ذره اسرارے
تا دو سه ماه اندریں احوال — جهد میکرد آں بلند اقبال

گشت پیدا ریاضت از رویش — مظهر انوار حق ز هر مویش
شیخ را دل ز حالِ او خوش شد — گشت عاشق بحسن او لابد

آں ریاضت چو نور تابان شد — جلوه گر صبح جانِ جانان شد
همچو آئینه شد مرید اینجا — پیر از آں عکس خویش دید اینجا

پس بگفتا بروکه اے فرزند — از چه غمگین و از چه خورسند
گفت خورسندیم جمالت هست — حالِ من خوش ز یمن حالت هست

غم بجانم ازانکه دریں راه — کرده ام راه عمر بس کوتاه
میرسم یا براه خواهم مرد — گر بهم برم چه بهره خواهم برد

تا امید از همه ترا دارم — همنشین هم سخن خدا دارم
ای خوشا حال آں چناں مانده — روز و شب پیش آفریننده

شیخ چوں وسعتِ مریدش دید — التفاتیکه داشت شد تجدید
صادق القول یافت در کارش — کرد فی الحال یار خود یارش

کرد بعـ... ہ بے در پے — تا که خم وجود شد پر می
بادهٔ تند کار خود در ساخت — شانهٔ ایش عقل و هوش ایں سو باخت

بے قراریش ... ا آورد — دیو وسواس ها بکار آورد
گه ز طاعت ملال مے آید — در دلش بس خیال می آید

گفت باخویش درچه کار... — حاصلی زیں هنر ندارم من
تا یکے باشم اندریں احوال — حاصلم شد ملال در هر حال

مے پزم دیگ آرزو هر روز — بس همه خام و در روانم سوز
میزنم کفچه نیست حلوایم — اینچه در سر فتاد سودایم

من دریں ... تیره راه میرانم — ... منزل پدید حیرانم
تا بکی باشم ایں چنیں در راه — میکن از منزلم دمی آگاه

لیکن آں رهنماش کامل بود — باطن او به قلبش عامل بود

فکر با... کردن مُرید و ارشاد کردن پیر در باطن

گفت فکرش چو شد ریاضت شاق — ره بحق یافت عاشق مشتاق
آں کسانیکه رنج ها بردند — از همان رنج گنج ها بردند

بود ایں فکر جذبهٔ پیرش — تا بحق یافت راه تدبیرش
در سوال و جواب خود با خویش — چشم پوشیده کرد سر در پیش

طوعاً و کرهاً آں چناں میبود — از ریاضت شبے نمی آسود
بے خبر گرم رفتن اندر راه — گریه میکرد و می کشیدی آه

لذت ایں شیوه بر روانش داد — تا بر آں حال دل بره بنهاد
هر قدر دید گرمی و سردی — بود سالک براه رو زردی

با همه فقر و فاقه ... کار — بود و هرگز نداشت از کار
با همه درد و غم سلوکش بود — گرد آسوده گی ز خود بزدود

شد ازیں حال رنگ ... زرد — جسم خاکی طلا ز طاعت کرد
شیخ از لطف باز پرسیدش — چونکه آثار زرد در رویش

کای پسر باز گو ... حوالت — تا کجا حاصل آمده حالت
رنگ روئی تو زرد چوں گشت است — ایں ریاضت مگر فزوں گشت است

ایں طلا را محک ... زن — تا بدانم که بے غشی در من
گفت یا شیخ خون تو باید — تا که از راه عقده بکشاید

هر کرا از تو یک نگاهی هست
بار کوهش چو برگ کاهی هست

آستین است هر پدید هستی تو
بهر هر نیست گشته هستی تو

هست پیدا که از ریاضت من
هیچ حاصل نمی شود زین فن

گر بدانم ز خویش طاعت خویش
نیست ممکن که ره برم در پیش

طاعت اینسان گناه میدانم
هر زمان لا اله میخوانم

میکنم نیز نفی طاعت را
میکنم نفی سال و ساعت را

ضمن این نفیم عین اثبات است
تا بدانم که جمله یک ذات است

از توام التفات می باید
تا مرا راه راست بنماید

بهره ام بخش از ریاضت خویش
تا بجایی رسم من درویش

هر قدر دیو راه این میزد
این قدم را براه دین میزد

میشد اندر طریق صادق تر
بود دلش این عون باطن رهبر

در دلش بود مرشد آگاه
دیو را کی بود در انجا راه

او برین ناظر این برو منظور
تا ره دیو بست محو در این نور

شیخ گفت این همه ریاضت ها
باشد از بهر طالبان از ما

هر که جمع آمدست انبارم
آن همه بهر طالبان دارم

هر که باشد ز جان بحق مشتاق
کی نماید چو او ریاضت شاق

طالب از نقص در طلب دارد
او ز طاعت بجان تعب دارد

مهر دنیا چو هست در دل کس
کردن طاعت است مشکل بس

مهر دنیای دون چو زایل شد
دل بطاعت ز صدق مایل شد

چون ز دنیا کسی طلب برکند
او بد هست خوشدل و خورسند

زانچه بود انتقال از وش دور
وانچه بگرفت از دلش مهجور

پس درو درد و غم چرا باشد
بیوفا او به بیوفا باشد

جمله درد ها بود دنیا
مردن از خویش شده ابرما

مرده را زیر کوه گر دارند
بر وی آن بار هیچ نشمارند

مهر دنیا بدل چو دبدن هست
خون و ریمست اندرو پیوست

آن بود مال و آن بود آمال
آدمی زاد ازان مشوش حال

چون ز ذکر خدا زنی نیشش
تا کند عشق حق دمی ریشش

ریم و خون چون رود ز اندرون
تندرستی شود درو افزون

درد چون رفت مرد مرد آمد
آن جراحت بصحت انجامد

درد عشق خدا خوش آینده
باد یارب نصیب هر بنده

عشق حق مرد را بحق خواند
مهر دنیا ز دل برون راند

وا رهد مرد از همه امراض
نفس را دید رو بطاعت از اغراض

مهر دنیا بدل چو دوزخ دان
نیست آسایشی نصیب از آن

هست ذکر خدا برایش دارو
هم بدهر جان و هم شود نیکو

هست آب حیات اگر خوردی
زنده گی ابد بخود بردی

مهر دنیا ترا کند بیمار
نیست بیمار را بطاعت کار

دیو از فقر ترس و بیم افکند
در دلت مهر این لئیم افکند

نفس و وسواس در میان آمد
طاعت از حق از آن گران آمد

دل مکدر چو شد ملال آید
کی در و بوی کشف و حال آید

تا ریاضت ز خویش میدانی
یک قدم راه رفته نتوانی

زانکه خودبینی است گرانباری
می نیابی تو بار دینداری

گر شوی نیست اندرین کردار
دیو و نفس از تو می نیابد بار

دل بود پاک و لذت طاعت
میرسد بر تو ساعتا ساعت

بینش لا گشته درد و غم لا شد
زانکه لا گشته غرق الا شد

بر غریق آنکه میزند شمشیر
آن بر آب است غریق اندر زیر

دشمن تست دشمن دریا
خس بسیلاب آن ندارد پا

گر درین ره دم فنا داری — وصل حق را ابد بقا داری — مست را وجد و حال میباشد — کی دلش را ملال میباشد
گر بفعل تو شد برابر قول — نفس و دیو است از تو در لا حول — از وجودت خدا نماز آرد — تا ترا ره بخویش باز آرد
ای خوشا حال تشنهٔ محروق — کو برد ره بصحبت معشوق — او بدست خودت دهد آن جام — تو از آن زندهٔ ابد انجام
بی تمیزی نه پیر خواهی بود — پادشاه و فقیر خواهی بود — هستی خویش را فنا بشمار — طاعت خویش در میان کم آر
زانکه بسیار کم درین راه است — ما عبدناک گوی در ره است — نفی کن خویش را که ره یابی — دین و دنیا از آن فره یابی
کاهلی در طلب ز خود بینی است — پیش دیندار کفر و بیدینی است — آنکه فانی است بار بر دارد — عاقبت منزل او بسر آرد
او که فانی است یار مر حق را است — حق حیات از وجود او را است — هر که مشتاق هر که خواهد بود — سازد او را ز بندگی خشنود
غیر ازین کار می نیارامد — تا نه وقتش بوصلت انجامد — لذت قرب هر که از طاعت — یافت بی آن نماند یک ساعت
عشق را کاهلی نه خواهد بود — هر که بود عاشق اینچنین فرمود — بیخور و خواب در طلب باشد — از تعب ها در و طرب باشد
عشق هر جا که سر برافرازد — سوز را سازوار می سازد — هر که با درد عشق خو دارد — درد را او بدل نکو دارد
درد چون نافه است برین آهو — دین و دُنیا از آن بود خوشبو — هر کرا حق بخود ولی سازد — دردی از خود بجانش اندازد
درد او طلب ز جان دارد — لذت وصل او در آن دارد — درد بر درد او دوا باشد — بینوائی بر او نوا باشد
تا دل او ز درد در جوش است — دلبرش ز آن ره اندر آغوش است — دستگیر است درد اندر راه — رهروی درد راهبر میخواه
می کشاید گره ز کارت درد — میرساند به وصل یارت درد — درد جسم عاشقان جان است — هر کجا درد هست درمان است
عشق بیدرد ساعتی نه بود — بهتر از درد طاعتی نه بود — عشق بیدرد مرغ بی پر هست — کی ز چنگال گربه خواهد رست
درد توفیر بخش طاعت هست — هر که شد دردمند خواهد رست — بهر درد آفریده است ما را — بهر حملش گُزیده است ما را
کرد از فضل خویش بر ما جود — طاعت و بندگی خود فرمود — داد ازین شیوه قرب خود بر ما — نیست حسنی جز این دگر در ما
از سر رحمت چو بر ما دید — خلق ما را به بندگی بگُزید — در طلب این قدر چرا سردی — هم تو نامرد و هم تو بیدردی
بی نیاز او ز طاعت ما هست — این همه بهر راحت ما هست — لیک باید که ما از او دانیم — ورنه در راه بند در مانیم
از ریاضت کسی که جوید مزد — عاشق حق شمارد او را دُزد — هست توفیق در نهان از او — شکر توفیق او بجان میگو
عهدهٔ شکر او است بر ما فرض — طاعت و بندگیست بر ما فرض — از همه راه حق او بر ما است — زانکه ما را به بندگی درخواست
جسم و جانی که ما ز خود دانیم — شکر این جود نیز نتوانیم — گر نه صحت بما بود همراه — می نیایم بسوی طاعت راه
جان از و نان از و وجود از و — هم رکوعست و هم سجود از و — دانکه نسبت بخویش کرد انحال — او ز هستی خود شود پامال

گر چنین است راه کی یابد ... گر همه عمر خویش بشتابد
هست ذکر و نماز از آن زاهد ... پیش حق بر ریای او شاهد
هر که لاشه ندید وجود از خویش ... کرده است او درست با حق کیش
خوانده حال پیشوایان را ... آن بزرگان و رهنمایان را
در ره دین چه جهدها کردند ... محنت و رنج راه ها بردند
رتبه شان از آن بلندی یافت ... در همه خلق ارجمندی یافت
دین و دنیا بکام از ایشان شد ... کار عالم نظام از ایشان شد
نام شان زنده تا قیامت ماند ... عزت قبر شان سلامت ماند
خود گذشتند و تربت ایشان ... هست حاجت روای درویشان
پادشاهان بخاک رو مالند ... در جهان زان مرفه الحالند
مرغ و ماهی ز حال شان واقف ... گربه و سگ ز نور شان عارف
دیو و دد سر به بنده گی دارند ... در اطاعت فکنده گی دارند
دولت سرمدی است این دولت ... پادشاهان گدای این صولت
عزت فقر از همه افزون ... فقر از جود حق بود مشحون
فقر را فخر انبیا دارند ... چونکه زان قرب بر خدا دارند
در جهان خود فقیر می بودند ... فقر را زان بنام بستودند
عیش و عشرت برای درویشست ... هر دو عالم گدای درویشست
بهر درویش حق حمایت کرد ... هر دمش صد هزار عنایت کرد
پرتوش ذره را کند خورشید ... یافت منظور دولت جاوید
کیمیا ساز طینت مس اوست ... هم غنا بخش هر که مفلس اوست
هر که بسیار طاعت حق کرد ... خویشتن را بنور ملحق کرد
هر که بسیار کاست پیش آن یار ... کرده از بهر خویش در اینکار
مرشد حق و زهر که شد خشنود ... بخت و دولت برای او افزود
محنت جسم راحت جان است ... شوق طاعت فروغ ایمانست
طاعت از بهر حق نه از اغراض ... هر چه اغراض هست هست امراض
هر که درویش را کند خشنود ... خوش ز حالتش خدای خواهد بود
بهر حق دوست کس درویش ... دوستی حق آیدش در پیش
ذکر محبوب از عشق محبوب است ... عشق دلال وصل مطلوب است
ذکر مذکور را پدید آرد ... ذکر ازین ره بسوی حق دارد
عشق حمال جمله بار تو شد ... گر ترا عشق هست کارت شد
عشق حاصل بمحنت و درد است ... بهر هر پا فتاده پا مرد است
بهر ترغیب تو بطاعت حق ... هست این گفتگوی ما مطلق
مرشدم مر ترا بر ارشادم ... آنچه راه حق است نشان دادم
بر همه طالبانست این ارشاد ... گرچه کردم بگوش تو فریاد
چون تو باید مرید هم به پیر ... تا کند نصح ما درو تاثیر
با منت اختلاط از ایجاد است ... گرچه امروز هیچ رو داد است
حق چو بر حسن خویش عاشق شد ... خواست بر خویش عاشقان لابد
طالبانرا درین طلب در خواست ... عابدی ذاکری کدام آن است
عابدی کرده بندگی ثابت ... بندگی را فکندگی ثابت
ذاکری کرد عاشقی اظهار ... داد مذکور از آن مذاکر یار
بار او خورد هستی این را ... عشق ازینگونه کرد آئین را
عابدی چون نقاب ازو بگشود ... بود از بیسوی عابد او معبود
لیک عاشق فنای معشوق است ... جمله کارش رضای معشوق است
داد ابولیث ذکر را برصح ... بر نماز آن بود ازین نصح
سالها ذکر نام او کردند ... در طریق و طلب جوانمردند
کام شان شد ز نام حق حاصل ... بر حقیقت شدند از آن واصل

نیز حق ذکر نام ایشان کرد
عاشقی را که عشق بستاند
داد از عاشقی محبت روی
چونکه دیدند راه ازین واشد
سخت مستغنی اند درین باب
عشق خود را چو آشکارا کرد
عشق را با مراد کاری نیست
عاشقی کو … جوبیت او
دوست را بر مراد نفس او خواست
او ز هجر و وصال بیرونست
او به تسلیم در رضا باشد
با مریدش چنین مقالت بود
خود نهی که راه رانمود
خود ز راهی که واصل حق شد
بی طلب در طلب طلب سر کرد
هر که در عشق صاحب حال است
جز حریم وصال جایش نی
آن امانت که داشت یارش کرد
ناگهان وقت عصر یک روزی
حق ز احسان بوصف او در سفت
عاشق اوراد عصر به خواند
یک هوائی درون من سر داشت
حیرتش آمد این چه شد حالم

وصل خود را الکلام ایشان کرد
غیر معشوق او نمیماند
هم از بینسوی بود و هم زانسوی
حرص ذکر و نماز پیدا شد
شو تو مستغنی و همه دریاب
در ره بر عاشقان گوارا کرد
با خودش هیچ ره قراری نیست
هر دو عالم سیاه رویست او
این طلب عشق را نیامد راست
کی توان گفت حال او چو نیست
پیش معشوق خود فنا باشد

از ره ذکر عشق شد پیدا
از ره عشق نام میگیرند
جذبه هر دو ره بروی داد
عابدی عاشقی شده یک جا
بر محب هر چه شوق محبوب است
راه بیراه را دلیلست عشق
عاشق از دوست مزد کی خواهد
باشد عاشق هنوز او بر خویش
آنکه فانیست لا مراد آمد
اندرونش تمام باشد دوست
او چو بیند که فانیست عاشق

نام معشوق را همه شیدا
از ره کام کام میگیرند
نور حق را نقاب از آن بگشاد
از همه راه بندگی بر پا
گر بود رنج و درد مطلوب است
سوی معراج جبرئیلست عشق
گر نخواهد ز هجر میکاهد
زانکه دارد همه نظر در خویش
او نه غمگین و او نه شاد آمد
وانچه هستی تو نام شد یا بوست
او برون زان نهانیست عاشق
بهر تعلیمش این دلالت بود
همچنان بر مرید خود فرمود
از خود آزاد در طلب بشتافت
از سر اشتیاق عاشق مرد
از برش کون گرد افشاند
قوت خود بیار او میداشت
ظلمت هستیش از آن میسوخت
ساعت وصل و سحری عصر است
در میان واقعست از دین گنج
از سمک سایر سما گشتم
در یکی لحظ جانب افلاک
نیست واقف مگر ازین پیرم

قوت یافتن مرید از مدد نظر حضرت ارشاد پناه ذوالمنن عقدهٔ هستی مرید و نزار دیدن از کلام او کمال او

زان نمودش همان ره او لابد
شب درین روز و روز را شب کرد
حرف مرشد بر و پر و بالست
غیر ازین منزلی برایش نی
همچو خود مست و بیقرارش کرد
آمدش پیش رقت و سوزی
حافظوا بر صلوة وسطی گفت عصر
قدر این وقت را نکو داند
او در آمد من مرا بر داشت
می ندانم چه باشد احوالم

زین سخن آن مرید قوت یافت
چار منزل بره یکی میکرد
بی پر و بال کو ز ره ماند
شیخ همت بکار او میداشت
آتشش از نفس همی افروخت
وقت ایجاد آدمی عصر است
چار وقت نماز برابر این پنج
دید خود را که من فنا گشتم
اوست طیار ازین نشیمن خاک
من ازین خوف و بیم می میرم

شد مخوف بسوی او شتافت پای بوسید و بار صحبت یافت
حال خود بر سر زبان آورد آنچه میدید در بیان آورد

گفت یا مقتدای این دو جهان ای ز تو مشکل همه آسان
حالتی طرفه هست رو دادم سخت در مانده ام کن ارشادم

جزو اجزای عقلم ابتر گشت همچو مرغی کنون سرم برگشت
نیستم هیچ ره بحال اکنون نی به هوشم براه و نی مجنون

گم شدم خویش را نمی یابم من نه بیدارم و نه در خوابم
غیر ازین عالم عالمی در پیش پیش من آمدست نیم بر خویش

گم نیم من کنون درین احوال من کجا رفته ام چه شد آن حال
گشته راجع سوی سما هستم آنچه ارض ست ازان جدا هستم

هست در مخفی تیز پا برجا فارغ از جایم و لے هر جا
هستم و نیستم درین سودا گم شدم پیدا

جز گمم بر همه جهان بیکار هم درون هم برونم اندر کار
جانب بسته ام مایل اندکی حاصل

در فهم شد چو قطرهٔ آبی قطره‌ئی هست بحر غرقابی
گم شدم من در او و او در من نیست اکنون وجود من بر من

اندر آمد درون من جا کرد هستیم را فنا و بی پا کرد
گوئیا من ز خویش زائیدم خویشتن را جدا ز خود دیدم

پرده را بر من از کرم وا کرد تا سعید و شقی هویدا کرد
با تو اکنون تعلقم از دل همچو معشوق و عاشقت حاصل

من ابد از تو دل نیارم کند هست جانم بجان تو پیوند
می ندانم که اینچه خواهد بود تا کجا خواهدم فنا افزود

چون نظر میکنم کنون در خویش اختیارم براوست نی بر خویش
کار من بر خلاف عادت شد هم از حرم و هم عبادت شد

آنچه دیدم وجود من بر اوست اوست دریا و ماهی من در اوست
از من اینک مرا جدا کردی زنده و مرده ام کجا کردی

بیقرارم قرار جانم شد می ندانم چه در نهانم شد
طاقت شور این ندارم من سر به دیوانگی برآرم من

هوشیارم کنون نه دیوانه نی بصحرا اندرم نه در خانه
اشتهائی طعام و آبم نیست در شب و روز هیچ خوابم نیست

نی فرشته کنون نه انسانم خویش را زین برون همیدانم
بیخود و خواب هیلے زن و فرزند گشتم اکنون مفرد از پیوند

ترس و وهمی بجانم افتاد است آنچه یادم کنون همه باد است
نی بخوابم کنون نه بیدارم نی بکارم کنون نه بیکارم

از خود و غیر شد فراموشم من نه سرهوشم و نه بیهوشم
هست هوش دگر جز این هوشم نغمهٔ خوشنوا است در گوشم

وانچه میرستم عشقم افزونست کس نداند بجز تو کین چونست
نی توانم برید و نی پیوست هیچ بر ضبط خود ندارم دست

هست وسواس در دلم لابد که سرانجام من چه خواهد شد
بیخودی میکند مرا یاری ورنه میسوختم ز خودداری

هوشم اندر نماز در از کار هست اندیشم این زمان بسیار
بیشتر شوق این بجانم هست اینچنین حال داد از نیم دست

با تو جانم تعلقی دارد از تو دورم دمی نه بگذارد
نسبت از پیش بیشتر دارم از دل و جان ترا گرفتارم

گشته ام از تعلقات آزاد جز تو چیزی نماند در من یاد

آگاهی دادن حضرت ارشاد پناهی مرید خود را

شیخ بشنید هرچه او میگفت   هم ز آشفتگی او آشفت

که این حال که رو داده است برتو نیکو نشانه است در طریقت

گفت تو طالبی و من رهبر   در همه راه هر ترا یاور
توچه دانی که دام حالست این   نزد من جلوه کمالست این
شد چو از حال پیش تبدیلت   نیست در کاینات تمثیلت
پیش چون زاده بودی از مادر   اوست راز شیر هر ترا یاور
زادی از خود دوباره تو این بار   هست شیر تو خم اسرار
آنچه هستی و نفس ثانی شد   لفظ و قامت همه معانی شد
خوش ترا این مقام ابدالست   شکر کن بس مبارک فالست
وانچه گفتی که سخت دارم بیم   این ترا رهبریست بر تسلیم
خوف حق چون فتاد بر طالب   فکر رستن از آن شود غالب
رستنت خود ز بیم مردن هست   نفس ترسنده را بداین دست
آنکه از بیم مرگ می لرزید   مردن از خویش نفع دارین دید
مرد نیست از مراد بودن دور   لا مراد است از خدا مسرور
دیو بهزاد تو ز تو پنهان   او بمرد و بر خدا از دل ایمان
خواهش و خواست را فرو ماند   خویشتن را همه بر او ماند
زین توکل بحق دهد دستت   در همه وقت بار ده هستت
فکر فرمایدت که این راه است   مرد خائف ز راه آگاه هست
چون بدانی از این رهائی خویش   خود کسی ساز داری آنچه پیش
زان شود بر تو تلخها شیرین   صبر تلخست و منفعت در این
شد آنکه انجام خویش را جوید   باید او ترک این طلب گوید
اندرین حرف نفس در پیش است   این نه اطوار مرد درویش است
مرد حق را بره توکل نی   هرچه پیش آیدت بران سرنی
هر کسی کز طریق آگاه است   در توکل مزه علی الله است
هیچ در بند خود نباید بود   تا ندانی در این طریق آسود
از خدا بیم وار خدا امید   هر که را هست دولتش جاوید
نسبت از بیم امید باشد بیش   هر که در راه حق شود درویش
ترس پیش آیدت که خواهم مرد   وانکه مرد است وصل حق او برد
تا نترسی که میشوم مجنون   هست مجنون این طرف ذوالنون
گر بترسی که فقرم آمد پیش   فخر در فقر مصطفی را کیش
اندرین راه هرچه پیش آید   راه تو تا خدای بگشاید
کس نه در این طلب شود ضایع   حق ترا مشتری و تو بایع
خویشتن را مبر ایگان بفروش   تا که بستاندت درین ره گوش
اندکت را عطا دهد بسیار   اندرین ره تو در طلب سردار
نیت این کن که هرچه بادا باد   پشت بر درد و غم نخواهم داد
بر بلا هر که خویش را بسپرد   راه بر سوی حق سلامت برد
در همین نیت است تسلیمت   میرود از همین قدم همت
خوف حق هر که را نصیب آمد   هر مرض را برد طبیب آمد
نیک بین بر خود از خدا جوئی   می نه بینی بغیر نیکوئی
هر که را آن طرف بترساند   بر سر صدر عزتش ماند
ای پسر خوف خلقت آنسوست   هر که امید هست بس نیکوست
خائف الله را امان او باشد   قرب او را نشان او باشد
خائف عاصی نمیشود در راه   زانکه شد بر نتیجه اش آگاه
آن شنیدی که حضرت یحیی   خوف را داده بود در جان جا
خوف حق نشانهٔ عجب دارد   خائف از آن بسی طرب دارد
داشت حزن طویل پیغمبر   حزن نی بود نشانه آن سر

اولیا نیز خائف اند از حق　　زان بایشان رضای حق محقق
خوف بهر مقربان باشد　　روبرو بستن خوف ازان باشد

هر کرا قرب بیش خوفش بیش　　قرب را این نشانست ای درویش
این نعم را به انبیا دادند　　شکر کن اندکی ترا دادند

خوف از لهو و لعب باز آرد　　جز خدا هیچ سوی ننگذارد
خوف از عصیان نگاه میدارد　　گمرهان را براه می آرد

هر که خایف قریب درگاه است　　خایف الله حبیب الله است
حزن و خوف از مخوفان دور است　　زانکه او روبروی بر نور است

خایف اندر رهی که پا بگذاشت　　جای را دید و پا بجا بگذاشت
خائف از خوف با خدا باشد　　زانچه منهی است زان جدا باشد

هر که خائف ادب شعارش هست　　بنده بودن همیشه کارش هست
او که دانست خدای را حاضر　　هست هم از کرم بر او ناظر

با خدا هر که روبرو باشد　　خوف دیگر چرا برو باشد
هر کرا خوف نیست خاین شد　　نفس او معصیت کند لابد

خائف از حرص از شره دور است　　قلب خائف همیشه در نور است
هر که او خایف است هشیار است　　دزد محروم از او که بیدار است

گر عزازیل خوف حق میداشت　　زامر حق هیچ سر نمی برداشت
بود ایمن که امر حق سر تافت　　دیدنی دید و یافتن را یافت

آدمی کرد معصیت ترسید　　توبه کرد و قبولش از حق دید
او دهد بیم و او دهد امید　　هیچکس نیست از درش نومید

هر که خائف نکرد سیر الطعام　　نیست خائف ز خوف ترک آشام
هر که خائف بود شود درویش　　خایفان را رجا بود در پیش

خوف ازان کرده است مطلق　　تا دهد لذت رجا بهم تو
خوف حق جست ترک دنیا کرد　　خایفان راست دل ز دنیا سرد

وانکه دنیا گذاشت مولا خواست　　ایمنی ها بحال او شد راست
گر بگیریم باز خواهی مرد　　همت ما ترا چنین بسپرد

جهد کردیم تا شد این حاصل　　صیقلی کردت از کدورت دل
خوفها را ز راه خوفت رفت　　لا تخافوا برای خایف گفت

داد ذکر و نماز تو زین بار　　حاصل تست این غنیمت دار
این نعم مغتنم شمر بر خویش　　در ره حق که خوفت آید پیش

در سلوک آنچه پیش مرد آید　　تا بمقصود راه بگشاید
خوف را بهتر از رجا دیدند　　اولیائیکه حق پرستیدند

انس با خوف حق چو شد حاصل　　لا تخافوا بگویدت از دل
لطف حقست خوف روحانی　　نیست آن خوف خوف نفسانی

هر که از خوف حق خبر دارد　　فکر او لذت دگر دارد
حق مر او را بچشم احسان دید　　هر که بر نفس خود ز حق ترسید

هیبت او بجان و دل پیدا شد　　راه او تا خدا ازان وا شد
زانکه او شد بذات حق لایف　　دیو را نیست راه در خالف

بر چنین قرب چون بیابی راه　　شکر کن گشته قریب الله
از رجا شو بقرب ما طائف　　حق خطابت کند که ای خالف

در ریاضت ترا تعب دادیم　　تا ترا اصل لطف عجب دادیم
چون رسد وقت میشود اظهار　　هست در پشت آنهمه آثار

قند شجر این ثمر ترا در پیش　　حال را مغتنم شمر با خویش
هست علم الیقین ز راه یقین　　چون اثر شد ترا ازان تلقین

باش عین الیقین ثمر آن را　　لیک تو پخته میکن ایقان را
این کسی را بود که لله است　　پختگی چیست سیر فی الله است

اندرو هیچ نفس خود نبود / چشم بر سوی نیک و بد نبود
اندر دو از قبول وارسته / خویش را سخت با خدا بسته
فارغ از چون و چند و هر باب / غرق هر دم درون آتش و آب
حق بجوئی در آب و در یخ تو / بگذری از بهشت و دوزخ تو
هر دو جا جلوهٔ خدا بینی / در که و دشت همه صفا بینی
طاعت و معصیت نه بینی تو / زیر و در یکسوی بر نشینی تو
آنچه حقیقت در نظر داری / لیک سوی هر طرف گذر داری
مسجد و خانقاه هم بینی / از جهان اعتکاف بگزینی
نیست جائیکه نیست حق آنجا / چشم حق بین بهر طرف بگشا
در خرابات خانها گردی / تا ببینی تو گرمی و سردی
بهر تحقیق گر در آویزی / لیک چون حق بکس نیامیزی
جمله اطوارها به پیش آید / تا که راهت بر اصل خویش آید
شرع باید که باشدت همراه / تا بود در سیرت رسول الله
نیست راهی بحق بجز این راهست / آگهم من که گردم آگاه هست
گر شود بر خلاف شرعت رای / بر سر مجزوئی تو ره پیمای
ذکر حق و در دو گن در پیش / تا بیابی ز گمرهی بر خویش
هر که فانیست شرع جایش هست / شرع فانی نمیدهد از دست
رایت از جادهٔ چون برون نه پای / نفس پیدا شداست و شد این رای
خوف شد از رجا چو آبستن / گو بدامان ترا که لا تحزن
چون که خوف و رجای تو اما شد / خایفان را رجا بود لا بد
بعد از آن هر طرف نگاه افتاد / کار از آنت با شک و آه افتاد
بنگری در همه مذاهب ها / هم چشی آنهمه مشارب ها
کوه و صحرا بزیر پا آری / هر کجا با خدای رای آری
با طهارت بروز و شب باشی / نفس را در پی تعب باشی
ذکر حق کن چه در شب و در روز / نور از آن در روان خود افروز
ز آنکه بیناست حق بهر حالت / چون بروی پاک دار دولت
یکدمی خویش را امان بدهی / تا که زین خاک توده جان بدهی
با چنان بیخوری و بیخوابی / در تردد همیشه بشتابی
هرچه بینی صفا در آن کن کار / وانچه باشد کدر ز کف بگذار
ترک اقرار و ترک انکارش / هم مکن هم میاره در کارش
وانچه من صاف دیده ام شرعست / اصل این است و باقی فرعست
با تو چیزی نهاده ام در دل / خود کند آن ترا حل مشکل
با دل خویش مشورت میکن / علم ها راست در روایت بن
نور افعال و خوف حق داری / میکند رت برا و حق یاری
راه از سوی ما طلب میدید / هر ترا با خدا به بیوند دید
گرچه یک حرف ثبت شد آنجا / هست از آنجمله رازها پیدا
مصدر و منبع همه راز است / پرده و شعبه همه ساز است
آنچه نالایقست بگذارد / آنچه لایق بخویش بردارد
آن سیاهی که دیدهٔ در دل / می نماید ترا حق و باطل
از دولت بغیر ره بند راه / تا نها شد در او بجز الله
نور افعالت آن سیاهی هست / تا ترا داد هیچ حالت دست
در طعامی اگر بکس باشد / بیخور و گر نه علم کس باشد
دل قبول آن طعام کی بکند / زود از آن خورده بازپس بکند
پس دل هر که نور طاعت یافت / بهر تزکیه روز و شب بشتافت
آن صفائی کدر نمود او را / آنچه حق بود شد شهود او را
هست هر دم ترقی حالش / هرچه ادبار گردد اقبالش

هر طرف رفت حکم دل دارد | نی هوائی از آب و گل دارد
چون که آن قلب ذکر حق دارد | همچو طفلان ز حق سبق دارد

او نه از راه حق شود بیراه | اینچنین ذکر حق ز دل میخواه
دل که بی ذکر حق بود مردار | او ندارد تجنب از مردار

وان دلی کز خدای شد آگاه | نیست مردار را در انجا راه
ای پسر بعد ازین نه بر خویشی | هر چه پیش آیدت تو درویشی

چون براه خدا سفر داری | هر جماعت که در نظر آری
اندر ایشان رو و چو ایشان شو | حق گزین و ز همه پریشان شو

گر چه هستند جمله اهل الله | لیک از انها بشرع میکن راه
هیچکس را ز خویش کم مشمار | هر چه بینی همه بحق بسپار

هر چه اعیانست آن ظهور از وست | کس ندیدم که هیچ دور از وست
نیک و بد هر چه هست خلق از وست | هر کرا هر چه هست هم از آن سوست

هر کسی که براه افتاد است | راهش آن سو قضای حق داد است
گر بظلمت فتاد گر در نور | هست آن بنده عاجز و مجبور

لیک باید که عجز پیش آرد | پیش تیغ رضاش سر دارد
گر بحر است علم را تعلیم | زود شو از رضا در ان تسلیم

تا تو سالک شوی بحق زان رنج | هست در زیر مار و گزدم گنج
چون یقین شد ترا همه خود از وست | بعد از انت سلوک هم خود از وست

هر چه گم گرددت غمین نشوی | هر چه پیش آیدت غمین نشوی
نی کند شاد هیچ اقبالت | نی ز ادبار بد شود حالت

بلکه این هر دو در تو پیدا نی | زین دو جز یک خدا ترا جا نی
آنچه دنیا و آنچه دین گویند | آنچه شک و آنچه را یقین گویند

هیچ سود خصمت نه خواهد بود | کی توانی تو این دو ره بنمود
راه بیراه خود کند پیدا | شک نیاری ز قدرت ای شیدا

او ز شب روز روز را شب کرد | آسمان و زمین پدید آورد
هم شک و هم یقین بر و مجبور | تو شوی زین دو در خدا معذور

گر طلب میکنی یقین را تو | بر گزینی ز جمله دین را تو
این همه نفس تست درین راه | نیستی هیچ ره ز عشق آگاه

عشق ازین ها نمی شود خشنود | سازوار است عشق نابود
عشق را خوش رضا و تسلیم است | این قدر بس ترا که تعلیم است

راه بیخواست راه حق بشمار | کار خود با خدای وا بگذار
نیت این کن براه دین میرو | هر دم از علم بر یقین میرو

تا چه بخشند و تا چه بنمایند | تا چه بندند و تا چه بگشایند
علم را با یقین برابر دار | گر نباشد یکی غلط بشمار

زود از ان کار توبه کن در پیش | نفس را متهم کن ای درویش
جهد کن تا همه یکی باشد | وحدت حق بجز شکی باشد

روز و شب پاس شرع باید داشت | چشم بر اصل و فرع باید داشت
هر دو مسولیت چون ترا افتاد | لیک تو دست از خدا مگذار

او کند مستقیم در شرعت | باز دارد ز فتن فرعت
شکر کن دولت عظیم ست این | موهبت نعمت کریم است این

از حق و مصطفی ست این ز آیت | زود در فاتحه بخوان آیت
در ریاضت بکوش و دینداری | اشک ریزان همیشه در زاری

تا خدا از تو جبر بردارد | مرترا هجر بخویشش نگذارد
گر تو خواهی بعمر آسودن | در میان راه بایدت بودن

زین دو اندوه ها بجانت بود | زین دو جز یک گره ز من نکشود
زین دو ها در دها چو شد پیدا | گرد از نور خود یک این ره وا

این دو را علم بالیقین گویند | اهل دین در میان همی پویند
کفر و اسلام ره سپردستم | تا به اسلام راه بردستم
سالها در طلب بسر بردم | تا بحد یکه از طلب مردم
یک طرف گر شوی رگ نفس است | آن همه مکر از سگ نفس است
یکطرف میشدی نه قدرت هست | که دهد استقامت آن دست
گر بیک راه بیشوی حق جوی | از ره دیگرت بباشد روی
گر بجز علم بر یقین ره نیست | لیک بیجهد مرد آگه نیست
گر بیک راه قدرتت دادند | در رهت سخت عقده بنهادند
گر یکی خواست راست خواهد شد | از تو آن بار خواست خواهد شد
بیشماری کرامت آن احوال | هوش کن باز گونه گردد حال
استقامت بشرع از حق خواه | اول و آخر است اینت راه
همه ران خویش را فنا دیدن | طاعت و نیکی از خدا دیدن
هر که از علم بر یقین ره یافت | گشت فانی و باز از آن برتافت
تا نخواهیشی دو راه در پیش است | نیستت دین که این دوئی کیشت
تا دو بود است در وجودت باد | هرگز اسلام ازین نخواهد زاد
ترک ازین هاست مردن ای سالک | بر سلوک ز مرگ شو مالک
در نه چیزی که مرضیت فرمود | مخبر آن بما محمد بود
هیچ چیزی مخواه ازین سوی | خواهش خواهش خدا بجوی

علم تا بر یقین رسانیدم | محنت و رنج ها بسی دیدم
خون دل و غمن چراغم شد | تا نه کوششش دمی فراغم شد
بار ها داد ملهمم آواز | کز خودی بگذر و بحق میساز
هر چه شد یکطرف تو عادت دان | ترک کردن ازان سعادت دان
اندرین هر دو نفس هستی تست | این نه طاعت که بت پرستی تست
علم کردی در علم و در تحصیل | از یقین اندکی بما کن قیل
علم را تجربه چو شد حاصل | مرد شد از دو ره بیک منزل
لا شریکیست شریک کی درخواست | آنچه خواهی تو آن نباید راست
باش هشیار مکر الله است | عقبه سخت اندرین راه است
هیچکس دیده بیک حالت | من از انم براست دلالت
قصد در شرع چشم بر چار | مشتغل بر درود و براذکار
جز فنا بودنت مخواه از دوست | باش فانی بحق که آن نیکوست
در مقام فنا زوالی نیست | غیر ازین از طلب کمالی نیست
هر چه نفس تو خواست آن بگذار | چشم بر خواهش خدا بگذار
تا دو بود است رضا و ماضی | زین دو بگذر خدای کن راضی
مرآت دل که صاف خواهد بود | مرضی حق در آن ببینی زود
نفس خود را همیشه جابر باش | آنچه حق خواست است صابر باش
هر چه خواهی ترا زیان دارد | زان ندامت ترا ببار آرد

قصه بلعم باعور در ارشاد مرید تا مغرور نشود از اجابت

خوانده باشی که بلعم باعور | لطف حق دید و شد بخود مغرور
گاه و بیگاه چون دعا کردی | حق همه حاجتش روا کردی
هر قدر خواستش قبول افتاد | او بدر خواستها فضول افتاد
این ندانست در قضا کویم | نفس خود را بو ابه چون شویم
او ازین راه کرده ره بر دوست | دوست با همچو طالبان بدخوست
نفسش آماس کرد ازین احوال | بود با حق دعاش در هر حال
زان غرورش فزون نشدی بر خویش | بشنو اکنون چه آمدش در پیش
دوست دارد زما رضا درخواست | آن زما جز فنا نباید راست

از ادب مرده باش و ره کن پیش ‌ ‌ دور کن آرزوی نفس از خویش
گر ازین سوی خواهشی داری ‌ ‌ مدعی تو نه بندگی داری

بنده محو رضای خاوند است ‌ ‌ خواجه از هیچ بنده خورسند است
هرچه خواهد خدای را بهتر ‌ ‌ عالم است او بعلم الله نه بسر

بلعم از علم خویش شد مغرور ‌ ‌ گشت بر مهر خواجه او مقهور
داشت در ساده منزل و ماوا ‌ ‌ از دعائی خودش بسر غوغا

اعتمادش که از قبح لازم ‌ ‌ این ندانست کز فضول لازم
خواهش نفس از خدا میخواست ‌ ‌ آن خودی با خدا نیامد راست

گر فتادے سوی فنا هش ‌ ‌ با خدا میشدی دل آگاهش
از ره دل غنای او دیدے ‌ ‌ عاجزانه از و نه ترسیدے

از خدا جز خدا اگر میخواست ‌ ‌ خواجگی بندگی شدی زان راست
اندک علمی که حاصل خود داشت ‌ ‌ این همه جهل نقص علم انگاشت

قطره را پیش بحر قدر چیست ‌ ‌ میشدی فانی و ابدی زیست
قطره در بحر رفت و بحر است او ‌ ‌ هیچ جائی نمی نماید روی

آن طرف ره نیافت آن مردود ‌ ‌ در غرور دعای خود می بود
هر کرا حق علیم میداند ‌ ‌ حاجت خود بر وی نخواند

هست بسیار خواستها در دل ‌ ‌ زان بود انفعال ما حاصل
نفس دل را که خواستها دارد ‌ ‌ زان ترا با خدای نگذارد

چشم انصاف بین خدا بدهد ‌ ‌ ورنه بر ما همین فنا بدهد
ما که انجام خود نمیدانیم ‌ ‌ به که خود را بدوست وا مانیم

شد در آن عهد بر سر موسیٰ ‌ ‌ وحی نازل که کم بخود آسا
مردم ساده را مسلمان کن ‌ ‌ در ره حق از اهل ایمان کن

جهد مسکین براه ما در دین ‌ ‌ هست آن بر نبوتت تزیین
بر تو داریم مهر بر اعدا ‌ ‌ از عصا اژدها و ید بیضا

حضرت ماست مر ترا یاور ‌ ‌ غالبی در جهان بجز لشکر
گر همه عالم اژدها گردد ‌ ‌ از عصائی تو آن فنا گردد

لشکر تو فنای تو باشد ‌ ‌ خواهش ما رضای تو باشد
آنچه ما خواستیم آن خواهی ‌ ‌ زان تو بر نفس خویشتن شاهی

موقنی تو بحق خویش از ما ‌ ‌ زان سبب بر تو لطف بیش از ما
ما عصای تو چون روی در راه ‌ ‌ کرده ایمت براز خود آگاه

خدمت خود که بر تو فرمودیم ‌ ‌ عزت و شان از آنت فرمودیم
خیز در راه دین جهادی کن ‌ ‌ ظلم بسیار شد تو دادی کن

مرد دین را حرام آسایش ‌ ‌ غیر طاعت کدام آسایش
خوردن و خواب کار حیوانست ‌ ‌ جهد و طاعت شکوه انسانست

نیست ایجاد تو پی آسایش ‌ ‌ هستن آسوده کی ز آلایش
راحت و خواب و برگ بیباشد ‌ ‌ جهد بر مرد برگ بیباشد

پاک از اینها شدست بنیادت ‌ ‌ آفریدیم برای ارشادت
باشد آسایش تو در عقبا ‌ ‌ بے زراعت به دهر کم آسا

چون کلیم از خدا چنین بشنید ‌ ‌ از نشستن بساط در پیچید
زود برخاست رو بره بنهاد ‌ ‌ نیت عزمش بر آنطرف افتاد

زان خبر خلق در غم افتادند ‌ ‌ جان و دل را بمرگ بنهادند
هیبت حق نشست در دل شان ‌ ‌ گشت ماتم سرای منزل شان

روی از آن سوی بلعم آوردند ‌ ‌ خویش را در پناه او بردند
کز دعا کن تو راه موسیٰ بند ‌ ‌ ما نشویم ایمن از ملایک چند

کفر راه غلط بر ایشان داد ‌ ‌ تا چنین داعیه بسر افتاد
کفر در کفر هم مدد ز و خواست ‌ ‌ روز حاجت بکفر و دین آراست

بلعم از آرزوی شان سر تافت
خلق بر زن پناه آوردند
آرزو چون به نفس آن زن روی
اقتناعش نمود زن از کار
حاجت من اگر روا داری
شرم و آزرم حق نکرد آن دم
کرد ایمانت بکفر آن بی باک
الم این راز را چه داند کس
تولج اللیل فی النهار است آن
کس چه داند که چیست حکمت او
تا چهل سال آن مقرب خاص
بود منزل که صبح ازان برخاست
منتظر بر رضای حق بود او
نفس من در میانه جائی نیست
بر بصیری حق توکل داشت
بود راضی از آنچه میدید او
بی نیازی حق تمنا داشت
آن قدر سال آب شد جاری
باطنش را خدای دل میداد
او بصیر است گر نمیداند
راه سر تافتن ندارد کس
هرچه در پیش من ز راه آید
استقامت از آن طرف بودش

زود از آن بزم سوی زن بشتافت
از فریب و حیل ز ره بردند
نیست گر مطیعه بر کس گوی
گفت دست از جماع من بردار
دست از آنم بمدعا داری
دین و ایمان خویش زد بر هم
چشم از انصاف بست و از او را
خلق ناید بمکر خالق بس
خلق بر روز و روزگار ست آن
در همه کار او رضا میجو
رفت هر روز راه با اخلاص
تا چهل سال همچنان میکاشت
تا ازین رنج ها چه بد بدرو
جز رضای خدای جائی نیست
خواهش نفس خود در آن بگذاشت
خواست کردن دعا و پرسید او
دهد کین از حقیقت برای داشت
جلوه گر زان صفات جباری
تا در آن رنج بود صابر شاد
کز برای چه راه میراند
با خدا هیچکس نمیاید بس
اندران صبر کردنم باید
که در خود ز رنج حق بودش

بود محکوم زن دل و جانش
زن برو خلق را قناعت کرد
نیست بر مطیعه هیچ آمال
گر نخواهی چنین دعا کردن
بست شهوة دو چشم از انصافش
گفت اندر دعا که یا الله
آن خداوند فرد بی همتا
حکمتش راست راز ها پنهان
بر سپیدی سیاه رنگ از اوست
بلکه کاری ز خود میاور پیش
صبح چون رو براه بنهادی
نفس او از وقار و از تمکین
قرب انجال
اندران تیه بود در بند او
گفت این بر من از خدا آمد
صبح تا شام میشدی در راه
بود سنگی و آب از و جوشید
خوان و نان ز آسمان نزول آمد
شکر میکرد گر خدا لیست این
آن تعب بر خود از خدا دانست
گفت حق گفت در ره من باش
دانست جانش ز عاقبت اخبار
سالکی کو بره گذارد رو

زین سبب گشته سست ایمانش
او بزن سخره بود و طاعت کرد
جز رضای خدای در هر حال
من ندارم رضا ترا چون زن
گشت در لحظه دُرد آن صافش
این طرف آن نبی نیابد راه
کرد اجابت دعای آن بیجا
یافتن حکمتش ز حق نتوان
وانکه سازد سیه سپید هم اوست
فانیان را چنین نباشد کیش
شاه گه ره بمنزلش دادی
صبر بر رنج کرده بود آئین
گر رود عمر اندرین صد سال
بر رضای خدای خورسند او
فرض بر من در این رضا آمد
شام در اول قدم ناگاه
آن نبی و صحابه زان نوشید
سیر از آن لشکر رسول آمد
بایدم کرد صابری آئین
تافتن سر از آن نه بتوانست
بود این حکم آشکارا فاش
بود سالک ز حکم حق ناچار
رو دهد فتح بابش از هر سو

هر قدر رد بر میکند راهش　　هست قرب و وصال درگاهش
دیر آمد درست آمد گفت　　هر کرا خارها زده حق رفت

هر قدر در طلب دهد بخشش　　ساز د آمده مزد آن گنجش
چشم بر سوی لطف حق میداشت　　دست را در دعا نمی برداشت

از ادب منتظر برحمت بود　　تا چه خواهد خدا درین بنمود
نیست بی حکمتی مرا این رنج　　گفت بر نفس از من این می سنج

من بامر حق اندرین راهم　　هست ازین تعب خود آگاهم
هر چه از سوی دوست می آید　　بنده را خبر اندران باید

گرچه این قصه ایست دیرینه　　لیک بر فانیانست آئینه
گرچه اندر سلوک میکاهند　　زان خلاصی بره نمیخواهند

چشم بر مزد هر تعب دارند　　در بلا صبر ازین سبب دارند
قدرت دوست را نکو دانند　　در بلا شکر بیشتر خوانند

منتظر بر عنایتش هستند　　از شراب فنا بره مستند
حق بیا گفت در طلب کوشید　　شربتی از بقای ما نوشید

دیو همزادشان بود کافر　　میکنند در شما به بدعت سر
بهر ما این جهاد باید کرد　　گر شمائید در طریقت مرد

هر که مرد است شد مجاهد او　　روز و شب در جهاد و در رکو
زین طلب سالها بره سر کرد　　لطف حق را بخویش باور کرد

صابر و شاکر او بهر ساعت　　سر نهاده بسجده از طاعت
مرده آسا براه افتاده　　بر بد و نیک حق رضا داده

قطب را هر کجا بجنباند　　زانکه تمکین او همیدانند
حسن سنگست و بادرا مجبور　　آنکه این هوا ز راهش دور

حق که هم عقده ها بره بگماشت　　بهر تکمیل بر قباشان داشت
فاقه و فقر رنج راه آمد　　هم دران فضل او پناه آمد

بی خور و خواب در طلب هستند　　تا که از عقبه های ره رستند
عاقبت فتح کار ایشان شد　　دیو همزادشان مسلمان شد

در ره حق همه ولی الله　　وصلت و قرب شان آن درگاه
تا کرا رنج بیش طاعت بیش　　صابر رنج باش ای درویش

رحمت تان ز لذت دیدار　　لیک دل را امید آن میدار
داده در مزد این چنین کردار　　هم درین نشاه ذات حق دیدار

همچنان در سلوک موسی بود　　حق ازین ره بسالکان بنمود
از فضولی خویش می ترسید　　منتظر سوی حکم حق می دید

صبر میکرد در رضا موسی علیه السلام　　تا که خواهد زغیب شد و وا
زین تعب علم علّم الاسماء　　کرده بودش زمکر حق دانا

گفت در این رهم که بنهاد او　　فتح بابی به دین خود داد او
چون چهل سال شد دران حالش　　گشت افزوده جاه و اجلالش

او چهل سال راه می بنمود　　گفت این کار حق مرا فرمود
در تعب ها سلوک ره کرد او　　تا بر آمد ز امتحان فرد او

هیچ ره زین رهش ملالی نی　　یا ز نفسانیت بهانه نی
بعد چل سال فتح بابش شد　　قدر آن رنج ها صوابش شد

داشت پاس ادب بهر احوال　　بود از عشق دوست مالامال
زینچنان کرد عشق آسانش　　کرد حق قرب دوستی سالش

تو چهل روز در طلب کن سر　　استقامت طلب ز پیغمبر
افضل الانبیاء رسول الله　　امتی گفته ات گشاید راه

سالک حق شود بره دریاب　　فتح ابواب خود ازین آداب
صبر شد پخته پوست را بدرید　　مغز از آن بهر پوست نیکو دید

گفت یارب مرا علیمی تو
بر من و خلق خود کریمی تو

عزم این ره مرا بحکمت بود
نی فضولی این بمن فرمود

اندرین حال من تو دانائی
در علاجش ترا توانائی

از چه رو بند کرده راهم
علم این حال از تو می خواهم

آمری تو مرا و من مامور
در ره افتاده ام ز امرت دور

خود بحکم تو پیش کردم راه
شد چهل سال و ره نشد کوتاه

اندرین تیه من گرفتارم
از چه رو بست کن خبر دارم

بی رضائی تو کرده باشم کار
تا چنین داده است جهدم بار

وافهم کن که توبه زان دارم
هدیه پیش تو عاجزی دارم

گفت او را خدا که ای موسی
کرد بلعم درین دعا برپا

بنده ماست هرچه او در دعا بست
خواهشش را اجابت آمده است

آن دعا شد قبول این درگاه
بسته شد آن طرف بجملت راه

باطن آن رسول از آن آشفت
در دعا با خدا در آن می گفت

بی نیاز ای کلیم بنده کیست
اندرین کار او فکنده کیست

گر بحکم تو کرد این ره پیش
شد خبر این بنده عاجز است در پیش خویش

صبح در راه می گذارد سر
فضل و لطف تو درین هش رهبر

می رود تا به شام ره انجام
شام شد منزلش در اول گام

بنده کو راست رهنمائیش تو
هم علیم ضمیر و رایش تو

می بری راه صبح تا شامش
می رسانی به اول گامش

می رود پیش و می شود پس راه
ره دراز است و عمر بس کوتاه

فتح بر عزم خود چرا کردی
بند این تیه چون مرا کردی

وانما از کرم بمن این راز
تا در راه تو من نمانم باز

آنچه امر تو شد بجا آرم
عالمی جز تو من کرا دارم

نیست خود سکونت پایم
تا به امر تو راه بنمایم

گر دهی فسخ یک قدم را هست
ورنه کردی فتاده در چاهست

چون دعا کرده قبول از او
بنده را هم دعا بود بر او

من نکردم بد و بدی او کرد
شد چهل سال من کنون در درد

او به نیکان چرا بدی کرد است
آدمی بوده ددی کرد است

من شدم از دعاش سرگردان
از دعائی منش تو سگ گردان

مسخ کن حالتش که جباری
ظالمست و تو عدل آن داری

ساز از ایمان و طاعتش محروم
تا شود ظلم او بر او معلوم

بود بیخود کلیم در این حال
خود خدا خواست حالتش این منوال

کرد او بر معاندان یاری
از دعا بود دوست بیزاری

چون که بسیار او فضولی کرد
بحر قهاریش کفی آورد

کرد اجابت دعای او الله
گشت بلعم چو سگ از آن درگاه

آدمی صورت و ولی سگسار
شد خبر داد از آن بجا قهار

در جهان شهره زان تبه کاری
نیست راهی بحق بجز زاری

شد خطاب کلیم از تکریم
این دعا شد ز ما تر التعلیم

حاجتت را کنون روا کردم
عزم ره کن که راه وا کردم

فتح و نصرت ترا ز ما شامل
چونکه هستی به امر ما حامل

تا چهل سال صبرها کردی
خویشتن را بما رها کردی

امتحان تحملت کردیم
همدرین تیه ات بپروردیم

از سر لطف آب و نان دادیم
بوده در سلوک از آن دادیم

بود از حکم ما ترا این راه
هم ز حال تو بوده ام آگاه

هرچه در حق او دعا کردی
حاجت از فضل ما روا کردی

شد کنون او ز راه مردود
مر ترا ره بمنزل مقصود

پخته کردیم خام تو در راه
هر چه سه بار خواست خواهد کرد
شد عزازیل هم زره مغرور
از غرورش سیه گلیم است او
بود فرعون ز بس رهها ناگاه
خویشتن را بپای می آویخت
در دعا چونکه دید اجابت زود
در همان مخلصش که عزت بود
طاعت از بهر عزت خود داشت
دولت و جاه او برافزودی
با خدا بهر خودی نیاید راست
غل نفس است اندرین ره باز
حاجت با خود ار روا گردد
اندرین راه طاعت است عصیان
از فنا هر که کرد حق خشنود
تا بر اعمال خود نظر داری
چون بدل بشود عزازیلی
نیستی را زوال از هستی است
چونکه موسی گشایش ره دید
گفت موسی بر او که ای بدبخت
من چه بد کردمت بده انصاف
آنچه بود عدل آن زکف دادی
حق مرا گفت کای تو پیغمبر

تا شدی کامل فنا فی الله
میل هم من ز جهد سر آن مرد
چونکه بود از مقرب و منصور
رانده رحمت علیم است او
زد ز راه خدا غرورش راه
در دعا آب روی خود میریخت
شد زره دعوی خدائی کرد
خوار شد حق چو عدل خود بنمود
طاعت و عزتش خدا نگذاشت
تا ابد با خدای آسوده
نیستی و فنا نه آید راست
بنده سر نه عاجزی بگذار
حکم حق است و مبتلا گردد
نیست عصیان و طاعت یزدان
باشد از حق مقام او محمود
بشنو از ما که بس خطا داری
شد مقام تو دیو تبدیلی
کس بر نج و نکال از هستی است
بلعم آمد ز جهد پا بوسید
همچو ابلیس کرده رو سخت
تا دعا کرده بحق از لاف
یا من بی گنه در افتادی
شو بر آن قوم سوی حق پیر

لیک او راست سه دعا بر ما
ای بسا کس ز قرب دور افتاد
بود مقبول و گشت مردود او
تا ابد نام کرد شیطانش
شب بسر در نماز می بردی
بهر نفس آبروی خود میخواست
نفسش آماس کرد از آن احوال
طاعت او بدل بعصیان گشت
گر بعشق خدا بدی آن کار
عاقبت آن نماز معکوسش
هر که فانیست قرب حق بهتر
خود الهی نفس بعزت مرد است
حاجت بیخودان خود الله است
کار نفس آنچه هست عصیانست
طاعت از بهر نفست ای لاهی
تا بود رای خواهش خویشت
نیستی را کمال راه آمد
نیست را نیست قرب و بعد ای دوست
وید باز ار خویش را کاسد
از چه رو پیش من همی آئی
بود انصاف بهتر از طاعت
حکم حق بود این طرف را هم
من بپی اجتهاد دین در کار

برد دعاها در اجابت وا
بعد در راهش از غرور افتاد
هیچ از آن قرب خود نیاسود او
چونکه سر تافت او ز فرمانش
سرنگون او نماز میکردی
از کرم آن کریم کردی راست
قرب او بعد شد در آخر حال
آنچه در عمر ساخت ویران گشت
تا ابد گرم بود لیش بازار
بار آورد طعن و افسوسش
با خودی قرب تیغ دان بر سر
نفس را هر دو راه لا کرد است
بیخودی بر بلا سر راه است
حاصل او مقام شیطانست
از گنه تو صواب می خواهی
هست تبدیل کار و نیت
نیستی را چو پناه آمد
آنچه این بود و رفت باقی او دست
علم و ایمان همه شده فاسد
تو درین بزم من چه میشتابی
شهوتت کور کرد آن ساعت
ملک و مالی ز کس نه میخواهم
گشتم از حکم حضرت داد ار

هم مرا هم خدای آزردی
اندرین حکم زن بسر بردی

رهزن دین شدی درین هنگام
از مکافات آن کنون شدام

احکم الحاکمین خدا دارم
خواهش نفس خود کجا دارم

این زمان ظالمی تو من مظلوم
عدل و انصاف حق شود معلوم

شهوتت بهر عیش یک ساعت
کرد ترک از خدا بزن طاعت

رحمت این حالتت بیک آنی
کرده اند بر تو کوه عصیانی

هم در توبه شد برویت بند
آن ندیدی که عیش تو تا چند

چون درآمد زن اندر آغوشت
آن زمان مرگ شد فراموشت

کافران را تو یاوری کردی
با چو من ظلم و داوری کردی

نیستت هیچ ازین پشیمانی
ابنت ایمان و دین مسلمانی

من نه ایذا ترا رسانیدم
از تو ایذا به خود بسی دیدم

تو که بر من دعای بد کردی
هیچ دم من تو آن بخود کردی

زان چهل سال مبتلا بودم
در بلا صابر و رضا بودم

حضرت او مرا بخود بنواخت
آب و نانم همه مهیا ساخت

هم ملک خادم عساکر من
در شب و روز یار و یاور من

رتبهٔ من بسی ازان افزود
بنگر انجام تو چه خواهد بود

ساختندت ز قرب خود معزول
قلب و کلب آمده ز ره مخذول

آن زمان کان دعا همی کردی
سخره بودی بزن زنا مردی

زان شد آندم ادب فراموشت
هست در پیش مالش گوشت

بارها بی ادب شدی در راه
کرد غفاریت ترا الله

تا دران نفس تو شد آشفته
در حق من دعای بد گفته

خاطر زن بدست آوردی
انبیا را ز خود بیازردی

حامی کافران شدی زین کار
نامدت هیچ شرم از جبار

پاس خاطر ز کافران داری
از خدا شرم کی ازان داری

تا ابد مهر کفر در جانت
کی توان گفت از اهل ایمانت

رهزن با خدا برآشفتی
در حق اهل دین قدح گفتی

زان ابد گشته کنون رسوا
لیک بر سه دعا درست شدا

هرچه از فضل حق همی خواهی
حاجت تو رواست ای لاهی

هرچه خواهی همانست تاوانت
همی کند آخر آن پشیمانت

چونکه اندر وی نفس خواهی خواست
زین بترسم ز خویش خواهی کاست

ما که از فضل دوست آگاهیم
از خدا اجر آن نمیخواهیم

خواهش ما و ما نه ما هستیم
اول و آخر از خدا هستیم

نیست در کار ما بجز او هیچ
زین همه خواستهای پیچاپیچ

هرچه دادند باز نستانند
هیچ در ما ز ما نمیدانند

جز عملهای صالح ما دوست
هیچ بر ما نمیبرد این اوست

از عطاها که او بما کرداست
طاعت خویش را صلا کرداست

لذت آن بکام جان داریم
ترک از جمله خواست زان داریم

خواهش او ز خواهش ما شد
باب فضل و کرم بما وا شد

من درین ره نیامدم بخویش
کردم این را ز حکم حق در پیش

نه بود اندر مراد نفسم رای
از هوا من بره نماندم پای

سر بفرمان دوست دارم من
دم بغفلت نمی برآرم من

شهوت و راز را امیرم من
نی چو تو عاجز و اسیرم من

آنچه [illegible] نفس میدادی
زان ابد در جهنم افتادی

قاضی است هم خدا و هم عالم
داند او گرچه روی بین الم

بلعم ازین سخن بدرد آمد
سوی خانه بروی زرد آمد

گشته مخذول از جهالت او
کرده سرپیش از خجالت او

گفت بر زن که من شدم مردود / این همه بر من از برایت بود
بعد ازین در بروی من بستند / کارم از رد به بیخ پیوستند
زن چو بشنید روی ازو بنهفت / با صد آشفتگی به شوهر گفت
گر درین خاطرم نمی جوئی / می خوری بر هم این زناشوئی
چون شوم در جمال بی همتا / با شمت رو بروی روح افزا
اشتها در جماع گردد بیش / من بحسن و جمال آیم پیش
من خوش از نوازان تو خوشتر از من / مرد را خویش جمیل باشد زن
از زنش چون شد این سخن در گوش / شهوت بلعم آمد اندر جوش
بلعم آن را برای خود به دید / خواهش نفس بود و بد فهمید
پیش بینی نداشت آن بدکیش / زان تبر زد بدست خود بر خویش
یک در بی بها بخاک انداخت / عقل ازو رفت و قدر او نشناخت
چون یکی زان سر بر زن خود داد / شد جمیل آن زن و دل شد شاد
زن چو بر سوی شوی خود می دید / در خود از حسن خویش می پیچید
دست می زد بخود که صد افسوس / هست تاراج یک نفس طاؤس
سگ بآرم الیف نتوان کرد / سگ با ذر ردیف نتوان کرد
سرد شد مهر شوی از جانش / گفت از زهر پر کنم نانش
جانش از عشق ناشکیبا شد / پس شبانگاه سوی برنا شد
در زمان ترک از حیا کرد او / تا به آن اجنبی زنا کرد او
کرد دل را با جنبی پیوند / الفت بلعم از دل خود کند
جز خدا نیست یار آخر کس / از همه وا بر از همه کن بس
یا الهی تو چون سگش گردان / تا شود در محله سرگردان
در زمان آن ستیزه چون سگ شد / شد سگی بهر وطی او لابد
از پس و پیش مردم بازار / در تماشای این زن بدکار

هست خصلت به سه دعا اکنون / می دهم هر چه می خواهم از بیچون
حاصل عمر من تباهی شد / کارم انجام روسیاهی شد
یک دعا زان مرا کرم فرمای / گر دهی بر زنیت دارم رای
گفت بلعم ترا چه می باید / گفت خواهم که حسنم افزاید
حسن من چون به چشمت آید خوب / شهوتت سازد دل بدل مرغوب
دل ربایت به لذت انزال / در جماعم ترا مفرح حال
آن همه بهر تست نی بر من / تو بری لذت از نگه در من
گشت گمره ز راه آن مغضوب / دیو زن را نمود آن دم خوب
کور شد چشم باطنش این بار / کرد در حق او دعا ناچار
در دلش دیو بود و فتوی داد / زان زبان در دعای او بگشاد
حبط شد آن دوی دگر زین یک / غالب آمد یقین او را شک
نور طاعت ز روی بلعم رفت / صیت حسن زنش در عالم رفت
با چنین زشت این جمالست حیف / عمر من صرف این وبالست حیف
جور با دیو جفت کی شاید / حیفم از حسن خویش می آید
شو ز زن شاد و زن ز شو بیزار / داشت در دل کز و کند زنهار
دیده و زی براه برنائی / سرو قدی بحسن رعنائی
ترس و وهمی نداشت از شوهر / هم کشید این زمان ز حکمش سر
زن با آن اجنبی که همدم شد / بیشتر نفرتش ز بلعم شد
جز خدا هر که هست دشمن دان / حرز لاحول از همه می خوان
بلعم از حال او بسی آشفت / از دل درد ناک با حق گفت
سوخت جان و دلم ز بدکاری / داد این ظالم ده که جباری
سگ در آن کار بند شد بچخید / بلعم از شرم سر فرو افکند
یک کسی زان خبر به بلعم گفت / دیده ام من زن تو با سگ جفت

گفت بلعم سزای او این است / او بدی کرد و با ویم کین است
از دعای من است این حالش / باد ازین هم بتر مه و سالش
هیچ بهره ازین ندامت نی / روسیاهیش زین ملامت نی
رای توبه بدل نیاوردی / تا از آن راه بر خدا بردی
بود هر روز کار آن زن این / با سگان بند بودنش آیین
بلعم آن را به چشم خود میدید / با خود از رنج و غصه می‌پیچید
هر که با نیستان کند هستی / این خمارش بود از آن مستی
نیست افسانه آنچه می گویم / بهر ارشاد طالبان پویم
جز خدا دوستی بکس مپسند / با خدا دوستان بکن پیوند
عارف و سالک است کلیم الله / کرد عمری به تیه سر در راه
زان تعب ها که آمدش در پیش / داشت صبر و سلوک از آن با خویش
جز خدا از خدا مرادش نی / هیچ از نفس خود بیادش نی
بود بلعم بعمر خود زاهد / دانه جستن بزهد او شاهد
هستی و هستیش تمنا بود / کرد با نفس عبادت معبود
هستی خویش در میانش بود / آن بلا عاقبت از آنش بود
نیستان را نه خود میازاید / پیش شان نیستی بسر آید
از حق و اهل حق رضا جوید / در ره طاعت از وفا پوید
طاعت حق برای حق دارید / نفس تان هر چه خواست بگذارید
با خدا کس شریک نتوان کرد / غیرتش از جهان برآرد گرد
مشرکان را بخود ندارد دوست / تو همه سوز او همه از اوست
از خودی دور رو بحق دارند / گر ازین واقعه خبر دارند
دل بقرب خدای نتوان بست / نفس پیدا شد و حجاب نخست
ایمن از حق دمی نباید بود / باید از عجز بر زمین سر سود
او غنی هست از هر افعالت / داند او هر چه هست آمالت
عاشقانه به بنده‌گی سر نه / بیخود افتادنت برین در به
هیچ از و جز خدا بباید خواست / آنچه من دیدم این ره آمد راست
بنده‌گی به بود بهر احوال / بنده‌گی دان فنای هر آمال
بنده را با خدا ادب باید / زان بکس شادی و طرب زاید
طاعت بی ادب نیاید کار / عاقبت سرد میشود بازار
هر که این راه را نهایت دید / در خود از عاجزی سرایت دید
هر که عاجزتر و مقرب تر / ای مقرب بعاجزی نه سر
لا مراد از مراد ها می باش / در همه حال بر خدا می باش
هر چه خود آید آن خود آید پیش / صبر و تسلیم بر تو باید کیش
آن مقرب که کرد این ره طی / خورد از جام قرب وحدة می
باز برگشت و عاجزی حاصل / عجز تا شد نهایت منزل
از غضب هر که را خدا بگرفت / از دلش کردن دعا بگرفت
ورنه بر سه دعا شنید آن مرد / ره خدا بر اجابتم وا کرد
در دعا عجز و توبه می کرد او / اشک میریخت از سر درد او
یارب این جرم من مرا بخشای / راه بر طاعت خودم بنمای
یک دعای دگر که با غفار / رحم بر حال من زموسی دار
مهربان کن بحال من او را / تا نگذارم بپای او رو را
می نیاید بخانه زان در او / تا نمی یافت از دعا بر او
لیک قهر خدای راهش بست / ره بر عاجزی ندادش دست
سه دعا در کس زن خود کرد / نیکی عمر خویش را با کرد
عاجزان را خدای دارد دوست / عاجز است آنکه معرفت با اوست
بلعم از عاجزی که سر برتافت / لاجرم کبر او چنین بر یافت

عارف حق بر محجر آرد رومی / زانکه می بیند او خدا هر سوی
گشت رسوای خلق در آفاق / ماند از غم زنان بی طاقت طاق
جز خدا هر چه دوست دارد کس / این بود عاقبت سزایش بس
نیست شو هر چه بینی می بر / نیستانه مکن درین ره سر
بنده خوش با مراد جاوید است / گر جز این نیست او بخود شیداست
هر شب آن زن بخانه بنشسته زار / ناله می کرد بر درش بسیار
هم ز اهل محله هم از عام / شد به بلعم ز هر طرف دشنام
لعنت حق بر این دعایت باد / تا به ناموس خود کنی بیداد
هست از بطن او سه فرزند / اندرین خواهش دگر مپسند
این هم از کرده ها پشیمانست / عالم از نوحهاش حیرانست
گفت یا رب ... نه راست قدرت آن / گر کنی مسخ گشته را انسان
خوی او همچو سگ شده زین حال / نیز شد زشت روی بد افعال
او شود روز حشر سگ محشور / در کتاب خدا است این مذکور
در کتاب قصص بود این تحریر / لیک خواندم ز مصحف تفسیر
زن درین امر هم محصل شد / بود محکوم زن ز دل لابد
روز و شب از ذکر اسم اعظم بود / تا درین باب دست خود بکشود
اسم حق هر عشق حق می خواند / تا شدی این فنا و حق می ماند
محو شد نام پاک از آن دل / اسفل السافلین شدش منزل
حشر او همچو کلب خواهد بود / بر نگر دهر آنچه شد موعود
ای مقرب مشو فضول از قرب / دیدی آخر چه شد وصول از قرب
حد خود دار از دست خود کم ده / راه می بین و پای خود می نه
حاجت خود ز خواجه کم می خواه / خواجه از خواهش تو هست آگاه
کار آن خواجه جود و احسان است / وانچه او داد بر تو بهر آن است

اندر در از نماز و طاعت داشت / زانکه هر خواستنش اجابت داشت
از رش طاعتش پشیزی نه / عاقبت ز آن بد نشست چیزی نه
هر کرا با خدا بود آمال / باشد انجام او چنین احوال
قرب شد بیش و بندگی کن بیش / بنده گی را مده ز کف از خویش
هست از اینگونه گفتنم بسیار / قصه بلعم است کنون در کار
زن بر و خواب دید به همسایه / از فغانهای آن سگ مایه
جمله همسایگان بر آشفتند / زان به بلعم ز هر سو گفتند
سالها شد که این ندامت هست / روز و شب همچو لیس قد هست
گرچه بد کرد این سزا نبود / زین بتر کردنش روا نبود
یک دعا داشت آن فضول از خویش / همچو احوال سختش آید پیش
زن شد انسان و گشت بلعم مسخ / آنچه حق خواست آن نگردد فسخ
در پی مثل سگ خدا لیکن خواند / تا قیامت سخن در عالم ماند
اندر این قصه اختلاف افتاد / خوانده ام من و لی ندارم یاد
هست تحقیق در حق موسی / گر دبلعم دعا چنین بیجا
در دعا بود پیش حق دستش / آن غنی کرده بود از آن مستش
کاش تسخیر نفس خود می کرد / تا نمی شد بلا بر آن نامرد
آنچه در خواست مستجابش شد / زان اجابت بس عتابش شد
در پی کلب نام او کردند / در جهنم مقام او کردند
هم بکار زنش دعا شد خرج / کلب شد وصف در صحف ها درج
بنده گی را بده ز دست ای ناس / نیک بنشین تو جای خود بشناس
بنده کو فضول خواهد بود / آخرش این وصول خواهد بود
گر بداند که این نه نیکست / در بروی کرم نخواهد بست
هر چه بد هند تو قناعت کن / بنده ام پیشه ذکر و طاعت کن

گر ترا می دهد بعالم دست
آخر از دست مرگ نتوان رست

تا دم مرگ نامرادی به
سر بسجده ز نامرادی به

با مراد ار بسجده کردی سر
جز تأسف از آن نبینی بر

نیست بر بنده هیچ جز این سود
که کند خواجه را ز خود خشنود

شادی خواجه شادی دارین
هست از بهر بندگان بی شین

میشود خواجه شاد ازیک کار
زنده و مرده گر کنی کردار

فانی امر او شوی در کیش
ره کنی بر رضای او در پیش

گر مرادی ز نفس بر خیزد
آبروی ترا از آن ریزد

حق غنی بود و آن مرادت داد
رفت اخلاص تو از آن برباد

بندگی صرف آن مرادت شد
کاسد از آن در عبادت شد

شهوت و حرص آز تا باشد
کی رهت صاف با خدا باشد

آنچه اسباب نفس تست این است
هر که بگذشت ازین شه دین است

بر مراد خدای می نه سر
از خود و آرزوی خود بگذر

رد فتوح کردن حضرت شیخ ابوحفص واردات در روداد خود را از اجابت دعا بمقام فرعون هم مقام دیدن

شیخ ابوحفص عارف اکمل
بود در عهد از اهل فضل افضل

با رفیقان بجانب بغداد
در توکل براه رو بنهاد

توشهٔ ره نداشت او با خویش
ظاهر و باطنش بحق درویش

راه افتاد در بیابانش
نی در آن آب بود و نی نانش

تا سه روز او نیافت چیزی خورد
گرسنه راه منزل خود برد

هم ره باز گشت دور افتاد
بود بسیار دور هم بغداد

جوع شان کرد مضطرب احوال
نفس شان شد بوایهٔ دلال

همه گه در غم هم افتادند
بی دلی را دلی همی دادند

در بیابان ز جوع باید مرد
ره بمنزل کسی نه خواهد برد

مرگ ما بهر لقمه با صد داغ
گوشت از جسم با غذا بزاغ

گر کند شیخ دین دعا برها
تا گوزنی شود ز ره پیدا

تا از آن لحم او کباب آید
رفتن ما بره صواب آید

از سرشک دو چشم دایم آب
گر کبابی رسد بجا زین باب

بعد از آن ره توان بسر بردن
ورنه بر ماست در تعب مردن

شیخ دین شد ز فکرشان آگاه
بر سما کرد روی و گفت الله

ساعتی ناگذشته یک نخجیر
آمد و ماند سر بخدمت پیر

پیر آن دید و گریه را سر کرد
رنگ رو را ز ترس چون زر کرد

دست خود را بروی خود میزد
ای خدا عفو کن که کردم بد

هم محاسن بدست خود می کند
از تحسر بخاک می افکند

بعد از آن کرد ره با آن نخجیر
زود برخیز و راه خود می گیر

هر که در زیر تیغ ما سر داشت
زنده بودن ابد در آن بر داشت

ورنه مال آن گوزن شد غایب
شیخ دین از دعای خود تایب

عرض کردند جمله کای رهبر
و آخر از تیغ جوع ما را سر

این فتوحی که شد عطا چون بود
مفت کردی کنون رها چون بود

ریش خود را بدست خود کندی
ما گرسنه بغم تو خرسندی

ای تو بر ذات پاک حق عارف
هیچ از حال ما نهٔ واقف

ز آتش جوع جان ما می سوخت
شیخ زین شیوه بیشتر افروخت

گفت چیزی که خواستید از ما
که دعوت آن به پیش ما پیدا

شد دعا مستجاب در درگاه
ناپدید ار گشت صید از راه

کرده سر را برای حق تسلیم
آن مراد در سلوک شد تعلیم

گفت بر من ز باطن این حیوان
گشت همت زن کن ای انسان

جوع من بیشتر ز انسان است
در توکل مرا بحق تصدیق
ترس و وهمت همه ز خود دار پست
هر کرا نفس با خدا شد رام
داده از کف ز حق رضا بودن
شد تنزل مرا ز حالت من
هر چه درخواست از خدا آن شد
من نه میخواهم این مقام از حق
بنده را پیش شه ادب باید
بنده گر ز خواجه خواست آمال
نیست در خور به شاه آن بنده
خواجه داناست از نهانی ها
ما ز احوال خود بسی غافل
اول و آخر همه او هست
اندکی صبر و پا به ره بنهید
تا بگوئیم او نمیداند
آتش جوع می شود خودسر
هست او بر سلوک ما دانا
از سماع خد   عالم دل
ذکر نام خدا چو کام شماست
پر تو حق کند در آنجا جای
گوید او من گرسنه و زارم

آب خوردم همین بیابان است
کرده ام رازقی او تحقیق
هر که وارست از همه عاریست
پای بر خود نهد در اول گام
دعویم کذب در فنا بودن
اوفتادم ز رتبه در این فن
گفت از آن انا ربکم لابد
به که باشم به نیستی ملحق
تا که از قرب خویش افزاید
بنده آمال راست او زان حال
بنده و خواست نیست زیبنده
در خور بنده بی زبانی ها
خواست از غفلتست ای آفل
هر که او را گرفت از غم رست
اختیار و رضا بدو بدهید
در طلب آرزوی ما باید
یک دو سه گام صبر باید کرد
بستهٔ اوست او کند خود وا
نفس دارو ز دست لقمهٔ گل
پر ز قوت فرعون بنام شماست
گویدش دوزخ زبان بگشای
اشتها صد چنین دگر دارم

در همه عمر یافتم روزی
ز آسمان ابرهاست و باران است
جان در این راه هیچ باید داد
ترس و وهمی دگر مرا برخاست
نفس چون دید از خدا این عون
از دعا شد روا چو کام او را
عاقبت باز گونه نعلش زد
گرچه حاجت رواست از احسان
گرنه از خویش بنده شد آزاد
دوست آن بنده را ندارد شاد
بنده باید که در رضا باشد
چون ز احوال ما نکو داند
نیست هشیار را بجز حق خواست
از چنین خواست مرگ ما بهتر
خواست از خواجهٔ روا باشد
یا از آن خواجهٔ که ظالم هست
دردها را دوا نکو داند
از سقاهم شراب حق باقیست
گوش را بر سروش او دارید
دوزخ از حرص ها نیارامد
سیر گشتی از آنچه خوردی تو
پس در و حق مقام خواهد کرد

می برم ره بسر به بهروزی
خوان پر سبزه این بیابانست
کرد از حق گو ز نم این ارشاد
کین دعا بهر نفس شد درخواست
گشت در رتبه همسر فرعون
طاغی و مفسد است نام او را
آن دعا شد قبول و خود شد رد
نیست بر بنده عاجزی جز آن
خواجه از بنده می نگردد شاد
گر بود بهر خویش حاجت خواه
بعد از آن خواجه بنده را باشد
بهر بما هست هر چه او داند
زانکه انجام کار او بر ماست
گر بر ماست دوست را در سر
گو نه واقف ز حال ما باشد
در طلب عجز می دهد زانست
زانچه او آفرید او داند
تشنه را که او ز مشتاق است
کام مشتاق وا بر دارید
خواهد او بحرها بیاشامد
جوع در خویش چون فسردی تو
نار دوزخ شود ز خوردش مرد

نور خواهد فسردن آن نارش — میشود چون بهشت آثارش

تا محبت الٰهی در دل سالک نه نشیند حرص و آز از وی نمیرود

همچنان نفس تان لهب دارد — زان لهب جان شان تعب دارد
آتش جوع چون برافروزد — زاندرون حرص صبر تان سوزد
حرص احرق تراست از صد نار — زان لهب سوی حق بیر زنهار
عشق حق چون کند درانجا جا — گردد آن باغ جنت المأوا
نور حق کرد نار را فانی — دوزخ و دود خصلت نورانی
ای خوشا حال دوزخی آن روز — اندرو شاه انجمن افروز
هم مکان هم مکین مفرح حال — بهره اندوز دولت و اقبال
اکرم الاکرمین صفت او راست — اندرین جلوه مظهرش شد راست
ارحم الراحمینش می گفتند — زین یقین شد درست بشگفتند
ذکر حق جوع را کند مرده — آتش دوزخیش افسرده
عشق حق هر کرا غذا باشد — او نه بر جوع مبتلا باشد
ذکر حق را غذای خود سازند — ذکر گویان ز حق برون تازند
همچنان کن براه ما بادی — می رساند خدای ازین وادی
آکل نام حق شود از راه — حق ازین جوع تان بود آگاه
او دهد صبر و جوع خواهد مرد — مرد از صبر ره برحمت برد
آن عزیزان که آکل نورند — بی همه خواست مست و مسرورند
چون شنیدند این سخن از پیر — گشت از ان دیو نفس شان تسخیر
این سخن شد طعام آن محفل — معتقد بر سخن شدند از دل
همچنان گرسنه بره بودند — از سماع کلام آسودند
مرد حق چون طلسم را بشکست — آتش جوع شان فرو بنشست
گرگ وسواس شان رمید از شیخ — طاقت و صبر جوع دهد از شیخ
آن شبان برد رمه از ان وادی — یا خدا گفته تا به آبادی

عارفی کرد از عارفی درخواست — گفت برگوی حال خود را راست

پرسیدن عارفی از عارفی که حال خود باز نمای که چیست و گفتن حال خود آن عارف به سایل

گفت شکر است زانکه خوشحالم — دوست داد است عز و اقبالم
ای که گفتی تو حال من چونست — گفتن آن ز شرح بیرونست
حکم من رایج جهان باشد — زنده از من هر که جان باشد
آفریننده جان هستم — برتر از دستها بود دستم
آسمان و زمین است محکوم — علم غیب است تمام معلومم
نطفه ها می شود درون از من — در رحم نقش جسم و جان از من
جن و انس و ملک پدیدارم — کشتن و زنده کردنست کارم
ابر و باران شود همی یارم — می کنم سبز هر چه می کارم
داورم بر همه نه کس داور — حالم اینست اگر کنی باور
کار حق را حواله خود کرد — زین سخن هاش در تحیر مرد
کرد ازین دعوی الوهیت — گفت هستم رب و ربوبیت
هر چه این کاینات از خود گفت — سایل از دعوتش بسی آشفت
گفت بر دعوی تو حجت چیست — آنچه گفتی ز فهم من مخفی است
از تو معنی این همی خواهم — تا تسلی شود درین راهم
گفت معنی این چنین باشد — هر که صادق در علم دین باشد
دین همه کار از خدا بشمار — نیست جز ذات او کسی در کار
نی کس او را شریک و نی انباز — کس ز کارش دمی ندارد باز
حکمتش آنچه خواست آن شد راست — نی از ان کس فزود و نی کس کاست
خواهش خود دران فنا دارم — هر چه می خواهد او رضا دارم

منکه باشم فنای هر کارش　　پس باین کارها شدم یارش
نیستم من همه که او باشد　　هستیء من در اندرو عالم

هر چه از اوست هر مرادم هست　　داده است از فنا همینم دست
از منست آنهمه هر آنچه از او هست　　هر چه او خواست آدمم دوست

بر مرادش مراد خود دارم　　شد همه کار او همه کارم
بینشوم خویش ز دل بهر کارش　　چون فنا گشته ام با نوازش

ای خوشا حال بر بد افتاده　　بر رضائی خدا رضا داده
هیچ شخصی که او در آب افتاد　　یا که بود است زورقش را باد

جهد اندر خلاص خود بنمود　　هیچ راهی ز سعی او نگشود
عقل او آبروی افشانده　　از همه دار و گیر وامانده

زانچه اندیشه داشت باز آمد　　از سر عجز در نسب از آمد
خویش را در پناه دریا برد　　جان و دل را بموج او بسپرد

خویشتن را در و فنا دانست　　رستن از غم ره رضا دانست
بحر او را بفضل خود بنواخت　　در بر خویش مستقیمش ساخت

دید کز حال خویش باز آمد　　سالک موج سوز و ساز آمد
نیست موئی نه هستیش در بر　　منکه بحرم بگیرمش در بر

کار دریا تمام از او شد　　او که از کار خویش یکسو شد
بعد ازین هر چه بحر خواهد کرد　　نزد صوفیست خواهش آن مرد

موج او در حضیض و اوج آمد　　هر طرف خواست آن طرف برود
او ز هستی خویش دل برداشت　　هر طرف بحر کرد سر برداشت

زانچه بود است حال خود به دید　　خویشتن را ز جهد خود زدید
کرد خود را بموج او تسلیم　　این بصوفیست در طلب تعلیم

موج از و راضیست او از موج　　راحت و شادیش هزاران فوج
دست خود و داشتن ز خود برداشت　　از ازل نیز کوششش این سر داشت

رفت از او آنچه بود در وی هم　　دارد این حال هر که شد تسلیم
گشتنی هستیش تباهی شد　　غرق اموال لاتناهی شد

اینچنین وقت نی ز دستش بود　　یا خود این رتبه از الستش بود
ساخت از این جذبه بهر خود احوال　　همچو ماهی بلجهٔ افضال

گاه موجش بسوی بر انداخت　　خاک یا از چو خویش ماهی ساخت
گشت وصاف بحر در محفل　　داد سامع بعشق دریا دل

هر چه او دیده بود در دریا　　گفت بر طالبان ره پیدا
جذبه اش خلق را چو از جا برد　　با خود آن قوم را بدریا برد

این بود عالم فنا فی الله　　صوفیی را که شد بقا بالله
غیر ازین هر چه هست از خویش است　　پیش ما این نه مرد درویش است

نیست درویش در جهان پیدا　　در بود نیست فانی دریا
غیر ازین هر چه هست نفس هست　　آنچه گفتم در آن نیابی دست

ما نه از خویش دست بر داری　　پیش درویش مرد مکاری
خوانده ام من ز مثنوی اینحرف　　او چو دریا کتاب من چون ظرف

ظرف ظرفیست آبش از دریاست　　آبرو ظرف را از آن پیداست
ظرف نرفته است تشنه آب آب　　پر از آن آب ساختش وهاب

از کجا آب دار داین کوزه　　کرد از جور بحر دریوزه
کوزه را گو که از کجا این آب　　کوزه گوید که بحر شد وهاب

تشنه بودم مرا به بود از خویش　　داد از فضل خود ز خواهشش بیش
کوزه گوید که بوده ام خالی　　بحر بر من ز همت عالی

داده است آبروی دستم شاد　　کرد دیوانه ام ز خود آباد
کوزه ام لیک جان از و دارم　　آب دریا بجان نهان دارم

تشنهٔ آب جو اگر یابم ‌ ‌ بروی از جود بحر وهابم
تر زبانی ز جود او دارم ‌ ‌ بس از تار و پود او دارم

آن ز من نیست آن ز دریا هست ‌ ‌ داد این همتم ز دریا دست
اوست در من که آب میروید ‌ ‌ تا چنین وصف بحر میگوید

ورنه ای کوزه اصل خود بشناس ‌ ‌ تا نباشد درونت پر وسواس
حق ظلوم و جهول نامت خواند ‌ ‌ در نهاد تو آب امانت ماند

در بیان آنکه سالک اختیار بدست خود نیست در اول قدم مختار بود و چون عارف خود شد اختیار از دست او رفت

این امین این امانت ایمانست ‌ ‌ گر بذات خداست عارفا بنشست
خواستی تو که من کنم طاعت ‌ ‌ باشم اندر نماز هر ساعت
رفته رفته در آنسوی مغرور ‌ ‌ اوفتادی ز قرب حق بس دور
کرده طاعت و ز خود دیدی ‌ ‌ زان سبب از خدا نترسیدی
آن دو بر سوی حال خود دیدند ‌ ‌ از فضولی در آن نترسیدند
خویشتن را وجود دانست او ‌ ‌ عار و ننگ از سجود دانست او
جلوه گر شد ز قهر خود قهار ‌ ‌ هر دو را کرد سرد از آن بازار
ورنه آن طاعت که از هستی است ‌ ‌ بت پرستی و کفر و بد مستی است
عمر در معصیت نهادی تو ‌ ‌ رو به باطل عبث فتادی تو
بودت این داعیه هم از هستی ‌ ‌ تا بعصیان و کفر پیوستی
باز چیزیکه آن مناهی هست ‌ ‌ گر کنی از خدا نخواهی رست
هستیت آن طرف نشره داد است ‌ ‌ تا ره آن خیال بگشاد است
باز ماندی ز عالم تحقیق ‌ ‌ سوی وحدة نیافتی تحقیق
عبرت ماست حال پیشینیان ‌ ‌ تا کنیم اجتناب ما از آن
عاشقان در دمی دو عید کنند ‌ ‌ عنکبوتان مگس قدید کنند
منتظر سوی رحمت او باش ‌ ‌ از طلب در محبت او باش
زین دو دامان خویش اگر چیدی ‌ ‌ واصل حق شدی خدا دیدی
گر دلت را ازین دو آزادیست ‌ ‌ دین و دنیا نصیبه ات شادیست
از محبت هست بحق افتاد ‌ ‌ عشق کردت ز قید خود آزاد

بی طلب در طلب فنا می باش ‌ ‌ چشم در خویش بر خدا می باش
شد نماز تو از خدا حاصل ‌ ‌ تا شدی بر نمازها واصل
راه ابلیس و بلعم است این راه ‌ ‌ استعاذت ز حق درین میخواه
اندرین شیوه ات فنا باید ‌ ‌ تا در رحم بر تو بگشاید
این دو معلوم از خودی معلول ‌ ‌ قهر حق ساخت کارشان مجهول
وان دگر دید قرب طاعت ها ‌ ‌ بر فضول و دعا اجابت ها
بیخودان سر به نیستی دارند ‌ ‌ بر خدا از خدا خبر دارند
خواستی تو که من کنم عصیان ‌ ‌ داد حق می طلب تو از احسان
لیکه حق با تو بس مواسا کرد ‌ ‌ عاقبت رفته رفته رسوا کرد
طاعت از هستیست صد عصیان ‌ ‌ کردن عصیان براه حق نتوان
گر فنا بودنت ز خود حاصل ‌ ‌ سوی عصیان نمی کشندت دل
بر تو زین راه دیو دارد دست ‌ ‌ چون سرت را غرور هستی هست
غیرت از قوم هود و لوطش گیر ‌ ‌ از من این پند را بجان بپذیر
هر دو ره ای پسر نخواهی تو ‌ ‌ مبشوی در طریق لاهی تو
نیستان از دو شید دم نزنند ‌ ‌ جز سوی نیستی قدم نزنند
هر دو سو را تو لا بزن در راه ‌ ‌ باش محکم بفضل الا الله
هم ز عصیان جدا هم از طاعت ‌ ‌ مانده طاعت کنی بهر ساعت
این بود بندگی آزادان ‌ ‌ از همه نیک و بد بحق شادان
هر کرا با محبت آزادیست ‌ ‌ هم ازل شاد و هم ابد شادیست

شد محبت نتیجهٔ اذکار
تا بخود این کسست عادت هست
زین دو گر یکطرف شود زابیست
هست محروم طالب دنیا
ترک کردن زخود شد آزادی
تا ترا خواست هست هستی تو
بندهٔ را که کار فرماید
بیشتر بیشتر ملولت کرد
هست بر نعمت این همه اجبار
گرچه ماهیست هست جانش آب
غرق دریای طاعت آمد او
هرچه تکلیف بود از وی رفت
آنچه با خویش کرده از پیش بیست
این نه تکلیف عشق و اخلاص است
پخته می گویمت که تو خامی
زانکه در بزم او شرابی هست
می دهد مال و می خورد باده
هست همخوار در دم مستی
زانکه از بیخودیش اینها خواست
مرده از امر و نهی وارست است
درد یعنی هر آنچه منهی هست
همچو اصحاب کهف در خواب است
خم مدامش که اندرو دریاست

بایدت کرد ذکر حق بسیار
هیچ ره زین بلای نتوان رست
هست در بزم بیخودان جایت
زانچه باشد بطالب عقبا
از همه رسته و بحق شادی
از خودی هیچ ره نه رستی تو
نیست آزاده باشد اندر بند
غرق در حفرهٔ ذهولت کرد
می نیرزی بجوی درین بازار
سوی توحید نه این قدم دریاب
رسته از سال و ماه و ساعت او
پاش لغزید و در خم می رفت
داره از بیخودی کنون با خویش
این نماز نیست مختص خاصست
هست تحصیل قرب ناکامی
می دهد بیخودی شراب دست
شسته از باده زهد و سجاده
بیخود از خویش و تارک هستی
نیست خود را برو نیاید راست
جمله تکلیف شرع بر هست است
صوفیان را نداد هر گز دست
گشته محفوظ و حس و پابند
بحر زین خم بخود طلسم آراست

باش فانی فنا همین باشد
گر تو خواهی ازین بلا رستن
از دو عالم اگر بریدی تو
طاعت از بهر آنجهان نفس است
خواهشی در روان تو نبود
هست تکلیف طاعت از هستی
تا ترا هستیست ماری تو
از نمازی که خود ملولی تو
هر که وارست یافت فتح الباب
مقبلی راه عشق و توحید است
در حق است و عبادتش بر حق
نیست آن هرچه میکند هستی
میکند طاعت از سر مستی
این متاعت صحت کامل
با خودی بیخودی گرت باید
هر که شد مست لاابالی احوال
پیش او جای خرقه پوشان نیست
نیست بیع و طلاق مستان را
تا بود بیخود و بود آزاد
چون ازین خم شراب خواهی خورد
حفظ ما حق است حافظ ایشان
از خودی خفته اند و حق بیدار
بهر حق می نمایم این راهست

باش سالک سلوک این باشد
دل بدار این ببایدت بستن
در زمان بر خدا رسیدی تو
ترک دنیات هم در آن نفس است
جز خدا هیچ از آن تو نبود
این ملالت نه نشاء مستی
ره بدریا از آن نداری تو
کی بدرگاه حق قبولی تو
طاعت او را برای ماهی آب
هر که رستست از خود آن دیداست
این ولوهیت حق است در حق
اینچنین هوش دادش از می است
شسته از می ملالت هستی
پیش او شو بامر او عامل
این رهست خبر بسر نه کشاید
نیست او را بجز شراب آمال
چشم او همچو جرعه نوشان نیست
همچو قول الست می پرستان را
شرع جاری به بیخودان بنهاد
صاف صافست و نیست دردی درد
ذاکر اند این و ذاکیشان
خواب کن خویش را بحق بسپار
راه اینست کردم آگاهت

دین و دنیای خود بحق بسپار
خواهش خویش و خویش را بگذار

طاعت تو بود گر فی اللہ
خواست و نفس تو فنا در راه

عاقبت آنچه گشت رو بد آں
خود بخود نفس تو بخو بد آں

خود بخود کن حساب از هر کار
زاں خلاصی بود خلاص از نار

تا به تن هست جاں درین بازار
کی گذ از ندیکدمت بے کار

هست آنی ترا حسابت نیست
نیستی از کست خطابت نیست

تا بخویشی حساب داری تو
تا فتن سر ازاں نیاری تو

آنچه از سوی تست میکن پاک
آنچه از سوی اوست نبود باک

زین دو یکسوی کرد می هستی
شکر میکن که از بلا رستی

هست از سوی او همه احسان
باشد از سوی ما همه عصیان

هست از سوی او بما قرآن
راه بهر نجات ما در آن

هر کرا میرسد قدم اینجا
میشود هستیش عدم اینجا

گرمی او تمام افسرده
او فتاده نه زنده نی مرده

حق بحیرانیش شده یاور
او چو کور است و حق براو رهبر

هست خود ذات حق دلیلی تو
وحی قلب است جبرئیلی تو

از بد و نیک احتسابت نیست
هیچ ره هیچ جا حسابت نیست

چونکه گشتی تو واقف این راز
شد نمازت نماز حق در ساز

نیست در این نماز کس مغرور
نیست کس مزد خواه چون مزدور

نفس کو بود طالب عصیان
گشته از حیرتست او حیران

بنده در پیش خواجه ایستاده
کی شود او بشمه آماده

عارف نیستی که خواهد بود
آنکه را هستی حق است شهود

چون ز چو دیو در خدا افتاد
فسق و عصیان ز تو جدا افتاد

فسق و عصیان بدیو د با نفس است
این فنا نیز هر دو را حبس است

بعد ازاں بر دهد نماز از تو
هست در حضور بحق نیاز از تو

ای پسر هرچه خواهش خویش است
آں ز نفس است و کاهش خویش است

جهد کن در فنای خود بشتاب
فرصت عمر خویش را دریاب

تا بخویشی ترا حسابی هست
هم صوابی و هم عذابی هست

نیکی است و بدی درین دو کان
بهر اینست حضرت انسان

اندرین باب گفته شد زین پیش
حکم بیخویش راست نی برخویش

نیست عذریکه آوری در پیش
زانکه آں لحظه بوده با خویش

آنچه او خواست او ترا فرمود
بنده خود در امر باید بود

هرچه از سوی اوست باشد جود
خلقت آدمی برحمت بود

هست از سوی دوست بخشایش
نفس ما غرق جرم و آلایش

آمد از سوی او رسول اللہ
کرد ما را ز نیک و بد آگاه

حیرت و هستیش بود شامل
نیست نفسش بکار بد عامل

یکطرف ماند طاعت و عصیان
او ز حیرت بحق شده حیران

بعد ازاں رخصت است هر سوئے
کی کنی ره غلط سر موئے

لیک وقتیکه مست و حیرانی
هیچ چیزے ز خود نمیدانی

چون نه تو عذاب بر که کند
تو نگردی حساب بر که کند

هر که از نیستی خبر دارد
جلوهٔ دوست در نظر دارد

تو نکردی و مزد کی خواهی
چونکه از اصل کار آگاهی

هیچ ره فرصت گناهش نیست
راه جز محفل الهش نیست

نفس هیبت است افسرده
مرگ را را نمی و ز خود مرده

اندرین هیچگونه آفت نیست
با خدا طاعت از خلافت نیست

ذات پاک خدا منزه دان
سا دخ و بهت نی در و نقصان

کفر و عصیان دگر نخواهی دید
چونکه فضل خدا ترا بگزید

حامیٔ تست او بهر احوال — کی فتد راهِ تو سوئی اضلال
مصطفا هم نمود ره بر ما — گفت خیر الامور اوسطها
چشم بینا و دل چو آئینه — دیده حق آشکار در سینه
پخته گشتی کنون نماندی خام — توسنِ نفس در عنانت رام
تا سلامت بماند ایمانت — کرد افزود نور ایقانت
تاکنون بوده تو در ناسوت — گشته راهِ تو باز تا لاهوت
آن طرف نه وجود کس را بود — هرچه بینی حق است هو الموجود
گرنه اوراست عشق بر بنده — در جهان شور را که افکنده
درمیان باش معنی این دارد — صوفی آئین ره چنین دارد
درمیان است وجود آئینه — ساده رخ وصاف و بی کینه
عکس نه شخص نی و چیزی هست — آئینه هر کرا تمیز هست
درمیان باید آنکه این باشد — تا نظر شخص را در این باشد
ساختم مرد فارغ البالست — در ترقیست هردم احوالست
خلق بر تو مرید خواهد شد — چون تو بر تو پدید خواهد شد
فکر تو واردات ها زاید — ره بوصل خدای بگشاید
فرع ها فی السماء زان برخوان — اصلها ثابت آن سیاهی دان
بر هوا رفتنِ تو معراجست — هستیت آن زمان بتاراجست
جبروتست بیقراری تو — این همه ترس و عجز و زاری تو
جان و دل واقفِ خدا گشتند — مخبر از هیبتش ترا گشتند
خیر مقدم که زادی از مادر — طالع و بختِ تو ترا یاور
ذکر کردی که شد پدید انحال — شد مقام تو در طرق ابدال
پس به بینی چه حسن داری تو — سر بناز آن زمان برآری تو
چون در آئینه حسن خود بینی — عشق با حسن خویش بگزینی

چون نه باشی تو هرچه خواهی کن — بنده زاینگونه باش و شاهی کن
درمیان ست را جسم و جان در او — تا چه خواهد شدن عطا بر او
نیست در هیچ فعل او آفل — نیست یک لحظه از حق غافل
یا سلام است ورد تو هر روز — ای تو نوری جهان بنور افروز
جذبهٔ حق کشیدت اندر خویش — آنچه حق الیقین ست داری پیش
آنطرف هیچ فسق و عصیان نیست — آنطرف هیچ نقص و تاوان نیست
عکس و آئینه بهم پیدا — همدگر هر دو عاشق و شیدا
شخص بر عکس کرد رست آز — عکس بر شخص دست دارد باز
تا تو فانی نیست باشی و فانی — معنی درمیان نمیدانی
ذات از خویش آئینه در خواست — بر تماشای عکسش این شد راست
شخص بر عکس بوسه خواهد کرد — بوسه بر آئینه بود ای مرد
علم این ست و ما بقی وسواس — چشم بکشا و آئینه بشناس
بر همه حال حاملت کردم — شکر میکن که کاملت کردم
آنچه دیدی بخلق بنمائی — از سر راز پرده بکشائی
و انچه دیدی تو بر هوا رفتن — از میان کرد بر فنا رفتن
آن سیاهیست مردمِ دیده — گردد از دیده سر حق دیده
در هوا رفتنِ تو شد ملکوت — نیست جز ذکر حق در آنجا قوت
چشم جانِ تو دید این احوال — لیک از شرح آن زبانت لال
حیرت و هیبت خدا دیدیست — خوش مبارک ترا که خورشیدیست
مرحبا خوب روی زائیدی — حسن خود را کنون کجا دیدی
باش تا پیش تو مرید آید — اندر و عکس تو پدید آید
هست آن رتبه ات دگر لاهوت — از تو در تو تجلی ها هوت
جلوه ات آفتاب توحید است — مر ترا از وجود تفرید است

ای تو آیینه این جمال از اوست ‌‌ ‌ این کلام تو هم کمال از اوست
آن قدر صاف آن قدر خوبی ‌ ‌ زان تو محبوب نزد محبوبی

ای تو دیو از تو نور خورشید است ‌ ‌ نور در ذات خویش جاوید است
اضطرابی که این زمان داری ‌ ‌ گرم گشتی از او از آن داری

چون تو نزدیک تر بر اندی گام ‌ ‌ گرمیت بیشتر از آن شد وام
بیشتر زان و بیشتر شو گرم ‌ ‌ آهن نفس تو شود زان نرم

نرم چون گشت آیینه سازند ‌ ‌ عکس چون شخص در تو اندازند
میبرمی زان به وصل اگر دانی ‌ ‌ وصلت از وصل هست حیرانی

چون ز حیرت بخویش باز آئی ‌ ‌ باز در عجز در نیاز آئی
لذت وصل با تو خواهد بود ‌ ‌ باز حیرت نزاکند نابود

گر بدانی ز خود سیه کردی ‌ ‌ نی سواری سوار را کردی
خود مبین خود مباش راه اینست ‌ ‌ باش بیخود رضای شاه اینست

نور و گرمی ز آفتاب آید ‌ ‌ نی ز هستیت در حساب آید
چارق و پوستین خود می بین ‌ ‌ بندهٔ بنده گی بکن آیین

این خبر قصهٔ ایاز آمد ‌ ‌ بهر آن کو ز خویش باز آمد
چون شوی واقف از حقیقت کار ‌ ‌ هر زمان از خودی کنی زنهار

شکر احسان ما بجا آری ‌ ‌ پی غرض روی در خدا آری
بادهٔ بیخودی چو نوشت شد ‌ ‌ از خودی خود بخود فراموش شد

شد چو از نور ظلمت پیدا ‌ ‌ رفع ظلمت کنی تو ای شیدا
تا کنون کور بوده در راه ‌ ‌ می ندیدی تو راه را از چاه

شکر می کن که چشم دادندت ‌ ‌ دیدن راه و چه کشادندت
در دل خویش آن محک داری ‌ ‌ امتیاز یقین و شک داری

پس بگوئی که این منی با من ‌ ‌ اندرین راه رهزن و دشمن
کاشکی من فنا همی بودم ‌ ‌ زان بقرب خدا همی بودم

بر تو بادا مبارک این تبدیل ‌ ‌ کرد خورشید در حمل تحویل
شکر کن موسم بهار آمد ‌ ‌ شاخ امید تو ببار آمد

روز با شب برابر است امروز ‌ ‌ هست فردای تو بسی فیروز
روز گردد دراز و شب کوتاه ‌ ‌ روز روشن نشد کسی گمراه

نصف شب صبح تست ای اهد ‌ ‌ هست بیدار بیت بر آن شاهد
هست شش پهر روزت ای رهرو ‌ ‌ تا رود هفت پهره مهر و

نی شوی مانده نی شوی کاهل ‌ ‌ زانکه تو عالمی نه جاهل
روزهای کلان بصوفی هست ‌ ‌ داد عمر درازش اینجا ت

ساعتت الف سال خواهد بود ‌ ‌ در تو زینسان کمال خواهد بود
طاعتت را بها بود بسیار ‌ ‌ هم خریدار و گرمی بازار

هست الله مشتری بر تو ‌ ‌ بهر نوری که تافت زان در تو
کوه و صحرا به سبزه و گل شد ‌ ‌ در ترنم ز عشق بلبل شد

شهر و ده رو بکشت و کار آورد ‌ ‌ مزرع شان یقین ببار آورد
خوش نشین باش خوش هوا آمد ‌ ‌ بینوا لا از آن نوا آمد

چون سعیدی ز بطن ام زائید ‌ ‌ او بدان دوام دولت دید
هر که خوشروی زاید از مادر ‌ ‌ از ازل بود حق بر او یاور

اندرین دار ورع و تقوی داشت ‌ ‌ نفس را در ره هوا نگذاشت
خواند او را خدا ولی الله ‌ ‌ زانچنان رفت در ره این همراه

اندر آن عالم او ز خاصانست ‌ ‌ هر که صوفی شد است خاص آنست
گوهر از پر خاک پیدا شد ‌ ‌ در تو هم نور پاک پیدا شد

داده حق نمی شود تبدیل ‌ ‌ صبر کن ای پسر فصبر جمیل
یک مثل گو بیت در آن میکوش ‌ ‌ معنی سحرف را همی کن گوش

تا سعید و شقی تو دریابی / زان براه سعید بشتابی
هر کرا حق سعید پیدا کرد / او همین روی در خدا کرد
هم شقی هم سعید در دنیا / آمد است از عدم ز حق پیدا
بر سعیدان سعادت است آن چیست / وان شقی را شقاوت است آن چیست
گر نیاریم ما برایش تمثال / باشد اندر سخن زبانها لال
در زبان جز مثال می ماند / از مثل گرچه هیچ نگشاید
تا سر این پرده رهنمایست این / وهم ها را گره گشایست این
طفل بودم شنیدم افسانه / بود در دل چو درج در خانه
یادم آمد اکنون درین ارشاد / از برای تو شرح خواهم داد
گر تو هستی مخاطب گفتار / هست بر هر که سالک است در کار
بهر هر کس که طالب دین است / من سخن میکنم سخن این است
بایدم گفت قصه در تمثیل / تا کند آن مثل ترا تبدیل
گر سعیدی بمن گذاری گوش / گفته من کنی چو شربت نوش
زان حلاوت نمایدت هستی / میشوی تو حلاوت و هستی
ورنه چیزی که مقصد است آن هست / نیست ممکن مثال آید دست
بر فنای خود این مثل میزن / زان بیابی رهی سوی این فن
تا پس پرده راه گفتن هست / وانچه در پرده آن نهفتن هست
آن ندارد مثال و مسند بی / ضبط در هیچ حصر و در حد بی
هر که آن فکر پیش می گیرد / از خود و فکر خویش می میرد
زان که آن را مثال پیدا نیست / از ازل تا کنون رهی وا نیست
بهر طفلان فسانه می خوانم / غیر ازین شیوه نمیدانم
تا بمعنی برند ازین ره راه / زانکه نبود مثل بذات الله
فکر در ذات حق روا نبود / رخصت آن ز مصطفی نبود
عقل ره بر جهان نگشاد است / از خیال این مثل ادا است

مثل آوردن پیر قصهٔ بر مرید از برای ارشاد داد
بحق در کلام کمال آن براه بخشیدن بر مرید

زد بخود خود مثش که نور من / نور در نور از ظهور من
هر کرا ره بنور بنمایم / پرده از نور خویش بگشایم
خود خدایم بر و عطا دارم / ظلمتی را بخویش نگذارم
نور و ظلمت ضد اند از ایجاد / دست یکجا شدن نخواهد داد
قادر است او اگر کند این هم / لیک آن چیست صورت عالم
هست شاهی بجز زن و فرزند / از غنا نیستش بکس پیوند
نی ز کس زاد و نی کسش زائید / دیدنی هست و نیست اندر دید
از ازل تا ابد بود مفتون / زآفت و بیچگونه و بیچون
لانهایت صفات بر ذاتش / شد جمال و جلال اثباتش
اوست جز او دگر وجودی نیست / در شیونها جز او شهودی نیست
زانچه تغییر ساز آن منزه اوست / مغز را مغز و پوست را او پوست
بی مثل بی مثال در دالست / لیک پیدا از جمله آمالست
نی مر او را پدر نه مادر هست / نی برو گنج و مال و لشکر هست
آفریننده زر و لشکر / در همه حال او غنی اکثر
سادرخ و بهت از هر آلایش / آفریننده جود و بخشایش
گنج و لشکر دمی پدید آرد / جلوه آن بخود بدید آرد
هم کند در دمی همی فانی / دارد اینسان غنای ربانی
هم فنا کرده ها بجان آرد / صد چنین جلوه در جهان آرد
آن شود هر چه خود بفرماید / رد فرمان هم از خودش آید
همچو گنج نهان نهان می بود / خویش را خود بخویش می بنمود

هست پیدا و هست پنهان او
با هزاران شیون و تنگ آن او

نی ز کس زاد و نی کسش زائید
هست همین نکته معنی توحید

بی تفاوت نماند یک اشیا
تا شود نکته ز کثرت وا

حضرتش مظهر تقاضا کرد
در زمان کائنات پیدا کرد

شد ازان جلوه مظهری در آن
شد از اعیان عیان سر نهان

خویشتن بهر شیون که خواست
جلوه گر کرد و مجلی آراست

غیر ازین ره نداد بر مظهر
کرد خود را بخویشتن اظهر

هم مشبه و هم منزه شد
مظهرش را بایں شیون ره شد

با همه بی همه ز قدرت او
پرده از صور شد ازان بر او

دست و پا و دهان و صورت داد
صورت این است ازان ضرورت داد

از صفات و شیونش بنواخت
مظهر آن صفت بدانش ساخت

هر دو را این صور شده موجود
از ودادش وجود ها موجود

وحدة و کثرتش تلاطم کرد
همه گه را بهمه گه گم کرد

هر که زاینها ز اصل شد آگاه
فطرتش مریم و چو روح الله

صورت مرغ کرد از خاک او
برد مبدا اندرو نفس پاک او

مرده را زنده کرد از دم او
هست روح اللهی در عالم او

هر که او اصل خویش را بشناخت
او در انعام نام خود افراخت

دایه بهر تربیت در خواست
کرد دنیا بقدرت خود راست

هر کرا هر چه خواست بخشید او
بهر آن کار هستیش دید او

چون ز فطرت دو طفل شد مولود
شد یکی زان قبول و یک مردود

هر دو زان دایه شیر می نوشید
در محبت به دایه می کوشید

هر که شیر همین از او نوشید
او بدین و یقین ز جان کوشید

جان او میل ازان همین را کرد
شد بدنیا و کار دین را کرد

او بکس کس به او نماند است
کس نه ماند کس درین خداست

گرچه تکثیر جلوه شدت کرد
هر کجا جلوه کرد وحدت کرد

نیستی بارگاه خود کرده
کرده هستی به نیستی پرده

نام آن خواست و فطرت و ایجاد
کرد بنیاد هر شئی بنیاد

دوست میداشت تا شود پیدا
شد خفی سوی اشتهار ازما

افضل الخلق حضرت انسان
کرد پیدا ز خود فزودش آن

از صفاتی که بود خود موصوف
داد جزوی ازان بایں معروف

سر خود را نهاد در پرده
پرده پیدا و جود ازان کرده

صورتی را که از کرم در خواست
گوش و بینی و چشم ازان آراست

آن مصور که کرد این تصویر
داد از نور خود بر او تنویر

پرتوش کرد ذره ها پیدا
شد نهان ذره نور را شیدا

زان صور بهر خود پرستش خواست
وحدة او دوئی ازین آراست

مار بنهاد فطرت و ایجاد
بی پدر زان لیسی ولدها زاد

او با هل علل دمی بدمید
زان دم امراض را شفا بخشید

سر برآورد و شد ازان جادار
گشت بر سوی آسمان طیار

وانکه از اصل خویش اعما ماند
حق کالانعام نام او را خواند

شاه چون هر دو جسم پیدا کرد
بهرشان جای بود بر پا کرد

چون مسبب سبب مهیا کرد
هر چه دانست از علم پیدا کرد

وحدت ازین نگشت آلوده
آنچنانست که آنچنان بوده

به یکی دایه هر دو بسپردند
نام آن دایه اینچنان بردند

می مکیدش ز هر دو پستان شیر
زین دو بهر یکی جدا تاثیر

بود پیش از وجودش این روزی
او ابد هست ازان به فیروزی

چون چنین شد سعید نامش کرد
یار داده سعادت انجامش

بوده است از ازل سعید آن مرد — کس ازل را بدل نخواهد کرد
پس بحشر آن که اهل دین باشد — نامه‌اش در کفِ یمین باشد
از یمین شیر خورد و بر این واد — مرد در دین چو اول از دین زاد
مردهٔ دین ابد بود زنده — در تجلّی آفریننده
شکر میکرد کز یمینم من — منسلک زان به اهل دینم من
هر چه زان شیر رسته بود از طفل — نامه آنرا همه نمود از طفل
من به اهل یمین شدم اصحاب — نیز اهل یمین مرا احباب
دوستدارم بدوستدارانش — هم مرا دوستدار یارانش
جذب شیر شمال بر دیگر — دادش آخر سوی ضلالت سر
شیر تخم و براست بید ینی — زان ضلالت در وهمی بینی
در قیامت همه شود پیدا — گر دو از فعل زشتِ خود رسوا
هم بدنیاست فاسق و فاجر — فعل او در جزا بر او آجر
نامه‌اش بر شمال خواهد بود — در نبی حق چنین خبر فرمود
زاده بود او شقی ز فطرت خویش — آخر آمد شقاوتش در پیش
هم به اهل شمال شد اصحاب — هم بر این شد آن گروه احباب
بهر تن جیح او شد این پیدا — ضد ز ضد در جهان ز هم پیدا
کرد و گفتم ولی هزار انند — در جهان قطره های بارانند
بود هر یک ز ابر رحمت او — آمدند از سما به ارض فرو
از فضا هر طرف در افتادند — جلوه ها در محل خود دادند
آنچه باران نشد در دریا — در صدف رفت و گشت دُر پیدا
در جهان بی عقب چو دُر یتیم — موهبت رتبه‌شان ز فیض کریم
آن همه انبیای معصومند — هم از آن اولیای مرحومند
کس چه گوید ز پاکی ایشان — از ازل تا ابد صفا کیشان
جسم شان همچو روح شان پاکست — گرچه در چشم خاکیان خاکست
عشق حق در ازل با ایشان بود — بهر شان این جهان شده مشهود
دامنِ خود بدایه نالودند — پاک از آلایش از ازل بودند
از یمین شیر اند کی خوردند — با خدا روز خود بسر بردند
از چنان حال دایه حسرت برد — پیش ایشان بدرد و محنت مرد
آن همه زندهٔ ابد هستند — هیچ با دایه در نه پیوستند
این سعیدان که از ازل زادند — پاک در پاک طینت افتادند
وانچه باران بخاک ها افتاد — جلوه هائی غریب از آن زد واد
سبزه و میوه و گل آمد او — بود آن خاک از ازل خوشبو
عالمانند و زاهدان هستند — جمله از جود فیض حق مستند
خاک شان پاک بود و پاکی رست — پاکی از جذب پاک پاکی جُست
از سما چون بخاک افتادند — روی بر سوی بحر بنهادند
باز سر کرده در ره دریا — راه رفتند بسجده سر فرسا
وانچه در خاک شوره افتادند — خار و خاشاک گشته و زادند
فاسق اند و شراب خوارانند — از ره دین تباه کارانند
وانچه در ندبله در افتادند — هم از آنجا بصورت زادند
آن همه طالبانِ دُنیا اند — بهر اسباب و مال شیدا اند
نیست زانها کس از خدا بیرون — در همه چون احاطهٔ بیچون
چون رمه سوی خانه برگردد — جمع یکجا بهمه گرد گردد
چون صفِ خویش را بیارایند — آمده هر همه ز یکجا ایند
یک هزار و هزار و یک اینجاست — عاقبت راه سیل در دریاست
نور هر گاه آید اندر تار — محو گردند جمله در انوار
این همه کلّ من علیها فان — وجه حق باقیست در هر آن

خسروی هر شی بقدر همت شد ۔ همت او عطای حضرت شد
جمله ذرات را همین حالست ۔ آن یکی گر هدا و گر ضالست

رتبهٔ هر همه ز فطرت بود ۔ می کند حسن و قبح خود مشهود
وانکه را سر رشد ز دنیا دل ۔ از چه ره گشته است بحق واصل

زین طلب چیست رتبه و شانش ۔ چیست از سوی دوست احسانش
وان دگر هست طالب دنیا ۔ او چسان شد درین طلب رسوا

او که بنهاد دل درین منزل ۔ تا چه شد زین طلب برو حاصل
وان شقی از ازل شقی چون شد ۔ آنچه کم گشت و او چه افزون شد

زین سبب من دو کرده ام اظهار ۔ ورنه هستند در جهان بسیار
در صفت جمله یک صفت هستند ۔ یک تن از [illegible]ی معرفت هستند

صد هزاران سعید یک باشد ۔ هم شقی بهر او محک باشد
وصف شان هادی و مضل باشد ۔ شه باین هر دو متصل باشد

گرچه خوردند شیر یک مادر ۔ لیکن این هر دو را جدا جوهر
هر دو را ساخت است یک استاد ۔ هرچه او خواست است از ان رو داد

هر دو امید و بیم را مرهون ۔ گشته از سر نوشت او مفتون
در کشاکش همه در افتاده ۔ بهر تقدیر گشته آماده

در پی هر کسے ملک با دیو ۔ شد موکل نه حیله است نی ریو
نیز هر سو بهر که شد غالب ۔ بشنود زان یکے بران طالب

تا بانجام هر دو سر گردان ۔ شے شده گوی و حکم او چوگان
زین سبب زار مانده در پرده ۔ تا چه تقدیر شان خدا کرده

حال این هر دو پیش ازین ایجاد ۔ عالم است حق بعلم خود خود داد
نیستند هر دو همدگر واقف ۔ حضرت اوست هر دو را عارف

عارفیت بمعنی عالم ۔ این صفت ها بذات او سالم
هیچ وصفش ز ذات بیرون نے ۔ هیچ در وی کمی و افزون نی

در سعیدی ازین نیامد بوی ۔ گفتن این راز را ندارد روی
اندکی شک دران یقین دارد ۔ گرچه انجام هیچو بر دارد

حضرت او ز وصف ستاری ۔ پرده انداخت در خبرداری
تا جز او کس کسے نه بشناسد ۔ باشد امیدوار و بهراسد

هر دو رو در نماز او دارند ۔ رانده و خوانده رو در و دارند
هر دو انجام بندهٔ اویند ۔ خواهش خویش را ازو جویند

حاجت هر دو را روا سازد ۔ هر که هر چیز خواست بنوازد
نیست بر سر نوشت کس واقف ۔ تا کند هر دو را ز هم عارف

نیست انجام کار کس پیدا ۔ هر دو را چشم مانده بر حق وا
هر زمان روی در خدا کرده ۔ از رجا دست در دعا کرده

وانکه او را ازو طلب کار است ۔ زانهمه عشق با وی بیش کار است
او مقرّب بود بهر اطوار ۔ کار او هست جمله ازین کار

رحمتش گرچه بر همه بخشید ۔ لیک این را برای خود بگزید
گر شمال او یمین کند او راست ۔ هر چه خود خواست آن ازو شد راست

راست را نیز هم تبدلیست ۔ این زمان دیو آن عزازیلست
از ره راست در چپ افتاد او ۔ از ازل ظاهر از چپ زاد او

حکمتش راست در همه تبدیل ۔ تا شناسند اوست حق بیقین
گه کند او یمین یسار از قهر ۔ فتنه فایق کند ز گردش دهر

گه یسار و یمین کند از جود ۔ در یسار و یمین هو الموجود
گه نماید جمال بر جانے ۔ زان جمیلش کند بیک آنے

پرده گه از جلال بر دارد ۔ بر جمیلی جمال نگذارد
ای بسا بت پرست شد دیندار ۔ ره بحق یافت کرد رو در کار

از ازل بوده است اعما او — گرچه اندر شمال بودش رو
ای بسا از نماز برگشتند — سوی فسق و فجور سر گشتند
از غلط در یمین گذارش بود — شد شمالش کنون ز حق مشهود
هر که را خواند کس نگوید چون — وانکه را راند نیست کس بیرون
ذات پاکش غنی ز طاعت ها — هم غنی زان خطا که شد از ما
هیچکس را درین نباشد بار — هرچه او می کند بر آنست کار
هر کسے چپ و راست میداند — لیک حق تا کرا کجا خواهد
وانکه باشد شمال منزل او — گردد آنسو کمال حاصل او
بر همه خوب و زشت او داناست — کرده خویش پیش او پیداست
نیک و بد کس جز او نمیداند — او نوشته است نامه او خواند
کرده است او بما براین دانا — ورنه کس نیست غیر از و خوانا
بحر را کی کناره پیدا هست — تا دهد جمله راز برما دست
شد چو پیغمبر خدا بر عرش — ماند مهجور از جمالش فرش
بر یمین بود مسجد و محراب — در یمین بر همین همه اصحاب
بعد ازان بر یسار رو بنهاد — تا نماز یساریان را داد
بعد ازان در حریم حق بشتافت — دیدنی دید و یافتنی را یافت
ممکن امکان خود ز واجب دید — اندران ممکنی ورق پیچید
آنطرف کس نیافت هرگز بار — سوخت اندیشه پر ازان انوار
هر کجا محفل خدا باشد — حاصل واردش فنا باشد
چون چپ و راست عالم هستی است — این نه اعلی است اسفل و پستی است
گر زمین دگر آسمان باشد — نزد دانا همه مکان باشد
از یسار و یمین حق است مشهود — شش جهت عابد است او معبود
مسجد و منبر و شمالی داشت — اندر و عز و شان عالی داشت

عاقبت او باصل خود برگشت — چند روزش اگرچه سر برگشت
بوده اندر شمال آخر کار — عاقبت شان نمود آن بازار
اوست بر ذات خویشتن جبار — بر رد و بر قبول ما مختار
خوانده و رانده بنده او بند — از چپ و راست مر ورا جو بند
نیست جز فضل او بکس مایه — تا بنازد به رتبه و پایه
ورنه چیز بکه راست خواهد بود — آن خدا راه راستش بنمود
هم ازل هم ابد بحق مجبور — فعل پیدا و جبر او مستور
زشت او را کمال زشتی هست — خوب را صورت بهشتی هست
وصف آن بادشاه ستاره است — بهر آن ستر و پرده در کار است
راست از چپ که اندکی دانیم — هم دگر بهر خویش می خوانیم
در چپ و راست حرف دارم بیش — راستم شد بر آستانم کیش
هر قدر کرده موهبت داریم — زان کم و بیش در بیان آریم
کرد از انجا نماز با پاکان — رتبه افزود عرش را از آن
بر همین داد چون سلام اول — حق یمین بر یسار کرد افضل
دید محراب و منبری ویران — رایتی سبزگون سیه در آن
لامکانست و عالم بیچون — کس جهت را نشان ندارد اکنون
از بساطیکه گرد افشانند — گرد را کو[illegible] جود می خوانند
پس یسار و یمین دروکی دید — عابران خود ورق پیچید
این فنا را به از بقا میدان — جهد کن [illegible] در ره وفا میران
چون مقام محمدی اعلاست — این یمین و یسار کی انجاست
از مکان ذات او منزه دان — لیک [illegible] محیط بر امکان
چون ملک دیو گشت از طاعت — رتبه [illegible] بیفزود هر ساعت
عاقبت زان مقام شد پدرود — در [illegible] او شمالی بود

بود آبش ز اصل و فطرت او
پس نمود آنچه بود او را جو

تا ز اعلی به اسفل افکندند
لعنت حق برو همی بندند

خاک اسفل بسوی اعلی رفت
قطرهٔ پاک سوی دریا رفت

خاک شد نیست ره بهستی برد
تا ز خود در البشر کُنی بسپرد

طاعت خود ز کبر برهم زد
بود مقبول و زین عمل شد رد

دید در اصل خویشتن گرمی
پیشه خویش کرد بی شرمی

تا ز احکام دوست سرکش شد
اولش آتش آخر آتش شد

کاش گرمی ز عشق می بودش
سر بسجده ز عشق می سودش

آتش عشق راست سر بالا
می کند راه از عاشقی ها وا

از ازل تا ابد حساب است این
آنچه گفتیم از حساب است این

هست اینها مثبت الله
زین بحیر معارف آگاه

هم همین بنده هم شمال او را
این جمال است و آن جلال او را

بی نیاز و غنی ز هر آمال
در یکی آن پدید از و صد حال

وسعت قدرتش ازین پیداست
تا به شش روز کائنات آراست

جز فنا نیست هیچ شیء ایمن
باش بیخویش ظاهر و باطن

باز گردم بسوی آن گفتار
ز آنچه داد است ام فطرت بار

شد سعید و شقی ازو میلاد
حق چنین خواست هم ازو ایجاد

تربیت کردن دایه سعید و شقی را

چون ز فطرت ظهورشان کردند
جوهر خویش را عیان کردند

هر دو را دایه تربیت میکرد
روز و شب در کنار می پرورد

داد جوز و مویز شان بسیار
نفس لوّامه گشت ازو بیدار

او بجوز و مویز شان خورسند
دل در افتاد زین سبب در بند

هر چه میخواستند دل میداد
جسم شان شد چو چنگ از آن برباد

شیر دادی و دلبری کردی
سوی آمال رهبری کردی

الغرض شان بدایه زان محکم
می نیارند شد جدا یک دم

شیر او در درون جان جذاب
لعب او کرده جان شان بیتاب

از درون و برون گرفتاری
با کسی نی جز او سر یاری

عشق با دایه گشته روز افزون
دایه را در فریب شان افسون

زان فسون رو بخود نمودی خوب
دایه در چشم شان شده مرغوب

زال دیرینه و فریبنده
کس نه از سحر او شکیبنده

برد صبر و شکیب شان از دل
هر دو را گر مست و لایعقل

دایه هر روز خویش را آراست
هر دو را بر مراد خود می خواست

بود این دایه حکمت آن شاه
داشتش زان پدید اندر راه

مرد و نامرد را محک دایه
امتحان یقین و شک دایه

مخلص و مدعی از آن پیدا
راز نامرد و مرد ازین شد وا

حکمت شاه مصلحت را خواست
از همه دست دست شه بالاست

ورنه یکدم همی شدی نابود
داشتن سالمش ز حکمت بود

هست مزرعه بهر عقبا این
زان سبب گشته است پیدا این

هر که بود از ازل درین ها مرد
شیر ازین خورد و کار عقبا کرد

دل بجوز و مویز آن ننهاد
در پی زاد راه پیش افتاد

وانچه اغراض دایه دل برکند
در تجرد بیاد حق خورسند

او نیالود در ره دامن
شد خلاص از فریب او زین فن

نایب شاه هر چه امرش کرد
گشت مأمور آن طریقت مرد

هر که نامرد شد شکار این را
رانده است مردانه کنار این را

بالغان زین کناره بگزیدند
دور ازین کوه و غار بگزیدند

بالغان ترک شیر این کردند
بنده بودن بشاه دین کردند

بالغان را چه کار با دایه ‌ ‌ ‌ بهر نابالغ است سرمایه
حق هم از ره طلسم شان بگشود ‌ ‌ ‌ شیر شان تلخ در دهن بنمود
غیرت آمد پدید از این احوال ‌ ‌ ‌ گشت داعی هر دو بر افعال
بر سر شان خطاب فرمودند ‌ ‌ ‌ راه شان بر صواب فرمودند
هست شه زاده‌ای رضامندی ‌ ‌ ‌ در رضائی شه هست خورسندی
شیر او بر شما مباح آمد ‌ ‌ ‌ ترک از آن بعد ازین فلاح آمد
تا کنون عقل تان ز شه نادان ‌ ‌ ‌ این زمان گشته واقفید از آن
اندکی گر ز شاه پی بردید ‌ ‌ ‌ خویش را چون بامر پی بردید
تا صواب و خطا از او دانید ‌ ‌ ‌ زان خطا را ز خویش وامانید
قدرت و علم آن عطا کردیم ‌ ‌ ‌ بر شما زان ز خود صلا کردیم
چون شناسای چپ شدید از راست ‌ ‌ ‌ راستی از شما است ما را خواست
حکمت و علم از او بیاموزند ‌ ‌ ‌ محفل و قدس را برافروزند
اندرین هست فتح باب شما ‌ ‌ ‌ دعوت ما است بر صواب شما
از ریاضت چو نفس شد لاغر ‌ ‌ ‌ روح تان سوی شه گشاید پر
تا ز ما زین عمل بقا یابند ‌ ‌ ‌ زان بقا تا ابد بقا یابند
ذکر از دل چو زنگ بردارند ‌ ‌ ‌ شیر این دایه زهر بنماید
از شما علم دوست می‌داریم ‌ ‌ ‌ زان شما را پدید سه آریم
نعمتی در جهان جز این نبود ‌ ‌ ‌ در جهان هیچ انگبین نبود
چون ز دنیا با اصل بشتابید ‌ ‌ ‌ نفع و نقصان خویش دریابید
چون نه اعمال نیک تان باشد ‌ ‌ ‌ حسرت آنسو ابد از آن باشد
بارها را ز صدق بردارید ‌ ‌ ‌ که شما مرد و طالب یارید
شد ملک خادم شما زین کار ‌ ‌ ‌ هر شما را است شاه را دیدار
زان جهان تا ابد نصیب شما ‌ ‌ ‌ قرب ما هر نفس نصیب شما

شیر دایه حرام بالغ شد ‌ ‌ ‌ بالغ از دایه می‌کند لابد
دایه چون خواند هر دو را بر خویش ‌ ‌ ‌ شاه بیزار شد ازین کیش
نابیان را ز خود فرستاد او ‌ ‌ ‌ غافلان را ز خود خبر داد او
از خطا نیز آگهی دادند ‌ ‌ ‌ طرفه بندی براه بنهادند
تا کنون شیر خام نوشیدند ‌ ‌ ‌ در ره لهو و لعب کوشیدند
گرچه بود آن حلال تان زین پیش ‌ ‌ ‌ شد حرام و وبال تان زین پیش
مرگ در راه خویش میدانید ‌ ‌ ‌ پس به غفلت چرا به ره رانید
تا که عقل و خرد عطا کردیم ‌ ‌ ‌ رحمت و جود بر شما کردیم
روی را در ره صواب آرید ‌ ‌ ‌ رفتن آن ره ز ما رضا آرید
بر بد و نیک اگر شناسائید ‌ ‌ ‌ از خود و دایه عقده بگشائید
پس ز دایه فطام شیر آرند ‌ ‌ ‌ روی بر اوستاد و پیر آرند
آنچه اصل شما است بشناسید ‌ ‌ ‌ راه بنشست و هیچ نهراسید
نفس را در تعب دمی دارید ‌ ‌ ‌ تا حلاوت ز روح بردارید
روز و شب ذکر نام شه بکنید ‌ ‌ ‌ هستی خود به کام شه بکنید
دل ز ذکر آفتاب خواهد شد ‌ ‌ ‌ راتی تان بر صواب خواهد شد
چون بیابید نعمت دیدار ‌ ‌ ‌ زان ز آمال جانیان بیزار
سوی طاعت و نماز آرید ‌ ‌ ‌ روی بر ما به صد نیاز آرید
اندرین نشاء هر چه می‌کارید ‌ ‌ ‌ زاد عقبی بخویش بردارید
هست ناچار رفتن از دنیا ‌ ‌ ‌ زاد بردن از این سوی عقبا
باز افسوس تان ندارد سود ‌ ‌ ‌ آن طرف کاشتن نخواهد بود
بهر این بار تان وجود آمد ‌ ‌ ‌ بر ملک حکم در سجود آمد
آنچه گفتیم گر در آن کوشید ‌ ‌ ‌ جرعه‌ها از لقای ما نوشید
همچنان تا ابد به ما باشید ‌ ‌ ‌ از مرادات در امان باشید

لذت نشاء اش چو دریابید　　سوی طاعت ز شوق بشتابید
غیر ازین در بهشت خوش ننه جای　　آن نیفتد قبول تان در رای
بلکه آن را چو جنس پندارید　　چونکه دل بر بقای ما دارید
عاشقی کو فنای ما باشد　　کی ز ما ساعتی جدا باشد
هر قدر جام وصل ما نوشد　　العطش گو ز شوق آن باشد
تا نه با ما فنائش انجامد　　او ز ما هیچ ره نیارامد
پیش او زشت دایهٔ دنیا　　از دلش سرد دایهٔ عقبا
رو سیاه است پیش او دارین　　او بجز ما همه شمار و شین
او به حور و قصور مایل نیست　　غیر عشق خداست در دل نیست
غرق در عشق و عشق می جوید　　هر دم هل من مزید می گوید
اوست ماهیست دارد استسقا　　بلکه می نیست دور از دریا
عاشق روی او بهشت آمد　　پیش او جز خدای زشت آمد
اصل حسن و جمال ما هستیم　　جان عاشق زنانه ما هستیم
حسن معشوقه ها که ما دادیم　　ره شما را بخویش بگشادیم
عاشق صانعست صنعت بین　　می طلب صانع از طلب منشین
هر که زین راز پرده را برداشت　　در ره ما ز عاشقی سر داشت
صنع را ماند و ره بصانع کرد　　صنع را نور هست وی برگرد
به که زین صاف دُرد را نوشیم　　دیدن او بجان و دل کوشیم
درد را اینگونه مستی ما کرد　　صاف را صافی خود است درخورد
هیچ جا هیچ قرارش نیست　　هر نفس غیر ذکر کارش نیست
عقل تان آن طرف کشاید راه　　صنعت صانع است چنین دلخواه
ذات او را جمال چون باشد　　شد یقین کز همه فزون باشد
وصل ما را ز نام ما یابید　　هم ز دیدار کام ما یابید
ذکر آرد محبت و مذکور　　یار از ذکر این بود دستور
از محبت برویت افتد کار　　آن بود تخم تخم این را بار
گر کنید این عمل از انسانید　　ورنه بل هم اضل که حیوانید
میل تان بر جماع هر ساعت　　جز خدا بر زبان از آن طاعت
از کدو وز صفا غذا هر روز　　در چرا گاو و خر در روز
ز آنچه گفتیم عکس آن باشد　　بر شما تا ابد زیان باشد
به که از ذکر یا غذا سازید　　خویش را بهر ما فنا سازید
رؤیت آن فنای تان ماییم　　بر شما ره بخویش بگشاییم
جان و دل میشود ازین فربه　　گر شود جسم زار و لاغر به
از شما تا بهمه فرق این است　　اوست آنسانکه طالب دین است

گفتن انبیا امر و نهی الٰهی بر امت

نایب شه چو این خبر گفت　　باطن کودکان ازین آشفت
نامهٔ شه چو پیش ایشان خواند　　نفس طفلان از آن عمل درماند
هر دو گفتند هست این مشکل　　نیست باز از دایه کندن دل
تاب و طاقت چسان پدید آریم　　تا که از دایه دست برداریم
ما که از ام خویش زائیدیم　　چشم وا کرده دایه را دیدیم
جنت ما رضای آن دایه　　جان ما به فدای آن دایه
کی توان رفت زنده در آتش　　تا توان کند دل ازین دلکش
زین بترسیم و با که پیوندیم　　ظاهر و باطن اندر و ماندیم
هر که زین دایه گشت بیگانه　　پیش ما او شده است بیگانه
ورنه آنکس که صاحب هوش است　　با همین همدم و هم آغوش است
هر که خود را بدست خود کشت است　　با شهش رو بدانه اش پشت است
قول تان دمدمه و نوید آمد　　زین عمل عقل ما بعید آمد

نقد بدهیم و نسیه بستانیم
نفع و نقصان خود نکو دانیم

اینست پیدا و آنست ناپیدا
اینست امروز و آنست در فردا

شیر شیرین ز دست نتوان داد
کی توان کرد بر خود این بیداد

مادر آغوش او وطن داریم
کی دل روضه و چمن داریم

عقل ما نیست معنی این کار
آنچه گفتید زان بما زنهار

آن ز خود مردنست و دشوار است
از همه کار صعب تر کار است

کی توان شد به درد و غم آماج
کی توان داشت خویش را محتاج

تا بجوز و مویز خو داریم
جسم و جان هم ز شیر او داریم

لحم ما شحم ما از و سیر است
کندن از او برون ز تدبیر است

الفت ما بر او ست بس محکم
زو نیاریم شد جدا یکدم

یاور ما بهر غم و درد است
جای در جان ما ازین کرده است

سر تافتن قوم از نصح انبیا که امر الهی بود و باز تکرار کردن انبیاء امر الهی را برایشان و باز نشنیدن آن

ناصحان زین سخن عجب ماندند
باز در نصح شان سخن راندند

بر شما آنچه شاه فرموده است
گر کنید آن به از همه سود است

فیض آن یا زیان ابد باشد
لذت آن برون ز حد باشد

هر چه شه کرد حلال تان نوشید
هم بترک حرام در کوشید

آنچه منهی بود بپرهیزید
بر سر خود بظلم مستیزید

آن نه نفع ست عین نقصان است
زان مضرت بجان و ایمان است

غیر ازین نیز بهر تان بسیار
هست از بهر نوش تان در بار

آن ابد هست و این بود فانی
عشق فانی بود ز نادانی

هر که داناست عاشق شاه است
شاه را از نهان بر او راه است

بعد ازین شیر نیست بهر شما این
نیست از عقل خوردنش آیین

گر خورید این علیل ازین باشید
از ره دین ضلیل ازین باشید

چونکه خوردید می کنید آماس
ای تو آماس فربهی مشناس

فربهی نیست رنج و بیماریست
دین و دنیا نصیب تان خواریست

هر کس از شیر دایه فربه شد
عاقبت کشت دایه اش لابد

ما بحکم خدا طبیبانیم
نسخه بهر دوا همی خوانیم

زین مرض بر شما خبر کردیم
حکم حق بود تا که سر کردیم

گر بخوانید و در عمل آرید
از مرض زین دوا شفا یابید

بر شما دایه را وفا نبود
آخر تان بجز فنا نبود

مثل آوردن نابیان برای ارشاد سخن بشنوندگان

قصه حضرت عیسی علیه السلام که زنی دیده در نشستی که شوهر خود را می کشت

بود روزی مسیح در دشتی
قبض را بسط حسبه میگشتی

دید آنجا زنی بر عنائی
رهزن طاقت و شکیبائی

کرده در بر لباس عروس آسا
تا شوند ابلهان بر آن شیدا

در یکی پیرهن هزاران رنگ
ناظران دل نهند آن بیرنگ

همچو آن صوفی مرقع پوش
کرده از مکر ها ردا بر دوش

زد ز تقلید او دم توحید
لیک انجام کس خوشی کم دید

ظاهر آراسته باطن ویران
گشته زان طالبان او حیران

پی نبردند اصل کارش را
معتقد گشته اعتبارش را

هر یکی داده دل بیک رنگی
همه گرفته هم بیک جنگی

غافل از مرگ دل با و داده
فکر انجام او نیفتاده

این بتی بی وفا بطنازی
کرده بر خون و مال شان بازی

دشمن دوست روی و مکاره
بر که و مه ز سحر خونخواره

دست در دست بایکی شوهر ‌‌ بود در دست دیگرش خنجر
هم جوانی بخاک و خون آلود ‌‌ مرده افتاده پیش رویش بود

چون ز خنجر گلوش راخست او ‌‌ پس ازان چون بکف حنا بست او
پیرهن سرخ پس ازان خون کرد ‌‌ پس تن او بخاک مفتون کرد

وان جوانی که دست باوی داشت ‌‌ زاهلی مهربانش می انگاشت
بسته امید بر وصالش او ‌‌ کرده دلخوش ز خط و خالش او

دل بتصدیق آن سر و کارش ‌‌ گشته سرگرم بیع بازارش
گفته باخویش کین وفادارست ‌‌ از ازل تا ابد مرا یارست

از فسونی که زال جادو داشت ‌‌ سوی خود میل خاطر او داشت
داده از سحر خواب خرگوشش ‌‌ کرده تسخیر طاقت و هوشش

زان سوئی گشته می ندیدی او ‌‌ هیچ ازو یافتن ندیدش رو
چشمش اعمی شده که آخر چیست ‌‌ من کیم وانکه گشته هست این کیست

چونکه انجام مهر این کینست ‌‌ با منش نیز عاقبت اینست
کرد ازان سو سوال روح الله ‌‌ کیستی کن مرا ز خویش آگاه

دست تر آنکه داده چو نست ‌‌ کیست این کشته که در خونست
گفت دنیا مرا همی گویند ‌‌ این جوانان اسیر جادویند

بوده ام شب بعقد این مذبوح ‌‌ شد وصالش بیک دم مفتوح
لئے وصالیکه یابد از من کام ‌‌ پخت سودا ولیک کارش خام

چونکه شد صبحدم ازین خنجر ‌‌ شوهر خویش را بریدم سر
عقد امروز را باین بستم ‌‌ هست بر دست او برین دستم

شام گاهش زدن ببرّم سر ‌‌ می شوم زن بشوهر دیگر
شهوتش با من الفتی انگیخت ‌‌ جای شهوة ز خویشتن خون ریخت

چون ز من رفت رفته است محروم ‌‌ او و آمال او همه معدوم
چشم اینها من از فسون بستم ‌‌ پس ازین دشنه جانشان خستم

از ازل تا ابد بد این کارم ‌‌ شیوه با شوهران چنین دارم
از وصالم کسی نیاسوده است ‌‌ در تعب بوده است تا بوده است

هر کرا من بشیر پروردم ‌‌ عاقبت زهر اندرو کردم
هر کرا هرچه داده بودم من ‌‌ کشتم او را ازو ربودم من

جمله از زخم خنجرم مردند ‌‌ حسرت از وصل من بخود بردند
کس ازینها نه مرد دیدستم ‌‌ زان سبب سر ز تن بریدستم

از هزاران یکی که بود امرد ‌‌ ترک ازین فعل و شیوه من کرد
گشت کوته ز کشتنش دستم ‌‌ از بلندی همتش بستم

او نشد عشوهٔ مرا مایل ‌‌ گشت نیرنگ سان ازان زایل
روی خوبی مرا بزشتی دید ‌‌ چشم خود را ز دیدنم پوشید

خویش را از کفم سلامت برد ‌‌ زان دم واپسین براحت مرد
او شهید محبت الله است ‌‌ زنده و شادکام آن راهست

زنده و مرده بود دشمن او ‌‌ زان نیالود هیچ بر من او
نزد حق شان او اعلا شد ‌‌ زان ابد محفل حقش جا شد

خود ز من آرزوی خود را کشت ‌‌ زد مرا پشت پای و داد پشت
هر قدر جان من درو آویخت ‌‌ او ز صد راه از برم بگریخت

رتبه اش رتبه شهیدان شد ‌‌ بود حادث قدیم از آن شد
اولش را کسی ندید اول ‌‌ آخرش هم ز اول است افضل

وان دگرها که کشته ام عصیان ‌‌ کرده بودم و کشته ام از آن
کس نه دیت بخون شان دارد ‌‌ مجرم است او و قتل ازان دارد

این همه چون شنید آن برنا ‌‌ دست از دست او کردی اف
کشتن او بچشم خود می دید ‌‌ هیچ از حال خود نمی پوشید

باشد از نخجیر غیرت غافل / لیکن این بُد ز شرح لایعقل
شاه گه سر ز تن جدا کردش / همچو آن دیگران فنا کردش
زین سخن بسط حال ایشان شد / نفرت او ز زال دنیا شد
گشت روح مجرد و آزاد / عزم سیرش بحق رهی بگشاد
کرد از ارض با سما پرواز / جز قیامت فرو نیاید باز
او چه هر کس که میل دنیا کرد / عالم لاجهت تماشا کرد
شد بلند از بلندی ارایش / آسمان چهارم است جایش

دیدن پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم دنیا را بصورت زنی در شب معراج

مصطفی هم که شد سما پیما / گشت زالی براه او پیدا
بر سر ما چو بندگان استاد / جلوهٔ رنگ و بوی خود میداد
کرد عجز و نیاز را در پیش / پیش آن فخر و فقر صادق کیش
چشم حق بین نبی از و پوشید / هم براقش ز ره عنان دزدید
سالک راه لامکان شد او / فخر بر عرش عرشیان شد او
بود جبریل غاشیه بر دوش / بر سوالش جواب داد بهوش
سالک راه حق از و پرسید / نام زالی که اندران ره دید
گفت جبریل نام او دنیاست / عالم از رنگ و بوی او شیداست
از ازل بود رای تو کامل / نیز عون خدا ترا شامل
بود از همت خدا دادت / تا بر آن سو نظر نیفتادت
گشت محروم از نگاهت او / برد حسرت ز عزم راهت او
قدسیان در تمنای این حالند / بر قدمهات روی می مالند
پیروان تو نیز آزادند / چشم بر روی او نه بگشادند
اول انجام کار او دیدند / چشم از و بسته حق پرستیدند
این عجب دلبری که او بنمود او / چون بدید همچو زن بود او
کید زن را عظیم قرآن خواند / مرد حق جوی دست او افشاند
ساحر جان و دل فریبنده / نیست جز مرد حق شکیبنده
بر خدا استعاذت از این زال / در تضرع بدرد دل مینال
باشد از سحر او امان یابی / دولت و جاه جاودان یابی
ور نه و او بلی که دشوار است / دشمن است او نه بر شما یار است
چون شما صد هزار عروس است او / با یکی پشت کرد با یک رو
سحر او طرفه رنگها دارد / هیچ رنگی برنگ نگذارد
شام چیزی و صبح چیزی هست / ترک این کن اگر ترا تمیزی هست
می نماید سپید و باشد زرد / زر دیش رنگ در سیاهی گرد
می کند جلوه های گوناگون / آن نه رنگ است باشد آن افسون
تا شما را ز خویش برباید / می نماید ولی نمی پاید
مهر این دایه دولت دنیا / آن چو رنگ حنا بکف بر پا
نیست جز هفته دو بقا زان رنگ / پس ببر بُد از این همه بیرنگ
غیر حرمان از و نصیبی نیست / چون شما در جهان غریبی نیست
هست انجام از و جدا بودن / در همه حالی با خدا بودن
پس رضای خدا بدست آرید / دست از شیر دایه بردارید
دایه در شیر چون رها گردید / باشه از امر شه دوتا گردید
نیست جز شاه کس شما را یار / هست این دایه ماکر و غدار
بر شما دایه مهربان او کرد / دایهٔ از کرم کلان او کرد
هیچ او را ز خود مرنجانید / هستی خویش را از و دانید
دایه را نیز مایه از وی هست / کی از او طفل و دایه خواهد رست
دایه محتاله است و مکاره / نیست با طفل هیچ غم خواره
چون شما بس کسان که پروردست / عاقبت جمله را فنا کردست

با کسی هیچ سازداری نه
یکدو گامی براه یاری نه

هم خود این غول و این بیابانست
حاصل این فسوس حرمانست

هر کسی را که مهر بنماید
آن بود چونکه برقع بگشاید

هر که از ام شنید زانیداست
سوی دنیا بدشمنی دیداست

هر که ازما شنید و همت کرد
آن جوان پیش شاه مرد

روی ازین مرد وار برتابید
تا رضای خدای دریابید

بکمر معنی بعقد خود آرید
دست ازین پیره زال بردارید

تا دهد بر شما برش فرزند
آن ولد راست با خدا پیوند

هست این زال و زن ستاردروی
بیوه مانده است با هزاران شوی

وانکه ازاین برید و برآسود
وانکه زو روی تافت مرد او بود

عارفی رفت خواب در فکری
دید دنیا چو دختر بکری

کرد ازوی سوال کای دختر
بکه چونی با این همه شوهر

گفت یک حرف با تو گویم راست
که مرا هر که مرد بود نخواست

وانکه نامرد بود خواست مرا
زان بکارت کنون نخاست مرا

گرچه این چار بیت از استاد است
باطن او بیاد من داد است

در سر وقت کرده امدادم
بر شما نیز یاد از آن دادم

بهر ارشاد بهر استشهاد این
کرده ام در کتاب خود تضمین

سابقه نیز گفته اند این راز
هست در ساز من همان آواز

کرده ام چند بیت از آن تضمین
تا نماید کلام من رنگین

زانچه ایشان درین طرق دیدند
گفتن آن بما پسندیدند

بر شما بنده نیز میگوید
خیر تان زین سخن همی جوید

گرچه در چند دوختم دیبا
پیش اهل بصارت این زیبا

بر خش این سمور شد پیوند
بهر هر کس بود ز قولم پند

من چه هر کس که گفت از ینسان گفت
بر سر ما ز لطف و احسان گفت

کرد ما را به نیک ما ارشاد
شادکامی برو ابد حق داد

از چنین بیوفا جدائی به
بیوفا است بیوفائی به

پیشتر کان شود جدا از ما
گر گریزیم هست ما را پا

هر که بر سر او شود مانند
بند ازان کس نمی تواند کند

پیش ازین بند هر که شد آزاد
بشادکامی ابد برو حق داد

قصهٔ خاک روب کشمیری که دولت دنیا همچو دلبر رعنا بخانه آمده بود که بکجا آمدی و کیستی گفتن دنیا که من دنیا ام آمده ام بخانهٔ تو تا ترا هم آن کنم که بدیگران کرده ام

خاک روبی بنان جو محتاج
محنت و رنج را شده اماج

هرچه حاصل ز خاکروبی داشت
می شدی صرف وقت او در چاشت

زیر بار عیال فرسوده
روزی از عمر خود نیاسوده

شام ها فاقه بود با اطفال
می گذشت عمر او بدین منوال

او و اطفال او همه عریان
نی لباسی میسرش نی نان

ستر عورت ز برگ کاهش بود
آب و آتش ز اشک و آهش بود

چشم پوشیده خلق از رویش
بر دماغ آستین هم از بویش

یک شبی جلوه گر شدش دنیا
با جمال خوش و قد رعنا

دختری در نهایت خوبی
چهره اش را فسون مرغوبی

ناظران را بعشوه برده دل
کرده عشاق را خر اندر گل

زال دیرینه خویش زیر ابه
آمد افکند بر سرش سایه

آن جمالی که مرد را بنمود
پای تا سر فسون و جادو بود

مرد دل باخت از چنان احوال
من چنان جان برم ازین محتال

اندر این وقت اینکه خواهد بود
کین چنین جلوه را فرمود

هست این دیو یا پری باشد
با منش مکر و داوری باشد

با چنان حال چونکه او را دید
چونکه بود است مست بسی برسید

کرد از وی [illegible] کای خوشخو
نام و القاب خود مرا بر گو

اندرین کلبهٔ پر از سرگین
آمدن مهر بوده است یا کین

در من و دودمان کو جنت
تا کشائی بکلبهٔ ما زحمت

برمن نامراد کو ای عجب ای
تا گذاری دمے بفرقم پای

آمدن را سبب بمن برگوی
چیست را این بکلبهٔ بدبوی

از کجا آمدی چه داری نام
ز آمدن پیش من چه داری کام

گفت دنیاست نام من ای مرد
آمدم تا غنیت خواهم کرد

میکنم من بکون تو انگشت
زان قوی گردد ت بدوران پشت

هر کرا ثروت فنا دارم
بوده است ابله و دغا دارم

برجهانیده ام ز انگشتش
کرد تا متکا بر آن پشتش

چون بر آن تکیه پشت بنهادم
سر بشیب از تعب در افتادم

از فسون چشم عالمے بستم
تا فتادند اسیر در دستم

کردم از سحر جمله را مغرور
شد دل شان بعشوه ام مسرور

جمله مفتون شده بانگشتم
پس بحسرت گروه را کشتم

راست گویم که مهر من اعنیست
من دغل بازم اینم آئین است

کس چو تو حال من نپرسید است
چون تو هم کس نروی ما دید است

چشم هر کس ز نور بربستم
پس بکین همه کمر بستم

خویشتن را که بر تو بنمودم
مفلست دیده لطف فرمودم

چون تو کردی ز حال من درخواست
گفته ام بر تو آنچه بود است راست

آمدن را سبب ترا گفتم
مغتنم دان مده ز کف مفتم

هر که هست آرزوی من دارد
از من الطاف وجود ظن دارد

بر تو ناخوانده آمدم امروز
شمع دولت بکلبه ات افروز

هست عمریکه در تعب هستی
روز و شب صرف در سبب هستی

مهربان شد دلم باحوالت
میکنم صاحب زر و مالت

کاخ و ایوان و صفه بر پا کن
با دل خوش دران تماشا کن

عیب گردد ز مال پوشیده
باشی اندر دیار بگزیده

کس نگوید که خاکروب استی
از همه ننگ و عار وارستی

هم در اقران تو سر برافرازی
گر ز من پشت و متکا سازی

آمدم خود بخانهٔ ات مهمان
خود ببالایم از برایت خوان

خانه داری کنم چو سو باشی
چند روزی ز من نکو باشی

من بهر خانهٔ که بودستم
دولت و جاه افزودستم

نیک و بد خواستگار من هستند
از فریبی شکار من هستند

یک گروهی دگر ز نامردان
بهر من دربدر و سرگردان

یک گروهی ز وصل من خوشدل
کرده اندو شدند خر در گل

هر کسے می کشد سوئی خویشم
بوفائیست بر همه کیشم

عاریت جامه در برش کردم
زان تماشای گوهرش کردم

تا دلش را بخود ربودستم
دولت و جاه افزودستم

شب بجائیکه کرده ام منزل
روز برکنده ام از انجا دل

روز بجائیکه پای خود ماندم
تا نگه دست از آن برافشاندم

بیشتر مهربان کسان دارم
خواهم او را نه خاک بر دارم

من به بدگوهران کنم یاری
بهر صاحب گهر ز من خواری

خواستم مر ترا ازین ره من
دست فی الحال زن برین دامن

ناکسی کس کنم ترا از مال
زان شوی روز و شب مفرح حال

هست اسباب من مرا همراه
چون روم می برم همه ناخواه

خانه را که کرده ام آباد — در زوال او فکندم از بنیاد
باکسی من نه سازوار ستم — بیوفا ام من اینت کار ستم
عاقبت میروم ز تو ناکام — آرزوهای تو بماند خام
نیستت یک دو روز عیش انجال — حاصل از غال حسرت آمال
وصل من چند روز شیرین است — فرقتم تلخ و زهر آگین است
از ازل تا ابد چنین هستم — تا ابد با همه در این کستم
رحمت حق که خلقت من خواست — بیوفائی چو جامه بر من راست
هر کرا شاد کرده ام غم بود — سوزش انجام کار ماتم بود
هر کرا شد بیش شاد در غم مرد — از من انجام شادی او غم برد
محنت و رنج دیده بسیار — اندکی خوشیش را ز من بسیار
خوشدلی را ز من بیک ساعت — مغتنم می شمر مکن طاعت
چون دلت خوش شود ز انگشتم — صاحب رشت باشی از رشتم
در یکی هفته سرافرازی کن — بازرو مال عشق بازی کن
نیستم یار کس بجز هفته — اهل من در تعب ز من رفته
خاکروب این همه از او بشنید — از تامل بسوی باطن دید
زیر و بالا بشکرها بشتافت — رایش انجام نیک را دریافت
گفت با خود که نام مردم هست — به که بر قول این ندارم دست
چون از این شیوه رفت ناموسم — زان ابد حسرت الست و افسوسم
عیب خود خود مرا همی گوید — راست گوید فراست می پوید
هست حجت مرا اگر فردا — گو بیش از تو حیف دوا درما
این بگو بد که گفته بودم من — عیب خود کی نهفته بودم من
از همه عیب یار من گشتی — تا چنین تو شکار من گشتی
با همه من چنین نمودم روی — بوده ام همچو با هزاران شوی
دیده بودی بچشم خود بسیار — مهر من با کسی که بودم یار
همت خاکروب از او رو تافت — اول کار عاقبت را یافت
گوهرش نیک بود از اجداد — با چنین رای نیک و دستش داد
گفتش ای خوش نمای بد انجام — هم مرا با تو گر نر اغن کام
چون کنی عاقبت ز من بدرد — بر تو دل دادنم بنا شد سود
گرچه من نامراد و حیرانم — زانچه خواهی تو نیک میدانم
تا کنون تو بنوده با من — خاکروبیست بر معاشم فن
از تر و خشک هرچه می یابم — میخورم با فراغ و می خوابم
قانعم آنچه هست رو دادم — من بااین حال خویشتن شادم
اینت دنیا که خواست چون او مرد — برز ناشوییش طلب میکرد
آن زنی کین چنین کند زن خواست — حیف مردی که در طلب او راست
عاقبت برگ و بارش افشاندم — او نه خاک رفت و من مردم
نا کسان را کند خریداری — اینت دنیا زنی بدین خواری
حیف مردی که دل برین دارد — ز آرزوها بعقد خود آرد
نی بکس نی بناکس این یار است — بر همه قاتل و جفاکار است
من از امروز از تو بیزارم — دور شو با خدای بگذارم
تا کنون داد او مرا روزی — تو بخویشم مکن بد آموزی
رو به بزم ترا پناه آرم — هست از اینحال هم به ز کارم
آنچه در خورد من ز حکمت دید — بر من از لطف و مرحمت بخشید
شکر آن کردنم بگردن هست — می ندارم ز خرقه خود دست
من بگویت کنون کنم انگشت — تا بحسرت مرا نخواهی گشت
پیش از آنی که میردی از من — من ز تو رفته ام برون زین فن
من برانم ز خویشتن دور است — ماتم امروز بشمرم سور است

تا ابد بر تو حسرت اینحال / من ز اندوه و غصه فارغبال
نی فزون و نه کم بگردارم / هرچه بایست بر من آن دارم
آفریننده ام چنین درخواست / خواهش اوست بر قد من راست
گر من امروز از تو گردم شاد / ز آمدن کار من بغم افتاد
به که شادی کنم ز خود پدرود / بعد از آن غم مرا نخواهد بود
منکه اندر غمان نشستم شاد / غم دگر رو بمن نخواهد داد
من ز شادی و غم شوم آزاد / هرچه حق میکند بر آنم شاد
این سخن گفت و کرد انگشتش / مجتنب شد ز دولت و رشتش
راند از چشم خویشتن خوارش / کرده افسوس و حیف در کارش
هرچه دنیا بخواست او رد کرد / تکیه بر فقر و فاقه خود کرد
پندی گیر اگر تو میبگیری / از همین خاکروب کشمیری
کسب همت ز همچو مردان کن / از چنین حال روی گردان کن
بر خود این فعل عار دانست او / تافت یکبارگی ز دنیا رو
شرم و ناموس مرد را بهتر / از هزاران هزار مخزن زر
روز خود را بسر بسختی برد / از جهان نام نیکبختی برد
نفی آن زال سحر و افسون کرد / رو ز چونها بسوی بیچون کرد
شاهد قول او بود این قول / از چنین بیوفا بخوان لاحول
حق در آخر از اولیا کردش / اندران عهد معتقد اکردش
یافت از ترک دولت دنیا / عزت و آبروی در عقبا
تا چنین روزگار و سختی حال / هیچ با او نکرد استقبال
آن قدر محنت و جفا دیده / او بدنیا نکرده وا دیده
گفت این شربتی است سم دارد / خوردنش تا ابد الم دارد
گر کشم یک دو روز شیرین کام / جان بتلخی ستاندم انجام
خواست با خویش عزت و ادبار / کرد از مهر و لطف او زنهار
تلخ مرد است هر که شیرین زیست / تلخیم از خدای شیرین است
در کتب های اهل حق مرقوم / عیب دنیاست کن دران معلوم
عیب دنیاست عیب دنیا خواه / ورنه دنیا کناره است از راه
گر بدنیا تو در نیامیزی / او گریزد از و چو بگریزی
چیست دنیا ز حق شدن غافل / بستن اندر تمتعاتش دل
نی بدنیاست عیب ای سالک / طالبش راست عیبها یالک
زانکه او اصل ماند و گر در فرع / دارد او احتسابها از شرع
شرع یعنی طریقت الله / تو جز الله آرزو کم خواه
او که انگشت کون دنیا کرد / راه از آن سوی معرفت وا کرد
لطف حق چون بهمت او دید / خلعت از ولا براو بخشید
مرد بود است و کار مردان کرد / هر که زینگونه کرد باشد مرد
او ز دنیا که دست افشانداست / در جهان این سخن مثل مانداست
در احادیث خواندم و تفسیر / ترک دنیا و رنگ و بویش گیر
پیش مردان عازم عقبا / بارها جلوه گر شد ره دنیا
خویش را عرض کرده این مکار / صحبت او بخود شمردند عار
از در خود بخواریش راندند / دست رد را بروی اش افشاندند
ترک از این شیوه های او کردند / نان جو را در اثر دا خوردند
ترک کرده بجودش آسانی / در عبادات شاق سبحانی
بلکه برگ گیاه را در خور / از نعیمش شمرده اند بهتر
باشد از خوش خوری و خوش پوشی / مرد را از خدا فراموشی
انس با طاعت خدا کردند / عهد را با خدا وفا کردند
اینست جادوگری که نابوداست / پیش اهل خدای مردود است

اهل دنیاست هر که دنیا خواست / عاقبت این نبود با کس راست
عاقبت آبروی آنها ریخت / فتنه‌ها را بر او شان انگیخت

گرد در کون هر کسی انگشت / داشت روزی ز صبح تا شب و شست
اندر آن رشت در زمان مرد او / عار و افسوس از آن بخود برد او

نی سد راه مرگ شد دنیا / نی شد همراه کس سوی عقبا
نی کس از یک شکم فزون خورد است / جمع ها کرده ماند چون مرد است

نیک و بد چون همی بباید مرد / خنک آنکس که گوی نیکی برد
داشت در دل محبت الله / مرد و با خویش برد او همراه

کس محبت که با خدا دارد / دولت او ابد بقا دارد

گفتن نایب شه بقوم که رضای شاه در یابید

باز بر سوی قصه دایم رای / گوش دل بر کلام من بگشای
نصح شهزاده کان آمد در پیشم / ناصحم نصح کرد نیست کیشم

ناصحان از زبان شه گفتار / کرده از حکم شاه دیگر بار
روی همت بسوی شه آرید / امر شه را ز دست مگذارید

گر شود شاه از شما خشنود / باشما دایه راه خواهد بود
باشما چون ز شه بود یاری / چو کنیز او کنید پرستاری

گر بود شاه از شما بیزار / دایه را نیست با شما بازار
در زمان تان ز خویشتن راند / هیچ مهری درو نی ماند

چشم همت بسوی شه بنهید / خویش را بر رضای شه بدهید
مهر شه را بدل نهان دارید / زان عمل نیز بر علا آرید

معرفت گر ز شه بود حاصل / سر از دایه زان شما را دل
زان بود در روی تان سوی شه راه / شاه از رای تان بود آگاه

بهتر از صد هزار دولت هست / هر که را داد این حلاوت دست
می فروشند در دکان بازار / که خریدار آن در شهوار

هر دو عالم بود خریدارش / خوش از این ره آید بو دکارش
کام شیرین بنام درسازند / درج جان زین لطیفه تر سازند

جان جانان از آن بود جانش / مملکت ها رسد بهر آنش
ترک راهمتی رسا یابد / ناچنین در بدست می آید

عشق جانان بجان شود جانی / زان بود وصل تان بهر آنی
ناصحان گفتنی چو بر گفتند / آنچه حق بود هیچ ننهفتند

چون باینجا سخن رسانیدند / جانب رنگ روی شان دیدند
گشت از این منع میل شان افزون / زان شدند از طریق حق بیرون

گرچه کردند از زبان اقرار / لیک وا داشتند دست از کار
شیر دایه از اندرون آشفت / بر ضد قول شان سخن ها گفت

هیچ ره ز دایه کندن نی / بار الفت ز خود نکندن نی
قول خود را بفعل نه آوردند / همچنان شیر دایه می خوردند

سخت تر شد ز پند ایشان بند / بود با دایه جان شان خرسند
از جد ناصحان فزون شد میل / چون دنی بوده ماند دون شد میل

وانکه شیر شمال در جان داشت / هیچ او راز دایه نتوان داشت
مهر بر گوش شان از سخن شنوی / هیچ نشنیده معنی لغوی

چشم شان کور هم ز شه دیدن / کرده زان ترک شه پرستیدن
داشت ضعف بصر ز دیدن نور / همچو خفاش مانده از خور دور

هم دلش سست و مغز نی در سر / اوفتاده در رهی ز هنر
چون نباشد درست بینایی / نیست دیدن بخود توانایی

از درون نفس پای محکم داشت / نصح راه باندرون نگذاشت
بهر مقصود خویش آماده / صاحب نفس گشته سجاده

جنگ کردن بخویش دشوار است / برسر و جان خویشتن کاراست
جنگ با خود جهاد اکبر هست / کرد آنکو زخویش دارد دست
الفت جان زعشق گرد سرد / باید اندر طریق عاشق مرد
از هزاران یکی اگر باشد / جان شیر نیش اندکی باشد
شهوت و آز اگر کند مقهور / باشد از دایه با خدا مسرور
انچنین کار کار هر کس نیست / صید شهباز صید کرگس نیست
او ز ایجاد خویش غبی بود / زین دو داها از و گره نکشود
زانهمه نصح هیچ در نگرفت / یکدم از مهر دایه سر نگرفت
صورتش مرد و سیرتش چون زن / با زن و مرد از آن مرا ورا فن
بو العجب صورتی نه زن نی مرد / عشق این دایه اش چه رسوا کرد
نیست زن تا بکار مرد آید / از فریب گشتنش ولد زاید
مرد نی تا کند زنی خشنود / نی بزن نی بمرد ازوی سود
گشت محروم لذت از دارین / در زن و مرد مانده فیما بین
چون مخنث بمرد و زن محتاج / پیش این هردو حرمتش تاراج
کرده شرم و حیا رها از جا / پیش مردان حق شده رسوا
همچو اسپ حرون شده پس رو / ره کند پیش اگر ببیند جو
آنچه نعماست یافت ز حرمان / این مرض را نشد ز کس درمان
استعاذت بحق ازین احوال / برسر خاک رو بنه می نال
گشته آن شیرخواره از رو زرد / شیر این دایه چون عمل کرد
همت دون او ز انسانی / کرده تبدیل و گشته حیوانی
با همان دایه او زنا کرده / نی ز خلق و خدا حیا کرده
شیر او خورد و جفت شد با او / پس کالانعام وصف او میگو
او بدان اندر زنا در و خواهر / راندن شهوتش بود در سر
شهوت خویش رانده با دایه / با دد و دام گشته هم پایه
از ازل این مخنث و دونست / با همان دایه گشته مفتونست
پیش مردان چو زن سر افکنده / هم بنزد زنانست شرمنده
عیب او نزد مرد و زن پیدا / هم بدانین ازین دو است رسوا
چون مگس رفته برسر هرخوان / تا کند کام خویش تر از آن
دست رو رانده خلق بر آن حش / مرو چه کرده هر کسش رو پیش
هر سو چون دو غ کنده این دنیا / چون هوام این درون سر فرسا
پخته دیگ هوس بسر این خش / تا که مرگش بگفت زین کن بس
هم بفکن هر آنچه در سر هست / ده به غسال آنچه در سر هست
ناگهان رفت از جهان بیرون / تا ابد حسرتش ز همت دون
دایه گویان بدرد و محنت مرد / زاد عقبی ز دایه حسرت برد
هرچه از دایه با خود داشت / خود نه خاک رفت و آن بگذاشت
عاقبت کند از و بصد سختی / نصح نشنید او ز بد بختی
حق شنو گوش نی در اعضایش / عیب و نقصان مشخص هر جایش
نی از و نسل ماند و نی پیوند / نی کس از وی در این جهان خورسند
کس نکردش بفاتحه هم یاد / مرد در عشق دایه این برباد
بر تنش هم ز خاک دان تا بود / زانکه بود آن است در آتش در دود
دایه با شوهران دیگر شاد / همچو این دایه شوهران برباد
او چو ماهی در آب گیر آمد / اندران رتبه حقیر آمد
اندکی آب گیر را آن دون / می شمردی برای خود جیحون
گفت حب الوطن ز ایمانست / کردم تنزک ازین نه ایمانست
دایه دشتیر آب گیرش بود / او نیارست کرد از آن پدرود
کرد عقل ضعیف گمراهش / وا انزت مجوس اندران جاهش

چون که صیاد بر سرش بشتافت
آن زمان حال خویش را دریافت

می طپید او که برجهم زین چاه
لیک صیاد بسته بودش راه

عاقبت زین وطن پشیمان شد
لیک محروم جان و ایمان شد

فرصت وقت رفته بود از دست
می طپید او در گلویش شست

یافت صیاد دست بردش کرد
زیر دندان بخورد و خوردش کرد

ناقص العقل راست این بیداد
اینست علت ز فطرت و ایجاد

ماهی دیگر عقل کامل داشت
از چنان آبگیر دل برداشت

رای عالیش میل دریا کرد
پا ز جنس وطن ازان واکرد

گفت عقلش که این مکان تنگ است
بودن اینجا بهمتم ننگ است

بند و دره چو طفل نتوان بود
بایدم نقل ازین مکان فرمود

باز سر کرد بحر جو بشتافت
ماهئی چو بحر العرفان یافت

بود این را وطن دران درها
چیست این جذب او و بود از جا

برد صیاد حسرت از حالش
تا کجا راه داد اقبالش

گشت دست تعرضش کوتاه
می کشید از تحسر آن آه

کین چنین ماهی ز شستم رفت
این نصیبی است کز استم رفت

او بماند اندران مامن
فارغ از دوست ایمن از دشمن

هر که در آن مقام منزل کرد
وحدة اندر وجود حاصل کرد

دشمن و دوست دو ستند آنجا
نیست از هیچ ره دوئی پیدا

اوست در بحر زنده جاوید
وقت او را نه بیم و نی امید

هر چه در بحر یافت آن ماهی
طالبان را دهیم آگاهی

تا همه سوی بحر بشتابند
آنچه او یافت زان همه یابند

ترک ازین آبگیر خود گیرند
راه در راه پیر خود گیرند

ماهی قعر بحر العرفانند
علم دریا تمام میدانند

باده خوارند و بیخود و مستند
این نه امروز از ازل هستند

مولوی مخبر است از ارشاد
کرد او خلق را بحر ارشاد

مرشد و رهنمای عالم اوست
فخر در اولیا از آدم اوست

هر چه او گفت گفته غیب است
گفته غیب بی شک و ریب است

او کتابی که گفت در ارشاد
ذات پاک خداش بود استاد

لیکن از آبگیر بادریا
آنچه دید است ماهی شیدا

شرح احوال اوست در پیشم
طالب بحرم و دران کیشم

بشنو از ماهی که دریا جست
از درونش تمام دریا رست

شرح احوال او نه شد مرقوم
بحر ازو او ز بحر بی معلوم

پرتو عشق اوست در ما عشق
ورنه ما کو و چیست در ما عشق

ماهی سوم آنکه ره سر کرد
او کفن مرده وار در بر کرد

قصه ماهی دوم که نیم محفل داشت و نجات یافتن او از دست ماهی گیران باندک عقل که داشت

مصلحت دید مرده باید بود
حق بر او این طریق را بنمود

گفت ازین آبگیر بگریزم
تا نه خود خون خویش را ریزم

هست این جای تنگ و پر آفات
وصف من ماهیت بحرم ذات

طالب ذات خویشتن هستم
می روم همت ار دهد دستم

لیک مشکل ز دست صیادان
جان برم تا شوم ز آزادان

مردنم هست پیش ازان مردن
ناتوانم ز مرگ جان بردن

کندن از هر چه بود مالوفم
جان درین راه هست مصروفم

زنده ام مرده میشوم در راه
چون بدریا رسم رهیست کوتاه

خویش را مرده ساخت شد در راه
دست صیاد شد ازو کوتاه

وان دگر رشد دانست ازیجاد
گوش بر نصح ناصحان بگشاد

از پی ره شیر دهی پیرش بود ‌ ‌ دل در آن سوی همتش افزود
از بزرگان دین باستمداد ‌ ‌ روی در ره بر آن در بنهاد
نفس در راه او چو زن خفته ‌ ‌ عشوهٔ دیگر خویش بنهفته
عقل کامل مدبر او بود ‌ ‌ او اطاعت بسوی شه فرمود
چون تو از شاه میشوی دایه ‌ ‌ میشود خادم فرومایه
از زمان در سعید زائیده ‌ ‌ جانش این راه عافیت دیده
شاه خوبان براه رو بنهاد ‌ ‌ ز اول کام کرد شه را شاد
یک قدم ره قدم شد استقبال ‌ ‌ از سوی شه مبارکش این حال
غیرت و همت که دارد عشق ‌ ‌ کو هر آگاه می‌شمارد عشق
اندکی دلش بشه مایل ‌ ‌ الفت دایه گشت از او زایل
آنکه او در هدایت افتاده است ‌ ‌ همتش آن ظرف خدا داد است
آن شقی از ازل شقی افتاد ‌ ‌ تا ابد هم از او شقاوت داد
هر دو این آفریدهٔ او بند ‌ ‌ هم مر او را ز هر طرف جویند
می‌پرستند از همه سویش ‌ ‌ هم بهر سوی هر کسی رویش
او یمین و شمال پیدا کرد ‌ ‌ بی‌نیاز این خطاب بر ما کرد
وانکه از معصیت دمی خوش شد ‌ ‌ او ز سستی درون آتش شد
عشق بال و پر است عاشق را ‌ ‌ زان در این ره سر است عاشق را
آتشش را نه شعله و نی دود ‌ ‌ سوخت خود را ز ننگ اندر دود
نار قیمت فزای یاقوت است ‌ ‌ نار سوزنده هر چه ناسوت است
او تواند ز دایه دل برداشت ‌ ‌ زان تواند بره سر برداشت
او چو فرعون تاب دل بنهاد ‌ ‌ از رهِ آب همانیاز افتاد
این دو آتش بسان ابراهیم ‌ ‌ کرد خود را براه شه تسلیم
زآتش عشق هر که می‌سوزد ‌ ‌ شمع سان بر تقها بر افروزد
کندن از دایه آتش سخت است ‌ ‌ رفت در آتش آنکه را بخت است

رای خود مهر رای ایشان کرد ‌ ‌ خویش را غرق آب حیوان کرد
می‌کشیدش بسوی عالم خویش ‌ ‌ مردسان کرده قصد از آن پیش
گرچه نفسش بدایه الفت داشت ‌ ‌ جذبهٔ شاه آن از او برداشت
گفت از این دایه دست خود بردار ‌ ‌ شاه را از این طلب تو بردست آر
از ازل بود قابل این کار ‌ ‌ فضل خود کرد شاه از او اظهار
عشق شه کرده بودش از جان سیر ‌ ‌ زان برفتن نگشت راهش دیر
گشت پیدا که شاه عاشق بود ‌ ‌ تا بسوی خودش طرق بنمود
کندن دل ز دایه کندن کوه ‌ ‌ آمدن از کمند نفس دلش بستوه
بود توفیق شاه همراهش ‌ ‌ کرد از انجام کار آگاهش
شد ز توفیق مشکلش آسان ‌ ‌ از ازل کرد حق بر او احسان
وانکه گمراه شد اراده اوست ‌ ‌ همچنان خواست در حق او دوست
بست بر نفس دوست این تهمت ‌ ‌ هم بد او بنفس از او همت
از یمین و شمال ساجد او ‌ ‌ در هدی و ضلال واحد او
اوست خلاق این همه مخلوق ‌ ‌ اوست رزاق این همه مرزوق
آدم و دیو بندهٔ حکم اند ‌ ‌ هر طرف او فکندهٔ حکم اند
آتش عشق نام این نار است ‌ ‌ عشق از آن شه بره بارا است
گشت از نار جسم سوزنده ‌ ‌ نور دل شمع سان فروزنده
بر زبیب نار رنگ افروزد ‌ ‌ لیک وقتی که جرم از او سوزد
آتشی هست کندن از دایه ‌ ‌ تا کر اعشق افکند سایه
او که در شیر رفت شد در نار ‌ ‌ این شد از راه نار در گلزار
آنچه گویند شهوت آن آب است ‌ ‌ لیک بر سوی آتشش باب است
آنچه گویند آتش آن فقر است ‌ ‌ چرک سوزنده در جهان فقر است
خویش را در ریاضت او بگداخت ‌ ‌ خام خود پخته در دو عالم ساخت
عز و اقبال خود ببار آورد ‌ ‌ هم از آن آتش این بهار آورد

گشت بیزار شیر نوشیدن
در ریاضت گرفت کوشیدن

تلخ بنمود شیر شیرینش
شد گوارا رهِ غمِ دینش

هم زر و سیم را زکف انداخت
خانه و باغ جمله ویران ساخت

از همه نیک و بد بره ببرید
پیرهن چون کفن بخود ببرید

آتشِ جوع فقر دادش زین
گرد از دود آن سیه دارین

عشق را آرزوی معشوقست
عشق را خانه کوی معشوقست

از همه زان صفای باطن خواست
قلب خود را براستی آراست

قلب این شد سره ز دینداری
که دبر شه زجان پرستاری

سره شد قلب او ازین آتش
دقت صرف شد ز نقدش خوش

گاه در یادِ دایه سر در خویش
زان تلذذ که رانده بُد زین پیش

در رهِ مشکلی در افتادم
نیست حاصل بکف بجز بادم

یافتم اندکی سبکباری
فارغم من ز مردم آزاری

هر که زین راه حاجتی درخواست
خواهش شه برانه نیامد راست

نفس سر سوی دایه بر میداشت
عشق شه سوز و جذبه در سر داشت

هرچه باشد بعشق مغلوبست
حُسن هم پیش جذبه مجذوبست

چونکه آن جذبه در دلش جا داشت
راه بر گشتنش بگذاشت

زین سبب لقمهٔ حلال ای مرد
مرد را حق پرست خواهد کرد

قوّتت از لقمهٔ حلال آمد
بر از آن تخم ها کمال آمد

جاذب آن لقمه سوی حق باشد
از دلت فکر غیر

بود شیرِ یمین درون او را
کرد عشق خدا فزون او را

در تردد که این کنم یا آن
جلوه گر پیش چشم او جانان

گاه کردی ملال حیرانش
بود وسواس و فکر در جانش

مرگ از زندگی نجاتش بود
لیک در فکر نی ثباتش بود

بر و شب ها بسرِ بیداری
همچنان روز ها بکم خواری

گفت شیر از برای طفلان به
بر من از عشق عشق جانان به

از هر آمال گشت آزاده
از همه نقش و رنگها ساده

جیب خود از ز شیر خالی ساخت
خویش را مست و لاابالی ساخت

آتشی کز درونِ او سر زد
هرچه پیش آمدش در آن در زد

جسم را بر بقای شه بگذاشت
هر دو عالم ز راهِ خود برداشت

قلب ازین ره سره شد اندر راه
خواند او را درست بر خود شاه

از همه مستعاره عاری شد
چون پری در جهان نواری شد

خویشتن را چو آتشی افروخت
هر دو عالم ز شعلهٔ آن سوخت

گاه گفتی ز راه بر گردم
من جدائی از و چرا کردم

گشتم از شیر و لذتش محروم
هیچ ازین ره نشد مرا معلوم

چون ندید ید حاصل از خویش
شکوه و شکر داشت زان بر خویش

خواهش شه بهر که حاصل شد
او ز خود واصلست و باطل شد

نفس می خواست راه وا کردن
کی توان زور با خدا کردن

گرچه از حسن عشق پیدا شد
خود بخود هم ز عشق شیدا شد

سر زد این فکرها ز دل شد سیر
بود شر مستیش دامنگیر

این چنین لقمه از خدا می خواه
گر بسوی خدا نمایی راه

چون شود همچو لقمه در جان
روید از جانِ تو از آن ایمان

مرترا جز خدای نگذارد
بر زکر هرچه کاشت بر دارد

در میان مانده بود با وسواس
میل جانش فزون به رب الناس

نی دل او ز شاه بگسستن
نی رهش هم بدایه پیوستن

در رهش طرفه حالتی افتاد
زان بناچار مرگ را دل داد

نفس کافر ز مشک دین بو برد
اندکی التهاب کفرش برد

قرب ره یافت از ره این سالک
گشت صابر باین غم هالک

گفت جز مرگ نیست آرامم
تلخ از این زندگی شده کامم

تا بخویشم ز نفس بارم هست
این کنم آن کنم بکارم هست

زین کشاکش که هست جز مردن
کی توان ره بخوشدلی بردن

چشم پوشیدنست ز خود رستن
از ره صدق دل بحق بستن

هر چه خواهد بران رضا دادن
مرده در دست زنده افتادن

داشت این فکر راه در مقصود
زانچه می یافت حق رهش این بود

مرشد از حال باطنش دریافت
بهر ارشاد در راه او بشتافت

دلیر کردن مرید در سلوک از آنچه وهم داشت وهراس در وی رفته بود از فقر بوسواس دیو

قصهٔ طرفه در مثال آورد
تا که این را بوجد وحال آورد

اندکی زین مثل قوی دل شد
ساخت اندر سلوک از آن لابد

گفت زین پیش دایه بانوئی
دختری خورد سال بر شوئی

از هوس کرد کدخدا دختر
بود نابالغ و ولی شوهر

مطلب خویش را از و بخواست
زان بمقصود او نمی شد راست

از ره ترس سر ز شوهر برداشت
بود نادان بلهو ولعب اشتافت

داشت با لعبتان گرفتاری
غیر لعبت نه با کسش یاری

خانه از بهر لعبتان میساخت
سقف و دیوار خانه می افراخت

لعبت از خاک خانه نیز از خاک
نی درو عقل و نی درو ادراک

جامه از بهر لعبتان می دوخت
جامه ها را بلون می افروخت

پیش رو لعبتان چو بنشاندے
نام شان دختر و پسر خواندے

وان یکی را بهم زناشوئی
نام بر وی بلطف و خوشخوئی

از سر صبح تا رسیدے شام
با همان لعبتان بر آمدی کام

از سر شام تا دمیدی روز
بود با دایه رغبتش فیروز

دایه زاین کارها از خشنود
زانکه از دختر مراد این بود

اهل دنیا همه درین کارند
روز و شب شغل همچنین دارند

باشد از اصل کار این غافل
دختر دایه همه گر آنخل

بر سر خود لحاف پیچیدے
خویشتن را ز شوی دزدیدے

جانب شوی نظر کردے
از ره ترس گریه سر کردے

با همه لهو ولعب دل باین
وهم خوفی ز سوی شو حاصل

آنچه با لعبت کرد زان در بیم
وانچه ناکرده دنی دران تسلیم

برد سالے بسر درین اطوار
گشت بالغ بر آنچه باشد کار

هم ز شو میل و هم ز شوییش بیم
بیم و امید را شده تسلیم

رفت مادر شبے بآن دختر
گفت از غصه ای تو بد اختر

حق شوهر بجا نمی آری
مے ندانم سر کجی داری

من ز حال تو سخت حیرانم
چیست رای تو آن نمیدانم

سر ز فرمان شو کشیدی تو
بازگو از چه ره رسیدی تو

آنچه در دل تراست وانمای
پیش من راز خویش را بکشای

داشتم بار از تو تا نه ماه
همچنان چشم دیدنت در راه

غنچه ام شد گل و شدی بیرون
شد بروی تو مهر من افزون

تا بامروز رنجها بردم
مر ترا در کنار پروردم

کیست محرم ترا بجز مادر
تا نشود مر ترا الغم باور

ترس وهمی که هست در جانت
میکنم جان فدا بدرمانت

گفت طاقت درین ندارم من
تا بشو خویش را نگذارم من

سازدم او جدا از لعبت ها
زان بدل حسرت محبت ها

الفت شان ز جان و دل دارم
تا دمی مرگ آن نه بگذارم

خوبی دارم در آنچه می بینی ... در دل از فرقت است غم گنجی
من شمارم که صاحب خانه ... هستم و این مراست کاشانه
گویم این جامه کن و این حمام ... باید از این عمل دلم آرام
روز و شب بایدم اطاعت کرد ... تا رضامند باشد از من مرد
دست از این جمله کار باید داشت ... حکم او بایدم بسر برداشت
او کشد سخت اندر آغوشم ... می برد از سر آن زمان هوشم
نی بخوابیدنم دهد آرام ... نی بخوردن برآیدم زان کام
راه تنگست و راه رو فربه ... عمرها زخم آن نگه دد به
مادرش گفت من چو تو دختر ... بودم افتاد کار با شوهر
روز خدمت گذار او هستم ... شب چو شد در کنار او هستم
تا مرا شوهر اندر آغوش است ... جمله آمالها فراموش است
هیچکس غیر شو عزیزم نیست ... هیچ جز این دگر لذیذم نیست
در بر خویش چون کشد تنگم ... می فزاید ز شوق آن رنگم
گر مرا ساعتی بگیرد سست ... خواهم آن را نه خاطرش نا خواست
گویمش سخت گیر آغوشم ... من ز مهر تو سخت در جوشم
لذت و فرحت است این احوال ... برتر از این است لذت انزال
هم ز زائیدنت نه مردم من ... چون برون آمدی از آن روزن
تا قیامت همیشه این راه است ... قادر آفرینش الله است
مرد با زن قران که خواهد کرد ... لذتست از دو سو نباشد درد
کی زمین سیر گردد از باران ... تشنه تر هست در طلب هر آن
نیست سیر آتش ار برافروزد ... هر قدر هیمه یافت می سوزد
اندکی درد خورده ام آن روز ... هست عمری که از تو ام فیروز
چون فرو میرود دمد حیات ... چون بر آید بود مفرح ذات

بهر شان خانه که می سازم ... بر همان خانه عشق می سازم
گویم این طاق و این رواقم هاست ... بر همین شیوه اشتیاقم هاست
گر دل خود بشوهری در بندم ... شد از این ها بریده پیوندم
گر مرا با وی است پیوستن ... از همه باز ماندنست رستن
چون کنم من صحبت او پیش ... اختیاری نماندم با خویش
بفشرد سخت در بر خویشم ... عضوها می کشد از آن ریشم
از خور و خواب دورم اندازد ... کار من بر مراد خود سازد
ترس دارم که من در آن میرم ... زین سبب زان کناره میگیرم
هست سی سال تا زناشوئی است ... همه گر دلبری و دلجوئی است
هر شبی با جماع و انزالست ... خوش شود نفس و فرحت حالست
آن قدر میشود روانم شاد ... نی پدر نی ز مادر آید یاد
لهو لعب است لعبت و آمال ... نزد آن فرحتی که شد انزال
عضوهای مرا که می مالد ... جسم و جانم ز شوق می بالد
من بگیرم از این طرف تنگش ... هم کنم صلح و هم کنم جنگش
میکنم لابه و ناز من در کار ... زان شود غرق شوق او بیدار
او هم اول بکار من برده ... پس تو زادی ز مادر مرده
این همه خلق آمدند از راه ... آمد و رفت ره نشد کوتاه
تا ده و بیست زاده است هر زن ... راه زائیدنست همین روزن
هیچ فرج از ذکر نگردد سیر ... تا ببالاست مرد و زن در زیر
همچنان چشم هم ز دیدن سیر ... نیست گردد بکم ذکر تا دیر
بی قضا هیچکس نمی میرد ... هیچ زن ترک شوهری گیرد
آنچه اندر جهان ذکر گویند ... در حلاوت پی شکر گویند
آن قدر سخت آن قدر بهتر ... نفس زان خوش ز سختر خوشتر

مادرم من ترا نیم دشمن	از دل و جان سخن بشنو از من
من که پیش از زفاف ترسیدم	شکر کردم چو لذتش دیدم
در جماع همه گره هی آبند	تا ولد زان قران همی زایند
هست از هر دو سو کشش در کار	تجربه کرده ام بچندین بار
هم ز مخلوق دیگر ای دختر	هم نر و ماده کرد آن داور
همچو من زاید از تو هم فرزند	تو بدیدار شان شوی خورسند
در جهان جمله مرد و زن هستند	پس ز مردن بگو چسان رستند
دیو وسواس در رهت گرد است	که درین راه محنت و درد است
با خرد باش و خانه داری کن	در ره شوی جان سپاری کن
این نه امروز هست از اجداد است	حق ترا در زنی برای داد است
هست فردا که خود شوی طالب	گردد آن اشتها ترا غالب
باز انجام کار دانی تو	زین همه کار عار دانی تو
هیچ مادر بمردن و فرزند	نی کند سعی و نی شود خورسند
این به پیش خدا حلالت هست	گر جز این کس بود وبالت هست
آنچه بهبود دین و دنیا بود	مادر از مهر ره بر و بنمود
شب بخود اختیار کارش داد	بر دل مضطرب قرارش داد
از زکی درد و لذتش بسیار	یافت آنچه بود اول کار
هیچ دردی ندید دیگر بار	مشتری گشت مشتهی در کار
تا دم صبح کار خود کردند	خوش دمی روزگار خود کردند
عمر او صرف سعی بیهوده	هیچ در روز و شب نیاسوده
از حکیم است هر چه حکمت دید	آن بفضل و کرم بما بخشید
خود مرید از اراده باشد	داد چیزی که بوده است لابد
تو مریدی از او باش	خویش را بهر نفس خود مخراش

در جهان لذتی نه به از این	چون زفاف شود دگر می بین
آن خداوند بی زن و فرزند	در زن و شوی مهر هم افگند
زانچه ترسست آن برابر کرد	زان بود دلخوشی بزن مرد
هست میلاد آدمی زاد این	کرد بر ما خدای ارشاد این
زان بود نسل و زان بود اولاد	زن با تزوج جهان بود آباد
دختران شوی کرده اند بسیار	وانما دختری که مرد از کار
هست این ترس تو ز نادانی	زان خبر کردمت که نادانی
تو زره مانده که اینست بیم	بشنو از من بشوی شو تسلیم
آفریننده آفرید است این	تا تو باشی بشوی خوش آیین
شد بحکم خدا و پیغمبر	این نر و ... و زن و فرزند
چون شوی خود تو بالغ و عاقل	بیشود میل شوهرت در دل
گفتنی گفتمت بر آن کن کار	امشبان خویش را بشو بگذار
بهر شادی و فرحت این کار	کرده ام خویش را بشو بسپار
این حلالیست حق بکامت کرد	غیر از این بر تو هر حرامست کرد
دختر این پند او بجان بشنید	مهر شوهر بجان خود بگزید
مرد در کار خویشتن بشتافت	دختر از آن سبب حلاوت یافت
ترس و وسواس رفت از و بیرون	از دل و جان بشوی شد مشغول
دمبدم بود مایل آن دختر	که رسد بازه پیش او شوهر
گشت طالب به بیشی و بیشی	ماند دور از طریق درویشی
آنچه لابد بنفس باید بود	آفریننده خود عطا فرمود
نفس اماره تابع آن نیست	نفس آن گر چه تابع آن نیست
هر چه در کار بود داد اد است	بیش از ان خواستن نه ارشاد است
حرص بیهوده خواهشی دارد	زان سبب رنج و کاهشی دارد

در خویش یک شکم الطعام | گفت کلوا واشربوا نوابر عام
لقمه دگر زیاده خواهی خورد | می شوی جیفه زار خواهی مرد

غیر ازان خواستن بما بیجاست | نیست جا آن بما نیاید راست
لذت گیر یافت زن از مرد | خوردن خایه ها تمنا کرد

داردش آرزوی بیهوده | زاید طلب هیچ جا نیاسوده
برده در بهر جماع آن ارمان | جز قناعت نباشدش درمان

خایه یا کیر گر زکس میخورد | چاک تا ناف می شد و میمرد
همچو آن زن که کیر خر خورد است | پیش از انزال دادن او مرد است

حرص و شهوة بلای جان باشد | جز قناعت کجا امان باشد
ترک می کن ز حرص و خواهش ها | از قناعت بعرشش بر کن وا

از هوا و هوس چو وارستی | در طریقت از اولیا هستی
شرع را پاس دار و قانع باش | نفس خود را ز حرص مانع باش

هر چه در شرع حق حلالت کرد | حق سوی نفس تو دلالت کرد
خود نماید ترا حقیقت روی | از ره شرع در طلب می پوی

حرص اندر نماز و طاعت کن | زان در احکام دین اطاعت کن
هر که در دین درست خواهد بود | هم ز ارباب دنیوی ها سود

ذکر حق است نعمت دنیا | نعمت است سر بسجده می آسا
خویش را پاک کن که این پاکست | غیر ازین هر چه هست همه خاکست

هر دو مفتون همد گر گشتند | از همه شغل بی خبر گشتند
عشق لعبت ز جان او شد سرد | از همه سوی رو بشوهر کرد

آن هوا و هوس ز سر انداخت | روز و شب بر مراد او می ساخت
این بود حال آنکه حق را یافت | هر چه جز شوی بود زان سر تافت

لذت آن بخلق افشا کرد | رغبت آنکو شنید پیدا کرد
هر کسے را بشوی مفتون دید | شرح لذت از و همی پرسید

چونکه کردیے زبان بشرحش وا | بود فرحت ز جبهه اش پیدا
صبح پرسید مادر از دختر | که چسان بود با تو شب شوهر

گفت من شکر آن چسان گویم | غرق لذت شد است هر مویم
لذتے یافتم ز هر اعضا | گشت جان و دلم بر آن شیدا

هر زمان شوی را طلب می کرد | میل زن دانست بیشتر از مرد
اشتلم کرد لذتش در جان | از زبان شرح آن بکس نتوان

کس ندارد ز من دران باور | شوهر از زن چشند. زن از شوهر
لذتش بیخبر چنانم کرد | نی بکس زان خبر توانم کرد

فرج چون از قضیب شد مشحون | ماند ازان خصیه های او بیرون
تا بحدی شدم ز مشتاقی | هم از انهاست. اشتها باقی

گر درون می شد این همه خوش بود | باطنم از عطش همی آسود
هر که او لذت فنا دریافت | در فنائی تمام خود بشتافت

تا بحدیکه بود حد واصل | گرد قرب خدای را حاصل
نفس چون یافت لذت دنیا | شهوة و حرص کرد بر بالا

گر نهد پیش کام الحاد است | مرد حق زان بشرع حق شاد است
هر چه فرموده اند در آن باش | جان بجانان سپار و خود جان باش

گر بتحصیل بیش بشتابد | اندکی بیش ازان نمی یابد
دیده چیزیکه دیدنی باشد | هم رسد تا رسیدنی باشد

سالکا باقیست عبودیت | گر شوی محو در ربوبیت
نیست این نکته حک بهر حالت | هست ازین نکته جاه و اجلالت

لیک دختر که غرق لذت شد | طالب بیشتر است ازان لابد
این طلب راست لذتی دیگر | بی طلب می طلب مکن در

اوز حرص وشره همی گوید   زاں تسلی نفس می جوید
آن ذکر کاشکے کلاں بودے   زاں مرا راحت رواں بودے

بود بسیار سخت ولذت داشت   از حلاوت مرا بخود نگذاشت
غرق هستم کنوں بحیرانی   آں دم از لذتش شدم فانی

شکر پروردگار بے همتا   تا ز روحین چه کرده است پیدا
رخصتِ هیچ فعل را داد است   باب رحمت بخلق بکشاد است

همچناں سالکِ که فانی شد   عارف آں را نهائی شد
از عبودیت او فنا خواهد   رتبه و منزلِ خدا خواهد

عشق را کس ندید هرگز سیر   گر شود در وصال عمرش دیر
آن نخواهد شدن باو حاصل   لیکنش آرزو بود در دل

از وصالے که یافت آن طالب   باشدش عشق و آرزو غالب
باشد آن دولتش به یک آنی   حیرت افزای حالِ حیرانی

سالک از خویش را نمی بیند   زاں نظر رویتِ خدا بیند
لذتِ آں چو گرددش حاصل   هیچ بر هستیش نماند دل

آمدن بر خود او نمے خواهد   عاشق است و دمبدم همی کاهد
هست یک آنِ او هزاراں سال   لیک از شرح او زبانش لال

غرق در آب والعطش گویا   واصل و وصلهاش بے پیدا
باز راجع به بندگی گردد   هم فرو در فکنده کی گردد

با عبودیتش درون ره نیست   تا بود بنده هیچ آگه نیست
آگهی عالم فنا باشد   جز خدائی بکس بقا باشد

خواستی روز و شب دراں بودی   گر در آں مرو را نوا بودی
خواستنے غیر ازیں نبودے کار   هر دمش می شد اشتها بسیار

بود بسیار ولیک سیری نه   در قناعت دمی دلبری نه
هر زماں می شد از عطش بیتاب   پس طلب داشتی ز هر سو آب

چشم پوشیده آب می نوشید   سوی لذت نه چشم دل میدید
زاں نهانے بعیش می کوشند   چشم بے اختیار مے نوشند

لذت اندر نهاد او ساری   در همه جسم قطره جاری
قطره اما به وسعت دریا   می شدی پس ولد ازو پیدا

آفرینش همه ازاں قطره   بود عالم نهاں دراں قطره
قطره از ذاتِ خود چو دریا شد   اینچناں آں جهاں هویدا شد

قادرست او بخویش در هر حال   قطره و بحر باشں مالا مال
بحر را قطره می کند دردم   نیک بیں چیست طینتِ آدم

کرد ذات وصفات خود در وی   داد ازاں نیز معرفت در وی
صوفئی کو بخود خدا را دید   از جمیع هوا نظر پوشید

می شود سوی ذکر و دل ناظر   می شناسد خدای را حاضر
اندریں لذتے سهے یابد   از فنا سر ازاں نمے تابد

گرچه این عالمیست نامحسوس   محسس از بود خود شده مایوس
نی بیاں نی نشاں دریں احوال   آنچه دریافت زاں زبانش لال

چشم نے گوش نے دریں محرم   عالم لذت است این عالم
میرسد رفته رفته در جائی   می پزد بهر خویش سودا سے

صورتے میکند پدید اینجا   تا ز بسیار غم شود خوشحال
لذتِ شادی آں زماں باشد   کاں میسر پس از نماں باشد

لذتِ زنده گشت نے آدم   اندریں عالم الست در آندم
در دل خود مکانِ حق را دید   چشم از اینسوا زاں سبب پوشید

در بیان فان مع العسر یسرا ان مع العسر یسرا

گشت دختر زشوی آبستن   شادی و رنج بر از آں ظن

فکر انجام کار شد در پیش ‌ ‌ روز و شب انتظار شد در پیش
چون شود روز وضع حمل احوال ‌ ‌ می شد از فکر شادی و غم لال

می ندانم چگونه خواهم زیست ‌ ‌ اندر آن وقت حالت من چیست
درد و از لذتم فزون باشد ‌ ‌ کس چه داند که حال چون باشد

گر برم جان به وضع حمل از مرگ ‌ ‌ دین و دنیا ز وصل دارم برگ
گاه می بود شاد از فرزند ‌ ‌ چون که زاید شود دلم خورسند

زان تسلسل بود در اولادم ‌ ‌ تا قیامت چو حضرت آدم
رو یکش بوسم و برو مالم ‌ ‌ خوش بود آن زمان همه حالم

بر پدر او عزیز خواهد بود ‌ ‌ خواهد عشق مرا از آن افزود
چون ز من شوی را بود فرزند ‌ ‌ بیشتر میشود بهم در بند

همچنان روز و شب خیالش بود ‌ ‌ راه در آرزو همه پیمود
اندکی بیم و بیشتر امید ‌ ‌ داشت در حال مقبل جاوید

نسبت از بیم امید بیشتش بود ‌ ‌ در طلب دل بجای خویشتنش بود
هم چنان هم فراش شوهر خویش ‌ ‌ داشت آن کار پیش را در پیش

گاه گفتی که هر چه باد اباد ‌ ‌ گر رود جان در عاشقی بر باد
لذت عشق را فدا صد جان ‌ ‌ درد این را نخواست کس درمان

طالب درد عاشق زار است ‌ ‌ درد عشق را صبر و یار است
این بود حال سالک اندر راه ‌ ‌ دختر و حمل از و مثل میخواه

از دلش واردات ها زاید ‌ ‌ حسن خود سعی و جهد بنماید
قبض و بسط است اندرین همراهش ‌ ‌ تا کند در ناصل کار آگاهش

همچنان بود تا که شد نه ماه ‌ ‌ داشت از درد ره بوقتش آه
درد بالای درد افزودش ‌ ‌ مرگ آن لحظه روی بنمودش

دیو از فقر ترس ها بر مرد ‌ ‌ در ره انداخت زان دلش پر درد
لیک واثق فرشته اش دارد ‌ ‌ رفتنش دل ز دست نگذارد

فکر و وسواس دختر این معنی است ‌ ‌ سالکا نیک بین چه در معنیست
گفت گر من خلاص از این یابم ‌ ‌ پیش از اینها به گریه بشتابم

گو بیم از شوی گشته ام بیزار ‌ ‌ نیستم هیچ گه رضا در کار
درد دم اکنون فزون ز لذت شد ‌ ‌ میکنم ترک شوهی ازین لابد

هر زمان وقت او همه شد تنگ ‌ ‌ باطنش داشتی بلذت جنگ
لیک لذت بجان نهانش بود ‌ ‌ جذبه آن روان جانش بود

بود از درد ره بفریاد او ‌ ‌ باز میکرد عیش هم یاد او
سالک از قبض و بسط اندر راه ‌ ‌ بیند این حالها گه و بیگاه

قابض آیدم که جلوه بنماید ‌ ‌ هیچ ره هیچ عقده نگشاید
سالک این لحظه میشود مضطر ‌ ‌ مضطران راست لطف حق یاور

جلوه باسطی نماید روی ‌ ‌ بسط در قبض از خدا می جوی
میشود تنگ وسعت دریا ‌ ‌ بهر مقبوض دوزخی بر ما

زان شود روز خوش فراموشش ‌ ‌ غرق در غم شود سر و دوشش
او بگوید که اندرین عالم ‌ ‌ نیست یادم که خوش رود یکدم

آیدم خوش نبود او با خویش ‌ ‌ باش بیخویش و بیخودی کن پیش
در سلوک هر گرانفا باشد ‌ ‌ قبض و بسط اندرو کجا باشد

کاش بیخویش بودی ایندم او ‌ ‌ تا نبودی ز قبض غم در او
غم ندارد بسوی بیخود راه ‌ ‌ گر خودی نیست شادی راه

قبض در راه با همین هستی است ‌ ‌ نیست شو بسط و نشاط هستی است
چون نهایت رسید بر زن او ‌ ‌ باسط از فضل خود تجلی کرد

هر کجا قبض و بسط خواهد بود ‌ ‌ از الم نشرح این گره بگشود
باش در فقر و فاقه مرد دوست ‌ ‌ هر چه پیش تو آید از آن سوست

شکر کن دولت عظیم ست این
جلوهٔ رحمت کریم ست این

قبض چوں پیش آیدت در راه
صبر و شکر اندراں قدم بیخواه

هر چه بندند باز بگشایند
جلوهٔ قبض و بسط بنمایند

اندراں حال وضع حملش شد
در دو غم شد عدم ازاں لابد

زانچه می کرد درد زائیدش
شکر میکرد چونکه میدیدش

زانچه می گفت ازاں پشیمان شد
در غم و درد از اہل ایمان شد

قابض و باسط است بر ما او
باش در ہر دو بیخود او را جو

گفت با خویش که چیں ساعت
خواہدم شوی میکنم طاعت

لذت از اوست خود چرا دارم
عاقبت خوش ز درد شد کارم

باز ایں گونه زایدم فرزند
من شوم از جمال او خورسند

زیں ولد ہم شود ولد پیدا
باشدم نسل زاں ابد پیدا

انتسالم چو سلسله دراز
تا قیامت ازاں نمایدر ز

من یکی بوده و ہزار استم
تا که بر سوی دوستدار استم

ایں زماں نے ز من پسر زائید
تا ابد زندگی ز من زائید

راحت و رنج آزمودم من
بوده ام کم کنوں فزودم من

مانده ام در بلا و غم سالم
گشته ام زاں بعلم ما عالم

عارف قبض و بسط ایں راہم
کرده است حق ز راه آگاہم

فطرت است دختر و خرد شوہر
همه گر راست در طریقت سر

در دو بهتر که ساختنی باشد
گر ابد ہیچ راحتی باشد

علم او بار بر یقیں بنهاد
نام آں طفل مرد دیں بنهاد

ہم بر و قبض و بسط در راه ہست
ایں تجلی بچشم آگاه ہست

باز دل دادن مرشد مرید را از راه باطن

غافلاں زیں جمال محروم اند
ایں چو خورشید و آنہمه بومند

گفت مرشد که ای پسر امروز
مر ترا ہیچ روز او فیروز

قبض باشد ز بسط آبستن
چوں بزاید دولت شود روشن

ترس و وہمی که آیدت در راه
غم مخور ہست حق ترا ہمراه

آنچه مے خواستم نزادادم
علم حق در دل تو بنهادم

بر غم ما منز یک ایں راہی
قبض و بسط است راه آگاہی

باش اندر سلوک خود قایم
تا شود علم رسته زاں دایم

بسط در بسط باشد انجامت
می شود خوش ز وصل ابد کامت

قبض و بسط عارفاں ایں زه نیست
ہر که ہست عارف الله نسبت

ہم تخم دانه در زمیں بنهاد
شد یقینم که خوشنه خواہد داد

میوه و سایهٔ تو در عالم
تا قیامت وسے نگردد کم

در بہار و خزاں بصبر است کار
تا سلوکت دہد ز رحمت بار

چونکه بالغ شوی بدانی قدر
ماه یک ره ز تو گردد بدر

لیک بدر ترا زوالے نیست
انتقالت بجز کمالے نیست

ہست انجام تو بما تحقیق
شه ربیق تو کرده است توفیق

در فریبت بدایه نبود دست
یار تنی مرشداں دینت ہست

بر کسانیکه جاں ہستم
مر ترا بر رکاب نشاں بستم

نیستند از تو یک زماں غافل
ہم مشو تو بیاد شاں آفل

عاقبت جانشین ایشانی
بعد چندیں تو قدر ایں دانی

ہر چه مشکل بر است آید پیش
باش مردانه ہیچ اندامندیش

از کرمہای شاه با احسان
میشود در دمی ہمه آسان

ہر چه آید به پیش آدم زاد
بگذرد درد مے از وجود باد

باش ثابت قدم تو در ایں راه
باشد اینہا ارادة الله

ابتدائی سلوک من ایں بود
در رسم صد ہزار شد منشود

اندرین راه رنج ها دیدم / بازازان رنج گنج ها دیدم
چند روزی بغم بسر بردم / زیستم خوش ازان وخوش مردم
شد پس سر هر چه پیش آمد / صوفی آخر براه خویش آمد
دیدم آخر همه هدایت بود / زان خدا سوی خویش ره بنمود
ای قدر محنتم که پیش آمد / عاقبت مرهمی بریش آمد
در رهت عقدهٔ ز غم بستن / باشد از عیش و راحت آبستن
قبض را نیست غیر بسط انجام / عاقبت جلوه می کند ناکام
هر قدر دیر میسر ده بهتر / دیر بیش بر تو سیر دارد گر
عسر یسر آمد از قرآن گفت / این خبر ها بماز احسان گفت
جمله بسط است و قبض ناپیدا / تا رضا داده ام رهم شد وا
هر که او مست باشد و بیخویش / قبض و بسطی نیایدش در پیش
گاه زان حال در تب و در تاب / زان طپش مانده بیخور و بیخواب
داشت آن حال سخت بی تالش / تا چهل روز بیخور و خوابش
عشق بگرفت چون در آغوشش / بود هستی خود فراموشش
حیرتش داشت عالمی دیگر / خوردن آب و نان نبد در سر
تا چهل روز بود نیز این حال / ساعتی زان ز روز ها یک سال
نیست این خاک جسم شد کار / هر چه می کارم آورد آن بار
هر چه باید بر بید یا پیوست / بیخود است این وکم هم اندرست
هر چه می خواست دل همی دادش / می نمود از عنایت ارشادش
گاه کردش ز یک سخن خرسند / گه ز حرفی بغم دلش پیوند
پخته می کرد چون که خامش دید / بهر پختن دو حال حکمت دید
آفتاب نظر درو بگماشت / در دلش هم ز عشق آتش داشت
بود ازان حال شیخ دین واقف / لیک طالب نبود ازان عارف

ساعتی بود غم خوشی سالی / بوده ام با خدا بهر حالی
حال آن عالم اندرین عالم / گشت تحقیق از ره حالم
ابتدا حالتی که من دیدم / از همین قبض و بسط ترسیدم
غم مراد اد لذت شادی / بند راه است راه آزادی
چونکه قبضی رسید در راهم / ز آمد بسط کرد آگاهم
حضرتش رابه بندگان جود است / هست در جود تا خدا بود است
قبض مهمان تست عزیزش دار / زود او را ز دست خود مگذار
بارها کرده ام ازان تحقیق / بسط بر قبض آورد توفیق
هم ببین سوی من که عالم چیست / از کرم های حق که عالم چیست
جلوهٔ قبض و بسط از مستیست / چون فنا میشوی همه مستیست
زین سخن ها مرید حالی یافت / در دل ناتوان توانی یافت
گاه از ضعف دل بنالیدی / گاه با بخت خود سگالیدی
از تعبی دران بستر بردی / از لقائی خدا غذا خوردی
این خور و خواب بالطبیعت هست / کی خورد هر که از طبیعت رست
همچو اصحاب کهف اندر خواب / حالتی آن مرید را دریاب
شیخ دانا که در چه حالست این / محو بی خویش و لا و بالست این
بر دلش آنچه می کنم تعلیم / تا ابد باشد اندر آن تسلیم
هر چه امروز ثبت در جانش / می کنم باشد علم از آنش
گاه افسون و گاه افسانه / خواند مرشد برای دیوانه
چند روز بکه حکمتش میخواست / اندران حال داشت تا زند راست
یا بود آفتاب با آتش / پخته زین خام هاست خوش و خوش
اندرین حال سخت مضطر شد / شیخش از لطف یاد و یاور شد
شیخ را منزل و مقامت باد / می کند بر مرید ازان ارشاد

بر دل نرم او همی پرداخت ❊ هرچه بخواست آن چنانش ساخت ❊ هستیش را بی بخود بگشاد ❊ تا که آمد ز خویشتنش آندم یاد

گفت یا شیخ حالتم تنگست ❊ از جنون کار من سر و سنگست ❊ مدتی هست بیخور و خوابم ❊ هیچ از احوال خود نمی یابم

شیخ گفتش جماع کن با زن ❊ آمدن باز بر خود است این فن ❊ مصطفیؐ را چو حال می آشفت ❊ کلمینی به عایشه می گفت

مظهر زن برای تسکین است ❊ خواهش زن به اهل دل این است ❊ مصطفیؐ دوست داشت این ره زن ❊ بهر این است عیال این بر من

شد پی انس آدم این پیدا ❊ زان سبب آدمی به زن شیدا ❊ رفت بر خانه حکم پیر این بود ❊ ساعتی با عیال خود آسود

زان عمل قبض از دلش وا شد ❊ اشتهای طعام پیدا شد ❊ ار بعینی به خلوتش بنشاند ❊ تخم معنی بجان او افشاند

شد ز لاهوت جانب ناسوت ❊ از دلش برد هیبت لاهوت ❊ از خودش چند روز بیرون برد ❊ باز از آن ره بحال خویش آورد

پیش مرشد عیان شد او نادان ❊ حیرتش کرده بود بیش حیران ❊ صبح در پیش شیخ باز آمد ❊ از سر عجز در نیاز آمد

که ره خواب و خور مرا شد وا ❊ هم علاج اندرین مرا فرما ❊ تا کنون هیچ ازین نه یادم بود ❊ خواب و خور دور ازین نهادم بود

من نبودم کنون شدم پیدا ❊ چیست تدبیر کار این شیدا ❊ داشتم خواب و گشته ام بیدار ❊ هستم اکنون بخود بفرما کار

آنچه دی شب به بنده فرمودی ❊ کردم و ره بخود بکشودی ❊ خور بود تخم و خواب بردارد ❊ بیخود از این دو کی خبر دارد

گر بود این دوام نه بود خواب ❊ باش بیخویش و باخود ای محجوب ❊ شیخ فرمود اندکی خوردن ❊ امر کلوا بجای آوردن

فرض و سنت شعار خود کردن ❊ شب پی نفلها بسر بردن ❊ این عمل شد شعار انسانی ❊ باشد اسراف این ز حیرانی

ترک ازین شیوه ملک باشد ❊ آدمیت نه مردمک باشد ❊ آدمی هست افضل از مخلوق ❊ آدمی هست اول از مخلوق

چون که بسیار حال شد غالب ❊ اندکی خواب میکن ای طالب ❊ اندکی خوردن اندکی خفتن ❊ اندکی حرف با همه گفتن

چونکه بیدار میشوی از خواب ❊ زود می جوی طهارت آب ❊ در زمان شو بذکر حق مشغول ❊ تا نه گردد ز نکر غالب غول

در مدارای نیک و بد بودن ❊ جز ریاضت دمی نیاسودن ❊ چون خدا جمع را غذا کردن ❊ باطن خویش از صفا دیدن

تا نه پرسند حرف نا کردن ❊ گر بود و نبود هم فنا کردن ❊ هیچ کس را ز خود نیازردن ❊ بر جفاها تحمل آوردن

از بد و نیک راز پوشیدن ❊ در طریقت نهفته کوشیدن ❊ امر معروف را بیان کردن ❊ آنچه نهی است نهی از آن کردن

گرچه این حال هست ناسوتت ❊ برقع پرده بهر لاهوتت ❊ هست تکمیل حالت این احوال ❊ باش پنهان ز خلق در همه حال

ذات حق چشم زخم اهرمن ❊ بیشتر گر بوی درین ساکن ❊ هست عین الکمال بد در راه ❊ کس نمیداند ز حال تو آگاه

هم تو خود را ز خویش پنهان کن ❊ بعد از آن سیر عالمی جان کن ❊ این نه ناسوت بلکه لاهوتست ❊ افضل از ان تفرغ لاهوتست

رب عالم ز خود ربوبیت ❊ کرده در برقع عبودیت ❊ در قبای بشر نهانست او ❊ نیک بنگر همه جهانست او

اشرف انبیا شریعت را است | در طریقت قبا بخود این خواست
شیخ ازین تخم ها در رومی کاشت | گشت معلوم خاکپا کی داشت

هست این قصه بهر هر طالب | طالبی را که سکر شد غالب
باید انیساں سلوک ره کردن | سکر را تا بصحو آوردن

شیخ ارشاد داشت با رهرو | بر تو هم این ره است و ره میرو
بود در خواب شد ازین بیدار | گاه می بود مست و گه هشیار

تا چهل روز بود آن کل نور | تا چهل سال کرد شادی و سور
تا چهل روز هرچه دید آنسو | در چهل سال دادش آنها رو

تا چهل سال دیگر آن احوال | بود با آن بزرگ صاحب حال
تا درین نشا بود دید آن خواب | خواب بیدار او مفتح باب

بهر عقب ابد مقرب بود | شد خدا در دو عالمش مشهود
بحر العرفان کنون ازان خواب است | عرض و طول و کناره نایاب است

هرچه در بیخودی نمودندش | چون بخود آمد آن کشودندش
تا ازین خواب گردد او بیدار | شرح اطوار او بود درکار

شرح احوال آن طالب برای ترغیب سلوک طالبان دیگر که تابی وهم و وسواس در سلوک باشند

طالبان نیز بهره بردارند | سالکان خود همه خبر دارند
هرکه در راه ورد طلب افتاد | هست ازاین گونه حالها رو داد

گاه از فیض دل شدی تنگش | بود با بخت خویشتن جنگش
گاه بسطش شدی بنالیدی | حالت خویش را دگر دیدی

پیش شیخ آمدی بمحنت مرد | شکوه روزگار خود میکرد
شیخ در خواهش کمالش بود | همچنان چند سال حالش بود

تو یقین دان که عالم تحقیق | کس نه بیند چنین بجز توفیق
جذبه خویش با خودش گرفت | او دراں حال مانده بد بشگفت

همچو در دیگ آن بخود در جوش | کفچه اش میزنند که خاموش
صبر کن تا که پخته خواهی شد | خام را جوش آتش است لابد

چون شوی پخته تو غذا بر جان | از ره جان تو هم شدی انسان
از بهادیت آمدی بیرون | شکر میکن بفضل حق اکنون

داخلی در نماز حق زین راه | پخته گشتن تو از خدا میخواه
تا نه چون شمع خویش را سوزی | محفل انس کی برافروزی

مرشد اهل دین جلال الدین | کرده است در سلوک این تلقین
هرکه از صدق مثنوی خوانست | این سخن از برای او دانست

آن بخود گر ز جوش دل خون شد | کی تواند ز دیگ بیرون شد
نی گریزد گریزد او از پیر | زانکه دید او همه بکو از پیر

لیکن از درد عشق می نالید | طرفه جوشی بجان و دل میدید
گفت یکروز مرشدش نه بنال | در سلوکت بود مبارک فال

کم مباد از روان تو این درد | کین ترا مرد راه خواهد کرد
خلعت رحمت آله است این | به ز صد ملک پادشاه است این

خواره باشی ز حال ابراهیم | داشت شاهی بملک هفت اقلیم
در ره حق ازان برید از صدق | راحت خود بفقر دید از صدق

دانه عا فقر از خدا درخواست | کرد فضل خدای کارش راست
رای صائب نمودش این تعلیم | شد دل او بفقر ها تسلیم

دید در خاک خفته درویشی | در ره عاشقی و فاکیشی
بسترش خاک بود و بالین خشت | می نمودش خوش این و دنیا زشت

گفت سلطان که پادشاهی من | می نیرزد جوی بدینسان فن
هیچگه زان ندیدم آسایش | زانکه آن کلفت است و آلایش

من برای تخت و تاج خود بسندم
هست قید سلاسل و بندم

می دهد داد عیش آزاده
بر سر خاک وحشت آزاده

می نیرزد بخاک این افسر
به از این افسرم بطاعت سر

من برای تاج و تخت تا بودم
ناسپاس هیچگه نیاسودم

کاشکی حال من چنین بودے
تا بحق جان من بیاسودے

این دعا شد قبول آمرزش
گشت انجام عمر فیروزش

از خدای گر خدا خواهد کس
هست حاجت روا و اینش بس

اصل مے عاقبت در دست
طالب فرع مرد آفل هست

رنج بیهوده سعی او باطل
زاں پراگندگیِ دل حاصل

او کریم است و هر که او را خواست
از کرامت برا دو کون آراست

کرد از بهر خود این عالم
ورنه جز او نه بود این عالم

خواهش او بکن که او این خواست
طالب دین ز فضل از دین خواست

چوں خدا یار شد بآں طالب
طالب است بر همه جهاں غالب

در دل هر که اندک آگاهیست
پیش او فقر بهتر از شاهیست

او ز اهل همیں از ایجاد است
تا چنیں رای حق بر و داد است

خلعت فخر فقر را زیباست
حق ز ایجاد آدم این در خواست

فقر یعنی بجز خدا آمال
می نباشد به بنده در هر حال

جز خدا دل بهر که شد مشغول
هست آں چیز آدمی را غول

زانکه آں چیز میشود فانی
بعد از و حسرت و پشیمانی

هر کرا آرزو خدا باشد
عشق او را ابد بقا باشد

مهر دنیا هنوز در دل هست
تا چنیں فقر در توکل هست

گر دلت با خدای مے بودے
با همه رنج ها بیاسودے

در جهاں غیر فقر گنجے نیست
غیر دنیات در دو رنجے نیست

باشد آسایش از خدا دوری
بر دهد زاں تمام مغروری

هستیت بر تو رنج و راحت کرد
ای تو ناداں ترا جراحت کرد

راحت ست فقر و تو گریزانی
ز ابلهی نفع خود نمیدانی

در دل دل شکسته حق را جاست
از همه کائنات حق این خواست

در بلا با تو گر خدا باشد
دولت به از آں کجا باشد

دولت فقر دولت محمود
هست تا حق کرا عطا فرمود

فقر را مال از کمال آمد
مر غنی را غناش مال آمد

هست دنیا قلیل و دنیادار
همچو سگ او فتاده در مردار

علم و توحید فقر را مایه
هر دو عالم بر زنده اش پایه

این غنا بے زوال ابد باشد
هر دم از حق برا و مدد باشد

حیف نه بود که پیش دنیادار
داست دار و برای آں مردار

گر غنی پیش مفلسے رو کرد
زاں غنا گشته است رویش زرد

مفلس است او مگو غنی او را
در دو عالم شمر دنی او را

بر زر و مال انتقالے هست
بر کمالش یقیں زوالے هست

بر فقیراں زوال از مال است
زانکه آں مال دشمن حال است

علم و فضل است بے زوال انجام
می طلب علم و فضل ای آرام

علم و فضل است معرفت از حق
واصل حق بایں صفت از حق

لازوال است فقر از این راه
باشد الله رمال اهل الله

هر کرا فقر پیش لذت بیش
فاقه و فقر زیور درویش

گر بدرویش صد بلا باشد
در دل او غم خدا باشد

این همه عیش و عشرت و شادیست
هر دو عالم وصولش آزادیست

هست در فقر و فاقه حق در یاد
و آنکه شد سیر از این خدا افتاد

هر چه آمال گرد آغوش است
بعد از آں حق ترا فراموش است

هر زمان عشق تست تا اموال حق زیاد تو دور ازین احوال
دردمندان ز درد می نالند اندران وقت صاحب حالند

هر زمان با خدا همی گویند بهر آن در واز و شفا جویند
هر که محتاج هست و حاجت خواه وقت حاجت بگفت یا الله

شد مقرب بحضرت او مرد چونکه یادش بوقت حاجت کرد
احتیاجش وسیله او شد کرد از آن یکسو شد

در بیان آنکه بایاد همه محنت و مشقت ها گنج است
و با غفلت از حق همه راحت ها و گنج ها اشد رنج است

بشنو از بایزید بسطامی او درین شیوه است علامی
با مریدان خود براه افتاد در رهش جانبی نگاه افتاد

دید در پیش شحنه دزدی بود شحنه بر سارقی زدن فرمود
گفت حکیمی که در شریعت هست بهر تادیب دزد بکشاد دست

دزد را دره زد پی تهدید دزد و دو زخم درین جهان میدید
دزد از ضرب میکشیدی آه گفت از درد توبه یا الله

بود الله گوی در فریاد شیخ بشنید و حالتش رو داد
شحنه چون حال شیخ از انسان دید از زدن دزد را همی بخشید

داد فرمان که دست بردارند ساعتی دزد را نیازارند
چونکه مر عیبت خاطر ایشان با همه دانشت پاس درویشان

دزد را چونکه داد فرصت دست در زمان لب زیاد حق بربست
شیخ ایستاده بود و میدید آن دیگر از درد هیچ نشنید آن

حال آن مقتدا ازین آشفت کرد در و سخت و شحنه را می گفت
من فقیرم بحکم من بر دزد هین زن از من دعای خیرت مزد

شحنه زد دزد و دزد گفت الله شیخ ایستاده همچنان در راه
مستمع نام دوست را می شنود زان سماعش روان همی آسود

دزد و الله گوی و سامع شیخ گشته براین سماع طامع شیخ
ساعتی ایستاده ماند آنجا ماند الله گوی دزد را پا

شیخ طوعاً بگفت و کرهاً دزد ذکر حق را بهر دو حالت مزد
وانکه طوعاً بگفت واصل شد و عهدلش در وصال حاصل شد

وانکه کرهاً بگفت مزدی یافت اد چو مزد و ره مزد جو بشتافت
همچنان رفته رفته عاشق شد ذکر را خاصیتست چنین لابد

عشق گردد دبیس مطلوبش کرد مطلوب نیز مجذوبش
شد از آن حال وجد آن عارف بود از حال ذکر آن واقف

زان به تهدید دزد رخصت داد دید ارشاد صاحب ارشاد
گفت نفسی که او در آزار است او بذکر خدای در کار است

هر قدر دزد درد مند افزود او بیاد خدای خواهد بود
هر که یاد خدای خواهد کرد هم خدا کرده یاد از آن مرد

یک مریدی ز شیخ دین پرسید چون چنین شیوه از ایشان دید
گفت یا شیخ حیرتی دارم بند و افسوس و وهم بگذارم

دزد را چون عذاب فرمودی بر اسیران تو مهربان بودی
هیچ بهری نیافت درد دل بایدم از تو حل این مشکل

من شنیدم که مصطفیٰ در حشر چون شود پیش حق به یوم النشر
عاصیان را بود شفاعت خواه از عذاب الیم راحت خواه

حق برد خلق را بجا باید در لسوی بهشت بکشاید
همچنان از مشایخ امت هست بهر مرید ها رحمت

نایب مصطفیٰ درین راهی بایدت بهر ما امان خواهی
پیشوایان که چون تو در راه اند از بلا تا نجات می خواهند

دین و دُنیا حمایت الیشان
تا شد اندر عذاب او تاکید
چون دل حضرتت نباشد نرم
این زمان جبر نے بجان افزود
گفت بشنو جواب ای سایل
زود دست عذاب از و بر داشت
چونکه دیدیم ما بجز خواهش
ما گدایان که در ته دلقیم
قرب حالے که با خدا باشد
ای پسر پاس نا بدل باشد
هست دار الغرور این دُنیا
ذکر حق روح را غذا باشد
باز جسمے که بوی آنسو یافت
جسم او روح او بود فربه
قند بر رنج او زیان دارد
شد تنک پوست چون قوی شد مغز
او غم و رنج دید آسایش
در پئی زاد راه آنسو بیست
از درون دزد در لوا آمد
جان اگر هست جامه پیداست
جسم در رنج و در بلا بهتر
از بلا جان و دل بحق مشغول
بهر حق نفس را مخالف باش

باشد از بهر ما وفا کیشان
دُزد را شحنه کرد ازاں تهدید
نیستت از عذاب ما آزرم
عاقبت حال ما چه خواهد بود
تا نماند کدورتت در دل
جانب پاس ما نظر بگماشت
دزد را شد اماں ازاں کاهش
بهر دارین نافع الخلقیم
جسم کو در غم و بلا باشد
نی باین جسم و آب و گل باشد
نیست آسایشے درین بر ما
غیر ازین اغذیه فنا باشد
او ز عشق و وداد او ره یافت
او بگو یار مرا ریاضت به
اجتناب از غذاش زاں دارد
مغز خود را ازاں قوی کن نغز
زانکه بیرون شد او ز آلایش
زاں سبب مضطرب بے ربّ کو بیست
باز در ذکر با خدا آمد
جان جاناں بجان ما یار است
نفس ازاں از خدا انتا بدسر
زانکه آسایش ست در ره غول
پس موافق بحق ازلی باش

رنج چو[illegible] دزد را [illegible] دیدند
شیخ را رحم ازاں سخنے آمد
دزد را زحمت زدن دیدند
شیخ بر حرف او بخندیدند
سایهٔ من چو بر سر او شد
سایهٔ ما نجات عالم شد
لیک دیدم که نفع او آں بود
از زدن دُزد ذکر حق میکرد
هست اجر عظیم ذاکر را
هر قدر جسم مضمحل گردد
نیک و بد جمله در عذاب استند
رنج جسم است بهر جاں قوت
محنت و رنج شد غذا او را
دارو تلخ می خورد بیمار
جسم را رنج طاعت حق شد
راحت نفس کی درین باشد
تا که در ما حیات دُنیا است
آں زماں نفع او دراں دیدم
ای پسر گر نه تو از عامه
مرشدم کرد مت بحق ارشاد
فرصتش نیست زاں سوی عصیان
قرب حق در بلا و در رنج است
هر کرا حق ز خویش سازد دور

محنت و رنج [illegible] شد [illegible]
در چنیں وقت موں میباید
هیچ بر حال او نه بخشیدند
بود ناداں از در بخبیدند
شحنه از لطف یاور او شد
نام ما دافع همه غم شد
کی تواں خلق را بنقصاں بود
در بلا جسم و دل شکر میخورد
در عذاب الیم ذاکر را
فربه و خوب جان و دل گردد
غافل اند از حق و بخواب استند
جان و دل کن قوی ازاں قوت
زانچه می کاست شد نوا او را
داند او زاں شفاست آخر کار
بخور و خواب مرد ازاں لا بُد
در غم و رنج مرد دیں باشد
راحت و رنج عاریت ما راست
بود بخشیدن آنچه بخشیدم
خوبئ جاں بخواه نے جامه
تا درایں عالمے ترا ایں یاد
باشدش با خدا درست ایماں
بیں دانا بسے به از گنج است
بخشدش مال ازاں شود مغرور

او چو فرعون و او چو شداد است — حرف اینها بهر کسی یاد است
از خدا نفس شان چو دنیا خواست — خواهش هر کس از خدا شد راست
انبیا هیچ ره نه پاسودند — تا که بودند در تعب بودند
اولیا نیز ارث آن دارند — در غم و رنج عمر از آن دارند
هر که محتاج حق قریب او است — حق محب است و او حبیب او است
هست قصاب دایهٔ دنیا — بخشدت هیچ مایهٔ دنیا
با هزار آرزو شوی فربه — پس بگوئی که هیچ دیگر به
در پی آن طلب کند خوارت — چونکه فربه شوی کُشد زارت
بود شیرین ترا با و پیوند — او بتلخی هم از تو خواهد کند
نیست در التفات کس قایم — میدهد رنج و دردها دایم
ترک کردن از و نجات آمد — ترک از و با خدا ثبات آمد
زین بریدی بحق بپیوستی — از همه محنت و غمان رستی
هر چه جز ذکر حق غذا داری — هم تو فانی هم آن فنا داری
گردد آخر عفونت و بدبوی — خود هم آخر از آن بتابی روی
گر بنام خدا شوی آکل — همچو خورشید باشدت زان دل
باطنت پر ز جوهر اسرار — گر بیابی ازین بخور بسیار
ذکر حق است نعمت دیگر — از خدا آن طلب که این بهتر
نار در معدهٔ تو گردد نور — سازد از باطنت کثافت دور
مر ترا همچو خود لقا بخشد — در لحد چون روی ضیا بخشد
پیشش آیند آنهمه انفاس — همچو حوران بخدمتش در پاش
پیش روی تو جلوه گر کردند — تو پدر زان همه پسر کردند
یاد دارم بوقت مردن شیخ — دیده ام حال جان سپردن شیخ

قصهٔ روز نزع حضرت ارشاد پناهی و دیدن ایشان واردات عنایت الهی و شرح کردن بر مرید و نمودن برای مرید دولت طاعت

پیش ازین گفتگوی در ده سال — گفت برهنده آن بحق قوال
این سخن‌ها که میکشم مرقوم — هست از ایشان که شد همه معلوم
برهمن از روی لطف می‌گفتند — گفت از راه من همی رفتند
چونکه شد وقت رحلت ایشان — بوده ام در نثار کف بر جان
اندران ساعت آن حبیب الله — کرد از حال خودم آگاه
بودش این برهمن از ره تکریم — تا بود در سلوکم این تعلیم
گفت برهمن که چشم خود بگشا — بر حقیقت راه دیدن ایندم وا
تو که با ما برادر دینی — اندرین حجره هیچ می‌بینی
پیش ازین حرف حجره خوشبو بود — فرش و دیوار و سقف مشک آمود
گفتمش ای شیخ حجره خوشبو است — چشم من زانطلب بهر سو است
هیچ چیزی بچشم پیدا نیست — بوی پیدا ولیک بو پا نیست
می نه بینم که از چه بو است این — بر مشام اندر از چه سو است این
گفت بر باصره بفرما کار — تا کند لطف حق ترا اظهار
او سخن گفت چشم بنهادم — هر طرف حق نگاه بگشادم
ناگهان شد بچشم من پیدا — امردی چند در لقا زیبا
همچنان چند حور خوش رو — اندران حجره آمد از هر سو
با جمال و لباس بس زیبا — بس مکلف بزیور و دیبا
امردان تاجهای زر در سر — دختران نیز غرق در گوهر
جمع گشتند از شمار افزون — زان من و شیخ واله و مجنون
حسن شان در کمال زیبائی — شد زمن طاقت و توانائی
همچنان مست و واله و حیران — داشتم چشم اندران خوبان
در کف شان صراحی و جامی — همه گر برده هوش رعنائی

در تغنی سرود گو بودند
تا بیان شیخ روبرو بودند

جمله مشتاق روی آن بیمار
کرده اخلاص و عاشقی اظهار

بهر خدمت نطاق بربسته
بند در عشق شیخ وارسته

حسن آن ها ز حسن ها افزون
من شده بر جمال شان مفتون

شیخ دین را طواف می کردند
جایش از گرد صاف میکردند

چون فرشته بروی خوب بودند
پای تا سر چو مشک بو بودند

بوریائی که بود فرش انجا
اندر آن وقت گشته ناپیدا

بود شب حجره روشن از آن نور
گشت تابنده سقف او چون نور

فرش آن حجره مخمل و اکسون
بود از مشک و عنبر آن مشحون

گشت تحقیق بوی آن خوش بود
تا از آن بو مشام می آسود

زان بتان فوج فوج می آیند
لیکن از سوی اوج می آیند

سقف آن خانه هم شده دیگر
تخته ها بس مکلل از گوهر

گشته از سقف آن همه پیدا
جان و دل در نگاه شان شیدا

سقف نی طرف آسمانی بود
اوستاد ازل بزر اندود

آن بتان پیش شیخ دین بودند
در پرستش ز جان رهین بودند

از زبان عرب سخن گویان
از سخن شیخ را رضا جویان

شیخ در روی شان تماشا داشت
شکر این موهبت خدا را داشت

بعد از آن سوی من نظر بگشاد
کرد بر حالتی عجب ارشاد

من در آن حال از خودی بیخویش
جان و دل در فدای شان در پیش

هر چه می گفت از زبان در دل
میشدی زان اثر ازان حاصل

گفت ازین حصه ترا دادیم
زانکه از خدمت تو ما شادیم

جان ما از تو گشته است خوشنود
همچنان بر تو نیز خواهد بود

کرد دوری ز نام حق تعلیم
بر من و من بشغل آن تسلیم

گفت هر شب به ورد این می باش
مستقیم صراط در این باش

هست تعلیم آخر نیت این
می کند مستقیم و نیت این

مر ترا حق بفضل خود درخواست
شد از امروز کار دینت راست

اکمل الدین خطاب تو کردند
در طریق فتح باب تو کردند

از ازل بود این و لیک امروز
شد بنام تو حکم ما فیروز

ماه ها بود شیخ دین بیمار
ضعف در جسم و عضوها بیکار

اندرین ساعتی که شد مذکور
دانشت چون تند است در ره نور

دست و پا با همه توانائی
هر حواسش بکار دانائی

لطف و احسان شیخ چون دیدم
پس از آن واردات پرسیدم

گفت بودند این همه انفاس
داشتم پاس شان ز هر وسواس

هر نفس کامدی ز من بیرون
بود از ذکر نام حق مشحون

گشته مقبول حضرت اویند
زاده اند از من و مرا جویند

این همه ورد ها و اذکارند
در همه عمر انس من دارند

آن عملها که از سر اخلاص
سر زد از ما و کرد رحمت خاص

دارم امروز انتقال از حال
آمدند از برای استقبال

در همه حال چون رفیق استند
اندرین وقت هم شفیق استند

من ابو الوقت و این همه وقتند
تا بمن مونس اندرین وقتند

در همه کار چون مرا یارند
در سفر همره و وفادارند

هر قدم در سلوک بنهادم
در جزا حق چنین عطا دادم

در مریدی که پیر را خشنود
کرده ام اجر آن مرا این بود

اندرین حرف بود چیزی دید
از تماشای آن بسی بالید

در تبسم شد و جمال افروخت
بر مریدان ره کمال آموخت

آنچه مقصود داشت آنرا دید
شاد شد هر دو چشم را پوشید

همچنان چشم بسته آن واجد
شد بسوی خدای او ساجد
در رکوع و سجود اشارت داشت
شد نمازش تمام و سر برداشت

کرد بهر سو سلام و باز آمد
با من اندر کلام باز آمد
گفت بنشین بمسند ارشاد
من ز حق خواستم خدا این داد

ذکر و فکری که بود ما دادیم
وانچه اسرار در تو بنهادیم
هست آن درج در دل و جانت
مبرسان هر که گشت مهمانت

طالبان را رهی خدا بنمای
عقدهٔ راه از دعا بکشای
تا دم مرگ در ریاضت باش
هم نهان پاس شرع کن هم فاش

در ره فقر استقامت کن
در بلا و ولا اقامت کن
چند روزی که بود در بستر
بود با من در این سخن یاور

چون ودیعت از جهان کردند
منزل خویش لامکان کردند
شد ز فریاد صوفیان غوغا
گشت آن حال نیز ناپیدا

عزت قبر شان چگویم من
حاصل از اوست آنچه جویم من
ذرهٔ خاک تربت ایشان
توتیا شد بچشم درویشان

پادشاهان به خاک شان محتاج
مانده بر پای قبر از سر تاج
مختصر را شفا از آن خاکست
خاک ایشان ز عرش هم پاکست

خلق بر خاک شان چو بشتابند
حاجت خویش اندران یابند
بر سر تربت است ملک زوار
زانکه دیدند فیض از آن بسیار

این بود مرگ اولیاء الله
همت از خاک پاک ایشان خواه
ره به فقر و فنا چو سر کردند
سر در عالم به فخر بر کردند

اولیاء خدا شود در دین
هر که از صدق کرد فقر آئین
اضطراری نه اختیاری کرد
خویش را پیر و مرشد دین کرد

جز خدا ترک کرده هر آمال
تا چنین جاه شان شد و اجلال
نفی کردند کار دنیا را
نفی کردند هم من و ما را

افضل الذکر نفی و اثبات است
غیر را نفی کن دگر ذات است
شد هوا و هوس درین ره غیر
ترک ازین کن که هست دیگر خیر

نفی میکن همین که ذاتش بس
نفی کردی و نفس را مرس
نفی از غفلت است و وسواس است
غفلت از حق نه شیوهٔ ناس است

نفی می کن بخواب و خورد و راه
تا ز اثبات حق شوی آگاه
نفی میکن ز راندن شهوت
نفی میکن ببازی و لهوت

نفی میکن ز خندهٔ بسیار
خنده بگذار و کن بحق اذکار
هر کرا مرگ در کمین باشد
باید او را که او غمین باشد

کی گذارد نماز را از دست
وانکه را یاد روز مردن هست
هر کرا مرگ در کمین باشد
باید او را که او غمین باشد

بی کند نفی جز خدا هر کار
کارش اوراد باشد و اذکار
تا در آن وقت چون بر آید جان (۱)
او سلامت برد بحق ایمان

شاد بودن نشان غفلت هست
هر کرا هوش نشئه بد بد و هست
نفی بر منهیست نی بر امر
میکن اثبات ذات حق دائم

هم تو مجبوری هم تو ماموری
ای مقرب ببین ز حق دوری
نفی کن از دو دیدن اشیا
شد ز یک ذات آن همه پیدا

نفی کن زانچه ترس و هیبت هست
تا دهد حالتی سلیمت دست
نفی کن از همه غم و شادی
تا زنی یک نفس به آزادی

چون ز هستی خود شدی ساده
از غم و ذکر گشتی آزاده
در دو دین در دنیست شادیهاست
تا خدا هر آن کرا درخواست

نفی کن آنچه نام آن دنیاست
نفی کن نیز هر چه در عقباست
جز خدا نفی دین و دنیا کن
از خود این هر دو دام را وا کن

واکند لا اله الا الله
بر خدا غیر ازین دو ره راه

زانکه عقبا چو دایه شد بر مرد
نفس و هستیش باز سر برکرد

هر نفس آن خداپرستی شد
هست همین انه گر نه هستی شد

اندرین راه طاعت عصیان
از گنه راه با خدا نتوان

نیستی بنده پس تو مزدوری
از ره عاشقان بسی دوری

عاشق از او رضای او درخواست
نفی کردن ز خویشتن او راست

نفی کن نفی را تو در هر حال
نفی نقص و کمال و هر احوال

نفی سے کن ز مردم آزاری
چشم توحید بین اگر داری

نفی کن غیر دیدن هر رنگ
نفی کن صلح و نفی کن در جنگ

غیر حق از رہے که سر داری
هر قدم آفت و خطر داری

زین همه نفی نفی کن بر خویش
بے خود این راه را بکن در پیش

چون نباشی تو این همه گو باش
تو ز هستی خویش یکسو باش

نفی کن هم نفی کردن تو
تیغ لا را بهشم (?) بگردن تو

نیست آگاه را دمے شادی
نه ببیند ز خویش آن گه [illegible]

از ره خویش اگر گذاری گام
از ره معشوق باشدت انجام

چون شود نفی تو بحق اثبات
حق کند بے جهت زان تجلی ذات

بر تجلی شوی ز جان عاشق
عشق چون بیندت در آن صادق

خویش اندر دولت مکان سازد
فارغت زان ازین و آن سازد

پس نهد بر تو امتحان در پیش
زان کند مستقیمت اندر کیش

امتحان تو در بلا باشد
گر نه هستی ترا در آن باشد

نفی تو میشود از آن اثبات
در تو از تو کند تجلی ذات

نور را در هم تراکند در نور
زان شوی نفی و باش پس مسرور

این چنین مرد انشان این است (?)
نی کسی همچو او نه او چون کس

هر که را عشق حق بود در جان
دادن جان براه او آسان

هیچ وصلت بجان و این سودا
نیست جز مرد عشق را پیدا

عشق مرد سزای این کار است
جان بکف دست سود بازار است

هست حق را اگر زنی شمشیر
ضاربش مرد و زنده ماند دلیر

زانکه او را الست جالیته دین (?)
او شود جان زنده ها چون تن

تن از آن زخم ها شود مجروح
زان جراحت شدے رسا بر روح

او بجان آفرین سپرد است جان
دست بردن بجان او نتوان

هر که مستغرق محبت اوست
او چو مغز است هیچ او را پوست

هست حق را اگر کسے بردار
او بجز ذکر حق ندارد کار

دار هم ذکر حق کند آن وقت
مرد حق نیست در میان آن وقت

هست حق آنکه هست نامش شد
نام حق همچو می بکامش شد

هر که از ذکر دوست لذت یافت
لذت اندم بخورد نش بشتافت

آنچه هستیش بود لذت خورد
لذت آن جسم اوست او خورد

جان معذب ز جسم خاک آمد
جسم را چون گذاشت پاک آمد

نفی کن جسم را اگر مردی
زین عمل جسم را تو جان کردی

بعد از آن جسم تو چو جان باشد
جان تو جان هر چه جان باشد

همچو جان جسم اگر نهان داری
گو نهان کن که جای آن داری

گر شوی آشکارا همچون نور
نیست آن هم ز حالت تو دور

بعد از آن جسم را فنا نه بود
هیچ باقی بجز خدا نه بود

او بذات خود است خود اثبات
من نیم من نیم بود آن ذات

ای خوش آنکس که ذات خود داند
خویش را بر زبان فنا خواند

آن فنا خواند نفس بود اثبات
نیست ذوات را بجز او ذات

نام حق یاد کن در آتش رو
او نه سوزد ترا تو سر خوش شو

بود از آن نام رنگ ابراهیم
شد در آتش بجان و دل تسلیم

آتش آتشم من از این راه
چون که هستیم از اصل خود آگاه

نام حق گفته گر روی در آب
همچو موسی روان شوی بر آب

حوت شد قوت او و او سالم
او بحق حق دران از دو عالم

نام حق را به عشق حق میگو
تا نگهدارد ت سلامت او

میکنم در طلب دلت را جست
تا نه باشد ز لطاق جهدت سست

دایه بسیار شیوه پیش آرد
تا ترا باز سوی خویش آرد

مے کند عشوه های آن پستت
دل ازین مکر بر دارد ستت

چونکه تسخیر آن صور گشتی
زانچه حقیقت کور و کر گشتی

گرچه دادست دانه و آبت
هست انجام کار قصابت

بنده گی پیشه باش و ره کن پیش
هیچ جز حق مگیر ازین با خویش

می کن از دل بنام حق اذکار
او ترا پاس دارد از هر کار

بنده زان ره باصل بنماید
هم ز خود راه خویش بگشاید

هیل از مشت گل نه گردد بند
تا نه گیرد باصل خود پیوند

ترک کن هم ز خوردن بسیار
شرم کن زان و هم فراهم دار

زان که حاصل بود ز کم خوردی
هر دو عالم ترا سبک باری

دست کوته بر است از آزت
زانکه دارد زیاد حق بازت

در جهان آمدی چو از مادر
هیچ چیزی نداشتی در بر

بود ها هر دو مشت پوشیده
رزق و روزی خویش نادیده

رمز یعنی که هست در دستم
آنچه فضل خدای داد ستم

شیر مادر آن شمرده ست ناپاک
مادرت شست از انکه گشتی پاک

یک بود دولت تو مادر زاد
داده ام یاد ورت اگر زاری یاد

این زمان فتادی تو چون بر خویش
شستن آن وجود داری پیش

بود عارف که هست حق با من
آتش از آن نگیردم دامن

هر که غافل ز حق بود آتش
هست بر گشتن و کار او سرکش

نام حق گفته تو لیش اندر حوت
رفت و آن حوت کرد او را قوت

نام حق را با متحان گفتن
بر خود ت خود بلاست آشفتن

زین سخن ها که با تو دارم من
خار از پات مے بر آرم من

پیش تو دایه جلوه گر باشد
زان ترا رعشه در جگر باشد

آورد پیشت از صور بسیار
زان صورها شوی از اول زار

آن صورها ز سحر و ریب آمد
تا ترا سوی خویش بفریبد

چونکه گشتی بدام سحرش بند
خواهدت بر زمین دگر افکند

هیچ آسایشے بخود مپسند
در ره ذکر حق کمر بر بند

چشم پوشیده به ز دیدن ها
گوش بر بند از شنیدن ها

قطره را که نام او دریاست
کرد رویتو جای خود آراست

چشمه را که آب می جوشد
مشت خس جوش او چسان پوشد

کیمیائیست گر بدست آید
خود بخود راه اصل بگشاید

آب صافست از انست خاک آلود
کی توان دید چهرهٔ مقصود

دست کوته ز ظلم کردن کن
ظلم نخبرت بظلم خویشتن

هر چه تو جمع مے کنی از مال
دست حسرت در فتنش مے مال

او فتادی تو در زمین عریان
هم در آن دم شدی ز خود گریان

از بد و نیک بود در پشتت
جمله آمالی نیز در مشتت

هم ز خون نفاس حیمت بود
آمدی در جهان تو خون آلود

پر ز خون نفاس سر تا پای
بودی و شد نجس ز تو آن جای

پاکی تو در آن زمان جستند
آن نجاست ز جسم تو شستند

لای هستی بآب لا میشوی
پاک از آن سو بسوی الا پوی

هم نه بود است دولت دهر هم — غافل از بخل و از سخاوت هم
گر بود نام حق ترا اذکار — او ز غفلت کند بخود بیدار
همچنان دست خالی و عریان — خواب بردت ز غفلت و نسیان
اندران خواب مال و زر دیدی — عشق با آن خیال ورزیدی
همچنان فرش و صفه و ایوان — قالی و گبه ات برنگ الوان
همچنان چند جاریه دیدی — غافل از مرگ عشق ورزیدی
همچنان چند فیل و چند استر — دیدی و عشق آن ترا در سر
همچنان میش و گاو و شیر آور — چند سگ هم شکار را در خور
آنچه گویند تمام آن دنیا — داشت آن خواب پیش تو پیدا
بود فرمان تو روان در دهر — خاک پای تو حاکم هر شهر
هم دران خوب می شمردی سال — بود هشتاد با تو درین حال
دیده هم جوانی و پیری — شاد گشتی ازان جهانگیری
ناگهان مرگ چشم تو پوشید — همدران خواب ازلفت دزدید
پس بزیر زمین شدی مدفون — زانچه آمال تو ازان مفتون
نیز خشتی ز خاک بالینت — زان همه حال حاصلت اینت
خواب را هست منعکس تعبیر — هست اکنون ترا ازان تعزیر
دوزخت زین تأسف آن عالم — تو مخلد بمانده در غم
نفی داد ز هر غمت آزاد — سازد اثبات خاطرت را شاد
گر درین خواب عدل و دادت هست — چون رود خواب ره گشادت هست
اندکی پیش ازان بیان کردم — عزت ذکر حق عیان کردم
چون بربیند ازین جهان بو بهشت — می دهند آن جهان ترا ز بهشت
کیست خوب آنکه دل ز دنیا کند — گشت در عشق حق ابد خورسند
آن جهانش خیال و دین بخشید — این چنین دولت از محبت دید

آمدی در جهان که هست این خواب — جهد کن هوش اندکی دریاب
ورنه در خواب غفلت است مرگت — رفتن آن سو نه زاد و نی برکت
بردت او از شعور و دانائی — از جبل ها غرور دنیائی
هم عمارات و باغ و هم اسباب — در عمارات از یکی ابواب
همچنان چندی از زن و فرزند — شد با آن ها تعلق و پیوند
هم بچندی غلام خواندی تو — خوش در آن آرزوی ماندی تو
ز اسپ ها هم طویله کرکام — زیر ران تو و عنان را رام
همچنان بس قطار از اشتر — بار ایشان ز گوهر و زر پر
دیده خویش را که هستم شاه — شاد ازان تخت بودی و زان گاه
هم ز هر دو سه گرفتی باج — هم بسر داشتی مرصع تاج
همچنان ماه در روز و شب دیدی — همدران عیش و هم تعب دیدی
بر همین حال خوش نهادی دل — لیک از انجام کار خود غافل
کرد از حال خویش بیدارت — زانچه بودت نماند بازارت
رفت آن خواب تو ازان از سر — در لحد خاک مر ترا بستر
آنچه دیدی بخواب شد نابود — حیرتت حسرتت ازان افزود
تا ابد ماند حسرتت از آن — وان همه کل من علیها فان
نفی کن پیش ازان که خواهی مرد — تا تو حسرت ازان نخواهی برد
چونکه کردی خدای را اثبات — محو نوری تو زین عمل در آب
آن چه کردی ز ذکر با طاعت — پیش تو آید اندران ساعت
هم درین نشاء میشوی بیدار — آن جهان میشود ترا دیدار
خوب کردار است خوبی پیش — پیشش آید تمام خوبی خویش
حق انیسش به جمله احوال است — او ز دارین فارغ البال است
هر کرا حق به عشق خود بنواخت — خود به قرب خودش مقرب ساخت

عبرت از غیر بهر خود بگرفت — با خدا ماند و جهان بشگفت
زان که او دید چیست انجامش — محنت شد ز راندن انجامش

ای خوشا حال آن که در دنیا — حرف ناخوانده است جز لا
اندرین یک مثل بیان دارم — عیب دنیا از آن عیان دارم

این مثل سید حسینی گفت — در دو سه بیت در معنی سفت
من که این از کتاب او خواندم — اشک حسرت ز دیده افشاندم

آب و روغن درو بهم زو دم — عیب دنیا به خلق بنمودم
جز خدا هر که داشت دنیا دوست — این حکایت ز اهل دین بر اوست

این مثل از برای آن دارم — طالبان را به راه حق دارم
ساده لوحی که دل نباید داد — رفت ناموس و ننگ او بر باد

از چنین بی خبر تو عبرت گیر — سوی دنیا نظر کن از تحقیر
این مثل در کتابم ای دانا — هست دنیا و طالب دنیا

ترک لذات دنیئی دون کن — گر نه تا حال کردی اکنون کن

ساده لوحی زاهدی خوشحال — هر طرف عاشقان بر او دنبال

حکایت معلمی که ساده لوحی را بخورد و داد مویز و گنجشک فریفت و به کار زشت او را درخواست و آن ساده لوح رضا داد و عاقبت پشیمان شد

دارم آن نقل بر خود از تصویب — تا به قاری دهد سحق ترغیب
بر سر کوییش از گرفتاران — خون دل ها ز چشم خونباران

جنس جاذب به جنس خود باشد — نیک را نیک و بد به بد باشد
جنس از او عاشقان او بودند — غیر هم یک دمی نیاسودند

از خوشامد همه ثنا خوانش — پای بوسیده هم به دامانش
پادشاهم خطاب او کرده — مانده اغراض خویش در پرده

او به خود شکر گوی کین دولت — دارم امروز با فر و دولت
طالبان هم از آن خوشامد گوی — ایستاده بخدمت اندر کوی

کین دلی نعمت و آب وجد است — معطی است و عطایش بی حد است
بر درش ایستاده شاهم گوی — کرده غیب از عقب ثنا در روی

هم تو شاهی و هم تو شهزاده — تا به حکمت رهین و افتاده
زین سخن او بخویش مالیدی — عیب خود هیچ ره نمی دیدی

این نگفتی که قطرهٔ آبم — این وجود است جود وهابم
او به آب منی که صورت داد — شد قد و قامتم از آن بنیاد

جلوه گر گشتم از ره انجاس — پس به طاعت چرا نه دارم پاس
سر چرا از غرور افرازم — به که با مرگ پیش از آن سازم

جامه ها بس لطیف در بر داشت — تا ز آن حسن خویش در سر داشت
شد دل مفلسی گرفتارش — خواست تا حاصل آید آن کارش

چند امرود و چند سیبش داد — بود بی عقل از آن فریبش داد
سیب و امرود طعم شیرین داشت — پاره خورد و پاره بگذاشت

بهر تحصیل هیچ نی آن شد — بود نادان در پیش نادان شد
دید مفلسم که نرم شد آهن — نرم تر سازمش ز دیگر فن

هر زمان بیش بیش دادش دل — کرد این ساده لوح را مایل
بلبلی را هم کرده بنمودش — سوی آن مرغ رغبت افزودش

بلبلی نی که در شکارش باز — مرغ صید کسش بماند از پرواز
رشته در پای داشت در پرواز — بی پریدی بلند گشتی باز

صید گنجشک هر آنچه معطی خواست — آدمی بهر او کارش راست
بی نشستی به دست او آن مرغ — شد به آن طفل چون روا آن مرغ

طفل در بند مرغ گویا شد — تا بحدی که ناشکیبا شد
طفل را چون مرغ بازار شد صید — گشت او زان هوس مراد را صید

زید مغلم که طفل دل را داد
طفل نے کرمکے بدام افتاد

چونکه کرد از فریب او در رام
خاست گاری نمود از وی کام

بعد از آں مرغ بر سرش افزود
تا دل و جان طفل را بربود

گشت راضی به کار آں زاہل
شد به پیشش سوار ایں جاہل

تا که مے خواست کام خود را اند
آب شہوة درون او افشاند

عاقبت عاقبت زاں ملال حالش شد
در کمال طلب زوالش شد

سیب و امرودش از بغل افتاد
گفت واحسرتا و وا بیداد

سیب و امرود و مرغ رفت از دست
حاصلش زاں ہمه ندامت ہست

زانچه بخشیده بود بادش برد
ذلت و کوب گردش آخر خورد

ایں بود حال طالب دنیا
وای بر کار راغب دنیا

بالغاں را نه تافت ہرگز دست
پیش مرداں به صورت زن ہست

دشمن است ایں بجان و ایمانست
نفس از آں غافلست و نادانست

مے ستاند ہر آنچه داد است
عاقبت زیر خاک بنهاد است

سیب و امرود نے زر و مالست
بے خرد را ہمیشه آمالست

گفت چوں مرد نیست ما را پیش
نیست زاینها که کس برد با خویش

گر بود خورد سال مرد است او
زاں که ایں حشوه ترک کرده است او

ساده لوحست و ہست اینش حال
حیف از آں عمر او فراواں سال

گو بدایں وحشی است بر من دام
ہست ایں حسن من مرا ایں را دام

نیست رام تو ایں فریبنده
دارد ایں ہا به ریش تو خنده

ایں مرا برگ و ایں نوا باشد
ہیچ از ایں نیست ایں ہوا باشد

نیست برگ و نوا بلا لیست ایں
گوشه [illegible] از ایں بگزیں

چوں شود رشته از میاں کنده
او رود بر ہوا تو شرمنده

گر پی طفل عشق مرغت چیست
برگ از بہر مرگ کن در زیست

ہست مرہون حکم ایں بر من
من بر او شوہرم مرا ایں زن

دل به امرود سیب بودش بند
زاں مغلم نمی توانست کند

در زماں پیش او بروی افتاد
مرغ مغلم بدست او بنہاد

مرغ بگرفت محکم اندر دست
مغلم آلت به مقعدش پیوست

چوں ذکر در مغز گرفت اتمام
یافت زاں حیله کرد آں را رام

آں چناں سخت اندر و افشرد
مرغ مقصود ہم بدستش مرد

مرغ مطلوب مرده گوں پاره
رفت بر سوی خانه بیچاره

حسرتے شد به ہمراہش
نیست مغلم کنوں ہوا خواہش

رفتن او به خانه قبر انگار
کاں بود پیش آدمی ناچار

کم نشیں ایمن از چنیں محتال
ہست او ساده لوح را دنبال

مے شماری تو مهربان او را
طالب روز و شب از آں او را

آنچه در کار تست از آں دور ست
از فسونهای دہر معذور است

سیب و امرود او سم آلود است
زیں غلط آرزو ترا بود است

با خرد آخرش از اول دید
دامن خود از او فراہم چید

آنچه بر ما به آں طرف یار است
یار ایش کن که آں وفادار است

گر بود سال خورد و شد مایل
بست بر عشوه ہای دنیا دل

بلبل رام او بود اقبال
تا شود ساده لوح از آں خوشحال

نیست اقبال اینست ادبار
عاقبت بیں چه مے شود کار

مے برد از ہوا ترا بالا
مے پزی خویش را دراں سودا

زاں ہوا بر زمینت خواہد برد
مهر گفته به کینت خواہد برد

زاں ہوایت نگوں کند در خاک
[illegible] تو از آں نه داری باک

ترک امرود و سیب شیریں کن
سعی تحصیل دولت دیں کن

ہر کرا بیشتر بود گرمی
ہم برد [illegible] ش بیشرمی

او کند جلوه ها به رعنائی
خلق جمع آمدش تماشائی

تا بیابند بهر خود روزی
پس خوشامد کنند و دلسوزی

رازق و خالق است بر خلق الله
راه این ست و آن همه گمراه

چون که آن مرغ شد ز کف او را
ماند بی سیخ و پوست دف او را

پس همه تف کنند رویش را
تا بریزند آبرویش را

هیچ کس یاد تو نخواهد کرد
تو نهان زیر خاک با صد درد

مرغ با دیگری شده دمساز
تو به اندوه و غصه از وی باز

کام ناداده می کند زارت
هم به عقبی همی کند خوارت

بشنو از من که اندرین منزل
آرزوی کسی نشد حاصل

ساده لوح آن که عقل دنیا داشت
زر به مخزن ذخیره می انباشت

هر چه دریافت کرد پس انداز
لذت از وی گرفت نفسش باز

اهل حق مال و جان فدا دارند
بهر خدا تا خدا بدست آرند

فقر بر مرد علامت دین است
فخر بر فقر کردن از این است

در دنیائی حیات از احلال
می نماند بدست کس زان مال

چون فنا و بروز کون دادن
گیردش سیم و زر خود افتادن

عار و ننگ است بر آن که مرد است او
خود به لذات بس نکرد است او

آنچه دنیا و آنچه اموالش
عاقبت هست منقلب حالش

پای تا سر عفونت و بدبوی
رفتن پیش حق ندارد روی

پاک کن خویش را از آلایش
تا شوی مستحق بخشایش

هست دنیا ز ننگ خود در ننگ
با خودی از برای خود در جنگ

می شناسند کیست دنیا دوست
بعد از آن مکر و غدر با او ست

بهر امر و دو سبب کون بدهد
روی خود را به خاک می بنهد

آنچه دنیاست یک پشیزی نیست
بشنو از من که هیچ چیزی نیست

مفلسی چند پیش این محتاج
جمع آیند از پی تاراج

داده یاد خدای را از دست
نفس و دنیا از آن طرف بربست

گر زمین را به آسمان دوزی
نیست روزی تو بجز روزی

نیست در هیچ محفلی در کار
هر که بیند از و شود بیزار

برده در زیر خاک بگذارند
هر همه سوی خانه رو آرند

پس نه اقبال جمله او مانده است
زان که دنیا تمام غدار است

هم به آن دیگری دغا بازد
همچو او شرمسار می سازد

حاصل از شادیش غم و درد است
ترک این کرد هر که او مرد است

تا نظر می کنی همه خام است
مرگ در پیش راه ناکام است

این ز غفلت بی خرد هست این
همچو این ساده لوح در آیین

نیک بنگر که کار هر دائن نیست
مخزن زر ذخیره دین نیست

مالک او هست و باید و مملوک
باید آداب داشتن مسلوک

وانکه را مال و زر بود بر گوی
بعد مردن چه می برد آن سوی

چون ز مرگ او فتاد و افتادن
سیم و زر او فتد همه بیرون

نیست او را خبر ز لذت بیش
تا چنین کرده است عادت خویش

پیش عقبی ست فکر آن سو کن
از برای طلب به حق رو کن

یک دو سه روز گرم بازار است
بعد از آن همچو دزد بردار است

فرصتت هست با خدا خو کن
خویشتن را بشوی و خوشبو کن

آنچه دنیاست جمله افسوس است
بند زنجیر ننگ و ناموس است

اهل حق راست در پرستاری
نیست انجامش راه مکاری

آن که بالغ از و نشیند دور
نیست راغب چو طفل بر عصفور

آن که دنیا و سجده از حق خواست
بیست من در مثل برو زنار است

هر که در بند آرزو باشد
همچو این ساده لوح رسوا شد

در دلش حسرت وندامت ماند — تا قیامت ز دیده اشک افشاند
گریهٔ او کنوں ندارد سود — بیش ازیں کاش حسرتش می بود

هر که دنیا بجست رسوا شد — عمر او صرف در تمنا شد
دل به دنیا ترا عبث بند است — خود تو انصاف ده که تا چند است

زنده گانیش را مداری نیست — هر چه در اوست اعتبارے نیست
آنچه علیاست مے گذارد او — هر کجا سفله مے نوازد او

بو نه هر گذارش طلاست — تا ازاں رنگ و جوهرش پیداست
اهل دین راست همچناں دنیا — هیچ گاهے نه ساخت ایں با ما

هیچ علیا نه رغبت ایں کرد — ایں هم او را ازیں سبب کیں کرد
ساعتی بیش نیست صد سالش — هر که ترکش گرفت خوش حالست

ایں قلیل است میتواں دل کند — با دلیلے خدا بکن پیوند
ساعتی هست در عبادت کوش — جمله را نفی کن به طاعت کوش

در دولت تا هوای دنیا هست — آں هوا راه بنده از حق بست
بهر دنیا کسے که بشتابد — لذت ذکر حق کجا یابد

رزق و روزی بود فراوانش — لیک سیری ز حرص نے زانش
مال و اسباب گشت معبودت — غیر ازیں هیچ نیست مقصودت

هر که دل کند ازیں هدایت یافت — از کرم خلعت هدایت یافت
کندن دل ترا ازیں دنیا — نیست بے مرشدان دیں پیدا

ذکر حق عقبهٔ تو وا سازد — مر ترا محرم خدا سازد
ذکر کردن به نیت کندن — از هر آمال دور افکندن

تا دهد ذکر حق به قلبت نور — میشوی زاں به فقرها مسرور
نفی اثبات نفی دنیا کرد — اشتیاق خدای بر پا کرد

چوں خدا در دل تو جا گیرد — آتش حرص دوزخت میرد
نام ایں هست افضل الاذکار — در همه عمر خویش کن ایں کار

تا دم مرگ شغل و کار ایں به — از همه شیوه روزگار ایں به
نور ایں نار را کشد در حین — گردد از پرتوش [illegible] دیں

تلخی ایں بشربت انگبین است — آنچه گویند زنده گی اینست
می گدازد ترا و مے سازد — چوں شدی [illegible] پر نوا اندازد

نور او تیره کی کند دورت — هستت آں نور و ایں علی نورت
نور انفعال گریه در دل هست — بشنو از من که کار مشکل هست

نیست دل بلکه خانهٔ دیو است — پیشه اش مکر و حیله و ریو است
هر که دایم به ذکر بشتابد — نور انفعال در دلش تابد

هر چه آں نور راه بنماید — آں طرف مرد راه بنماید
ایں محک هر کرا بدست افتاد — هست نا خوانده عالم و استاد

از کتاب ازل سبق خوان اوست — منبع فیض بحر العرفان اوست
تا ز دل حرف غیر حک دارد — بهر قلب و سره محک دارد

بے محک کس ز حق شناسا نیست — آں که داناست نیز دانا نیست
ذکر بخشد ترا صفائی قلب — قلب یابی ز رو سیاهی قلب

تا ز هر قلب ازاں بپرهیزی — جانب سره ها در آں روزی
گر سره قلب تو بود از ذکر — رو بدار از جان تو سوئی حق فکر

فکر بند رهے تو بکشاید — نور مذکور جلوه بنماید
آنچه گفتیم گر کسے را هست — دولت بے زوال او را هست

فکر او سوی اصل ره یابد — زاں رهست دل به عشق بشتابد
چشم پوشد به فکر و بیند خواب — گو بدش کار اینست فتح الباب

ایں نه فکر است هست پیغامش — ملهم غیب کرده الهامش
ایں نه خوابست آں هست استغراق — بهر هر ذاکر ز دل مشتاق

او زهر چیز دست بردارد
می شتابد بر آنچه سر دارد

راستاں خواب راست می بینند
عاقبت تا کجاست می بینند

در ره دلبری که دین دارد
یافتن را چو خود یقین دارد

جنس را جنس جاذب از ایجاد
عادت الله همچنین افتاد

همه گر را اگر نمی مانید
بعد ازاں هیچ ره نمی خوانید

همچناں آنچه خواست یوسف دید
حق به بیداریش همان بخشید

آں همه ابتلا که بیدید او
نامه واثقی به پیچید او

ماند اندر سلوک سالم او
شد به تعبیر خواب عالم او

اول از خواب خویش ره وا کرد
ره به تعبیر خواب پیدا کرد

وان یکی اندر مع خوابش گفت
همدان را سزد این جوابش گفت

آنچه گفتی بر پیشت آن آمد
از دلم هر چه خواست بنماید

کرد این راست آں دروغش راست
دید کین فکرش از کجا برخاست

لیکن از خواب یوسف صدیق
دانست بر ذات پاک حق تصدیق

هرکه بیدار شد ندارد خواب
همچو بیدار خواب او دریاب

شیخ این حرف با طالب گفت
خار و خاشاک از ره او رفت

از فسونی که عشق می خواند
دایه و سحر او کجا ماند

خواب شاں خواب نیست بیدار ست
از سر حد داں طلبگار ست

گفتمش وجد گریه مجذوبیست
هر کجا عشق جاذب خوبیست

در خلا و ملا بهم یارند
جذب و جنسی بهم گر دارند

متحد از ازل بهم هستند
عاقبت هم بخویش پیوستند

گرچه در راه رنجش آید پیش
بود در خواب خویش صادق کیش

واثق و راسخ او خدا را بود
پیش انجام آشکارا بود

تا بجد یکه بی کم و بی کاست
کرد تعبیر خواب هرکس راست

از دل خویش چون گره بکشود
زاں دل احوال هرکسی بنمود

اهل حق را که امتحان کردی
جان و ایمان خود زیاں کردی

روز دیگر درست شد آن خواب
دید انجام مکر خود کذاب

هرکه با راستاں دروغ آید
جان و ایمانش بی فروغ آید

گرچه شد سالها بره بسیار
دید آں خواب عاقبت بیدار

صادقاں چون بره قدم دارند
صدق تخمیست وصل بردارند

این همین زاده چون یقین بود
گوش بر حرف اهل دین بکشود

در ارشاد استقامت مُرید بر سلوک این راه

هرکه باشد سخن شنو از پیر
پیر راهست دامن او گیر

هم درین گفت گو مثل در خواست
تا نماید به نزد فهمش راست

عشق هر جا که محفل آراید
راه عاشق به وصل بکشاید

هست ذکر حبیب بر احباب
در طریقت مفتح الابواب

او ز طفلی نهاد رو در راه
تا که شد پیر ره نه شد کوتاه

از خور و خواب باز ماند از آں
یک زمانی نه صبرش اندر جاں

خواب خود را ز راستی آراست
دید انجام و بزم از آں آراست

تا بجدست در پی بجد بشتافت
آنچه در خواب دید آں دریافت

گفت عشق است پیر در این راه
عشق حق را ز ذکر حق می خواه

بر محبت نتیجه رویت شد
پر ز می عشق اگر سبویت شد

بشنو از قصهٔ زلیخا تو
تا کنی ره باصل خود وا تو

صورتی جلوه گر بخوابش شد
از همان دیدن اضطرابش شد

کرد فضل خدا بیش از ایجاد
طینتش را بر عاشقی بنیاد

نی نصیحت در و گرفت از کس
نی خود آمد ازیں طلب هم بس

خواب بیدار راست بیداری
گر ز حق از حق طلب همی داری

حق پرستی که خاطرش جمع است — در بینش آفتاب و هم شمع است
هرچه عشقش بخواب بنماید — بیند آن را چو چشم بگشاید
یوسف او را کشیده است بر خویش — کرد از آن روی راه را در پیش
هست زانسو نهان ازین پیدا — راه از آن می کند به یک سودا
هست این هم کشندهٔ آنسوی — تا ز کنعان به مصر آرد روی
او ز مغرب زمین به مصر آمد — تا که کارش به وصل انجامد
دوست گفت آنکه یک قدم در راه — سوی ما طالب است و ما آگاه
دو قدم سوی او شتاب آریم — قدر آن نیتش صواب آریم
دو قدم هر که در ره ما شد — ما دو آن سوی او به ره لابد
این خبر در حدیث قدسی هست — بهر آن کو کمر درین ره بست
در مجاز آنکه ثابت اقدام است — آن مجازش حقیقت انجام است
بهر این قصه می کنم در پیش — تا بری پی ز راه حق بر خویش
بر زلیخا که عشق رویت داد — در طریق طلب بجا افتاد
جان او بر درِ پی که آخر کار — من ز مقصود خویش یابم بار
گفت با دایه خواب خود پنهان — دایه گفتش که هست این بهتان
خواب را هیچ اعتباری نیست — پیش عاقل از آن شماری نیست
هرچه خواب است یا خیال آمد — آن بدست آمدن محال آمد
بر محالی چه بایدت دل بست — که به بندی نبایدت در دست
کار دیو است آنکه اندر خواب — رو نماید به خلق با صد آب
تا فریبد بخویشتن رایش — پر کند از جنون و سودایش
اینست دنیا که ره زد او را — که درای از یقین تباه او را
گرچه زین حرف بد ظنش بدگرد — لیک نگذاشت ره بحرفش درد
عشق بر حرف کس ندارد گوش — در جوابست ناصحان خاموش
چون زلیخا ازو چنین بشنید — گفت رویش دوباره نتوان دید
از رهِ دوست میزند راهم — من چنین دایه رنج خواهم
شد یقین نیست در طریقم دوست — دشمن این را شمر نه گویم دوست
گفت با راست کج نباید پیش — راستی راست جنس خود در پیش
من که از راستی طلبگارم — چشم در راه راستان دارم
از دو سو راستی بهم شد یار — راستی جهد من بیاید بار
بعد از آن رو بخود از و برتافت — در رهِ عاشقی بجد بشتافت
هیچ با دایه مشورت زان کار — می نکردی که هست این مکار
شرط راهست سالکی این راه — دست از آمال دنیوی کوتاه
هیچ با او بره نیامیزد — در رهِ حق ز دایه بگریزد
کرد چندان دران طلبگاری — دید آن خواب را به بیداری
هست در جد نتیجه دریابی — بهر تحصیل اگر نه بشتابی
آنچه در علم تست ای عالم — گر بمانی دران عمل سالم
عاقبت آن تر الیقین گردد — آن یقینت بحق قرین گردد
گر طلب زین ستیزه آموزی — علم خود را الیقین برافروزی
عشق یوسف درون جانش بود — غیر از و زشت این جهانش بود
مهر دایه بشست از جانش — عشق از آب چشم گریانش
هرچه زو داشت از خرد دیبا — پیش چشمش نمود نازیبا
شد زر و نقره پیش چشمش سنگ — دید جز عشق یوسف آن را ننگ
از پدر شد جدا هم از مادر — جز خیالش نیافت کس باور
گفت جز دوست هرچه دارم دوست — از رهِ دوست سد راهم اوست
لعل و در سنگ ریزه اش بنمود — کبر دانا ز راه خود بدر رود
گفت بازیچه بهر طفلان است — بالغان را به عیب [illegible]

هم ازاں زال ماکر و ساحره
غایب از راست بر کجی حاضره

مے ندادش به وصل یوسف راه
بود از و بهر خویش وصلت خواه

مستمع یافتش ازاں بر خویش
کرد این قصه را مثل در پیش

تاکه از دایه اش جدا سازد
شامل رحمت خدا سازد

ورنه این قصه الست دیرینه
آنچه مقصود ماست در این نه

در کتاب احسن القصص بینست
عبرت این برا کابرین است

سالکے کو درست کیش آمد
رنجها در رهش که پیش آمد

عشق را غم انیس در راه است
دوست دارد غم آنکه آگاه است

اندک اندک ز دایه دوری یافت
درد باطن ازاں شفائی یافت

لیک برابلهان کو را شد
دوستدارند مهر آں لابد

مرشداں حرف از خدا دارند
مرشداں را بحق طلب دارند

گفته شیخ را ز دل مسموع
از هواها حواس را ممنوع

هر کجا شیخ دین زباں بکشاد
طالب از صدق گوش دل بنهاد

شد نهاده کمال بار آورد
هم به محتاج داد و هم خود برد

غایب ز حاضر هر دو بجا جمع
شیخ دین صوفیاں بهر سو شمع

لیک حاضر نه آنکه غایب هست
غایب اندر خیال خود سرمست

سوی آخر همیشه راهی او را
نیست در بزم شاه جای او را

غیر ازین گر ازیں سخن باشد
او نه لایق در انجمن باشد

دایه از سحر کرده تسخیرش
گوش نے بر نصیحت پیرش

در یکے حرف او هزاراں راز
کرده زاں حرف راه حق را ساز

اهل معنی که لذتش یابند
از همه سوی روی بر تابند

باهوش را در آں بنهند
آں چه جانست و جاں بجاں بنهند

وانکه خود پیش شیخ و دل جائے
گشته پر از خیال و سودائے

زانکه از راست مضمحل می شد
با کجی سازد و ازآں لابد

چوں سخن شیخ گفته از دایه
گشت طفل سعید را مایه

طفل افسانه دوست میدارد
در سمع هیچ سوئش نگذارد

قصه نے داروئی خدائی بود
باطنش را ازاں همے آمود

گر تو این قصه را کنی استاد
مے کند در سلوک تو ارشاد

قدرت خود خدا کند اظهار
اندرین قصه بر اولوا الابصار

ثابت اندر طلب قدم دارد
کی ز غم عشق باز غم دارد

شیخ چوں احسن القصص میخواند
طفل گوش از یقین در وی ماند

جز خدا جمله رنج و اندوه است
یک پری صد برابر کوه است

اهل دوزخ درون دوزخ خوار
گشته با همدگر نگارش نار

حرف ایشاں کنایه در امر است
نیز ایمای شاں درین امر است

ده هوا اسپش بحرف او حاضر
همچناں شیخ هم درو ناظر

آں سخن در درون او جا کرد
بیخ شد شاخ و برگ پیدا کرد

بر کلامش یکے مخاطب بود
هر که بشنید عقده اش بکشود

غایب انجا ولیک دل جائے
چشم کو راز خیال و سودائے

هوش او گوش او ازو پنهاں
اوست عبد البطون بقر با خر

عاشق شاه چشم بر شاه است
شاه با او مواصلت خواهست

او چه داند که این چه میگوید
داند آنسو که جانش می پوید

شیخ داناست از همه دلها
هم دلیلست بر منازلها

لیک باید که طالب اسرار
گوش دارد بسوی آں گفتار

فکر دیگر بجان ایشاں نے
بلکه جز عشق در جسد جاں نے

جان جاناں شوند آخر کار
راه بینست گرم رو رهوار

بشنود او نصیحتے از پیر
نیست دیوار و در نصیحت گیر

بلکه آن نصح در جماد افتاد ‌‌‌‌ ‌ هم در آنجا نتیجه خود داد

لیک جائیکه حق غضب کردست ‌ ‌ نصح مرشد درو ندارد دست

از ازل یافت است او توفیق ‌ ‌ از دل و جانست طالب تحقیق

نصح گفت آن خلیل بر نمرود ‌ ‌ هیچ او را گره ز دل نکشود

مصطفیٰ چند گفت بر بوجهل ‌ ‌ آن سخن را نبوده است او اهل

بود ششش سنگ در کف بوجهل ‌ ‌ آن در اقرار و منکر این نااهل

رهبر طالبان حق بر حق ‌ ‌ خاتم انبیاست این مطلق

لیک مغضوب حق ندارد راه ‌ ‌ تا کند سر به رسول الله

گفت حق هادی و مضل هستم ‌ ‌ کس نبرد این زمام از دستم

لیک باید تو بر کس و ناکس ‌ ‌ کردن نصح را نمانی پس

اجر آن را ز فضل من جویند ‌ ‌ بر بد و نیک نصح را گویند

از ازل او ذلیل این را هست ‌ ‌ گشته مغضوب او ومن الله است

شیخ الاسلام مولوی در روم ‌ ‌ کرد ازین رمز از کے معلوم

لیک خوش حال کسب حالم کرد ‌ ‌ گوش دل مستمع به قالم کرد

نور هر جا که دید استعداد ‌ ‌ آن قدر در نهاد او افتاد

تا ابد او ز نور شد محروم ‌ ‌ ماند اسرارها ازو مکتوم

خویش را این فنای حرفش کرد ‌ ‌ حرف این رازها بطرفش کرد

ابن قحافه از ره توفیق ‌ ‌ کرد بر مصطفیٰ ز جان تصدیق

همچو آئینه صاف شد در پیش ‌ ‌ مصطفیٰ را کشید ازو در خویش

بر ابوبکر آن همه دادم ‌ ‌ راه بر نور ذات بکشادم

سنگ را لعل می کند خورشید ‌ ‌ هست لعلی او دگر جا دید

نیک و بد را به نصح در کار است ‌ ‌ بشنود آن که با خدا یار است

نوح چندان بگفت با کنعان ‌ ‌ نیست در وی اثر پدید از جان

چند موسیٰ بگفت بر فرعون ‌ ‌ بر شنیدن خدا نکردش عون

قسوة در درون جانش بود ‌ ‌ هر چه گفتند بر عکس آن بنمود

هر دو عالم مقر که پیغمبر ‌ ‌ مصطفیٰ او از انبیا بهتر

سنگ را حق نمود ره بر خویش ‌ ‌ نامقر شد به مصطفیٰ ز کیش

گفت هم نصح بر ابوطالب ‌ ‌ خوی جبلی او بر او غالب

لا شریکم بکار خود اتمام ‌ ‌ کردم آغاز و مے کنم انجام

نصح گو هم نهان و هم پیدا ‌ ‌ اندرین بر تو ایم آمر ما

وان که نیکست نصح حق او راست ‌ ‌ وانکه بد او درو نه داند راست

شیخ سالک به نیک و بد در ساخت ‌ ‌ ضو چو خورشید هر طرف انداخت

من بهر مجمعے همے نالم ‌ ‌ جفت خوش حال و جفت بد حالم

در پے کسب نور شی بشتافت ‌ ‌ هر کسے قدر جوهر خود یافت

وانکه خفاش بود و پنهان شد ‌ ‌ عمر او صرف عین نقصان شد

همچنان هر که گوش سامع داشت ‌ ‌ نصح بشنید و فیض آن بر داشت

نور او در دلش سرایت کرد ‌ ‌ خویش را هادی هدایت کرد

تا ابد پیشوای دین است او ‌ ‌ مطلع نیر یقین است او

گفت پیغمبر خدا اسرار ‌ ‌ آنچه داداست حضرت دادار

آنچه در سینه نبست از علم ‌ ‌ من در آن سینه ریختم از علم

شد عتیق دو عالم از توفیق ‌ ‌ کردش از صدق دین خود تصدیق

مخاطب یافتن شیخ مریدان را خود را در سمع کلام خود و تادیب کردن آنها

اوست خیر البشر پس از مرسل ‌ ‌ بهر امت خلیفه اول

شرح علم و یقین همی کر داد ‌ ‌ بود وارد ز حرف بر در او

بود در وے یکے بزرگ آئین ‌ ‌ محفل آرای طالبان در دین

شرح ذات و صفات حق مے کرد ‌ ‌ زان برا و راه بر خدا مے کرد

لیکن آن روز مجمع زاهل / جمع بودند اندران محفل
کرد حمد و ثنای حق مذکور / مے فشاندند از زبان بهر سو نور
دید از راه باطن آن رهبر / کس براه خدا ندارد سر
رفته از دست شان دل غافل / بهر تحصیل مطلب آفل
رو برو چون جماد بر مرشد / بر هوا و هوس شده در جد
چون پری دست باد افتاده / باد دورش فکنده از جاده
رای ایشان بحق موافق نے / باطن شان بجز منافق نے
در هوا و هوس شده مقهور / رو برو شیخ را ولے بس دور
در پی آنچه رفته دل از دست / هیچ در دست نے و ناحق مست
گفت بشنو که بر تو مے گویم / آنچه این وقت آمده بویم
نے سخن آتشے در وا فروخت / تاکه قندیل ازان حرارت سوخت
در جماد آن اثر در انسان نے / نطق انسان به فهم حیوان نے
دل پریشانست طالب دنیا / زانکه بیهوده مے پزد سودا
شیخ قندیل را حرارت کرد / روی بر تافت زان همه بیدرد

باطن شیخ عارف آن بود / یک ستاره پیش به کس ننمود
از مقام و منازل هر کس / شرح کردے چو دیدے اندر کس
گوش در بزم و هوش شان جائے / در تخیل نهفته سودائے
کرده بیهوده باده پیمائی / جان شان غرق ناشکیبائی
گوش از راه دل شده بسته / چشم ها وا به خواب پیوسته
همچو خس نے وقار و نے غمگین / کفر شان نے درست هم نے دین
مستمع کس نه بر کلام او را / تاکه شد آن سخن تمام او را
چشم واکرده روی او دیده / از میان نفس هوش دزدیده
شد ازان حال شیخ را تبدیل / کرد از مهر روی بر قندیل
گر جمادے بسوی من کن گوش / تاچو انسان ترا ببخشم هوش
آتش دل دران سرایت کرد / زان دل غافلان فزون تر درد
چون دل آدمی پریشان شد / صورتش آدمیست حیوان شد
هرکه زین کند صاحب دل شد / آنچه جمعیت است حاصل شد
آن همه شرمسار ازان احوال / شیخ زاسرار عشق مالامال

این حرارت بجان طالب شد / سایل از شیخ در مطالب شد
گفت برگوی راست ای نایب / آن همه پیش روی و دل غالب

پرسیدن شاهزاده سعید از پیر که مریدان شیخ را در وقت کلام شیخ چرا غافل شدند و حرف شیخ نشنیدند

از چه ره شد کنون گره بگشای / راه باز آمدن مرا بنمای
زان فسون شد خیال شان فاسد / زانکه بار استانست آن کج ضد
دایه کی هست محرم این راز / از فسون داردت ز مقصد باز
دانه تا کشتن است ترا دشمن / کاهدت جان و پرورد این تن
این تبه کار هر کرا پرورد / عاقبت کشتنش تباهی کرد
گرد دل خود ز دایه کردی سرد / در طریق خدای باشی مرد
تابه کی شیر خواره خواهی بود / نور خور دایه را بکن پدرود

گفت آن دایه که گفتم دون / کرده اندر روان شان افسون
کرد دل را بیک خیالے بست / گوش را آن خیال ازینسو بست
دایه مایل کند ترا بر خویش / صد هزاران بلایت آرد پیش
این تن است عاریت ازین بگذر / در ره جان و دل بکن ره سر
در ره دوست سد راهست این / دور ازین شو در انزوا بنشین
دایه و دایه گر بر اندازی / باهمه عشق دوست در بازی
بعدا شود ذکر دوست درگوشت / دایه و دایه زان فراموشست

لذتش نه ز سر ابتدائی
گر بود عقل یا خرد یا مرد
پس روی چون حرون بکش در پیش
بار اگر رو به سوی نو آرد
شرع کرداست منع ازین شهرت
از دلش بیخ او برون آرد
نی درو دایه ماند نی دایه
می کند عشق نفی هر اثبات
در ره دوست کن فدا مالت
زنده و مرده در تمنا باش
هر چه جز اوست آن فنا دارد
او به عشق مجاز از اینسان کرد
گر به تدبیر دایه کردی کار
گر نه می بود صادق اندر راه
دایه دیدش در عشق یک رو شد
هر که در راه گرم رفتار است
ورنه در بحرش مسکنش چه بود
قرب اغریه هست بالاتر
لعل و یاقوت در بها دادش
گر شدی ساعتی ز چشمش دور
هر زمان بود یاد آن نامش
هستی این شدی در و نابود
چون شدی از جدائیش دل ریش

زانکه این باقیست وآن فانی
او به مادر زنا نه خواهد کرد
باز رفتی به فرج مادر خویش
همتت پست پا بر او دارد
کن غذا ز نصح حجت پیرت
هیچ مهرت به دایه نه گذارد
نی درو شخص ماند و نی سایه
او نه جز دوست خواستست ماوا
چون زلیخا که آنست اقبالت
هم نهانی خدا بخواه هم فاش
عاشقی کس جز او چرا خواهد
بر تو راه حقیقت آسان کرد
بر نمی آیدش وصال از یار
می شدی نا امید از آن درگاه
هم در آن سوی تابع او شد
کار او قمع و قطع هر بار است
ماند در چاره ها سما مسدود
شد همه دوست نیست کس دیگر
آن نه هیچ و شتر افتادادش
زان به بینائیش نماندی نور
می شد از ذکر شکرین کامش
این فنا بود دوست پیدا بود
داشتی آن خیال را با خویش

بالغان را حرام شد این شیر
می نه خواهد گر در آغوشش
پیش رو رو بسوی عقبا کن
زانکه آن سوی لذت است ابدا
عیب این دایه زان نمود است او
چونکه شد عشق بر زلیخا زور
آن قدر عشق دوست پیدا کرد
نفی عاشق چو عشق نایب کرد
چون نماند بدست از آن آنت
نیک بین حی لا یموت است او
چون زلیخا ز دایه دست افشاند
تا از و شیوه را بیاموزی
اولش گفت هست خوابش رواست
کرد از ناصحان ره پدرود
او گریزان و این شد آویزان
سوزنی سد راه عیسی شد
اندرین ره کسی که تجرید است
قطع اموال خود زلیخا کرد
ورنه آزاد حق نه شد بنده
داشتی ذکر نام او در پیش
نام او چون بکام بگرفتی
زان شدی خوش روان مجروحش
هر چه موجود در نظر بودش

شیرتان هست هر چه گوید پیر
گر لبش سر باشد اندکی هوشش
پشت بر سوی زال دنیا کن
پیش لذات آنست این مردار
تا که از عشق او بتابد رو
در سر او فکند چندان شور
غیر از او از همه تبرا کرد
گشت جز دوست هر دو بی بهره
بعد از آن کن فدا بره جانت
زنده گی ابد از عشقش جو
هر چه جز دوست بود از خود راند
هر چه جز دوست آن همه سوزی
دور افکندنش ز ره هیچ است
اندرین راه عشق بار تنش بود
آنچه آویخت هم فرو ریزان
هم در آن راه مانده شد لابد
او به منزل رسیده حق دید است
از همه دوست را تمنا کرد
خواجگی راست شاه و زیبنده
می نمودی از آن تسلی خویش
نور ادراک هم بگرفتی
بر تن مرده بود آن روحش
در تصور به یوسف افزودش

نام هرچه که نام یوسف کرد — کرد از آن آتش دل خود سرد
گاه لعبت به پیش رو بنشاند — نام آنها بنام یوسف خواند

هم ز خود هم ز غیر یوسف دید — هستی خویش و غیر را ببرید
جسم خود را از نام او پر کرد — خویش را از وجود خود سر کرد

تا نه هستی خویش یکسو ماند — هستی این به هستی او ماند
گشته رگهای جسم او ساری — زان ز هر سو صدای او داری

نام یوسف از آن شنیدی او — لذت خوش در آن چشیدی او
چون شدی آن سماع در گوشش — می بریدی ز سر دمی هوشش

اندر آن وقت گر کسش خواندی — از شنیدن چو کر فرو ماندی
ساخت از عشق خانه برپا — کرد تصویر یوسفش هر جا

دیده از دید غیر بر پوشید — شش جهت جلوه جمالش دید
زان بهر سو که چشم خود وا کرد — صورت دوست را تماشا کرد

ساخت این خانه را از آن برپا — تا نیفتد نگاه او بیجا
جفت تصویر او ز خود تصویر — کرد با اتحاد ها تحریر

تا نباشد از او جدا جائی — عشق بنمودش این چنین رائی
گرچه در اتحاد یک بودند — سایه و شخص شد دو بنمودند

همچو عشق مجازی ورزید او — آنچه می خواست عاقبت دید او
آن قدر چاره که کرد در تحصیل — کردم از بهر طالبان تاویل

او به عشق مقیدی مطلق — شد به مقصود خویشتن ملحق
هر که در عشق مطلق افتاده است — او بدارین از عاشقان سادات است

هر نفس وصل دوست دارد او — می بدید هر دم بدم تجلی رو
تا بعشق خدا چنین باشد — زانکه طلب قرب حق قرین باشد

در چنین چاره به راه حق کوشید — تا شراب لقای حق نوشید
چون مجازش پل حقیقت شد — رفتن انبیسان بما شریعت شد

همچنین حسن آدمی ز ایجاد — مظهر حسن خود در عالم داد
عاشق و عارفش همی بیند — گل ز گلزار وحدتش چیدند

از هر اشیاست در تماشا او — دیده است در همه تجلی او
عاشقی را ببین چه بازار است — هر طرف حسن و جلوه یار است

هر که بر هر چه عاشق است ای دوست — آنست معبود او خدا لیس اوست
حال آن خوش که حق همی جوید — حق به پیشش ز هر طرف رو دید

از زلیخا هنوز می گویم — در مجازش ببین چه می جویم
هر طرف چشم خویش بگشادی — دیده بر روی یوسف افتادی

گر نه سوی نشان او دیدی — چشم از آن سوز قهر پوشیدی
مستحکم هم بخواب و هم بیدار — داشت از عشق و عاشقی بازار

نام یوسف به تشنگی آبش — بود از آن دم که دید در خوابش
خواب و خور گشته بد فراموشش — بوده است یوسف اندر آغوشش

چون گرسنه شدی گرسنه نام — جوع کردی بجز طعام آرام
ز غبش عشق آن طرف افزود — در دلش ز شوق لذت بود

جمله لذات تلخ در کامش — بود بی ذکر آن چنان نامش
هرچه اشیا به پیش رو میداشت — نام آن جمله نام او بگذاشت

تا جز آن نام در زبان نبود — راحتی غیر از آن بجان نبود
ذکر نام خدا بکن بسیار — تا که مذکور کردی از اذکار

می توانست از او در دیدن — ور نه بایست چشم پوشیدن
دیده کان روی او نخواهد دید — کور بودن بود بهش زان دید

نفی کردن ز غیر این معنی است — زانکه جز دوست جمله لاشیء است
زان سبب هرچه زیر چشمش بود — نام معشوق هم بران افزود

چشم را روز سوی او میداشت   شب خیالش بسینه می انباشت
گاه می شد بدیدن تصویر   داشتی انتعاش ازان تحریر
گاه در دل تصورش کردی   ظن یوسف ازاں به خود بردی
تا بحدیکه یک وجودش شد   دوست زان جسم خود شهودش شد
اتحادش پدید کرد آثار   آن نه یکبار شد هزاران بار
گر تو ذاکر به نفی و اثباتی   نفی کردی زخویش پس ذاتی
لیک ازینسان زغیر دل بردار   تا نشود دور تو هم پدید آثار
بشنو اکنوں چه میکند آن زن   عشق سر می زند ز هر روزن
اندران خانه که آتش هست   دود او همچو شعله سرکش هست
هیچ ره نیست راه کوشیدن   ناتوان دود شعله پوشیدن
هر کسی داشت عشق پوشیده   هم نهانی به راه کوشیده
عاقبت شد ز پرده ها بیرون   از ره چشم اشک و از دل خون
آخر آثار خویش پیدا کرد   آن نهان را به کوچه رسوا کرد
آن قدر جلوه های خود واداد   در زبانهای مردم افتادند
همچنان کرد کار عاشق دوست   کرد مشهور هر که عاشق اوست
شهرت حسن خود از آنها داد   ای خوشا حال عشق مادرزاد
هم ز اخوان سرش بلند فراشت   هم به نزد خودش معزز داشت
کرد ازین گونه حالها مشهور   زان یکی بایزید و آن منصور
آن یکی گفت انا سبحانی   وان دگر در انا الحق خوانی
زان یکی کار صد هزاران شد   زان هزاران یکی هزاران شد
از یکی دانه خوشه ها بر داد   بهر خلق جهان ازان شد زاد
کرد از اتحاد خود مظهر   شد ز اعجاز انبیا اشهر
هر کرامت ز اولیا سر زد   اتحاد است آن کزان بر زد
هر که فانیست فعلش ای آگاه   نیست از وی شمار فعل الله
آفریننده اوست نی دیگر   هر چه از فعل ما و تو سر زد
وانکه هستیت اضطرارش هست   او بدان کارها ندارد دست
حق درو نیز آفرید افعال   این نه آنست اینیست دیگر حال
هر درختی ثمر جدا دارد   گر چه از خواهشش خدا دارد
هست زانیست راه و والله   او ز الله هست حاجت خواه
دایه خویش خواهد از الله   زین سبب بس مخطر آورد راه
نیست مخلص تو مدعی خوانش   ای تو انسان مدان ز انسانش
روز و شب در طلب فنا میخواه   بعد ازان خطوتین شمار این راه
از زلیخا کنون کنم تحریر   آنچه گفتم بر آن شود تفسیر
عاشقی فرط عشق می خواهد   ورنه عاشق ز نفس خود کاهد

بازداشتن دنیا طالب حق را از راه حق و خواستن حق را بمراد خود نه کمال آن بود که خود را به مراد حق بگذارد

عشق با نفس گر در آویزد   عاشقی آب روی خود ریزد
عشق با نفس را علامت چیست   وان که این عشق داشت بنگر کیست
بر زلیخا که نفس بر آشفت   دایه درس وصال او می گفت
ساخت او هفت خانه بردر بر   صورت فاحشه دران تصویر
نفس بی حیله کی بود در راه   بر حق از ستر اوامان میخواه
هم بدایان خود بگفت آن زن   بود دستش استاد دایه در هر فن
عرض دارید پیش یوسف روی   هم شنویدش به مکرها دلجوی
بر شما گر شود به وصلت کام   من بجائے شما بگیرم کام
هر چه می کرد دایه ارشادش   دست ازان وصل او نمیدادش
نفس و دایه بهم بر آشفتند   هر زمان پندهاش می گفتند

زین همه حیله‌ها چو در بگشاد — پند دیگر به زجر یوسف داد
میزنش دره تا شود رامت — حاصل از وی از آن بود کامت
چون زلیخا ز دایه این بشنید — راحت نفس خود دران ره دید
زجر او بهر کام خود درخواست — این نه در عشق و عاشقی شد راست
عشق بند رضای معشوقست — هرچه دارد برای معشوقست
نیست او تا رضای خود جوید — او به تسلیم دوست می پوید
اینکه با نفس بود شد در شور — کرد از بهر خود به جانان زور
دوست را در مراد خود درخواست — این نیاید به عاشقی‌ها راست
خواستن دوست را به خود هستیست — این نه معراج هست این پستیست
دوست را بهر خویش مے خواهد — زان سبب او ز هجر می کاهد
هرکه در راه عشق باشد خام — دایه او ز دوست باشد کام
پخته را کام دوست کام آمد — عشق بر حال او تمام آمد
وان که عاشق به کام خود باشد — آدمی نیست دام و دد باشد
آنچه باشد مراد نفس ای مرد — آن جدا از خدا نه خواهد کرد
نفس تا یار مطلب خود هست — راه بر عاشقی نه دادش دست
عاشق پخته نیست خامست او — عاشق آرزوی و کام است او
دایه چو خلق را برنجاند — تا ازو کام خویش را راند
او رضا جوی نفس خود باشد — او به نیکان همیشه بد باشد
نیست نیک آنکه هست بر کامش — هست خود خام و بشمرد خامش
هستی خویش پیش رویش هست — زین سبب میل دار رویش هاست
هرکه زاینگونه پای در ره ماند — نام او عشق خاص هفته خواند
صد هزاران فساد ازو جوشد — او براه فساد مے کوشد
از چنین نفس زود نفرت گیر — بر تو در راه این غل و زنجیر
بند افتاده در تعلق خویش — این طلب سد راه او در پیش
نفی بر هیچو حال باید کرد — تا شود مرد در طریقت مرد
هرکه خود بر مراد او خواهد — ز آرزوها رها همے خواهد
عشق بی نفس را همین رویست — او نه از دوست آرزو جویست
وانکه را آرزو بود بر دوست — دشمن دوست دوست نی نیکوست
گر دهد کام باشد این یارش — ورنه شد دشمن و جفا کارش
گوید این دوست بر مرادم نیست — دل ازین هیچ وقت شادم نیست
مے کنم خدمت و نه یابم داد — دارم از دوستیش صد فریاد
شکوه در دوستی روا نه بود — بر چنین عاشقی وفا نه بود
مدح او گر به رو برو گوید — قدح او نیز کو به کو گوید
گر بگوید دلش برآورد است — شکوه در شکر او از آن کرد است
مدعی هست نیست مخلص او — در رهِ عشق نیست او را رو
عاشقی را که نفس در ره مرد — لذت وصل او به دارین برد
بعد ازان راحت است و آسایش — نیست در بند جود و بخشایش
دوست هم بر مراد او گردد — متحد هم به رنگ و بو گردد
نفس اماره مے نیابد بار — اوست از بهر مطلب خود یار
چون که سرهنگ ذره بنواخت — شانه گاهش از و جراحت ساخت
شد زلیخا ز پرده در فریاد — گفت دستت ز ضرب کو نه باد
شانه من شکستی ای ظالم — نیستی بر جراحتم عالم
آن زننده درین تعجب کرد — زخم بر یوسف است او را درد
چونکه دیدند شانه شد مجروح — جسم را عشق کرده همچون روح
ضرب بر شانگاه یوسف بود — روح ازان اتحاد خود بنمود
اندرین جا بلند شد آواز — ظالمان را ز ظلم دارم باز

گر کسی را کسی برنجاند
شد چو در بایزید این مشهود
هر کسی ضربتی بمن دارید
شیخ دین سالم آن همه مردند
هر که داند خدای را حاضر
وانکه داند خدای را غایب
غیر دانسته گر تو بستیزی
در حقیقت همه یکی باشد
تن زدم من ز گفتن این راز
زانکه لا یعلمون ز احوالند
دوست از هر نفس رنجانی
صورتی همه گر ندیدند او
گر نمی داشت نفس در این کار
خویشتن را ز خلق به دانی
نفس تو مر ترا بر این دارد
نا کسی را ز خود نرنجانید
مور را نیز سر به جای هست
سوزنی حق ز موز ظاهر کرد
ور همه مستحکم به خلق شد خلاق
هم زبان بند کن ز بدگوئی
خود بد بینی به دیگران گفتی
گر سخن حق بود گذار د گوش
این سخن گر بدست ای ناکس

هر که کس را برنجاند آن زخم بر وجود خود مشن خود را بود
بر هر که تو از دیده بد می نگری | از چهره وجود خود می نگری

حکم کردم اگر فاد ارید
زانچهان حسرت ابد بردند
بر کسی اوست می شود زاجر
دین و دنیاست خاسر و خایب
اوست سالم تو خون خود ریزی
تو دو دیدی در آن شکی باشد
روح را کس کنون ندارد باز
همه گر هم ز دست خود نالند
عاقبت این تراست در رائی
تا به یوسف چنین اپسندند او
داشتی از مراد خود زنهار
دیگری را به عیب می خوانی
می کنی ظلم بر تیا وارد
ورنه رد جزا فرو مانید
در جهان ذره هم خود را هست
با سلیمان از این سبب سر کرد
مستحق را اندر رسد احقاق
تا نه بینی از آن سیه روئی
چون سگ عوعو کنان بر آشفتی
فحش را در جواب او خاموش
از خدا اجر این مراد انس

خاییان بر تنش زده خنجر
حاضران کرده دست از کوتاه
باشد آن را ز غیر بر خویشش
می زنی غیر را دین هشدار
می خراشی خروش آن بر تست
این دو بینی ز روی نفست بود
اهد قومی دعا کنم بر خلق
نفس تا با تو است توئی ظالم
همه گر بود پرده در پیش
چونکه او را ز دید بر خود بود
میشدی بر مراد یوسف او
عیب خود را هنر شماری تو
قصه را انده ام کنون یکسوی
گر به موری رسد ز کس آزار
خواند مهمان خود سلیمان را
هیچ کس را ز خود میازارید
او سمیع و بصیر بر حالست
این زبان بهر ذکر حق دادند
نیک خویان که نیک خود دارند
نعوذ بالله فعلی مجتنب می باشد
نیت من بود همه فی الشمار

او بخود ظالم است در مانده
بر مریدان خود همی فرمود
بود خنجر زننده ای ره مهر
زانکه بودند از خدا آگاه
باشد اگر درست شد کیشش
نیست غیری و زخم آن بردار
نیست بر غیر زخم آن در تست
وا بر این مصلحت ترا نمود
دیده ام حس نارسا ز فراق
کس نماند ظلم تو سالم
هم زلیخا ز فکر آن بیشتر
پس زلیخا به نفس خود بد بود
می نمودیش یوسف از خود رو
چشم انصاف بین نداری تو
هستم اندر نصیحت بدگوئی
فیل عادل نخورد شد و در کار
گرد در پیش خوان مهمانرا
ورنه آزار را ز فتنه رسد
منتقم بهر تو در هر افعال است
اهل حق را به گوشش نه گشادند
گوش خود کی بسوی او دادند
هیچ کس را ز بد خود مخراش
از کلام ادب زبانی خواه

زین نصیحت که مر ترا دارم   شعله شعر از خدا دارم
بد مگو بر کسی که هستی بد   این نه بر دوست این ترا بر خود
چون سگی تو بدلق درویشان   می نه بینی خدای در ایشان
سگ ز مردان حق بحق ببرد   در رهِ حق ز صدق روی آورد
آدمی بوده سگ شدی ز خیال   دست حسرت بوقت خود می مال
نیست شرم و حیا ز کردارت   تو درختی و این بود بارت
آن فقیران که اولیا هستند   صرف در طاعت خدا هستند
روز و شب بر خدا قریب استند   حق محب آن همه حبیب استند
گر فقیری حقیر خواهی دید   بایدت از خدا در آن ترسید
گاه باشد که اولیا باشد   راضی از حال او خدا باشد
بندهٔ حق کسی که آزارد   حق کجا دست باز از و دارد
در دلت خار خار آن آزار   هم غیور است واحد القهار
گر بگوئی که هم منم بنده   سر به طاعت بخواجه افکنده
خواجه کی امر کرده است این کار   پس ز خود خواجه را مکن بیزار
هست تحقیق خواجه عادل هست   برندارد ز داد دارین دست
میکند بو دهان تو زان فیل   می ستاند پس از تو جان زان فیل
کرده در مثنوی شه دیندار   قصهٔ فیل را بما اخبار
لیک بخواندن فقیران بار   وای بر حال آنکه فقیران زد
میکنی غیبت و سیه روییت   تا سما رفته است بد بویت
پس احادیث شد درین وارد   غیبت کس مکن تو ای بارد
نام کس را که میکنی بد یاد   بر تو انجام کار تو بد باد
نام کس میبری به بد خوئی   پیش مردم تو نیز بد گوئی
آنگه از تو میکنی عصیان   گفته گر تو راست یا پنهان

شد زبانت برای بد گوئی   ای تو بد گو چو کلب بد بوئی
آنچه گفتی تو هست کیفیت این   در خود انصاف ده بخویشتن بین
هست در زنده گدائی او   دوست پنهان از تو تو او را جو
سگ که شد عارف او ددی را ماند   حق بنامش کتاب خود را نواز
یاد حق کن به غیبت هر خلق   گشته غرق مذبله ناحق
میوه گشت مردم آزاری   شرم کن شرم چون خدا داری
ذکر حق کرده جمله را مذکور   روح شان جسم شان شد از آن نور
پس کسی را که نام شد درویش   بد مگویش نه قهر حق اندیش
هست در محفل خدا جایش   از بد و نیک تو چه پروایش
میزنی ضرب بر خدا بسیار   شد از این فعل حق ز تو بیزار
بر غلام تو زند کس ضرب   می کشد غیرتت بصارت حرب
پس از این حال گر قیامت هست   هر زمان از خدای پاست هست
هر دو مجبور حضرت اوئید   پس چرا عیب هم همی گوئید
عادل است او بظالم و مظلوم   نیک و بد ها به پیش او معلوم
گوشت از فیل بچه گان خوردی   جان سلامت ز فیل کی بردی
جان نه تنها خلل در ایمانست   هر که بد گوی وای بر آنست
مغفرت از خدا بهر عصیان   بنده گناه است از سر احسان
او ابد در بلا گرفتار است   مصطفی و خدا ازش بیزار است
بد مگو بر کسی که هم در آن   او کند نفع مر ترا نقصان
گفته مصطفی قبولت نیست   پس شفاعت هم از رسولت نیست
کرده است او نهان ز خلق عیان   پیش مردم تو راز جان هر آن
شاهد جرم تو شده مفصل   پاک شد او ترا است بد حاصل
خوانده باشی ز حضرت حبیبی   شد به دشمنی به زاهدی پیدا

هر دو با هم به حرف در بودند / تا دمی هم دگر بیاسودند
فاسقی نیز شد در آن حاضر / گشت در نوحه دیده کس ناظر
حالت شان ز فضل خود درخواست / خواستش از خدای آمد راست
گفت یارب مرا ز نیکان کن / از من آمد بدی تو احسان کن
موقنم من ز دل به غفاری / در خور من تو مغفرت داری
چون برآورد عاصی از دل آه / حاجت او روا شد از الله
گفت زاهد که فاسق است این مرد / سوی این چشم وا نباید کرد
شد ز رویش نگاهم آلوده / این زمان دل ندارم آسوده
یا الهی مرا ازین کن دور / تا نباشم به حشر این محشور
از چنین کس مرا جدا کن زود / دور بودن ز روی آنم به
شد اجابت دعای آن زاهد / بر خدا او به ذات خود واحد
وحی آمد به نزد روح الله / کرد او را ز حال شان آگاه
جای فاسق بهشت خرم شد / بهر زاهد مکان جهنم شد
هست در بوستان ازین مرقوم / بوستان را بخوان بکن معلوم
نور مهتاب را چو سگ بیند / او جز از عف عف به خویش نشیند
از بد کس ز تو نپرسد کس / بس کن ای بدزبان تو در خود بس
اهل حق را که می کنی بد یاد / جز بدی بر تو بد نخواهد داد
آدمی را که در وطن بد برد / دیدی آخر بر او چه بار آورد
چشم بر علم و طاعت خود کرد / خاک آدم به چشم او شد گرد
نور حق گرد از و نهانی داشت / نور افروخت دود از و برداشت
گفت اعلی من آدمی اسفل / او یکی را دو دید و بود احول
همچو او تو به خلق غیبت گو / ترک این کن رضای حق میجو
گر تو نیکی و دیگری بد هست / حق بد او ترا نخواهد بست
از زنا صعب تر بود غیبت / پس لعنت چراست بر غیبت
او بدی کرده بود در پرده / تو بدی پیش مردمان کرده
شاهد حال تو مسلمانان / آن بد تو بروی تو خوانان
حیف برآنکه بر تو دارد گوش / کاش میزد بروی تو پاپوش
هیچ از و بد به چشم خود دیدی / ای تو کذاب چون نترسیدی
شاهد میلهی تو نادیده / تو ز ناکار و تو زنا دیده
آن حدیثی که در حق کذاب / گفت پیغمبر اولو الالباب
کرد از امت خودت معزول / از دروغست بر تو این محصول
شاید از کس به گوش تو نرسید / بار رسید است و نفس تو نشنید
یا ز الحاد فطرتت بود / از احادیث عقده ات نکشود
آنچه گفتی اگر دروغ است آن / غین در عین زان تر النقصان
هم سر خویش در گریبان کش / عیب خود را ببین که آنت خوش
چیست زین گفتگو ترا حاصل / ای تو کذاب و حرف تو آفل
پیش قومی که کرده اظهار / نیز از گفتگوی تو بیزار
غیبت ار رو برو نمیگوید / از کلام تو عیب تو جو بشد
نیک بختان نهاده سر در پیش / گرچه ره گشته چنین به کیش
از چنین گفتگوی سودت چیست / تف بروی تو تف بدبسان زیست
ذکر حق حرف نیک را توفیق / چون نداری تو محرمی تحقیق
از تو نفعی که میرسد بر او / بدگوئیش بگیر از آن او
هم مده هیچ هم بدش هم گوی / تا نه گوید لعنت از هر سوی
چون تو کردی ز صحبت آدم / گشت یک موی از زبان تو کم
در دهانت ز حرف بد انحاس / شد دهان تو کی نداری پاس
حرف تو همچو گوز از آن بدبوی / سامعان تافته ز حرف تو روی

اهل مجلس همه مسلمانند — نیک و بد از تو نیک میدانند
وانکه بد هست وانکه بدکردار — گر تو نیکی به بد چه داری کار
او ترا هیچگه نرنجانید — هم از او کار بد بچشمت دید
او نیازرده تو میازارش — نیست انصاف بر تو در کارش
گر ازینسوی مردم آزاری — آدمی زاده نیستی ماری
پس ازین فعل تو دد و دامی — پیش خلق و خدای بدنامی
نیک مردان ز کس که آزردند — خشم خود را ز خود فرو بردند
حکم حق آنچه بود آن کردند — هیچ کس را ز خود نیازردند
گر تو در خویش نیک می بودی — هر همه بر تو نیک بنمودی
وان گروهی که نیک خو بودند — بر همه خلق حق نکو بودند
جرم هم عاصی ز لطف بخشیدند — از خدا نیز لطفها دیدند
هم خدا جرم شان از آن بخشید — از سر فضل سوی آنها دید
عفو کردن ز جرم حق در خواست — شاید اوصاف حق بدانی راست
گر برانست ترا درست ایمان — پس چرا نیست عمل در آن
گر خدا را سمیع میدانی — پس بغیبت زبان چه میرانی
آن کسانی که نیک و بد کردند — آن نه بر تو برای خود کردند
کردن غیبت از صواب هست — در کدامین صحف کتابت هست
گر گناه است پس چرا کردی — این چنین حرف بد ز نامردی
زین عمل گر کشاده شد کارت — باشد آخر کساد بازارت
نهی کرده این خدا و پیغمبر — تا نفتی تو ز حکم ایشان سر
آنچه گفتم شنیدی از تحقیر — کی کند در نهادت تو تاثیر
دارم امید چونکه خواهی مرد — با خود ایمان ازین نخواهی برد
سبزه از شوره خاک کی روید — هر که را هرچه جوهر است جوید
طینتت از ازل بد افتاد است — این سخن را بگوش تو باد است

قصه دیگر که پیش پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم گفت که فلان شخص در مسجد زنا می کند و پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فرمود لو سترت بثوبک لاجرلک الله - قال النبی صلی الله علیه وسلم من ستر المسلم ستره الله تعالی

نیک مردان که خوی حق دارند — بر همه عیب خلق ستارند
اشرف انبیا به مسجد خویش — بود در روزه نهاده سر در پیش
دانست دل را بسوی حق حاضر — حق هم از لطف سوی او ناظر
دیده در خویش تو حق ستار — اندر آمد کسی و کرد اظهار
شد فلانی به مسجدی پنهان — با زنی تا کند زنا در آن
شرع را حاکمی تو بازش دار — آن زناکار را بر آن مگذار
مصطفی را ز گفتن این راز — داشت از حالتی که بود نیاز
همچنان نیز بر مسلمانان — باشد از گفتگوی تو نقصان
ظن خیر است از مسلمان شرط — پرده پوشی از اهل ایمان شرط
تو ظن نیک کس که بد کردی — باز گو زین چه نفع خود کردی
بر خدا می سپارمت اکنون — این دعا را اجابت است مقرون
مصطفی ساعتی تغافل کرد — ساعتی همدران تامل کرد
شاه مردان به پیش رویش بود — حکم آن کار را بر او فرمود
گفت بشتاب احتسابش کن — در خور فعل بد عذابش کن
شرع را پاس داشت در این حال — آن شهنشاه دولت و اقبال
چون علی المرتضی قدم برداشت — با تانی براه پا بگذاشت
تا رسیدند به در مسجد — همچنان بود بر توقف جد
کرد با مدعی بلند آواز — که نما بر من آن چه گفتی باز
لیک اندر شدن توقف کرد — اندران داشته جدل با مرد

بدگمانی که اندرون بودند   حرف و آوازهای بشنیدند
در مسجد امیر دین بگشاد   دست در دست مدعی بنهاد
چون شدند اندرون نبود کسی   چه نمودند بهر شرمش بس
مدعی شد خجل در آن ساعت   ماند بر مرتضی سر از طاعت
شاه گفتش خجل نشین یکچند   از چنین ژاژها زبان دربند
می‌کنی غیبت مسلمانی   لعنت حق ترا بهر آنی
آمد و گفت یا رسول الله   هست مر غیب را خدا آگاه
هر طرف جستم و شتابیدم   هیچ چیزی در آن نه من دیدم
محتسب بر نهانی است ستار   حکم کن ای تو سید مختار
کار بد هست چشم شاهد خواست   گر بود باشد آن شهادت راست
شاهدی تو شرع را باطل   زانکه کوری ز چشم ای عاطل
حرف تو گر به پیش شرع آید   حد زدن بر تو شرع فرماید
عارف روم کرد این مرقوم   تا حق و باطلت شود معلوم
مرشد مرشدان دین است او   در طریقت شه یقین است او
گر بود هشت چشم گفتی راست   راست است راست با تو هم واخواست
شرع فاسق شمارد آنها را   پیش صادق ندارد آنها را
اندر آنجا نشدی حاضر   تا نگشتی به کار بد ناظر
حضرتش را ببین چه غفاری است   خواستن شاهدش ز ستاری است
چون شود چار چشم را یک زر   آن گواهی است شرع را منظور
نی ترا چشم و نی ترا گوش است   دیو از ظلمت تو در جوش است

از ره غیبت برون رفتند   تا ندانست کس که چون رفتند
پیش کردش که دانما این راز   چونکه اخبار آن تو کردی ساز
کس ندید نزد تا عتاب آرند   قدر اندکی احتساب آرند
گفت دیدم ز کار آن بدکیش   برده را اندرون زنی با خویش
زانچه گفتی تو من بدیدم آن   دعوی تو به نزد ما بهتان
این سخن گفته وز ره برگشت   واصل محفل پیمبر گشت
رفتم آنجا به امرت ای سید   بهر تحقیق حال کردم جد
دیدن غیب کس ندارد دست   شرع را اعتبار ظاهر هست
شرع بر دعوی دو شاهد خواست   چار چشم آنچه دید باشد راست
بر تو باشد دو چشم و آن بی نور   هر چه حق است آن ز تو مستور
آنچه گفتی تو کار بینائیست   دیدن آن به هیچ کس وانیست
چشم حقست و گوش باطل دان   این خبر را ز مثنوی می‌خوان
شاهد چشم صاف بینا شد   گوش را اختلاف بینا شد
شاهدی هشت چشم منظور است   ورنه حرفت ز صادقی دور است
هم گواهی درست و هم تعزیر   هست هر چار را درین تقریر
گر مسلمان و مرد دین بودی   چون نه زان کار چشم پوشیدی
در نماز از امامتی معزول   همه گر شاهدیت نامقبول
آشکار و نهان بصیر است او   بر همه کارها خبیر است او
هم گواهی گواه‌ها بر راست   شرع را نقد شاهدان واخواست
بر قبولان حق شدی حاسد   همچو ابلیس طاعت فاسد

باز کردم بسوی مطلب خویش   حرف در اتحاد دارم پیش

در بیان آن که آدمی زاد را بشر می‌گویند و بشر بی خیر و شر نمی‌باشد

آدمی زاد را بشر گفتند   در قدر نیز خیر و شر گفته
وصف آدم که علم الاسماست   گشت حافظ در آنچه نهی او راست
هیچ کس ماحی قضا نه شود   که بی خواهش خدا نه شود
با چنان علمهای او نغزید   بی گناهی به دهر کس کی دید

ما همه عاصی و گنهگاریم
چشم بر سوی فضل حق داریم

گر کند جود جمله آزادیم
ورنه هر کس اسیر افتادیم

نیست بدگوئیت مگر عصیان
از معاصی کبیره اش میدان

آنچه اثبات تست میروید
شرح ایمان تو همی گوید

او ز عیب و هنر خدا بین است
بر خدا مؤمن و خدا دین است

عشق ناخام هست نفس است آن
نیست در عاشقی درست ایمان

صد هزاران فساد از و روید
قدح معشوق خویش می گوید

عشق بازی و پاک بازی کن
دوست را باش و بی نیازی کن

گر تو بر خویش یقین داری
به که دل را به او همین داری

چون زلیخا به یوسف آن فرمود
بر تن خویش رنج و درد افزود

حال پنهانش آشکارا شد
داشتن غایبش نه یارا شد

پس به چیزی که عیب می دانی
گر نه از سوی غیب میدانی

از بدی غیر عبرتی بگزین
از همه خویش را فروتر بین

ورنه بنما که جز خدائی چیست
آشنا که و آشنائی کیست

مرشدم بر همه درین ارشاد
تا نیارد بخود کسی بیداد

آن زلیخا که مست یوسف بود
جمله اشیا چو یوسفش بنمود

دایه چو شد ز دوست دور افتاد
زانکه این نیست عشق را بنیاد

آنچه سر زد ازو همان در اوست
از بدی بد ز نیکوئی نیکوست

گفت با خود که بند من افتاد
این ندانست او که هست آزاد

رفت آزاد و ماند خود در بند
از سر خویش موی از آن می کند

کودکی شد به زاهدان شاهد
گفت فاسق به نفس خود زاهد

نفی و اثبات اگر همی خواند او
در چنین کار در نمی ماند او

مصلحت در طریق میدانند
ره باصلاح خلق میرانند

آنچه نهیست باید استغفار
هر زمان سوی واحد القهار

ای تو بدگوی شو بحق تایب
ورنه باشی تو خاسر و خایب

نفی کن خویش را که آزادیست
چون که فانی شده فانیست

هر که ایمان بوحدت حق داشت
چشم از نیک و بد بحق بگماشت

عشق چون پخته شد فنا جوید
او ز معشوق خود رضا جوید

دوست را بر مراد خود خواست
آن نباید به دوستی ها راست

هست عشق مجاز را این حال
چون بود عشق ایزد متعال

در خور حسن او ادب در عشق
گر کنی نائی از آن بر عشق

آنچه زان سوی خواست آن میخواه
در ره عاشقی چنین کن راه

چون زدش هر نفس بخواهش خویش
بر تن خود از آن رسیدش نیش

زد به یوسف رسید بر خویشش
گرچه بود است پرده در پیشش

بر همان عیب خود گرفتاری
پیشت آمد به قهر جباری

نفی در هیچ کارها باید
تا به اثبات راه بگشاید

نفی می کن نه چشم بد بینی
ورنه آسیب آن بخود بینی

هر بدان را بدی مکافات است
عادل و نیک و بد همین ذات است

هر طرف کرد روز خوبی خویش
خوبی خوب آمدش در پیش

عشق یار رضا و تسلیم است
ورنه ره پر ز آفت و بیم است

چونکه یوسف ز خانه ها بگریخت
هم زلیخا خود آبرو را بریخت

هیچ ره بند کس نخواهد بود
راه آن کو خدا بخود بگشود

جرم خود را بنام یوسف بست
نفس از نیکوئی که وادادش دست

کرد غیبت که هست یوسف بد
بایدش بر بدی کنون حد زد

وان کسانی که ذاکر این اند
مؤمنانند و رهبر دین اند

مصطفی و علی ز کوشیدن
قصد کردند و عیب پوشیدن

بد ز عصیانست دیدن عصیان
نیکواں بر بدآں نیکی یار
اہل حق را است چوں چنیں ستار
سوی ہر کس بچشم نیکی بین
زاں نہ در دخدای را بردہ
کای خدایا تو نیک کن کارش
گفت وجود مرا شجر بشمر
خوب خوبیش آشکارا کرد
بر مر بدان خویش دارم بند
نیک و بد از خدا الیقین دانند
بر ہمہ پاس دار ایمانم
نیم شب در دعا بر آرم دست
بخش توفیق ذکر خود کردن
ہیچ کس را ز خود نبا زارند
پیش ازاں نہی کن تو در کوشش
من فقیرم بہ کس نہ بد گویم
باز ترسم کہ آں نہ انجام
گو بد او خویش را برادر گفت
خویش را در نسب بداند بہ
از رہ خرقہ شد تفاوت ہا
عزت حق پرست را دارند
من برادر بہر مسلمانم
اہل دین را برادر دینم

ہر دو کردند احتراز ازآں
ہم بمبعوث چوں خدا ستار
دست از عیب کساں بردار
تا بوی نزد حق تو نیک آئین
ناورد پیش آنچہ بو کردہ
من نرنجیدہ ام ز کردارش
ہست پاداش سہک شاں این
بر ہمہ نیک و بد مدارا کرد
تا نیفتند زیں بلا در بند
توبہ از فعل زشت بر خوانند
رنگ پیئے بہر عیب و نقصانم
زانچہ نیکی است بر ندارم دست
دہ بہ نسیانش حرف بد کردن
پاس او را بپاس حق دارند
تا شود حرف بد فراموشش
از خدا خیر خلق مے جویم
زیں نصیحت مرا ز بد دشنام
ایں سخن سخت نا برابر گفت
دیگرے را ز خویش خواند کہ
نزد حق بہ بود عبادت ہا
حق پرستاں تا بحق یارند
گر مسلمان برادرش دانم
دعوئے اخوتست از ایم

نیکواں را کسے کہ بد گوید
ای تو بد گوی کہ نخور زینساں
گر تو نیکی بہ بد نکوئی کن
از بدی بداں تو حق کن یاد
خواندہ ام من کہ کردہ است عیسیٰ
آں یکے گفتش ای نبی اللہ
آنچہ در ماست آں زما آید
من نہ بد گفتہ ام بہ غیبت گوی
ہم خدا را بصیر بشناسند
ہم خدا را سمیع دریابند
کار من خلق را دعاگوئیست
ای خدا خلق را تو رحمت کن
زانچہ منہیست اجتناب آرند
چونکہ بد گو بغیبت آورد ای
یا الٰہی بحال ما بخشائے
بر مسلماں بود نصیحت دین
از سخن ہای نغز تا بد روی
زانکہ او بے حیا و خود بین است
مے نداند کہ ز آدمی زادم
سید قوم حق پرستانند
حیف من نیست من برادر او
ہم مسلمان برادرم خواند
اینچنیں بزم مصطفیٰ آراست

قہر حق را بخویش میجوید
ہست ایں عاقبت نز النقصان
پردہ پوشی و نیک گوئی کن
حق کند سوی نیکیت ارشاد
بہر بد گوی خود دعا بر خواں
بر بداں چوں شدی تو نیکی خواں
نیک را فعل نیک میزاید
دارم اندر نصیحت او روی
خویشتن را حقیر بشناسند
سر بجز ذکر خیر بر نایند
از ہمہ نیک و بد رضا جوئیست
بر بدی ہای شاں تو نعمت کن
رای بر جانب صواب آرند
با خدا راہ راستش بنمای
نطق خود جز بہر کس بکشای
تا بر آید برادرش از شین
باز ازاں خوی بد شود بدگوی
با مسلمان ہمیشہ در کین است
بودہ است یک حوا و یک آدم
جز خدا ہیچ بہ سے داند
زیں سخن نیز خاک بر سر او
چوں مسلمان مرا ہمے داند
ہرچہ او گفت صدق ملک آنست

گفت قومی که اهل ایمانند
همه گر جمله خویش و اخوانند

هم همین است حکم در تنزیل
خوانده این آیه بر نبی جبریل

می تراود بهر آنچه در وی هست
بعد ازین دارم از نصیحت دست

باشد از قول مصطفیٰ این راز
کرد بر ناس امت او آواز

اندرین هم حدیث وارد شد
باید ایمان بمادران لابد

رتبهٔ من فزون ز بدگو کم
از سخن های تو چه دارم غم

خار و خاشاک از ره او رفت
اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ گفت

او که رنجید از اهل ایمان نیست
زان برادر بهر مسلمان نیست

هر که نام کسی بزشتی برد
همچو دو خون آن مسلمان خورد

خوردن آدمی ز دد باشد
غیبت کس مکن که بد باشد

من فقیرم بخاک افتاده
بیکس و بی نوا و آزاده

جز خدا خلق را نه خالق کس
همچنان رزق را نه رازق کس

باش بدگو به کوچه و بازار
هم تو هم سامعان تو درکار

آن عزیزانی که ره طی کرده اند
گوش بر بانگ سگان کی کرده اند

از سخن های تو چه پروایم
غور به اعمی چگونه بنمایم

از کسی نیست هیچ پروایم
در حقیقت درست شد رایم

چون تو بسیار هرزه گو هستند
مرشد است او و من مریدستم

قلب من نور ذکر حق آراست
ـــ رند آنچه از من آید راست

از من اینک ببین چه میروید
من چه گویم کتاب میگوید

ما غریقان بحر العرفانیم
غیر عرفان زبان نمیدانیم

هر درختی جدا جدا اثمار
ما درختیم و اینست ما را بار

پیش ازین قصهٔ زلیخا بود
موج این بحر گشتیم بر بود

او پی نفس خود به یوسف زد
آمد این فعل او به طبعم بد

یوسفان را کسی نیازارد
اندرین شرم از خدا دارد

نفس آشفت و نیکها دیدی بد
میرسد از خدا به نفست حد

نفس ازین گونه کار را گوید
سالکان زین نجات میجویند

تا ابد کار زشت رو تابد
سوی خوبی و حسن بشتابد

بحر در یدِ قدرتِ حق هست
کس ندارد بحالت خود دست

تلخ و شیرین بهم بیامیزند
از هم از خویش دور بگریزند

حضرت مولوی جواب گفت
سگ ترا خواند چون ز تو آشفت

مولوی پیر و رهنمایم هست
در ره دین گره گشایم هست

دارد از عون بدستِ خود دستم
خورده افیون و بنگ از آن مستم

حق همی گویم و نی لافم
هست از خلق چشم انصافم

تا قیامت همه بخوانندش
بر مصنف دعا رسانندش

شکر و حمد خدای میگویم
در رهِ شرع مصطفیٰ پویم

جز نصیحت سخن نمی گویم
زین عمل از خدا رضا جویم

عشق را نفس را بیان کردم
پیش این قصه را از آن کردم

این طرف زین سبب برآشفتم
این همه بهر منبع او گفتم

هست بدگوی گرگ یوسف خوار
او ذلیل این مغروران بازار

تا بود نفس باشد این کردار
بر همه پس ز نفس خود زنهار

در ثناهای نیک کرداران
گشت آن را طبیعتم باران

او فتادم به لجهٔ دیگر
غرق کردم گذشت آب از سر

هر طرف هر که را زش جا نیست
حاکم ست حق و حکم ستا نیست

شور شی در نهادِ من افتاد
از زلیخا بیادِ من افتاد

این مجاز است رهبر توفیق ... می نماید به رهروان تحقیق
چون زلیخا ز نفس باز آمد ... از سر عشق در نماز آمد

باز آمدن سالک از دنیا و آنچه نفس او در دنیا میخواست و قدم نهادن او به رضا و تسلیم و رسیدن او به مقصود

عشق یک جذبه به کارش کرد ... تا برآورد از نهادش گرد
هستی و نفس او ازو برداشت ... عشق او را بجای خود نگذاشت
یک شبی تب به بسترش انداخت ... تا که محتاج بر طبیبش ساخت
حاذقی در زمان طلب کردند ... التجا زود دوای تب کردند
چونکه بر نبض دست را بنهاد ... حکم بر فصد کردن او داد
دید عشقش چنین حرارت کرد ... اعتدال مزاج غارت کرد
گرم در راه عاشقی کوشید ... تا بحدیکه خون او جوشید
باید آن خون ازو برون آید ... تا روانش دمی بیاساید
باید از نشتری کنون رگ زد ... تا که آن خون ز جد کشاید بد
راه این سیل تا کجا باشد ... تا بدر با دلش فنا باشد
نشتر آمد به بوسهٔ دستش ... کرد کار آنچه در عمل هستش
چون که خون از رگش تراوش کرد ... گشت پیدا که چیست در وی درد
چون شد از خون او زمین رنگین ... داد از نام یوسفش تزئین
بود عنوان عاشقی آن نام ... شد ز شنجرف در صحف ارقام
بر زمین نام او نوشت از خون ... این سخن یافت رنگ تا اکنون
بود یوسف تمام و باقی پوست ... کرد ازان پوستش تراوش دوست
با چنین حال نفس او تا بود ... خواست از دوست بهر خود مقصود
بهر خود گنج دوست را بخواست ... زان نیامد مراد کارش راست
بر نصیبی ز حق یقینش نی ... دین و آئین دوست دینش نی
همچنان پر ز دوست شد منصور ... ذکر کرد آن قدر که شد مذکور
بعد ازان تا قیامت است رنگین ... عشق را هست اینچنین تلوین
رنگ عشق است آن گل هستی ... چون ترا خورد و تو شدی مستی
هر گل و لاله که می‌روید ... بهر ما زان خبر همی گوید
هر خزان و بهار ازان شاهد ... از هر اشیاست جلوهٔ واحد
باطن و ظاهر است آن یک ذات ... کرده در خود لباس از ذرات
دید در خون خویش خود از یار ... کرد از هر عاشقان اظهار
گفت زاینگونه چه مکن در راه ... تا نزاود ز صبغت الله
همچنان من ز نشتر بدگوی ... داده ام زانچه در من از آن بوی
همچو باید فنا شدن در دوست ... تا بود دوست مغز و جسمت پوست
همچو باید گداختن خود را ... جملگی دوست ساختن خود را
لحم و شحم تو پر چو شد از دوست ... تو همی پوست تو نیز از اوست
در خود از دوستی تماشا کن ... چشم تو چشم او چو شد وا کن
هست در پیش پردهٔ پندار ... آن به ذکر خدا ز خود بردار
گرم عرفی عاشقان این است ... هر کجا عاشقی درین دین است
هر کرا عشق آنچه خواهد بود ... از سخن های او تراود زود
هست تحت اللسان ترا اسرار ... می دهد بو چو میکنی گفتار
طالبی زین سخن سوالم کرد ... ظاهرا هر کشف و حالم کرد

در بیان آنکه در نهاد هر که هر چه است او همان می تراود

گفت بدگوی در حقیقت بد گفت ... از بدی خوبی ترا بنهفت
آنچه گفتی تو این نصیحت بود ... پیشوای جهان چنین فرمود
از تو شیرین کلام از و چون تلخ ... حرف و بحث تو غره از وی سلخ
آنچه گفتی تو نزد حق مقبول ... هست بدگوی و حرف او معزول

احمد حرفِ تو رحمتِ الله
هر دو بدگوی لعنتِ الله

گفتمش گوش کن درین اسرار
میکنم بهر تو همه اظهار

تا موحد شوی تو در عالم
پی ز عالم بری از اقوالم

منکه ماهیِ بحر العرفانم
قدرِ خود را ز بحر میدانم

نیستم مارِ خشکی و کهسار
تا ز نیشم رسد به خلق آزار

کوزه گر بحر گشته است در جوش
کرد این کاره پیشه را در پیش

جمله اسبابِ آن مهیا داشت
تا که تخمیر کوزه ها انباشت

کوزه و آب و گل همه یک بو
گر دو در آن وجود ها موجود

بود از عشق حُسن خود در جوش
که دکف آب را شد آن روپوش

طینتِ کوزه شور و شیرین کرد
این ضد آن و آن ضدِ این کرد

آب در کوزه طعم کرد امید
در خور آنچه طینتِ او دید

آن مُرید انتظار میدارد
چشم از بحر بر نمیدارد

گشتیم موج مے برد هر سوی
بحر میگویدم ز وحدت گوی

هست بر آن مرید این ارشاد
گرچه مستم نرفت از وا زیاد

تشنه است آب خواهد از دریا
اندکے خورد و دارد استسقا

چون به سایل جواب می گویم
هست با او به تربیت رویم

تا ز من راه و رسم آموزد
رهروان را چراغ افروزد

بعد من جانشین من باشد
همچو من اوستاد فن باشد

ای خوشا حال آنکه دریا دید
چشم خود را ز دید کف پوشید

صاف دریاست طینت کف دُرد
وانکه کف دیده ره نخواهد بُرد

کف ز بحر است و هم فنا در بحر
آشنا شو شنا بکن در بحر

عقل کف را وجود بشمارد
زانکه در بحر او فنا دارد

آنچه از خاک شوره شد تخمیر
آب در وی گرفت از آن تأثیر

طعم او تلخ شُد از آن طینت
بود تلخی ازل در آن طینت

دیو بر سوی خاکِ آدم دید
سر ز طاعت ز بختِ بد دزدید

این ندانست زیر کف دریاست
هرچه کف هست آن ز دریا خاست

نیست کف را ز خویشتن هستی
کف ز دریا بدان که وارستی

غیر طینت شور و شر دارد
نیستی نشأ دگر دارد

نیست را نیک و بد گوارا شُد
زانکه هستیش غرق دریا شد

کرد دریا وجودِ او برپا
زان بر و اسم و رسم شد پیدا

او بدانست زیر خاکش چیست
نور از چشمِ کور بس مخفیست

کف که دریا ز لطف پیدا کرد
بهر تخمیر کوزه ها کرد

منجمد ساختش بقدرتِ او
گشت آن کف ادیم سان در رُو

نام آن را تراب بنهادند
هم بنایش بر آب بنهادند

جوش عشقی که ابر ساخت
آتش از پرتوش وجود افراخت

آتشِ عشق وجودِ آتش شُد
عشق خود رای و تند و سرکش شد

موج او هم نسیم پیدا کرد
تا پُر از موج روی دریا کرد

چون در آمد به آب و خاک آن باد
کُوزه ها را وجود شد بنیاد

نام اینجا ز چار عنصر شد
بحر و بر گشت و بحر بر بر شد

آب و خاک از آن بهم آمیخت
طینتِ کوزه ها بقالب ریخت

کوزه ها بهر خویش پیدا کرد
هم در آن کوزه خویش را جا کرد

چار ضد جمع شد در آن یکدم
نامِ آن کوزه شد بنی آدم

خاک بر عنصرات غالب بُود
آدمی را وجود قالب بود

عنصرِ آنچه غالب است آن اوست
غالب از آتش است و آتش خوست

ور بود باد خوی بادش هست
بادیت را نمیدهد از دست

ور بود آب آبیت دارد
خوی خود را ز دست نگذارد

هست ازین چار کوزه اسباب	مبدعی آن مسبب الاسباب
اندران کوزه هر قدر گنجید	ریخت تا کوزه موج دریا دید
آب هم در خمیر آن کوزه	کرده است مشتِ خاک دریوزه
همه گر احتیاج دارند	زندگانی از آب و نم دارند
هرچه اشیاست زنده آبست	آب فی جلوه های وهابست
جان هر جان ز جان جانانست	هر که شد عارف آن بر و جانست
او جز آن چار جلوه دیده است	همه زین چار بار پوشیده است
وحدتِ بحر کثرت از خود خواست	تا وجودِ من و تو آمد راست
ورنه بذات این یکی دُر بود	آن در از خواب خویشتن بربود
کرد از آب خود دُرِ خوش آب	زانچه خواندیم این همه اسباب
کوزه را بحر گر بگوید کس	بد نگفت است تو باصلش رس
فکرِ این کوزه گر دکان آراست	هرچه برخاست آن ازان برخاست
ز آبِ شیرین و شور شور انگیخت	هم ز خود پرده در میان آویخت
برزخی در میان هم برپا	کرد از علم خویشتن پیدا
تا قیامت بهم بیامیزند	هر دو از هم ز ترس بگریزند
شور و شیرین گذاشت هم خود نام	تهمتش نی بخاص و نی بر عام
بحر از آن بگونه خویشتن را خواست	نیست چون و چرا زمایان راست
کوزه پرده ازمیان برداشت	دید شیرین و شور چون سرداشت
او در آن بحر رفت و شیرین شد	چون که هستی گداختست این شد
گرچه کف بود کرد خود را آب	آب شو باز آب را دریاب
بعد ازان شور نیست شیرین نیست	آن موحد غریق تمکین است
سازوار است او بهر احوال	از ازل دید بحر را یک حال
او ز شیرینی که در خود داشت	تلخی و شور را ازان برداشت
هست او در تعینِ اوّل	گشته از هر تعینات افضل
خود فروتر ازین نیاید کس	آب شیرین و تلخ بیند بس
گر ز اسباب شد سوی بالا	شور و شیرین نشد دگر پیدا
جز سبب نیست عالم اسباب	شور و شیرین ازین سبب دریاب
ضد همدیگرند در لذت	تا بود فوق هم بهر لذت
مدح گو قدح گو فنا اینجاست	هرچه بینی همین همه دریاست
بیزبان است را کیش ماهی	هست گویا بحمد اللّٰهی
همه گر گردمی بیامیزند	لذتی هم ازان فرو ریزند
هرچه ازین دو میشود مغلوب	لذت آن سوی غالب و منسوب
کوزه ها پر ز شور و شیرین نیست	زان یکی کفر و زان یکی دین است
پرده را کوزه ها نمی بینند	تا ز شورش کناره بگزینند
شور گوید که طعم من بهتر	ای تو شیرین براه من کن سر
تا نه بینی که لذت من چیست	من چه هستم مراد زین من چیست
شورِ خود را شمارد او شیرین	زانکه او راست غفلتی ازین
زانکه شیرین بکام او تلخست	او ز تلخیِ خود نه خواهد رست
لذتِ کوزه شور یا شیرین	نیست امروز هست از دیرین
کوزه را که آب باشد شور	چشم پوشنده گانش گردد کور
حرف بر سامعان غیبت گوست	تلخ و شوراب آب اندر اوست
یا هر آنکس که او مصاحب شد	حسنتت کرد لازم و لابد
غایب از علم او خدا باشد	او نه زین راه از خدا باشد
بر سمیعی حق ندارد علم	تا کند وقت حرف کردن حلم
زشتی خویش را در آن رو دید	چشم خود را ز روی خود پوشید
سوی آئینه کرد بر رو لف	آن بر آئینه است براو لف

اوست گمراه و تابعان گمراه / حق طلب ترک صحبت از وی خواه
تندرستی و صحت احوال / بودن آن کوزه را بناشد حال
همدران حال بحر را شاکر / همچنان آب شور را ذاکر
قدح آن آب پاک میگویند / سوی ایجاد خویش می‌پویند
همت دون شان بآن در ساخت / همچو خفاش کو بشب در ساخت
هم ازان کوزه هاست غیبت گو / آب شیرین و صاف از دم جو
انما المؤمنون ظن الخیر / نیست او را ندارد آنسو سیر
بر نهادش ضعیف ایمانست / قدح کوزه زان بهر مسلمانست
ذائقه خوش نه کرد کس زان آب / خیر آن کوزه این قدر دریاب
حرف زو در کتاب کس ننوشت / زان که در قول و فعل هست او زشت
نیست مؤمن به مؤمنش ایمان / یافتن اندرو دمی نتوان
مومنی همچو خویش باشد او / گرچه او نیست کس نیابد رو
قدح کو بدان بنه افعال / او بدریاست مدعی زینحال
این هم از اختلاف مذهب هاست / پس تفاوت ز هم بمشرب هاست
وان که بینا به موج توحید است / او نه بالا همه یکی دیدست
با کسی کو بود ازان عالم / تا به آن جنس خود شود همدم
کفش کج را بپای کج جاییست / طالب اوست آنکه کج پاییست
جنس با جنس خویش دارد میل / همچنان همدگر هزاران خیل
منبع شان ز وسعت دریاست / تا ازان آب کوزه شان پیداست
راست جز راستان نیامیزد / از کجا او ز راه بگریزد
بی نماز و غبی و کج در ذات / بهر ترجیح کرد این آیات
قادر راست کز کجی آراست / بهر ترجیح ز آستانش خواست
ذل ابلیس و عزت آدم / از همین شیوه شد درین عالم
قدر شیرین ز آب تلخ افزود / هیچ شیرین جز آن نخواهد بود
چونکه آدم صفی لوا افراشت / دیو ملعون ز کبر سر برداشت
کوزه ها هر دو را تماشا کن / هر دو بگذار و رو بدریا کن
اندرو دید بو و آدم است فانی / تلخ و شیرین دگر تو میدانی
گر برون زان نهی به هستی گام / شور و شیرین بخود گذارد کام
گشت مردود تلخ و او مقبول / هست معلوم آن و این مجهول
اصل این هر دو آب از دریاست / بحر شیرین و شور خود ز خداست
سالها گرچه او عبادت کرد / خالی از عشق بود و عادت کرد
کرد طاعت که تنبه سر خویش / او فزاید ازان به پیش از پیش
فضل حق رتبه ها بر و بخشید / گشت خودبین و پای او لغزید
ذات ازان از هدایتش واداشت / سر براه ضلالتش بگذاشت
زان با علی با سفل افکندند / خلق بر طاعتش همه خندند
نیستی خاص ذات ایشان است / لازوال و مقرب ازان است
دارد او را دو کلمت التقوی / کرد در خویش نیستی پیدا
از کم و بیش مانده است یکسو / تافته از قبول و از رد رو
زین سبب رحمت خدا دارد / هم بحق بنده هم بلا دارد
فارغ از جور و از بلا صابر / نفس خود را بطاعت است جابر
اختلاف مطالب نفس است / زین ریاضات غالب نفس است
اوست مغضوب و او شده مرحوم / این مقرب شد است او محروم
آدمی را که خواند و مفسد / بود خود مفسد و شد این جاحد
این قدیمیست تا ندانی سهل / هست هم عصر مصطفی بوجهل
همچنان هر کجاست خوشخوئے / آفریدند مفسد و بدگوئے
کوزه را که آب شیرین است / روز و شب گفتگو بس از دینست

همچنان هر کجاست خوشخوئی
گر زند حرفی از صوابش هست
گرچه خود روی بود شیرین بود
گر نه بر سنت نبی باشد
آنکه او راست صحت احوال
طعم شیرین و شور دریابد
حنظل و انگبین به او بدهد
انگبین را به گاو خر نه دهد
هر خر زهره آفریدندش
اندرو شعله در نمیگیرد
روغن از هم نمی دانند
ذکر خیر از زبان شان کم جوی
عشق چیزیکه دانسته است پنهان
کوزه اش پر ز آب حیوان بود
اگر کسی شوره آب را بشگافت
به بریزی به سیره سر خوش
صحبت دون کند شما را دون
کس نه گوید دگر که شیرین است
هرچه گویند گوش از آن بر بند
هرچه گویند آن هبا گردد
زانچه گوئیم تا قیامت هست
آنچه بد هست نف ببند از اند
بر من آن به که نیک گو باشم

آفریدند ضد و بدگوئی
آن نه خود روی کن ادا کس هست
غرق اصلش از سر دین بود
نیست ره رهروش غبی باشد

هر که را ذائقه صحیح است طعم هر چه آنچه طعام دارد دریابد

او ز هر شور و تلخ نیستر تابد
او بگوید که انگبینم به
گر خورد در مذاق افزون دهد
لایق انگبین ندیدندش
شمع در بزم شان همی میرد
شهوت و آبروی افشانند
زانکه هستند از ازل بدخوی
چونکه داکر درگ نمود از آن
جسم او نیز پاک چون جان بود
آب جز زهر از و نخواهد یافت
آب نی هست بهر او آتش
هست کنعان مثل درین اکنون
صحت ذائقه به کس این است
چشم از دید روی شان بر بند
هم حیات ترا وبا گردد
سامعان را از آن سلامت هست
دور از بزم خویشتن سازند
این چو آب است و من سبو باشم

کوزه را که آب شیرین هست
آب شیرین ز چشمه اش خوشند
گر رود راه و آن ره دین است
رافضی رفض دین همی داند

چونکه دریافت شور و تلخست این
آن که زایجاد هست حنظل خوار
آن در آن جسم و جان گوارا نیست
بلکه آن به ز انگبین دانند
نور چون نیستند این کوران
شیر خوردند از شمال این قوم
از یمین خورد چون زلیخا شیر
شد ز حال خمیر چون شاهد
آب حیوان کسیکه نوشیده است
چون برآید ز کوزه آن بدبوی
از چنین کوزه دور بگریزند
آب شیرین به شور را گر آمیخت
از سخن های ناقصان پرهیز
بر سخن های شان بقائی نی
حرف شان لایق نوشتن نیست
اهل حق بهر حق بحق ذاکر
این شنیدن الم بود برپا
تا ز من هر که آب آشامد

رد زوشب گفتگو بس از دو بنیست
هر که نوشنده بود از آن نوشند
پیروی پیشوای آئین است
بد به نیکان دین همی خواند
باشدش نیز ذائقه بر حال
با نف اندازدش بخاک از کین
نیست او را به انگبین بازار
ره سخن را به سنگ خارا نیست
انگبین را ز خویش افشانند
ستر و عصمت نه بر چنین عوران
اوفتادند در ضلال این قوم
گشت پیدا ز خون او تاثیر
وحده لاشریک له واحد
هم از آن چشمه چشمه جوشیده است
تشنه را آب از و نیابد روی
آب او را به مزبله ریزند
در زمان آب روی خود را ریخت
گر نیابی ره عدم بگریز
مستمع را از آن صفائی نی
چاره اش غیر دور هشتن نیست
در بد و نیک هر دو کس ذاکر
این مبادا اثر کند در ما
جانش از تشنگی بیار آمد

بابه کشت که آب من افتاد — خوشه و خرمنے ازان برداد

هر که جز حق به جمله شی لا کرد — قطره چشم خویش دریا کرد

از ازل عشق باد وستی دشمن — مے نه گنجد در عاشقی دو تن

نفی میکن ز غیر و خود انجام — ناتوان بود یک نفس آرام

همه را که آتش افروزد — دود با اوست تا که می سوزد

چون که چیزے نماند نه بود دود — دود بر همه بهر هستی بود

عشق را اتحاد مے باید — تا به کس راه باب بکشاید

از دوئی گفتگوی و غیبت هست — آن دو بین صورتی نخواهد بست

احولی کرده است این احول — تا شنیدن کلام او افضل

هر که بر حرف او گذارد گوش — دوزخ از جان او بر آرد جوش

باد او کرد و آتشش افروخت — دین و ایمانش خواهد این ره سوخت

هر که بر وحدت خدا ایمان — دارد و دارد احتراز از آن

خود نه سازی مصاحب خویشش — ز آمد و رفت ره مده پیشش

خوی او میکند اثر در تو — دین و دنیاست بفضل این بر تو

حرف بدگوی را نه باشد مغز — پوست ها بهر سوختن شد نغز

هر که اهل است حق همے بیند — پیش بر غیر بین نه نشیند

دیدن از غیر چشم بر بندد — بلکه بر ریش غیر بین خندد

نفی کردن به غیر بینی هست — نفی کن کز بلای خواهی رست

غیر و خود را چو یک صفت بینی — اندکے نور معرفت بینی

ذکر چیزے که مے کند ذاکر — آن شود پیش چشم او حاضر

ذکر تخم محبت مذکور — غیر ازین نیست هیچ ره دستور

هر که هر چیز دوست میدارد — ذکر نامش ز خویش نه گذارد

تشنه آب آب میگوید — هم ازین ذکرش آب میروید

میشود زاین طلب چو دریا او — چونکه تلخ است همچو سودا او

دارد انفاس را ز غفلت پاس — تا نه باشد به غیر ذکر انفاس

ذکر تو هست غیبت مردم — نیش چون کژدمے زنی تا دم

یاد حق را گذاشتے یک سو — سوی بطلان ز جیب نهادی رو

می کند ذکر رویت پیدا — بعد ازان هیبت حالت ای شیدا

باز شرحم به نفی و اثبات است — ذکر کردن دلیل باذات است

گر کنی ذکر حق جز این بینی — ور جز اینست خود سزا بینی

بهر اقرار حق زبان دادند — نی پی فحش نطق بکشادند

از زبانے که نام حق بردی — چون دل اهل حق بیازردی

از خدا شرم بایدت آدم — زین تو شیطان شدی و او آدم

آنچه گویند وجد و حال اینست — بهر این رقص صوفیه دالست

ذکر حق مے کنند و حق هستند — با همه نے عداوت گستند

همچو حالت بهر که شد رو داد — گر کند رقص از ان مباحش باد

هر کرا عشق مے نماید روے — مے نهد هستے همه یکسوی

آنچه باقیست آن بود باقی — ذاکران راست ذکر او ساقی

نفی شد هستئ که مے گویند — همچنان گم شده همے جویند

وان که دریافت گم شد او از آن — وانچه دریافت یافتن نتوان

گر بگویم منم دروغست این — عیب باشد چنین سخن در دین

ور بگوید که او شعورش هست — آن به اهل شعور نه دهد دست

راست گویند و راست کردارند — هرچه دانند راستی دارند

نور گشتند و نور مے بینند — حق ز اشیا ظهور مے بینند

خویش را غیر را یکے دانند — وحده لاشریک له خوانند

از سخن هیچ چیز نه گشاید — دیدن از حال خویش مے باید

نفی میکن ز خویش هیچو کام / خود باثبات می کن انجام
چونکه اثبات شد شوی مسرور / بخشی از خود چراغ ها را نور

شد چراغ تو آفتاب از جهد / کرده ره را فتح باب از جهد
عالم از نور خویش روشن کن / بر همه رهبری درین فن کن

پیشه انبیای دین اینست / حق شناسی است دین یقین اینست
از نکو دور شنو این بازار / هست یک سو زین سخن زنهار

از مثال و مثل منزه نیز / هوش بی هوشیست این ره نیز
نیست این حرف را زبان بر حال / هر که دانست شد ز گفتن لال

زانکه این حال را علامت هاست / این به گفت و شنید نیاید راست
با خدا لیست راه پیوستن / از خود و نفس خویش وارستن

هر که تسلیم شد رضا در او / در بد و نیک کس نیفتاد او
از بد و نیک خود بپرهیزد / تا که نفس از نهاد بر خیزد

سالها بایدت درین ره بود / تا ز نابود خود به بینی سود
سالها بایدت بره کوشید / تا توانی تو دیدنی ها دید

آن خدا جو که گوش بر من داشت / از ازل اشتیاق این فن داشت
خورده شیر همین یمین خوست / هم به اصحاب این رهش زو بست

منتظر طالب است بر ارشاد / سبرم از بحر این طرف افتاد
شرح احوال او درین ارقام / آخر لجه می شود اتمام

این سخن ها بعالم خویش است / لیک ما را فسانه در پیش است

یک رنگ گردن عشق زلیخا را با دوست و پیوستن او بوصل یوسف علیه السلام از یک رنگی که آن فنای سالک ست از خود

چون زلیخا ز عاشقی شد پیر / سیر آمد ز کوشش تدبیر

رفتش از چشم نور بینائی / هم نه بودش از و شکیبائی
از زر و مال نیز مفلس شد / وصف او نقل و نقل مجلس شد

فقر بر حال او شهادت داد / هم باین عاجزی براه افتاد
گرد جهد ثابت اندرین اطوار / عشق از صدق بود بادی بار

هم ز خود خویش را تهی کرد او / عشق را چون غذا فزود او
دل بو باطن بدین حق اقرار / کرد قفنیکه دید بس آزار

گفت با خویش جز رضا دادن / نیست در عشق پای ننهادن
داد انصاف از آنچه دیدم درد / نفس من راه من ز حق گم کرد

هر که از راه راست شد اینجا / هست چاه هر کجا که نهد پا
نفس بر خویش آمد از هستی / گفت فانی چو میشوی رستی

کرد اقرار جرم خود بر شاه / یوسف است صادق و منم گمراه
منکه او را بوصل خود خواندم / چونکه کامم نداد از آن راندم

نفس من خاین و امین بود او / زین ره از دست من نیاسود او
جان بلب آمدم ازین احوال / نیستم غیر وصل او آمال

وانکه افسانه اش نمیدانند / پس بگو احسن القصص خوانند
عشق او را ز هر طرف بگداخت / از هر آمال نا امیدش ساخت

و بد چیزیکه داشتم در دل / نیست امکان که آن شود حاصل
سر ز انصاف در بغل بنهاد / عشق فکرش باصل ره بگشاد

در ره عشق راهبر عشق است / نیک بنگر که هر دو سر عشق است
تا نه از خویشتن تهی گردش / در طریقت نه رهبری گردش

چونکه بسیار سوختش در راه / ساخت اکنون ز رسالتش آگاه
از چه ره دور او فتاد از دوست / عقده ره بوصل چه با او ست

عشق و فکرش ربود دل از دست / پس نمودش که این طریقت هست
گفتش اکنون نگاه کن در خویش / نیستی تو به کیش یار از کیش

بت پرستی خدا پرست است او   تو به کفری ز کفر رستست او
گر نباشی چو او مسلمان تو   می نیابی وصال جانان تو
فکر بر اصل آمدش اکنون   بود ازین ره به عمر خود محزون
بود در عمر سنگ معبودش   زان حجر هیچ عقده بگشودش
دین خود ضد دین جانان دید   بر سر خود ز عیب خود پیچید
گفت او در رهی و من راهی   اتصالم ازان نه شد گاهی
او پرستد خدای و من این سنگ   دارم اکنون ز بت پرستی ننگ
چونکه چشمش به عیب خود افتاد   دید بر خود ز دست خود بیداد
گفت بر بت که ای سد راهم   کرده بودی ز دوست آگاهم
چونکه طالب ز نفس باز آید   بر چنین حالتش بناز آید
مال و زر بوده نت زره انداخت   بینوا و فقیر با حق ساخت
خویشتن را ز بت جدا ساند   مرده خود را براه اندازد
خویشتن را شکسته ام بسیار   با تو دارم کنون شکستن کار
بعد ازین من به دین دلدارم   از همه دین و کیش بیزارم

هر کسی هر طرف که مشتاق است   آن طرف تخلقوا باخلاق است

پرسیدن شخصی از ذوالنون که مذهب تو چیست و گفتن او که مذهب ربی

کرد شخصی سوال از ذوالنون   مر ترا چیست کیش ای مفتون
گفت در مذهب خدا هستم   از همه کیشها جدا هستم
گر نه زینسان بوی نبی سالک   ای تو مملوک و هستیت مالک
مذهب خضر تست هشیاری   عیب را جرم راست غفاری
وصف ذاتش حلیم بر کردار   بر بدان او کریم در هر کار
هر چه اخلاق اوست آن را گیر   از همه قول و فعل خود میر
همچو او معتکف شود پنهان   جمله عالم چو جسم از آن تو جان
همچو او باش بی خور و بی خواب   مذهب او باین صفت دریاب
از هزاران صفت که دارد دوست   گر یکی در تو هست ترا نیکوست
زان یکی آن هزار می زاید   جهد در آن که ترا باید
گر بگوید کسی که بی توفیق   کی بیاید کسی ره تحقیق
بر حق است این ولیک در حق خواست   بندگانرا بخویش زین ره راست
کرد ان شرح مذهب ذوالنون   در همین کیش شو تو هم مفتون
از همه رنگ و لون فنا شد پیر   باش بیرنگ و رنگ مرشد گیر
گر بگوئی که او نه جانان است   نیک بنگر که جان جان چو تست
تا ترا عشق مذهب و کیش است   در تو و دوست کوه در پیش است
گر تو بر کیش و دین او سازی   اندر آن بزم محرم رازی
ساختن با دو نیست شدن تسلیم   بشنو از گوش جان بس این تعلیم
دین چه باشد که رب دینها اوست   آفریننده یقینها اوست
صلح با مرشد است و با خود جنگ   تا نشوی زان برنگ او یکرنگ
تا زلیخا به پیش بت سر سود   در سوی وصل هیچ ره نگشود
همچو بت نفس می پرستی او   از بلاها از آن برستی تو
چون بت نفس خویش بشکستی   از عذاب و عتاب او رستی
اول و آخر است ترا محمود   سالک این است منزل مقصود
بود بالای در چه در پرده   خویشتن را دو رنگ ره کرده
لیک چون از ره فنا آمد   حاصلش وصل و مدعا آمد
دوست را دید و بر مخاطب دید   از بت و دین خویشتن ببرید
عشق بر باطنش همی آشفت   بیخود از خود بحضرتش می گفت
هیچ دینی و دین جانان نیست   کس جز این دین ز اهل ایمان نیست
زد بر آن سنگ سنگ تا بشکست   هم در آن لحظه با خدا پیوست

بت شکست او تو خویش را بشکن / بر خدا وصلی از این بی ظن
دست زد چون بعروة الوثقی / گشت از شش جهت ره حق وا
وانکه تسلیم شد همه دنیا / هست او خدا برا و پیدا
چون همه اوست غیبت او را نیست / غیر نیکی دگر نکو را نیست
چون زلیخا بر این طرف ره برد / از همه کیش و مذهب خود فرد
این چنین رشته در گلو چون بست / رفت سر رشته اش از آن از دست
چون از آن دست خویش را وا داشت / دوست در جسم و جان او ره داشت
از همه کار خویش باز آمد / در ره پاک بی نیاز آمد
این طرف راه را ندانستم / کرده ام کفر تا توانستم
بر بدیها حدود کرم بی حد / حد به بی حد بره نه گردد سد
بت ... سالک مرا دستی شد / گر به خویشی تو بت پرستی شد
گر ز صدق است آنچه میگویم / کن نگاهی ز مرحمت سویم
یکدم از خود مرا فرد مگذار / دست بر دست یوسفم بسپار
طالبا در طلب اگر عمرت رفت / در طلب باش آفت
در تو بود است جرم و شد آن جرم / لاجرم دیده تو در ره کرم
هست امید آنکه بنوازند / مر ترا تا ابد جوان سازند
گر ز عمر تو یک نفس باقیست / در طلب باش گر ز مستا قیست
تا ابد واصلی در آن درگاه / هم محقق و عارف و آگاه
حالتی رفته از کجا آرم / نادران بندگی بجا آرم
آنچه باید مرا محالست آن / لیک در قدرت تو هست آسان
چون درت نیست هیچگه بسته / راه ده سوی خود به بن بسته
آن قدر کرد در طلب دو گرم / شد کرم نرم و کرد از آن آزرم
دست از امید خویش باز نشی / غیر از این کوشش هیچ ساز نشی

بت شکست و بدین یوسف شد / ناجی از حسرت و تاسف شد
هر که تسلیم شد شدش تسلیم / آنچه میخواست از ره تعظیم
عیب دعاری بحضرت او نیست / هیچ شکی بوحدت او نیست
چشم توحید بین همه حق دید / هم از این راه رفت و نور مطلق دید
داشت زنار در بغل پنهان / که منم عاشق این مرا جانان
این دوئی بود و شد در این ره پیر / بود شش آن رشته در طریق زنجیر
گشت یکرنگ عاشقی در دین / کرد آئین چو دوست در آئین
عاجزی و نیاز کرد اظهار / گفت بر معصیت توئی غفار
در تو از جرم من فزون احسان / مشکل من بکن بلطف آسان
چون ببریدم ز بت ترا جستم / مهر این از روان خود شستم
لیک خوابی که دیده ام زین پیش / نیست چیزی مرا جز او با خویش
هم مرا در تشفیع حالم کن / هادی ره در این ضلالم کن
من که او را بسوی بد خواندم / لاجرم تا کنون ز ره ماندم
گرچه شد در کشایشی تو دیر / ساز از وصل خویشتن آخر سیر
مر ترا هم ز دست تو شستند / بعد از آنت به سوی خود جستند
عمر اگر رفت تو ابد هستی / لیک گر با خدای پیوستی
باشد آن یک نفس قبول افتد / مطلب و مقصدت قبول افتد
زانچه زین پیش شد شدم تائب / هستم از خویش خاسر و خائب
گر مرا عمر رفته باز آید / آن همه صرف در نماز آید
ناامیدم کنون من از مقصود / از همه ره توئی کنون معبود
در دعا نیز مختنق از و مبر سست / دوست زانسوی رضای او میجست
پیش من این دعا از آنسو بود / [illegible] در راه راست رانمود
عشق در عمر امتحانش کرد / باشد اندر سلوک آن زن مرد

پای برجای ماند مدت‌ها / دید از روزگار شدت‌ها
در طلب ماند تا نه پا افتاد / صبر در وقت تنگ دستیش داد
بوالهوس را کجاست این احوال / او برا هست هر مه و هر سال
پای برجا نمانده بر جاده / عمر خود خود به باد در داده
هیچ راهی بسر نبردست او / در هوس زاده است و مرد است او
بوالهوس را کجاست این احوال / عاشقی را بلاست استقبال
استقامت عطای آنسو نیست / تا که او مستقیم در کو نیست
سالها رفت در راه از مقصود / هیچ بوئی نه حاصل او بود
عاقبت فضل دوست با او ساخت / بر وصال خود از کرم بنواخت
اول او را براه ایمان کرد / باطنش باز یوسفستان کرد
جستن دوست کار آسان نیست / عاشقی هست نان و آسان نیست
عمر خود را بسر به محنت برد / روزها را برنج و غم بسپرد
درد خود صاف کرد اندر راه / باشدش فضل عاشقی همراه
هم از آنسوی راه او آمد / ناامیدی پناه او آمد
هر که در شرع استقامت کرد / جای در مأمن سلامت کرد
مورث و موردش طریقت بود / استقامت همه بر او بنمود
معرفت زاد از سلوک او را / هم حقیقت نمود زان رو را
منبع هر چه شرع و سنت هست / باش سالک مده طلب از دست
مذهب مصطفی بکن در پیش / حق مراورا معلم است در کیش
مذهب اوست مذهب الله / واصلیت بحق از این ره خواه
چون شوی مستقیم این جاده / باش اندر نماز ایستاده
زانجهت میرسی تو بر مقصود / زان بشرع محمد محمود
چون زلیخا ز کفر باز آمد / شد مسلمان و در نماز آمد
چون بر او ره به لطف پروردند / آن مسن گشته را جوان کردند
باز داد از عمر مصروفش / در جهان کرده از آن معروفش
در طلب عمر سالک ار هفته است / آن نه عمر است ز عمر یک هفته است
اجر یک هفته اش چهل سال است / از زلیخا خبر نزادال است
موی کافور رنگش از پیری / گشت مانند مشک خود قیری
هم مقلد خضاب در مو کرد / مو نه بر خویش از آن سیه رو کرد
مبشو در سه روز خود رسوا / می‌کند رنگ خویش را پیدا
کیس تو خود کرده نه از آنسوست / هر چه تبدیلهاست قادر اوست
صبغة الله را بقا باشد / داده حق بما عطا باشد
کرده او بود به استقرار / نیست تغییر را در آنجا کار
وان سیاهی که کس کند در موی / عاقبت بر دهد سیاهی روی
رو سفیدی تو از خدا میخواه / عمرها در نماز شو همراه
کرد خم پشت در طلب آن زن / بود از عشق در تعب آن زن
کرد از آب چشم خود سیلاب / تا که از دیده برد آب آن آب
سالکی کر سلوک از ایشان کرد / جان خود را چو جان جانان کرد
از طلب نی ملال بود او را / عشق چندان تعب نمود او را
هر چه در عمر گشت حاصل برد / کشتی خویش را بساحل برد
شرح این قصه هست ارشادات / راه رو گر طلب خدا دادت
تا دم مرگ راه میکن پیش / هست انصاف خضر تنش بر خویش
شد زلیخا در این طلب اعما / وصل می‌جست روز و شب اعما
فضل عشق آمد و جوانش کرد / بعد عمری که امتحانش کرد

گر دخم راہم از میانش دور
داد ہم بر دو چشمش از سر نور

نور چشمت زگریہ در ایں راہ
رفت تو وصل از خدا میخواہ

چوں شوی واصل آں دہندت بار
از طلب در تعب بحق میساز

چوں گلِ تازہ رنگ و رویش شد
بودنش ثابت آبرویش شد

چوں درخت جواں ببار آمد
در سلوکش چو اعتبار آمد

ہر کرا در طریق بگذارند
عاقبت بر مراد او سازند

ہر کہ را رنج بیشتر دادند
رنج را گنج بیشتر دارند

ہر کرا دیر تر بر آید کار
سبز تر گر ہم شد بر وصلش بار

عاقبت فضلِ عشق یاور شد
ہر چہ مے خواست زاں میسر شد

در پی جست و جو بسے بشتافت
جد چو بسیار کرد و مقصد یافت

تا چہل سال بود در بر او
زندہ گی صرف کرد در سرِ او

مرگ چوں در ربود از آغوششش
ہم نشد ہیچ از آں فراموشش

شد چو یوسف ز چشم او مستور
چشم ہا کند و کرد از خود دور

بود تا بود در ہوا داری
مرد ہمراہش از وفاداری

ہمچناں مردہ نیز شد دنبال
مرد ایں بعد ہفتہ آں سال

ہم بزیر زمین باو پیوست
عشق را ہست تا بایجاد ہست

ہست عشقِ مجاز را ایں حال
ہست سوئے حقیقت دلال

گرچہ ایں عشق عشق کردہ پیش
باخدا شاں ہست ز اینہا بیش

ہر قدر محنت آمدہ پیشت
اندراں خیر ہست در خور خویشت

عشق او چونکہ نامقید بود
سالہا در طلب دلش فرسود

عشق مطلق ندارد اینساں رنج
اکرم الاکرمین ست آں می سنج

ہست در ذاتِ حضرتِ او مرگ
عاشقش را ابد حیات زاں برگ

خود جمیل و جمال بخشندہ
ارحم الراحمین ہر بندہ

در سر تو اگر ہوائے ہست
آں ہوا را از دو نوائے ہست

او بعشقِ مجاز جاں در باخت
راہ ما پاک بر حقیقت ساخت

عشق حیِّ قدیم جاں بخشد
ناتواں سازد و تواں بخشد

زن کہ زاینساں در عاشقی ایں کرد
فرض شد ہمت اندریں بر مرد

نام یوسف بہر کجا مرقوم
ہست و ہمراہ ہست آں مرحوم

چونکہ ایں عشق او مجازی بود
نزد عشق خدائے بازی بود

حرف مردن بنام او خواندیم
دست از عشقِ مجاز افشاندیم

ذاتِ پاکِ خدائی ودود آمد
زاں وداد عالم وجود آمد

عشق در ذات او بود بسیار
نیست طالب کسے دریں بازار

عشق او حسن یار مے آرد
یار را پیش یار مے آرد

ہر کہ را عشق او ست انجا رگ
نیست او را بہر دو عالم برگ

زندہ ہر کس کہ مرد کی میرد
مرگ نفرت ز مرگِ او گیرد

اکمل الدین تو رنگ از اینہا گیر
باش در عشق و اندراں مے میر

چند روز یکہ دارد او بجہاں
باش مردانہ و مترس از آں

ہست تحقیق ہر کرا بگداخت
عاقبت بر مراد او در ساخت

باش در عشق و عاشقی یک روے
خود سیہ روی میشود بد گوی

عف عفِ سگ بگیرد رہ را بند
او در عف عف بگریہ تو مخند

با خدا بندہ گی بکن در پیش
مدعی کو بمیر اندر خویش

مرد خدا را بکن ز خود خشنود
صرفہ بر عیب کو نہ خواہد بود

نیک و بد پیش حضرتش پیدا ست
نیک میداند او دروغ از راست

خود سمیع است و خود بصیر آں ذات
پیش او نیست حاجت اثبات

شکر لله ترا مرادی نیست　　جز فنا هیچ اوستادی نیست
نی عناد است و نی بدی بر کس　　نیک خواهی ز حق تو هر کس

اوستادی تو محو الله است　　هم تو شو محو حق که این راه است
هست دنیا لئے نی فریبنده　　همچو یوسف تو شو شکیبنده

بر مرادش میار سر در پیش　　روز و شب کن خدا پرستی کیش
گرچه اول فشاندی از وی دست　　عاقبت در نکاح تو پیوست

آتشش فهم آنکه گشت از آب　　او چو انگشت شد سیه دریاب
او ابد رو سیاه خواهد بود　　حاصل او پناه خواهد بود

در ره ریخت باز نان کس آب　　حال او راز شعر من دریاب
آتش است این و صورتش آب است　　عامل این اسیر گرد الست

هر که آتش بکشت از آتش　　او ابد هست خرم و دل خوش
آتش صبر و فقر در خود زد　　کرد پیرش خدای بر خود سد

بر سر آتش آتش او افزود　　گشته خاکستر و ندارد دود
روید از خاک او گل و سنبل　　در ترنم از عشق او بلبل

بهر او بر خدا ثنا گوید　　زان ثنا ایش خدا رضا جوید
خاک شو خاک کشت زار آید　　فقر بر خاک نو بهار آید

باد در خاک تو امانت هست　　بر امانت مده خیانت دست
بادت از خاک چون رود بیرون　　به که باشد به ذکر حق مشحون

باش فانی که زنده گی آنست　　باش تسلیم بنده کی آنست

در اتمام قصه قصه را حواله کردن بر ارشاد مرید

کس بجز محو ره نمی یابد　　گر بود عمر نوح بشتابد
گفت ازین قصه بر سعید استاد　　کردمت سوی فضل شاه ارشاد

گر تو خواهی که شه شود خشنود　　همچنین در سلوک خواهد بود
دین و دنیا فدای جانان کرد　　بجز ازین سر بعشق نتوان کرد

او بعشق مجازه از نسیان کرد　　عشق حق راست جای خود آمرد
حسن او را ابد نهایت نیست　　زان بعشق تو حد و غایت نیست

صد هزار یوسف آفریداست او　　از کرم بر همه رسیداست او
هر چه پیداست شد از و پیدا　　صنع بر صانع است خود شیدا

صنع بر صانع ار نگیرد رنگ　　هست هر جزو مالی و از زنگ
بر زلیخا که عشق صنعت شد　　شد فنا لئے مراد خود لابد

خویش را در ره فنا بسپرد　　بعد ازان ره بوصل جانان برد
گفت طالب که ایجدا آگاه　　هر چه گفتی تو هست از نسیان راه

گشت تحقیق من که اصل اینست　　راه سالک بسوی وصل اینست
لیک گاهی ملال می آید　　گاه فکر و خیال می زاید

می شود رخنه در طلب زان حال　　هم باوراد ها ازان اجلال
از خطور و فطور آن آنکار　　میشود مانده سالک از رفتار

چونکه وسواس شد دران ها بل　　می شود کره می طلب زایل
گرچه زان بارها پشیمانم　　بستن راه آن نمی دانم

گرد عالی تو بخشدم همت　　تا کنم زان خیال ها عصمت
گرم رفتن ز صبح تا شامم　　چونکه بینم در اول کامم

هیچ بارم نه و گران بارم　　ای طبیب این چنین مرض دارم
از چنین آفتم رهائی ده　　آشنائی و روشنائی ده

گردنم کن رها ز قلاده　　تا که در راه باشم آزاده
در سوالی که من سخن دارم　　علت است و مرض که من دارم

گر شوم من بعیب تو عارف
می توانم شدن ز ره واقف

زانکه پرهیز بایدم کردن
این مرض را بصحت آوردن

تو طبیبی بهم درین بنمای
بند این حال کن و ره بگشای

گفت مرشد که بشنو ای سایل
در حق تست پرده ها حایل

تا نه خواهد شدن به پیش آن دور
هست انوار معرفت مستور

زانکه بسیار با تو کردم حرف
در تو نگرفت از که در ظرف

تا نه شد پاک باطنت از ذکر
می نیاید درست در دل فکر

فکر بر اصل هر کرا دادند
بر وی ابواب وصل بگشادند

فکر بر اصل فتح باب آمد
نام آن رای او صواب آمد

هر چه مرشد ترا همی گوید
دل رضا اندران همی جوید

زانکه او هست مکدر از آمال
غالب از آن همه بود سه حال

هر که مغلوب شد نه انسانست
رستن از این نه کار آسانست

این سه در گردن تو سه کوه اند
مصدر درد و رنج و اندوه اند

این سه در گردن سه قلاده
از سر نفس دون در افتاده

از تو تا دوست دو قدم راه است
در دو کارم تو کنده سه چاه است

اسفل السافلین بقعر تش نام
اندران نیست راحت و آرام

دوزخست آن و دوزخ آسایان
سوخته استخوان و خود خایان

اندران منزل و مکان دارند
راحت جان و دل دران دارند

خورده جام جحیم زان مستند
تا ابد مبتلا دران هستند

خورده اند از شمال شیر این قوم
او فتاده ز غفلت اندر نوم

در ره خود کمال آن دارند
در طریق شمال در کارند

هر چه دارند با خود از ایجاد
گر دو از قول و فعل شان رو داد

بوی جنت مشام شان نشمید
چاره از راه جسم شان کم دید

جسم شان کو نه زشو و نما بست
راحت و نفع خلق نایابست

خود چه دارند تا رسد بر غیر
کس نه دیدست کعبه اندر دیر

عزتت نیست کس به بتخانه
ساجد قبله هیچ آن خانه

هر که از اهل دین جدا باشد
در بلا به که مبتلا باشد

نزد مردان حق بلا بست این
پیش آن ناکسان ولا بست این

شکر دارند در نهان احوال
پیش ایشان بلاست نی اضلال

گر [illegible] از فکر شان فزون این عیب
مبتلا اند در بلا از غیب

کر بحق زان پناه می بردند
بر سوی اصل راه می بردند

مجتنب زان سه حال می گشتند
طالب وجد و حال می گشتند

نیست آن سوی لای ایشان راست
می کنند از خدا بلا درخواست

زین سبب در بلا در افتادند
جهل را اندران رضا دادند

بارها فضل شان خبر زان داد
نفس اماره عقد شان بگشاد

از خدا خود بلای میخواهند
طالب مال و طالب جاه اند

نام حق بهر آن همی گیرند
بس ندارند تا نمی میرند

دوزخ حرص شان نگردد سرد
عاقبت مرگ شان برآید گرد

کرد از آن شرح مولوی جامی
اوست در عارفان دین نامی

در بیان آنکه لذت دنیا به اهل دنیا چگونه است

گفت خبری فتاده بود بنام
تا گرفته بعضی از آن آدم

زده بر خوان [illegible] حرص خویش نعلست
باز لغزیدن آمدش زین پیش

بیدلی باخته ز نامردی
راه حیرانه پیش می گردی

زین سبب می فتاده می بر
سست دل ره به نزد کاهی [illegible]

جز رهِ حق بلا و آفت هاست
چون بر آئی ازان روی در چاه
عاقبت قدر همت ترالیش
رفت در کون آن مخنث بیخ
شکر میکرد بعد چندین لیح
هم فلک او فکند در چاهم
آنچه میخواستم مرا دادند
چون شد از میخ مقصدش حاصل
شد جوا نزال او ز میخ از کون
هیچ ره ندانست زان آلودن
راه بیرون ازین نخواهی برد
آن شمردند نسیه و این نقد
یا همی تا سر بمزبله غرق اند
گشته در جنگ از کم و ار بیش
باشد این بیش و کم حرص اورا
وانکه را کم زیاده مے جوید
فخر دارند اندران احوال
حرص اهل بهشت را نه بود
نے برنجند و نے برنجانند
یادِ حق است بهشت دیگر هیچ
دیو وام آنچه هست بنمایم
دیو از دست تو سحر مانست

هر قدم که نهی بره بیجاست
غیر راهِ خداست زاینسان راه
اسفل السافلین شده جایش
همچو کیرِ عذب ز سر تا بیخ
گشت پایم فرو بدانسان گنج
آن نه چه سوی عیش شد راهم
روزن و راه عیش بکشادند
ساعتی گشت ازان مفرح دل
خواست از چاه پا نهم بیرون
بود در چاه و میخ هم از کون
بر سرِ میخ زار خواهی مرد
چشم شان کور گشته است از حقد
آن همه آتش این همه حرقند
داند آنرا که مس و دولت بیش
مے نتابد ز جمع آن رو را
گردِ هر مزبله همے پوید
مے شمارند دولت و اقبال
طمع زان سان سرشت را نبود
غیرِ ذکر خدا نمیدانند
غیر ازین تو مدار سر در پیش
بر تو بابین ز دام بگشایم
زانکه جانت بنور ایمانست

گاه اندر چری در افتادے
بود شب تیره چون ز ره افتاد
بود میخی درون چه بر پای
چونکه در مقعدش در آمد سخت
او فتادم بترس از بامی
این زمان حاصلم همه کام است
زین کشاکش که پیش من آمد
اندکے حکه اش فرو بنشست
گر سلامت ز چه برون آیم
شکر در چاه میکن ای ناداشت
اهل دُنیا ز دولت دُنیا
اهل آمال را همین حالست
اهل دوزخ همه غذا خوارند
اهل دُنیا نه بهر دُنیا نیز
خواهد از آن کسے که کم دارد
وانکه را بیش حرص او زان بیش
هیچ ره حرص شان نمے میرد
نیست جز صحبتِ خدا کاری
هیچ حلاوت جز این نمے یابند
غیر ازین هرچه هست دوزخ دال
گر باین گفته ام عمل داری
زان سه حالت که پیش ازین گفتم

جُستی از جهد آن تو آزادے
زان فتادن بزیر چاه افتاد
گشت جائے نشستنش را جای
خویشتن را شمرد نیکو بخت
گفت آن دم که مرد ناکامے
گر چنین میخم عیش و آرام است
هر همے بر ریش من آمد
ساعتی خوشدل اندر و بنشست
باز بر خانه راه بنمایم
راه بیرون شدن اگر میدانست
گشته محروم لذتِ دُنیا
آنچه دارند دولت اضلالست
بهر اغذیه جنگها دارند
حاسدند باهم از پئے هر چیز
از سر ظلم و غضب بر دارد
مے نیابد ز هیچ ره بر خویش
جان شان ترک از ان نمیگیرد
نیست از حرص و آز بازاری
در ریاضات بے خور و خواب اند
ای تو مرغی ز طوبی آن فتح دان
پس هدایت تو از ازل داری
در رهِ دین و داد در سفتم

هست انجام طالبش انجال
نفی این کن که باشد این اضلال

جلق و دلق است خلق را این نام
بهر ترا گر دریں برانی کام

هر چه در گوش آید از پیرت
زان بکن خود بخویش تدبیرت

ظلم خود را بعدل ده انصاف
درد را درد و صاف را شو صاف

صافیت درد ها کند زان صاف
پس ز صافی تو در بهها مے لاف

صاف را درد را تمیز انسان
مے کند بے تمیز بر حیوان

هم ز من بشنو و هم از مردان
تا نباشی ز غول سرگردان

در احادیث نیز این باشد
نیز او را د اهل دیں باشد

زانچه بے اختیار شد رہزن
مرد را هست در طریقت زن

مزرعه تست هر چه میکاری
از برش مر ترا بود یاری

زانکه بے این بمنزل خانی
روز بردن بسر تو نه توانی

از براے مجادت است عباد
خوش کسے را ولد ز صالح زاد

در برش زیور از نکاحت هست
دیدن روی او مباحت هست

شرع این کرد مر ترا در بر
لیک بار لیست هم ترا بر سر

در حقیقت زهر دو سود انست
بر محقق چنیں درارشاد است

جز باو سوی کس نظر مگشای
بر زنِ اجنبی میاور رای

چیست انجام کارت از دنیا
داد بر امر شرع محکم پا

شرع بهر صلاح دارین است
دین و دنیات غیر ازین نیست

هر که بالغ بدایه کارش نیست
آنچه لذات اعتبارش نیست

گر چه اول دراں طلب گاری
آخرش چیست گر خبر داری

هم بدنیا خجالت از این کار
هم بعقبی عقوبتش بسیار

او نه خوب است دام شیطانست
آفتِ راه اغلب از آنست

شهوت و لذت وجود از نیست
اهل حق را ازین شکیبائیست

هر کرا همتِ خدا جوئیست
نزد او این همه سیه روئیست

اندکے فکر کن دراں باری
چیست انجام کار هر کاری

آن قدر جهد کن بصافی خویش
گر براه تو درد ے آید پیش

درد را هر که صاف میداند
در طریقت ز راه مے ماند

گاو خر درد و صاف کی داند
زیر بار است و راه میراند

هم بکن قرأتِ کلام الله
آنچه من گفته ام دران میخواه

باش سالک بجادهٔ تصدیق
هست انجامش عالم تحقیق

عدل حق از برای این کارت
کرده است چار زن بره بارت

در شریعت ترا حلال است این
مونسِ هر غم و ملالست این

هم تسلسل ازیں دراو را داست
بهر میلادِ عالم ایجادیست

ای مسلمان زنے مسلمان خواه
در رهِ حق رفیق تو در راه

حسن او را حلال زینت داد
شکر حق میکن آنکه اینت داد

در طریقت سلاسل ها ی است
نفس آنرا که بند و بدر الیست

از برای بقای این عالم
شد زن و مرد در بنی آدم

بار فسق و زنا منه بر خویش
گر تو مردی نظر مکن در پیش

زانکه باطل بود فریبنده
مرد و آن کو شود شکیبنده

لذتِ باطل آنچه میخست
دایه و دایه را همان بخیست

وان کسے را که زن کند تسخیر
نزد مردان تو نامِ آن زن گیر

وان کسے کو چنیں عمل کرد است
نزد مرد خدای نامرد است

شد زن اجنبی به چشمت خوب
دیو از سحر کرد آن مرغوب

حرص این ره بهیمه ات کرد است
دین و دنیات محنت و درد است

آنچه خواهی از دو بیت رها هست ... هم دلت باز دار از آن هم دست
چون کند آن هوا بدل منزل ... رفتن راه حق شود مشکل

امر حق را ز دست بنهادی ... خواهش نفس را رضا دادی
شامت آن دلت کند تیره ... پس شود چشم تو دران خیره

بیشتر بیشتر سیاهی دل ... می شود زان عمل ترا حاصل
گر از آن زن شود ترا فرزند ... رایگان شد چنین بخود مپسند

تو از او وز تو شود محروم ... کشت و کارے که کرده معلوم
تخم خود را و زراعت مردم ... کاشته کرده بر سرش را گم

گر شود دختر از زنا پیدا ... چون پدر را دادا و زنا را یا
گاه باشد که با همان دختر ... بے خبر میشوی تو هم بستر

چون که او را ز خود نمیدانی ... کرده رو سیه بیادانی
حاصل خود از این چه کردی تو ... تف بر و بیت چگونه مردی تو

زن به از نست اندرین کردار ... زاده اوست بینش او اظهار
گر مسلمانی و مسلمان زاد ... دین و دنیا مکن به خود بیداد

در بیان طالب جاه و حشم و شرح احوال آن

دوم آن سه خواهش دولت ... اوّل او دیدن آخر لت

زین دو دیدن تو پا فراهم آر ... نیست پادار دست ازین بردار
رفت از این طاعت خدا از دست ... تو به تحصیل آن شدی سرمست

زین کشاکش چه حاصل نفست ... هست در خاک منزل نفست
رنج بردی بدست آوردی ... کام نا رانده از جهان مردی

آنچه را تخت و تاج می نامند ... دشمن راحت اند و آرامند
بر کسانیکه این عطا کردند ... غرق در محنت و بلا کردند

در زمین دو خفتند با پیچش ... اسفل السافلین بود بیخش
خواب در چشم و جان حرام از آن ... تلخ شان لذت از طعام از آن

یک جهان دشمن است از پی شان ... خون دل هر زمان شده می شان
از سر فکر غرق در رنجند ... همچو بازیگران شطرنجند

ساعتی بهر تعب نشینند ... عاقبت آن بساط بر چینند
حادثات جمله مرگ را مانند ... در نهایت شکار آفاتند

هیچ ره جان ز مرگ نتوان برد ... ای خنک آنکه در طریقت مرد
طالب حق شد و بره بشتافت ... وصل و دیدار حق در اینجا یافت

او ابد زنده است نے مرده ... جان سلامت ز مرگ او برده
او که جان در ره خدا افشاند ... حق بل احیا بوصف او برخواند

حیف عمری که طالب دنیاست ... زانکه دنیا بکس بنا شد راست
وان کسانیکه این طلب کردند ... عمر خود صرف در تعب کردند

در همه عمر صید صیاد اند ... در پی هم به قتل افتادند
بر سر تخت و تیغ بر سرشان ... آهنین جامه ز السنه در بر شان

جان شان غرق وهم و وسواس است ... جمله کاهنده مرگ شان داس است
گر بلغزد ز عدل پای از جای ... شرمسالیست در جزا ز خدای

بهر هم کرده نیز خنجر و تیغ ... هیچ از مرگ خود نخورده دریغ
این بود حال آنکه عادل هست ... وانکه ظالم بحال مشکل هست

هم بدنیاست هر طرف بدنام ... هم بعقبی است دوزخش انجام
در جهان   تا امیری شد ... عمر تو صرف ملک گیری شد

حرص و آز تو بیشتر هر روز ... یاد حق نے بشب بود نے روز
گر بگوئی که یاد حق دارم ... او سپر داست بر جبین کارم

راست گفتی ولیک می بین بیش — کی رسی بر حلاوت درویش
بار یک عالمی بر گردن او — جیف شاهی و رنج بردن او
از گدا کی زیاده برخورد او — چونکه مرد آن طرف چها برد او
تا دم مرگ ترس مرگ او را — غیر مصروف زاد و برگ او را
غیر نیک و بدی که اینجا کرد — زان در انجاست راحتش تا درد
هر زمان فکر زینت و زیبش — هم از آن صد هزار آسیبش
زانهمه عاقبت هلاکست او — تن برهنه بزیر خاکست او
حجره ای تنگ و تیره یک جائی — نیست در وی ز روشنی راهی
چند کس جمع گشته می بازند — پس لحد را چو قرعه اندازند
در دمی انتقال زین احوال — نیست این رتبه بر کسی بحال
هر قدر جمع گنج خواهی کرد — بهر خود درد و رنج خواهی کرد
زان هراشیا بجسم نو جانی — چشم را همچو عضو دندانی
چون بدست آمدت شدی خوشحال — چون رود از کفت چه باشد حال
زینهمه کو بناز پروردی — آن زمان بند محنت و دردی
تا کنون حکم این و آن کردی — پادشاهی درین جهان کردی
نیست تاج و لوا ترا یاور — چون ترا ذات حق شود داور
نی دران جات فرش و بالین است — نی کسی با تو مهر آگین است
پیش آرند حال درویشان — چون ببینی تو عزت ایشان
پیش آید تمام افعالت — گر بود نیک خوش از آن حالت
مصطفی گفت طالب دنیا — همچو کلب است جیفه را جویا
ای خوشا حال آنکه پیش از مرگ — کرد از بهر خود ز طاعت برگ
در نماز و نیاز داری روی — در تفحص بهر کس از هر سوی

گر خدایت ز بیش عالم کرد — نی ز بیشت غرق در غم کرد
از جهانی گرفته باغ و خراج — از گدایان گدا براو محتاج
یک شکم سیر روزئی هر کس — تا بود زنده کس نیابد بس
لقمه بیش از آن نخواهد خورد — آن جهان هیچ ازین نخواهد برد
پادشاه است و بنده است ابر آز — حرص و طمعش ز کف ندارد باز
زانچه پیرایه در براو هست — آن نه در مرگ با در او هست
آنطرف نیست حکم او جاری — شاه و محبوس حجره تاری
اینجهان نیست بازئی اطفال — کوشش بقدر عمر رتال
یک از آن میر و یک وزیر فتاد — وان دگر زدوکی حصیر افتاد
گاه در بحر تند و گه خواری — گاه اقبال و گه نگونساری
زان همه وقت مرگ کندن دل — هست بسیار سخت و بس مشکل
یک یک از تو همی کنند آدم — از خبر این ترا خبر خواندم
با تو مرگ تو تلخ یا کین است — حسرت موت اغنیا اینست
دست افسوس میزنی بر دست — این زمان وقت کندن جان هست
وقت مردن نرفت حکمت پیش — حسرت مرگ تو ز هر کس بیش
می برندت بسوی گورستان — می کنندت بزیر گل پنهان
این زمان کز همه جدا ماندی — اندران حفره مبتلا ماندی
خیفت آید ز دولتی از پیش — از تحسر سرافگنی در خویش
ور بود بد چه چاره خواهی کرد — دوزخ آندم بر آرد از تو گرد
جهد کن تا نه زان کسان باشی — ای مسلمان تو سگ چسان باشی
مهر حق در دلش ز دنیا بیش — غم خود و بر ضعیف و بر درویش
امر حق را بجای می آرد — شرع و سنت بپای میدارد

مرگ در پیش روی می بیند — زاہل بے خبر نہ بنشیند
ہیچ کس را دمے نرنجاند — توبہ از خویش ہر زماں خواند
نی خورد خوب نی بپوشد خوب — باشدش زانجہاں خدا مطلوب
حق پرستد رضای حق جوید — حرف گوید برائے حق گوید
مہر دنیا نہ باشدش در دل — زاں نہ خواہد شد از خدا غافل
خود بہر داد خواہ پردازد — در زماں حاجتش روا سازد
ہیچ بر کسے رعایت نے — بے حسابش بہ کس حمایت نے
روز و شب اجتہاد دیں دارد — لشکر و مال صرف ایں دارد
از علایق نشستہ آزادہ — بہر آں روز چست و آزادہ
گوید از عشق جاں برافشانم — زاں ابد مفتخر بود جانم
باشدش جملہ دولت دنیا — آں کند صرف دولت عقبا
عدل اول بخویشتن کرد او — شد ز دنیا و مال دل سرد او
ہر کہ در سعی ایں عمل بشتافت — پادشاہی دین و دنیا یافت
تابع حکم مفتی و قاضی — مصطفےؐ و خدا ازو راضی
خود ز طاعت دمے نیاساید — خلق را نیز امر فرماید
اینچنیں شاہ اولیا باشد — کز ہمہ جز خدا جدا باشد
پادشاہے کہ کرد ازینساں کیش — نزد حق ہست بہر حق درویش
زانچہ بارنجہا بدست آرند — ہم بحسرت ز مرگ بگذارند
نیستش ہیچ از علایق بیش — تا نکندن دراں شود دلریش
باخدا زیں ہمہ دلش پاکست — مال دنیا بچشم او خاکست
کشت و کاریکہ کرد در دنیا — ہست از آنسو بچشم او بیدا
از نفس ہای پاک انبارش — گشتہ آدم رفیق و غمخوارش

باشد از بہر پاس دیں در جہد — باخدا در نیاز ثابت عہد
ای خوشا حال ہمچناں شاہے — کو کند یاد مرگ خود گاہے
راحت ظہر و بطن بگذارد — روز و شب روی بر خدا آرد
زانچہ گفتم بر آں عمل دارد — جز بحق دل بہیچ نہ گذارد
ہیچ موئے ز خود نیازارد — ہر زماں روی در نیاز آرد
داد مظلوم گیرد از ظالم — دارد انصاف خود دراں سالم
ہرچہ دارد بحق کند انباز — آں بعقبی ست باخدایش باز
جز خدا ہیچ در خیالش نیست — روز مرگ حسرت و وبالش نیست
عاشق از جاں بود بمردن خویش — مردنش عاشقانہ آید پیش
ہر کجا ہمچو پادشاہست او — بہر ما سایۂ آلہ است او
پادشاہے کہ باشد او عادل — نیست ازینگونہ ہم بر او حاصل
بر نظام جہانیاں در کار — ہست راضی ز کار او دادار
ہم فقیراں پناہ او دارند — مذہب و دین و راہ او دارند
از مناہی ہمیشہ پرہیزد — در ریاضت بنفس بستیزد
پادشاہست و بندگی دارد — جملہ امر خدا بجا آرد
من نہ گویم کہ پادشاہ است ایں — از فقیران و مرد راہست ایں
اعتبار است تلخئ مردن — آں طرف نیست راہ زر بردن
نیست درویش را تعلق ہیچ — او نہ باشد بہ فکر پیچاپیچ
دیو ہمزاد او مسلمان است — در دم مرگ مرگش اثبات است
زانچہ مقصود اوست آنسو نیست — روی از عاشقی دراں کو نیست
بر یکے دہ ز نفع آمادہ — جلوہ زاں حق بچشم او دادہ
آں مغربیے کہ از سفر برگشت — بخت بر سوی خانہ اش برگشت

چون کند سوی خانه ره درپیش   زان عمل‌ها که کرده است برخویش
پیشش آیند چون زن و فرزند   او ز دیدارشان شود خورسند
گشته آزاد او ازین زندان   هست در خانه خوشدل و خندان
دیده محنت به ره مسافر بود   بر وطن آمده کنون آسوده
چون ز دار المحن خلاصی یافت   از سر عاشقی به ره بشتافت
در غریبی از و نماند ملال   تا بود خاطرش مشوش حال
در سفر هرچه او بدست آورد   چونکه در خانه رفت با خود برد
آنچه از رنج و سعی پیدا کرد   آن همه ذله بهر عقبا کرد
در سفر هرچه بهر خود برداخت   آن طرف روضه و عمارت ساخت
شد بنائی بهشت از اعمال   هست طوبی لهم مر او را حال
این نفس‌های او همه چون طیر   در فضای بهشت اندر سیر
حمد و تسبیح حق بیان کرده   خوبی خود در آن عیان کرده
زاده او به پیش او باشند   خوب گفتار و نیک خو باشند
اینکه آنسوی جهد خود پیوست   دادش این دولت مخلد دست
سوم آن تلذذ کام است   نیک بنگر بر آن چه انجام است
حکم آن از لبیست تا در حلق   بهر آن مرتهن شود بر خلق
چون فروتر رود شود معدوم   قوت و قدرتش ترا معلوم

بازداشتن مرید را از خوردن طعام لذیذ که فربهی نفس است

نی ازو رنگ بینی و نی بوی   پس ترا به کز و بتابی روی
چون درون رفت جمله خواهد سوخت   کس ازین بهره نه خواهد اندوخت
معده ات دوزخست و این آتش   چون خوری بیش بیش شد سرکش
تا به کی مے نهی در انبان نان   تن مپرور که زان ضعیفست جان
قوت جان ز ذکر حق باشد   تا کرا روزی از سبق باشد
مصطفی گفت ساعت دنیاست   با کسی این ابد نیاید راست
ساعتی لذتست اگر دانی   ترک آن کن اگر نه حیوانی
ساعتش گفت چیست ایا رسول الله   صرف طاعت بحق کن ای آگاه
مرتضی گفته است یکروزی است   صائم آن چه فرحت اندوزیست
ترک دنیاست ترک لذتها   تارکش رسته از مشقت‌ها
نیست لذت فسون دنیا مست   هر که تسخیر اوست رسوا هست
هیچگه کس ندید کین ساعت   راحتی کرده است جز طاعت
طاعت حق که لب لذتهاست   هر که کرد است لذتش او راست
دام میدان تو لذت دنیا   گر شوی بند آن نگردد وا
چونکه لذت نشست در کامت   تو مگس شهد او شده دامت
گر میسر نخواهدت بودن   یک زمانی نیاری آسودن
نفس اماره ات شود غالب   بر سر خوان کس شوی طالب
او ترا آستین بر افشاند   از سر کاسه چون مگس راند
عصمت تو از آن شود تاراج   ای تو محتاج بر در محتاج
گر خوری هم از آن نگردی سیر   تا نگردد ز عمر روزت دیر
مضطرب و بی‌وفا در هر کوی   همچو سگ کرده دربدر نو بوی
بلکه سگ عار و ننگ از آن دارد   که مگس التجا بیان دارد
بر در خواجه روز و شب باشد   گر برو عیش یا تعب باشد
نیست منعم کسی بجز وهاب   در قناعت رضای او دریاب
مصطفی گفته است قناعت گنج   قانعان را بغم نه بود و رنج
اندک و بیش چون بدست آید   مر ترا شکر اندر آن باید

جوع را باش یک دمی صابر
سیری و جوع هر دو آن عابر

چون خوری شکر کن و صابر باش
هر زمان بر غذای ذاکر باش

گر به همت بر آن قدر سازی
فقر خود را به فخر بنوازی

رازقت اوست جوع چون برخاست
خوان در آن غار خواهدت آراست

بر یکی نان طره باید ساخت
آبرو پیش کس نباید باخت

جوع را گر تو مهمان داری
لطفها از خدا در آن داری

کام شیرین بیاد حق میکن
زین عمل تا بهشت دار و بُن

جلوهٔ رازقی بسی دیدم
خویش را از بلاش دزدیدم

لقمه هائی لذیذ تن پرورد
لیک جان را علیل خواهد کرد

نیست لذت طلسم و افسونست
ورنه در اصل خاک یا خونست

آتش جوع چون برافروزد
هر چه دردی همه همی سوزد

چون شدی سیر لذتش برخواست
رغبت خوردنش ز جانت کاست

این همه گر ببینش کنون نشد بپرد
هیچ میلی بآن نخواهی کرد

چون خوری زان حریص تر باشی
نه آنچه بودی از آن دگر باشی

آن چو دریا و تو در آن ماهی
یک دمی ترک آن نمیخواهی

ماذکرناک گفت پیغمبر
ای تو در راه و او ترا رهبر

تن ازین لاغرست و جان فربه
جان تو فربه مکن که آنت به

جان بجز جامهٔ حق نخواهد ماند
خلعت نو نخواهدت پوشاند

صاف نیست و غیر ازین دردست
هم غذا خوار و هم غذا مردست

اُذکُرُ الله داده حق فرمان
گفته ذکر کثیر در قرآن

زان ترا سوی خویش بفریبد
نفست از آن طلسم بشکیبد

مال مردم ز غصب بستانی
کام شیرین کنی ز نادانی

خلعت صابری از آن درپوش
بعد آنی شراب حق می نوش

آتش جوع زانچه بنشیند
قانع آن را به شهد بگزیند

گر نشینی به کوه در غاری
مر ترا با کسی نه زان کاری

قادر است در رساندن روزی
تو به ذکر و نماز ها بسبزی

ساعتی منتظر به رحمت باش
حق فرستد برای تو نان فاش

لذتی بی سبب رسد در جان
گر تو باشی بخوان حق مهمان

عمر شد نان من از آن خوانست
لذت این مفرح حال است

قانعم هر چه می فرستد دوست
در من این همت از عنایت اوست

تن ترا عاریت و بیگانه
جان بکن بهر این تو دیوانه

هر که زین ترک کرد آزاد است
هیچ در دام غم نیفتاد است

لقمه چون یافت جوش او بنشست
آن طلسم و فسون همه بشکست

بنگری سوی آن بصد خواری
شد فنا آن همه طلب گاری

پس بخور لذتی که تا مردن
می نگردی تو سیر از خوردن

هر قدر میخوری نه اسرافست
اشتهای تو هر زمان صافست

ذکر حق است اندران میکوش
تا شود حق ز خم تو در جوش

هر قدر میخوری تو نوشت باد
کردمت بر غذای حق ارشاد

تن مپرور که لقمه اش خاکست
جان بپرور که لقمه اش پاکست

هم تنت را ز خاک خواهد باز
جامه شد پوشش و سرافراز

آکل ذکر زندهٔ جاوید
فارغ از بیم و رسته از امید

لقمهٔ رطب و لقمهٔ یابس
دیو دارنه بچشم تو لابس

تا نه عصمت کند سپر و تنت
شد گرفتار نهمت دو تنت

بپرد آبروی تو بر باد
بر تو لذت جز این نخواهد داد

بایدت خورد لقمهٔ لابد — تا که جوع تو سر نخواهد شد
گر تو قانع شوی از آن در دهر — دیو را از تو هیچ نبود بهر
آتش جوع چون شود سرکش — ذکر حق کن به صبر سر در کش
حق فرستد از آسمانت خوان — لیکن آن آمدن ز تو پنهان
هرچه آن دم خوری لذیذت هست — ز اشتها اندرو عزیزیت هست
هست در جوع اشتها بسیار — بهر لذات اشتها بگذار
جوع را لذتی بود پیدا — از تجوع طلب کن ای شیدا
زان منزه ز خوردن آن ذاتست — شد یقین جوع ام لذاتست
دیده ام من که پرخوران مردند — ز انجهان هیچ نی بخود بردند
چون سه روزت بجوع در بگذشت — طاقت و صبر تو ز سر بگذشت
چون به سیری کسی کند طعام — شد حرامش طعام ها در کام
هست از اسراف این عمل بردار — آنچه از حقست بجا مے آر
گر تو سیری به دیگرے بخشای — در توکل طریق حق پیمای
منتظر باش بر عنایت ها — تا شود نازلت عنایت ها
روز در روزیت از ازل باشد — قنع آن احسن العمل باشد
من و سلوا غذات زانسو به — که کشش و جهد خویش نیکو نه
هر که صوفیست مضطرش دانند — رحمت و جود بر سرش رانند
شرع بخشد زکوٰة بر درویش — پیش درویش باش و مستان بیش
آب و نان بهر شان مهیا داشت — تا چهل سال هم شب و هم چاشت
اشرف انبیاست این سرور — لیکن از صدق در ره او سر
روز و شب درد او و خواندن باش — تا خدا رهبر است بر این فاش
هرچه بے کوشش تو آید پیش — من و سلوا شمار ای درویش

جسم را طاقت نماز از آن — هست بر لقمات نیاز از آن
بے سبب آن مسبب الاسباب — بر تو بگشاد بهر آن صد باب
ساعتے چون شوی در آن صابر — نفس را از برای حق جابر
لقمهٔ از حلال اندر نے — تو نه و جان تو بر در زان پے
سیر محروم جمله لذات است — بهر لذات اشتها داد است
از شره تا چند خواهی خورد — گر بخور زان دگر نه خواهی مرد
اغنیا را نه جا است این طعام — باش صابر که زان بیابی کام
رو به کم خوار که علم و حکمت داد — نعمت این حق بروز رحمت داد
کم خوران را است عز آن دارین — بر ملایک ز پاکی شان شین
هرچه مردار آن حلالت شد — آنکه نزد حق از کمالت شد
شرع اسراف الحرام آورد — راه مسرف بحق نخواهد برد
رطب و یابس که از فتوح آمد — قوتے زان بجسم و روح آمد
چون گرسنه شوی خدا یار است — خوان روزی برائے تو بردارست
روزئی تو مقدر از ایجاد — کرده است آن بوقت خواهد داد
بر تو چون ذات تو بحق آمد — خوان و نان ز آسمان فرود آید
رحمت حق بمضطران باشد — لاجرم صوفی اندر آن باشد
بهر لب تشنه آب باده است — بر گرسنه ز جود او نانست
قوم موسی براه حق در راه — جهد کردند حق از آن آگاه
بود همراه شان کلیم الله — با تو شب مصطفےٰ معین در راه
از همین ره خدای نه خوانده است — سنت و شرع او مدد از دست
بر خدا کن توکل اینست بس — یاد کن نام او که اینست بس
آن ز فرستاده خدایت هست — رنج باشد به شکر شو پیوست

هر که در بند لقمه خواهد بود پیش خلق و خدا است او مردود
یک گره بهر فتاده در خواری از برائے همین شکم خواری

خواجه بر بنده هر چه خواهد داد شکر آن کن که خواجه گردد شاد
گر بگوئی تو آن نه این ماند زین طلب شاه را گران آید

این نه بخل است تو بے ادب هستی بے سبب او تو در سبب هستی
از سبب هیچ خیر نه کشاید لطف و احسان شاه می باید

شاه ما را طبیب و ما بیمار هر چه او داد صحت آرد بار
هر چه افعال سر زد از بنده فعل را خواجه آفریننده

زانچه خود کرد خواجه باشد صاف دارد آن فعل بنده می لاف
زانچه خود کردنی سبب باشد زان سبب خوی در تعب باشد

هستے خویش را خود آنکه پیش نفس او مار و درد او را نیش
هر که فانیست خواستنش نه بود غیر ازین کار را استنش نه بود

شد وجودت مسبب الافعال خواجه پرسد ترا ازان احوال
گر بود بد عذاب خواهی دید گر تو نیکی صواب خواهی دید

زانکه شد از وجودت آن سرکش آن نه صاف است باشد آن را غش
هر چه او مے کند ترا نیکوست تو علیلی و آن ترا داروست

از سبب دست خود از ایم دار تا تو مجبور و حق بود جبار
گر تو کوشش کنی نه مجبوری نیست بر بیخودیت دستوری

شیوهٔ مخلصان نه این باشد پیشهٔ مدعی چنین باشد
مخلصی در رضا و تسلیم است گر نه آن باشدت همین بیم است

با خدا مدعی نه شاید بود عاقبت هیچ ازین نداری سود
او ز مخفاریت ترا بخشید نفس تو تافت سر چو نیسان دید

عاقبت این خمارها دارد محو او شو که کارها دارد
تا نه بیخود بوی نداری راه هر چه نفس تو خواست آن میخواه

حق مریدت بهر ارادت شد نفس تو تارک سعادت شد
دوست کی دوست دارد انجالت دیو افگنده است بر ضلالت

گر ارادت زیاد حق داری میرسد نیز از حقت یاری
لیکن این بر تو کی شود حاصل در طلب گشته تو خر در گل

کوشش اندر رضای حق میکن طاعتے از برای حق میکن
از تو حق را رضا و تسلیم است خواهش از من همینت تعلیم است

گر درین راه راست مجبوری بر تو این کار راست دستوری
گر درین اضطرارت آید پیش اینت میراث آدم است در پیش

مضطرب بود سالها آدم لیک حق هو نستش دران هر دم
ور جز اینست نفس خود داری نفس راهت زده به مکاری

حق منزه ز خوردن و خواب است هر چه نعما به خلق وهاب است
صحن غیر از لطف پیدا کرد این همه پُر ز جمله نعما کرد

هم تو نعما به مستحق بخشای گرسنه و تشنه راه حق بپای
چشم بکشا ببین که آن جواد بهر مخلوق خود چه خوان بنهاد

خواهش او نه زان پی خو بنشست هر چه او راست بذل در دو پشت است
میکن آن غیر سعی حاصل تو کهکل است آن و طینت گل تو

بنده از او و نعمت است از او گر تو هی بنده تو مر او را جو
او اگر ان تو شد همه نعما از نو است شکر آن کن ای شیدا

گشته از صنع خویش آن معمار اندکی گل برای گلشن دیوار
چند روزی ازان بر نشست بنا شد چو زان انقطاع فتاد ز جا

تا بود جسم و جان ترا از شاه
بی سبب هاى نو ترا پیدا است
هر چه او بخشدت بآں می ساز
کار دنیاست مردم آزاری
هر که او میل سیم و زر دارد
تا که ضحاک کرد خوش زاں کام
چوں ز لذات خویش را بفریفت
مار از دو بهر خود غذا در ساخت
سر ز مردم بمارها می داد
نفس هر چند باشدت لاغر
بعد ازاں نفس نیست روح است او
خون مردم حلال خود داند
احکم الحاکمین کرم ها کرد
او به اغذیه لون ها افزود
دیو در نفس داد و از این راه
نی که از اضطرار شد مختار
او نه دارین همین خدا را خواست
دام دیوست آنچه لذات است
کرد بسیار دل ز خود خسته
هست در لقمه لابد آن زهر
آنچه ضحاک خورده بد زاں پیش
هر که خوش کرد کام از لذات

هست هر روز نان و خوان ناخواه
جهد کن تا رسد ترا ابنجواست
ورنه دیو بت ز عیش دارد باز
دولتی کی بغیر این داری
باید او را که مردم آزارد
مرغ ناداں فتاد اندر دام
منعمش یافت مرغ زان بشگفت
دیو شد چوں طبیب و بزم آراست
شد ازاں خلق را بسی بیداد
او بطاعت بره گذار و سر
بر تو از فضل حق فتوحست او
ظلم کردن کمال خود داند
تا فریدون ز لطف پیدا کرد
هر که ناداں ز ما ازاں بر بود
ترک کن خوشخوری و باش آگاه
بنده را که گشت عونش یار
خواست ز السوی شد از السواست
زانکه لذت قرین آفات است
هم خود از درد و غم نه وارسته
مجتنب شو مکن تو بر خود قهر
کرد آں ظلم عاقبت بر خویش
تا ابد مبتلاست در آفات

آنچه در علم و حکمت شاه است
گر بخواهی و گر نخواهی تو
هر که او میل خوش خوری دارد
خوش خوری تخم در نهادت شد
عهد ضحاک آتش برشد دیو
دیو آنجا چو خویش را جا کرد
آں تلذذ که اندرو جا کرد
گفت بر مار ده سر مردم
نفس چوں یافت از غذا بالی
طاعتش برده مسلمانی
با تلذذ که نفس خو یابد
مردم از نفس او زند فریاد
دیو با ماست دشمن از ایجاد
چرب و شیرین و ترش و شور است آں
نفس قومی که حق برحمت خواست
عرض کردند پیش او نعما
نفی لذات کن تو در اذکار
هر که خود را بدست لذت داد
خود به بیند بلا و مردم نیز
آدمی زاد چوں رود در دام
دام دیو است احترازی کن
دیو از حق چو دامها در خواست

بهر تو آں بر تو ناگاه است
از وظیفه خوران شاهی تو
باید او را که مردم آزارد
مردم آزاریت زیادت شد
کرد اقسام اغذیه از دیو
آخر آں مکر خویش پیدا کرد
از سر کتف مار پیدا کرد
ورنه گردد سرت در آنها گم
گرد در پیش مردم آزاری
زاں ز فعل بدش پشیمانی
از نماز و نیاز سر تابد
کرده حق را به استعاذت یاد
او ز ما هیچ کس نه خواهد شاد
دام تسخیر بهر کو رست آں
در ره فقر و فاقه او را کاست
کرد جز یاد حق به آنها لا
تا خوری سیر لذت اسرار
مار شهوت ز طینت او زاد
مسخ شد گشت مار و کژدم نیز
بعد ازانش چه لذت و آرام
کسب لذت تو از نمازی کن
از زن و لقمه کارش آمد است

کرده لذت چو در دلش منزل گشت از طاعت خدا از اہل
لذت ذاکری که جانست یافت نفر بگذر بدو رو ز لذت تافت
دامش از فرج و از گلو باشد نفس در دام ہا از و باشد
گاه و بیگاه اگر رسیدش دست مرد حق اندران منقید ہاست
لقمهٔ الذت از ضلالت به لذت از طاعت دہ کمال نہ بہ

آفتی بدترست ازین نبود که ترا آفتی ز دین نه بود
زانکه در لقمه لذیذ است دلو میشود سوی غفلت کالنو
عصمت مرد و زن ازان ز اہل وای آنکس که شد برین مایل
ترک لذات ہر که خواہد کرد دیو از دست اوست با صد درد
دیو چون از تو بیند آن افعال ہمی شود زان مکدرش احوال

خاک حسرت ز دیده خواہد بیخت اشک خونین ز دیده خواہد ریخت

فایدهٔ ترک لذات داشتن حضرت شیخ نور الدین قدس سرہ

من شنیدم که شیخ نور الدین ترک لذات داشتند آئین
ہم نه خورد است سیر تا بود او نفس خود را دمے نیاسود او
مصطفے ہم نه خورد ہرگز سیر سیر را خواب مے برد تا دیر
میرود طاعت خدا از دست سیر را این بلا و آفت ہاست
سنت مصطفے الجبا آورد بر خدا زان سلامت ایمان برد
نوحه میرسد بگوش ابندم مے ندانم که کیست اندر غم
خود ہم من ز عسر خود امروز از چه را ہست نوحه گر در سوز
بکسم من ندانم این کس کیست می کند نوحهٔ نوحه اش از چیست
از تاسف به درد مے نالد ز استماعش دلم ہمے بالد
خاک بر فرق و روی می مالد از تحسر بدرد مے نالد
اندرین وقت در چه حالی تو از برائے چه زار نالی تو
گفت یا شیخ دیو مردودم تا کنون در کمین این بودم
در رہے او بسے نہادم دام بر نیامد مرا از دیک کام
شیخ با نفس خود مخالف بود من ازان دام ہا نکردم سود
عون حق بود یار این ہر حال در طریقت بسوی خود دلال
اندر یاضت دلش منور بود کرد اثر آن نگاه در آن زود

ہست کشمیر مرقد ایشان زائر مرقدش خدا کیشان
مجتنب چون که شد ازان سا خورد ہمت ترک را سلامت کرد
کم خوری داشتند پند از آن پیروی کرده زان وفاداران
شیخ متابعت میکرد بود اندر طریق مردان مرد
در دم نزع بر نصیر الدین گفت بیرون برو تماشا بین
گریه دارد بمرگ من این کیست گر نه اینست گریه اش از چیست
کس نه بر مرگ من کند فریاد زانکه کر دست تحسر دم آزاد
مانند از مرگ من کرا افتاد تا چنین نوحه دارد و فریاد
زان بر آمد برون نصیر الدین دید شخصے به گریه و غمگین
رفت و پرسید ازو که ای مظلوم میکن از حال خود مرا معلوم
خاک بر فرق از چه مے بیزی اشک چون ابر از چه میریزی
شیخ دین را ز ره بر اندازم کار او را چو خویشتن سازم
ہیچ در دام من نیفتاد او زانکه بود از علایق آزاد او
کی فرشته بدام دیو افتد گر فتد در فلک غریو افتد
دانشت است نیز مرشد کامل بود این ہم به مراد عامل
او اگر یک دو روز خوردی سیر ماندے اندر دلش کدورت دیر

میشدی راه تیره من در راه	شیخ رامی نکندم اندر چاه
از نجوع حضور قلبش بود	در طریق یار نور قلبش بود
این زمان میرود ازین دنیا	او بحق واصلست و من رسوا
سعی من گشته است بیهوده	شیخ آزاد ماند و آسوده
عمر چون دیگران بسر آورد	لیک ایمان بحق سلامت برد
هست افسوس و حیرتم زانحال	او سرافراز و من شدم پامال
اوست ممدوح و من شدم ملعون	چون نه گریم که شد دل من خون
دام من بود شهوت و لذات	شیخ که دند ترک ازان آفات
عصمت شیخ ماند پابرجای	هست ازانحال او بحالم وای
راضی از حال او خدا باشد	زان تحسر ابد مرا باشد
برنیامد ز صید مقصودم	زان همه سوزم این بود دودم
او به دنیا و دین سلامت رفت	تا قیامت مرا غرامت رفت
دارم از دست همچو آدم زاد	حاصل حال و وقت خود بیداد
او ز لذات نداد خود را کام	دین و دنیا از آنست نیکوکام
هر چه بود امر حق بجا آورد	پیش حق آبرویم ازان برد
کاشکی اکنون ملاذ از دیدار	کاشت در عمر و دادش اکنون بار
خوبرویان گرفته کف در جام	از شراب طهور پاک انجام
هم طبق ها ز نعمت الوان	در کف حوریان و هم غلمان
این نفس های پاک شان خوشروی	آمده از خدای رحمت گوی
پیش شیخ از بهشت در دنیا	این زمانست ز فضل حق پیدا
سعی من گشت در حقش باطل	همتش کرد اینچنین حاصل
چون ز لذات دنیوی سر تافت	دولت باقی از خدا دریافت
او ازین حال شد بحق مقرون	او به نفع تمام و من مغبون
آن مرید از شنیدن این راز	با خود از حال خویش آمد باز
گفت این دیو رهنمایم شد	در طریقت گره گشایم شد
مرشد از رمز کرد ارشادم	تا ازین دام هاش آزادم
هست ارشاد و اسپیم این	کرد ازین شیوه مرشدم تلقین
هم خبر هم اثر مرا بنمود	زین عمل حال من بود محمود
ترک لذات بایدم کردن	ورنه دامش بود غل گردن
گر به لذات نفس رانم کام	می نهم خود بخویش در پا دام
یا الهی بحق این مردان	یا مریدان مرا چنین گردان
همتی بخش اندرین راهم	لذت روی تو همی خواهم
آمد و گفت پیش شیخ انحال	کای مرا عون تو بحق دلال
رهبرم تا خدا ازین حالی	مرحبا بر تو صاحب اقبالی
دیو از مرگ شیخ محسود است	زانکه نارش فنای این نور است
زین خبر شیخ دین بسی بالید	دشمن دوستان چو گریان دید
گفت او را که ای من فرزند	جان من از تو تا ابد خورسند
تا توانی چو من بگریانش	هم ز خود کن نصیبه حرمانش
همت خویش بر تو بخشیدم	چون ترا مستعد دین دیدم
گر چو من در برد ی او بندی	همت محزون تراست خورسندی
حق مرا دو را گرفته است دشمن	بهر حق باش دشمن دشمن
مصطفی اندر دعا ز حق درخواست	کار من از کرم چنان کن راست
تا با عدا شوم عدو از جان	بر محبان کنم ز حب احسان
چون کس از ما شود بحق مقبول	هست در رنج و محنت آن معزول

پیشتر سحر اوست در لذات ‌ ‌ طالبان را در آن بود آفات
هر که زین دام اجتناب آورد ‌ ‌ دین سلامت بر آن جناب آورد

کم خوران را بود دل روشن ‌ ‌ ره نیابد براه او رهزن
لذتی جلوهٔ خدا او راست ‌ ‌ چون ز لذات او خدا را خواست

بهر بینا تلذذ از نور است ‌ ‌ نور از چشم کور مستور است
هرچه اغذیه است همه خاک است ‌ ‌ ذکر حق کن غذا که آن خاص است

هرچه لذات آن فنا دارد ‌ ‌ ذکر حق کن که آن بقا دارد
لذتی آن دمی که دریابی ‌ ‌ پس ز لذات روی بر تابی

هر که از ذکر حق شود مسرور ‌ ‌ دارد ش آن سرور در پی نور
نور او را چو نور خواهد کرد ‌ ‌ ظلمت ذکر دور خواهد کرد

لذتی به ز لذات دیدار ‌ ‌ نیست کن سعی آن بکف میدار
روز و شب ورد ساز یا الله ‌ ‌ لذت ذکر از خدا می‌خواه

بحر العرفان کسی که خواهد خواند ‌ ‌ خواهد از غیر حق همه افشاند
خواهد از نور حق گرفتن زنگ ‌ ‌ شد خلاص او ز دیو و از نیرنگ

دیدن ذوالنون مصری قدس الله سره العزیز زنگی را که در وقت ذکر الله گفتن زنگی است و زنگیت او دور شده همچو یوسفی از آن نور می‌نمود

گفت ذوالنون که در بیابانی ‌ ‌ دیده ام طرفه مست و حیرانی
اندر آن دشت کس نبردی راه ‌ ‌ عمر عابر در آن شدی کوتاه

کس بجز ابر و آفتاب آنجا ‌ ‌ در مسافت نماند هرگز پا
هم دد و دام نی در آن وادی ‌ ‌ چونکه چیزی نداشت آزادی

نی ذرا انجا گیاه نی خاری ‌ ‌ ساکن آن نه مور و نی ماری
از قضا آن طرف گذارم شد ‌ ‌ یک حبش زاده دو چارم شد

پای تا سر سیاه و قیری بود ‌ ‌ استخوانی هم از حقیری بود
بود دش آن لاغری ز کم خواری ‌ ‌ با چنین حال از وفاداری

لفظ الله هر زمان گفتی ‌ ‌ روی او همچو لاله بشگفتی
نام پاک اندر و اثر کردی ‌ ‌ زنگ او را از آن بدر کردی

آن سیاهی شدی ز چشمش دور ‌ ‌ این بیابان شدی ز چشمش نور
انس با ذکر و وحشت از غیرش ‌ ‌ اندر آن دشت داشته سیرش

هم از آن ذکر حق غذا ایش بود ‌ ‌ همچو روز خواب دشت و جاش بود
چون ز حق وجد و حال او می‌شد ‌ ‌ خوش چو یوسف جمال او می‌شد

چشمش از حق شدی چو مالامال ‌ ‌ بود زنگی و میشد ش آن حال
از درون اثر آن درون رفتی ‌ ‌ لاغری از تنش برون رفتی

از دلش آمدی بلب این نام ‌ ‌ شب شدی روز و روی او گلفام
بود از نور ش آنچنان ناغی ‌ ‌ از بهشت آمده یکی باغی

در چمن او چو گل شده خندان ‌ ‌ هست از اینگونه حال خورسندان
چونکه او لا اله می‌خواندی ‌ ‌ او شدی لا اله می‌ماندی

از جمالست جمیل در او صاف ‌ ‌ ذات پاک خدای صاف
نام حق اندر و چو جان رفتی ‌ ‌ زشتی او برون از آن رفتی

جسم از آن نام پاک بالیدی ‌ ‌ در تن آن نام را چو جان دیدی
ذکر حق هر که کرد از اخلاص ‌ ‌ هست از اینگونه حال بروی خاص

گر از آن پرتوی ترا دارند ‌ ‌ ظلمت هستی تو بردارند
بنده عشق به بندگی در کار ‌ ‌ روز و شب در نماز ها بیدار

غیر دیدار او مرادش نی ‌ ‌ داد جویان ولیک دادش نی
عشق جان و دلش بر آشفته ‌ ‌ گفتن نام او بر او گفته

شد یکی بنده خواجه را طالب ‌ ‌ عشق دیدار او برا و غالب

بنده گان نیز خواجه را در پیش ‌ ‌ جمله خواهند نفع از و بر خویش

عمر بسیار و روزی بسیار ‌ ‌ خواست دارند از دو اینت کار

از هزاراں یکی ز هر دابه ‌ ‌ خواست از خواجه بر تو سایه

یک گروهی بر ایں طلب هستند ‌ ‌ بنده گشته ز خود نه وارستند

نام او روز و شب کند اذکار ‌ ‌ لذت وصل ذکرش آرد بار

عشق را کسب نور نو آمد ‌ ‌ نور معشوق از ظهور آمد

نام معشوق ذکر عشاق است ‌ ‌ زاں تجلی بجان مشتاق است

جزو و در پیش کل بود فانی ‌ ‌ رود در آں کل اگر تو بتوانی

نیست در کل ز هیچ ره آفات ‌ ‌ هست تبدیل در صفت بے ذات

ذات قایم بذات خویش آمد ‌ ‌ از همه پیش بود و پیش آمد

ذات اگر از صفت نماید روے ‌ ‌ آں صفت را تو در فنا مے پوے

چونکه حق آمدے و او رفتے ‌ ‌ بحر در قطرهٔ فرو رفتے

قطره فانی شدے در اں دریا ‌ ‌ ریگ دریا به قطره زاں پیدا

چوں سر سایه خور فکندے نور ‌ ‌ هستئ سایه زاں همے شد دور

کردم از وی سوال کای طالب ‌ ‌ عشق حق مر ترا چنیں غالب

اندریں دشت جوع از تو سرد ‌ ‌ از چه شد زود ذکر حق را کرد

داد بر من جواب کای آگاه ‌ ‌ جوع را شد غذای من الله

لذتے مے برم من از ایں نام ‌ ‌ بر غذا هیچگه ندارم کام

سالها شد که بیخود و خوابم ‌ ‌ من ز ذکرش همے غذا یابم

چوں شوم تشنه آں شراب هست ‌ ‌ از همیں نام نان و آبم هست

با همیں انس از جهاں گردم ‌ ‌ در بیاباں مقام از آں کردم

دیده ام ایں جهاں همه آفل ‌ ‌ تا رکم تا نه ساز دم غافل

از هر اغذیه بس لذیذ است ایں ‌ ‌ نیست جز ایں غذا مرا آئین

ای مرید عشق و اشتیاق اهلست ‌ ‌ هچو کو ذکر گر نزادن است

از چنیں ذکر مثنوی مذکور ‌ ‌ هم شود ظلمت وجودت دور

ذکر حق او ز حد و غایت کرد ‌ ‌ تا درو نور آں سرایت کرد

رنگ خود را برنگ او در باخت ‌ ‌ خویشتن را برنگ جاناں ساخت

رنگ بگرفت چشمش از اذکار ‌ ‌ کرد از شوق شغل آں بسیار

کرد او را قبول ذکر الله ‌ ‌ ره بذکر و یافت شد آگاه

آں یکی گفت ذاکری هر روز ‌ ‌ دارم از نور دل همه شب و روز

دعوی مقلد با محقق و جواب گفتن محقق آں مقلد را

دعوئی هر کسے که بود پنهاں ‌ ‌ نیست عالم بجز خدای از آں

گر نه از روی من نمایاں است ‌ ‌ لیکن آں نور در دل و جان است

داں دگر گفتش ایں سخن گفتی ‌ ‌ شمع ما را از آں بر آشفتی

گر تو ایں حرف راست میگوئی ‌ ‌ چوں نه مانند نافه خوشبوئی

هست سیمای معرفت از حال ‌ ‌ درخور حال من نه از دو قال

ذاکراں را است نام حق در دل ‌ ‌ زاں شود مظهر حق و باطل

دعویت را گواه مے باید ‌ ‌ تا که اثبات آں درست آید

ذاکراں را نشانه بسیار است ‌ ‌ گر نه آں در دلیست و مکار است

چشم ایشاں به نغمهٔ طنبور ‌ ‌ حرف ایشاں همے فشاند نور

ذاکراں نور حق غذا دارند ‌ ‌ از همه موی صد نوا دارند

گشته در محفل از زباں خاموش ‌ ‌ دل بذکر خدا ابد در جوش

بیخود و خواب کنده از عالم ‌ ‌ جز خدا نفی کرده در هر دم

نور آن از جبین همی تابد — همچو او هر که هست می یابد
ابر اگر آفتاب را بنهفت — باز روز است شب نشاید گفت
گشته مسرور از نوالش جان — بر خدا حاضر و ز خود پنهان
سالها خون دل فرو خوردند — تا دمی بوی ذکر حق بردند
سالها نفی خویش کرده است او — بعد از آن راه پیش برده است او
ذاکرانند از خودی آزاد — هر دم از عشق مردن خود شاد
زانکه در مرگ خود وجود ابدند — خویش را زین جهات دزدیدند
مرده را حرص چشم و شهوت نیست — حرف را هیچ حرف لهوت نیست
ذکر حق روز و شب کند بسیار — دیده خود را مقصر اندر کار
مرده و زنده زان عزیزانند — قدرشان غایبان نمیدانند
چون نفس را به حبس میگیرند — از همه هست و بود میمیرند
دیده از غیر خویش می پوشند — مرده و در جهاد می کوشند
مدعی نیستند در این کار — چون نو نترکش نمیکند اظهار
گر به ذاکر جز این بود نیت — نیست زان ذکر هیچش امنیت
سرهٔ پاک و مذبله در دلش — دانکه داناست بوی از آن بردش
خویش را زان کناره بگزیند — بر سر او چگونه بنشینند
زان نجس دامنش بیالاید — زان نشستن چسان بیاساید
وانکه راه هست نیست تحقیق — یافت بر سوی اصل آن توفیق
ذکر حق را به عشق حق دارند — شرک از آن به ذکر بر دارند
لا زنند آن قدر که لا کردند — زان فنا مالک بقا کردند
جز بدل هیچ سو نمی بینند — فارغ از کیش مذهب دینند
هر که پوشید چشم و خوابش کرد — کیش و دین هر چه داشت آبش برد
مذهب و دین او بجز الله — نیست کس آن طرف نیابد راه
مذهبش سنت است و سنی هست — عامل است شرع را و دادش دست
هر چه در کیش مصطفی فرمود — همچو دانا دهمان شود مشهود
هر که خواهد ز کیشش آگاهی — کو مراد و را که کرد اللهی
بایدش هم بخواب افتادن — تا نواند از آن خبر دادن
زان مکان با مکین نمی باشد — در طلب چیست بی خود و خوابد
سهم دوست زان به دلجوئی — وحی قلبیست در ثنا گوئی
ار جعی زان طرف رسد در گوش — مستمع از فرح شود بیهوش
از توجه بهر که دل دارند — در ضلالت و سبیش نگذارند
در گریبان خود سر افکنده — دل پر از خون و لب پر از خنده
سر ز زانوی خود چو بر دارند — از ره افتاده را براه آرند
جز خدا کس معرف شان نه — بر بد و نیک غیر احسان نه
آنچه گفتی اگر در آنی صاف — خود باحوال خود بده انصاف
چون بدعوی زبان گشادی تو — اندرون بوی خویش دادی تو
آن کسانیکه این چنین کردند — در سلوک و طریق حق مردند
زانچه گفتم درون خود دارند — جز بمحرم برون نمی آرند
گر تو از نفس خویش آزادی — گنج سان شو نهان ز آبادی
زان که این قوم مست و سرشارند — هر چه دارند ذکر حق دارند
نفی ایشان رسیده تا اثبات — در دمی از صفات طی با ذات
گر نه این لاف اندرونت هست — در سخن کی از فروغت هست

در کلام تو بوی آن نبود
در عمل نیز خوی آن نبود

مناظرهٔ سگ با آهو که در تو چیست که در من نیست تنبیه
المدعیون الکاذبون الذین یقولون ما لا یفعلون
تنبیه به طالب دنیا۔ الدنیا

گفت روزی سگی به آهوئی
من چو تو نافه دارم و بوئی

چون تو از چاره پا بر افتادم
از تگت نیز تر تگی دارم

چون توام هم دو چشم و هم گوش است
چون توام هم حواس و هم هوش هست

هم تو حیوان و هم منم حیوان
هم تو جان داری هم مرا است جان

هم تو مخلوق از خدا هم من
نسبت از من فزون چه داری فن

بر در خواجه پاس میدارم
دزد را بر مراد نگذارم

ز اول شام تا سحر بیدار
با شمم این است در جهان کار

تو هم از نور میخوری من هم
وانما از تو من چه کم دارم

کس چه داند که باطن کس چیست
کیست آهو به نزد حق سگ کیست

هر دو ما آفریدهٔ ایزدیم
در تگ از چار پا درین کوئیم

چونکه آهو مشام آنسو کرد
تا از آن قلب کلب را بو کرد

چون دماغ درست آنسو دید
بوی مشکی ز سینه اش بشمید

بوی چیزی نیافت از حرفش
دید بدگوی و گنده است طرفش

چون دهن سگ بدین سخن بگشاد
بوی بد باطنش به ظاهر یافت

گفت بوی تو ضد بویم هست
نیز خویت خلاف خویم هست

دعوئی نیست پیش من فاسد
زانکه باشد متاع تو کاسد

باطن من ز باغ ریحان خورد
تا که در سینه نافه بار آورد

نافه ام پر ز مشک عنبر شد
چونکه خوشبو غذا مرا خور شد

میخوری تو ز مزبله سرگین
آهوئی ما نه دارد این آئین

مشک از آن در تو چون شود پیدا
حجتی بهر من در این بنما

خود به احوال خود بده انصاف
در خور حال خویشتن می لاف

طبعت ار نیست راغب آهو دار
باش با ما رفیق ریحان زار

سنبل و گل بکن بخوردن خوی
زان شود باطنت چو ما خوشبوی

نیست در راه حق بصورت کار
می دهندت بخورد معنی بار

همچو سگ جیفه خوار آهو نیست
از ازل آن نصیبهٔ آهو نیست

آهوئی صورت ار خوری در دار
می شود سگ ز بوی او بیزار

تف بر رویش بکن که او سگ هست
می ندارد چو از سگیت دوست

باطنت از سگست چو آهو روی
کرد رسوا از آهوانت بوی

چون بدعوی زبان گشادی تو
از دهان بوی جیفه دادی تو

پیش ما دعوی تو هزلیست
بوی بد در کلامت از آنست

نیست هم حیثیت بمن ای سگ
هم بگو هم به بوی و هم در تگ

چشم خوبان بچشم من ماند
او بهم چشمیم همی خواند

از سگی آن جدل بمن داری
ورنه بدبوی و خوار و مرداری

همچنان بر کلام اهل الله
نکته گیر است جاهل و گمراه

گو بد آن هزل هست و اشعار است
این شنیدن بگوش من عار است

حمد و نعت خدا و پیغمبر
می نیارد شنید بدگوهر

قدح دنیا و مدح اهل الله
اندرین عهد از کتب مخواه

هزل ما هزل نیست تعلیم است
نیست با نیست نیست اقلیم است

این نه هزلیست بحر العرفانست
تو سگی عف عف تو هزلیانست

سگ چه داند که نافهٔ آهو
از چه بر گشته است و نشد خوشبو

بوی سرگین مشام او یابد | بهر خوردن ز دور بشتابد
با گدایان همیشه در جنگی | استخوان چون ز کوی بی ننگی
هست پاداش زشتی خویت | تف تف نیک باد سوی رخت
از گدایان نه وا انم ای بدبخت | می گزی پای و پاره سازی رخت
در همه شب عبث کنی فریاد | از تو اهل محله را بیداد
گرچه دره پاس خواجه خویشی | لیک بدتر ز دزد در کیشی
گر از آن خورده اند کسی مانند | شرع آن را حرام میخواند
میشوی بند بادی اندر کار | آن فضیحت ترا بهر بازار
مادر خویش را همی کائی | نیست بدتر از این رسوائی
هر کجا پی بری که مردار است | جوع کلبیت آن طرف بردست
با سگان بهر جیفه داری جنگ | نی حیا با سگان بود نی ننگ
هرچه خوشبوی آن غذایت نیست | غیر سرگین بخور سزایت نیست
میگریزد فرشته از بویت | بوی این است و آن بود خویت
همچنین دعوی از سگی داری | مرده و زنده سخت مرداری
سگ که بر اهل دین اطاعت کرد | گشت بر رحمت خدا در خورد
هر کرا بو کنم اگر خوشبوی | باشد آنگه کنم بخوردن روی
گر به بد بوی گردد آلوده | نیستم هیچ راه آسوده
من به تو هیچ ره نیم دشمن | دشمنی هست مر ترا با من
دست سودن به پشت ابردار | شرع گرد است حکم از آن زنهار
هم مرا هیچکس نمی راند | زانکه شرع حلال میداند
من گر از جوع زار خواهم مرد | همچو تو مدبله نه خواهم خورد
هست دریا و خشک همچنین ایجاد | کرد لطف خدا از نیسان داد

چونکه عبد البطون و کم خواری | با من این گفت و گو چرا داری
زان زنندت به سر خلائق سنگ | بیحیائی از آن نداری ننگ
در جهان کس نه نیک گویت هست | نیک بنگر چه در سبویت هست
غیر بیداد و ظلم کیشت نیست | چشم بر سوی عیب خویشت نیست
پاس آخر که نور مے بارد | بخت بد بر تو خواب می آرد
گر بری ره به گنج و نالش | بی اجازت خوری از آن بالش
نیستت نیز ماده از خویش | ماده گا بدرت بره در پیش
هم زناکار و هم زنا زاده | نیست در ضیف تو نر و ماده
طفلگان بر تو جمع در غوغا | رو سیاهیت بر همه پیدا
بو نخود زان نجس بیالائی | اندران جیفه مست و شیدائی
طالب جیفه روز و شب هر سوی | میخوری هرچه باشد آن بدبوی
تو بهر خانه که خواهی بود | میکنند ز آمدن ملک پدرود
یوسفان را دریده پیراهن | همچنان بخت میکنی با من
هم تگی نیست با منت ای سگ | باش با همچو خود سگان هم تگ
من شب و روز طالب هر گم | قانع از دست برده سر بر کم
احترازم ز بوی بد باشد | احتیاطم به مشک خود باشد
هیچکس را ز خود نه رنجانم | هم ز ظلم تو سخت ترسانم
تو ددی و گزنده گی داری | بی مضرت کسی نه بگذاری
هم مرا هیچکس نمی خواند | دشمنم چون ز خویش میداند
طبع من پاک و زاده من پاک | احترازم بود ز هر ناپاک
چون مرا ذات پاک پیدا کرد | از پی تو ضد زشتی ما کرد
آنچه گفتم تو ام بر آن شفتی | خود به عیبی و عیب من گفتی

عجب من هست با تو بودن یار زانکه من پاکم و توئی مردار
ورنه بر من چه گفتگو با تو فرق از خود نموده ام با تو

بر تو داد خدا چنین داد است بر من این گونه طینت افتاد است
من به غیبت گرفتم ای بدبو کرد دعوی تو تر ابدبو

آنچه ز اوصاف خویش بشمارم وصف نی شکر فضل حق دارم
نسبت از تو بمن چه احسان کرد ورنه بیهوده بحث نتوان کرد

هر که بیند بگویدم آهو است در جهان مشک و نافه اش خوشبو است
تا بدانند در رنگ و آهو چیست خوبی و چون بود آهو

در پی بهر من طرف صیاد لطف حق زان مرا نه بیداد است
دوست مے خواهدم پی کارے تا ترحم کنم ببازارے

کشتن خویش دوست میدارم بر تر از زندگی شود کارم
خون من از برای آن ریزند تا مرا با روان دره آمیزند

چون که لحمم بجان فدا باشد دیت خون من خدا باشد
چونکه او حکم کشتن من کرد رتبه انسانیم بر این فن کرد

چون ز من پوست بر کند صیاد آن نسبت جا نی نماز بر زهاد
یا از آن پوستم ورق سازند اندران ثبت نام حق سازند

بهر بیار حرز از آن باشد تا ز آفات در امان باشد
هم بسر لوح هر کلام الله دارم از راه آن ورق من راه

چون که لحم مرا غذا بکنند روی طاعت سوی خدا بکنند
در رکوع و سجود با ایشان راه دارم بقرب حق از آن

انتقالم شود ز حیوانی میرسم در مقام انسانی
گوشتم را حلال کرد است حق بر من این را کمال کرد است حق

نافه ام بزم شاه خوشبو کرد زان مشام شهان بآن خو کرد
هر حبیبان بموی خود مالند عاشقان زان مشام می مالند

بهر بیمار از آن دوا سازند ضعف دل را از آن نوا سازند
زبده خون دل چو کردیم خشک رفته رفته درون من شد مشک

کوه و صحرا بخود وطن کردم در ریاحین وجود پروردم
هم گل لاله فرش خوابم هست هم ز هر چشمه سار آبم هست

هم از آبی که باشد آن بدبو من نخوردن از آن نیابم رو
هیچ گاهی نخورده ام مردار هست طبعم از آن خورش بیزار

سایبانم بدست باشد گل هست خوشبو نیش بچشم گل
نیز بچشمیم به خیابان است این عنایت مرا ز یزدان است

ماده ام نیز ماده خویش است من با او او بمن وفا کیش است
چون شوم جفت او نه بیند کس کوه و صحرا است پرده من بس

می شوم جفت او بمستوری میکنم هم ز آهوان دوری
در جهان هر کسے غزالم گفت خوانده هم پاک و هم حلالم گفت

شرع گوید ترا سگی مردار نیست کس را بگشتن تو کار
چونکه مرد آیدت و خواهی مرد گوشتت چون تو سگ نه خواهد خورد

مرگ تو بد و زنده بودن بد دست و پا هر دو با تو سودن بد
از تو در احتراز اهل الله هم کسی کو ز شرع هست آگاه

جامه و جای از تو دارد باز بر جواز نماز ایشان راز
چون کشندت برای ناپاکی خوار افتاده بر سر خاکی

پوستت گوشتت همه مردار می نیاید به هیچکس در کار
هر چه در حق تو گفت استم دُر ز تحقیق راز سفت استم

از کم و از زیاده این راز / گر نه من گفته ام تو میگو باز
آنچه من داشتم بیان کردم / منصف خود ترا دران کردم

حجت گر تراست راهنمای / نافهٔ خویش را کنون بگشای
لیک سگ از سگی نگردد دور / باشد از حال خویشتن مسرور

سگ کی از نصح آدمی گردد / بوی خود را ببر گذارد دد
هیچ ره سگ نمی شود آهو / هست دعوی او فضیحت او

گر مغز او بعیب خود بودی / کس بر او عیب او نه بنمودی
دعوی بیحساب چون کرد او / اینچنین حرف ها برو خورد او

عیب خود را هنر شمرد از عیب / زان هنرمند بوی برد از عیب
زانچه از عیب او براو خواندم / گر بگیرد زما درو این دم

بوی خود را ز خود نه گرداند / راست این حرف من اگر داند
از غذاهای خود بپرهیزد / زانچه مردار هست بگریزد

بر گیاهی که بوی خوش دارد / از قناعت بخود غذا دارد
از سگی شد برون و آهو شد / در جهان نیک نام و خوشبو شد

سگ شد است یار غار اهل الله / چون گرفت او براه ایشان راه
آن مقلد خجل شد از تحقیق / از ضد خویش عیب خود را دید

رتبهٔ هر کس از ازل آمد / آخر کار در عمل آمد
میشود خواهش خدا پیدا / هر چه او خواسته ز ما از ما

نفی و اثبات ورد باید کرد / تا بروید ز جان تو آن درد

عذر خواستن از سامعان که قصه دراز افتاد و از سمع ملالت بود

پیش ازین قصه زلیخا بود / بر مثل طبع راه می پیمود
نفی از عمر دوست او خویش کرد / بود زن ساخت درد عشقش فرد

درد عشق است بس گوارندش / ای خوشا حال درد دارندش
یک جهانیکه عشق یوسف داشت / ز استقامت قدم بجا بگذاشت

مستقیم آنکه گشت گو برد او / بحر از تشنگی فرو برد او
هر که نام خدای میخواند / هستی خویش را بخود افشاند

لا شد او ماند جمله الا الله / حق بفضل خودش نمود این راه
بی پر و بال بر فلک پوید / وحده لا شریک له گوید

صوفی آن دم که میزند یا حی / در زمان میکند دو عالم طی
چون برآرد ز درد دل یا هو / رمز یعنی که غیر حق کس کو

چون بدل زد نقش ثبت الله / از دل خود گشاد تا حق راه
سر بزانو فکنده بنشیند / هر دو عالم درون خود بیند

هر چه در آسمان و افلاک است / نقش آن ثبت در دل پاک است
هست آن لوح در ضمیر او را / گر بدست آیدت بگیر او را

تا کند راز دار افلاکت / وار هاند ز کرهٔ خاکت
هست در زیر خاک هر جا آب / تشنه را گو بکندنش بشتاب

وان یکی شد ملول از کندن / اندکی کند و خواست افکندن
ناصحی گو که گو بدش ای مرد / تا بانجام کار باید کرد

جد بکن تا نماید آبت رو / چرک هستی بخود از آن میشو
هم بخور آب و تشنگی ز آن کار / داد آن رنج و محنت آخر بار

یک دو سه روز کندی و ماندی / آبرو را بجهت بر افشاندی
آن یکی هر کجا که خواهی کند / هرزه هرزه بریش خود میخند

بندها بشنو و بجد بشنو تو / پای از سر کن و بره رو تو
در طلب چشم خویش بینا کن / وحدت حق ز خود تماشا کن

هرچه گفتم بچشم تو پیداست / لیک وقتیکه همتت برجاست
لعل در جوف سنگ پنهان است / هرکه طالب بکندن کان است
گر برنج و اگر بآسانی / کان بکن هر قدر که بتوانی
ور شود زود ور کند آندیر / خواهی از آب لطف او تدبیر
لعل و دُر هم بدست تو آید / اندکی سعی در طلب باید
کندنش ذکر و نفی اثبات است / بر همه اهل دین یک آیاتست
عاقبت بر همه یکی راه است / از همین راه راهبیت شاه است
پنج رکنی که هست بر اسلام / چار رکنست بنای شان این نام
بر تو شه عقدهٔ که در ره بود / همت من از آن گره بکشود
اول پنج رکن این باشد / ذکر این شرط مرد دین باشد
هست بی این فنای دین فاسد / مبلغ علم ما جز این کاسد
این کلید گشادنش باشد / ناجی هر سه و فنش باشد
شیخ دین بر مرید خود گفت این / که تو هم طالبی طرق بگزین
گر ازین سه بریده خواهی رفت / در ره دین خریده خواهی رفت
در حق خود از عدل میده داد / شاهراه این سه ترک میکن شاد
قصهٔ در مثل کنم تفسیر / حصهٔ خود تو هم از آن برگیر
نیست از بهر یک کس این نعما / هر کجا طالب او برد نعما
هرکه را هر قدر که در کار است / گه ببر زین صحف که بسیار است
بحر العرفان ز فیض در جوش است / جاذب تشنهٔ قدح نوش است
ای حریفان که تشنه دارید / کوزه و مشک خویش تر سازید
کاسه کاسه به تشنگی نوشید / گه ز گرمی شوق در جوشید
اندرین عهد اینچنین دریا / گه بجوئید کم شود پیدا
اندرین دار و کی مرضهاست / حال قایش بر شفا پیوست
قطرهٔ را که دوست دریا کرد / بهر لب تشنگان شیدا کرد
هرکه او تشنه است می نوشد / چون که نوشید بحر از و جوشد
قطره چون در درون او جا کرد / او ره از جذبه سوی دریا کرد
جاذب همدگر ز ایجادند / همدگر را بدست هم دادند
می ندانم که می کشد رایم / تا درین گفتگوست سودایم
خواست حق هرچه میشود خود راست / هر دو سو میل زین سبب برخاست
لیک در زرع و اجتهاد از دل / جهد دارد محقق کامل

برآمدن پادشاهی به پاسداری ملک برای تحصیل رضای خدا تا از عدل و داد غافل نشود و ظالم و مظلوم را دریابد

جفت بدحال و جفت خوشحالست / قول پیغمبر و خداد الست
پادشاهی ز خانه شب برخاست / خویش را در لباس عسس آراست
پاس داری شهر در دل داشت / زان رضای خدای حاصل داشت
بود اندروی علم آن فاضل / بر سر نفس خویشتن عادل
ای خوشا حال آنکه او بر خویش / عدل با ظلم خود کند و ابیش
هرکه بر حال خویش داد انصاف / کرده است ز خویش را خود صاف
هرکه از خود حساب میگیرد / نیست بر او حساب چون میرد
سگ اگر سوی عیب خود دیدی / پیش آهو چگونه لائیدی
گر شدی منصف او همی بر خویش / طعن آهوش ماندی در پیش
گر شدی عیب خویش را بینا / می نشد پیش آهوان رسوا
در پی قطع عیب کوشیدی / تا از آن خویش را بری دیدی
هرکه عادل به نفس خود باشم / زان خلاص از حساب ابد باشم

بهر این کار شاه آزاده	روز و شب بهر پاس آماده
پاس بر خلق پاس خویشتن بود	پاسداری این و کیشش بود
با قبای سیاه در هر کوی	بهر تحقیق حال کردی روی
کعبه خلق آن سیه جامه	لیکن از نور ثبت از آن نامه
دیده نور سیاه را در دل	سالک کرده طی همه منزل
زان دلش بود واقف اسرار	لیک بر کس نمی شدی اظهار
پادشاهی قبای عالیش بود	در طریقت بسی کمالش بود
زین سبب جامه سیه کرد او	شهسواری نهان نه کرد او
تا نداند کسی که شاه این است	گویدش عامه بر راه اهلیست
زان کند راز خویش خود افشا	تا شود حال او به شه پیدا
شاه از آن در علاج او کوشد	یا کند راز فاش یا پوشد
گوش بر حرف نیک و بد کردی	زان بخود عدل ظلم خود کردی
بر سر نفس خود بر آشفتی	با دل خویش هر زمان گفتی
هر که را داد لطف حق شاهی	باید او راز خلق آگاهی
زان مرا شد حلال بر سر تاج	تا برآرم مراد هر محتاج
من ز عالم که باج میگیرم	بهر محتاج آنست تدبیرم
حق مرا زان چنان عطا کرده است	تا عطا عامه را کنم پیوست
عامه کو ذره خطا افتاد	تا بدم بر صواب کردار شاد
از غنی مال می ستانم من	آن به محتاج میرسانم من
هر کجا بوی عدل خود می برد	شکر حق را بجای می آورد
بود بهر تجسس عالم	زان بگرد جهان شدی هر روز
سعی در کشف حال هر کس داشت	هیچ امیری ز عدل پس نگذاشت
گر ز ظالم شدی عالم	می کشید حق داد از ظالم
زان بر او کشف عیب غیبی شد	میرسیدی بعلم از ال لابد
حال هر کس ز لطف می پرسید	اندران ظلم و عدل خود بیند
کیست شاکر ز ما کرا شکوه	وانکه گر شکوه است گر اشکوه
شاکران را عطا فزون کردی	شکوه از شاکیان بروی کردی
ظلم ظالم ز ظلم خود دیدی	در زمان از خدای پرسیدی
هر کجا بود عادل و ظالم	چون بر احوال شان شدی عالم
وان که عادل فزودی از بهاش	وان که ظالم وطن شدی جاهش
بهر محتاج بر فشاندی جود	تا کند زان ز خود خدا خشنود
بهر بیمار درد او کوشید	وان که عریان بر او قبا پوشید
بهر عالم همه از خزاین خویش	بر سر خوان درم نهادی بیش
تا نشیند به درد فارغ بال	خلق را از کمال او افضال
چون شود علم و فضل اظهاری	اجر گردد به سوی شه ساری
هر کرا دید خوی بد گوئی	کرد با او ز نصح نیکوئی
گفت در آن بروز از آن پند	تا ز غیبت زبان او شد بند
ور از آن نصح می کشد هموار	بود سوهان عدل حق در کار
آن سیه جامه بر سیه نامه	می نوشتی بر خورش از خامه
خلق در خواب بود او بیدار	بر همه در دعای خیرش کار
ظلم بر ظالمانش بود از عدل	عدل بر عادلان فزود از عدل
جامه از سیه دل او نور	نوربین از جمال او مسرور
دیده انصاف پادشاهی خویش	گفت بهتر ز عابد درویش
وان که سر در اطاعت حق کرد	سر نهادن مراست بر آن مرد

گوشهٔ عزلتش به از تختم / خاک درگاهش افسر بختم
از وی انجام نیک در خواهم / باطنش از بلا سپر خواهم
گرچه من پادشاه دورانم / پیش شاهان از گروه عورانم
گرچه صاحب به تخت و تاجم / پیش ایشان گدای محتاجم
آنچه در چشم من عزیز است آن / پیش شاهان هیچ و هیچ چیز است آن
آنچه من طالبم بران از جان / او برانداخت پیش سگ از خوان
هرچه من می‌شمرده‌ام اقبال / آنست ادبار وقت صاحب حال
من گرفتار جیفهٔ دنیا / او از آن ترک کرده ما عقبا
از قلیل و کثیر آزاده / نام دار این حقیر بنهاده
ما باین آفریده‌ها بنده / چشم او سوی آفریننده
همت او فزون ز همت من / اوست آزاد و من رهین برفن
او از آندم که اندرین کوست / در همه عمر خود خداجوست
او بجز حق ز جمله بیزار است / پیش او ملک و مال ما خوار است
او بحق عاشق است و پاینده / سر بهر دایه پیش افکنده
ما باغراض نفس در ظلمت / او غرض کرده لا بهر ساعت
نفع خود در فنای خود دیده / بیخود از خود خدا پرستیده
تا که شاهیم اندرین دنیا / غرق در جیفه غافل از عقبا
هرچه ما راست حاصل آن دون / پیش درویشش همه مرهون
او ز دنیا ز جان گریزان است / لیک دنیا غلامش از جان است
یوسف او این جهان زلیخا شد / بر جمالش ز عشق شیدا شد
شش جهت بهر خویش دامنش بست / او ز ترس خدای بیرون جست
چونکه رو در گریز بنهاد او / هر قدر بند بود بگشاد او
گر دهد جا او که گیرد دستش دامن / جست از آن هم دریده پیراهن
جرم خود هم به گردن او کرد / او ز تهمت خدای را رد کرد
طفل شش ماهه شاهد او شد / شاهد مشک نافه را بو شد
ما بدنیا چنان گرفتاریم / مرگ هم را بجان خریداریم
با هم از بهر این نزاع افتاد / همه گر راز هم شده بیداد
چون کند او بوقت رو بر دوست / اوست حاجت روا از آن بر دوست
لیک جز دوست جنت او نیست / جز رضایش هیچ سود و نیست
حکم ما اندکی به ظاهر هست / ظاهر و باطن است او را دست
شاهیش نی به لشکر و مال است / صاحب وقت و صاحب حال است
از دعائی شکست لشکرها / از نگاهی شکسته است سرها
مرده را زنده از نگاهی کرد / پیش حق دستگاه دارد مرد
از همه دار و گیر آزاده / بس عطاها که خلق را داده
آن قدر لشکر از دعا دارد / کوه‌ها را ز جای بردارد
این جهان را نظام هست از او / وان جهان را شفیع و حجت چه
گر کسی هیچ او بود درویش / این باخلاص آید او را پیش
از سخن هیچ خویشتن مردیم / داد تا دست دشمنی کردیم
موهبت را ز فضل خود وهاب / داده در اختیار او هر باب
شکر بر قادری که از احسان / کرد این مظهر از بنی انسان
دست افتاده را همی گیرند / زین سبب بر مرید خود پیرند
کرد کوتاه دست خود از آن / ز آمدن داشته بلا را باز
دست شاهان بر درازدستی‌ها / میرسد بر بلند و پستی‌ها
آستین کوته است بر آن دست / سرفرازان نهاده گردن پست

اندرین حال وصف بر درویش ... ذکر خود داشت بودش اینسان کیش
هر که درویش را ستایش کرد ... زان ستایش بخویش دارد مرد
وانکه بر وصف غیر گویا شد ... سر و احوال او هویدا شد
هرچه در هر که هست میگوید ... مستمع هم بخویش میجوید
هر که چون او بود بهلیش هست ... عیب گوئی خلق دینش هست
وانکه نیکست نیک خواهست او ... از قریبان پادشاهست او
خلق را زو شفیع احوال است ... شاه زین کار و پیشه خوشحال است
پور ادهم که ترک دنیا کرد ... راضی از حال خود خدا را کرد

افتادن مردے از پل در دجله و دیدن حضرت ابراهیم ادهم او را و نگاه داشتن او را از افتادن بحفظ باطن

حکم او حکم ذات باری شد ... هرچه میخواست می شد آن للابد
شد برای وضو سوی دریا ... بود بر ساحلش نشستن جا
کرد از آنجا چو دست را در آب ... منتظر بر عنایت وهاب
همچنان دست از وضو می‌شست ... زان رضائے خدای را می‌جست
شرع بر تابعان دین فرمود ... کین بهانهٔ عبادت معبود
باطن خویش آنکه دارد پاک ... هرش حکم آب شد با خاک
شیخ دین بر وضو شده مشغول ... فاعل و فعل بر خدا مقبول
گشت عابر ز جسر یک مردے ... دید شیخی وضو دران کردے
دید از عشق سوی او بسیار ... گشت معشوق شیخ زان کردار
اندران حال شد ز پل بیجا ... نارسیده هنوز در دریا
چونکه از جسر او در آب افتاد ... زان برآمد ز حاضران فریاد
شیخ ناظر بسوی آن احوال ... گفت یا حافظا و بر فی الحال
کین جوان بود سوی من ناظر ... باادهم شد بوقت او حاضر
رو بروی منست اینحالش ... کی توان واگذاشتن ضالش
بر دلش در گذشت کای وهاب ... در زمان او فتاده را دریاب
آن نفس شد قبول در درگاه ... بند کردند از فتادن راه
مظهر انبیا که حق بنمود ... بهر ما عاصیان شفاعت بود
اولیا را که فضل او در خواست ... آن همه رحمت و کرم ماراست
دستگیرے که شیوهٔ ذات است ... مظهر اولیاش آیات است
آن جوان ماند در هوا برپا ... بود بالا پل و بته دریا
گشت جاذب دعا شد او مجذوب ... شیخ دین بر خدا ازین محبوب
اعتقادش به لطف حق راسخ ... گشته وسواس و بیم را ناسخ
از ره باطن او رهے بکشاد ... دست خود را بحفظ او بنهاد
دست غایب ولے اثر پیدا ... ماند بیجا بجائے خود برجا
از چنان مهلکه سلامت ماند ... این سخن زنده تا قیامت ماند
عون او بر فتاده جان بخشید ... چونکه مرگش بچشم خود میدید
او که افتاد گفت یا الله ... کرد الله شیخ را آگاه
مضطران را مجیب دعوت اوست ... دوست میدارد آن زمان با دوست
هر که از در بر خدا نالید ... حق بلطف و کرم بسویش دید
بنده را لطف او کند مضطر ... هم در آن اضطرار خود یاور
آنچه بازی و آنچه بازار است ... بر حق و باطل او خریدار است
خود رهی بست و خود رهی بکشاد ... خود مرید است و خود کند ارشاد
خود مراد از جسر زیر افکند ... خود بسته نارسیده گردش بند
بوده علمش این سبب از پیش ... لیک در وقت جلوه گر شد خویش

بی سبب آن مسبب الاسباب — می نگر در مفتح الابواب
عارف اسباب را نمی بیند — شیخ را آب را نمی بیند

نیز خود را نمی شمارد جسم — جمله ذات است اهمت این را اسم
قول و فعل آنچه در جهان پیداست — مظهر این ذات پاک او پیداست

جلوه گر حق از اولیا باشد — اولیا در خدا فنا باشد
جلوه گر حق بازه ابراهیم — او ز پل شد جدا الحق تسلیم

این زمان جان من چه می بیند — تا قیامت ز رقص ننشیند
جلوه گر از دو سوی شد واحد — اوست مشهود و اوست خود شاهد

من هم از خود شدم کنون بیرون — میکنم وصف رحمت بیچون
هر کجا شیخ در دعا باشد — آن نه شیخ است خود خدا باشد

پس خدا قادر است در هر حال — داده بر اولیا چنین احوال

دیدن امیرے از ملازمان سلطان ابراهیم ادهم را در کسوت فقیر

از کرامات آن شه آزاد — شد ز هر سوی مرحبا فریاد
آن بریده ز خواهش دنیا — دلق میدوخت بر لب دریا

جامه از بر افکنده — کرده در بر براه حق ژنده
از امیران او کسی آن دید — در خود از فقر شیخ دین پیچید

کاینچنان دولت از کف خود داد — در چنین فقر و فاقه سر بنهاد
از بر و افکنده آن خز و دیبا — ژنده دوز است بر لب دریا

آنچه اندیشه در ضمیرش بود — شد همه پیش شیخ دین مشهود
آن عزیزی که از حق آگاه است — از فراست بنور الله است

از خیالات بد بپرهیزید — بر سر نفس خویش مستیزید
گر خیال بد آید اندر دل — زود از لای نفس از و بگسل

بر حق اثبات کن که حق اینست — بد مبین شیخ را اگرت دینست
دیو زد راه نفس بد بینی — در زمان بد از آن به خود بینی

پیش درویش کی نهان ماند — پیش رویت بطیر بر خواند
همچنان بر اسیر خود آن شاه — ساخت از ژنده خودش آگاه

خواست تا حال خویش بنماید — از دلش زنگ خویش بزداید
رشته از دلق خویشتن بر کند — سوزن خویش را در آب افکند

چونکه سوزن درون آب افتاد — بحر از خود در اضطراب افتاد
کرد فریاد بر امیر از دور — کای ز اسباب دنیوی مسرور

هم ترا لشکر است و هم دینار — هست زوری و قوتی در کار
سوزنم را برون بر آر از آب — گر ترا قدرت است کنون دریافت

گفت ای شاه در چنین دنیا — کی توان کرد سوزنی پیدا
مال و لشکر نه دست این دارد — که چنین بحر آن برون آرد

شیخ چون دید عجز کرد اظهار — مال و لشکر درین ندارد کار
سر در افکند از خجالت پیش — زانچه میکرد فکر آن در خویش

شیخ در خواست سوزن از دریا — گشت سوزن به پیش او پیدا
ماهیان سوزنش بر آوردند — زود بر دلق دوز لب پیوند

در زمان آن امیر شد درویش — گرچه چون شاه حکم او هم کیش
حکم او شد چو حکم شه جاری — هست صحبت به طالبان ساری

پادشاهان چو حکم او دیدند — حکم و فرمان خویش پیچیدند
پیش او تاج خویش بنهادند — بوسه بر خاک پای او دادند

این بود عدل و این بود انصاف — گر چنین دولت باشدت بیلاف
این بود مشک و این بود نافه — ماند از آن نافه بوی بر کافه

بر قبولان حضرت است این حال — گو بسگ از تحرش می نال
بر غزالان محفل پاک است — اینچنین نافه لیک در خاک است

بر قبول آن حضرت است ابتهال ‌‌ ‌ گو بسنگ از تحسرش می نال
برخز الان محفل پاک است ‌‌ ‌ اینچنین نامه لیک در خاکست
دیو از آدم ندید و شیطان شد ‌‌ ‌ تا ابد بخرق لعن یزدان شد
آنکه را حق بلطف خود بگزید ‌‌ ‌ سوی او از عنایت خود دید
استعانت از آن نظر دریافت ‌‌ ‌ تا به توفیق کار دریا یافت
ما هم از صدق او بکار ستیم ‌‌ ‌ تا چنین مرد اعتبار ستیم
اعتقاد رسنده گان بر دوست ‌‌ ‌ شد بما جان و جان باشد دوست
مهر دنیا ز جان شاهان سرد ‌‌ ‌ آن شهی سر دگشته زین بو کرد
آن یکی رفت پیش او فی الحال ‌‌ ‌ چون که دیدش بعزت و اقبال
باز نرسید قرب قدرت را ‌‌ ‌ بوسه بر پای داد حضرت را
گفتش ای شاه عارف آگاه ‌‌ ‌ هست نزدیک بر تو بس الله
هر چه خواهی تو آن روا سازد ‌‌ ‌ مرترا بر مراد بنوازد
زانچه کردی بما تو وا بنمای ‌‌ ‌ ما مریدیم و راز از آن بگشای
تا کنیم آن عمل چنین کردیم ‌‌ ‌ چون تو بر فضل حق قرین کردیم
گفت چیزیکه حق زما درخواست ‌‌ ‌ آمد آنها وقوع از ما راست
چون از آن خواست سر نپیچیدیم ‌‌ ‌ خواهش خویش را در آن دیدیم
تا بحدیکه هر چه ما را خواست ‌‌ ‌ باشد از دوست آن برابر راست
هر که خود را بکار حق بگداخت ‌‌ ‌ حق هم از فضل خویش کارش ساخت
کان لله هست و کان الله ‌‌ ‌ باش مامور امر بر آن شه
او ز ما خواست عشق و همین داد ‌‌ ‌ همت ما بحکم سر بنهاد
طاعت و بندگی بجان کردیم ‌‌ ‌ خویش را صرف اندر آن کردیم
جسم و جان چون فدای جانان شد ‌‌ ‌ جان منور به نور ایمان شد
مؤمن از نور خود تجلی کرد ‌‌ ‌ گشت از خویش و غیر این دل سر
هستی خویش را فنا دادیم ‌‌ ‌ از فنا بود و بر خدا دادیم
از خوشی های نفس سیر بدیم ‌‌ ‌ از حساب و عذاب نرسیدیم
از سر خویش تاج بنهادیم ‌‌ ‌ بر سر خاک خوار افتادیم
از غذاهای خوش دهن بستیم ‌‌ ‌ ستر را پرده رخش بستیم
هم ز اهل و عیال ببریدیم ‌‌ ‌ پرده اسم و رسم بدریدیم
روز و شب در طلب همی سوزیم ‌‌ ‌ رقعه بر دلق خود همی دوزیم
خویشتن را ز تخت افگندیم ‌‌ ‌ بر سر خاک حصه خورسندیم
پهلوی ما جدا شد از بستر ‌‌ ‌ گشت بالین ز خشت بر این سر
خواب از چشم ما شده پدرود ‌‌ ‌ نیست جز حق کنون بما مقصود
ز آتش جوع سوخت در ما نفس ‌‌ ‌ دستگاهی بیافت در ما نفس
دوست جویان نخورد و خوابیم ‌‌ ‌ خورده از اشک خود دمی آبیم
وهو معکم که دوست خود فرمود ‌‌ ‌ ما چو فانی شدیم او بنمود
بود در خاک جسم ما مستور ‌‌ ‌ خاک از آن آب صاف چون شد دور
تشنگان زان قدح همی نوشند ‌‌ ‌ خلعت تازه تازه می پوشند
او دست اکنون بجلوه زین تن ما ‌‌ ‌ مای نفسیست مایه از من ما
عزت از ذل نفس خود دیدیم ‌‌ ‌ تا بساط شهی ز خود چیدیم
ما فنا در ره خدا هستیم ‌‌ ‌ زانچه در ماست خواست زان رستیم
دوست از ما بخود تلاش کرد ‌‌ ‌ چشم ما را به خویش بینا کرد
خود دعا کرد و خود ز پل افتاد ‌‌ ‌ خود ز ما دست اندر ره بنهاد
قبض پیدا و قبضه ناپیدا ‌‌ ‌ او دست قادر نگه کن ای شیدا
ما ر هیبت ز ما در این مظهر ‌‌ ‌ من نبند اختم دعا بگذر
شد رنا از ما حیثیت این احوال ‌‌ ‌ این نه از من بود از ایزد متعال
دست و پا ما ز خویش بربستیم ‌‌ ‌ چشم بر فضل دوست بربستیم

دست او بود هر که بر این دست
اندرین وقت بر همین زاده
سامع از دل برین کلامم هست
خواهشش هست جذبه ارشاد
این بکوشش که تا کشش باشد
بر دل و جانش این طلب غالب
رتبه‌ات زان بلند خواهد شد
کرها آمد گذشتن کم همت
به که ما زود بگذریم از این
پادشاهی جیفه دنیا
خویشتن را به بحر اندازیم
نیست چیزی ز قبضه‌اش بیرون
دست از هر چه باز میداریم
چشم ما گوش ما از او باشد
هر چه او گفت آن کنیم همه
هست خود ذات پاک شیخ این دل
در طریقت کسی که این را یافت
دست گیر و ترا چو لغزد پای
هر که زین ره سوی زیان افتاد
بهر او بر خدا دعا دارد
حق پرستی شعار او باشد
بهر این شیخ را فرستادند
پس مرید یکه جان فدا دارد

در یافتن پیر مرید را که در استماع نصح صادق است

دید مرشد دو گوش بنهاده
جذب شد عینش داد است دست
تا رسد این سعید حق از راه
رحمت حق جمال بنماید
این طلب را ز جان و دل طالب
باید از دل به کند نت لابد
زانکه بگرفته است این را سمت
وسعت هست آخر این
چیست در نزد دولت عقبا
تا بگویند مرد جان بازیم
تا نشود کس براه او مفتون
ما بر آن زود دست بر داریم
حس ما هوش ما از او باشد
طاعت او بجان کنیم همه
دست در وی بزن از و مگسل
مرد گاهی برو که دین را یافت
دست خود هم ز دست او بکشای
شیخ باید براو کند ارشاد
روز و شب همچو التجا دارد
خدمت شیخ کار او باشد
رخصت تربیت برو دادند
راضی از خویش او خدا دارد

بر سخن ها ز جان رهین گشته
منتظر سوی جذبه شاه است
چون از آن سوی خواست را دارند
سست پیوند گشته از دنیا
گفتش از دل به قطع کن پیوند
هست دنیا پلی ره عقبا
طوعاً از بهر شاه بگذر تو
هیچ دیدی که شیخ ابراهیم
شاه ما از شما چنین در خواست
او چه از ما به بیند این احوال
آنچه در راه او بر اندازیم
جان فدا می کنیم و جان یابیم
نطق ما او شود سخن گوییم
ز آنچه او گفت غیر آن کردن
او که ناظر دمی ترا باشد
خویشتن را مکن ز چشمش دور
او ترا ناظر است و دل حاضر
از زبان نصح و هم دعا از دل
تا نیابد براه حق طالب
از دعا از بلا نگهدارد
خدمتش بر مرید فرمودند
از برای خدا به شیخ اخلاص

دست داد است و اهل پیوست
مؤمن مؤمن او ز دین گشته
کرده جان وقف اندرین راه است
زان مراین را ز خاک بر دارند
اشتیاق از جبین او پیدا
باش اندر رضای شه خورسند
عاقبت بگذریم زین ره ما
همچو ما کن براه دین سر تو
تا چه تحصیل کرد از این تسلیم
بهر تا منزل بهشت آراست
حافظ وقت ما شود فی الحال
گنج ها زان ذخیره می‌سازیم
زان حیات ابد روان یابیم
معنی آن سخن از او جوییم
نیست سودی بجز زیان کردن
نیست او آن زمان جدا باشد
زان نظر بخشد او به چشمت نور
دار و غافل مشو از آن ناظر
حل شود زان مرید را مشکل
شوق حق در دلش شود غالب
افتادن ز راه نگذارد
زان سبب دولتش بر افزودند
مبکند شد برحمت حق خاص

بود بر گفتگوش اگر گوشت پس نخواهد شد این فراموشت
میشود سبز چون رسد وقتش می کند حفظ صاحب بختش
شیخ بر سنگ حرف اگر گوید نطق و حرف از درون او روید
سنگ نشنید و بولهب نشنید جهل او عقل و حکمتش دزدید
هر که مغضوب حضرت او شد گشت غافل از آن سیه رو شد
نیز شد فرض ما نظر در شیخ زان ز احوال ما خبر بر شیخ
گفت بر بندگان حاجت خواه جمله باشند داعئی درگاه
چونکه ما را بوقت دریابند زان دران کار خود ظفر یابند
پاک و ناپاک رو بما آرید غیر من مکرمی کجا دارید
چون ببینم گوش تو بر ماست در اسرار بهر تو در ماست

حرف او چون بیاد تو باشد تخم نسیان در نهاد تو باشد
هر که کم بخت آن فرو بگذاشت او نه آن روز گوش آنسو داشت
سنگ بوجهل و مصطفی دالست شیخ این وقت را همان حالست
ختم الله بود بر گوشش فهم آن را نبود از هوشش
لیک حرفم برای بیدارست او برین گفتگو خریدارست
ذات پاک خدا علیمش هست بر گناه از کرم حلیمش هست
مضطرب چون شوید در ارشاد چشم باید به جود ما بنهاد
وقت تان وقت اضطرار آمد هرچه خواهید فتح کار آمد
چون که راجع به خود ترا بینیم در درون تو زود بنشینیم
طفل چون بهر شیر میکوشد شیر پستان ز مادرش جوشد

شاه درویش دل که حق جو بود شب روی پیشه کردنش شد بود
گفت با خویش از آن ز خود درویش بایدم کرد جود و احسان بیش

در بیان آنکه کریم در ادای حاجت گدا اگرتر است و پیش قدم بجذبهٔ احتیاج محتاج

چون نه محتاج میرسد بر من جاذب است احتیاج او در من
ذات پاکش بری ز غفلت هست رهنما خلق را بود پیوست
زان طرف میکند ترا برپا کای گدا روی خود بکن در ما
هر که مشتاق ماست ما را خواست شد برا و اشتیاق ما هم راست
حاجتش از کرم روا سازیم تا ز جود خودش رضا سازیم
در گشادیم و خوان نهادستیم هر که هر چیز خواست دادستیم
بر سر خان شاه حق بگماشت اندرین جلوه جود و رحمت داشت
گر کند ظلم بر کسی خود شاه هست از آن حال ذات حق آگاه
گویدش بر تو دست دادم من کار مردم به تو نهادم من
ای شکم پرور از حق غافل عمر در شاهیت شده آفل
شاه آن عهد بهر این احوال شد رضا جوی ایزد متعال

هست روزی گدای روزی خوار وانکه روزی ده است او غفار
خلق در خواب و شاه دین بیدار حافظ و حامی است در هر کار
هر که آرد بمن نیاز از آز هیچکس را ز در ندارم باز
وانکه جز ما مراد میجوید حضرت ما نه رد او گوید
دشمن و دوست را رضا دادیم آمدن سوی خود صلا دادیم
زان شهانند ظل سبحانی خلق در عهد شان بآسانی
بر کسی گر رود ز کس بیداد شاه باید برد که بدهد داد
چون نه شه سازدش خود راضی هست روز جزا خدا قاضی
چون نه مظلوم را رضا جستی غافل از تندرستی و سستی
قهر ما هست زان ابد بر تو آن بدی ها همه رسد بر تو
لطف و قهر خدای میدید او از خود و نفس خویش پرسید او

گر بود شاه و گر بود درویش / هست مردن بهر کسی در پیش
مرجع هر دو با خدا باشد / کس نه انجا شه و گدا باشد
کس نیارد ز نیک و بد انکار / بی گواه است علیم از ان غفار
گر کند آشکار و گر پوشد / در علاجش کسی نمی کوشد
بنده آن به که خواجه را خشنود / سازد از خویش کرد او محمود
گفت شاهی من بهویت هست / بعد من دیگری برآورد دست
چند روزی که شاه سیم دادند / بار مردم بدوش بنهادند
منکه بر لهو و لعب پردازم / دارد از مملکت خدا بازم
ظالمم تا ابد بماند نام / در جزا دوزخم بود انجام
گر پسندم بخود تن آسانی / خلق را کی رسد نگهبانی
در هوا و هوس گذارم عمر / روز مردن چسان سپارم عمر
بر خدا چون جواب خواهم داد / کرده ام خود بجبر خود بیداد
خلق و شه هر دو آدمی زادند / لیک بر شه حشم فزون دادند
تا ز ظالم دمار بر دارد / بر سر ظلم او تبر دارد
وارهاند ز جنگ او مظلوم / زین سبب بر خدا شوم مرحوم
گر نه مصروف عدل دادم زیست / در من و خلق پس تفاوت چیست
باشد آخر جزای هر کارم / بدرود هر چه من همی کارم
آنچه زین هر دو پیش خواهم کرد / ذلت از بهر خویش خواهم کرد
عاقبت آن به پیش من آید / در لحد روی خویش ننماید
بر من انجام را حسابی هست / گر بود ظلم ازان عذابی هست
گر نه اینجا علاج خواهم کرد / چون بپرسد خدا چه خواهم کرد

حکایت عمر بن عبد العزیز رض و عدل و داد او

بود عبد العزیز عمر بنام / کرد در عهد خود عدالت تام
عدل عمر رض به عهد او تازه / او باجزای خلق شیرازه
چند روزی که او خلافت داشت / عدل ها کرد و ظلم را برداشت
اندران عهد هر که مفلس بود / شاه می ساختش غنی از جود
بر درش هر که چون گدا آمد / بر سرش شاه در عطا آمد
هیچ سایل ازو نشد محروم / دخل او بهر عالمی مقسوم
روز و شب خلق را به غمخواری / داشت هر سو رعایت و یاری
نیک بود او که اندرین ایام / برده ام نیز من به نیکی نام
عاقبت رفت از جهان بیرون / مانده است این فسانه تا اکنون
رحمت حق قرین حالش باد / هم بعقبی چنان حالش باد
او که بر عدل شاه دنیا بود / شد بعقبی ز خدا خشنود
چون ز مرگش گذشت چند سالی / گفت در خواب صاحب حالی
با چنان عدل و داد از اندک کار / تا بصد سال داشتم آزار
منکه بودم بداد ز فانی شاه / سوی عقبی گرفتم آخر راه
ماند بیرون ز خاک آن جا هم / گشت آخر مقام در چاهم
خفت بالین و خاک بستر بود / شاهیی من مرا نه یاور بود
ماند بیرون لوا و تاج از خاک / من در آن چاه تنگ اندوه ناک
نی زر و مال هیچ یارم بود / کس نه آن سوی دوستدارم بود
پس در آن خواب گفتش آن عارف / میکن از حال خود مرا واقف
تا چه شد بر سرت سوال از دوست / چونکه فعلت درین جهان نیکوست
لطف کرد و نه با عتاب انجا / زانچه بگذشت آن مرا انجا
گفت در عهد من پلی ویران / بود و بگذشت گوسپندی از ان
رفت در یک کوی ذره پایش / اضطراب او فکند از ان جایش
در میان جای پای او بشکست / تا کنون زان عتاب بر من هست

بود از حق حساب آں حاکم
تا که بگذشته است صد سالم

حق مرا گفت ملک و جاهت بود
در همه کار دستگاهت بود

چوں نه بر داشتی تو هر سوئی
چوں نکردی تفحص هر کوئی

تو شباں بوده رمه عالم
کردمت شاه در بنی آدم

پای یک بیزباں شکست از راه
چوں نگشتی ز حال او آگاه

انچه ره بوده است پل ویراں
احتساب کنوں ز ما در آں

گوسپندیکه از پلے افتاد
شاه را حق شمرد ازاں بیداد

وای بر کارهاے زیں بدتر
تا چه آید بما ازاں بر سر

گر ز انصاف و عدل سر تابیم
کی بروز جزا ظفر یابیم

بهر یک غفلتے که روز بدم
تا بصد سال عتاب آں دیدم

ای تو از ظلم خویشتن غافل
مرگ در پیش هست ای آفل

ایں همه از تو باز می پرسند
خود تو انصاف ده بدهی تا چند

می ندانی که چند خواهی زیست
عاقبت آنچه بر تو هست آں چیست

وای آں روز و وای آں احوال
ما خجل پیش ایزد متعال

داد خواهاں ز ظلم ما مظلوم
حجت ما بنزد حق معلوم

ما ز کردار زشت در آں کار
عضوها کرده جرم را اقرار

ما ازاں حال گشته شرمنده
همچناں روسیه سر افکنده

مس ز راندود رفته در آتش
گشت آتش محک بر آمد غش

گشت هر موز باں مقر در کار
کس نه ما را شفیع در آں کار

ما هیچ راهے گریز ما را نے
تا فتن سر ز حکم یار انے

نی تواں کرد جرم را اقرار
نی تواں کرد کرده را انکار

دوستداراں بتقرب ازما دور
ما در آں وقت عاجز و مجبور

همچو زنداں فتاده اندر بند
پیش ما کس نه از زن و فرزند

جمله درمانده غرق اندر بیم
گشته کرها به پیش حق تسلیم

کاش تسلیم میشدم زیں پیش
می ندیدیم مال و ملک ای خویش

کاش طوعا رضا همی دادیم
بر خدا زاں صلا همے دادیم

تا نه بر ما حساب مے بودے
زاں نه بر ما عذاب میبودے

خویش را چوں نه مست دیدستیم
زاں برایں روز بد رسیدستیم

پس همان به که سر کنم بردار
زاں خدا را ز خویش سازم شاد

شاه دیندار باطن و درویش
داشت زینساں حسابها بر خویش

ظلم کردن به نفس خود عدلست
از خدایاں فضیلت و فضلست

عدل چه بود که نفی بر خویشست
رفتنی رفت و فکر در بهشتست

هم ازاں نیک نام در دنیا
هم بود دروی رفتن محتبا

چوں صدا عدل در جهاں افکند
جمله اعدا شوند خویشاوند

ظلم بر نفس خویش کم خوار است
ظلم بر نفس هم ز بیدار است

هر که بر طاعت خدا دلبست
نفس بر کام خود نیابد دست

کام نفس است درهم و دینار
ظالم نفس شد ازاں بیزار

ظلم بر نفس عدل و داد آمد
شیوه مر نفس را فساد آمد

نفس گو عدل پیشه خود ساخت
او بداریں چو روح سر افراخت

ظالم نفس از همه آمال
دست و داشت است در هر حال

کس ز دنیا که هیچ نشتابد
زاں خدایش بمر جبا خواند

هر که بر نفس پشت پائی زد
کس بره هیچ ره نباشد بد

ایں نه ظلم است عدل نفس است ایں
بهر شیطان و نفس حبس است ایں

ظلم نفس است ترک شهوت ها
ترک آں کن بر نفس خود بدبخت

هر که بر نفس ایں عمل فرمود
پیش حق مطمئنه خواهد بود

ارجعی مارتست در شانش
حق خبر داد ازیں ز قرآنش

گر خدا از کسی شود راضی ‌‌ ‌پس از و هست نیک و بد راضی
رهروان زیر سایه می آیند ‌‌ ‌تا دمی اندران بیاسایند
زانچه را ظلم نفس بشمردیم ‌‌ ‌نام بر ترک کردنش بردیم
آن درختیست پر ثمر نی بید ‌‌ ‌هر کسی به میوه اش امید
جمله گویند بهره اندوزیم ‌‌ ‌زین فواکه روان برافروزیم
دولت و ملک او بیفزایند ‌‌ ‌هر طرف فتح باب بگشایند
تا قیامت ز نام نیک آواز ‌‌ ‌رفته هر سو ندارش کس باز
همچنان عدل و نفس چون کردن ‌‌ ‌احتراز آنچه هست بد کردن
گوید از آنچه نهی حق فرمود ‌‌ ‌بایدم مجتنب ازانها بود
چون برین فکر سر گذارد پیش ‌‌ ‌حق فرستد عطیهٔ از خویش
هر کرا حق چنین عمل داد است ‌‌ ‌از حساب و عقاب آزاد است
بس مراد خدا ز ما داد است ‌‌ ‌گر کنیم عادتی ز ما شاد است
پس بجان طاعت و نماز آریم ‌‌ ‌هر زمان سوی او نیاز آریم
چون از و آمدیم از ایجاد ‌‌ ‌آنچه بر ماست آن همه او داد
روی رفتن بر آنطرف میدار ‌‌ ‌تا بود از تو شاد آن جبار
اولش شرع و آخرش شرع است ‌‌ ‌اصل اینست و مابقی فرع است
دست کوته ز مردم آزاری ‌‌ ‌از تلذذ همیشه کم خواری
چند روزیکه بوده است با ما ‌‌ ‌آن ز نابالغی بما زیبا
ترک از او و شیر او کردن ‌‌ ‌فرض شد آن بجای آوردن
زانکه صورت ز حال بر حالی ‌‌ ‌می کند نقل از اندک احوالی
با همه آن طالبان شده آفل ‌‌ ‌هم پدر هم پسر ز حق غافل
هر چه زاید ازان بقا دارد ‌‌ ‌راه تا وحدت خدا دارد
زان بما واردات ها زاید ‌‌ ‌دین و دنیا بکار ما آید

هست بید و چنار را سایه ‌‌ ‌خورشدی خلق را از و مایه
پادشاهی که او سخا باشد ‌‌ ‌خلق را سایهٔ خدا باشد
ترک آن کردنت سخا باشد ‌‌ ‌زین عمل راضیت خدا باشد
مردم و مور و مار جمع آیند ‌‌ ‌چون مگس پای بند طمع آیند
شکر ایشان بر آسمان سیار ‌‌ ‌زان ملک شاکر از چنان زوار
هست بر شاه عمر ز عدل افزون ‌‌ ‌گنجش از مال و زر ازان مشحون
عدل را فضل هست بر طاعت ‌‌ ‌آن به هفتاد سال و این ساعت
خود کند عدل از مناهی ها ‌‌ ‌پس بترسد ز زرو سیاهی ها
خود نهد سر به پیش انصاف ‌‌ ‌نهی حق در دهست و طاعت صاف
جذبهٔ رحمت خدا بر مرد ‌‌ ‌پای تا سر ز نور خواهد کرد
شاه شاهان که شاه را افراشت ‌‌ ‌جاه و دولت برای عدلش یافت
داد اینست که حق مرا جان داد ‌‌ ‌در همه عمر خوان نهان بنهاد
زان بنخواهیم از و رضامندی ‌‌ ‌آن بما راحت است و خورسندی
هست آخر مراجعت آنسوی ‌‌ ‌از همه و بر و مراد او را جوی
عدل چه بود حساب خود بر خویش ‌‌ ‌بهر ارشاد شرع حق در پیش
جز خدا ترک در شریعت ماست ‌‌ ‌شرع اینست و این طریقت ماست
شیر بر خود حرام دانستن ‌‌ ‌ترک از دایه تا توانستن
چونکه ما را خدای بالغ کرد ‌‌ ‌عقل ما را ز خویش بازغ کرد
بند صورت نمی توان بودن ‌‌ ‌نیست در این مقام آسودن
هر چه زاید ز صورت اولاد ‌‌ ‌فتنه هائی عظیم ازان رو داد
هر که با معنیش فتد بازار ‌‌ ‌عمر جاوید باشد آنرا یار
بلکه معنی به عقد خود آریم ‌‌ ‌صحبت روز و شب با و داریم
ما از آن روی خلق را رو داد ‌‌ ‌سوی سر خدا کنیم ارشاد

آنچه نهبیت برگ آن داریم ... آنچه امر ست رو بران آریم
شیر بر ما حرام شد اکنون ... الفت شیر و دایه شد افسون
پیش نعمای دیگر ابنیت پوست ... بالغاتر که گردنش نیکوست
پادشاهیم و تخت باشد عار ... لشکر و گنج ماست خود جبار
بهر خود هیچکس نیازاریم ... هر زمان روی در خدا داریم
بر فلک چشم بسته بستاریم ... نیک و بد را دعای خیر آریم
یارب آنکس که هست بدکردار ... روی او را بسوی نیکی دار
بخش توفیق طاعت خویشش ... نیک گردان ز کیش ها کیشش
یارب آنکس که نیک کردار است ... حضرت تو بفعل او یار است
آن درو فعل تست ای جواد ... عاقبت کار او بنیکی یاد
استقامت بکار نیکش ده ... هم بره اجرهای نیکش به
تا ازان جهد او فزون گردد ... آن بهانه بره نمون گردد
هست ترغیب ما دگر آنسوی ... زان بیاریم سوی نیکی روی
گر ز خلق خدا شوم غافل ... پس نخواند خدا مرا عادل
نشکه خلق است زندگی در ما ... ورنه یکدم نماند این بر ما
مالک الملک ملک داده دوست ... زانکه او آفریده وین از وست
گر ببیند که شاه ظالم هست ... او باخراج او برآرد دست
دیگری را دهد ره شاهی ... تاکه باشد ز خلقش آگاهی
دست او برتر است از هر دست ... دولت بی زوال او راهست
گر نه از عدل ما شود خشنود ... هیچ دولت بمانه خواهد بود
شاهی ما رضای وی باشد ... مال و جانهای فدای او باشد
خشم او هر که را براندازد ... پشه بر سرکش سرافرازد
نزد بانی اگر بفرماید ... از لگدهاش کس نیاساید
عون خود را ز هر که بردارد ... یک دمش در نماز نگذارد
باطنش را شود مسلط دیو ... از رهش افکند بچندین ریو
دیو در درگهش چو سرهنگیست ... بهر تادیب هر بدآهنگیست
هرکه هموار و راست خواهد بود ... دیو باشد در آتش خود دود
هیچ بر حال او ندارد دست ... زانکه کرد از ریاضت او را پست
نور آن کرد بارش افسرده ... هست بر خویشتن ازین حسد برده
هرکه بر خلق ظلم خواهد کرد ... حق برارد ز دودمانش گرد
کس نشد سایه جو ته هر خار ... زانکه دید است خلق ازو آزار
سایه کو نیست مهر بند رها ... زان بود منع کین طرف کم آ
می کند ظلمش هر طرف آواز ... که میائید اندرین ره باز
هرکه آمد شود ازین تاراج ... گر غنی آید و رود محتاج
شد ز ظلمش چو این صدا افکند ... راه سوداگران ز شهرش بند
هم رعیت ازو فرار آرد ... پای در کشت و کار نگذارد
می نهد ملک رو به ویرانی ... مخزنش پر شود ز حیرانی
لشکر و اقربا نفور از وی ... ظلم گویان ز ملک دور از وی
هم به پیش خدای می نالند ... روی بر خاک عجز میمالند
کای خدا یا بما سلیمی تو ... پس چرا یار این لئیمی تو
ظلم را زین دیار ما بردار ... آدمی را به آزها مسپار
پیش تو نیست حاجت اثبات ... عالم السر و الخفی ای ذات
این دعا را فرشته در آمین ... هم در آمین کسی که داده دین
همچنان بگذرد ازین دنیا ... لعنتش هست ذایهٔ عقبا
حاصل از مال و ملک او را هیچ ... پیش حق در حساب پیچا پیچ
پس خدا گو بدکش که ای ظالم ... بود علمم بکار تو عالم

ما هیچ از قهر من نترسیدی
هیچو خود کور و غافلم دیدی

کردی از ظلم خلق را تاراج
کی غنی بوده تو ای محتاج

از همه نیک و بد بصیرم من
دیر گیرم و سخت گیرم من

از کیومرث تا بایں ایام
جمله رفتند از جهان ناکام

هیچ مخزن به خود نه بردستند
مال حق را بحق سپردستند

حق یکی برده و دگرے آورد
مخزن و ملک را باو بسپرد

یک شکم سیر میخورد هر کس
جز غذا نیست گنجها بر کس

اندرین داره هر چه کس در کاشت
در لحد رفت و دیگران برداشت

این قبا عاریست هر در بر
مے شود خاک بر سر و افسر

چند روزے که هست اقبالت
گر کنی عدل مرحبا حالت

عدل چه بود که بے شکے باشد
ظاهر و باطنت یکے باشد

نے که خود را غنی کنی اظهار
دزد چون موش باطنت در کار

بہ که از آز و بری باشی
هم به ره هم به رهبری باشی

در لحد شمع از آن برافروزی
زان ابد عیش خود براندوزی

خلق نامت چو بر زبان رانند
بر روان تو فاتحه خوانند

وانکه بعد از تو شاه خواهد شد
او ز راهت براه خواهد شد

سنت تو چو عدل و داد آید
بهر آن شاه اوستاد آید

اجر خیر است هم ترا زینحال
خیر را خیر بینی استقبال

جمله گویند بر تو رحمت باد
کو در عالم اساس دین بنهاد

گر جز اینست وای بر حالت
هست ادبار و نیست اقبالت

پا بشاخی که کرده کس محکم
می کند از زان ندارد غم

آن تنک ظرف رشد هست مغرور
او فتاد از طریق شاهی دور

چونکه آن شاخ او فتد از پای
چیست انجام تو از آن بنمای

از همه نیک و بد حساب امروز
چیست برگو ترا جواب امروز

ظلم شاهیکه می کند پیشه
بر سر خویش میزند تیشه

خود بخود کرده است چه درمانش
ماند حق تا ابد بفرمانش

استماع کردن سعید فی البطن اُم نصیح نایب پادشاه و هدایت یافتن او براه راست و پیوستن به جنود الله

اندرین حرفها که میگویم
زین دل شاهزاده میجویم

لیک شهزاده یمین زاده
گوش بر این سماع بنهاده

گشته است جاذب کلامم او
میکند عاشقی بنامم او

بهر او این ترانه مے خوانم
خواهش جان او همیدانم

آن سخن کش همیکشد حرفم
بهر آداب هست در ظرفم

مے سرایم که نیکنامش باد
بار رضائی خدا انعامش باد

در سلوک و طریق دارد روی
خلق گوید دعائش از هر سوی

هم بدنیا و هم بدین آنشاه
شاه باشد چو شد بحق آگاه

میکنم نصح تا روان دارم
باشد او را ز دایه بردارم

مرشدم هیچو نصح فرموده است
شغل او نیز همچنین بوده است

خلق را بود او نصیحت گوی
سامعان جمع بر در از هر سوی

از درش خلق فیض ها بردند
نیک بودند و نیک هم مردند

گر دل کس ز دایه گردد سرد
در ره دین و داد باشد مرد

بر ریاست زجهان کند اقدام
هیچ با دایه مے نراند کام

زان شود او پیای امت او
شامل حق بلطف و رحمت او

هم مرا هر ره ازین باشد
هم بسر نیک در جهان باشد

گر خلف زاید از پدر فرزند
بر پدر رحمت ابد پیوند

نایب شه بران براه استاد
اندرین درس عدل داد داد

گاه باشد که شاه خواهد شد — ناییی از آنکه خواهد شد
خلق را علم و دین بیاموزد — زان ره رهروان برافروزد

همچنان شیخ مسند ارشاد — با هر بدان خویشتن بوداد
از پی دین شان بغم خواری — بار بر دار در گرانباری

باطنش در دعای راحت شان — ظاهرش در دعای راحت شان
در پی شان بهر طرف دنبال — تا نیفتد بدین شان دنبال

بهر یوسف ز گریه یعقوب — بود تصحیح یوسفش مطلوب
تا که در دین خویشتن ماند — ور نه زان حسرتی بمن ماند

چون که بشنید هست در دین او — همچو اجداد کرده آیین او
بوی پیراهنش شمیده از دور — یافت زان بوی دین و شد مسرور

یافتش چشم کو بینائی — نیز از ضعف تن توانائی
پیر بود و جوان از این بو شد — دین یوسف ز گریه او شد

صد هزار آفتش به پیش آمد — یوسف ایجاد رست کیش آمد
این همه چون ز گریه آن بود — حق تعالی بر و کرم فرمود

همچنان مرشدی که شد قوال — بهر شهزادگان بحق دلال
دیده از آمال غافلند از حق — تا فتد سر ز دولت مطلق

در ره غول و غفلت افتاده — غل به گردن ولیک آزاده
زین سخن ها علاج شان میکرد — تا نه گردند از ره دین طرد

قصه در قصه از مثال آورد — طالبان را بوجد و حال آورد
او به ایشان و من کنون عالم — میدهیم پند و هست اینم کار

جز حق از آن زو برون آیند — زین برون آمدن درون آیند
سر خواهند گشت از دایه — حاصل شان رفیع از آن مایه

گر نه ما دست رهروان گیریم — پس چسان مرشدیم و چون میریم
میرسانیم امر حق بر خلق — باشد از این اثر شود در خلق

در ره دین و داد رو آرند — غفلت و حرص و آز بگذارند
همچنان پادشاه مرشد بود — بهر ارشاد خلق در جد بود

در ره عدل و داد میکوشند — خویش را از آنچه بود می نوشند
سوی حق راه شان همیداد — بود بسیار مرشد و استاد

مرشدان مرشدی برو داده — جانشین شان بروی سجاده
گفت چندانکه دسترس یابم — بهر ارشاد خلق بشتابم

طوف میکرد و هر طرف می گشت — هر کجا شهر بود و هر سو دشت
طالبان خدای را می جست — شرک ها راز سینه ها می شست

گوش میداد تا چه میگویند — چشم میداشت تا چه می بینند
حال باطن ز روی شان می یافت — لیک ز افشای راز در می یافت

هر چه از نور دل دو امید دید — از برای خدای می بخشید
صاحب گوش راز بان می شد — زانچه حقیقت در میان می شد

صاحب چشم را نمود روی — پرده از وجه حق شدی یکسوی
وانکه او را نه چشم بدنی گوش — کرد شه را خدا از دور و پوش

همچنان زلیست همچو میرد — اندر و پند در نمیگیرد
چون شود حشر کور و کر باشد — غیرتی صاحب نظر باشد

گردش ایجاد حق چنین موجود — این سبب هر شکر بینا بود
اینچنین شاه و طالب بیمار — تا کند علم خویش را اظهار

بود گنج نهان خدا در ذات — کرد آن از وجود ما اثبات
شهرت فضل خویش خود در خواب — مخل از دین و داد ما آراست

خوب خوبی نهان نمی دارد — بهر عشاق پرده بردارد
از برای خدا بد این بی سود — بهر جویای دوست طالب بود

طالب طالبان وی مطلوب	بر خداوند ساتر العیوب	چون خداجوی بی ریا گیرد	رحم بر خلق چون خدا گیرد
بوده است تخلقوا باخلاق او	زان بمشتاق گشته مشتاق او	از خود و آرزوی خود حر بود	پای تا سر ز جود حق پر بود
از خود و خلق بود وارسته	این طلب را خدا بر او بسته	خواهش حق بخلق رحمت بود	تا چنین مظهری بما بنمود
علم و حکمت بر او عطا کردند	بر در کش خلق را صلا کردند	او دل شان بخویشتن بربود	اول و باز ده بحق بنمود
تا ره راست را بگیرد پیش	سازد او را چو خویشتن درویش	هر چه تحصیل از سلوکش بود	زین سخن ها مرید را فرمود
تا شود اوستاد این فن او	وا رهد از همه شک و ظن او	چون محقق شود درین جاده	باشدش جانشین سجاده
طالبان را بحق نماید راه	زان همه گمرهان زده آگاه	هست خشنودی خدا در کار	حال او خوش که دارد این کردار
حق ز ایجاد عالم و آدم	خواست این شیوه را ازان فهم ها	اندرین راه صرف کن جان را	باش مومن تو دین عرفان را
زابتدا تا کنون طرق بسیار	کرده دیان درین جهان اظهار	مجمعی رو براه بنهادند	مجمعی در فساد افتادند
عاقبت زر دشد همه بازار	عاشقی ها چنان است اندر کار	نسبت از بیش بیش بر کرم است	عاشق از عشق بر ندارد دست
بلکه هر روز نو نقش افزون	عاشقان بر جمال او مفتون	زان سخن ها که مرشد از ارشاد	در ره طالبان حق بنهاد
شاه نی بود از خود آزاده	در ریاضت بجان صلا داده	در خور و خواب بخور و خواب او	بود مفتاح حال هر باب او
خوردنش نی برای شهرت بود	یا بود لذتی ازان مقصود	نی چو حیوان به فربهی تن او	خوردن و خواب داشت هم فن او
گر همه خورد اندک آن مجبور	بود از حرص و آز نفس دور	از برای ضرور بود کش این	امر کلوا برای اهل دین از این
از خور و خواب با عبودیت	کرد اثبات حق ربوبیت	حضرت حق منزه از علت	گشت ثابت بنزد هر ملت
هر که جز او بود با و محتاج	گشته بر احتیاج ها محتاج	خوردن و خواب نفس را باشد	تا ازین راه جنس را باشد
تا تواند بخدمت استادن	زان سر خود بسجده بنهادن	زان تواند ز جامه تا مسجد	رفتن و کردن عبادت جد
نی برای بهشت با حور است	او بعشق خدای مجبور است	دوست را دوست بود از و اینحال	هر که صوفیست داند این احوال
از خود آزاد و بنده بودن چیست	کیست آزاد و بنده گی از کیست	در خور و خواب بیخور و خوابی	پیش صوفی برو که دریابی
صوفی آنست که با مطلب نیست	به ازین در سلوک مشرب نیست	صوفیی کو ز صوفیان صوفیست	او بداند که معنی این چیست
در چنین حال هست حق دلال	تا کرا داده است زینسان حال	بنده کو خواجه مطلبی در خواست	خواجه بر بنده زان نباشد راست
حجت است این فکنده گی او را	کرده اثبات بنده گی او را	هر که با خواجه اش رضا دارد	از خود آزاده است و جا دارد

پادشاهی که وصف او دارم / این هدایت از و نخود دارم
در ریاضت چو شمع تن میسوخت / زان ره اهل دین همی افروخت

برآمدن پادشاه به پاس داری ملک و دیدن سه کس را که هرسه در آرزوی مهمل و بی فایده گمراه و گرفتار بودند

همچنان آتشی که شد بیرون / مست و بیخویش و واله و مجنون
خویشتن را سپرده برخواه او / بیخود از خویش بود مطلق او
تا بیک کوچه گذارش شد / محفلی طرفه دو چارش شد
هرسه از عیش محو در حرمان / درد شان را پدید نی درمان
هرسه در بند مهمل افتاده / آنچه عقل و خرد ازان ساده
دین و دنیای هرسه رفت از دست / قصد شان صورتی نخواهد بست
هرسه در فکرهای بیهوده / زابلهی روزگار فرسوده
مطلب هرسه دون و دون همت / اندکی حاصلش بسی محنت
باطن هرسه گرم زان آتش / حرف شان همچو شعله سرکش
در همین دار دوزخی گشته / روسیاه همچو مطبخی گشته
آن نفس‌ها که وحی حق بودند / در بطالت فتاده فرسودند
گشته مصروف غفلت آن انفاس / گشته دق نفس را دران وسواس
باطل در باطل از ازل یارند / جست و جو از مقام هم دارند
زندگانی و الدین اینست / نیک بخت آنکه دولتش دین است
لیکن این هرسه از ره افتادند / کور بودند و در چه افتادند

می ندانست میروم تا چند / این همه راست تا کجا پیوند
در توکل قدم بره بنهاد / او چو گو صالحان او استاد
دید یکجا نشسته سه یارند / حرف در آرزوی هم دارند
هرسه افتاده در کو و چاهی / زان برون آمدن نه بد راهی
هرسه را روز در بطالت بود / عین در غین از جهالت بود
غفلت هرسه را یکی جانست / جهل از حال شان بجا دانست
لذت خواب و خور زان سودا / هرسه را هیچگه نشد پیدا
آنچه میخواستند حاصل هیچ / از همی هیچ فکر هیچاپیچ
بود سوزنده تن انسان / زاهل دوزخ فزون فن ایشان
هرسه میسوختند در دوزخ / نی در آتش ز شور سردی یخ
جمله را ابلهان بغم کشتند / روز آخر بدین زرد گشتند
آن دم سرد از مهر و آسا / هرسه را کرده مست در سودا
این حیات جهان غنیمت هست / گر دهد کردن عبادت دست
این حیاتی که عاریت بر ماست / از خدا هم خدای باید خواست
ناگهان لب بحرف بگشادند / پیش هم راز هم برون دادند

گفتن یکی از آنها که عشق زن پادشاه دارم که یک شب در بغل بگیرم و شهوت باو رانم

آن یکی گفت آرزو دارم / تا زن شاه در بغل دارم
نه اول شام یک شبی تا روز / باشم اندر جماع دل افروز
شهوت خویش چون باو رانم / تا قیامت ز غم رهد جانم
چون دلم از وصال او خوش شد / شهوتم دفع آب آتش شد
هست سی سال تا درین هستم / آن نداد است هیچگه دستم
خار در بستر بکه خواهد بود / کی تواند کسی دران آسود
زین طلب با خدای یکدم نی / از عذاب قیامتش غم نی
از خدا زین طلب نه او را شرم / از زنا دوزخی بدانی گرم
نی شبی خواب کرده ام زین خواست / خواب کردن مرا حرام آن بیجاست
بلکه در چشم من ازان خار است / من ندانم که لذتش چه بست

هردم این شوق می شود افزون
من ز اندوه و حسرتم دل خون

اندرین آرزو جوانی رفت
در طلب روز زندگانی رفت

زین غم و درد بس حقیر ستم
اندرین جستجوی پیر ستم

آن زن کش حلال دارم من
از جماعش ملال دارم من

اندر چاه ... همی کنم محزون
می شود میلم آن طرف افزون

لذت زن بدانم اندر خویش
در حلاوت جماع آن زن بیش

ز غنی نیست باز خویشتنم
زشت گشتست رونق او بیشم

لذت فرج او ندانم چیست
گر نه آید بکف نخواهم زیست

اندرین آرزو که خواهم مرد
آن جهان رنج و درد خواهم برد

هست فرق زن من و آن ماه
آنچه فرقست در من و آن شاه

آنچه او گفت شاه از و بشنید
زان ز غیرت ز خویشتن بپچید

گفت افسوس ازین چنین احوال
می شود عمر این به غم پامال

کاشکی این طلب بحق میداشت
خاک در چشم دیو می انباشت

بود انسان و گشته است حیوان
راندن شهوتش شده ایمان

این چنین شیوه گاو خر دارد
وای بر آنکه این نظر دارد

سخت زین استماع در هم شد
پای تا سر غریق در غم شد

گفت با خود که میکنم کارش
می کشم صبحدم سر دارش

کشتن این صواب میدانم
تیغ فردا به گردنش رانم

این اراده از عذاب وی من عادل
می کنم اجر عدل زین حاصل

بود سالک فکند سر در پیش
برد خشم و غضب فرو در خویش

گفت خود مبتلاست بر غم این
زین عقوبت عفو بتش بگزین

گر من این را کنون برنجانم
هر نفس خود آن همی دانم

آن تبه کار نام شاهان برد
بایدم این غضب ازین ره خورد

این بنزدیک من چو بیمار است
باطنم درد وا باین یار است

اوش از دوا اقتضای جنس کن
از نفسهای دفع اقتضای جنس کن

گر نباشد دوا پذیر این درد
میشود خود هلاک از غم مرد

زان سه آن دو یکی بحرف افتاد
زانچه میخواست لب درین بگشاد

گفتن یکی از آن سه تن که تخت و تاج آرزو دارم

گفت عشق عجب محالم هست
آتشی در دل از خیالم هست

هیچ ره نیست ره بمقصودم
زین طلب عمر را نیاسودم

ز ره دوتی مرا ز خواهش خست
من به تحصیل آن ندادم دست

هیچ ره نیست جمع اسبابم
تا بمقصود خویش ره یابم

قصد دارم که شاه باشم من
صاحب ملک و جاه باشم من

زان میسر زنان لب بیابم
هر دمی با یکی سر و کارم

گاه بوس و کنار شان گیرم
اندر آیدم بکار شان گیرم

هرچه ز اغذیه رغبتم باشد
آن مهیا ز دولتم باشد

روز و شب بشربت از شراب ازل
غضب را ز احتساب از آن

هم بپوشم لباس رنگارنگ
هم به پیشم بتان چابک شنگ

بر سرم تاج و مسندم اکلیل
نه نیابد بسویم عزرائیل

می کشم هر کرا که میخواهم
تا بدانند در جهان شاهم

سطوت من بهر دلی باشد
زان مرا تاج و حاصلی باشد

نفس بر تخت چون کند آرام
لذت آن خوش آیدم ز دکام

لذت آنست فوق لذتها
بر سر تخت چون کنم ادم پا

جان چو خوش گشت تن شود فربه
هست لذت ز تاج و افسر به

آنچه میخواست گفت در دم مرد
شاه از آن استماع را نش کرد

چون خبر ز آرزوی او بشنید
لیکن از لطف حرمت اوبخشید

باطنش خنده زد که این نادان — کوه برداشتن شمرد آسان — پادشاهی نه خواب و خوردن هست — بر خود از خلق رنج بردن هست
پادشاهی نه کشتن خلق است — پادشاهی نه جامه و دلق است — پادشاهی نه زن پرستی هست — پادشاهی نه شرب و مستی هست
پادشاهی به عدل باشد داد — تا از آن خلق را بود دل شاد — ور نه یک روز می‌شود رسوا — کی بماند حکومتش برپا
پادشاهی نه بر تن آسانیست — روز و شب رنج و درد و آسا نیست — بهر خلق جهان پی بیمار — هست اوقات شاه چون بیمار
ای خوشا حال مرد آزاده — از همه فکر و غم دلش ساده — حالتش خوش بخواب و بیداری — نیستش هیچ سو گرفتاری
نی غم دزد نی غم دشمن — نی غم راه و نی غم رهزن — هر کرا هیچ آرزو نبود — هیچ ره راه غم درو نبود
جز غم این دو نه باشد غم — گر بر آتش فرو رود عالم — زنده مرده را بود اینحال — فارغ البال او ز هر آمال
نی صواب او و نی خطا دارد — چشم بر رحمت خدا دارد — هر که خود را شناخت اینسان شد — زندگانی و مرگش آسان شد
تاج و اکلیل با نبوت هست — کس نه از دست مرگ خواهد رست — تا چنین تخت و تاج باطن هست — صد هزار از هزار دشمن هست
هر که خود را شناخت رست از غم — دیده است او که فانی است عالم — هیچکس نیست دشمن آن مرد — کو جدا هست ترک دنیا کرد
بهر خود رنج و درد دارد و خواست — می نداند که نار خواهد کاست — مرگ را کرده است فراموش این — از هوا و هوس قدح نوش این
ورنه آن را که مرگ باشد یاد — کی ز آمال دهر گردد شاد — وانکه داند که مرگ در پیش است — او ز اسباب دهر درویش است
واین که داند خدای غفار است — اورخود ز بهشت بیزار است — وانکه دانست تا هستی من اوست — کی غم دوزخش به دل یک موست
وانکه انجام خویش میداند — کام دنیا دمی نمی‌راند — هست بیمار این ز همت دون — من علاجش کنم ز نصح اکنون
گر نه از نصح پند در گیرد — در همین آرزوی می‌میرد — دین و دنیاش میرود از دست — طرفی از آرزو نخواهد بست

گفتن سوم که خوردن طعام لذیذ آرزو دارم

رانده و مانده از دو سو باشد — هر دو عالم سیاه رو باشد
سینه مشتی آنچه داشت برداد — از تمنای خویش لب بگشاد — گفت این هر دو آرزو بیجاست — عمر تان صرف اندرین سوداست
نه ملی را خیال خود گردید — دوزخ اندر نهاد خود گردید — هر که بنهاد پا ز حد بیرون — کرده بیهوده در طلب دل خون
پس دو دیگر خیال او هیچ — جز تاسف ز منزل او هیچ — من از این هر دو خواستم بیزار — میکنم آرزوی خود اظهار
من طعام لذیذ می‌خواهم — بهر این آرزو همی کاهم — یک شکم سیر گر کنم اطعام — از طعام لذیذ [illegible] کام
از جهان عاقبت چو باید رفت — بس طعام لذیذ باید خورد — بهرهٔ ما ز اینجهان اینست — این مرا آرزوی دائمی است
همت دون او برای دل داد — نفس این عقده‌اش بره [illegible] — هست مجید البطون ز مجید الله — نفس کردش ز راه چون گمراه
مرگ [illegible] اندیشش — آتش جوع داشت در [illegible] — کاش می‌گفت چونکه باید مرد — آرزو از طعام نتوان برد

خشک و تر هرچه پیش می آید
بهر تسکین جوع می باید

لذت از کام هست تا حلقم
پس چه مرهون همچو خود خلقم

راز قم هرچه می دهد روزی
می کنم شکر آن به هر روزی

گر چنین همتش همه بودی
بی طعام از جهان نیاسودی

لیکن این هر سه از ره افتاده
خود دل خود بغول وا داده

جز خدا از خدا کسی گر خواست
خواستنش هیچ ره نباید راست

قبح او را بر دو سه ادا آرند
آن شود غل بگردنش دارند

این همه را دنو شد فنا آخر
کار تو افتاده است بما آخر

دو دنت شد ز ره [illegible] دو نیست
نیک بنگر در آن که جز لله نیست

وانکه دون آمدست ز همت او
نیست محروم هم ز رحمت او

هم در آن خواست زانچه نقصان تو
آن مداوش ز فضل خود معبود

ز آرزوئی که بر نمی آید
باش مؤمن که آن نمی باید

وانکه هر چیز خواست آن و داد
آن لنت بر نفسش عاقبت بیداد

خواهش نفس جز خدا باشد
نفع و راحت در آن کجا باشد

در طلب حد کند ز نادانی
می دهندش ولی بود فانی

تا بجسم است جان خدا میخواه
او نجات ابد بود همراه

از طعام و لباس جانش سرد
عشق از اینگونه [illegible] روی کرد

خود بود تخم هرچه می کاری
عاقبت بر از آن همان داری

بشنو از سوی من چه می کاهد
از خدا جز خدا چه میخواهد

یک شکم سیر گر خورم از آن
آن برین آرزو بود دربان

همچنان از طعام ها دیگر
آنچه باشد لذیذ کس در خورد

چونکه این آرزو نمی یابم
هیچ بیغم شبی نمی خوابم

این طلب را سر و تن از رنت انحلال
سوی دزد لبست دیو این را دال

پس به نان جوین شوم قانع
نفس را زین هوس شوم مانع

لذت از ذکر حق کنم حاصل
زان شود نفس همسر جبریل

در قناعت بسر نیارم عمر
جز بطاعت دمی ندارم عمر

هم نمی شد ابد طعامش گم
هستیش داشتی از آن بیغم

عاشق حق ز هر سه بیزار است
خواهش او ز دوست بیزار است

آنچه خواهد کسی دهد به او
پس از آن رنج و غم نهد بر او

کاین تمنای تست ای مردود
زانچه می خواستی تو این بود

زانکه جز حق فنا همه باشد
حق طلب کن ابد بقا باشد

چون خدا از تو شد همه از تست
در طلب زو رضات باید جست

خواست بسیار خیرها از وی
دادش او آرزوی پی در پی

زانکه اعماست بنده اندر راه
فایده راه اوست خود الست

نفس اماره خواست لیکن دوست
آن زیاد است بر تو رحمت او

نور حق حق بخواه نفع است این
در دو عالم ترا ازین تزئین

سود دانسته آن زیانش هست
می نباید بدست از آنش هست

زان جهد و زان طلب پشیمان شد
لیک وقتی که جسم بیجان شد

لیکن این مثل جان ابد است
خواهش فنان مقام و احوال است

می کند یاد دوست را طعام
وصل و دیدار باشدش انجام

گاو خر را کجاست این همت
بهر کاه و جو اند در نعمت

گفت عشقم بسوی پولاد است
مفلسم من بر آن ندارم دست

هم چنان هم ز شوله هم از آتش
بایدم هست در سرم سودا اش

عاشق لذت طعام من
بند این رنج صبح و شام من

هست جسم ولی ز کم مزدی
می کشد نفس من سوی دزدی

هستم از دست نفس اماره
مضطر و بیقرار و بیچاره

شاه بشنید و سر به پیش افکند
دید در وی چه نفس و چون تست بند

این به لذات فانیست مفتون
از جهان چون رود بود مغبون

در تعب بودن آن سومی برای طعام لذیذ که دایهٔ نفس اوست و تمهید آنست که لذت در طاعت حقست که نور است

گفت آن ذوالنون ای قادر
قدرت تست حاضر و ناظر

هم سرشتی و هم نوشتی تو
نیکی نیک و زشت زشتی تو

این همه دامهای تلوین است
نفس را میل سوی تزیین است

هر چه تمکین نهاد بر تلوین
می نگرداند او ز بون آیین

زشت را خوب می نمائی تو
هر طرف چشم می گشائی تو

جز تو بر تو که دست آن دارد
کو ز نور تو پرده بردارد

هست تلوین ز صوی تمکینت
اندر آن صد هزار تزیینت

نیک را نام نیک بنهادی
خلعت نیکی از کرم دادی

عارف نیک و بد تو گردانی
وانکه را خود بخویش میخوانی

در ره تو ز عشق سر دارد
دامها را ز راه بر دارد

او ز عون تو راه بر دارد
ور نه هر کس پناه تو دارد

زین خبر کل من علیها فان
ره به تمکین بجز فنا نتوان

از ازل تا کنون از آن تمکین
نیست مجبر بغیر از این تلوین

هر کسی شد برنگ خود در رنگ
سوی رنگ آفرین کند آهنگ

هر که جز تو بهر که شد مفتون
مهر تو کرده عمر او مغبون

هر که جوینده است حیرانست
زانکه تمکین ز رنگ پنهانست

منبع لونها ز تمکین است
لیک تمکین منزه از اینست

آنچه تمکین قدیم باید گفت
هر که در فکر این شد و آشفت

وانکه جست است سوانکه خواهد جست
آنچه تمکین است خواهد از وی رست

تا نه تمکین وجود او خواهد است
هست تلوین او ابد در دست

لون ها پیش او بیک رنگست
بعد از آن راه راهرو تنگست

در ضلالت و در هدایت تو
کرده کار در بدایت تو

گر نه از فضل خود شوی هادی
کس نیابد ز نفس آزادی

ذات پاک تو لذت آن مستور
هست بر مظهرت چنین دستور

قادری گر نواش بگردانی
رنگ و لونش بحکم پنهانی

میکنی خوب زشت ای قهار
نیست در کار تو کسی را کار

آفریننده تو همه اشیا
هست عیب و هنر ز تو پیدا

پرده از خویش هم تو برداری
دست بر کار تو تو خود داری

مر بدی را تو نام کردی بد
هست اطوار حضرتت بیحد

میدهی در عمل تواش توفیق
تا نهد پای در ره تحقیق

خار و خاشاک اندر او دور
میکنی که بره گذاری نور

وحده لا شریک له در ذات
کس نیارد جز این کند اثبات

گر ز تمکین خود کنی مظهر
ز آفرینش نه پا بود نه سر

نور کردی نهان بلطفت تو
ظلمتم نور کن برحمت تو

رنگ ریز او ز رنگ گیرد دست
صورت اینجهان نخواهد بست

هم ز تمکین و هم ز تلوین تو
بنده را راه ده سوی دین تو

هیچ تلوین بغیر تمکین نیست
غیر تمکین وجود تلوین نیست

شد به تمکین نهایت از تلوین
نیست بالا از این ره تلوین

چون به تمکین رسد شود تلوین
می نماند وجود از تلوین

بود تمکین نهانی تلوینش
شد فنا لون و ماند تمکینش

هر که دریافت او بخود تمکین
می نه بیند به هیچ ره تلوین

ذات تمکین ز رنگها برگشت
لیک محسوس در بصر نگشت

فکر تمکین اگر کند تلوین　　هست نابود و نیست در تلوین
برد تمکین اگر به تلوین راه　　باشد این جلوه اش گه و بیگاه
بیخبر بود چون ز تمکین بود　　شد ز تلوین بحالتش مشهود
نشمرد خویش را دگر تلوین　　زانکه دید است منبع تمکین
نور تمکین بهر که تلوین داد　　گشت آن لون او ابد بنیاد
چشم جان بین که جان همی بیند　　چشم پوشیده است از آن بیند
چشم آنکس که باز می باشد　　سوی تلوین سباز می باشد
وانکه را همتی بود عالی　　خویش را زاین طلب کند خالی
چشم خود را ز دیدِ آن در بست　　از تغیر و زوالها وارست
عیب گو عیب جوی باشد او　　ره به بیرنگ رفتن از وی جو
باز تمکین خویش تلوین کرد　　خویشتن را برون ز تمکین کرد
هر چه گوید به کفر انجامد　　در زبان بند کردنش آید
خود بخود گر ترا نماید روی　　هر چه گوئی از آن تو بر خود گوی
زانچه گوئی تو نهی شود اثبات　　از مثال و مثل منزه ذات
نفس این هر دو چون بجوش آید　　مرد را ده بحرف و هوش آید
گر چه بیرون از او نباشد راه　　هم بکون هم برون ز کون آگاه
اندرین گفت گوی آن ذات است　　بهر آن ذات پاک اثبات است
هیچ ره نیست جای گفتارت　　آنچه تحقیق کردم اظهارت
گر بگوئی تو منبع و مصدر　　هم تو گفتی و هم ز خود بگذر
گر بگوشی که اوست بنود غیر　　گشت تلوین فنا از این سیر
کرده بیرنگ رنگ را پرده　　عارف این پرده را فرو خورده
هر کجا رنگ جلوه گر باشد　　آفریننده اش دگر باشد
بر خود از خویش جلوه میگیرد　　کون بجز لون وجود نپذیرد

زین سبب گم شده است جوینده　　کس از این راز نیست گوینده
ساعتی دید خویش را تمکین　　باز برگشتنش عادتِ تلوین
حیرتش محو هیچو حالش کرد　　عارف و صاحب کمالش کرد
راز تمکین تمام خاموشیست　　رفتن از خویش هست و بیهوشیست
لیک اگر عارف است او بر اصل　　ناظر است هر زمان از آن در اصل
چشم پوشیدنش بود تمکین　　آنطرف هست دیدنِ تلوین
نیز تلوین بجذبهٔ او هست　　جذبه اش نیز چشم خود در بست
گفت بی اعتبار باشد رنگ　　رنگ با رنگ دیگر اندر جنگ
گشت او غرقِ بحر یکرنگی　　نیست چشمش برومی و زنگی
گر کند چشم باز و گوید راز　　بر نیاید ز راستی آواز
تا خبر گفت گشت نامحرم　　در زمان شد زبانِ او ابکم
مصطفیٰ منع کرد از این اذکار　　هم مگو هم مپرس ازین زنهار
وانکه پرسید وانکه خواهد گفت　　کفر از بهرِ خویش خود آشفت
قایل و سامعش ز نادانی　　هر مثل کاورده بود فانی
کردش از محفلِ خدا بیرون　　هوش و حرفش از این مقام اکنون
لیکن این حرف اهل تمکین است　　آنچه تا حال گفته شد این است
حرف تمکینِ خود ز تلوین گفت　　حسن خود را العشقِ خود آشفت
گر بگوئی تو بحر یا خورشید　　رزقِ نفس تو هست آن ای شید
زین هم از هستیت فنا برخاست　　مطلب و مقصدت کجا برخاست
اول و آخرش بود تمکین　　پیش چشمت بمظهرِ تلوین
بر همین فقر میکند از ذکر　　هست تمکین ثباتِ او در فکر
آفریننده ز آفرینش ها　　کرده بینش و کحل بینش ها
چشم تو تا برنگ و بو باشد　　هست پیدا اگر گفت و گو باشد

مذهب و دین منزلست این بنیاد
خواست تعمیر اینچنین استاد

در هر اطوار اوست همراهش
پس به تلوین شمار آگاهش

چشم هر کس که عاقبت بین است
منظر او ز لون تمکین است

گر دم از حالتی زنی مین کین است
حالت از نفس بود و رفت از دست

حال دیگر کنون شده پیدا
هم تو آنحال را شدی شیدا

نیز همچو آن فنا دارد
پس بآسایشت کجا دارد

دید تلوین ماه و خود فرمود
من برین عابدا این هرا معبود

عارفش کرد نور حق در دم
گفت جز حق فنا بود عالم

خویشتن را بنور تمکین داد
ملت و مذهبش مبارک باد

رنگها را برنگها جنگ است
صلح کل را ز دید آن ننگ است

گر نشد قطع راهت از تلوین
ای تو ئی نارسیده اندر دین

زانکه گفت است آنچه تلوین است
می شمارم منش که تمکین است

خوانده باشی تو از خلیل الله
بر خود آفل مگفت در این راه

او منزه از آنچه دارد رنگ
بر تغیر است رنگ را آهنگ

تا به تمکین نه گشت انجامت
پخته خواهد شمردن از خامت

زانکه آن حال حالت غالبست
از چنین گفت و گوی ها خالیست

لون ها را ز خود پدید آورد
پیش خود داشت باز در خود برد

فکر را راه تا برنگ آید
بعد از آن ره خفی و تنگ آید

آن طرف فکر و ذکر بی ره یافت
شد درین راه کم کسی شتافت

فکر و ذکرت به کم شدن دالست
چونکه تو کم شدی خود اقبالست

لیک تا قرب هم رسانندت
هم ز هستی همه رهانندت

بعد از آن کار او بر او باشد
هر کرا خواست آن در او باشد

راه اینست در خلوتی توحید
بی فنا هیچ ره نیابی دید

هست تلوین بحکم او مجبور
سوی جبار بین نکور

مذهبش ملتش بود فانی
بر تمکینش سوی حیرانی

ای ملون تو از شناسائی
میزنی دم دمی نیاسائی

در تو نمود و رفت در نابود
هیچ از آن در کفت نیاید سود

زانچه رفت آن خوشست با این رنگ
کین زمان می نمایدت بیرنگ

خوانده حالت خلیل الله
چون برآمد براه شد از راه

نور شان بر زوال پا بنهاد
ساعتی زان بحیرتی افتاد

آفلم من بجز خدا بینی
گشت بیزار از حال تلوینی

ملتش را خدا حنیف خواند
او و اولاد او بملت ماند

از چنین حالها نگه در پوش
در پی رفع حالها میکوش

زانکه رنگ آفلست ای آفل
میکند سوی خود ترا غافل

هیچ حاصل ز گفتن این نیست
زانکه تمکینی است در وی این نیست

گفت حق را تغیر و نقصان نیست
آنچه را خوانده ام حق آن این نیست

رنگ چونست و ذات او بیچون
از چه ره گویدش کسی کین چون

مومنی و ضعیف ایمانی
هر زمان در خیال در مانی

آنچه تمکین بحال خویشست او
بیش بود است و باز بیش است او

هر کرا که خواست پیدا کرد
خود بر آن لون ها تماشا کرد

فکر را راه نادر تمکین
چون نهد پیش پا شود تلوین

فکر را راه بزم تمکین نیست
چونکه رفت اندر و دگر این نیست

ذکر و ذکر نماز بیرونست
زانکه آن ذات پاک بیچونست

تا بانجاست رخصت کارت
گفت خود کین خوشست کردارت

راه اینست تا در درگاه
رهبرت لا اله الا الله

گر نه تلوین خود فنا دیدی
ای خدا بین در آن خدا دیدی

غیر ازیں هر چه سعی داری تو   هیچ چیزے بکف نیاری تو
هر قدر مرترا خیال آمد   بردن آن سوی ره محال آمد

هر قدر میکنی تکلف دان   میشوی دور و طرد و سرگردان
قل هو الله احد بگوے مرد   این ترا راه باز خواهد کرد

باز الله را احد می خوان   زان شوی پاک و پس ره میران
لم یلد هست و هم ولم یولد   چونکه خواندی شناس خود احد

باز میگو ولم یکن همیر   از خود دور راه ناله مے گیر
باز کفواً احد که خواهی خواند   خواهی از خویش برگ و بار افشاند

کس چو تو نیست هیچو تو کس نے   این قدر معرفت ترا بس نے
با همه کثرتست او واحد   هیچو تو نیست کس این ارشاد

وحدت اول بخویش کن اثبات   تا شوی تو موحد آن ذات
کرده است خود تفاوت اشیا   کس چو کس نیست در جهان شیدا

هر کسے را چنانکه خود درخواست   کرد از علم خویش او را راست
کس بکس هیچ ره نمی ماند   کس بکس کفو کس چسان خواند

وسعت ذات پاک این پیداست   هیچکس را نه هیچو کس آراست
فکر هر کس بخویش برگردد   او از آن صاحب خبر گردد

فکر تو گر باصل تو ره یافت   راه در بارگاه الله یافت
دیگر از خود نشان نبینی تو   زانکه بر بے نشان قرینی تو

گر بیابی جز این خبر از خویش   اَحولی احولانه ره کن پیش
زانچه از گفتگوی بیرونست   در طلب سالکش جگر خونست

گر بدست آیدش دمی باشد   آن دمش صد چو عالمی باشد
تا ابد آن دمش بسے کافی است   بر همه دردهای او صافیست

اندکے رنگ خود باو بخشید   او از آن رنگ رنگ او را دید
او ز ذات و صفات خود خود گفت   ورنه زاینگونه کس نیارد گفت

گفت حمد و ثنای خود خود او   زان بحمد و ثناست ما را رو
مصدر لون ها بود تسکین   گر کنی اشتقاق شد تلوین

کردن ذکر خود بما فرمود   ورنه یارای ما کجا آن بود
قدرت ز فضل بر ما داد   تا تو انسیم ما زبان بگشاد

این زمان بر صفات افتادیم   گرچه از ذات او همه زادیم
هر طرف میروی نهایت نیست   چون نهایت بجز بدایت نیست

در بدایت فنا بقا بخشد   لیکن این هر کرا خدا بخشد
هر که هر چیز گفت گوید راست   اعتراض همه زهم برخاست

این نه توحید وصف توحید است   اصل توحید کی کسے دیداست
هر کسے خود بوهم خود در قید   او فتاده بدام حق چون صید

هست توحید در بقا هم هست   زانکه از فکر و حس فسادش دست
وانکه از چشم دید کس کم بود   در جهان دید و شد زخود نابود

موی مویش تمام اعضا چشم   نے نه چشمی که هست پیدا چشم
این منزه ز وهم و وسواس است   رتبه و اصلی برین ماسست

اختلافات در همه احوال   انبیست تمکین بسوی تلوین دلال
گر کسے گوید این بدایت هست   اصل توحید حق نداده‌ش دست

در نهایت نه اختلاف آمد   اندر آن بزم جام صاف آمد
پس بپرسش کز آن نهایت چیست   تا چه گوید در و بدانست چیست

من ندانستم او کرا داند   صفحه‌ٔ زان کتاب برخواند
نائی را که باد مقعد خبست   نائی را زبان بگو پیوست

گفت من بد نواختم این ساز   تو صدا کرده کنون بنواز
آن نوائی تو ظرفه بد بویست   زانکه هر کس کم اندرین کوئیست

چون سوئی ذاتِ خویشتن شتابیم
هر که فانیست جزو او کل شد
تا نه گویا ندم نمیگویم
نیز نائی بغیر نی ز آواز
گریه و خنده هست از آنسویم
تا وجود است بنده گی دارم
گر وجودم نبود بر دارد
لازم است سجده کردنم بر تو
جنت و حور دیگران را ده
آفریننده تو هر افعالی
باب طاعت بروی من بکشا
گرچه من عاصی و گنه کارم
هر کجا مسجد و کلیسا شد
آفریدی تو گر بد و نیکم
خواجه چو تو بنده گان را هست
ای عزیزان عهد پیش آئید
بسه نهد انیش جمله یک رنگند
گر نه وحدت فراش تلوینست
ز آنکه نه بین راه سد ره ماست
صلح کل در زبان هر دین است
هر قدر را قدر ز تمکین است
آنچه پیدا از دست هم از دید
ز این همه جلوه های تلوینش

خویشتن را نشان کجا یابیم
لا ترقی و لا تنزل شد
تا نه رویاندم نمیرویم
هیچ گاهی نه نغمه دارد ساز
همچو رود داده از رویم
سجده کردن ز دست نگذارم
از وجودم سجود بردارد
می برم ره بقرب از آن در تو
بنده ات را نماز کردن به
ناظر بنده هم بهر حالی
قوتم ده نماز ها بخشا
بر درت من نیاز این دارم
تو خدائی و از تو پیدا شد
خواندمت کن ز لطف لبیکم
احتیاجی بماند از دست
گوش بر این کلام بگشائید
هر دو گفتن همیشه در جنگند
تا پی این اساس تمکینست
زین دو بینی بنده و شاهست
ز آنکه هر رنگ رنگ تمکین است
اهل تحقیق را همین دین است
خیر و شر داو جود او بخشید
نیست نقصان بذات تمکینش

نی نشان نی نشان درو نشست
او فنا در مقام تمکین است
اوست نائی می نوازد نی
گر بگوید بخند خندانم
گر وجودم دهد وجودم هست
لازم است بر وجود ما طاعت
یا الهی وجود من موجود
هم درین دار و هم در آن بازار
از تو توفیق میکنم درخواست
هر که هر چیز خواست دادی تو
از وجودم کن این عمل موجود
گر بهارم و گر خزانم من
آمدم از تو راجعم بر تو
تا ابد این سر بر افرازم
ای غنی تو بخود غنی دارم
او بود قبله او بود ساجد
از همه سوی رو باو دارند
تا ز تلوین اسیر ادبارند
گر بر آنسوی چشم بگشایند
گر بود کفر و گر مسلمانی
هم شبیه او هم خود در قید
نیست در پادشاهیش انباز
نی از اینها فزود و نی کم شد

او برون از مذاهب و کیش است
اندر این وقت اکمل الدین است
بی نی از نی نه نغمه دارد کی
ورنه گریان چو در دمیدانم
آن وجود از پی سجودم هست
ترک از آن نیستم بیک ساعت
دار ابد تا تو باشیم معبود
بی نمازم بخودی مگذار
رحمتِ تو کند روانم راست
در ز رحمت بروی گشادی تو
از دو عالم مرا توئی مقصود
جلوهٔ تست همچو دانم من
وا بکن سوی خود مرا در تو
بنده گویان به بنده گی نازم
هیچ سوئی ز خویش نگذارم
بیند این جلوه عارف واجد
اینچو نشا نانکه رو از دارند
سوی تمکین قدم نمی آرند
پس بتلوین نظر نیالایند
موحد آن همه قدر دانی
هم موحد احد خود در حید
تا از این جلوه هاش دارد بار
جلوه گر ذات بحث ز اینده ام شد

ای ملون مبین به تلوینش ‌ ‌ در هر اطوار بین تمکینش
این صفت هاش مجبر ذات است ‌ ‌ همچو معنی نفی و اثبات است
ای ملون ز رحمت [illegible] تنها باش ‌ ‌ ناظر از نور نور تمکین باش
این همه رنگ ها بود دیگر رنگ ‌ ‌ نفی بر دید خود مکن آهنگ
نیست تلوین تمام تمکین است ‌ ‌ احولی زان نگه بتلوین است
رای نفی است میل بر جهت ‌ ‌ زان شد اثبات جمله جهت
چون موحد زند دم توحید ‌ ‌ هر دو را جز یکی نخواهد دید
پیش چشم موحد این تلوین ‌ ‌ بیخبر از تحمل و تمکین
هم وجود موحد از پرتو ‌ ‌ ذات مانند نور و این چون ضو
رنگها را بسی تفاوت هاست ‌ ‌ رنگ این ضو بس افضل و اعلاست
سبز رنگست این چو نورش رنگ ‌ ‌ هست کم رنگ یک جوش هم سنگ
اینست بی پرده نور را حاضر ‌ ‌ نور بی پرده سوی او ناظر
نور دان آنچه نور را منظور ‌ ‌ نور از نور کی بود مستور
نور در نور کس نمی یابد ‌ ‌ گر به فکر و تمیز بشتابد
نور در نور هست ناپیدا ‌ ‌ همه گر هم کم اند و هم پیدا
هر که را چشم ناظر نور است ‌ ‌ او نه ناظر بنور منظور است
قدرت دید خود برو بخشید ‌ ‌ نور از آن نور میتوان اند دید
نور را اعتبار از نور است ‌ ‌ نور را غیر نور مستور است
ورنه امکان و جوب چون بیند ‌ ‌ احولست و یکی فزون بیند
خویش را نور کن برو در نور ‌ ‌ باش ابد اندران دگر مسرور
ورنه هر جا که ضعف در دید است ‌ ‌ نور خود را به نور پوشید است
پردهٔ نور ضعف بینائیست ‌ ‌ بیندش لیک ناشناسائیست
هست او نیز نور را منظور ‌ ‌ او چو اعمی و نور از و مستور
هستی نور پرتو نور است ‌ ‌ نور نزدیک و او از و دور است
از هوا و هوس در و پرده ‌ ‌ علتش ضعف در بصر کرده
از فسونی که نفس شان خواند ‌ ‌ زانچه اصلست گشته وامانده
نفس ایشان هر آنچه میخواهد ‌ ‌ در طلب عمر شان همی کاهد
نیست همت که دوست در خواهند ‌ ‌ نفس اماره را عبث کاهند
حیف ایام زندگانی شان ‌ ‌ صرف این آرزوی فانی شان
فرصت طاعت خدا شان نی ‌ ‌ هیچ بر روز مرگ ایمان نی
هر که موقف به برگ خواهد بود ‌ ‌ در پی زاد و برگ خواهد بود
آنچه اسباب اینجهانی هست ‌ ‌ بهر آن صرف زندگانی هست
پس گران کرده نامهٔ اعمال ‌ ‌ زان بجنت روند فارغ بال
بر خفیفانست خفت از ایجاد ‌ ‌ اهتش اندر نهاد شان بنیاد
وزن آنها خفیف این ره بود ‌ ‌ چونکه مردند قدر شان بفزود
این خسان از هوا چو پریدند ‌ ‌ هاویه جای خویش از آن دیدند
عاشق بیقرار هر تلوین ‌ ‌ بیخبر از تحمل و تمکین
این خسان را هوا نه پراند ‌ ‌ هر طرف هرزه هرزه گرداند
زین هوا بر هوا شده مجبور ‌ ‌ بر زمین زان فتاده اند مقهور
عاقبت زد بخاک این ها را ‌ ‌ بر مقابر ببین زمین ها را
نور نوری که او بقا دارد ‌ ‌ طالب خویش را وفا دارد
نی چو این سه تنی که از ره دور ‌ ‌ [illegible] جامی ز هول [illegible] مغرور
بر متاع قلیل دل بسته ‌ ‌ طفل شان جان با کل گل بسته
کرده تلوین حواس شان فاسد ‌ ‌ بسته دل بر متاع بس کاسد
کرده بیرنگ رنگ در اینها ‌ ‌ تا ابد هست جنگ در اینها
گل خورانند و رنگ گل دارند ‌ ‌ رو بسوی اهل دل نمی دارند

دل کند کسب نور صاحب دل
نور دل گردد ازآن حاصل

هرچه تلوینت نیست تمکینش
گشت حیران چو رفت تلوینش

نیست اینحال برگواهی خود
که از ایشان عزیز جانی برد

تا بود زنده در مصیبت هست
دل خوشی هیچگه ندادش دست

وای اینوقت و وای این احوال
که زعمرت رود چنین سی سال

اصل را مانده عکس را طالب
دیو بر وقت شان شده غالب

از فنائی مراد خود غافل
دوست را نیست لایق این آفل

دوست از اصل و طالب منکوب
نزد اهل بصر بسی معیوب

گشته از عیب خویش نابینا
لیک بینا ز عیب شان دانا

هرسه باهم ز خود خبر دادند
حقه را از خویش بگشادند

بلکه بر هرکس این سه علت بود
گشت در پیش شاه ازین مشهود

هرچه گفتند جمله بشنید او
غرق در عیب و عار شان دید او

پس ز احوال هرسه حیران ماند
در غم شان ز رحم اشک افشاند

بود شب شب نهان از اینها بود
برقه از روی خویشتن بکشود

گوش کردن پادشاه آرزوی مهمل هرسه کس گمراه که از لذات دین محروم بودند و بتاسف بیحاصل مبتلا

کرد پنهان سماع آن گفتار
گفت افسوس عمر ازین کردار

خویش را باز آشکارا کرد
از مدارا بگفت بر سر مرد

گفت ای آفلان چه می گفتید
باطن من ز حرف آشفتید

اینچه افسون و سحر و تلوین است
رهزن مرد راه ازین دین است

آنچه افسون و سحر و تلوین است
رهزن مرد راه از دین است

دیو زن را چو رو برافروزد
خرمن صبر و طاقتش سوزد

چون بود پیش روی کس آتش
رنگ رویش شود چو آتش خوش

پر تو دیو هست آن رنگش
استعاذت بحق ز بی رنگش

دل فریبد ببرد شهواتی
این بود مکرهای شیطانی

مرد دین بنگرد در آتش زود
گفت آخر سیاه خواهد بود

دیو در نفس او ندارد راه
این نظر را ز پیش مرشد خواه

هرچه بینی ز شهوت و لذات
هست تحصیل طالبش آفات

هرچه آفت بطالب دین است
از همین شهوت است و تلوین است

هست انجام عشق تلوینی
بت پرستی و کفر و بی دینی

الخبیثات والخبیثین است
زین بخست بطالت دین است

پیش شان چونکه شاه پیدا شد
عیب شان جمله فاش و رسوا شد

این سه تن چونکه شاه را دیدند
از سخن های خویش ترسیدند

چون سمیع و بصیر دیدندش
نارسایان کنون رسیدندش

فاش شد آنچه راز ایشان بود
گشت مخبر ز سوز پنهان دود

مخبر آن دو از سیاهی دل
عقدهٔ جهل سخت و بس مشکل

لیک آنرا که نور خواهد سوخت
عالم از ضوء خویشتن افروخت

نور و نار ارچه از یکی کانند
لیک آن راز دود میدانند

دود این بوی بد از وشد عود
راه فرحت دماغ ازین بکشود

دود دگر ز روی آتش برخاست
کرد از بوی خوش مجالش راست

تازه گی بر دماغ و جان بخشید
مستعد نور آن ز باطن دید

شاه گفتا که دل بجا دارید
زانکه در نزد ما چو بیمارید

کس نکرد احتساب بیماران
نیست این شیوه خبرداران

گرچه افتاده از طرق دورند
در خم ضعف تانست معذورند

هرچه گویم اگر بجا آرید
خویش را سالم از بلا دارید

میکنم بر مرض دواتان من
می رهانم ازین بلاتان من

گر شوید این زمان بران عامل / مر شما راست صحت کامل
این لهب را خراب نتوان گفت / نرمی آب آب را شد رشت
سرد کرد است گرمی آتش / آب از سردئی که دارد خوش
بادرشت از ملایم است این کس / شد ملایم درشت هم زین پس
بعد ازان کرد هر سه را در پیش / ما بجائیکه داشت جا بر خویش
هر سه را پیش روی خود بنشاند / از لب خویش پس گهر افشاند
زان مواسات و دلبری میکرد / تا به تحقیق رهبری میکرد
کرد اسباب او و بر در پیش / بر مرضهای شان ز رحمت خویش

علاج کردن پادشاه آن شهوت راننده را بحکمت

هر کسے گفت گر پرستاری / حکم ما راست سر از وفاداری
یک دو سه ماکیان بدست آورد / شوهر این زن پرست ازان یاور
خوی همچون خروس دارد این / آبروی زین دو دابر آرد این
در زمان حکم شاه را کرد او / یک دو سه ماکیانش آورد او
هم خروسے بماکیان همراه / داد بر زن طلب شه آنگاه
گفت بر زن پرست کای بیمار / ماکیانها بنزد خود میدار
از قران کردن نر و ماده / حق تسلسل نتاج را داده
هم خروسی رفیق شان گردان / تا بیارند بیضه‌ها از آن
بیضه‌ها زان همه بکن یکجا / بر علاج تو زان دوا پیدا
بیضه در مرغ و مرغ در بیضه / ما همچنانست کار هر بیضه
گرچه پیداست از شجر اثمار / از ثمر این شجر شد است اظهار
هرچه آغاز آخر انجام است / خام ما پخته پخته ما خام است
صوفی ما کنون در اطوار است / گر بر آید ازین عجب کار است
زانکه دارد هنوز حیرانی / همچو دولات حالتش دانی
راه توحید یافت بے توحید / زانکه وحدت کسے نیارد دید
هست فکرش درست اما خام / گاه ناکام و گاه دارد کام
می شود غرق و می بر آید زود / نیست در آمدن برون شان سود
نزد ما او غریق دریا نیست / اندران بحر ماهی آسا نیست
ماهی ما از آب دور انست / زاد و بودش مدام غرقانست
گر بر آید بخشک و آرامد / نزد ما آن وجود ما ره آمد
ماهی از آب اگر شکیبا شد / ما رسی خواهشش ازان لابد
بیخورد خاک و خاکسار است او / ماهی آسا ولیک مار است او
ماهی ما بخشک میمیرد / جان او راه آب میگیرد
آب او جذب بے حد گرداند / اتحادیکه هست بگذارند
نیست بے آب زنده یکدم او / تلخ بے آب دارد عالم او
آن وجودیکه دارد از آب است / صورتش همچو ذات دریا بست
گر تو او را وجود میدانی / نزد دریا شناس نادانی
هرچه تلوین وجودش از تمکین / داده تمکین بلونها تزئین
عاقبت بین کسے که خواهد بود / لونها کی شمارد او موجود
این همه رنگها که در باغ است / نیک بنگر که صنع صباغ است
رنگ را رنگ ریز نتوان گفت / همچو توحید بین بسے آشفت
این مقام است کار هر اطفال / آمد و رفت حالش اندر حال
صنعت رنگریز اگر در رنگ / ریزد از ذات خویش یک چو سنگ
رنگ ها را کند همی نابود / رنگ دیگر نمیشود موجود
هر که نابالغ عاشق رنگ است / باد گر رنگ با ضد و جنگ است
هر کسے اختیار رنگی کرد / با ضد خویش شور و جنگی کرد
رنگ بین غیر جنگ کی باشد / رنگ بے ضد بر رنگ کی باشد

رنگ خود را همی ستاند او
بر جهان رنگ می پراند او

گر تو بی رنگ سازدل هستی
از همه رنگ و جنگ وارستی

چند ازاں سرخ کرد و چندی زرد
چند ازاں سرخ وارغوانی کرد

چند از آنها برنگ خود بودند
در نظر هیچ خوب ننمودند

زانکه بودند پاک از تلوین
خود نه در چشم رنگ بیں بود ایں

اندراں مرغ های رنگارنگ
در تفاوت برنگ و در آهنگ

رنگ با ساده گر در آمیزد
در زماں رنگ او فرو ریزد

در حقیقت همه بیک منوال
نی ترقی و نی تنزل حال

خادم شه بحکم شه ایں کرد
حاضر آورد بیضه ها بر مرد

تا بر آں زن پرست بنماید
عقده اش از ضمیر بکشاید

پس بگفتش هر آنچه دانی خوب
می نماید بچشمت آں مرغوب

هر چه بنمایدت خوش و رنگین
رغبت آں بکن از و بر چین

نفس او گشت راغب آں رنگ
کرد بر داشتن ازاں آهنگ

پوست ها چوں ز مغز یکسو کرد
بعد ازاں رو بخوردن او کرد

گفت ای شاه پوست بنمود مغز
نغز باشد برای خوردن مغز

پوست با مغز تا که باشد مار
او بجان جان او ندارد کار

شاه گفتش دو سه ازیں ساده
از برائی غذا کن آماده

گفت هر دو برابر اند ای شاه
می نیابد دریں تفاوت راه

شاه گفتش که لذت ایں چیست
زانچه خوردی تو پیش زیں به چیست

کو تفاوت گرت تمیزی هست
پس تو انصاف را مده از دست

دید لذت یکسی در هر مغز
شد تفاوت نه پوست نی در مغز

اصل و ایجاد بیضه ها یک بود
لیک او ره باصل خود بکشود

دید کیں در و من ز تلوینست
ترک ازاں صحبت همه دین است

گر جهاں رنگ خویش کردی صاف
پس برین رنگیش شدی انصاف

بیضه ها جمع کرد چوں استاد
بعد ازاں رنگهای الواں داد

چند ازینها طلا برنگ آلود
رنگ بیں چشم خود بر آں بکشود

بیضه هائی دگر خوش و رنگین
واں دگر ها بساده گی آئین

جوهر شاں عرض نه پوشیده
هیچ نکشود رنگ بیں دیده

پر ازو شد جهاں و بی او ذات
کرد از رنگ ساده گی اثبات

هیچ از آغاز خویش بیروں نی
هم در انجام خویش افزوں نی

بیضه ها را چو رنگ ها دادند
پیش آں زن پرست بنهادند

رنگ ها داد و لون ها افزود
در دل شاه حکمت ایں بود

شاه در بزم نیز حاضر شد
سوی آں زن پرست ناظر شد

زانتخابش تفاوتی بنمای
پس بنه در دهاں ازاں میخای

رنگ بیں سوی رنگها دل داد
هر چه اش خوب در نظر افتاد

تا توانست از طبق بر چید
از بصارت هر آنچه رنگیں دید

شاه گفتش چرا فکندی پوست
زانچه خوش کرده تو آں در اوست

مغز را مغز جاں بیامیزد
تا نه او پوست را فرو ریزد

جاں دریں جسم آدمی مغز است
الفت مغز مغز را نغز است

چند ازاں ها گرفت و کندش پوست
شاه گفتش کدام ازیں نیکوست

هر چه آں رنگ بود بیروں ماند
مغز یک رنگ هست و لیکوں ماند

زیں یکی گیر و در دهن میخای
کار بر ذائقه دریں فرمای

مرد ازاں هر دو در دهن بنهاد
خورد و در حسن ذائقه افتاد

از ره مغز هر دو یک رنگ اند
وز ره پوست هر دو در جنگ اند

لون ها هر چه بود بیروں دید
رنگ ها جمله سحر و افسوں دید

نیز دیں ها ز روی تلوین شد
هر که بگذشت بحر تمکیں شد

گفت زن را لباس زیبا کرد / مانند عرایس چو آن زیبا کرد
غازه و وسمه سحر و تلوین است / ور نه انجام جمله تمکین است
راهزن شد لباس و پیرایه / کرد غافل ز حق مرا و آیه
آنچه حاصل بمرد از زن هاست / همچنان نیز هر زن من هست
چون دوا رفت در دل و جانش / اندکی شد بدید درمانش
در خود از خویشتن بفکر افتاد / فرق در جفت شاه و خوبرو نهاد
ذکر او را رساند بر مقصود / ره به محصول کار او بنمود
نور رسته راه فکر او را داد / فکر پروانه کرد بر ارشاد
گفت چون حاصلست آخر این / رهزنان من ز اصل شد تلوین
حاصل از هر دو مقصد مرد است / دفع شهوت قران زن گرد است
پس تفاوت لباس یا رنگ است / بهر رنگ این همه ضد و جنگ است
حسن شان رنگ شان همه خو نیست / دل بر اینها ز همت دو نیست
نیست در حسن شان وفاداری / می شود زایل آن زیباری
چون زپیری کند به شیخی روی / خوش نیاید بدین آن سوی
عمر خود صرف در غلط کردم / تا دم مرگ نادمم هردم
برزن و مرد فرج یک باشد / این دوا بهر من محک باشد
شاه باطل شناس از آن ره دید / کین دوا مرورا شفا بخشید
گفت گشتم ز باطنش این جو / گشت تبدیل عادتش زین رو
کشتن مرغ از ابراهیم / بهر ما تا کنون بود تعلیم
زین چهارست یک خروس المرد / وانکه مرد است کشت خود بس کرد
هم ازین راه صاحب توفیق / یافت راه نجابت تحقیق
این زبر آن یکی است بر ماهم / از چنین است فزوده در باغم
پیچ در پیچ هست این بازار / گر تو مردی بکن ازین زنهار
باش قانع بزن اگر داری / آن ترا تو بر او وفاداری
شد نصیبت بر آن قناعت کن / مزرع تست آن زراعت کن
تا بر صالحت عطا سازند / چون توئی را ز تو جدا سازند
گفت هم شرم دارم و ناموس / هست در پیش کشتن طاوس
او که زین لباس در بر کرد / کبر و نخوت بباطنش سر کرد
هیچ ازان رنگ نه بدین تکمیل / سوی بی رنگیست هست تمثیل
گر خشن خرقه در برت باشد / از بلا حافظ سرت باشد
بهر رنگینی برت صیاد / در طریق تو دامها بنهاد
چون زن زشت خوب پیرایه / کرد وا فزود حسن را پایه
دیو وسواس ناظران کرده / گشته ناظر اسیر آن پرده
خاک در خاک بر خود آدم زاد / صید هر مرگ آخرش برباد
جمله لذات هر که فانی شد / او بسر خیره زندگانی شد
هر که در راه حق طلب سر کرد / جامه احرام کعبه در بر کرد
مرد و زن بر لباس خویش طالب / هست که عشق لون شد غالب
مرد چون لون زپوشها برداشت / در گریبان خویشتن سر داشت
چون دلش پاک شد ز تلوین سرد / ذبح طاوس خویش ازین ره کرد
گفت از جامه های پر تلوین / هیشو دلی وقار بر ما دین
مبتلا زین سبب شهوات / هست شهوات بهر دین آفات
رهزن از اصل ذات لذت شد / دام دیو است در ره این لاهه
لذت ذات لذتها هست / لیک حاصل ز ترک شهوتهاست
از ریاضت خروس را می کش / کسب از طاعت خدا کن خوش
ای خروس اینقدر مران شهوات / رفت ایمان و جان در آن شهوات
ای خروس این همه مشو شاطر / بر خدا باش هر زمان ناظر

جامه رنگین میپوش ای طاؤس / حاصلش هست حسرت و افسوس
جز کفن جامه نه خواهی برد / مرگ در پیش هست و خواهی مرد
جامهات پوست بیضه را باشد / پرده مغزت آن چرا باشد
مرگ آن از برِ تو خواهد کند / زان تهِ خاک خواهدت افگند
راندن شهوتت ندارد سود / مرگ ناچار بر تو خواهد بود
شاه گفتش که ای خروس عادت / این دوا زان مرض شفا دادت
بنده گی خدا بکن در پیش / چیست غفلت ز گربه می اندیش
نیست با گربه دست در زورت / می برد عاقبت سوی گورت
ای تو ناکول آکلان داری / نیست هیچ ازان خبر داری
او بهر عاقلی کمین دارد / تیز دندان برای این دارد
چون خبردار گشته هشدار / شهوت آخر ز هولت آرد بار
زان بدست تو هیچ می ناید / لذت از ذکر دوست می باید
آن حبش زاده که ذالنون دید / در بیابان چو گل همی خندید
دشت گشته معطر از بویش / هم منور ز پرتو رویش
نور خورشید نور او مغلوب / از همه ذکر دوستش مرغوب
بود تنها و بی زن و فرزند / بی همه با خدا دلش خورسند
جمله لذات را ز خود لا کن / بر همین ذکر حق تو لا کن
ذکر حق لذتی دگر دارد / آن ابد همرهی تو سر دارد
ذکر حق لذتی که او را داد / در جهان کس چو آن نداد ز یاد
زین سخن های شاه آن بیمار / شد ازان آرزوی خود بیزار
ره ز صورت بسوی معنی یافت / عشق صورت ز خویشتن بر تافت
تربیت صحت کمالش داد / لذت بوی و بد و حالش داد
هر که یک چیز از علم دریابد / پس به تحصیل علم بشتابد
همتش در طلب بود سالم / رفته رفته شود بحق عالم
تجربه این دوا بیادش ماند / زان بسا کس ازین بلا برهاند
در جهان نیز از اهل حکمت شد / بهر عالم ظهور رحمت شد
کار افتاده تجربه کرده / هست بحری و قطره اش پرده
بود نابود رو بسجاده / خلق را بر خدا صلا داده
گاه میکرد غیور آن حالش / میشد آن فکر بیضه ها دالش
گردی از نفی چون ز خاطر دور / میرسیدش ز فیض همت دور
مستقیم صراط دین شد او / والی عالم یقین شد او
این بود فیض صحبت شاهان / این دهد بر نگاه آگاهان
کاسه چشم بر کف و هر سوی / میرود در جهان تو مرشد جوی
از یکی آرزو که رو برتافت / لذت ترک آن روانش یافت
تا یکی او بر تعلقات آمد / دین و دنیاش زان نجات آمد
بر خدا جو رسیدش از ره رای / شد بجائیکه نیست حالش جای
عالتی از خیال و وهم آن دور / باطن و ظاهرش ابد مسرور
هر قدر شد پیاده از هستی / گشت رو داد حالت و مستی
هر قدم می فتاد از خود دور / میشدی غرق جان او در نور
بود تا زنده سر فرو بنهاد / از مکان در زمان دران آزاد
در گریبان کشید سر چون سر / در یکی آن سیر دو عالم کرد
لیک باید که صاف باشد دل / تا تماشای حق شود حاصل
شاه ما دست موهبت بسیار / بر جهانش تو سر بر آن و دار
هر چه میدید او دران محفل / می طپد هم مرا ز عشقش دل
در سرم نیز شور آن سوداست / جز من آن حال کس نداند راست
وانکه دانست او منم من او / هر دو طرف گلاب را یک بو

ای ملون بطرف او کم بین — وانکه زان بوی شد بر و تمکین
اندرین بزم گر هزارانند — یک وجودند و یک خبر دارند

آنکه از خود بریده ره سر کرد — او غرض را فنای جوهر کرد
جوهرش چون باصل خود پیوست — نیز از وهم جواهریت رست

جوهرش از غرض چو یک سو ماند — زین دو بیرون هر آنچه بد او ماند
شاه او را بره ازین ره خواند — وان دوم را به پیش خود بنشاند

از مواسا دلش بدست آورد

معالجه کردن بر مرض مردی که از روی پادشاهی داشت

ترس و هیبت ز باطن او برد

گفت بر خادمان که بستانید — چار شمشیر و تیر دریابید
قبضه آن یکی ز مو بندید — یک سر مو بسقف پیوندید

تا از آن مو بماند آن شمشیر — قبضه بر سوی سقف و سر در زیر
چونکه بر تخت مرد بنشیند — بر سر خویش نوک آن بیند

وان یکی را براست پیوستند — واندگر را بسوی چپ بستند
چارمیں را به پشت جا کردند — تخت را در میان بپا کردند

بر سر تخت هر که بنشیند — خویش را در میان آن بیند
نوک این هر سه از سه ره بر او — اندکی اندکی خلش میکرد

حالتی بس مهیب از آن در دل — بر نشیننده میشدی حاصل
پیش رو در نشیب تختش چاه — کندش آن پادشاه دل آگاه

آنچه از علم خویش میدید او — بهر آن این بساط برچید او
زانچه احطاط تخت و شاهی است — بهر آن طالب آزمان آراست

بعد از آن سوی خویش او را خواند — بر سر تخت خویشتن بنشاند
پس بگفتش که تاج بر سر کن — جامهٔ شاه نیز در بر کن

تا ببینی که لذت این چیست — صاحب تخت را چه حالت است
آنچه فرمود شاه کرد آن مرد — نوک شمشیر بر سرش میخورد

چون پس و پیش و شیب و بالا دید — بهر خود تیغ نیز هر جا دید
گفت اینجا نه جای آرام است — زهر ناخورده زهر در کام است

گر شود مو گسسته این شمشیر — می شگافد سر مرا از زیر
استقامت بموی دارد این — کی مرا زنده میگذارد این

اینست شمشیر مرگ از بالا — بر سر من اگر روم هر جا
سر نه دزدد کسی ازین شمشیر — این ز بالاست جمله سرها زیر

گر بود شاه و گر گدا باشد — کی ز مرگ عاقبت رها باشد
هست پیوند عمر من از موی — به که جز حق ز تخت تابم روی

گر من از سوی راست دارم پاس — باشم از سوی چپ پر از وسواس
ور بسوی چپ بپاس آرم روی — ایمن از راست نیستم یک موی

گر نشینم ز پیش رو با هوش — باشد از من بلای پس روپوش
گر بسوی پشت رو بگردانم — هست ازین جاه خوف در جانم

چاه قبر است عاقبت در پیش — بر دازین نگره ز چه بر خویش
مرگ از تخت چون فرود آرد — مرد را حبس چاه بگذارد

تا قیامت دگر رهائی نیست — از من و مرگ من جدائی نیست
از چپ و راست در سیم دشمن — گر بر این تخت شه نشینم من

با جهان مرا سر و کین است — حاصل از شاه بودنم این است
گر نه بر تخت جای من باشد — ایمنی از برای من باشد

چون نباشد مراقبا در بر — دزد کی قصد دارد دم بر سر
ایمنی زین مکان به بیند کس — از چنین آرزوی کردم بس

زانچه از پادشاهیم آمال — بود فرصت کجاست در این حال
گر بسر بایدم تن آسانی — شه به تخت است بنده زندانی

باید از این مکان قرار آرم　خویشتن را به بند چون دارم
حاصل از شش جهت بلا دادند　کس دل خود برین چرا داد

تخت من جانماز اگر باشد　کس نه دشمن به درد سر باشد
مرگ چون تخت هستیم برداشت　تخت تابوت نعش بر سر داشت

آن طرف جانماز و سجاده　فرحت و بسط قبر من داده
گر کنم بر عبادت حق روی　دوستدارم شوند از هر سوی

کین نه بر کین من برادر دست　گو بده هر کس که این خدائی هست
هست درویش و پارسا هر گرد　باید این را بدیده خدمت کرد

گر بود شاه سر فرود آرد　بر من از بهر حق سجود آرد
کین فقیر است مقرب درگاه　می بر آرد مرا دم از یک آه

اینچنین نام بهر من بهتر　بر سر من ز فقر نه افسر
فکر او زین حساب خود برداشت　دیده کین راه تا کجا سر داشت

گفت آن را که علم هر سو بست　از همه سو بهر طرف ره بست
آفریننده ملا باشد　هم بلا پیش او فنا باشد

هر کرا هم بر و نباشد دست　او بود شاه و شاهی او را هست
فوق ایدیهم است ید الله　هست و بود است و باشد او خود شاه

هست شاه و گدا بر و بنده　اوست خالق و آفریننده
از ازل تا ابد زوالش نیست　هر کسی دست بر جلالش نیست

نیست جز او شهی بکس در خور　بر سر او به بندگی نه سر
ور نه جز این خیال بیهوده است　کس برین تختگه نیاسوده است

کرد از شش جهت مرا شمشیر　در چنین آرزوی بودن سیر
یک شکم سیر بایدم از خورد　پس چرا رنج و درد باید برد

شاه و درویش را ازین دنیا　روزی از فضل حق بود پیدا
لقمه زان زیاده نتوان خورد　هر که بسیار خورد و در دم مرد

نکهتش آنسوی رفت و شد آزاد　کرد مرشد چنین بر و ارشاد
صورتش ره بسوی معنی داد　از دلش آرزو برون بنهاد

زان تمنا که داشت شد دل سرد　خویش را از بلای ایمن کرد
پرتو باطنش بشه دریافت　شاه از آن راه خاطرش دریافت

دیده چون یکه کاشتم بر داد　پس زبان در نصیحتش بگشاد
گفت اینم که آهنش گرم است　میشود هر چه میکنم نرم است

پس بگفتش که ای تمنائی　در همه عمر خویش سودائی
حاصل از آرزوی خود دیدی　زان کنون از چه روی ترسیدی

گفت چون شه طلسم من بگشاد　آنچه انجام از آن نشانم داد
بود در زیر این طلسمت گنج　گنج بردم کنون باندک رنج

ساعتی چون بتخت بنشستم　دیدم انجام کار و دارستم
تخته بند آن تخت کی شاهند　عاقبت زیر حفره و چاهند

پیش رو زیر تخت شاه چاه است　نیک و بد را بزیر آن راه است
هست شاه و گدا یکی آنجا　رفتن هر دو همیشگی آنجا

عاقبت بر گدا به از شاه است　زانکه هر دم بذکر الله است
اجر آن ذکر اندر آنجا بار　لب همه نام حق تر از اذکار

هست تیغ اجل بسر ما را　یک نفس خوش زدن کرا یارا
قبر را انتظار بر ما هست　عاقبت زان وصال نتوان رست

لقمه باید از جهان لابد　بهر آن در بلا نباید شد
آنقدر را کفیل و رزاق اوست　از همه بندگی بجا نیکوست

اینست دار الغرور ما مغرور　در بلائی فتاده از حق دور
کرده ما را غرور از آن غافل　محترز زانست عارف عاقل

مرحبا مر ترا که آگاهی
بر تو باشد مسلم این شاهی

تو سلیمانی و سلیمان خوی
بر سر تخت و در نماز تو روی

از سر کسب خود خوری نانی
بر خدا حاضری بهر آنی

از خدا خواستی که چو تو شاه
کس نباشد که بوده آگاه

در شهی محنت و بلا دیدی
زان دعا بهر مارها دیدی

از دعائی تو ای سلیمان من
رسته ام زین بلا و نقصان من

احمقی گویدت حسد کردی
بهر عالم دعای بد کردی

هر که چون من رسید بر انجام
شاکرت هم بصبح هم شام

کرده از بلا مرا آزاد
دین و دنیای بادشاد

چون خودم کرده محقق دین
اینست رستم از وهم فسه تلوین

آنچه محصول این مرا معلوم
رسته ام از تلون و موهوم

نفی را کرده ام کنون تکمیل
شد ز اثبات حالتم تبدیل

آنچه بیرنگهاست از نگست
باطنم را کنون بران جنگست

نفی و اثبات ضد هم هستند
اهل اثبات ازین بلا رستند

هر که شد نفی و کرد حق اثبات
شد بد ابن امین از آفات

خورده ام ساغری که از مستی
سوخت زان نشاء حرفه هستی

آفتاب آن زمان که رخ افروخت
هر کجا اختری که بود آن سوخت

چون رساندی مرا تو بر تمکین
طفل سان کی فریبدم تلوین

چون بمعنی مرا گذار افتاد
صورت اکنون ز اعتبار افتاد

یعنی او با من است و من بر خاک
باشم آن بهر مراست از افلاک

من بمعنی که چشم وا دارم
عرش و کرسی بزیر پا دارم

بار دانم چو معنی آویزد
صورت آن آبروی خود ریزد

گر نه معنی بود بصورت بار
آن است نقشی بصفحه دیوار

جز و ذاتم بذات بودم کار
کل شدم چون مراست معنی یار

هر که با معنی است و آگاه است
در جهان او خلیفة الله است

تخت او جانماز و سجاده
از چنین تخت و مملکت ساده

تخت دنیا بهر که او بخشد
خلق را ایمنی از و بخشد

خویش را کرد او ز خلق آزاد
بهر طاعت بگوشه ایستاد

بر خدا او نماز بگذارد
خلق را از بلا نگهدارد

پادشاهی بکس سزاوار است
کو ز هر شش جهت خبردار است

ذره نی ز علم او بیرون
در همه چون محیط و خود بیچون

مقطع و غایت علالس نیست
از ازل تا ابد زوالش نیست

پادشاهی که ابتدا دارد
در یکی هفته انتها دارد

سال و مه چون که در شمار آمد
عاقبت ماندنش کنار آمد

احکم الحاکمین بود مطلق
حکم او را ابد بقا مطلق

آفریننده همه تکوین
موجد لون ها و خود تلوین

در همه اشیا ضیای خویش افکند
کرد او را بهستی پیوند

واقف نیک و بد بجز اثبات
ذات او مصدر همه ذوات

نیست ما را بحالت خود دست
تا که از درد و مرگ بتوان رست

هرچه خواهد کند خود است مختار
نیست او را شریک اندر کار

نی منیر ست و نی وزیر او را
نیست هم هیچ دستگیر او را

نیست اندرا بهر دو عالم دست
هر چه جز او ست پیش دستش پست

قدرت حاکمی کجا داریم
بر خود آن ساعتی که بیداریم

حاصل ما چه از جهان با نیست
جان در این جسم و جسم ما فانیست

قدرتش اسم و رسم ما را ماند
چند روزی بخویش مهمان خواند

جود ها کرد و سور ها بخشید
قدرت اندر سجود ها بخشید

می نیرزد که کس بدینسان عمر / در غم آرد بسر بیابان عمر
دار فانیست زام این دنیا / دل نه بندد کس اربود دانا
کس بدنیا چگونه دل بندد / موسپیدی بریش او خندد
گو بدیدش شد خزان بهارت را / برگ ریزانست اعتبارت را
نی بعمرست دست نی بر ریش / سر برهنه پیش و فکر کن در پیش
زنگ ریزی بریش خود درماند / آیت ناامیدئی خود خواند
زانچه در عمر خویش اندودی / جبه زان زمرگ بربودی
عجب باشد به بندگی شاهی / عمر لاهی و حکمها لاهی
از همه سو بلا بود بارش / عاقبت ترک آن بود کارش
هیچ ره با تو می نخواهد ماند / تو برانش که اینت خواهد راند
اندرین شیوه بس کسان بودند / غیر مردن دمی نیاسودند
چونکه مردند رفت از ایشان حال / مالک الملک قادر متعال
ماند داد و ستد چو از مردن / زندگی تو آن بغم بردن
تا بود ملک و مال ما این کس / در شب و روز هست غمگین بس
می خورد غم ولی ندارد سود / گردد از یاد مرگ آن نابود
هر چیزیکه خورد غم چون مرد / غیر حسرت از آن نخواهد برد
عاقبت در جهان بدرویشیست / رستگی از بلا ز بیخویشی است
گرچه درویش نیز غمگین است / این غمش نیست در غم دین است
این غم دین بفرحت اندوداست / غم خور دین ابد جوان بوداست
اهل دین را که دین بدین بنواخت / زین کرم سرفراز دارین ساخت
آب حیوان بود غم دینت / زندگی هست ابد هم آنست
آنکسانیکه یافتند آن آب / موهبت دیده اند هم وهاب
خوش بدنیا و خوش بعقبی اند / فارغ از محنت من و ما اند
در همین دار از بلا رستند / از خود و با خدای پیوستند
او همی گفت و شاه سامع بود / نور قلبش چو حور لامع بود
مرد از آن برده ره سوی تحقیق / یافت دم را سوی قدم توفیق
شاه دین خواستش در آن تکمیل / این حکایت بگفت در تمثیل

حکایت درویشی که پادشاه شده بود و از پادشاهی نفرت داشت و در گذاشتن آن راه نمی یافت از ترس جان خود بیزار گشت

آن شنیدی که بود درویشی / در ره فقر و فاقه دلریشی
بر در هر کسی گدا می بود / تا از آن نان کدیه می آسود
گردش چرخ پادشاهش کرد / صاحب تخت و تاج و جاهش کرد
آرزو کرده بود از آن زین پیش / خواست از حق چنین بلا بر خویش
در دلش چون گذشت خوی آن داد / خود چو دور خواست در بلا افتاد
چند روزی که آن ممالک داشت / هر زمان وهمهای هالک داشت
روز و شب بود در غم آن محزون / خواست رفتن از آن بلا بیرون
بعد از آن قدر عافیت دانست / باز گشتن گدائی نتوانست
راه بگریختن ندادش دست / بود در رنج و غم دلش پیوست
زان بلاها که دید او در چاه / خواست خود را که افکند در چاه
این کنم آن کنم شدش در پیش / اختیاری نماندش اندر خویش
از خور و خواب بد مشوش آرام / می نداد اوش جهان خون آشام
دیگری سر بدعویش برداشت / چند با ملکی گرفت از آن پا داشت
اندر آن غم یکی ز یارانش / دید چو آن رنج دوستدارانش
گفت او را تو بر زمین پیش / بود هر زمان شب دلریش
روز و شب فقر و فاقه می بودی / شکر میکن کنون که آسودی
از چنان تنگ روزی و ادبار / تیغ تیز آکرده بر سپه سالار

بر سر سیری و تاج بر سر تو
شاه و سردار خویش میدانند
هر چه خواهی میسر وقتت
دوستم خوشدل من از حالت
گفت کی دوستی توای دشمن
پیش ازین داشتم غم نانے
در سر جوع آن همے خوردم
عالمی دوستدار من بودند
هیچ گاهی کسم نیازردی
هیچ کس را ز من نیازاری
این زمان در بلا گرفتارم
از اطراف عالمے دشمن
در سرا کنون غم جهانم هست
هیچ ره یار و یاورم کس نیست
سوی هر کس که من نمی بینم
شکر آن را بجا نیاوردم
هیچ افزون نه خورده ام زان رزق
هر که درویش باشد از این کار
روز اول نمود بس شیرین
گر دهد باز م آن فقیری دست
هم ببندم ز مرگ ساسان
همچو آن ماهی که در تاب است
بهر یک دانه بند شستم من

صاحب احتشام و لشکر تو
نام تو شاه گفته می خوانند
داد حق همچو دولت و تختت
چشم من دید همچو اقبالت
بر تو گویم چه شد ازین بر من
ملک من دلق کهنه و نانے
شکر پروردگار میکردم
بر یکے لقمه یار من بودند
بهر دعوت بخانه ام بردے
با کسے هم مرا نه بد کارے
نان کجا ترس جان و سر دارم
عزم من کرده در پی کشتن
زهر در کام لقمه نانم هست
اینچنین رنج و عبرتم بس نیست
چشم کرده است سرخ بر کینم
تا ز او باره ره درین بردم
دارم اکنون بجان هزاران سوز
رفتنش اقبال و آمدنش ادبار
دیدم آخر که بود زهر آگین
خواهم از محنت و بلاها رست
این همه غم مراست بر یک جان
مرد داننده عاشق آب است
خویش در صد بلای بستم من

چونکه درویش تو گدا بسیار
تو ببالای تخت بنشسته
پادشاهی ترا مبارک باد
شاه این حرفها ازو بشنید
بخت بد برده از من آسایش
ایمنی از گزند و زدم بود
کام من لذتے دران می یافت
کس ندیدی ز دشمنی سویم
از برای خدا نهادے خوان
هر کجا میشدے شب و روزم
فرصت خوردن نان و آبم نیست
کرده شمشیرها بقتلم تیز
از چپ و راست و ز پس و پیشم
هیچ روزے ازین نیاسودم
قدر آن عالم تن آسانی
بر فقیری از کره دیدم من
همچو صیدی کنون بدامم من
نی بشب خواب و نی بروز آرام
چونکه من در بلا گرفتارم
در برای جامه که من دارم
بهر ره شئے که بودم پیش
لیک ره آهش دگر بار برپا نیست
مصلح الدین سعدی شیراز

می کنند احتیاج خود اظهار
خیل در خدمتت کمر بسته
شکر کن بر خدا که دولت داد
شد دل آزرده در زمان رنجید
دوزخست این نه فضل و آسایش
ز اندک نان روان همی آسود
قوتے زان بجود روان می یافت
هر کسے برده رحم بر رویم
بر چو من بینوا بدادے نان
ایمنی داشت جان فیروزم
در شب و روز ره بخوابم نیست
روزگارم همه بلا انگیز
گشته است عالمی جفا کیشم
تا که هستم بدرد و غم بودم
می ندانسته ام ز نادانی
تا درین درد و غم رسیدم من
در غم و رنج صبح و شامم من
میبرد رنج و هست تلخم کام
شوق آن عاقبت کنون دارم
جامه شمار این کفن دارم
هست افسوس ها مرا بخویش
بر کس عمر دوباره پیدا نیست
در گلستانست مجز این راز

بهر یک دانه بند شستم من — آن جوان را زهی خلاصی داد
از سر تخت شه فرود آمد — شکرها کرد و در سجود آمد

یافت در سجده قرب باالله — شد ز شاهی عاقبت آگاه
گفت بهتر ز تخت سجاده — کیس مرا قرب با خدا داده

تخت دنیا ز حق دهد دهری — دور از و کس ندید سروری
هر چه جز قرب او چه دوزخ دان — تخت و تاج جهان همه فخ دان

لذت سجده یافت آن آزاد — در همه عمر سر بر آن بنهاد
بود تا بود در نماز آن مرد — زنده گی صرف بندگی میکرد

با خدا قرب خود ازان ره دید — بر در خاک نیاز می مالید
هم ز شمشیر و هم ز خنجر رست — چونکه آن آرزوی داد از دست

سبزی شد بکنج از دنیا — یافت گنج قناعت آن دانا
از زر و داد بد با من عالی — از همه آفت و خلل خالی

گفت آن را که خلوتست با دوست — اندران خلوت انجمن با اوست
هر که پنهان نشیند از اغیار — آنکس بیکسانست آنجا یار

هر که از بزم خلق رو برتافت — بیشک وطن وصال جانان یافت
به که در غار تیره جا سازیم — از همه دور و با خدا سازیم

زانچه دم زد قدم دران بنهاد — کردش آن شاه اینچنین ارشاد
زآمد و رفت خلق در بستن — هست راه خدای پیوستن

شد به غار حرا چه پیغمبر — معتکف او بره مرا رهبر
سنت او بجای آوردایم — کرد مسکن بغار ازین آیین

از سر تخت شد در آن ساکن — نشاء یافت از ده باطن
کند پیرایه پر طاوس — از بر خویشتن بصد افسوس

گفت گر سر بجان و سر دارم — ترک از بینگونه مال و بر دارم
زانکه صیاد در کمینم هست — هست این پر مرا ازینم هست

از سرم خوش خوری و خویش پوشی — رفت و دارم سر نمد پوشی
گشتم آئینه این لباسم به — کهنه سود بر از پلاسم به

نان از جو برای تقسیم به — کردن این را به بند و جسمم به
روح را ذکر حق غذا دارم — لذتی زان در ان زر و دادارم

شد چو آئینه از نمد بیرون — کرد از شیوه در دراز خون
آنچه اسباب فتنه در بر داشت — کرد از خود برون بر و سر داشت

از نزاع نزاعیان شد دور — با خدا مرد بحبیب خود مسرور
دام بر داشت از هش صیاد — گشت ازین جلوه از بلا آزاد

دید صیاد را در بود این دام — دام بگسست زان نداد تن کام
گفت روباه روشن از پوست — خلق دارند بهر کشتن دوست

تا مرا جامه های رنگین است — عالمی را بجان من کین است
بهر هر جامه جان نشاید داد — باش بی جامه تا بوی آزاد

مرد را جامه ستر عورت هست — گر بود دیبی جعادت کس
زن کند جامهای خویش در بر — باشدش فتنه سازان در سر

زان دل شوی را کند مایل — هم ز نظاره گی فریبد دل
می کشد بر فساد ازان کارش — وار د آراستن چنین یارش

در برت تا که جامه رنگست — عالمی را بتو سر جنگست
چون تو گشتی ز رنگها ساده — کرد فضل خدات آزاده

کرده اینجا نه همچو طاوست — بند دامم بلا و افسوست
جان سلامت بری ز بر کندن — پوستین را هم از بر افکندن

تا بود سر بپای خود داری — هر چه بینی که پای بند داری
گرچه طاوس جلوه خواهی داد — هست در قصد صید تو صیاد

مرگ را هر که یاد خواهد کرد　　کی دل از جام شاد خواهد کرد
وآنکه داند که بایدش مردن　　کی بود خوش دلش ز خوش خوردن

در پی زاد و برگ آن سو بست　　در نمازش بحق از آن رو بست
کهنه دلق تنش لباس بس　　زان ز آفات هست پاس بس

بوده ام بلا نجات این　　دشمن جسم ناتوانت این
من چو خود را ز زیر پا افکندم　　ایمنی کرده است خورسندم

برده ام پی بجستن امروز　　هستم از عمر خود کنون فیروز
از کجا این طبیب یارم شد　　تا که خوش روز روز کارم شد

آتش سخت در نهادم بود　　آن ز من رفت و بختم افزود
از چنین ضعفم این توانائی　　داد و بخشید علم و دانائی

آنچه من یافتم نیارم گفت　　زانکه هستم بعالمی خوش خفت
هر که ناگاه گنج می یابد　　گر کند فاش رنج می یابد

میکنم شکر اینکه خوش حالم　　رسته ام از بلا و می نالم
پس نهانی بعیش کوشم من　　گنج در زیر دلق پوشم من

هر که چون من بترک بشتابد　　آنچه من یافتم هم او یابد
او چو من نیز آن نهان دارد　　غیر تنش بپیش غیر نگذارد

هر چه امروز داد بر من دست　　زان خبر دار نور ادهم هست
من و او همدگر بیک بازار　　از جهان گنج گشته دوکاندار

آنکه خوش خورد و آنکه خوش بنشست　　از غم و از بلا قدح نوشست
او نه بیند دگر آسایش　　تا که آلوده است بالایش

در قناعت اگر کمر بندی　　باش چون من دگر بخورسندی
عز من قنع گفت حبیب الله　　هست بر سوی عزتت این راه

از قناعت که مور خرمن ساخت　　با سلیمان از آن نوا افراخت
داد را بسته گی چو بستش رفت　　رقص میکرد و اینچنین می گفت

شاد دیدش بوجد و حالت گرم　　گفت سر پیش مه نه از آزرم
چشم زخم زمانه با ... شد　　هم گزندت ز چشم خود باشد

شکر میکن که ره بدین بردی　　از میان گوهر یقین بردی
روشن از نور این گهر راهست　　دارد آنت پاس رفتن حالت

تا ابد سالم است احوالت　　می بنوشم کنون من از قوالت
گر درین حال هم بخود بینی　　بر تو گفته ز خویش بد بینی

این زمان از کجا ترا پیداست　　تن بزن ورنه فتنه فدائی است
گفتش ای زاهد ماوزن هر رو　　هست عذری مرا کنون بشنو

از که بر دولتی رسیدم من　　حالتی زان بخویش دیدم من
غرض نشد ز فکر نهفته کردن　　می نهم سجده را سر و گردن

هر که یابد ز حبس آزادی　　اوست بی اختیار در شادی
دیدن خویش و غیر رفت از من　　میکنم شکر و شادیی این تن

بله لی رفت ازین زمن ادبار　　مغفرت کرده است هر استغفار
بله لی گشته ام ز حبس آزاد　　با دیار رب روان مرشد شاد

بله لی زانچه فکر ره بگشود　　نور آن حق بچشم من بنمود
هی دلنک آنکه منزوی هستم　　گشت در سیر نه فلک بستم

هی دلنک آنکه برد زنگارم　　گشته ام چون ملک پرستارم
هی دلنک آنکه زین عمل نعبود　　خود ز هم داد و شد ز من خشنود

شد ز من خوش که خوش شده ستم من　　از همه رنج و درد رستم من
ای ضعف کنون نهان کن راز　　تا نیاید برون زند در آواز

جلوه گر گشت قامتی موزون　　عالمی را همی کند مجنون
زانکه خواهند خود ازین دنیا　　میخورد بر هم از جهان سودا

منزوی میشود همه عالم | گر خبر دار گردد از این دم
اصل چون روی خویش ننماید | عاشقانرا ز فرع عار آید

چون جهانرا بغفلت است بنیاد | میزند اهل هوش خود برباد
ورنه کانرا ز غفلت اندر بند است | غل بگردن نهاده خورسند است

احمق است او درو نگیرد پند | از نصیحت برو زبان کن بند
پرده وهم و پرده پندار | بهر تعمیر این جهان در کار

از هزاران یکی که رست از بند | زاین جهان تن آن جهان خورسند
ره بقرب خدای او بربست | آنطرف زنده اینطرف مرداست

اوست بیدار نیز بیداران | نیست در خواب چون جهانداران
بهر این از طلسم اساس آمد | اصل کم فرع در دو شناس آمد

این طلسمی است گر پسی بشکست | از غمم گیر و دار عالم رست
هر که آزاد شد معطل نیست | نزد او گنجها مقفل نیست

بی زر و مال بی حشم شاه است | تا ابد غرق دولت و جاه است
نی ز اسباب هست اسبابش | بی سبب ز و وجود دریابش

باطنش حالتیست کز می یافت | نور آن از جبین او می تافت
چشم جان بین شاه میدید او | ره بحق زان نگاه میدید او

شاه می دید بر دلش جانش | تا چه داوند رتبه و جانش
از هزاران یکی ازین واقف | نزد ما اوست کامل و عارف

نفی را نفی کرد و شد آزاد | آنچه اثبات بود خود و داد
او در اثبات ثابت الاقدام | کام و ناکام زین شرابش جام

تا ابد هوش اینجهانش نی | جز خدا هیچ جان جانش نی

رفت و باز آمدن نماندش یاد | اینچنین رفتنش مبارک باد

در پند و نصیحت آن پرخوار معالجه پادشاه با عدل و داد بعنوان حکمت

اکمل این گفت و گو کنون بگذار | چون که در اجتهاد داری کار
زان سه کس یک کس است از ره دور | هم مرا و را بکن ز حق مسرور

خوار گشتست او ز پرخواری | زان برآرش اگر خبرداری
مرشد او ترا چنین فرمود | بر تو غمخوار خلق باید بود

نصح کردن شعار بیدار است | این عمل هم بحق پرستاریست
لقمه های لذیذ میخواهد | خویشتن را عبث همی کاهد

سیر او سفل و همتش دون است | از طریق سلوک بیرون است
شاه خوان ها برای او آراست | بر سر خوان خویش او را خواست

آنچه میخواست شه مهیا داشت | گفت ازین ها بخور تو ای ناشت
هرچه خواهی ز خوان ما کم نیست | هر که بار است او درین غم نیست

اندرین کارخانه عامست این | بهر هر نیک و بد تمام است این
دشمن دوست را صلا دادیم | رایگان خوان جود بنهادیم

آنچه نعمای است آن نعماست | جود ما بهر آن جهان آراست
هر کسی را بهر آنچه رغبت هست | کو بخور هیچ نگیرم دست

هرچه من میدهم لذیذ است آن | گر توی بنده شکر کن از جان
من حکیمم دوا نکو دانم | آن برای تو نیست در خوانم

من و سلوا ترا فرستادم | آنچه به بود بر تو آن دادم
تو ز ما صبر و گندنا خواهی | آن مفید تو نیست ای لاهی

خواستند زان برون نمی آید | بهر بیمار آن نمی شاید
گر دهم زان علیل تر گردد | از ره دین و داد بر گردد

در توکل نشین و زه می بین | هرچه بدهم بخور که دین است این
هرچه من خواستم نمی خواهی | در همه عمر عبث همی کاهی

او که از شاه هیچ رخصت یافت — بهر خوردن بشکم و تر نشتافت
خورد از ترس و گفت او را آر — بیشتر خور که نیست غیر ابار
پسته و فیل سیر از آن خوان — هیچ ره کم نخورد شان از آن
آن حریص از طعام شه میخورد — چونکه شه سیر گشت منافش درد
از دو سه لقمه که آن جاهل — خورد و شد زو داز عاشقی کاهل
چون نماند بحال خود آن رنگ — عاشقان از عشقش آید ننگ
اشتها غیر عشق حق دو نیست — مشتهی [illegible] نیست
در جهان تا شکم پرستی تو — از شکم و رنج ها نرستی تو
جوع باشد غذای آن سالک — نفس مملوک او بر او مالک
عشق او را ز خویش دارد سیر — بر سر جوع عشق چون شمشیر
شاه گفتش از آنچه خوردی تو — چون درون شد چه بهره بردی تو
ساعتی چند باز بر گردند — حرصم از پیش بیشتر گردد
بود خوش تا طعام در خوان بود — گشت بدبو چو تا شکم آلود
امتلا کرد زین خورم بیزار — هستم اکنون گران و بس بیمار
هم شدم از نماز ها کاهل — گشتم از کاهلی ز حق زاهل
لذت و رنگ میفریبد نفس — زان سبب ها نمی شکیبد نفس
نفس من دشمن خود است زینکار — بعد از اینم ز کار خود بیزار
از سر اشتها بکن الطعام — تا طعامت لذیذ دارد کام
بود از رنگ و روغن او ساده — جز نمک از مصالح آزاده
شاه گفتش از آنچه خوردی پیش — لذتش در مذاق می اندیش
نیست جز علم هیچ بنیادش — روغن و رنگ صورتی دادش
صنع خبازه واش به آن رنگ — کرده در ذائقه بسی بیرنگ
گفت حاصل از آن و از این چیست — گفت بیزیست تا توانم زیست

همچو بط در زمین و در دریا — خوره همخورد و بهر خورشیدا
این ندانست ز مرغ تا ماهی — خورده خور را ز سفره شاهی
دردی و در بهار پر آخور — باش خالق بخلق خود در خور
آنچه از روی عاشقی میخواست — سیر پیش قدر و قیمتش انگاشت
زنگ مطعون برای این ننگست — زانکه طالب ملوال رنگست
تا بجدی دلش از آن آشفت — زان طلب قدح خویش خود می گفت
خود خرید او و خود از و بیدار — هست عشق مجازه را این کار
هر که سالک خدا پرست است او — دل به خوردن دمی نه بسته است او
چیر تش برده خواب و خور از یاد — او ز ناموس و ننگها آزاد
تجربه بر نهایت آورد است — آرزو های خوردنی خورد است
گفت حرص و شره گرفت آرام — آتش جوع مشرع شد زین کام
هر چه خوردم لطیف بود آن بست — چون فرو شد کثیف شد آن
از دهان و ز مقعدم بدبوی — داد آخر ز پرخوری ها روی
خویشتن را از آن گران دیدم — نفع کمتر فزون زیان دیدم
آنچه خوردم برش گران خو بست — در خور و خواب سر دو این راست
سحر و افسون کند گرفتارم — ورنه از اصل آن خبردارم
پس بگفتش کر صوم دار العرفان — آتش جوع را بخود افروز
هر چه فرمود شاه کرد آن مرد — شه طعامی به پیش او آورد
خورد از گرسنگی خوششش بنمود — دید از اهم حصول سیری بود
چیست باهم تفاوت این ها — گفت ای شاه رنگ و تلوین ها
آن هم از خاک و این هم است از خاک — گفتم از روزه داشتن در اک
از نمک لذت است اندر کام — از طعام آنچه کس کند طعام
تیز انجام هر دو سرگین است — هر غذا خصم چون شود این است

هر چه اغذیه بهر چه پوشش هست — باشد از خاک همچو صورت پست
ما ز خاکیم و اغذیه خاکست — گر کنی صرف حق همه پاکست

ذکر حق میکند درونت نور — هر کدورت که هست گردد دور
در تمنای ذکر حق می باش — نی به پولاو شوق کن نی آش

هر چه ز اغذیه خشک و تر باشد — از تجوع بمر دخوره باشد
گر همی جوع چون فرو بنشاند — فاتحه بهر شکر باید خواند

خواجه بر بنده هر چه خواهد داد — بنده از شکر سر بر آن بنهاد
از خورش گر نمک و گر کاهست — تا توان خورد و از تجوع رست

لذت از ذکر و از نمازت به — هر زمان سوی حق نیازت به
گر بخود زین نیز راحت داد — جان تو در تلذذات افتاد

نعمتی به ازان نمی باشد — این دوا مست و آن دمی باشد
می شود جسم و نفس مالیده — شد ز لذات طعم این دیده

ذکر حق اغذیه بود در روح — روبت الله بروح ازان مفتوح
جان و دل زین غذا شود فربه — هر قدر گشت نفس لاغر به

نفس از فربهی که یابد عون — تا فتد سر از خدای و شد فرعون
نیک بنگر که حاصل اله هر خورد — بهر آنست تا نه خواهی مرد

چند روزی مقدرت روزیست — چون شود آن تمام نتوان زیست
زندگی روزیست تا داری — می طلب حق بعجز و از زاری

از غذا عمر کس نیفزاید — عاقبت مردنت همی باید
آن بخور کان شود ترا همراه — آن بود یار حق گه و بیگاه

گرسنه و تشنه یا خدا می گوی — فرحت و سیری از ثنا میجوی
چون رسد مرگ هر چه داری برگ — میرود از تو این آخر مرگ

بعد ازان زان طعام سودی نیست — جسم را هیچ تا ره بودی نیست
بود تا زندگی تو میخوردی — روز و شب را بسر همی بردی

زندگانی بصرف خود کردی — عاقبت زانچه بار آوردی
صرف گر در نماز بودی عمر — بهر عقبات بود سودی عمر

یار بودی ابد ترا آن کار — پاک میکردت این تن مردار
ای شکم پرور تن آسوده — آن طرف خور نیاز تو بوده

آتش جوع سرد باید کرد — حق کفیل اندران بران به مرد
تا کنون عمر را بسر بردی — از طعام لذیذ کم خوردی

آتش جوع سرد شد یا نی — دفع آن حرص و درد شد یا نی
زانچه شد کم ازین چه افزودت — زانچه نقصان و زین چه شد سودت

گفت زین پیش زانچه من بودم — هیچ از الطعام آن نیفزودم
وهم و وسواس و زنگ ازهم دررد — بعد ازین دم ازان نخواهم زد

نفس دارد فریب این حالم — سوی لذات هست دلالم
هست لذات هر غذا فانی — بعد آنی ازان پشیمانی

باز چون گرسنه شود نفسم — سوی لذات می کشد جسمم
به که قانع بخشک و تر باشم — هم ازان اندکی بخور باشم

فرحت افزاست اینچنین حالم — آمد از دولت تو اقبالم
کرده بهر حق مرا ارشاد — بعد عمری شدم ز قید آزاد

نیستم بند خوشخوری زین پیش — گشتم از صدق بر خدا درویش
آنچه بر جوع با بدم لابد — آن مهیا ز غیب خواهد شد

گر قبولم بحق و گر مردود — رزق تا مرگ کم نخواهد بود
هر چه از خوان خود نهد پیشم — اندران شاکرم و هم بیشم

تا کنون آنچنان که عمرم رفت — رفت و باقیش نیز خواهد رفت
نیستم من کنون بدام این را — کرده ام بر قناعت آیین را

در توکل ز صبح تا شامم
من کنم فکر بیرون خود بیش
نیستی و فنا بیا ...
نور حق بس در آینه یابد
همچو اصحاب کهف این جسمم
نفی این رنگها تو از لا کن
نفس و تن آن قدر که آزردی
گر گهی فاقه آیدت در پیش
مغز را تقویت ز ذکر آمد
هر چه را اغذیه خاک و گل باشد
جان و دل را غذات عشق الله
شاه بطه را از پی همراه کرده است
سایه بر مرغ خانگی انداخت
همه را آتش که دور اندازی
بوده تا بود خوشدل و آزاد
بر یکی مشت جو شدی قانع
سنگ بر بست بر شکم آن مرد
اُمتی گوی خوانده‌ام بر خویش
نعمتی جستی کنم اطعام
جز خدا نفی کرده هر خواهش
چون که عشق خدا درو جا کرده
هر سه بودند جمع در پیشش

هر چه خواهد رسید آشامم
تا چه همراه می بریم با خویش
خواجه را زان رضا کنم از خویش
جان من لذت اندر آن یابد
هم مجالست و زنده هم هستم
از همه بر خدا تو الا کن
راه بر سوی سیر جان بردی
نیز آن نعمتی شمر بر خویش
لذت از ذکر حق بفکر آمد
در غم آن نه اهل دل باشد
عشق حق را ز ذکر حق میخواه
تا از این خواهشش رها کرده است
یُمن آن سایه چون همایش ساخت
شعله آتشش تو گل سازی
هیچگه دل بخورد و خوش ننهاد
از همه خواست نفس را فارغ
گفت پیغمبر خدا این کرده
من شدم گرسنه با و در پیش
در شراب طهور نوشم جام
دید از آنهاست محنت و کاهش

فکر روزی من خدا دارد
گشت تحقیق آن نمازم هست
چون دل از ذکر حق شود پاکم
میخورم خاک و چون روم در خاک
شاه گفتش کنون غذا کن نور
در شب و روز ... کی الطعام
مغز چون پخت و پوست را انداخت
جوع هم لذتی جدا دارد
ذکر حق چون غذا شود بر مرد
گل بگل میرسد نه آن بر دل
شاه می گفت و مرد سامع بود
آن بطی کش ز خورد دهان بندد
مرد چون ره بخوردن کم برد
مرد چون کرد آتش خود دور
آتش جوع چون شدی سرکش
ذکر حق را غذای خود کرد او
سنت او اگر بجا آرم
او شفاعت کند در آن روزم
هر که این نفس را ز خود آزرد
نور اثبات نفس را فرمود

نان کم دمی کجا دارد
با حق از بنده کی نیازم هست
گر زدا آیینه طینت خاکم
حق اگر با من است نبود باک
آن بود ذکر حق درین شو دُر
میکن آنرا است خورمی انجام
گر تو نغزی به مغز کن پرداخت
هر آن کو سری خدا دارد
او جز این کی طعام خواهد کرد
بر دلست ذکر حق از آن گلگل
زین سخنش خدای شد مشهود
زان بریش هما همی خندد
آتش دوزخ درونش مُرد
ظلمت باطنش از آن شد نور
اندک آبی بر آن زدی آتش
گشت در راه عشق و دین مرد او
چشم از حق سوی عطا دارم
از جمالش روان بر افروزم
او ابد اینچنین طعامی خورد
مرد از آن کشمکش در آن آسود
شه بار شاد باز لب وا کرد
چونکه وید ... [illegible]

در نکوهش بیشی عمر خواهندگان که در دنیا برای راندن
تمنای دنیوی آرزو بودن دنیا دارند و عمر بسیار میخواهند

از دل و جان مرید شان گشتند — از همه آرزوی بگذشتند

هر سه لب بر سوال بگشادند — راز دل از زبان بر آوردند

کای تو در راه حق بما رهبر — در ره ادسن بپات ما سر

دل بعشق حیات این دنیا — هست در بند و بند ما بکشا

یا دم گست تلخ اندر جهان — بر چنین درد ما بگو درمان

دم بهر ایسم نه زنده و شادی مرگ — هر چه گوئی تو بهر ما آن برگ

گفت ای سالکان کنون در راه — عقبه هست ازین شوید آگاه

باشد این خوی بدتر از هر خو — کس ازین خو نه حق نتابد رو

هر سه آلوده اندرین خوئید — گر نمائید ترک آن گوئید

این بود عشق عمر در دنیا — نیست لب یار بود نقش زیبا

هر که تا دیر زیست غم خورد او — رنج بسیار از جهان برد او

هر که او دیر زیست یا کم زیست — چشم را وا کنید آخر چیست

هر قدر عمر حق عطا کرده است — خواه و ناخواه آن وفا کرده است

بر اجل ساعتی نشد تاخیر — بر نگردد هر آنچه شد تقدیر

شکر بر مرگ و زندگی میکن — عمر خود صرف بندگی میکن

از خدا فرصت اندر ان میخواه — منتظر باش مرگ را در راه

گر شوی تلخ و گر شوی شیرین — هیچ نبود نجات کس از این

هر که را هر که دوست میدارد — مرگ چون دوست رو باو دارد

دشمن مرگ هر که خواهد بود — مرگ را همچو دشمنش نمود

کرگس و زاغ راست این احوال — زندگانی شان فراوان سال

عمر شان بیش بیش که خواهند — هم ازان بیش آرزو دارند

شد ز طول امل بکس این خواست — آن نه افزود خویشتن را کاست

می شود نور قلب ازان تیره — تیرگی چشم را کند خیره

راه ازان کرد گم بچاه افتاد — رفت در دوزخ و ز راه افتاد

گر کسی جهد کند بمردن خویش — جز قضا آن نیامدش در پیش

ور کسی خواست زندگی بسیار — می نیاید بجز قضا زان بار

از دل این عقبه نیز بردارند — خویش را بر خدای بسپارند

یک دم از عمر با خدا بودن — الف سال است عمر افزودن

گر ازین خو نجات می یابید — از صفت ره بذات می یابید

وصف این چار خوی چار اطوار — هر که از خویش می کشد یکبار

باشد او سالم از همه آفات — کامل التقی دو اصل الاثبات

قادر است حق که بعث شان دارد — باز از مرگ شان برون آرد

هر که مرد از جهان و ایمان برد — او نمرد است او ابد جان برد

در حدیث آمده است که صاحب ایمان بعد مردن حسرت می برد که چون احوال عقبا آن چنین بود چند روز که در دنیا بسر بردم آن حسرت و افسوس منست

مصطفی ﷺ گفت هر که ایمان یافت — زین جهان سوی آنجهان بشتافت

حسرت از زندگی خود برد او — گفت وا فر حیات که چون مرد او

من بدنیا که بودم آسوده — رفت آن روز عمر بیهوده

زندگانی فدای مرگم باد — تا ابد کرده است مرگم شاد

حیف ازان روز چند در دنیا — که ز عمرم گذشت واویلا

مرگ مؤمن برای مؤمن عید — زانکه از مرگ نور مؤمن دید

ای بسا کس که زنده و مردند — ره باین دولت ابد بردند

مرگ را آرزو همیدارند — بهر تجهیز خویش در کارند

خواب شاں با عروس نامحشر
زانکه دار الغرور شد دنیا
تا توانی بآں طرف می ساز
خوش بود در فضای نسیان او
بر سر راه هر که منزل کرد
از مکانیکه رفتن است در پیش
کاروان رفته و توئی در پس
آں سه تن مستمع به شهر بودند
وسعت آں جهان تجلی کرد
پس بگفتند ای شه دین دار
دوست آں چیز راست کو در خواست
پیش عاشق همه جهان یک جو
عشق جائیکه بزم خود آراست
دوست چنداں تنعماتش داد
ساخت از خویش دوست را خشنود
عاشق دوست دوست میخواهد
بود شاهی بسی احتشامش بود
فیض ها بر همه رساننده
با بد و نیک ساز واری داشت
هر اراده که بنده را می بود
از کسانیکه می شد او خشنود
زیر حکمش همه جهان محکوم

حشر شاں باد سال حق در محمود
هست دار السرور ما عقبا
نیست باز آمدن در اینجا باز
در دماغش ز مشک و ریحان بو
غیر تشویش و غم چه حاصل کرد
کس چرا بهر آں بود دلریش
جهد مسکین بسالکاں هر بس
بعد ازاں مستمع بره بودند
زیستن اندریں جهان شد بس
کس چه خواهد ز حضرت دادار
آں در دوستیست مذهب راست
گر تو خواهی نجات عاشق شو
غیر معشوق کی کند درخواست
او جز او چشم هیچ سو نگشاد
باز مطلوب طالب او بود
نی که از او جز او دوست میخواهد

مرگ صور است بهر مومن جان
زیں جهاں رفتن است ناچار است
مرغ محبوس چوں شود آزاد
بی وفا جاست ایں مکان برتو
زانطرف بار کس نمی آید
می کنی خانه عبث بنیاد
باش از بهر مرگ آماده
چوں شنیدند سرد ازاں گشتند
مرگ را انتظار می بردند
شاه گفتا ز دوست غیر از دوست
هر چه جز دوست سه طلاقش گفت
نفی کن خویش را و شو تسلیم
عشق چوں شد بجان او غالب
از خود و غیر خویش را بگسیخت
عشق او را که پیشوا گردد
بهر ارشاد قصه دارم پیش

مومناں را بمرگ و بعث ایمان
هست آخر بآں جهاں کارت
از قفس هیچگه نیارد یاد
می نیاساید ایں رواں در تو
مامن و مسکن اینچنیں باید
هم تو هم خانه ات رود برباد
هست در پیشت آخریں جاده
صاحب عشق و درد ازاں گشتند
تا سعید از چنیں جهاں مردند
هر چه خواهد بدوست بود دوست
خار و خاشاک از ره خود رفت
مر شما را بس است ایں تعلیم
گشت از دوست دوست را طالب
چنگ زد اندر و ابد آویخت
زان ره وصل دوست وا کرد
بشنو ایں کن عمل چنیں با خویش
خوان احسان بخاص و عامش بود
رایگاں جود ها فشاننده
بلکه در هر چه رفق و یاری داشت
بر بدیهای بد ستاری
آں خوشی تا ابد بدل حاصل
هم بازار جود هر بازار

قصه بادشاهی که جمیع مال و اموال خود بتاراج و یغما میداد برای امتحان که به بیند کدام کس طالب کدام چیز است و ازیں میاں کسے هم از آرزوهای خود گذشته طالب من خواهد بود

شاه می شد ز بد او از جود
دولت و جاه او پریشاں بود
خلق در ذیل رافتش مرحوم

کرده بر نیک در طرق یاری
می شدند از وصال او خوشدل
جاں ده و جاں ستان هر جاندار

بود فرمان او قضا جریان — برنگشتی ز حکم او یک آن
هم در آفاق و هم در انفس شاه — هرچه در دهر بود از آن آگاه
خود تماشا و خود تماشائی — نی بکس جفت و نی بتنهائی
عالم الغیب و آشکارا او — کرده با نیک و بد مدارا او
بر خدا بنده و ز خود آزاد — تا خدائیش چنین مراتب داد
در دل او غرض ز دنیا نے — هیچ در بند جاه و مال نے
از مکین و مکان منزه بود — نے زیانے بذات او نے سود
پیش او گنجها مهیا داشت — هرچه میخواست جمله پیدا داشت
خاک ذره شد از ارادت او — بود تکوین بحکم و طاعت او
نیز در حکم و در جهان افزون — علم و فضلش هم از کمال افزون
صُورِ جنبش چو در جهان افتاد — صد هزاران صور از آنجا زاد
دانشت هر کار را توانائی — هم بر از نهانش دانائی
عالم الغیب جمله عالم — میرسیدی بهر کسے هر دم
هیچ پوشیده نے ز علمش غیب — هرچه از علم کرده آن لاریب
خود ز پیری و از شباب آزاد — شیب و پیری بعالم او بنهاد
ظاهر و باطن آفریننده — جلوهٔ فعل خویش بیننده
باطن از ظاهرش مکمل بود — ظاهر و باطنش بس افضل بود
ظاهرش انتقال حال از حال — باطنش از قدم بیک منوال
ظاهرش در تلون و تکوین — باطنش از قدیم در تکوین
صُنعتش جلوه گر ضد اندر ضد — ذات او پاک از ضد و از ند
هر زمان کرد جلوهٔ پیدا — وحدت و کثرتش هم شیدا
هم به پیرایه او هم تشبیه — هم منزه ز هر دو آن سرهیه
بهر لذات کرده آن تبدیل — گشته در صنعتش از آن تکمیل
صنع در صنع غرق در لذات — از تلذذ منزه اندر ذات
عاقبت راجعست همه بر او — می تراود از و داد و ره او
هر که از خود غریق او باشد — این همه صنع اندر او باشد
هیچ ره عجز را در و ره نے — از نهایات او کس آگه نے
نی نهایت نه ابتدا او را — جمله اوصاف چون خدا او را
زین خبر گفته است کلام الله — بر محمد[ص] که ثَمَّ وجه الله
باچنین احتشام خود درویش — هیچ آلا لشے نه اش با خویش
هم غنی از همه خلایق بود — هم بهم با همه علایق بود
از تعلق تمام آزاده — خلق را بر کرم صلا داده
گفت روزے بخود که فردا بار — میدهم هم بدشت و هم کهسار
در و دیوار را کنم از نور — در تماشای خویشتن مسرور
بارکی در جهان خود کهانم — کس بحز جودے نمی مانم
نیک و بد جمله در رکاب آیند — تا ز انعام کامیاب آیند
ذره و آفتاب بنوازم — حاجت هر همه روا سازم
کس نه محروم ماند از جودم — ز آفرینش غرض همین بودم
خود گدا آفریدم و خود جود — وسعت خویش ساختم مشهود
زین ارادت که رحمت او خواست — از وجوب این مکونات آراست
این همه خلق در فلان صحرا — جمع آیند صبحدم پیدا
وسعت دشت قدر دنیا بود — شاه این بار اندر آن فرمود
آنچه اسباب و مال دارم من — از زمین دشت می برآرم من
تا شود رحمتم همه مظهر — گرد آن جود در جهان اشهر
دوست دارم که من شوم معروف — دوستداران ازان مرا مرغوب
بر هزاران هزار از اوصاف — صیت جودم ز قاف از آن تا قاف

هر که باشد در انفس و آفاق
گر ددی از جود من مر اشتیاق

میدهم حکم آن همه یغما
هر که خواهد برد از آن یغما

هر که بر هر چه دست خواهد کرد
شد عطا آن بهر زن و هر مرد

خلق غوغا کنند در یغما
من تماشا کنم بر آن غوغا

همتی هر کسی شود پیدا
تا چه در سر بود بکس سودا

کیست آن صاف و کیست عشق آلود
می شوند از طلب همه مشهود

از غذا فرق در سگ و آهو
شامه می نیابد از آن بو

همه گر قدر هم از آن دانند
بر که مهای من ثنا خوانند

هر چه فرمود شاه آن کردند
مردم و مال جمع آوردند

گشت کمبخت و سختیان پیدا
تا که از بهر که شود شیدا

اسپ و فیل و شتر ز حد افزون
اندر آن دشت و دشت از آن مشحون

هر چه اسباب و مال دنیا بود
اندر آن دشت جمله پیدا بود

علم و شه ز آنچه خوب میدانست
کرد تکوین آن که نتوانست

بود آماده اندر آن دشت آن
طالب هر دو اندر آن حیران

محشری گشت دشت چون محشر
اندر آن خیر بوده است و هم شر

عاقبت دیده زان برون رفته
گفته کین حالی نیست جز نهفته

از عطای شه همت عالی
کرد از اغراضها چنین خالی

آن نظر دلفریب ایشان شد
راهزن بر شکیب ایشان شد

آنچه بالیست خواستند فت از دست
چشم شان حرص و آز از آن در بست

بیوفا را بخود وفا دیده
زان ابد حسرت و جفا دیده

دشمن شاه هم شدند از این سودا
شد در آن دشت فتنه ها پیدا

رحم ها بر غضب مبدل شد
شد پسر از پدر جدا لابد

دیو در غفلتش فزاینده
راه بر گمرهی نماینده

هم زمین بیم و هم زمین امید
هست بر خیل من زمین جاوید

زین طمع مرد و زن چو جمع آیند
دست یغما بمال بگشایند

هر چه زان مال هر که بردارد
جود من او را جلال میدارد

این محک بهر امتحان دارم
قدر هر کس از آن پدید آرم

چون طلائی محک زده هر کس
زان نمودار گشته کس بر کس

هر که عالی و هر که دون باشد
مظهر او از این فسون باشد

خواهش قلبشان شود پیدا
چیست اشیا و طالب اشیا

هر چه فرمود شاه شد موجود
آن همه عابد و بخود معبود

خز و دیبا و اطلس و اکسون
از بطون آمده همه بیرون

از ذهب در قصه بسی انبار
جمع باشد شود بخلق ایثار

هر چه بود آن همه برون آمد
حد ز اندیشها فزون آمد

هر چه گویند نام آن دنیا
و آنچه نامند جنت و عقبا

کرد پیدا هر آنچه می باید
کان به وهم و خیال در ناید

اندرین وقت خوش تماشائیست
شهر آشوب و شور و غوغائیست

وانکه زین دایه ها تبرا داشت
مسکن خویش کوه و صحرا داشت

شاه زینها گزیده ایشانرا
بی طمع آفریده آن جانرا

وانکه آمال داشت شد حاضر
گشت بر سوی اقته ناظر

هر که هر چیز دانست است مقصود
خواست زانها و آن شدش معبود

وانچه ناخواستن بر ایشان عیب
گشت در چشم شان بسی محبوب

دیو دون نفس را بر آن آشفت
رغبتش از ره نهانی گفت

بر همه از پی کم و افزون
کرده تیغ از نیام ها بیرون

دوستی منقطع در آن احوال
مشفق شان کرده کو [illegible]

فخر آن یک بقوت بازو
فخر آن یک بحسن و خوبی رو

آں یکے لاف علم خود میزد
کہ منم خوب و آں فلانی بد

واں بد آں نیک را ہمی شمرد
بر بدی نام او ز عالم برد

نفس انجملہ افعی خونخوار
گشتہ ہر گز نہ ہم در کار

زیں دو آمال از خدا دور اند
گشتہ از قرب و وصل مہجور اند

واں دگر ہم ز صنع لافیدہ
داشت در پیش ہر د بافیدہ

یک شکم زاں بہر دو زاں پیدا
لیک ز افسوں شدہ عجب شیدا

بہر ارث با فسون و جادوئے
می نمودے بر طالباں روئے

بر سبب ماندہ از مشیت دور
گشت بر فعل کارِ خود مغرور

زاں پسر در طلب پدر گشتہ
گر پدر یافت رہ پسر گشتہ

دشمنِ ہمدگر شدند از حرص
بر سر ہمدگر زدند از حرص

زانچہ در خود استند ہمہ فانی
زا الٰہی ہیچ نے پشیمانی

تا سر اندر سرِ بلا کردند
خویشتن را ز شہ جدا کردند

شاہ در جملہ کارشان ناظر
در ہمہ وقت پیش شاں حاضر

خویش را در طلب کہ شیدا کرد
جوہر خود ازاں ہویدا کرد

شاہ فرا داد کہ بشتابید
خواہش خویش جملہ دریابید

ای حریفاں بہم در افتادید
ہمہ گر جملہ در سر افتادید

آں غنی از غنا باو داد آں
عیب آں را از و نہاں ماند آں

ہوش و عقلے کہ بود از سر رفت
گشت حیران اطلس و زربفت

دایہ و دایہ خواجہ شد فانی
حاصل شاں ابد پشیمانی

ہر یکے شاہ بدایہ خود رسند
جملہ گشتند مات و فرزیں بند

ہم پیادہ نماند و ہم فرزیں
ہست بر ایں بساط ایں آئیں

بود آہی کہ عشق شاہش بود
از رہِ دل بشہ نگاہش بود

شاہ معشوق و عاشق آزادہ
کی ببایدش آں زمین زادہ

آنچہ گویند نفس انجالست
دیو بر لاف نفس دالاست

غیبت ہم شعارِ خود کردند
نیز انکارِ کار ہم کردند

ایں ہمہ ہر بیشی و بیشی
دیو زد راہ شاں ز درویشی

گفت با خویش باید ایں را گشت
روئے زمن نافت کرد ز بر من گشت

بوریا باف یک یکے زر دوز
عمر شاں صرف آں چہ شب چہ روز

ہر کسے بہر خواہشے در جوش
گشت انصاف حق ز زاں روپوش

عشق اشیا بجانِ شاں غالب
گشتہ ہر سوی عاشق و طالب

رستخیزی قیامتی برپا
ہر یکے پختہ بہر خود سودا

ہم جدا گشتہ زیں زن از شوہر
کردہ شوہر طلب زن دیگر

باہم اندر عداوت کیں ہا
ضد ہم کردہ کیش و آئیں ہا

کار بد کردہ خوب دانستہ
بردہ رہ پیش تا توانستہ

از ہزاراں یکے نیاید باز
تا بردی بدیں طلسم از راز

لیک اینہا ز دیدنِ او کور
زانکہ از عشق دایہ در شر و شور

چوں ز آمال بے خبر گشتند
زانچہ مقصود شاہ بر گشتند

از برائے شماست ایں اسباب
کردہ ام بذل و جود در ہر باب

ہر کسے ہر چہ خواست زاں بر داشت
گشت پیدا چہ عشق در سر داشت

گشت یغما تمام یغمائی
ہمچو دیوانگان و سودائی

دایہ شاں برای شاں معبود
کردہ از خویش شاہ را بدرود

آں یکے اسپ خواست و دیگر فیل
واں یکے رخ خواست و دیگر نیل

فیل و اسپ آنچہ بود شاں گشتہ
شد ازاں گشتہ ہا پسے پشتہ

عاقبت ایں بساط خالی شد
ہست انجام بازی ایں لابد

دسترس نے کہ وصل شہ یابد
یا پئے عرض حال بشتابد

چوں دریں عہد حکم یغما شد
در سر داہ شور پیدا شد

از همه سوی این خبر بشنید
فرصت قصد خود زیاندم دید

دست برد امنش بزن و قوت
اینچنین فرصتی مده از دست

زان طرف چون چنین عطا باشد
غیر از او خواستن خطا باشد

آتشش عشق زد بجانش چو هوش
گفت این مژده بر دلش در گوش

نا امیدی نه دید دل از شاه
شاه بر دایه خواه شد همراه

در پی هر که هر چه جد کرد است
اندرین دست آن زنشه برداشت

می کشیدش بسوی خود دلبر
کرد از راه عشق این رهبر

از همه آرزوی خالی بود
در طلب مست لاابالی بود

فکر بر اصل یافت آن مشتاق
گشت اندر دایه های عالم طاق

آنچه اسباب دید در آن دشت
از ره صدق دل از آن برگشت

می نماید بچشم آن دوار
بی منت جان و دل از آن بیزار

شاه از جود خود صلاح این داد
هر که در هر چه دست خود بنهاد

کرده ام بهر جود نی بر سود
اندرین دشت آنچه شد موجود

جمله در بند دایه مشغولند
پیش من غول و سخره غولند

رو سیاهی خود کند پیدا
زان ز خود خود فضیحت و رسوا

شد قلاوز راه عشق او را
برد تا نزد شاه عشق او را

هر کرا عشق در طریق بالاست
تا وصالش رفیق هر کار است

از همه دایه این شدش غالب
عشق آن دایه شد بر آن طالب

می روم از ره نهانی من
در طلب کرده جان فشانی من

کس ندارد ز راه شه بازم
هر که خود را بعشق ره نازم

گویمش عاشق توام ای شاه
عشق بر من نمود این سو راه

نیست کس نازمن بگیر در راه
راه باز است تا شه آگاه

گر وصالش نصیب من باشد
سایه من رقیب من باشد

گفت رایش که شاه کرد آن جود
هست جز شاه چون ترا مقصود

خود صلا داد این شه جواد
هر که هر چیز خواست خواهیم داد

زان ریاضت که عشق بروی داد
چونکه شد پخته راه خود بگشاد

دید در خود که اندرین بازار
هر که هر چیز خواست دادش یار

هر ارادت که کرده است بنده
آنکه جوینده هست یابنده

عقبه از راه دوست بگشودش
راه بر بزم وصل بنمودش

بود از ایجاد عشق او رکیش
گشتش امروز رهنما در پیش

جذبه دریافت بس سبک روحش
ساخت ابواب فضل مفتوحش

اینت نفس رشید از ایجاد
کاینچنین فکرش عاقبت افتاد

گفت اینست پیش من مردود
نیست جز شاه بر دلم مقصود

سالها شد که سوختم در عشق
کردم اکنون دوباره سر در عشق

از سر جود آن برو دادیم
زانکه با خود غنی و آزادیم

این زمان جمله غافلند از شاه
خیل گشته بهر طرف گمراه

شاه زد این مس زر اندوده
بر محک تا که آن شود سوده

شاه از این راه خواستم دارد
گر خدا خواست راستم دارد

رهنما نیست گمرهان را عشق
کرده آزاد تنگنا را عشق

عشق بر جا نه به چو ره بنمود
مصلحت در خمیرش این فرمود

تا فتد در آینه خمیرش نور
کرد خود را ز هر همه مستور

نیست دربان چو این زمان بر در
من چو دزدان ز در درآرم سر

شاه بر ذات خود چو تنهاست
چون رسم در زنم بدامنش دست

بلکه می برد وصال بنوازم
زان ترا جان و دل فدا سازم

رفتنی هست راه گیرم پیش
خویشتن را جدا کنم از خویش

وصل شه را چو دایه دارم من
غیرت از خویش و سایه دارم می

فانی از خویش رو نهم بر شاه
مقصد خویش از و طلب دارم
سالها شد که عشق پنهانی
او خود آگاه هست بر حالم
سر نهم من بحکم او در پیش
دست در دامنش در آویزم
ارحم الراحمین همی گویند
باشد از لطف و اصلحم سازد
بر وصالش چو سر بر افرازم
کشتهٔ خویش زنده میسازد
بست با خویش و از همه آزاد
چون بدامان او رسد دستم
خود وصال هر چه خواهد کس
عالم از بهر این طلب درخواست
تا بمشتاق خویش مشتاقم
چونکه واقف شویم ما زان حال
من از و آرزوی او دارم
عشق جویای فرصت خویش است
خوردن خوب از و فراموش است
هست با خویش جمله تدبیرش
هر چه آن نور گویدش بگذار
گر شود اندرین طلب گمراه
افگند عشق گر زره دورش

چون بیایم بحضرت او راه
پرده از روی کار بر دارم
تا توام هست هم دل و جانی
چیست جودش شده است دلالم
مر همه او شوم روم از خویش
هستی خود بپای او ریزم
در ره او از و همی پویند
خواهش قلب حاصلم سازد
تا ابد بر مراد خود نازم
در دو عالم سرش بر افرازد
کرد اینست عشق را ارشاد
نگسلم دست ناتوان هستم
او ستاند ز من نگویم بس
از نهان شد عیان و نرم آرا
او همه حجت و طاقها طاقم
پس کنم بر وجود استقبال
دست از و هیچگه نه بر دارم
از همه آرزوی در دلش است
زان دلش همچو دیگ در جوش است
نیست پند کسی عنان گیرش
میگذارد بدان نداند کار
باشد آن گمرهی بمقصد راه
سازد آن ره بوصل مسرورش

حالت خویش عرضه دارم من
این دل و جان تو داده بر من
آن نهان آشکاره گردم من
گر بخواند بخود و گر راند
گر درین سر رود سرم بر باد
جان فدایش که جان از آن دارم
اکرم الاکرمینش میخوانند
گردد از جان من دمی خشنود
هر زمان از فراق هر گم هست
کشتن و زنده کردنش کارش
گر برم ره بمنزل مقصود
قول من حجت من است امروز
بی ادب نیستم چو رخصت داد
گفت ای بنده بندگی پیش آر
هر که بر سوی ما قدم دارد
هر که از من هر آنچه خواهد جست
عشق آن دانست وقت فرصت یافت
هیچ چیزی جز آن نمی خواهد
خود کند سوی وصل خود ارشاد
میرود خود براه این ره رو
و آنچه آن نور گویدش برگیر
هر چه پیش آیدش ز عشق احوال
عشق بر هر کسی که بنوازد

دست بر دامنش گذارم من
عشق خود خود نهاده در من
زانکه مجذوب عشق و دردم من
راضیم من بهر چه او داند
بر نگردم سرم درین افتاد
زان ابد من بعشق جان دارم
در رهش زین امید میرانند
جاودان خوش ز خویش خواهم بود
به که سر گم دهد درین ره دست
اینست بیع و شرای بازارش
زان ابد مرگ من نه خواهد بود
بخت و طالع مرا از آن فیروز
رخصت او ست در همه استاد
میبرم بر تو نعمت دیدار
خود بآن راه او بسر دارد
خواهد از فضل من به پیشش دست
بهر تحصیل آن طلب بشتافت
بهر این خواست خویش را کاهد
هست شاکر ز خویش از این استاد
دارد از نور خویش در ره ضو
گیرد آن نیستش در آن تدبیر
گر بدست آن بود مبارک فال
گر بود پیر ز نو جوان سازد

بستگی های او کشاد آمد ظلم این شیوه عدل او بود آمد
چشم انمار عشق روشن شد حال یعقوب پیراین فن شد

جاریه چون بقصد شه بشتافت شاه را بر مراد خود دریافت
عشق گفتش بگیر ره بر شاه وقت اینست کردمت آگاه

عشق بر عاشق آنچه فرماید آن ز قوت بفعل مے آید
قوتے را که عشق بنود یار مے نیاید بفعل آن در کار

هر چه فرمود عشق کرد آن زن گفت رو پیش شاه ولا تحزن
وصل جویان چه کرد و در پیش بود از عشق پر تهی از خویش

از خود و غیر شد نهان در راه کس نه جز شاه زان بطلب آگاه
آتشے زان به یاد برمن زد دست در شاه زان بدامن زد

شاه فی الحال شد از آن آگاه گفت پیش آ هی فی امان الله
پیش ما حالت تو پیدا بود زان بما شوق این تماشا بود

گر درین بزم آشکاری تو جلوه عجز و افتخاری تو
عزتت را بخلق بنمایم رتبه دولتت بیفزایم

تا بدانند آنکه ما را خواست چه فزودش ز طالب دنیاست
آنکه ما را بخواست کارش چیست حاصل روز و روزگارش چیست

وانکه دنیا بخواست خود زن جان هست این قصه در طریقت آن
جاریه چونکه شاه را درخواست اندران محفل این دکان آراست

ناگهان شد درین میان پیدا در طلب مست و عاشق و شیدا
آتش است عشق و شعله سرکش بود کرد پیدا برای خود ره دود

جاذب شاهش بعرصه پیدا کرد تا همه خلقش این تماشا کرد
شاه گفتش چه حال داری تو از چه ره این خیال داری تو

مال و اسباب را صلا دادم هر چه خواهی ازین ترا دادم
زین متاع آنچه بایدت برگیر همچو مردم تو هم رهی بپذیر

باش در ملهی و مشرب تو برقه سو وقت کن بمذهب تو
گفت دانا ست شاه بر حالم گر وصال شه است در عالم

این همه غیر شاه نشته هست اینچنین عشق در سرشتم هست
از همه دست داشتم زین غم پیش چشم حقیر شد عالم

گر بود شاه راسخ اندر عهد من براه وصال دارم جهد
سالها شد که زار میکاهم از همه وصل شاه میخواهم

این طلب در ضمیرم از ایجاد حضرت تو ز رحمت بنهاد
هر آنچه کرده ازل باشد آخر آن ثابت العمل باشد

گر بود راست آنچه خود گفتی بر وصال خودم برآ شفتی
مضطرب بودم و شدم مضطر من ز قول تو تو مرا یاور

هست اموال عالم فانی خاک در چشم من تو میدانی
زنده گی بیتو مرگ میدانم ذکر تو زاد و برگ میدانم

من ز نام تو می گرفتم کام کامم آمد برون کنون ز آن نام
یاد تو داد لذتم چون وصل چون کنم من کنونکه دیدم اصل

خود نمودی تو در طلب راهم تا ترا جویم و ترا خواهم
شکر لله که رحمت شاهم داد تا پیش گاه خود راهم

جز وصالت مرا همه شین است بیتو بر من حرام دار این است
چون جمال و کمال تو دیدم زین همه مر ترا پرستیدم

جز رضای تو یه مناعی نیست غیر ازین بر کس انتفاعی نیست
چونکه در عشق شاه نامم شد هر دو عالم ازین بکامم شد

آنچه میگویم از نخوت نیست از چه راهم ره اندران کو نیست
گر نه صادق درین طلب هستم از کجا داد وصل تو دستم

سالها سوخت غل و غش از من   عشق تا یافتم ره این فن
هرچه جز تست زان کشیدم دست   آرزوهای نفس کردم پست
بودش از راز دل ز علم آگاه   گر درو نیست خواهشی جز شاه
همتش عالیست تا دونست   زد محک آن طلای این چه نسبت
ای تو خوش آمده صفا برده   در دو عالم ز ما رضا برده
منکه بر طالبان نمودم جود   این همه بهر امتحانت بود
شکر میکن ظهور کردی تو   ظلمت دهر نور کردی تو
گر زنی میکنم کنون مردت   میدهم گنج باد آوردت
ذات من در صفت و دود آمد   عشق و عاشق ازین شهود آمد
اختیار تو اختیارم شد   بر وجودت مدار کارم شد
طالب خود کسی ندیدم من   تا بر این گنجها کشیدم من
این مکان بهر جیفه دنیا   مبتلا گشته اند بس رسوا
هرچه بی ما برای خود بردند   آن همه ماند و آن همه مردند
گر نه زین باد به پشیزی برد   اندرین دشت در تحسر مرد
بهر تو صد هزار عاصی را   میدهم خلعت خلاصی را
شکر می کن که عشق ما داری   روز مرگ آن کند ترا یاری
هم تو آزاد از تعلق ها   شاد میر در تعشق ها
اینت نفسی سعید از ایجاد   شاه خود همچو همت او داد
آنکه جز ما طلب کند دایه   گشت صیاد دهل و سایه
زان نشد راز ما برو معلوم   ماند از آبروی خود محروم
از همه وابریده ما را خواست   شد بقدرت قبای مردی راست
حیف مردان ز همت این زن   به ز صد مرد اندر این فن
نیست زن بلکه جز و نامرد است   همت دونش اینچنین کرد است

جز تو نبود جمله مردارم   شاهد خود همین طلب دارم
شاه از آن ماه چون چنین بشنید   صادقی عاشقی بحالش دید
امتحان کرد ظاهرش را نیز   کین چه درّه اکه دارد و تمییز
از جوانمردیش بسی بشگفت   دست بگرفت و در جوابش گفت
وقت تو خوش که از تو خوش وقتم   مالکی تو بدولت و رختم
طالبت بوده ام درین غوغا   که کدامین طرف شوی پیدا
بهر تو آفریدم این محفل   خواستم زین همه ترا حاصل
تا ابد در وصال من خوش باش   من ترا عاشقم بگفتم فاش
می کنم پادشاه دورانت   فائق آئی ز جمله یارانت
در چنین حال ازچنین نعما   چون تو کس زین میان نشد پیدا
خواهش مال و زر همه دارند   روی بر سوی ما نمی آرند
دین و دنیا همه غمین گشته   غرق در مزبله ازین گشته
وانچه بردند بهر حسرت ماند   مرگ از ایشان چو برگ و بار افشاند
مرگ بگرفت جمله از دستش   کرده در خاک صافیت پستش
زبده آفرینش مائی   چون که بینا به بینش مائی
مرگ شیرین نمایدت در کام   از کف خویش ماده همت خام
ای خوشا حال آنکه ما را خواست   هرچه ما راست آن همه او راست
از ازل مطمئنه بود این نفس   جلوه از نور دین نمود این نفس
بر همان دایه مبتلا باشد   از چنین فضل با خدا باشد
مقنع است آن عمامه پوش مرد   بر که زین دایه ها تبرا کرد
هر زنی کاینچنین طلب کرد است   نزد مردان حق جوانمرد است
وای مردیکه خواست جز تنه مال   نزد مردان زنست در هر حال
نی بزن نی بمرد پیوندد   تف کند هرکسش برو خندد

تف بمردی و نام مردی گو
محرم راز پادشاه آمد
پیش شه کرد واه از این کردار
صورتت گر خوش است گر خوب است
دست او را گرفت در دم شاه
برگزیدا ز همه حشم او را
هم از آن سو بچشم عشقش دید
بر حشم گفت طاعتش آرید
بر همه این خلیفه ما هست
گر دل آن کسی برنجاند
گردد از قهر باز نامردود
اینهم امری که بر شما دارد
خود هم از امر ما برون نبود
گر به فرمایشم بیفزاید
بی تحاشا بجای ما دانند
هست این مست این همه چون ما
گرچه در چشمتان وجودش هست
گر بجز پرده ضو بر افشانم
نایب ماست او بهر احوال
سنگ از این نغمه رقص خواهد کرد
مضطر و بیقرار از آن شوق است
رقت و درد بهر انسان است
چون نهد در ره وصال او سر

او ز شه بهر مال تا بدرود
بر چنین عز و پایگاه آمد
بهر عشاق گرمی بازار
خوبی از عشق در دلت بسرشت
دادش از فضل خویش چندین جاه
کرد از وصل محتشم او را
قدرت و علم خود بر او بخشید
سر به پیشش ز حکم و ا بگذارید
بر امانت دهید این راست
تا کم از وجود او دانند
تا فتد سر از این ندارد سود
آن برائی رضا باو دارد
کم نباشد در او فزون نبود
نقل شد خویش بجا همی آید
نام او را بنام ما خوانند
هستیش کرده ایم افزون ما
نیست از تن زمانه شهود هست
جمله فانیست من لقا مانم
داد این عشق ما بر او اجلال
هست انسان تمام رقت و درد
بیقرار است لذت و ذوق است
زانکه جانش بعشق جانان است
همچو طیار می برآرد پر

زین طلب شد بشاه واصل
ندر همت شهنشه عطا فرمود
هست ترغیب عشق در عالم
اینچنین همت از خدا میخواه
دید در عاشقی جوان مردیش
در حرم بهر وصل خویشش خواند
از حد افزون چو پایگاهش برد
سر بسجده نهید در رویش
این ز خود از برای آن مرد است
هر که از بندگیش سر تابد
هر که این را مطیع فرمان است
از حشم هر چه خواهشش ها هست
آنچه فرموده ایم از طاعت
هر که این راز خود کند خشنود
عشق ما تا بجان این باشد
هر کرا اشتیاق ما باشد
ما در وییم و او بما پرده
آنچه هستند آن نمایش هست
مدعی را مگو که از این حال
گر برد این کمال خواهد بود
از خوشی هست این غم باشد
عاشق از وصل چون خبر یابد
میکند نشاء دو بالا عشق

کرد بر خود رضای شه حاصل
در خور همتش عطا این بود
از چنین قصه در بنی آدم
در ره عشق میکن از سر راه
بر همه خیل پیشوا کردش
رو برو گشت و روبرو بنشاند
همچو خود در زمانه شاهش کرد
زانکه از عشق دیده ام سویش
دولت و جاه ها ز ما بردا است
او ز آمال خود نه برو باید
پیش ما مومن و مسلمان است
داده است فضل ما ز عشقش دست
عامل است این بوقت در طاعت
باشد او بر رضای ما موجود
حضرت ما قرین این باشد
او نه از ما دمی جدا باشد
حضرت ما چنین کرم کرده
ورنه در جامه آفتابش هاست
چون سر آید بپیش خویش زوال
چون نه در وجد و حال خواهد بود
حاسدان را از این الم باشد
جسم و جان در طریق بشتابد
می ز باید وجودش از جا عشق

عشق را تا بعرش باشد راه نور معشوق عشق را می خواه
کس بجز او نداند آنسو راه زان ره هش پیش خود بخواهد شاه
هر کرا عشق و عاشقی بنواخت کردن شکر را معنی ساخت
داد در خویش چونکه دولت دید همچو آن شاه فر و صولت دید
حالتی یافت در روان عالی از تغیر و زوال ها خالی
رسته از بند خویش آن بنده هست از آن بندگیش زیبنده
هر که میرد ز عشق گیر دست عشق او را که کشته ها هست
بیخود از خود روانش می مالید چونکه تبدیل حال خود میدید
شد از آن حال خاطر او شاد بی دف و نی بوجد و حال افتاد
هر کرا همچو وقت حاصل شد مست و سرشار نشئه دل شد
خود مغنی و خود موجد بود اندر آن وجد و حال میفرمود
یله لی شاه سایه ام انداخت پایه ام را چو سایه خود بساخت
یله لی زن مگو که من مردم در جهان کار مردها کردم
یله لی آنکه شه مرا بنواخت از کرم پیشوای عالم ساخت
هی ولنگ آنکه در چنین بازار از همه غیر شه شدم بیزار
هی ولنگ آنکه جذبه شاهم داد تا پیشگاه خود راهم
هی ولنگ آنچه داد توفیقم تا ره افتاد سوی تحقیقم
یله لی آنچه کرد خواهش دل در حد افتاد و گشت آن حاصل
یله لی زین همه که بر بدم دولت بی زوال از آن دیدم
هر دو عالم کنون بکامم شد هر که جز شاه او غلامم شد
شکر در شکر آنکه درویشم فاقه و فقر شد ازین کیشم
وای بر آنکه اندرین نعما می پرد غیر شاه درین سودا
شاه زر آفرین ز کف داده در غم سنگ زرد افتاده

عاشقی را که دوست بنوازد راه بر نام خویش وا سازد
او بشادی و رقص خواهد بود عشق او را ازین صفت بنمود
نای این نی شکر بنوازد عشق بر عاشقان فزون سازد
بنده بود و شد کنون آزاد از چنین حال چون نگردد شاد
بنده لیکن ز بندگی آزاد علم ناخوانده علم را استاد
مذهب و ملتی ندارد عشق هستی یکس نمیگذارد عشق
نشئه می و لی خمارش نی آمد شادی و شمارش نی
گشت فرمان و حکم او رایج از همه همگنان بسی راجح
شاه در گوش او نوا میکرد رقص از آن نغمه او ادا میکرد
پای می کوفت دست می افشاند از سر اهتزاز خود میخواند
یله لی تا که عاشق شاهم صاحب تاج و تخت و این جاهم
یله لی هر که در جهان شد شاه خلق گویند اینست ظل الله
یله لی نی که همت والا کرده ام اکنون بمسند شه جا
هی ولنگ آنکه بر چنین شاهی یافتم من ز عاشقی راهی
هی ولنگ آنکه شاه احسان کرد قدرتش قطره بحر العرفان کرد
هی ولنگ آنکه شه وصالم داد اینچنین رتبه و کمالم داد
هی ولنگ این قدم که من دارم تا بمردن ز دست نگذارم
یله لی هیچ ره مراد نیا در پئی دایه ها نه برد از جا
یله لی کردم انجهان پدرود شاه ازین شیوه شد ز من خشنود
شکر در شکر راحت است بر من کین چنین باده ریخت شه در من
شکر در شکر زه لب شه دارم نیست جز شاه با کسی کارم
وای بر آنکه شوق زر دارد دیده از روی شاه بر دارد
می نیاید بکار کس این سنگ طالب حق ازین طلب در ننگ

وای بر آنکه مال می جوید
در طریق ضلال می پوید

وای بر آنکه تافت روی از شاه
شد پی جیفه ها ز ره گمراه

جیفه ها شد نزاع شان باهم
این سگانند بصورت آدم

هر که جز شاه ماند در صحرا
باز یابد جوی از آن نعما

تا قیامت ندامتش باشد
هر دو عالم ملامتش باشد

دین و دنیاش عین نقصانست
عاقبت او ز خود پشیمانست

دیوش از فقر در هراس افکند
تا سوی دایه دید و شد در بند

شد گرفتار زرگر دنیا
شاهش از دست رفت واویلا

عاقبت شاه زرگرش را کشت
دادش از عشق خویش آخر دست

مولوی نفس را چنین بشمرد
دهر را نام مرد و زرگر برد

زین سبب راه در شمار آمد
بهر تشبیه اعتبار آمد

اینست نفسی که خواست شاه اورا
داد بر سوی خویش راه اورا

نیست زان زراه رهرو آگاه
می رسد بی خبر در آن درگاه

می کشندش بخود ز خود پنهان
ورنه رفتن براه شه نتوان

می برندش نهان نهان از خویش
تا بجائیکه نیست ره زان بیش

می نمایندش آن همه بازار
خواب می بیند و لی بیدار

حیرت و خوف در دل جانش
کرده بیخویش مست و حیرانش

از ازل تا ابد دلش با شاه
هست در و کرده است درین راه

او به زرگر نگاه ناکرده
هست محرم درین سراپرده

اینست نفس سعید مادرزاد
مادرش شیر از یمین میداد

عاقبت هم باصل خود پیوست
هیچ آفت نیافت بروی دست

زانکه تربیت شده استاد
کرده بر چون خود آن به ره ارشاد

چون ازانسوی باز برگردد
از خود و شاه با خبر گردد

این خبر هم ز خویشتن بیخویش است
عشق را زین فنون جنون کیش است

چون خبردار شد فنا شد او
از خودی رفت و در خدا شد او

زان خبر بر همه خبر گوید
زین عمل هم رضای شه جوید

نیست از بهر خویشتنش این بازار
هست این کار بهر شاهش کار

شاه طالب بطالب خویش است
هر که شه خواست درویش است

هر کرا گفت عاشق شه کرد
گشت خود بیش تا بشه ره کرد

بر همه جذب شه نهانی بود
تا چنین همت و طلب بنمود

این بود حال عاشق اندر راه
هیچ خواهی شد ار شوی آگاه

عشق از سوی خود بشه ورزید
شاه را آخر عاشق خود دید

بود طالب شد عاقبت مطلوب
طالبان را بشه کند مرغوب

دهر را هیچ ره مداری نیست
بر همه کارش اعتباری نیست

گر کسی را دو روز بنوازد
عاقبت در بلاش بگدازد

دار فانی و حاصلش فانی
باش اینجا بعشق ربانی

جز خدا هرچه میکنی حاصل
هست آمالت عاقبت آفل

غیر خسران ترا نیارد بار
دست در حق زن و همه بگذار

هر که جز شه بران زند کس دست
پس همان دستش اینچنین بشکست

مال شه را بشاه وا دارند
دست بر شاه از وفا دارند

حکایت پادشاهی که بعد سالی دست وزیر می برید و به هوا می انداخت و هر که آن دست بریده را از هوا میگرفت وزیر میشد تا سالی و بعد از آن دست او نیز می برید و وزارت به کسی دیگر میداد

بود شهری که داشت آن شهر
شیوه چیزیکه دارد اکنون دهر

هر کرا دستگیر میشد او
پیش شاهش وزیر می شد او

تا بسالی وزیر می بودی
زان ز بهر آرزو بیاسودی

مال دنیا بدستش افتادے / آن بمخزن ذخیرہ نہادے
خوش شدے حالش از فراوان زر / پر شدے از غرور بہر آن دم سر

چوں گذشتے ز دوران وزارت سال / می بریدند دست او فی الحال
ہر کہ در مال دنیوی زد دست / خالق المال دست او بشکست

جز خدا نفع خویش دنیا دید / دست دنیاش زاں سبب برید
ہر کہ او دست خود ز دنیا داشت / مخزن طاعتے بعقبا داشت

دست او دست شاہ شد زیں راہ / گشت از آں نایب شہ آں گاہ
وانکہ چیزے ز دہر نستاند / او سلامت بحق ابد ماند

وانکہ در جمع مال دارد دست / او نہ جز قطع دست خواہد بست
چونکہ انجام مرگ دید بدست او / دست از مال خود برید است او

ہم بریدا است از زن و فرزند / حسرت او از آں ابد پیوند
چوں شدے دست او جدا از تن / دیگری بود طالب ایں فن

ہر کس ایں را بچشم خود دیدے / ہیچ ازیں حسرتش نہ ترسیدے
فکر انجام خود نمے کردے / بہر منصب غم عبث خوردے

شاہ دست بریدہ بر میداشت / پیش کردے ہر آنچہ در سر داشت
بر ہوا دست را رہا میکرد / ہر کسے دست بر ہوا میکرد

از ہوا ہر کہ میگرفت آں دست / بر وزیری شہ کمر مے بست
بانشانے وزیر شہ او بود / خلق را رو باو ز ہر سو بود

ز آمد و رفت مردماں خوشدل / گشت ز انجام تا بر آں غافل
ہیچ از رفتگاں بیادش نے / اندکے ہوش در نہادش نے

در پئے جمع زر سر و کارش / مظلمہ نیز مے شدے بارش
رفتہ عقبا ز دستش از ایں کار / کردہ دستش بہ زیر دست آزار

ظالم و عالمی از و مظلوم / از غرور عاقبت ذاتش معلوم
چوں شدے سال اندراں بر زر / شاہ بر دستش آں عمل میکرد

ہمچنیں بود رسم آں بازار / آں وزیرش دادہ ایں بازار
بود یک سال منصب و جاہش / کرد معزول بعد ازاں شاہش

کس نہ عبرت گرفت ازیں احوال / خلق مے بود منتظر تا سال
کہ ببریدند دست آں مغرور / تا نہ ما کس شود ازاں مسرور

چند روزے بہ نوبت آسا ہیم / بر وزیریست طالب ایں ایم
بر خدا دست در دعا میکرد / زاں طلب دست از ہوا میکرد

اندریں عہد ہمچناں مردم / از غرور زمانہ سر در گم
در نماز و نیاز بر درگاہ / خواستہ جاہ و دولت از اللہ

زاد عقبا نمیکنند از خویش / مے نہ بینند عاقبت اندیش
مرگ از یاد رفتہ و ہوش / پنبہ عقل بند اندر گوش

روز و شب طالبند بر مردار / کردہ از بہر حظ فروں آں کار
ہمچناں با فلاں ایں ایام / کردہ از صبح فکر ایں تا شام

تا بہ سالے وزیر شہ باشم / بر چنیں عزت و پایگہ باشم
غفلتے در نہاد شاں غالب / بر وزارت ز اہلی طالب

آنکہ را ہوش و عقل یاور بود / فکر بر اہل کار رہبر بود
بر وزارت ہمیشہ مایل / مے نشد دست او ازاں زایل

بود تا بود در فقیری خویش / کردہ سر در عبادت حق پیش
دست بر حق زدہ ز غم رستہ / پیش او دہر دست بر بستہ

در تجبت ز فیض مال آزاد / دست خالی و با خدا دل شاد
روز و روزی ز حق مہیا داشت / بندگی بر خدای بر پا داشت

اوز کس کس از وئمی آزرد
گشت معزول از وزارت مرد
دست خود را بدست خود بگرفت
سال دیگر هم اندران کرد او
رفت عمرش درین غم و اندوه
تا نه بندد بر ریاست دل
عاقبت هر دو دست خود در باخت
این حکایت که مولوی جامی
این سخن ها که زعالمی حاست
گر بصد سال زیستن کس بایست
کس چرا جز خدا نخواهد مال
طاعت حق بکن چو آید مرگ
کم ز دنیا از اهل دنیا نے
با غم دین کسے که می سازد
نے ریاست نه او وزارت خواست
وانکه زاینها بری و حق درخواست
شاه از حال او بود خشنود
زین خبر آن سعید مادرزاد
شد براه سلوک دین کامل
پیر چون بر مرید احسان کرد
مرشدش گفته بود از اول
چون رسد وقت جلوه گر کردند

روز محرا بیخبر بسر می برد
داشت دست بریده اش هم درد
شاه ازان حال او همی بشگفت
بر دوم دست خود زیان کرد او
نے بر آن یک به مجمعے اندوه
زانکه اینست عاقبت حاصل
این جهان بر مراد کس کی ساخت
کرد موزون ومن ازان سامی
بر چو من خلعت از بزرگانست
بنگر آخر که غیر مردن چیست
چون بود عاقبت چنین احوال
بهر عقبا ابداز انت مرگ
جز خدا در ضمیر شان جانے
هیچ غم جهان او نه بگدازد
نے ز دنیای دون عمارت خواست

زین میان عاقلی وزیرش بود
شاه آن دست بر هوا انداخت
تا بسالے دگر وزیرش کرد
ماند او هر دو دست بریده
گشت ازین قول در جهان قوال
او به سالے دگر وزارت کرد
دست هر کس گرفته است دنیا
از برائے تبرکا ایراد
کس ندارد درین جهان خوش زیست
پس چرا عمر بیش خواهد کس
از خدا تو خدای را میخواه
آن فقیران که ترک آن کردند
نیست بیغم درین جهان آدم
بینش شاه است عزتش دارین
نے درازی عمر میخواهد

بعد سالی برید دستش زود
دست دیگر برید دست افراخت
بود بر مسند وزارت مرد
اشک حسرت فشاند از دیده
عمر خواهنده را بحق دلال
هم دوم دست خویش غارت کرد
عاقبت او فکندش هم از پا
کردم اینجا بخلق ازان ارشاد
وانکه خوش زیست بی بقا کیست
فکر میکن بعاقبت هر کس
همچو او هی که خواست آن شاه
عمر خود صرف فقر و دین کردند
هر که از بهر دین خورد کس غم
او ریاست شمرده بر خود شین
بینش عمر آن که بیش میکاهد
دین و دنیا امیدش آمد است
از غم دین با اهل دین این بود
دل بران گفتگوی مرشد داد
کرد چون پیر خویش بر حق رو
شک شدش دور و در یقین افتاد
من پدر بر تو تو مرا فرزند
دیده ام من بچشم خود این سر

شنیدن این همه گفتگوها که در لجهٔ اول بحر العرفانست سعید مادرزاد انجام کار طالبی که قطب الاقطاب حضرت قبلهٔ دین و دنیا ارشاد و تربیت بر او کرده اند

آنچه با خدا بران حاصل
قطره را بحر بحر العرفان کرد
کز مریدان من تو ئی اکمل
آن همین زاده ها بریں هر وند

مرشد وقت بر مریدان او
از همین زاد و در همین افتاد
از ازل هست با منت پیوند
آنچه آن شیخ گفت شد آخر

آں جوانمرد جانشین بر پیر — شد بزن دست همو امنش میگیر
از کمالش اگر سخن گویم — فوج حیرت رسد ز ہر سویم
مقطع و غایت کمالش نے — راہ تبدیل بر جلالش نے
نیست کس را خبر ازیں احوال — از جلالش بود زبانہا لال
گر کسے ہمچو او بود عارف — گردد از حالش اندکے واقف
ہمچو آں طالبے کہ در کشمیر — کردہ خدمت ز جان و دل بر پیر
یادم آمد ز حالِ او ایں حال — بود شیخ سیزدہ از سال
تا باینجا ز تربیت او ستاد — کرد از بہر او رقم ارشاد
خواند افسانہا افسون ہا — گرد ازاں عقبہ ہای راہش وا
دید گوشِ سخن شنو دارد — ہر چہ گویم ز دست نگذارد
ہست انجامِ او کنوں تحریر — لیک عاجز زبانم از تقریر
لُجّہ او لیس ایں دریا — گشت از شرح حال او گویا
موج او تا بعرشیاں زد جوش — در خور جوشش از کجا سرپوش
در حق او ز مرشد احساں شد — قطرہ بود و بحر العرفان شد
بر من تشنہ ساغری زاں آب — داد پر کرد و گشت من سیر آب
زیں سخنہا کہ مرشد ویں کرد — زینت بر مرید ازیں کرد
از ہمہ دار و گیر حُرّ گردش — ز آنچہ اسرار بود پر کردش
بود تا بود آں جواں سالک — در بلاہای پُر غم و ہالک
ہر چہ آمد بہ پیش صابر بُود — از ریاضت بہ نفس جابر بود
در ہمہ کار شیخ حاضر او — شیخ زاں راہ ناظر آں رو
تا کہ از نور خویش نورش داد — راہ در پردہ بر ظہورش داد
قرب را ہیبت اچو بر وی تافت — گم شد او آنچنانکہ نتواں یافت
تا یکے روز خوفش از جا برُد — زندہ خود را بمرگ ازاں بسپرد
فکرہا گونہ گونہ مے کرد او — خون دل کاسہ کاسہ مے خورد او
ہر زمانش خیالہا مے رُست — ہمچو گُم کردہ راہ رہ میجُست
اندراں دم نہ مردہ نی زندہ — سر بزانوی خویش افگندہ
تا بہ شش سال داشت ایں احوال — گشت از خوف سال او صد سال
مردنِ نفس خویش خود دیدہ — مرگ را از آرزو پسندیدہ
دید کیں جسم پردہ جانست — تا بود سایہ نور پنہانست
جسم لیکن بمعنئ آں رَس — بہر ارشادِ سالک اینت بس
در شکست خودش درستی بود — پوست بشکست مغز زو موجود
مشورت داشت با خود آں آگاہ — نور افعال مے نمودش راہ
در ریاضت بچشم خود آشفت — با دل خویشتن چنیں میگفت
خوف من ہستی منست در رہ — نفس ازاں وارد م چنیں جانکاہ
گر من از خویش دست بردارم — ترس و وہمی نگر کجا دارم
سایہ و نور ضد ہم ہستند — تا مرا بر غم و الم بستند
نور ہستی ز سایہ بردارد — غم بمن راہ کی دگر دارد
ہر قدر فکر کرد رہ شد صاف — نافہ مشک بست ازاں بر ناف
نور ذکرش بفکر رہ میداد — ہستئ خویش را ز سر بنہاد
خوف حق ہستیش ہمہ بگداخت — بعد ازاں در رہ رجا انداخت
نیستی از ہمہ غم آزاد است — نیستی منبعِ ہمہ شادیست
نیست باشد ز بند خود آزاد — غم نخواہد براہ او افتاد
چوں ز خود مرد و از خودی وارست — خوف بارہ سفر ز جانش بست
از خود و خواب کرد آزادش — داشت در نیستی ز خود شادش

از همه سو چو باز آمد او   نور حق از رجا نمودش رو
تا یقین نیست خوف در جانست   در رجا مرد غرق الفانست
مومن الذات مومنش دریافت   دیدش آئینه صاف و در وی تافت
سالک اندر طلب چو مضطر شد   مضطران راست یار حق لابد
چشم خود بست و مرده سان افتاد   حق کریم است و بار بر وی داد
از ره دل ازان انیسش شد   با خدا دل ازان جلیسش شد
چون ز دل منفذی رجا بگشاد   خوش بوجدی و حالتی افتاد
تکیه بر حق ز نور مرشد بود   هکذا راه بدان طرف بنمود
بعد تلخی ز شربت دیدار   گشت سرمست و خود شد از سرشار
آنکه کرد امینش چو آزاد دید   هم ز خوف و هم از رجا برید
دید باین تجلی مومن   شد بایمان بر حق او موقن

تا رسد بر رجا درین ره مرد   خوف مرشد محصل او کرد
کرده با حق درست چون پیمان   دیده مومن بچشم خود در آن
امینش کرد و گفتش ای فانی   باش ابد در بقای ربانی
مضطر است آنکه از همه ببرید   نی ز خود نی ز غیر یارے دید
دید حق نیست بی نفس کس یار   گشت از وی مرحمت دلدار
تا به شش سال بود در خوف او   تا نمودش رجا ازین ره او
بودش این لطف مرشد کامل   تا شد از خوف بر رجا واصل
تا به شش سال جام تلخش داد   شد ازان باده از علل آزاد
این چو از خوف بر رجا پیوست   دادش آن دم تجلی حق دست
چون ز خوف و رجا جدا افتاد   رست از خویش و در خدا افتاد
مومن حق چو روی مومن دید   خویشتن را ز خویش امین دید

هر که از خویش و نفس امین شد   او بحق یافت راه و مومن شد
دید چیزی ز وصف بیرون او   کرد بیتی ز شوق موزون او
از خوف چون بر رجا رسیدم   ما این بدیدم آنچه دیدم
سالها خوف را کشیدم من   تا کنون بر رجا رسیدم من
چون من از دست خوف برستم   بر رجا و طرب بپیوستم
جلوهٔ دیده ام که ای عالم   تا ابد خوش شد است ازان حالم
امینم کرد مومن از دیدار   این خبر هست ممکن الگفتار
آن نه محسوس در بصر آید   تا ز من بر کسی خبر آید
اول از من مرا ربود ست او   بعد ازان خویش را نمود ست او
عمر در ترس حق بسر بردم   تا بجدیکه زنده و مردم
چون مرا کرد انیس آن دلدار   داد یک گونه دران دیدار
اکرم الاکرمین رجا باشد   این صفت والی خدا باشد

نور ایمان چو بر روانش تافت   از خدا وصل یافت زان دریافت
پس بشنگرف شد رقم آن بیت   گشت روشن چراغ دل زان زیت
گرچه خود گفت خود درین آشفت   آمد و پیش پیر خود می گفت
خود به خوفم بسے دوانیدی   تا مرا بر رجا رسانیدی
هر دو حالت گذشت فیما بین   یافتم روئتی برون از شین
نی رجا و نه خوف در من ماند   لذتی وصل نور بر من ماند
گر کسی پرسدم که آن چون بود   کی توان گفت آنچه شد مشهود
اندر آن دم که او بمن پیوست   رفت هوش و حواس من از دست
من نبودم بخویش در آن دم   تا کنم فاش راز در عالم
خوف حق خون دل مرا خون کرد   رو رجا از نقاب بیرون کرد
بود در خوف جلوه استغنا   از رجا کرد ره باحسان وا
از همین چشم بود بی این چشم   دیدم و ره نبرد در این چشم

چون ز نطقم نموده است او روی — بردم از مومنی و ایمان بوی
گشت آن جلوه ثبت در جانم — تا ابد زنده است ایمانم
نور او کرده غرق در نورم — نیز اندر نقاب مستورم
از رهِ نور چون بسویم دید — هم دران نور خود مرا پوشید
چیست آن نور چیست آن حالت — برده ام پی بران ز اقبالت
هست در شرح آن زبان کوتاه — گفتگو آن طرف نه دارد راه
آنچه من یافتم چه خواهد بود — آن حلاوت مرا ازین بر بود
بوده ام چشم از همه اعضا — شد چنین حالتی بمن پیدا
از چه ره نور رو مرا بنمود — وانکه بود آنکه را نشد این مشهود
حیرتی در روانم ازین حال — شد بر خاموش بودنم دلال
نیست چیزی خود او که بنمایم — بر کسی راه راز بکشایم
نی بمعنی و نی بصورت آن — مثل دارد ز عالم امکان
چشم من روشن از چنان دیدار — شد ولی کو زبان دران اظهار
حیرت هستیم بجان افتاد — زانکه آن جلوه بی نشان افتاد
گفت توحید رویت حق بود — نیست جز حق بنزد من موجود
نی چو او لذتی نه چون او رنگ — نی سرودی کز آن کنم آهنگ
بر سرِ شرح آنکه می آیم — می برد موج نور از جانم
بیخودم می کند ز خود آن حال — می شود از بیان زبانم لال
لیک از آن نشاء مست هستم من — بندِ اویم ز خویش رستم من
هر که چون من شود بداند او — آنچه من خوانده ام بخواند او
هر که چون من شود درین ره رنج — اوست ویرانه اندر این گنج
وانکه آن گنج یافت نیکو شد — تا ز اغیار روی او پوشد
عشق را غیرت است با دلدار — پرده در رو کشد ز هر اغیار
هر که بر من مرید خواهد بود — خواهد این جلوه رو برو بنمود
او چو من شد از آن ببیند او — او و من هر دو از میان یکسو
چونکه شد او فنای من در راه — گردد از حال من چو من آگاه
آنچه او دید در بیان ناید — پیرِ خود بر مرید بنماید
شیخ دین چون تمام ازو بشنید — از رهِ دل بجبهه اش میدید
گفت بر فاضلی ازو انجال — گفت بشنو ز قول این قوال
از کجا هست آنچه میگوید — چیست در خاک این چه میروید
اندران بزم پیش شیخ آمرد — از حدیثی ز مصطفیؐ سر کرد
گفت در خوف و در رجا آن پیر — هست ایمان ازین دو آنرا گیر
پیشِ ما رویتِ خدا ایمان — هست تا بر که حق کند احسان
اوّل ایمانست از زبان اقرار — باز تصدیقِ دل بر آن گفتار
هست وقتی بدل دران تصدیق — که شود معرفت بحق تحقیق
بیند از چشم جان و دل آن نور — هست ایمان دگر ازو مستور
معرفت بر کمالش انجامید — دوست را بر صفاتِ مومن دید
این سخن از زبان مرشد بود — شد نهان در روی بر آن فرمود
عام این نام را شنیده ستند — لیک از چشم دل ندیده ستند
گشت مابین تجلی اش در جان — که نیامد ز عارفان ایمان
نام ایمان همه ها همی خوانند — آنچه ایمانست آن نمیدانند
از زبان هر کسی در اقرار است — نی ز تصدیق آن خبردار است
باید عین الیقین درین کردار — تا بوی مومن اندران بازار
هست تصدیق قلب و بدنِ آن — بلکه چون شربتی چشیدن آن
که دو آن شربتش بجان ساری — هست ایمان بخلق ازو جاری
آن حلاوت ز وصل عاشق را نیست — عاشقی را که دوست زانسو خاست

هر کسے آرزوی این دارد دوست تا از که پرده بردارد
دیدست و چشیدنست تصدیق تا که دیده و چشید و شد تحقیق

آن زمانست لذت ایمان که به بینی درون جان جانان
علم را گر یقین نخواهد بود علم خواندن ترا ندارد سود

گفتم از علم و از یقین زین پیش همچنان شو چو آینه در پیش
تا که مومن به آینه تابد جانت آن نور را بجان یابد

ورنه زاینسانست ناتمام است او پخته مشمار چونکه خام ست او
نیست تصدیق قلبش از ایمان دارد ایمان ولے ندارد جان

هست در خوف و حزن مستغرق ره نبرداست او ازین بر حق
خوف روزی و نان بجانش هست تا نبرداست ازان نخواهد رست

هر قدر خورد میش بیشتش بیسیم رستنش صبر و باشدش تسلیم
صبر و تسلیم شیوهٔ ما نیست لیکن او مغتنم شمار و زیست

حق نکرداست امنش از بیم نیستش در رضا و ره تسلیم
عالمی در همین ره افتادند عمر و اوقات بر بلا دادند

بود ایمان ولے ضعیف از جد گاه و بیگاه میکند دل بد
مستقیم در رضا و تسلیم او نیست باشد زخویش در بیم او

اینچنین رتبه را فنا باید در بلا و رضا و لا باید
خواهشے جز خدا نه در جانش تا توان گفت صاحب ایمانش

از بغیر خدا که رو تابد سالکے کو خدای را یابد
او که حق را شناخت حق را دید از خود و آرزوی خود ببرید

کرد ایمان درست بر حق او محو و فانی شداست در حق او
تا نه اینحال دست خواهد داد نیست مومن نیافت او ارشاد

هست ایقان شان بایمان سست وانکه دیداست مومن از وی رست
اوست از خوف و از رجا آزاد گشت مومن خدایش ایمان داد

آنچه خوف و رجا زلا شست او زین میان وحدت خدا جست او
مومنی المنی یمن بنمای راز این قول من باو بگشای

چونکه خوف و رجاست در ایمان زین یکے یک بگیر و یک وا مان
یا بمان هر دو را برو در حق تا بگوییم مومن بر حق

وانکه حق را ندید مومن نیست یک زمانے ز نفس ایمن نیست
وانکه طی کرد خوف از راه او فتادش رجا بره ناگاه

دیدنی دید در میان [illegible] مرد باخود و دوست نیست ایمان گرد
گشت لا خوف نیز و لا حزن او چونکه مومن برو نمود است رو

آن چنان مرد مومنے تحقیق [illegible] ره از توفیق
آنچه مابین این دو حال آمد جلوه نور ذوالجلال آمد

تا کراو بنور خود بنواخت یا خود از نورش مومن ساخت
سالها در میان خوفش ماند زان پر و بال نفس او افشاند

کرد از نفس و هستیش خالی باشد آزاد جان [illegible] مالی
بعد ازان کرد ایمنش از جود شد برو ز تجلی مشهود

زامنی مومنست بر مومن آنچه می جست و دید و شد موقن
هر که از جبر خویش تا بدرو روی مومن دران به بیند او

ای خوشا حال آنکه این بیند تا دل و جانش آن ثمر چیند
سالها آنچه گوش کس نشنید ای خوشا ساعتے که باشد دید

آنکه دیداست او همے داند درد گویان بخلق می خواند
گر بپرسند درد تو چونست او بگوید ز شرح بیرون ست

طرفه دردی که و شکیبائی نیست بکلام از و [illegible] باز آئی
مونسش آن درد و یا دوا است آن بر بد و نیک داور است آن درد

درد استاد و درس می گوید
گرچه من درد مند وزار ست او
او چو من پیر بحر العرفانست
صحت جان و دل ببخشد او
گفت تصدیق قلب شرط این را
با یقین تو بشر عبادت کن
عاشقانه کند بطاعت رو
تا یقین نیست کی شود تصدیق
خواهد آن دولت امداد یافت
لذت مومنی چو او دریافت
یافت از فقر وصلت ایمان
گشت تصدیق قلب او ایمان
هر زمان مستیش مدد می یافت
او نه جسم ست ولی دل هی جهان
مرأت مومنست این مومن
سینه او که پر ز جانان شد
او نه در بند این و آن باشد
خویش را در طریق بدل کرد او
در طریقت از عاشقی مرد او
صحبت مومنان ز حق بخواه
او بحق واصلست از سایه
بود هر لحظه سیر او هو پیش
چشم بر بند و چشم او بگشا

حرف هاے کلام می روید
پس بدر دم شریک یار ست او
علم او پر ز در و مرجانست
هر چه گوید تو گوش نه بر او
تا بتصدیق میرسان دین را
حاصل از جهد آن سعادت کن
بعد ازین نیست بنده عاشق گو
در نشکست نیست حاصلش تحقیق
عاشقانه براه او بشتافت
هر چه جز مومنی از آن سر تافت
گشت طالب بفقر او از جان
نور را دید نور رش از ابقات
سوی مومن ز خیر ره می یافت
هست از پای تا بسر ایمان
مصطفی گفت همچو شو مومن
مومن و مومنیست ایمان شد
وصل حق یافت در میان باشد
مشکل خود ز جهد حل کرد او
ره معشوق خود از آن برد او
تا بمومن بری از آن ره راه
میدهد مرشدید را پایه
در زمان باز گشت تا سویش
آنچه نا بین دیده شد بنما

بے زبانست آن زبان دانی
بعد ازان هر دو دین یکے باشم
درد تو جان بجان دوا باشد
می بنز سیم همدگر احوال
تا بیابی تو لذت حرفم
از عبادت چو شد یقین حاصل
اینست باز از طالب و مطلوب
هر که بسیار از خدا ترسید
این چو بشنید شادمانی کرد
با همه در خدای روی آورد
از خود و غیر از ین جدا شد او
ره بحق در سلوک پیمود او
نی بخوف و نه بر رجا می زیست
چون ز صیقل دلش صفائی یافت
خویش را ساخت او چو آئینه
هر که زاینگونه وصل جانان یافت
ای پسر این مقام ابدالست
از سر نور خویشتن زاید
مومن اینجا چو پرتوی انداخت
نیز ازین راه مرشد کامل
هر که او در ره خدا از پرتو
چشم از خود چو بست شد ها هوت
حفظ در هر دو سال سے باید

درد گو تا کتاب من خوانی
عارف هم بجز شکے باشم
بهر بیمار آن روا باشد
هست احوال هم بهم دلال
از کجا هست باده در ظرفم
شد به معبود خویش عاشق دل
همدگر را شده بهم مرغوب
متقی شد ره خدا بگزید
در ره فقر جان فشانی کرد
دل ز هر آرزوی بیرون برد
مومن و واصل خدا شد او

مست ایمان خویشتن بود او
مرده از خویش و با خدا می زیست
عکس مومن درون او می تافت
دوست جا کرد اندران سینه
پیش ما مومن است و ایمان یافت
اهل تبدیل را همین حالست
بعد ازان نور آن جهان را دید
نیز این راز نور مومن ساخت
طالبان را کند بحق واصل
اندکے وصف حال او بشنو
چون گشاید ز خویش شد ناسوت
تا شریعت طریقه نه اید

نیست بیرون ز عالم کون ذات / باشدش از ذاتش انجهان تا ثبات

هم غنی او ز عالم است بشناس / فرض حفظ امانت را پاس

زان که آن مؤمن سبک روحش / سیر ها هوت ساخت نفخ روحش

شیخ چون دید او تسلی شد / ذات وحدت برو تجلی شد

یک صفت از صفات حق دریافت / زان صفت تو هر صفاتش تا یافت

آن صفت مصدر صفتها باشد / عارف جمله معرفتها باشد

زین تماشا بذات در پیوست / یافت تمکین و از تلون رست

باطنش را لطف خود دریافت / بهر توبه صحیح حال او بشتافت

اسم مؤمن بشغل او فرمود / بر سر شغلهاش این افزود

شد ز ایمان گذاره ات در کار / اسم مؤمن همیشه کن اذکار

شکر کن طاعت تو بار آورد / مؤمنیت بروی کار آورد

چونکه خوف تو بار جا پیوست / جان ازین راه با خدا پیوست

روز و شب رو بروی حق می باش / واصلی بر خدای گفتم فاش

گر رجائی خداست بیخوفت / دیو باشد هنوز در جوفت

هم داری امیدی از دوست / مغز تو گنده باشد پوست

می نیابد کسی که اصلست حال / باش در خوف حق بحق مینال

گر کنند ایمنت تو ایمن باش / ورنه در پاس شرع مؤمن باش

چون خدا کرد ایمنت از جود / یا در خوف و شکر باید بود

خوف تا ایمنی ترا ره داد / باید آن خوف بر تو باشد یاد

تا بانجا رساند خوفت کار / بهر ترا گر تو یار باشی یار

شرط راه خدا وفاداریست / بی وفا بودنت نه از یاریست

جام پر کرده داد در دستش / تا ابد کرد همچو خود مستش

داشت این باده آن قدر مستی / که برون کرد از سرش هستی

نشئه اش از شمار معقول بود / وقتش از حد و حصر بیرون بود

مست تر شد ز جام آن اذکار / تا ابد یک زمان نشد هشیار

در طریقت شراب خواندش / در شریعت حلال دانندش

در حقیقت همین است نه دیگر هیچ / هرچه هست نور دین نه دیگر هیچ

بهر این یا نفس افسونی است / بهر بیمار عشق معجونی است

عاشقان کرده اند شیرین کام / چون گرفتند از انشناف این نام

سوخته جان شفا از ان دریافت / مرده هم زندگانی از سر یافت

ذاکر اذکر میکن این اذکار / پس زند کور چشم احسان دار

افضل الذکر از رسول الله / بشنو و ذکر کن گه و بیگاه

بهر صد جام آب حیوانست / شاد دلیش را ازین ابد جانست

خوانده این بنای اسلام است / ذاکرینش بذات این کام است

گر بخوانی بمرده یابد جان / گر خورد کافری برد ایمان

بهر اعماست کحل بینائی / این بهر ناتوان توانائی

هر که مبروص هست برو میخوان / تا بیابد ازین شفا از آن

هم بر مجذوم این دوا آمد / بهر هر علت این شفا آمد

روسوئی می فروش باید کرد / از کفش جرعه نوش باید کرد

بهر این باده خانمان بدهند / بهر این جام جسم و جان بدهند

هر که بر سویش از حقارت دید / کور را بد خویش را بصارت دید

در همه عمر ذکر این میکن / خویشتن را از اهل دین میکن

وصف اینست کلمة التقوی / ذاکرش را است جنة المأوی

از هزاران بلا نگهبانست / دولت افزون کند بهر آنست

باید افراط کرد در خوردن / سیری از این نه تا دم مردن

گر دم مرگ ماند یاد آن نام / در دو عالم ترا است شیرین کام

لیکن آنها که خوانده اند این را — بیش ایشان بگیر تلقین را
می خر از پیر می فروش انجام — تا برآید تر از نوشتش کام
چونکه در باده او نظر دارند — بعد ازان نشئه و اثر دارد
جمع عظم به میم ازین نام است — این سما و زمین ازین نام است
هست ازین نام جلوهٔ عالم — شد ازین نام صورت آدم
هر که در ذکر این دوام افتاد — شد شرابی درو بکام افتاد
گر کند او بکس دران تعلیم — بهر آن تشنه باش این تسلیم
این چو او نیز مست خواهد شد — همسخن او ز دست خواهد شد
گر ازین گونه میکنی اذکار — هم ازین باده میشوی سرشار
ورنه صد سال گر بنوشی تو — مانده سردی دمی نه جوشی تو
باده کز دست می فروش آمد — اندرون نشئهٔ بجوش آمد
گر می چشم دگر نهی باده — نشئه در جان طالبان داده
از چنان باده کرد سرشارش — شد سیه مست و بیخودی کارش
گشت جام جهان نما آن دل — هر چه اسرار شد برو حاصل
آن سیاهی که بود در جانش — گشت اثر جمله در درونش
زان سیاهیست خط ارشادش — که نوشتست بحجت استادش
آن سیاهی است لفظ الا الله — چون نشیند بدل گشاید راه
زان سیاهی سواد عالم شد — زان سیاهی خمیر آدم شد
وصف نور سیاه می گویم — لیک دانای او همی جویم
هر که از دل کند سیاهی دور — آن سیاهی درو نماید نور
بر سیاهی سیاه کس ننوشت — گر تو بسیار کس نماید زشت
خط دران صفحه هیچ پیدا نیست — در سیاهی سپیده هویدا نیست
چشم را آن نوشته بنماید — بهر خواندن سواد بگشاید
هر کرا دل سپید خواهد بود — زنگ دل از ریاضت او بزدود
کرد لا از دل او کدورت را — داد الا الله جلوهٔ صورت را
اندرو آن سیاهیست رسا — چشم از مردمک بود بینا
زانکه چشم سفید بینا نیست — گر درو نیست مردمک وا نیست
نکته رس شد بعالم بینا — لیک وقتیکه سیه شد سینا
حسن آئینه دوست میدارد — ذاکر از ذکر آینه دارد
صفحهٔ دل اگر سپیدت هست — دیدن نور ازان امیدت هست
پس نویسند بر ورقش الله — صاحب دل ازان نقط آگاه
هر چه آن نقطه راز خواهد گفت — بر کس آن مرد باز خواهد گفت
در همه عمر بر او نیاز آور — بر در او نه از ارادت سر
هر چه فرماید او بکن اذکار — تا ازان نور نور یابی بار
گر دل ساده بیابم من — زین نوشتن برو نشانم من
نقش این بر صحیفهٔ جانش — چون نوسیم همانست ایمانش
او که در جان خویشتن خواند — از ازل تا ابد همه داند
نقشبند آنکه نقش می بندد — بر همین نقش دل به پیوندد
آن سیاهی بدل همی بینند — اندرین راه و اندرین دربند
کجروی از ره دگر این یافت — هر کس از یک رهی بحق بشتافت
هست بر این همه همین اذکار — برده هر کس ازین ره اسرار
هر که جز این بکس بود اوراد — عاقبت هیچ بر نخواهد داد
ذکر اینست و کردنش اقسام — هر که هر قسم کرد یابد کام
تا نشد نفی نیست اثباتش — ره بجز نفی نیست بر ذاتش
خویش را کرد لا و الا الله — سوی خود داد ذاکران را راه
عاقبت حاصل همه یک ذات — نشد ز هر راه بحق اثبات

هست از قول احمد مختار — نام این ذکر افضل الاذکار
وانکه این نقش را بدل بنشاند — اول از دل همه برون افشاند

چونکه آن نام دید جا خالی — شد در انجای محفل عالی
نوریان حوریان همه در رو — جای حق است و جا در انجا جو

اوست دانا که چیست این منزل — اوست بینا که چیست این حاصل
بحر العرفان چو موج خود در خواست — هستی هیچ کس بجا بگذاشت

نکته هست هر کرا از دل — شد هویدا بر اوست این حاصل
ذاکران چونکه ذکر این دارند — خویشتن را ز نفی بر دارند

قطره میشود چو می این نام — پس بر بزند مرد را در کام
مرد زان قطره مست خواهد شد — هر چه هستی ز دست خواهد شد

هر چه از قول و فعل ایشان بود — نزد طالب خدای در آن بود
لا نهنگست هستی او را خورد — پیر را با مرید در خود برد

سامع و قایل این زمان فانی — حاصل وقت هر دو حیرانی
مرشد و آن مرید ازین می مست — هر دو از خویشتن شده از دست

قطره می ز جام روحانی — خورده و گشته هر دو نورانی
نور شان کرده است جهان روشن — کوه و صحرا خانه و سر زن

آسمان ها ز نور ایشان نور — هر دو عالم از آن شده معمور
هست بودند و لیک نی بر خویش — مال دار و غنی و نی درویش

آن نفس های شان چو آتش گرم — آتش شان نبود در آزرم
عنصر از چشم شان برون رفته — وقت شان از کم و فزون رفته

چند روزیکه در جهان بودند — در قباب خدا نهان بودند
بلکه خود را ز خویش دزدیدند — ز آفت چشم زخم ترسیدند

حال نیلی بروی خود کردند — پشت بر روی نیک و بد کردند
هیچ کس پی نبرد از ایشان — خواه بیگانه خواه از خویشان

وانکه نادان ظنش پریشان شد — وانکه دانست همچو ایشان شد
زان سبب راز ماند پوشیده — آنچه بودند آن نشد دیده

حق قدیم است در قدم رفتند — زنده و در ره عدم رفتند
وحدت صرف حال ایشان شد — محو بودن کمال ایشان شد

وهو معکم چو حاصل شان بود — جهد کردند تا شد آن مشهود
قرب حق گشت حاصل ایشان — مقعد صدق منزل ایشان

بحر دانست جوی شان پر جوش — خوش سراپای بلند و بس خاموش
هر دو از هم جدا نبودند — یکدمی بی خدا نبودند

در مکانیکه جای ایشان بود — مر عدو را بگو کجا جان بود
محفل قدس حق که توحید است — کی کسی اندرو کسی دید است

از حضوریکه قلب ایشان داشت — حق بغیر از نماز شان بگذاشت
بود شرع و نماز شان جامه — تا ندانند حال شان عامه

لبس شان جامه عبودیت — جان شان غرق در ربوبیت
حق شناسان بحال عارف — کس نه جز حق بحال شان واقف

بهر رد بلا قباب این حال — تا نیفتند خلق در اضلال
صوفی اندر خدا بود نابود — راز صوفی از آن بکس نه کشود

زان چنین جامه را ببر کردند — چند روزی بخلق سر کردند
هر دو مومن نماز حق کرده — در نماز از نیاز شان پرده

عکس و آیینه حالت ایشان — این ز معنی دلالت ایشان
هر که در پیش شان دمی بنشست — هستی [illegible] تنش بشکست

هم دگر قیل و قال ها کردند — هر زمان وجد و حال ها کردند
جستن شان همه جهان بشتافت — کس نه ز ایشان نشان عالم یافت

موج از باد در طلاطم شد
بر غریقان غریق یار آمد
نی پدر یادشان و نی مادر
چون که بر اصل کار پیوستند
چون ز خود یافتند آزادی

گوهر و در بقدر استعداد

بله لی غرق بحر اخلاصیم
بله لی سیر بر سما داریم
بله لی یار ما خدا کردند

هی ولنک آنکه چشم ما باز است

هی ولنک آنکه ما سیه هستیم

هی ولنک آنکه جهد از نیسو بود

هی ولنک آنکه جذبه آنسوی

روح در جای مسیح عنصر بود

پر بر آورد مرغ جان از شوق

شکر لله که نور در نوریم

آنچه ما هستیم کس نیارد دید

ذکر نامش غذای جان داریم

آنچه زین ذکر یافت پر ما نور

گر یکی زین بدست کس افتاد

گرچه لب بار عمیق و بیحد هست

یکدو جامی که نوش خواهد کرد

بر حق او خلق را کند ارشاد

در کسی غرق شد درین دریا

هی ولنک آنچه دولت و بخت است

هی ولنک این زمان فنا هستیم

هر که جوینده بود خود گم شد
زان که آن بحر بی کنار آمد
بی تعقب کرده بینش ره سر
رقص زان شادکام بر جستند
هر دو در رنگ مست و در شادی

بر غریقان خویش دریا داد

بر کرم های دوست زان خاصیم
از همه روی بر خدا داریم
چشم ما را پر از خدا کردند

هر نفس راهزار آواز است

از همه گیر و دار وارستیم

لیک توفیق جهد از او بود

زینجهت خانه یافت ما را روی

لاکلید ای شد و از و بگشود

طی کند راه آسمان از شوق

در خدا چون خدای مستوریم

زانکه دیدن نیامد است توحید

جان پر از نور او از آن داریم

اندرین لجه گشت از الست مستور

گردد از بند قیدها آزاد

هر کسی سر این ندارد دوست

بحر از آن خم ز جوش خواهد کرد

زانکه این پر هدایت ست آزاد

راه ما برزم راه گشتنش وا

جان ما شاه و جسم ما تخت است

قطره و بحر در خدا هستیم

راه دریا کسی که می پوید
زنده و غرق آب می باشند
آن قدر زین شراب آشفتند
حاصل جهد خویش چون دیدند
چون رسیدند بر رسیدن ها

شیخ چیزی که گشت بار آورد

بله لی با مسیح انفاسیم
بله لی هم خدای ما را خواست
هی ولنک این زمان بگو قوال

هی ولنک آنکه پرده این ساز

هی ولنک آنکه ما چو جز مائیم

هی ولنک آنکه سبقت ابکار

چار عنصر ز چشم ما شد دور

عنصر از آن برنگ روح آمد

می کند رقص و میرود در راه

خاک ما آفتاب شد زین راه

ما ازین ره ز خویش آزادیم

هر که خواهد چو ما بیابد راه

بحر العرفان برحمت وهاب

نور ازین در بشش کند چون روز

گر بکس جرعه بدست آید

تا ابد مست از آن شراب است او

زان شود بر سلوک دل راغب

مست شد بیخودانه می گوید

هی ولنک از زبان او داریم

هی ولنک آنکه سر در و بردیم

باید او را که ترک خود گوید
زان زمانی که در قبا حبیبی باشند
بله لی و ولنک می گفتند
بله لی گوی مست رقصیدند
دیده اند آنچه بود دیدن ها

هی ولنک از طرب بکار آورد

زنده گی بخش چشم بیماریم
خواهشت از هر دو سوی آمد راست
تا برقصیم از چنین احوال

دارد از محفل خدا آواز

از نوا زنده این نوا داریم

گرد دریا ز روی رحمت بار

این کدورت ز نور حق شد نور

زین طلب آن بما فتوح آمد

تا بوحدت سرای الا الله

از کرم هم قباب شد الله

چون ز ما جمله اوست ما شادیم

گو بگو لا اله الا الله

چار لجه پر از در خوش آب

گو بخوان و روان همی افزود

ره بحق بر روانش بنماید

خوردن این جام فتح بابش گو

زان نباشد به آب و گل راغب

از زبان و دلش همی روید

حسن از وهست و آن او داریم

گو ثبات بحر را فرد بردیم

هی ولیک آنکه بحر در موج است
یله ای ماهیان این دریا
یله ای بهر قبطی است این خون
نازل از آسمان بما خوانست
شادی و غم ز راه خود رفتیم
با خدا گوی را تو کل یار
هر دو عالم نثار ایشان شد
گر کسی رفت کی برون آید
گرچه در صورتا بشر هستند
روز ابر ارچه نیست خور پیدا
نیست شب باز روز روشن هست
مرد حق در قباب می باشد
عالمانی که از عمل مستند
هر که در علم حق فنا باشد
همچنان این مرید و آن مرشد
ذکر حق هر که کرد داد این بار
گر بره سال ها همی رانی
ذکر معشوق عاشقان دارند
نیست بی ذکر و بی نماز این راه
هست شرح نماز شان در پیش
آنچه شد از زبان شان مذکور
روز و شب در نماز می بودند

جوش این از حصیص ماوج است
بی زبانند حمد حق گویا
نیست این بی نصیب بر آن دو نون
هر قدر بر بجوییم از آن نانست
هر دو را هر دو لا و لا گفتیم
هست از بهر دریا یار
بحر العرفان حصار ایشان شد
تا حقیقت بخلق بنماید
در معانی از این صفت هستند
بر زخفاش می نگردد راه
گرچه ابرش برو نقابی بست
زیر ابر آفتاب می باشد
علم کشتند از خودی هستند
هستی اندرو کجا باشد
بهر تخصیص نور او در جسد
ذاکر حق شود بکن بسیار
تا نه چون ما شوی بهی دانی
لذت وصل از آن بجا دارند
هم ره اندر نماز ایشان خواه
آن بود مرشدی بهر درویش
هست در جلد دوم آن مسطور
اندر آن یانت دمی نیاسودند

یلهی بحر بیکنار است این
یلهی آب آنچه شیرین است
ما که مومن شدیم بر موسی
کیست موسی که امر حق آورد
هر زمان با خدای می‌گوییم
شرح از این لجه ذکر و ذاکر بود
کس دران بحر کی بیابد راه
آن غریقی که غرق دریا شد
خاک شان همچو ابر بر خورشید
کو رهم گو بدش که این روز است
نور کرد است ابر نورانی
عالم و عالمی است از این پیدا
عالمان را وجود باشد علم
نیست وهست می نماید او
هر که از نور انه یقین باشد
تا شود قطره تو هم دریا
اندرین لجه شرح ذکر آمد
عابدان را نماز بر معبود
آنچه از ذکر بوده است ره دوام
آنچه اندر نماز می دیدند
بهر ترغیب در نماز است آن
آنچه از ذکر حاصل شان شد

پر ز لولوی شاهوار است این
بهر کامی که طالب دین است
آب حیوانست بهر ما هر جا
بحر ما تا ز ما کدورت برد
با خدا گفته و بره پوییم
تا چه از ذکر شان شده مشهود
تا شود از وجود شان آگاه
بر کسی راز او نه پیدا شد
از جمال شان نومید
گرچه دیدن بخور ندارد دست
تا تو زان روز و شب همی دانی
عالمان را چو تو ای خورشید
زان بدان این سود باشد علم
نیست شو نیستی از و بیجو
ذکر او نیز همچنین باشد
هم بدانی چه حاصلست بر ما
تا چه حاصل ز ذکر و فکر آمد
هست و دیدند شاهد مقصود
اندرین لجه کرده ام ایراد
آن از این کمتری شنیدند
حق بخوانی نماز را می خوان
کرده ام شرح آنچه شد لابد

هست اسرارها جز این بسیار / کان نیاید بگفتن از گفتار
وانچه قرب نماز خواهد بود / بر تو خواهم تمام از آن بنمود
صوفیی را که ذکر فانی کرد / آنچه او کرد کی تو آنی کرد
هم کنون از نماز او بشنو / همچو او در سلوک حق بگرو
آن جوان آنچه یافت از مرشد / هم تو یابی اگر شوی در جد
شرع را چون لباس پوشیدند / در طریقت نهفته کوشیدند
در حقیقت به کار خود کردند / بی نشان بے نشان خود کردند
ظاهر شان مدام در مسجد / باطن شان بنور دل در وجد
نیز من کهنه رند این دیرم / هست در لجه دگر سیرم
آنچه آداب بر هر بدان است / پیش شیخے که صاحب ایقانست
هر که کرد است نفی غیر از ذات / مجمر است این کتاب بر اثبات
تا بجد بکه اجتهادم هست / موج آن بحر در نهادم هست
آنچه اوراق کرده ام مسطور / هست حمد و ثنای حق مذکور
شد بذکر و نماز این ترغیب / زین کند اهل دین بدین ترغیب
هر که زین گفتگوی بوی برد / غیر ازین جرعه نخواهد خورد
حرف مستی اهل ذوق است این / نشئه جام اهل شوق است این
عیب از غیب کی شمارد کس / دست بر روی آن ندارد کس
(۵) جرعه تشنه گفته نوشیدی / تشنه تر گشته و جوشیدی
(۱) کم نه گردد ز بحر هرگز آب / اینچنین کرد موهبت وهاب
(۳) سوی دنیا هر و سر الست این / کهنه ویرانه خراب است این
(۴) وانکه این را فکند از خود دور / باشد از گنج این ابد مسرور

هر کرا سیر آن طرف رو داد / دیده است او و باشد آن آزاد
هست در لجه دوم مرقوم / چون مطالع کنی شود معلوم
گر شوی همچو او بحق تسلیم / هست احوال او ترا تعلیم
خدمت اهل دین بکن از جان / تا بری ره بعالم ایمان
هر دو یکجا بعمر خود بودند / یک نفس غیر هم نیاسودند
تا بجائیکه جاست ره بردند / محو بودند تا ز خود مردند
ظاهر شانست انجمن آرا / باطن شانست رهنما ما را
قلب از تزکیه همی دارند / زنگ دل را ز ذکر بردارند
اندرین لجه شدت موجم / برده است از حضیض بر اوجم
ذاکران را ز ذکر حق از حال / چیست حاصل کتاب من شد دال
خواستم از خدا درین توفیق / تا در آن هم کنم بکس تحقیق
تشنگان را از آن کنم ایثار / تا شود جود بحر حق اظهار
گر بخوانی تو عابدی زینکار / هم ثناگوی حضرت غفار
شرح احوال عارفانست این / وانکه عارف بر او چو جانست این
دین و دنیا ازین شود کامل / بر کسی کو با مرشد حاصل
من نیاورده ام که گیری عیب / بیچون داد من خود آمدست از غیب
اندرین دور هر که مخمور است / گو درین دیر شو که معمور است
بیشتر بیشتر عطش داری / آب باشد ز بحر برداری
تشنه تشنگانست این دریا / هر قدر تشنه بنوش از ما
تا سه و تشنگیت نخواهد گشت / زانکه دارد بسوی طالب پشت
وانکه ویرانه خواست آن گنج / باشد او را ابد هزاران رنج

تا سه وقتِ تشنگی اینت به
حضر وقتِ تو مرشد دین است
اندرین لجّه غسل باید کرد
ذکر کن لا اله الا الله
نور افعال بر ازین ذکر است
پاک و ناپاک را بود دانا
آنکه بیناست قبله میداند
سجده جز قبله اش نخواهد بود
نور افعالِ صوفیه اینست
نفی و اثبات قبله نماید
بی طهارت نماز نتوان کرد
قبله باشد بهر دمت منظور
تو وضوئی درست ناکرده
تا نه از خاکِ خود بشوئی دست
خود خدا در نماز خود از تست
هم دمِ مردنت اگر این نام
روز اول که بار این برداشت
چونکه رو سوی دار العقبا کرد
وقتِ مردن کسی که نوشید این
گر مدام این شراب را خوردی
آب کی پاک می تواند کرد

ترک دنیاست بهر دینت به
بحر العرفانست مرشدت این است
تا شوی در نماز مردان عرد
پاک بی خود ز نور این میخواه
ذاکرِ این مدام در فکر است
او گذارد نماز بی پروا
او نماز خدای میخواند
نور حق قبله را بر و بنمود
هر که دارد نمازش از نفست
چون کز آیینه زنگ بزداید
پس درین بحر غسل کن امروز
گر بوی سالها ز آتش دور
کی رسی بر در سرا پرده
سوی مسجد شدن نه اهمت هست
این مقامت ز ذکر خواهد رست
ماند یادت تو مومنی انجام
تا که مرداست این عمل نگذاشت
برد ازین ارمغان بحق آن مرد
چشم پوشیده ذاتِ حق دید این
کافر است آنکه گو بدت مردی
پاک از این سو که آب ببید کرد

حضر دینست و غول شد دنیا
وجه خود را بوجه حق آور
چون شدی پاک سوی پاکان پوی
خویشتن را ز لا که می شوئی
فکر را سر به جیب بگذارد
چون بسجاده روی بگذاری
دل چه قبله نمای شد او را
نور حق است ز ذکر حق حاصل
ورنه رو در نماز و دل غافل
دل ز وسواس هم نگهدارد
گر دلت را ست نور الا الله
خویش را پاک کن ز هر وسواس
شد نمازت روا چو باشی پاک
گر ترا جامه پاک جان پاک است
اولیس رکن در مسلمانی
عاقبت هر کسی که محمود است
هر چه او را ز دار فانی بود
هست آن بار بر تنِ آدم
در کسی زنده این عمل کرد است
مر وضو را وضو از این نام است
صبح اگر غسل کرد یا در شام

از رهِ حضر باش ره پیما
او ابد با تو همره و یاور
تا نماید خدای پاکت روی
پاکی و پاک راه می پوئی
زان تماشای نور دل دارد
روی خود بر کدام سو آری
کرد بر قبله او از آن رو را
ورنه داری نماز تست آفل
کی رضائی خدا شود حاصل
جز خدا لیش به هیچ نگذارد
بر سوئی قبله ات نماید راه
تا بود بر حضور قلبت پاس
کن تیمم ز خود که هستی پاک
نیز سجاده ات از آن پاکست
هست این نام پاک تا دانی
تا دمِ مرگ ذکرش این بوداست
کرد در وقتِ مرگ آن پدرود
هست از آن راه بر خدا محرم
وصل دلدار خود ابد کرد است
ورنه غسل و طهارتت خام است
کافر و پاک نیست در اسلام

زانکه این نام او نمی خواند   راه پاکی بحق نمیداند
گر ز هفتاد ساله عصیان داشت   این عمل جرم از وی همی برداشت
غسل از بهر آن بکن هر دم   تا بماند طهارتت محکم
مے نیابد درو خیانت راه   پاکی از ذکر نام حق میخواه
زان نمازش نماز خواهد بود   هم دلت پر ز راز خواهد بود
ورد کن صبح و شام در این راه
ذاکر از راست عاقبت محمود

گر همه گیرد ذکر ازین اذکار   پاک میشد ز کافری یکبار
پاکی آب زایل از بادی است   این طهارت چه سست بنیاد است
چونکه تو غرق اندران باشی   تا ابد زنده و جوان باشی
چونتو از ذکر پاک حق جستی   اندران نشاء تا ابد هستی
نزد صوفی حضور قلب بهشت است   هر که دریافت اکمل الدین است
اشهد ان لا اله الا الله
ذکر حق کن که حق چنین فرمود

تمام شد

علاوه از کتاب بحر العرفان، بسیار غزلیات و رباعیات و بحر الاسرار وغیره از جناب حضرت میرزا قدس سرہ
تصنیف شده اند، منجمله آن چند غزلیات درج ذیل اند

جان من در رہش فدا باشی   از همه آرزو جدا باشی
چون تو از خویشتن فنا کردی   بے گمان زنده بقا باشی
چون شود خاک تو ز تو برباد   بعد ازان قابل لقا باشی
تا تو باشی خدا ز تو دور است   خود مباش و دگر خدا باشی
چشم را از نظر نہان سازی   گر بدل از همه هوا باشی

ساز با درد و غم تو ای اکمل
بعد ازان سر بسر دوا باشی

ایضاً از حضرت میرزاؒ

چو ساقی بادہ را در جام کردہ — مرا در می کشاں بدنام کردہ
بلا بالا قیامت جلوۂ او — ز خطِ ایں صبحِ ما را شام کردہ
بخود ہر گز نہ ساند عاشقِ زار — دو چشمش بےخودی انعام کردہ
بقصدِ مرغِ جاں آں صید افگن — دو زلفِ خویش را چوں دام کردہ
ز دستِ دل پریدہ مرغِ آرام — چہ جاں در عشقِ او را رام کردہ
بکامِ خود رساند آں شوخ ما را — چو از کامِ جہاں بےکام کردہ

بجاں اکمل خریدہ عشقِ دلبر
بخود معشوق و عاشق نام کردہ

ایضاً

ہستی من زمن بدر۔ کرد کہ کرد یار کرد — محوِ خودم بیک نظر۔ کرد کہ کرد یار کرد
ساذج بحتِ ذاتِ او۔ ہست ہمہ صفاتِ او — مظہرِ خیر و شر دگر۔ کرد کہ کرد یار کرد
بودہ ام اصلِ جانِ جاں۔ منبعِ فیضِ کن فکاں — باز مرا در بدر۔ کرد کہ کرد یار کرد
خود پدر است و خود پسر۔ خود مدر است و خود حجر — جلوہ نمودی یک دگر۔ کرد کہ کرد یار کرد

اکمل ازیں غزل کہ گفت۔ کرد عیاں ہمہ نہفت
بروی ازیں جہاں خبر۔ کرد کہ کرد یار کرد

ایضاً از آں حضرتؒ

چشمِ دغا باز را۔ سرمہ چرا کردۂ — چشمِ بلا سرمہ بلا۔ ایں چہ بلا کردۂ
ابروی تو چوں کماں۔ تیرِ مژہ در نہاں — بہر شکارِ عاشقاں۔ حرب بپا کردۂ
دستِ تو سرخ از حنا۔ قد و لباس خوشنما — ای کہ برای قتلِ ما۔ فکر بجا کردۂ
خندۂ تو خوشنما۔ غمزۂ تو جاں فزا — جان و دلم ترا فدا۔ طرفہ ادا کردۂ

اکملِ خستہ دل ترا۔ کرد بصدقِ دل دعا
بوسہ اگر کنی عطا۔ رحم گدا کردۂ

فقط

تاریخ طبع از میر حبیب اللہ صاحب کاملی متع؛ سجادہ نشین بقاع اکملیہ

فکر کردم بجاں فرو رفتم — سر بر آوردہ آفتاب از جیب
خواستم بہر سال تاریخش — مصرعے چست باہزار آئیب
بحر العرفان اکمل پیراں
طبع شد گفت ہاتفی از غیب

ایضاً منہ

بحر عرفان کاشف اسرار شرع
شد ز طبعش آگہی از اصل و فرع
سر کشید از چرخ ملہم زد ندا
مثنوی [illegible] آمد سال طبع

ایضاً تاریخ طبع از جناب مشیخت پناہ فضیلت تزئین میر شمس الدین صاحب کاملی المتخلص بحیرت

از اتفاق شگرف اینکہ بست و یک شوال   بعرس حضرت سلطان احمد علوی رضؓ
رسیدہ است بہ تکمیل طبع صحف کتاب   زسعی میر حبیب اللہ آں بسعی قوی

ہنوز طبع سرِ دفتر امید در خاطر
بود بجان مجان زفیض مصطفوی

ہزار شکر بخلاق عالم تکوین   شگفت گلشن عرفان فیض دین متین
دل من از پئے سال طباعت ایں صحف   سوال کرد زفیضان جبرئیل امین

رسید مژدہ زپیک امین از سر عرش
کتاب بحر العرفان کلام اکمل دین

سنہ ۱۳۸۱ھ

ایضاً تاریخ طبع از جناب مشیخت پناہ پیر حسن شاہ صاحب کاملی المتخلص بہ الفت

حمد بیحد از عنایات امیر دوسرا   طبع آمد بحر العرفان شرح حال اولیا
سر کشید از چرخ ہفتم منشیٔ گردوں مکان
بحر العرفان واردات کامل ملزدندا

سنہ ۱۳۸۱ھ

ایضاً تاریخ طبع از جناب سیادت پناہ مبارک شاہ صاحب گیلانی۔ المتخلص بہ فطرت

کاملی تا حبیب رحمان است   ناشر دُرِ بحر عرفان است
وہ چہ گلدستہ ایست عطر فشان   کہ معطر از و دل و جان است
وِردِ کامل بود پئے ناقص   بہر ہر دردمند درمان است
غنچہ دل شگفت ہمچو گلش   ہر کہ از زمرۂ مریدان است
سعی کردہ بہ طبع ایں نسخہ   راضی از وی خدای منان است
خلف صالحے است از کبریٰ   نو گلے از ریاض ایقان است
در شرافت دُریست تابندہ   گہر کانِ نقدِ ایمان است
یاورش در رہ خدا طلبی   شاہ جیلان و شاہ ہمدان است
عاشقِ صادق از بزم حبیبہ   مخلصِ کاملے بدوران است
بذل و جود و سخا سیرت او   صورتش ہمچو مہر تابان است

گفت ملہم کہ حیست تاریخش
گفتمش شطِ بحر عرفان است

۱۳۸۱ھ

ایضاً تاریخ طبع از خاکساران درگاہ الکلیہ احقر نور الدین کاملی ابن خلد پناہ شاہ عبد السلام صاحب کاملی جولی۔ کاتب کتاب ہذا

شکر از عون حبیب اللہ خاص کبریا   طبع آمد ایں کتاب دلربا و جان فزا
سر زجنت بہر سالش جبرئیل بکشید و گفت   بحر العرفان فاتح حال اولیا و اتقیا

سنہ ۱۳۸۱ھ

تمام شد

